Biró Endre

MONOSPETRI

EMBEREK
SORSOK
DOKUMENTUMOK

BIRÓ ENDRE

MONOSPETRI

EMBEREK, SORSOK, DOKUMENTUMOK

„Őrizzük emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket,
nehogy végleg elvesszenek,
s ezáltal is üresebb legyen a múlt,
szegényebb a jelen, kétesebb a jövő.”

Ipolyi-Stummer Arnold
nagyváradi püspök, néprajzkutató

Köszönet azoknak,
akik folyamatosan segítették munkámat,
akik bíztak bennem és mindig bíztattak,
akik mellettem álltak,
akik türelemmel voltak velem az anyaggyűjtés során.
Ajánlom nekik ezt a könyvet.

BIRÓ ENDRE

MONOSPETRI

EMBEREK, SORSOK, DOKUMENTUMOK

Könyv, mely bemutatja a fent nevezett település életét hiteles dokumentumok és fényképek alapján, valamint az itt élt és még ma is élők elbeszéléseit, történeteit, ezáltal az olvasó hiteles történetek alapján megismerheti a Monos-Petriben élő emberek mindennapjait, a családok gondjait és örömeit. Tanulságos ismereteket szerezhetünk e közösség több évszázadon keresztül bebizonyított összefogásáról és tenni akarásáról. Mindez az itt élők kívánsága szerint lett összegyűjtve, majd kinyomtatva

az Úr 2009-edik esztendejének Kisasszony havában. Újpesten, a BIRÓ family nyomdában

Monospetri, MMIX.

A borítóterv a szerző munkája

ISBN 978-963-7365-69-0

Kiadó és nyomda:
BIRÓ family Nyomda és Könyvkiadó
1046 Budapest, Nádor u. 26
www.birofamily.hu
info@birofamily.hu
(36-1)-369-9129
Felelős vezető:
Biró Krisztián

LECTORI SALUTEM

Üdvözlet az olvasónak! Üdvözlet mindenkinek, akiknek része volt ennek a könyvnek a megvalósításában. Üdvözlet azoknak, akik már nincsenek közöttünk, de életükkel, munkásságukkal sokat tettek Monospetri lakosságáért, a település mindennapjainak szebbé és jobbá tételéért.

A könyv következő oldalain egy különös közösség résztvevőinek dokumentációit s leszármazottaik visszaemlékezéseit ismerhetjük meg. Nagy szükség van erre, hiszen akinek nincsen múltja, az ugyan mit várhat a jövőtől. A múlt megismerése tulajdonképpen önmagunk felfedezése. Ha nem vagyunk tisztában azzal, mi történt családunkkal, elődeinkkel, nagyszüleinkkel, dédszüleinkkel, ha nem ismerjük közvetlen környezetünk történelmét, akkor arra se vagyunk méltóak, hogy azon a földön éljünk, melyet ők tettek naggyá és széppé. Éppen ezért büszkék lehetünk arra, hogy az elmúlt századokban lerakott alapra sikerült építkeznünk.

Monospetri lakói az évszázadok során sokszor cserélődtek, de elszántságuk, élni akarásuk és munkakedvük töretlen volt. A település helyzeténél fogva is sokszor belekerült a történelmi időszakok kisebb nagyobb harcaiba. A sok változás azonban csak megerősítette ezt a kis magyar közösséget s alapot biztosított arra, hogy átvészeljen még nagyon sok évszázadot.

Monospetri elpusztult várai is bizonyítják, mennyire fontos volt ez a vidék az ország védelmének szempontjából. A csatározások után többször is lecserélődött lakosság, de szerencsére mindig az újjáépítés, az élet mellett döntött. Bár többször lerombolták, felégették a vidéket, de újból és újból „feltámadt”.

Szerettem volna, de végül mégse sikerült minden időszakot felkutatnom, hiszen a történelem viharai nemcsak a lakosságot, de a helyszínt is alaposan szétzilálták. Eltűntek fontos dokumentumok, megkopott az emlékezet s a régi világra emlékezők sincsenek már közöttünk.

Kutatásaim során sikerült néhány igazán érdekes dokumentumhoz jutnom. ezek nagyon nagy segítséggel voltak a későbbiekben. Ugyanakkor több információ arra késztetett, hogy az eddig általánosságban ismert és alkalmazott adatokat megcáfoljak, korrigáljak. Ezek közé tartozik Monospetri elnevezése is. Számtalan „kutató” próbálta megmagyarázni és értelmezni. Sajnos egyikük se találta meg az eredetét. Én magam is megpróbálom ezt a település történetének taglalásánál. Mint többen is előttem, én magam is a sajátomat tartom a legmegfelelőbbnek, a valódinak. Ha bárkinek kételye támadna, s nem fogadná el azokat, hát akkor járjon utána és cáfolja meg az általam leírtakat. Ez többszörösen is hasznos lenne, de leginkább abból a szempontból, hogy mások is foglalkoznának a régmúlttal s ezáltal lehetséges, hogy újabb adalékokat, és még több adatot hoznának a felszínre. Lehetséges, – sőt valószínű – hogy az általam leírt kutatási anyagban is lesznek tévedések, esetleg olyan megállapítások, melyek később korrekcióra szorulnak. Ha ezeket bárki dokumentumokkal, hivatalos iratokkal tudja igazolni, akkor igenis módosítani kell, már csak azért is, hogy minden adat a valóságnak megfelelően kerüljön az érdeklődők elé. Addig viszont el kell fogadni azt, amit eddig sikerült felkutatni akár másoknak, akár nekem.

Nem törekedtem teljességre, hiszen ez lehetetlen lett volna, mindenesetre próbáltam minden információt több oldalról is megvizsgálni, majd megerősíteni, nehogy azzal vádoljon bárki is, hogy állításaim a légből kapottak, minden alapot nélkülöznek. Próbáltam minden új adatról megdönthetetlen bizonyítékot begyűjteni, ha erre mód volt, fényképen vagy digitálisan rögzíteni. Ez által bárki meggyőződhet annak valódiságáról, sőt fel is használhatja egy későbbi kutatáshoz.

Nagyon sokféle szempontból közelítettem meg írásaimban Monospetriben történetét, szerepét, lakosainak életét. Éppen ezért a sokszínű és érdekes történetek olyan megvilágításban mutatják be ezt a kis környezetet, mely egyedivé és különlegessé teszi ezt a könyvet.

Nem tudományos munkát akartam végezni, csak ismeretekkel bővíteni egy kis közösség tudástárát. Mindemellett törekedtem arra, hogy az itt leírtak mindenki számára érthető és élvezhető olvasmány legyen.

Nem történelmi adatokat felsoroló könyv ez, de történelmi tényeken alapuló írások vannak benne.

Nem szociográfia, mivel ahhoz még több adat, még több ember, és még több élet megismerésére lenne szükségem.

Nem szépirodalmi mű, bár néhány érdekes történet beleillene egy szerelmes-, vagy történelmi-, esetleg egy kalandregény cselekményébe.

Mégis milyen műfajba sorolható ez a kiadvány? Nem tudom! De ez nem is érdekes, mivel az volt a célom folyamatosan, hogy sok ember életét, küzdelmét, örömét és bánatát, megélhetését, szenvedését, de leginkább élni akarását ismertessem meg másokkal is. Ez nagyon fontos volt számomra.

A dokumentumok, a fényképek elénk idézik a régmúltat, nagyszüleink, dédszüleink, s azok környezetének mindennapjait. Megismerhetjük a kort, melyben éltek, a problémákat, melyekkel szembesültek, a szerszámokat, melyekkel dolgoztak, a gondokat, melyek végigkísérték életüket.

Nem kell szégyellni azt, ha felfedezzük a sorok közt egyik másik ősünket, aki esetleg cseléd vagy földműves volt. Erre csak büszke lehet mindenki, hiszen az itt élők alapították és alakították Monospetri mindennapjait. Az itt dolgozók, akár szántóföldön, akár állatok mellett, akár iparos műhelyben végezték mindennapi munkájukat, mind a település felvirágoztatásáért, a falu szépségéért, a környezet biztonságáért, a jövő jobbá tételéért tevékenykedtek.

Mint a leírtakból is kiderül, nem az számított, hogy milyen politikai erők alakították és formálták a történelem könyveit, hanem az, hogy a tisztesség, az önbecsülés legyen az, amit az utódoknak örökül hagyhatunk.

Az elődök élete, az ő tenni akarásuk legyen példa előttünk, hogy a jövő kialakításában elért eredményeikre a távoli messzeségből is büszkék lehessenek a ma élő utódaik, leszármazottaik.

Mikor elkezdtem Monospetri történetének kutatását, nem gondoltam volna, hogy ilyen értékes és érdekes múlttal találkozom. De miért is fogtam hozzá ehhez a munkához? A kulcsszó: a templom. A templom, amely Bucsa helytörténeti könyvének anyaggyűjtése során került a látókörömbe. Ugyanis az a legenda járta ott, hogy az 1914-ben Jézus Szíve tiszteletére felszentelt katolikus templom valahol máshol is felépült. Ennek jártam utána és „fedeztem" fel magamnak és másoknak is Monospetrit, illetve annak templomát.

A párhuzamosság, s mellette a templomépítő gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök emléke segített abban, hogy belekezdjek ebbe a szép feladatba. A helyi plébános, Nagy János Csaba volt az, akinek segítségével megismerkedtem az itt élő emberekkel, családokkal. Jó volt tapasztalni bizalmukat, szeretetüket s még jobb volt érezni azt a támogatottságot, amellyel munkám során találkoztam. Közös volt a célunk: a múlt felkutatása, az emlékek felidézése, a fényképek, dokumentumok bemutatása.

Monospetri polgármestere, Barcui Barna mint a helyi közösség vezetője, ötletekkel, történetekkel segítette a könyv anyaggyűjtését. Helyismeretével egyben támaszom is volt ez alatt az idő alatt.

Óriási segítséget nyújtott Végső András barátom, aki egyben a helyi Német Demokrata Fórum vezetője, hiszen éppen az ő padlásán leltem rá rengeteg olyan dokumentumra, mely Monospetri történetét értékesebbé és hitelesebbé tehette. Ezek az iratok, könyvek, újságok, levelek egy nagyon művelt ember, nevezetesen Bártfay Bertalan hagyatékából valók. Köszönet jár Végső Andrásnak azért, mivel ezeket az elsárgult papírokat, – amit mások már régen eltüzeltek volna – óvta és megőrizte számunkra.

Végül néhány szót magamról.

1948. március 21-én születtem Budapesten.

Érettségi után a nyomdaiparban helyezkedtem el, mely végül meghatározta egész életemet. 1988-ban saját nyomdát és könyvkiadót alapítottam. Az irodalom, a kultúra támogatója lettem. Nagyon sok kortárs művész barátja és szponzora vagyok mind a mai napig. Az irodalom támogatása és művelése fontos számomra. Ezt ki is fejezték velem szemben úgy, hogy elismerésekre terjesztettek fel.

Néhány ezek közül:

1995-ben Krúdy Gyula emlékérem (bronz)

2000-ben Szent István emlékplakett

2002-ben Krúdy Gyula emlékérem (ezüst)

2003-ban a Magyar Kultúra Lovagja.

Ezek az elismerések, kitüntetések továbbra is arra ösztönöznek, hogy a kultúra és az irodalom támogatója legyek immár aktív alkotóként is. Helytörténeti tanulmányaimban szeretném megörökíteni a múlt minden érdekesebb eseményét, hogy ezzel is közelebb hozzam érzelmileg elődeink cselekedeteit. Talán éppen ezért választottam Ipolyi-Stummer Arnold nagyváradi püspök, néprajzkutató intelmét könyvem ajánlásaként:

„Őrizzük emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket, nehogy végleg elvesszenek, s ezáltal is üresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, kétesebb a jövő."

A fenti mondat figyelembevételével ajánlom könyvemet azoknak, akik szeretik szűkebb és tágabb hazájukat.

1

MONOSPETRI KÖZSÉG CÍMERÉNEK HERALDIKAI LEÍRÁSA

A klasszikus heraldika szabályai szerint a címer rajza a következőket üzeni nekünk: A pajzs lila háttere utal a püspökség lila színére, mely azt jelzi, hogy a település és környéke valamikor egyházi tulajdonú volt. A pajzs közepén elhelyezkedő arany színű rajzi elemek – a kender és azt két oldalról ölelő gabona kalászai – az itt folyó évszázados mezőgazdasági tevékenység fő ágazatát mutatja. Az ezüst koronaként szereplő vár a Monospetri területén lévő kisebb erődítményeket jelzi. Egyben a helység fontosságára is utal a vár rajza, hiszen csak ott épültek ilyenek, ahol az ország és a környék védelme miatt erre szükség volt.

A fenti értelmezés tőlem származik. A heraldikának (címertannak) vannak szabályai, amely szerint meg kell alkotni magát a címert. Ezeknek az elemeknek, színeknek is jelentőségük van. Nem akarom átírni az eredeti, a hivatalosan közölt leírást, így azt is közlöm az alábbiakban, mind a két nyelven:

A címer leírása

A lila pajzsban középen egy aranyszínű kender szál, amely jobb és bal oldalt szintén aranyszínű búza csokor ékesít. A pajzsot címkézi egy ezüst színű korona torony.

A címert alkotó elemek értelmezése:

– egyensúlyt biztosítanak az elemek a gazdasági szociális, kulturális és helytörténeti községi múltnak betartva a régi címer és címertörvény előírásait

– a kender jelképezi azt a mezőgazdasági növényt amit régen termesztett a lakosság

– az ezüst korona torony a pajzs fölött jelképezi a községi rangot.

Descrierea stemei

În scut, pe purpură, un fir de cânepă de aur, având în dreapta şi în sânga câte o cunună de laur tot de aur. Scutul este timbrat de o coroană murală de argint cu un turn.

Semnificaţia elementelor însumate :

– propunerea de stemă ale comunei Abrămuţ asigură concordanţa elementelor acesteia cu specificul economic, social, cultural si tradiţia istorică ale comunei, respectând tradiţia heraldică a acestei zone şi legile heraldicii.

– cânepa reprezintă una din culturile agricole tradiţionale practicate de către locuitori

– coroana murală de argint cu un turn semnifică faptul că aşezarea are rangul de comună.

URBÁRIUMOK ÉS AZ 1715-ÖS ÖSSZEÍRÁS

Monospetri a századok során nagyon sok változáson ment keresztül. A történelem viharai az itt élőket is megtépázta, de újra és újra erőre kaptak és élték tovább munkával teli életüket. A mindennapok küzdelmét nem írta le senki, hiszen ki is törődött volna az itt élő jobbágyokkal, vagy akár az itt dolgozó szabad emberekkel, iparosokkal.

A múlt felfedezése azonban a mi feladatunk. Meg kell találnunk elődeinket, meg kell ismernünk őket, hiszen csak ezáltal kerülhetünk közelebb hozzájuk. Tudnunk kell, hogyan teltek hétköznapjaik, milyen körülmények között éltek, s egyáltalán: kik voltak ők? A környék időnként benépesedett, majd a háborúk és egyéb gazdasági gondok miatt újra és újra elnéptelenedett, hogy aztán lehetősége legyen újra „feltámadni" a semmiből, és újra meghódítani a területet, az erdőket, a mezőket, a mocsarakat és vízfolyásokat. Itt éltek, küzdöttek, dolgoztak. Vajon örökké titok marad ez a múlt? Fel lehet tárni az elmúlt évszázadokat? Van valami, ami a múltról mesélne?

Igen! Nyoma azért mégis maradt az itt élőknek. Erről gondoskodtak azok az intézkedések, melyek a munkálkodó emberek hatékonyabb kizsákmányolását tette lehetővé. Ez pedig az adó volt. Az adó fizetésére mindig megtalálták az arra illetékeseket, így biztosította az állam és az uralkodó saját létét, s fennmaradását. Az időszakonként készített Urbáriumokban rögzítve lettek a birtokok bevételei s az itt élőkről is rögzítettek néhány adatot.

Az Urbárium a földesurak és a jobbágyok közötti viszony szabályozása, a munkaerő-gazdálkodás nyilvántartása céljából készült irat. Keletkezése összefügg az egységes jobbágyság megszűnésével, a munkaerő társadalmi, vagyoni differenciálódásával. Az alábbi típusú adatokat tartalmazhatja: a földesúri birtok kiterjedése, jövedelme, az úrbéres népesség, annak föld- és állatállománya, szolgáltatásaik és egyéb kötelezettségeik. Az urbárium tulajdonképpen azért készült, hogy a földesúr úrbéresek feletti jogainak gyakorlását megkönnyítse.

Az Urbárium olyan irat, amelyben a feudális földesúr rögzítette jobbágyainak kötelezettségeit, tehát azt, hogy egy bizonyos birtokon a jobbágyok egy adott időpontban milyen szolgáltatásokkal tartoznak. A felvilágosult abszolutizmus időszakában a jobbágyszolgáltatások kiegyenlítése érdekében állami rendeleteket is hoztak, ilyen Mária Terézia királynő 1767. évi nevezetes urbáriuma. Az urbáriumok rendszerint rögzítették az időközben bekövetkezett birtoklási, szolgáltatási stb. változásokat is. Sok helyen nem urbárium, hanem „*régi szokás szerint*" szolgáltak a jobbágyok. Az úrbérrendezés során szabályozták a jobbágytelek nagyságát, az utána járó szolgáltatásokat, a földesúr és a jobbágy egymással szembeni jogait, kötelességeit.

A könyv végén teljes egészében elolvashatók a településre vonatkozó feljegyzések, melyek az Urbáriumokban szerepelnek.

Most csak néhány jellemző adatot szeretnék bemutatni, hogy ezáltal is lássuk, milyen élet folyt itt Monospetriben több száz évvel ezelőtt. Az Urbáriumokban leírt feljegyzések alapján lehet rekonstruálni azt az időszakot, melyben a jellemző adatok rögzítve lettek. Éppen ezért mindig leírom, hogy melyik évben készült irat alapján készült a településről a „keresztmetszet".

Nézzük például az 1601. december 13-án készült feljegyzés mit állapít meg Monospetriről:

Megtudhatjuk, hogy ebben az évben 61 jobbágy él itt. (Az eredeti Urbárium a neveiket is felsorolja!) A környéken hatalmas makkos erdők vannak. Ez biztosítja a disznók tartását is, hiszen a makkoltatás nagyon sokáig a disznótartás alapja volt. A disznókból tizedet adnak. Tehát nem pénzben, hanem termékben (disznóban) fizetik ki a rájuk kimért egyik adófajtát. A környéken lévő szántóföldek minősége közepes. Nyilván ez határozza meg, hogy mit termeljenek rajta. Műveletlen, szántatlan terület is sok van a környéken, hiszen a beszámoló szerint bőséges kaszálók vannak a határban.

Ugyancsak az Urbáriumból tudhatjuk meg, hogy 1695-ben Őfelsége Possalaky Jánosnak engedte át az uradalomhoz tartozó helységeket, mégpedig 500 Forintért. Ezek a helységek – Monospetri is – lakott volt ebben az időben. Az 1696-ban keltezett Urbárium is lakott településként jelzik Monos Petrit.

1699-ből ismét érdekes adat került közlésre. Ebben az évben 9 jobbágy él itt. A makkos erdő még mindig táplálékot biztosít az itt hizlalható 200 disznónak.

1754-es évről is nagyon sok információ van. 26 ökrös jobbágy él itt családjával. Állatállományuk: lovak, ökrök, tehenek, juhok-kecskék, disznók, méhek – tehát több féle állatot tartanak. De búzát és kukoricát is termelnek és már szőlőik is vannak. A rétjeikről pedig biztosítják az állataiknak a takarmányt.

33 szabadköltözésű jobbágy– akik 15 napot dolgoznak a földesúrnak – is él a faluban, ami ebben az időben ritkaságszámba ment. Ami még érdekes, hogy köztük van 2 nemes is, akik közül az egyik jegyző volt és most ispán lesz, a másik pedig ispán

volt. Ez is jelzi, hogy az adminisztrációs tevékenységre mindig volt megfelelő képzettségű ember. Az ispán pénzt, búzát, csirkét kap, vetése van, büntetések harmada az övé. Tehát, ha jól akart érni, akkor nagyon oda kellett figyelni a gazdaságra, és a településre, hogy a megfelelő büntetés kiszabásából neki járó jutalék minél több legyen.

Élt még itt 29 szabadköltözésű jobbágy, akik csak 8 napot dolgoztak évente a földesúrnak.

Monospetriben volt még ezen felül bíró, földesúri csordás, hajdú, akik szabad emberek voltak. Őróluk azt jegyezték fel, hogy ökreiket kölcsönpénzből vették.

A református pap, egy rector és egy oláh pap is rendelkezik kisebb földdel.

A Monospetriben élő hospes[1] tyúkot, vagy csirkét ad a földesúrnak adó címén. A hospes ittléte is mutatja, hogy idegenek is letelepültek a megélhetésük reményében. A 13. században hospesnek, vendégnek nevezték már azokat a parasztokat is, akik korábbi urukat kedvezmények érdekében elhagyva más birtokos földjeire települtek. Nem tudni, hogy a Monospetriben élő hospes egy külföldről idetelepült kereskedő, vagy csak egy áttelepült paraszt volt.

Táblázatos összeírás készült az egésztelkes jobbágyokról, az alábbi fejrovatokkal:

1) A jobbágy neve.
2) Fiainak száma, keresztnevük.
3) Lovainak;
4) ökreinek;
5) teheneinek,
6) méhkasainak száma.
7) Hány darabban van a jobbágy sessionalis[2] szántóföldje.
8) A sessionalis szántóterület kapacitása, pozsonyi mérőben.
9) A sessionalis rétek hozama (szekér szénában).
10) A jobbágy szőlejének nagysága (kapásokban).
11) A jobbágy évi robotkötelezettsége (robotnapokban).

A fentiek alapján fel lehet tárni az adott időszak jobbágyainak névsorát, az itteni gazdálkodás minden egyes fázisát.

Ugyanakkor részletesen le van írva a Pósalaki családudvarháza és annak környezete. Ez azért fontos számunkra, mert így megismerhetjük, hogy milyen jellegű épület, épületegyüttes volt az új kastély megépítése előtt.

A Pósalaki család egy szép kúriával rendelkezett. Ez is meg van említve az urbáriumban. A Pósalaki család a falu közepén építtetett magának fából három szobás udvarházat, a szobákhoz szükséges és elegendő mellékhelyiséggel és pincével. A leírásban szerepel, hogy a kerítése részben gerendából (lécből), részben sövényből készült, Az istállók, az ólak és a szekérszín fából készült. Egy kis konyhakert biztosítja a kúriában élőknek a friss zöldséget.

A földesúrnak a szántói, erdői és rétjei mellett szőlői is voltak. A szőlőskertet felügyelő és művelő vincellér fizetsége némi készpénz, valamint búza, egy pár csizma és 1 kapa volt.

A szőlő termelésből adódóan bor is készült, melyet a helyi kocsmában, – mely a földesúré volt – ki is mérték. Az egyik italmérés a Margitta oppodium (mezőváros) felé vezető úton volt. Bérbe volt kiadva, melyért évente 42 Ft-ot és 30 Kr-t kért a földesúr. Volt egy másik kocsma is, amelyik bent a faluban „üzemelt". Ez azonban egy rozoga viskó volt. A kocsmáltatás itt azonban jóval gyengébb volt.

Nem feledkezik meg az Urbárium a malmokról, a molnárokról se. A Berettyón – amely a réteket gyakran elönti – működik egy 4 kövű malom, ahol a földesúr és az itt élő jobbágyság gabonáját dolgozzák fel. Alig van az esztendőnek olyan szakasza, amikor ennek a jól jövedelmező malomnak akár a víz sekélysége, akár annak gyenge sodra miatt állnia kellene. Éppen ezért, az itt dolgozó szabadköltözésű molnár keresete nagyon jó, hiszen a malom jövedelmének a negyede az övé, a többi a Pósalaky családé. A molnárnak ugyanakkor kötelessége a malom körül minden fontosabb javítást elvégezni. Ezzel is biztosítva volt a malom folyamatos működése és állagának fenntartása. Ez azt is jelzi, hogy a molnárok nemcsak az őrléshez, de a malom működési mechanizmusához is értettek olyannyira, hogy az esetleges javításokat is maguk végezték el.

Érdekes megállapításokra is bukkanhatunk a feljegyzésekben. A földbirtokosok nem mindig készítették el az urbáriumokat s ha volt is, nem mindig ragaszkodtak annak minden betűjéhez. Vagyis önkényesen jártak el saját érdekükben. A Pósalakiak se voltak különbek. Az iratokból megállapíthatók, hogy vannak féltelkes jobbágyok, akiknek nagyobb területű a telektartozék-szántójuk, mint az egésztelkesek bármelyiké. Ennek két oka van. Egyrészt az, hogy amikor a Pósalakiak még aktív gazdálkodást folytattak, gyakran megtették azt, hogy egy-egy jobbágyuktól elvették a sessionalis szántók kisebb-nagyobb darabokat az allódiális[3] szántókhoz csatolták. De az sem volt ritkaság a Pósalakiak idejében, hogy az egyik jobbágytól, aki kevésbé volt kedves a számukra, önkényesen el-elvettek egy-egy darabot a szán-

[1] ***Hospes***: az Árpád-házi királyok alatt nálunk letelepedett iparral vagy kereskedelemmel foglalkozó idegen (német, olasz, szláv)

[2] ***Sessio***: *jobbágytelek, jobbágyhely, porta*, a földesúr által a jobbágyoknak meghatározott szolgáltatásokért használatra átengedett föld. A jobbágytelek volt a feudalizmus rendszerében a termelés és adózás alapegysége.

[3] ***allódium***: hűbéres szolgáltatástól mentes, szabad birtok

tókból, s azt olyan jobbágyuknak adták, aki kedvesebb volt előttük amannál. Lényegében ugyanez az oka annak is, hogy miért van olyan zsellér, akinek nagyobb darab földje van, mint a telkes jobbágyok többségének.

A Pósalaki család utolsó nemzedéke már nem nagyon törődött a birtokkal. Elhanyagolták a gazdaságot, nem újították föl a kúriát és a bérbe kiadott épületeket. Elhanyagoltak mindent. Ezzel tulajdonképpen csak a jobbágyok és a cselédség járt jól, hiszen a beszolgáltatás is el lett hanyagolva a részükről.

Az összeíró fiskális prokurátornak az a megállapítása helyszíni szemléje alapján – ami az összeírás alkalmával történt –, hogy a majorsági gazdálkodást a Pósalakiak az utolsó időkben nagyon elhanyagolták. Ennek az a fő oka, hogy a Pósalaki-család utolsó sarjai igen keveset értettek már a gazdálkodáshoz. Ez a magyarázata annak is, hogy sem jobbágyi rendtartás (ordinatio), sem urbarium nem volt.

Az urbarialis rendezésen kívül (ez a fiskális prokurátor véleménye) a falubirtok jövedelmezőségét az alábbi intézkedésekkel lehetne a legrövidebb időn belül, a legeredményesebben fokozni:

1) Először is be kellene állítani legalább 200 darabos juhászatot.

2) A szántóföldi művelésre alkalmas területen nőtt cserjéseket a legsürgősebben ki kell irtani.

3) Be lehetne állítani faszénégetést is a nem sok hasznot hozó erdőben.

4) De könnyedén be lehetne vezetni a sör- és pálinkakifőzést is, de a hasonló, kisebb földesúri haszonvételeket is sikeresen lehetne itt kultiválni.

Persze ez csak egy fiskális prokurátornak a véleménye, de mivel sok mindenhez értett, így el kell fogadnunk a megállapításait, javaslatait. A felsoroltak megvizsgálása mindezt igazolja is.

Az eredeti urbáriumok nagy része megsemmisült ugyan de a róluk készült jegyzékek jó támpontot adnak a kutatáshoz.

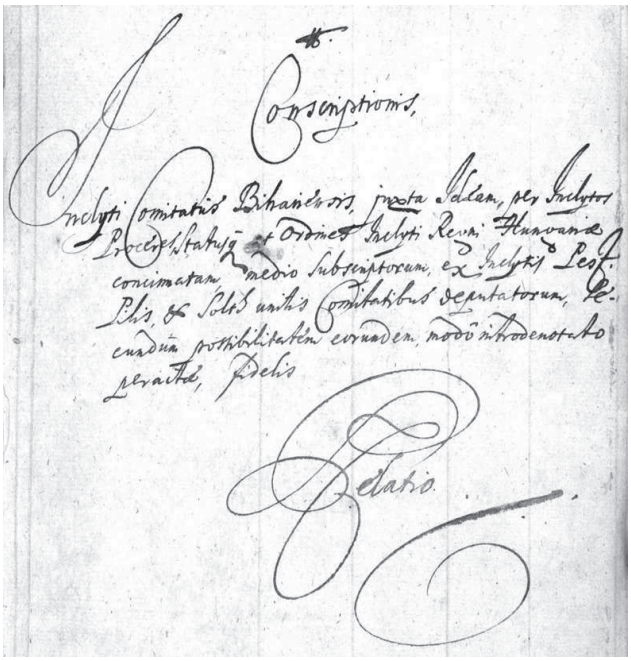
Nem így van az 1715-ös összeírással. Ennek eredetije szerencsére nem semmisült meg, így teljes egészében a kutatók rendelkezésére áll. Miért volt szükség erre az összeírásra? Hát az adózás miatt.

A Rákóczi szabadságharc leverésével a szatmári békét követően az ország átszervezését megindító országgyűlések sorát a már korábban összehívott, de különböző akadályok miatt többször megszakadt és 1712-ben újra összehívott országgyűlés nyitja meg. Ezen az országgyűlésen a reformok egész sorát alkotják, közöttük megszervezik a „Commissio Systematica” nevű bizottságot, amelynek feladata többek között az új helyzetben az állami szükségletek fedezésére szolgáló források megnyitása, az adórendszernek, új alapokra való helyezése volt. A régi adórendszer ellen az országgyűléseken és a nádori konkurzusokon, azok igazságtalan behajtása miatt állandóan panaszkodtak a rendek.

Az 1715-ös összeírás borítója (Bihar megye)

Az összeírási utasítás értelmében össze kell írni minden szabad királyi várost, minden kiváltságos és nem kiváltságos mezővárost, minden községet, lakott helyet és puszta falut, megjelölve az elpusztulás idejét. Az egyes községeknél össze kell írni a jobbágyok, zsellérek, taksás nemesek, szabadosok és más ebbe a kategóriába tartozó egyéneket.

Az 1715-ös összeírás első oldala

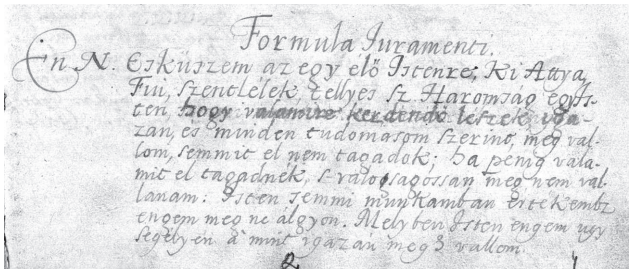
Az egyes személyeknél fel kell tüntetni a szántóföld nagyságát pozsonyi köblök mértékében, egybefogva az őszi és tavaszi vetések területét, valamint az esetleges ugart is. Meg kell jelölni tehát a fordulók számát és nagyságát is. A rétek nagyságát kaszások mértékében kell megadni, fel kell tüntetni a széna minőségét és meg kell említeni az esetleges áradások következtében keletkezett károkat, valamint a szabad legeltetési viszonyokat is. A szőlőknél fel kell venni a jegyzékbe minden kilenced, tized vagy hegyvám fizetésére köteles nemesi vagy jobbágy szőlőt, nagyságát egy kapásnyi terület mérté-

kével adva meg. Az erdőket akár makkoltatásra, akár tűzifának, akár ipari célra használják is fel, szintén össze kell írni. Fel kell venni a jegyzékbe a nem nemesek kezén levő minden malmot, akár lisztet őrölnek rajta, akár fűrész- vagy zúzómalom, megadva az évi jövedelmet. A szomszéd községek által bírt szántókat, réteket, erdőket és szőlőket szintén össze kell írni.

Az egyes személyekre vonatkozó adatok után következik minden egyes községnél a községre vonatkozó általános megjegyzések rovata: hány forduló van és miért van annyi a községben, ki kell térni a szántóföldek fekvésére, termékenységére, a bor minőségére, a szállítási, közlekedési és értékesítési lehetőségekre. Fel kell tüntetni továbbá azt, hogy tapasztaltak-e a bevallások eszközlése körül hamisságot, vajon nem hagyták-e abba a jobbágyok a jobbágyföldek művelését, hogy helyette nemesi földön gazdálkodjanak.

Az adatok pontos és valóságos leírása szükséges volt. Éppen ezért, hogy elfogultság ne forduljon elő, illetve adatok elhallgatására ne kerüljön sor, az adatokat nem a helyiek végezték.

Az utasítás értelmében a vármegyék kölcsönösen írták össze egymást. Az egyes községekben házról-házra jártak az összeírók. Az összeírás megkezdése előtt a lakosoknak esküt kellett tenniük, hogy mindent őszintén fognak bevallani.

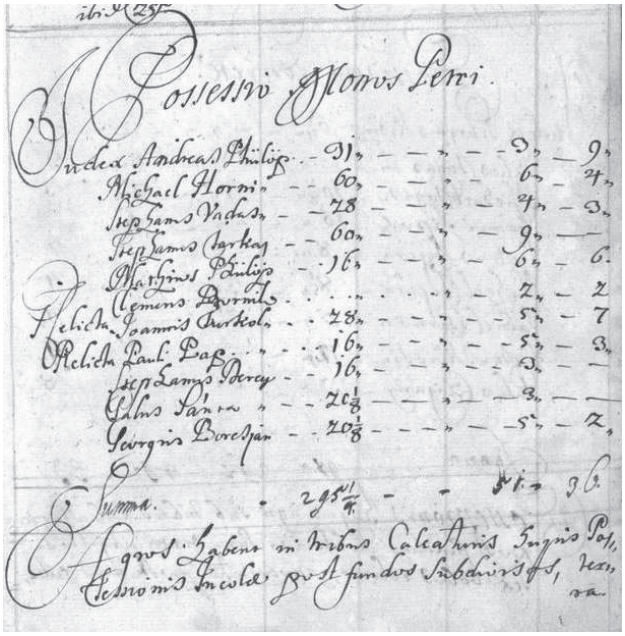

Formula Juramenti.
Ego N. Esküszem az egy élő Istenre, ki Atya, Fui, Szentlélek, tellyes Sz. Háromság egy Isten, hogy valamire kérdendő lészek, igazan, és minden tudomásom szerint, meg vallom, semmit el nem tagadok; ha penig valamit el tagadnék, s valóságosan meg nem vallanám: Isten semmi munkámban értékembe engem meg ne álgyon. Melyben Isten engem ugy segélyen a' mint igazán meg is vallom.

Az eskü szövege

Az eskü szövege a következő volt:

Én N. Esküszem az egy élő Istenre, ki Atya, Fui[4]*, Szentlélek, tellyes Sz. Háromság egy Isten, hogy valamire kérdendő, tészek igazán, és minden tudomásom szerint, meg vallom, semmit el nem tagadok; ha penig valamit el tagadnék, s valóságosan meg nem vallanám: Isten semmi munkámban, értékembe engem meg ne álgyon. Melyben Isten engem ugy segélyen a mit igazán meg is vallom.*

A lakosság esküje után elkezdődhetett a helyi adózók összeírása. Az egyes községeknél össze kellett írni a jobbágyok, zsellérek, taksás nemesek, szabadosok és más ebbe a kategóriába tartozó egyéneket. A rendek úgy tervezték, hogy a kiváltságosak és a zsidóság kivételével az egész ország lakosságát vagyoni viszonyaival együtt kell összeírni, hogy a nádor ennek alapján állapíthassa meg, hogy hány porta után adóznak az egyes törvényhatóságok. Ezáltal tehát még ebben se egységes a lista, hiszen ki tudja, hogy egy-egy településen hány olyan kiváltságokat élvező birtokos lakott, vagy zsidó, aki ebből az összeírásból kimaradhatott.

Possessio Monos Petri.
Summa.

Monos Petri adózói

Az egységesítés célját szolgálta az is, hogy mindenütt ugyanazt az űr-, tér- és hosszmértéket vették alapul. Monospetriben is elkészült az összeírás.

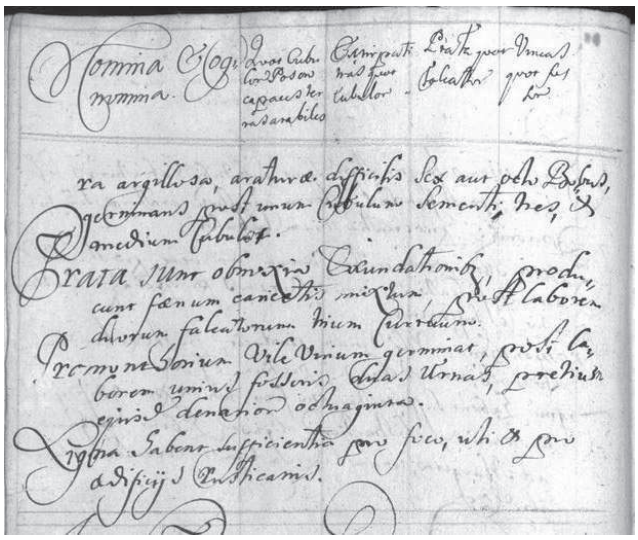
Az adózók neve:

Andreas Phülöp; Michael Horni; Stephanus Vadas; Stephanus Farkas; Mathias Phülöp; Clemens Bornik; Joannes Turkol; Paulus Pap; Stephanus Derey; Galus Sánta; Georgius Borcsjar

Az összeírás latinul történt, így a felvett személyek nevei is ennek alapján lett rögzítve.

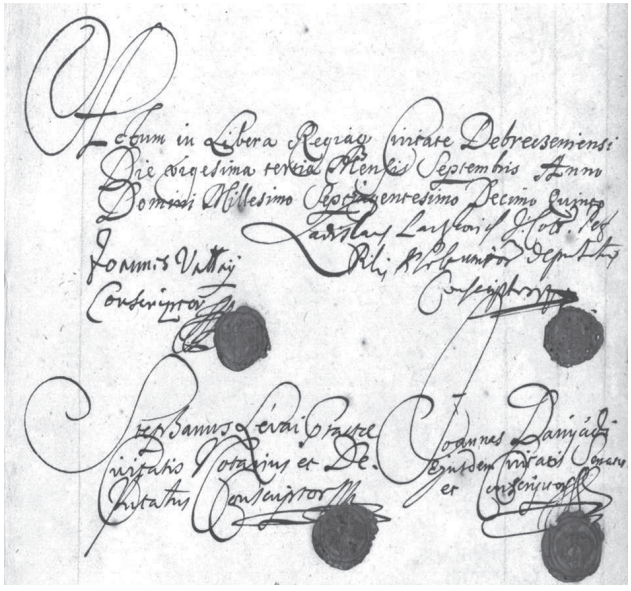
Az egyes személyeknél fel kell tüntetni a szántóföld nagyságát pozsonyi köblök mértékében, egybefogva az őszi és tavaszi vetések területét, valamint az esetleges ugart is. Meg kell jelölni tehát a fordulók számát és nagyságát is. A rétek nagyságát kaszások mértékében kell megadni, fel kell tüntetni a széna minőségét és meg kell említeni az esetleges áradások következtében keletkezett károkat, valamint a szabad legeltetési viszonyokat is. A szőlőknél fel kell venni a jegyzékbe minden kilenced, tized vagy hegyvám fizetésére köteles nemesi vagy jobbágy szőlőt, nagyságát egy kapásnyi terület mértékével adva meg. Az erdőket akár makkoltatásra, akár tűzifának, akár ipari célra használják is fel, szintén össze kell írni. Fel kell venni a jegyzékbe a nem nemesek kezén levő minden malmot, akár lisztet őrölnek rajta, akár fűrész- vagy zúzómalom, megadva az évi jövedelmet. A szomszéd községek által bírt szántókat, réteket, erdőket és szőlőket szintén össze kell írni.

[4] Elírás történt. Természetesen nem Fui, hanem Fiú

Összefoglaló szöveg Monospetriről

Az felsorolt személyekre vonatkozó adatok után következik minden egyes településnél a községre vonatkozó általános megjegyzések rovata: hány forduló van és miért van annyi a községben, ki kell térni a szántóföldek fekvésére, termékenységére, a bor minőségére, a szállítási, közlekedési és értékesítési lehetőségekre. Fel kell tüntetni továbbá azt, hogy tapasztaltak-e a bevallások eszközlése körül hamisságot, vajon nem hagyták-e abba a jobbágyok a jobbágyföldek művelését, hogy helyette nemesi földön gazdálkodjanak.

Hitelesítő aláírások és pecsétek

Az utasítás kimondja, hogy a részletes felvételt tisztázott, olvasható példányban még az ősz folyamán a nádor elé kell terjeszteni.

Az összeírás időtartama a helyi adottságoktól függött, de 8 hétnél tovább sehol sem tartott. Az összeírók az egész felvételezési nyersanyaggal Pozsonyba mentek, ott letisztázták, aláírták, lepecsételték és ezután átadták a nádornak.

Ez volt az első olyan átfogó összeírás, mely egyszerre vizsgálta az ország minden egyes települését, adófizetőjét. Régebben nem a helyszínen végezték el ezeket a felméréseket. A megyei adószedők nem mentek ki a birtokokra. Feladatukat másképpen végezték s ezért nem is lehetett azt pontosnak és hitelesnek elfogadni.

A megyei adószedő (perceptor) feladata az állami és a vármegyei adók beszedése, kezelése volt (lásd az 1715. évi 57. tc.-t). Az adókivetés és beszedés a dicalis összeírások alapján zajlott le. Az adóösszeírást a szolgabírók és az esküdtek végezték. Az összeíró biztosok minden évben maguk elé rendelték a jobbágyokat, akiknek számot kellett adni a velük egy kenyéren élő családtagjaikról, szolgálóikról, szolgálólányaikról, jószágállományukról, ingatlanjaikról (ház, föld, malom), egyéb jövedelmeikről (kocsma, mészárszék, haszonbérlet, kézművesség, kereskedelem, pálinkafőző üst, méhkasok), valamint a közös haszonvételekről (legeltetés, fuvarozás, nádvágás)[5]. Az adóösszeíráskor feltüntették azt is, ki, milyen címen nyert felmentést az adófizetés alól (papok, honoráciorok, obsitos katonák, insurgensek, megyei bábák).

Mivel ezt a típusú adóösszeírást nem lehetett leellenőrizni, így számtalan visszaélésre adott alkalmat az összeíró, de az adózó részéről is. Ezt hivatott kiküszöbölni az 1715-ös adóösszeírás. A kijelölt hivatalnokok nem voltak érdekelve abban, hogy hamis adatok legyenek rögzítve. Éppen ezért ez a kor egyik leghitelesebb dokumentuma az adózókról és az adó alapját képező vagyonról, vagyis az ország gazdasági állapotáról.

Bihar megye 1715-ös összeírása két kötetben került a nádor elé. A hitelessége miatt érdemes alaposan áttanulmányozni minden kutatónak. Ha a feltüntetett, személyekre szóló adatokat párhuzamba helyezzük az általunk ismert lakossággal, talán még a rokoni szálak is jobban napvilágra kerülhetnek. A táblázatokban leírt területi – tehát az adó alapját szolgáló – adatok azt is megmutatják, milyen életvitellel és milyen gondokkal küzdöttek itt az emberek.

Az Urbáriumok és az 1715-ös összeírás adatai nagyon sok mindent elmondanak Monospetri életéről, az itt élt emberek – jobbágyok, zsellérek, birtokosok – mindennapjairól. Érdemes ezekbe jobban elmélyedni, hogy közelebb kerüljünk azokhoz, akik az elmúlt évszázadokban formálták s alakították ezt a települést.

[5] Ez azt is jelzi, hogy a jobbágy nem volt kifejezetten szegény és kizsákmányolt, hiszen jelentős „vagyonnal" is rendelkezett. Az persze megint más kérdés, hogy ekkor még a szabad elvándorlási jog nem létezett, tehát jogilag kötődött a földbirtokoshoz, aki felé elszámolási kötelezettsége volt személyi és vagyoni vonatkozásban is.

MONOSPETRI TÖRTÉNETE

Több megnevezéssel is találkozunk, ha belefogunk Monospetri történetének felkutatásába. Az elnevezések néha megmosolyogatóak, néha elgondolkodtatók. Ha viszont alaposan átgondoljuk a történelmet s annak közigazgatási, adminisztrációs, vagy esetleg egyházi adatrögzítéseit azonnal világosabbá válik minden. Bármilyen néven nevezik ezt a kis települést az évszázadok során, egy bizonyos: most is úgy hívják, mint több száz évvel ezelőtt.

A XVI. században a Makó család uralja, majd később Varkocs Tamás váradi kapitány eszközöl rá adománylevelet. A későbbiekben a Gúthy család birtoka. Bár több birtokosa is volt, neve évszázadok múlva is megmaradt úgy, ahogyan a kezdetekben nevezték el.

Barcsa János (1871-1910) egyháztörténeti tanulmányában azt írja, hogy az *„odajött katolikusok egy Monasterium Petri-t találván ott, erről nevezték”* el.

A „Monasterium” jelentése: zárda, klastrom, monostor. Tehát „monasterium” szó a „kolostor”, a „monostor” latin megfelelője, amelyet nagyon gyakran „monos”-ként használnak vagy „mom”-ként rövidítenek a forrásokban. De erről majd később.

Először keressük meg a birtok tulajdonosát az elnevezés alapján. Ez azt jelenti, hogy a mostani település környékén lehetséges, hogy állt egy monostor, amelyet Péterről (latinul Petri-ről) neveztek el. Ebben az esetben is van még néhány lehetőség. Ugyanis Nagyváradon (Váradon) már létezett egy Szent Péterről elnevezett monostor. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy az itteni terület tulajdonosáról nevezték el, hiszen ez valamikor egy Péter nevű nemesé volt.

Egy Érmellékről írt tanulmányban ezt találtam:

*„Az Ér alsó szakaszát és a Nyírségből is jó darabot a **Péter** uralkodása alatt bevándorolt két sváb lovag, Gut és Keled, elmagyarosodott utódainak Szabolcsból és Szatmárból átnyúló hatalmas uradalmai foglalták el. Nem lehet vitás, hogy az idegen származású Gutkeledek bármilyen korán is kerültek a Tiszántúlra, birtokaikat a magyar királyok bőkezűségének köszönhették. Szinte szemünk előtt játszódik le a megye északi csücskében a Mihályfalva körüli Turul-birtoktest kialakulása a XIII—XIV. század fordulóján. A széthulló királyi uradalom darabjaiból kovácsolták össze a szorgalmas nemzetség-tagok.*

A nemzetségi birtokoktól keletre, a szatmári határtól le egészen a Berettyóig, sőt azon is túl, egy-két faluban birtokos nemes családokat találunk, akik igen sok esetben oklevelekkel bizonyíthatóan egykori királyi községekben laknak. A régi királyi, helyesebben királynői uradalom romjait, mely korábban az egész Érmelléket magába foglalva mélyen belenyúlt Szatmár megyébe, a megye északi szegletében még a XIV. század elején is felismerhetjük.”

Azt hiszem ez a pár mondat néhány dolgot kétségessé tesz. Mármint az elnevezéssel kapcsolatban. Ugyanis sokszor előfordult, hogy a birtokosok nevéből alakult ki egy földrajzi név, egy település, vagy egy vár neve. A honfoglalás után a monostoralapítás társadalmi rangot is kifejezett. A méltóságviselővel szemben támasztott társadalmi elvárás volt, hogy az illető egyházalapító is legyen. Aki esélyes volt méltóságok elnyerésére, vagyis a királyi udvar előkelő nemzetségből való tagjainak, valamelyik birtokközpontjukon kívánatos volt **monostort** építeni, amelylyel a család tekintélyét növelni tudták. Ez egyben a király felé jelzés is volt, hogy az építtető igényt tart az arisztokrata életformára, és ezt tisztségek adományozásakor vegye figyelembe. A félig még pogány nemzetségek vezetői, irányítói, törzsfői igyekeztek megfelelni a kor követelményeinek és az uralkodó elvárásának is. Tehát ez a Péter is – Gut és Keled elődje – elképzelhető esetleg a névadónak.

Ugyanakkor lehet egy másik feltételezésnek is utánajárni. Szolgált egyházi vonalon is Péter ezen a vidéken. A források szerint volt egy **Péter** nevű erdélyi püspök II. (vak) Béla idejében. A király 1134. gazdag ajándékokkal őt küldte Lothár császárhoz Magdeburgba s rábírta őt, hogy a lengyel királyt, mint hűbéresét, a magyarok és csehek ellen való háborúskodástól eltiltsa. A sikeres küldetés után a császár gazdagon megajándékozva bocsátotta vissza.

Lehet választani, hogy kihez kapcsoljuk a Petri nevet: Péter nevű birtokoshoz, Péter nevű püspökhöz, de az is elképzelhetőnek tűnik, hogy Várad Petri nevű monostorának a birtoka volt ez a terület.

Lényegesnek tartom a Péter (Petri) eredetét megtalálni, már csak azért is, mert a környéken még van néhány ilyen nevű település: Gálos-, Mező- és Pócs-Petri. Itt jegyezném meg, hogy Köpeczi Béla szerkesztésében megjelent Erdély története című kiadványban Mezőpetrit és Monospetrit egyazon falunak véli. (Tehát a Malmos jelző mellé jön a Mező is!). Ez is azt bizonyítja, hogy sokszor megalapozatlanul írnak le kutatók adatokat, hibásan és tévesen, majd ezeket mások elfogadják, majd újra és újra alkalmazzák. Végül már annyira elburjánzik az egyszer tévesen leírt név, vagy adat, hogy a későbbi korokban már lehetetlen kideríteni, mi is lehetett az eredeti, a valós. Ezért van jelentősége annak, hogy a leg-

hitelesebb adatok kerüljenek csak nyilvánosságra. Egyik őrzője ennek az a lakosság, az a közösség mely a települést benépesíti, amely itt él évtizedek, évszázadok óta. Ők tudják csak igazán saját otthonuk nevét még akkor is, ha időnként az idegen betörések, a véres csatározások, a házak felégetése menekülésre készteti őket. De mindig visszatérnek és mindig Monospetribe térnek vissza!

Nézzük meg milyen Petri nevű településekről ír Vályi András a *Magyar Országnak leírása* című művében.

***PETRI, Gálos Petri, Monor Petri**. Két magyar falu Bihar Vármegyében. Gálos Petrinek földes Ura Dráveczky Uraság; Monor Petrinek pedig Bogáti Uraság: ez fekszik Margitának, amaz pedig Ér-Adonynak szomszédságában, mellynek filiáji, lakosai katolikusok, és ó hitűek, és reformátusok, határbéli földgyeik jó termékenységűek, javai is jelesek, első osztálybéliek.*

Mint látjuk, itt egy újabb elírással van dolgunk. A Monor Petri eddig még nem szerepelt sehol. Itt ez a variáció is megtalálható. Nézzük a következőt:

***PETRI. Lövő Petri, Póts Petri.** Két magyar falu Szabólcs Vármegyében; Lövő-Petrinek földes Urai Petri, és több Uraságok, fekszik Kapots Apáthinak szomszédságában, mellynek filiája; Póts Petrinek pedig földes Ura Gróf Klobusiczky Uraság, ez fekszik Kis Létához nem messze; lakosaik katolikusok, és reformátusok, határbéli földgyeik mint Lövőnek, azon felül, hogy fájok is van; ez első, amaz második osztálybéli.*

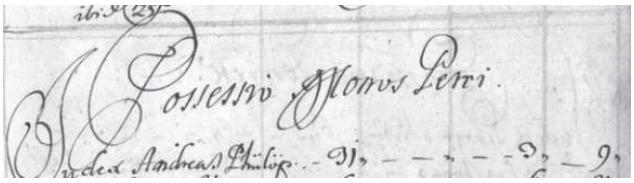
***PETRI. Mező Petri.** Elegyes magyar, és sváb falu Szatmár Vármegyében, földes Urai külömbféle Urak, lakosai katolikusok, és reformátusok, fekszik Nagy-Károlyhoz 1 mértföldnyire, Irinynek, Dengelegnek, és Piskoltznak szomszédságokban, térséges határja három nyomásbéli, búzát, zabot, kukoritzát bőven terem; erdeje kevés, szőleje nints, piatza Nagy Károlyban.*

***PETRI**. Horvát falu Szala Vármegyében, földes Ura Inkey Uraság, lakosai katolikusok, és másfélék is, fekszik tót Szent Mártonyhoz közel, mellynek filiája, határja középszerű, második osztálybéli.*

Van még ilyen nevű település Nógrád és Torna vármegyékben is. Vagyis Petri nevezetű helységekben gazdag Magyarország. Éppen ezért szükséges a valóban pontos meghatározás, addig, amíg nem késő. A pontatlan és téves meghatározások tévútra vezethetik mindazokat, akik falujuk, településük eredete után kutatnak.

Ezek után keressük meg – legalábbis próbáljuk megkeresni – Monospetri első tagjának az eredetét. Az előzőekben már leírt „monasterium" lehet az eredetileg felhasznált szó, melyből a monos kialakulhatott. Magyarország területén sok monostor épült s ezek környékén levő falvak, kisebb települések nevéhez hozzáillesztették ezt a szót előtagként, vagy utótagként (pl.: Monostorapáti vagy Szigetmonostor). Monospetri esetében már egy rövidített változattal találkozunk. Sajnos ez volt az alapja annak, hogy a későbbi évszázadokban ezt az előtagot kiejtés, hallomás, vagy egyéb írásmód miatt variálják. Számtalan változattal találkozhatunk, de valahogy mindig ott van mögötte az a kor, melyben leírták ezt a nevet: Monos-, Molnos-, Mónos-, Malmos-. Érdekesek ezek a jegyzetek, hiszen legtöbbször vagy külön, vagy kötőjellel, de néha az egybeíráskor is a Petri szót nagy betűvel írják. Ezért feltételezhető az, hogy a helységnév leírásakor nem a monostorral hozta kapcsolatba az íródeák, hanem egy külön névként, előnévként, családnévként (Mónus Petri).

Véleményem szerint az előtag megváltoztatása legtöbbször csak adminisztrációs hiba lehetett, melyet aztán később mindenki hivatalosnak vett. Ugyanis azok akik írtak Monospetriről, nem itteni lakosok voltak, sőt feltételezem, hogy nem is ezt a nyelvet beszélték. Az írástudók inkább a latin nyelvet használták, s a nevek leírásakor a saját fülük által hallottat vetették papírra. Abban az időben nem létezett helységnévtábla, így csak az elbeszélések alapján került rögzítésre egy-egy esemény, vagy hivatalos irat. Egy kivétel azonban volt, és ezen viszont jól van leírva a község neve. Az 1715-ös összeírás alkalmával a helyszínen voltak az „adatrögzítők", így nem lehetett elírni a megfelelő nevet. Jól is lett rögzítve, mégpedig így: Monos Petri. Éppen úgy, ahogyan ma is használjuk, csak éppen különírva.

1715-ös iraton Monos Petri neve

Kételkedésemnek az is alapot adott, hogy ha egy település megváltoztatja a nevét, jelen esetben éppen Monospetri, és több évszázadon keresztül állítólag az új nevet használja, akkor miként döbben rá két vagy háromszáz év múlva az ide újonnan betelepülő lakosság, hogy ezt a települést nem Molnosnak de még csak nem is Malmosnak, hanem Monos-nak, vagyis Monospetrinek kell hívni. Ez csak egyféle módon lehetséges. Mégpedig úgy, hogy a falu néhány lakója mindig túlélte a történelem viharait, s ha nem is itt bujdokolt, de ide visszatért, hát a régi, az eredeti nevet használta. Viszont a városban, a monostorokban, vagy éppen a királyi kancelláriában dolgozó íródeákoknak fogalmuk se volt, miként is kell írni, miként is kell nevezni ezt a települést.

A későbbi korok oklevél-másolói is tévedhettek, hiszen elegendő egy szó átvitele tévesen és máris

nem ugyanaz lesz az értelme. A fenti – 1715-ös – iraton az első név az akkori írásmód szerint van leírva: Andreas Phülöp. A név másolója az akkori írásmód szerint nem F-et, hanem Ph-t használt. Egy ilyen név is adhat a későbbiekben félreértelmezésre okot. Ha az első p utáni betűt, a h-t, nem írja le s az ékezetek megkopnak a papíron, hát elképzelhető, hogy a Fülöp nevűből egy Pulop keletkezik s ez így bizony már nem azonos az eredetivel. De nemcsak másolási és írási gondokra vezethetők vissza ezek az elírások, hanem hangzásilag is előfordulhatnak tévedések.

A Monos-ból könnyen hallani Mónos-t vagy Molnos-t. (A Molnos névre később még részletesebben is kitérek!). A Malmospetri is csak egyéni meghatározás lehet, hiszen a környéken több Petri nevű falu is található. Így, ha valakit megkérdeztek, hogy melyik Petriben lakik, lehet, hogy a Monos előtag nem volt eléggé egyértelmű, de ha a malomra utalva malmost mondott – mivel több malom is működött itt – hát akkor jobban be lehetett azonosítani. Jó példa erre, hogy a közelmúltban a német kötődés miatt egyszerűen „átkeresztelték" a falu nevét, hogy hangzásilag és értelmezésileg is német legyen. A malmokra hivatkozva – –melyek itt Monospetriben működtek – a német malom szót illesztették a Petri elé. Vagyis annak egy kissé rövidített változatát. Tehát a német Mühle (malom) szó az utolsó e betű elhagyásával került a helységnév meghatározásába. Így lett végül „németül" Monospetriből Mühlpetri. Érdekes variáció, de a szándékot ismerve ez elfogadható. Hiszen ezzel a németek felé is tudjuk közvetíteni a falu történelmét azzal, hogy a malom szó alkalmazásával utalunk az itteni tevékenységek egyikére.

A fenti eszmefuttatások saját kútfőből fakadnak. Nem kell feltétlenül mindenkinek elfogadni állításaimat, de bizony el lehet gondolkodni rajta, hiszen egy település nem olyan könnyen válik meg ősi nevétől önszántából – de sokszor még erőszakkal se – úgy, hogy évszázadok múlva majd újra úgy hívják, mint legelőször.

Még egy pillanatra térjünk vissza a névadó szóra, a „monasterium"-ra. Vagyis nem magára a kifejezésre, hanem magára a monostorra. Mit keresett itt egy monostor és ugyan mi volt a célja annak a sok monostornak az ország területén? A válasz a működésben rejlik. Ugyanis itt nemcsak egyházi vonatkozásban zajlott az élet. A monostorok úgymond kiszolgálták a környék földművelőit, az itt élőket. A tudományt az egyházi emberek adták tovább mindenkinek. Ők voltak az oktatók, a nevelők, a tanítók. Ők adtak tanácsot a földművelés mikéntjére, a gondok és problémák elhárítására, a gazdaság működésére, működtetésére. Emellett természetesen a lelki gondozás is a feladataik közé tartozott. Figyelemmel kísérték, és segítették a vallási élet megerősödését, ügyeltek annak mindennapi alkalmazására és az előírásainak a betartására.

A monostorok ugyanakkor szálláshelyül is szolgáltak az utazóknak. Nem a mai értelemben vett utazókra kell gondolni, hiszen abban az időben leginkább az egyházi emberek, a főurak, a király emberei voltak úton. Őket kellett elszállásolni, esetleg az időnként megjelenő, itt átvonuló zarándokokat.

Tehát a monostor nemcsak a vallási életet szolgálta, hanem rendelkezésre állt a köznapi embereknek is, akik ide jártak tanácsért, esetleg panaszért, vitás ügyek esetében pedig a jogorvoslatért.

A monostor működéséhez – a fentiekből következően – nemcsak anyagi háttér kellett. Ezt biztosította a monostor tulajdonosának a vagyona, esetleg a saját birtoka.

Most pedig pillantsunk bele néhány olyan leírásba, amely Monospetrit mutatja be az utazóknak, vagy az érdeklődőknek. Természetesen az eredeti írásmód szerint, tehát a helyesírási hibákat nem én tettem bele. Az első írás a Bihar megyében született Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára című kiadványból való.

„Mónos-petri, magyar falu, Bihar vmegyében, ut. postája Margita 1/4 mfd. Lakja: 382 r. kath., 139 g. kath., 255 ref., 25 zsidó. A r. katholikusok közül vannak német és tót eredetüek is. Ref. és g. kath. anya, r. kath. leány egyház. Derék uri lakház és kert. Határának azon része, melly a Berettyó mentiben fekszik, vizes, csak széna termésre alkalmazható; szántóföldjei dombosak és soványak. A legelő völgyben feküvén, iszapolásnak van kitéve. Burgonyát sokat, bort keveset termesztenek. Vizei: a Berettyó a Bisztrával egyesülve; Eger v. Posta patak, melly a Berettyóba szakad. Ezeken kivül vannak még számos, soha ki nem száradó patakok, mellyek származásukat is itt veszik, s a Berettyóba szakadnak; u. m. Pusztakut, Büdöskut, és Halastó patakjai, mellyek ***Klobusiczky*** *Ágoston úr udvarkertje északi keritésén kivül mind egygyé válva, ugyan azon kertet keresztűl futván, átvágva a nagy országuton, a helység keleti részén a Berettyóba ömlenek. Az Eresztvény erdő völgyében fakad a Bodonos pataka bő vizével, végre a Köröskut patak. A Berettyón van egy 3 kövű nagy malom. A mónospetrii határon 3 várnak nyomai látszanak; 1 az Ungoravár egy dombcsucson, most szántóföldképen használtatik; 2 Földvár közel a Berettyóhoz a felső rétben, csak nem a földdel egyenlőre porhadva szemlélhető; 3 a Belsővár a reformatusok templomától nem messze a Berettyó partján, 3 nagy sánczczal máig is fenáll, különféle gyümölcsfákkal berakva. F. urak* ***Klobusiczky*** *Ágoston és Eduard."*

A leírás jól mutatja az 1800-as évek állapotát s ugyanakkor ismerős kifejezésekkel és nevekkel is találkozunk. Örömömre szolgál, hogy egy ma rosz-

szul használt nevet itt úgy láthatunk, ahogy kell. Mármint az egyik vár nevét: Ungoravár. Mivel ez egy valóban hivatalos kiadvány, melyben az adatok ellenőrizve voltak, illetve eredeti dokumentumok alapján írták le, így ezt most valóban így kell elfogadnunk. De az idő mindig ellenünk dolgozik. Ugyanis egy későbbi leírásban sajnos már kezdik elferdíteni ezt az elnevezést is. Akkor pillantsunk bele az egyházi leírásba:

„Monospetri a Margittát Székelyhíddal összekötő műút mentén fekszik a Vedresábrány felé vezető útkereszteződésben. A helységtől délre, közel a településhez folyik a Berettyó és a Bisztra. Északon dombvidék található, melynek neve Hágó.

A történeti források szerint a falu több mint 7 évszázaddal ezelőtt jött létre. 1215 óta létezik, és előbb Molnos, majd 1320 körül Petrinek, 1535-ben Malmos-Petrinek, ma pedig Monospetrinek hívják.

Közigazgatásilag Közép-Szolnok vármegyéhez tartozott, és csak később került az erdélyi püspökség irá-nyítása alá.

Három vára is volt Monospetrinek a távoli múltban. Zongovár a székelyhídi úton, a második a református templom mellett, a harmadik pedig a Bisztra és a Berettyó folyók közötti területen. A török harcok idején sokan elpusztultak, és így a földbirtokosok a XV. században németeket Veszprém megyéből és szlovákokat a Felvidékről telepítettek ide. Ezt bizonyítja ma is a falu név összetétele. Mára mindnyájan magyarnak vallják magukat.

1270-ben a Gutkefeldeké, azután a Monostorfalvi- és Jankafalviaké a falu. A XV. századtól Zólyomié, majd Bogáthy Pál és utódaié volt. Utolsó nemesi család, aki a II. világháború utánig nagybirtokos volt, a Klobusiczky család. 1849 után nem volt külön papja a falunak, csak a margittai plébános járt ki erre a településre. 1922-ben kezdik meg az új plébánia építését, amely 1923. szeptember 1-re készült el, amikoris az első plébános, Varjú Benő elfoglalhatja állomáshelyét. A Klobusiczky család kastélyában lévő kápolna már kicsi, ezért 1925 nyarán Bjelik Imre püspök, apostoli kormányzó sürgetésére, a gróf Széchenyi Miklós püspök 100.000 lej hagyatékával és a nép adományaiból megkezdik az új templom építését. Pintér István építész, püspökségi mérnök tervezi a templomot, és Asók János kőműves mester építi. 1926. október 24-én szenteli fel az Osztrák–Magyar monarchia utolsó tábori püspöke, nagyváradi apostoli kormányzó, Bjelik Imre Krisztus Király tiszteletére, amely ünnepet előtte való évben, 1925-ben rendelte el a Szentszék. A falu szülöttje, Takács János sz.e. kanonok egy szép fehér márvány Mária szobrot készíttet és egy nagyon szép fafaragású Betlehemmel ajándékozza meg a templomot. Jelenleg 264 katolikus család van Monospetriben. 2001-ben 9 keresztelés és 14 temetés volt."

Fontosnak tartottam ezt az idézetet is beilleszteni ebbe a fejezetbe, hiszen így már jobban lehet érzékelni, miként változnak meg nevek, kifejezések akár rossz információ, akár téves elhangzásuk miatt. Ebben a szövegben megint találkozhatunk több elírással is, de vegyük csak az egyiket: Zongovár. Azt hiszem ez lehetett a ma tévesen használt Zongoravár[1] megnevezésnek az elődje. Ha ennyire pontatlan egy vár megnevezése, akkor vajon mennyire lehet hiteles a település nevének (neveinek) a leírása, meghatározása. Ha pontatlan és hiteltelen nevekkel szembesülünk, akkor óvatosan kell bánni a többi adattal is. Mint például ebben az esetben tennünk kell.

Most nézzünk meg még egy leírást a településről:

„Petri, Molnos-. *1215. Petri, 1270. Petury, 1332. Malnospetri, 1535. Molnaspetry. (Monospetri, Petreu.) A. XIII. század elején Közép-Szolnok megyéhez tartozott. (VárReg. 128.) Később is az erdélyi püspökség része. (Pápai tj. 141. l.) Nevével a Váradi Regesztrumban 1215-ben, majd újból 1219-ben találkozunk. (No. 128., 216.) Puszta személynévből alakult neve alapján megtelepülése a XIII. század előtti időre teendő. 1270 körül már a Gutkeled nemzetség egyedi monostorának volt a birtoka. (H. O., VII. 124. l.) A monostor falvainak felosztása után a Jankafalvi-ág kezére került, a XIV—XV. század fordulóján — e családok kihalása után — pedig a Zólyomiaké és a leányági leszármazottaké lett. (1358: Anjou, VII. 71. l. — 1438: Dl. 13152.) Töretlen magyarságán a Zólyomiak XVI. századi telepítései tettek némi változtatást. 1554 körül románokat kezdtek betelepíteni a faluba és 1599-ben külön vlach községrészről hallunk, melynek lakossága majdnem annyi, mint a magyaré."*

Ebben a leiratban még több variációban szerepel Monospetri régi neve. Az elnevezések közötti nagy hasonlóságok csakis azt igazolhatják, hogy egy ugyanazon nevet „monos" másképpen ejtenek, másképpen hallanak, ezért másképpen írják.

A probléma szerintem abból adódik, hogy egy valaki, valamikor vagy elírta, vagy tévesen értelmezte a MonosPetri nevet és a későbbiekben mindenki hivatalosnak vette azt. Az egyetlen bizonyíték a súlyos tévedésekre az itt élő lakosság által használt falunév. Szerintem az itteni emberek akár beköltözött svábok, vagy felvidéki szlovákok voltak, mindig is a Monospetri nevet alkalmazták, ezt használták.

Ha már megemlítettem a szlovák ajkú bevándorlókat, akkor vizsgáljuk meg, hogy ők vajon miként nevezhették el azt a települést, melyet végül otthonuknak választottak. Új nevet nem kellett adni, hiszen már évszázadok óta viseli a falu a Monospetri

[1] Ennek a névnek a helytelen használatát egy későbbi fejezetben részletesen megindoklom.

nevet. Egy azonban biztos. Ha idegen ajkú telepesek érkeznek egy helyre, próbálják úgy nevezni környezetüket, ami nekik ismerősebbnek hangzik. Ezért elképzelhető, hogy ők voltak azok, akik először Molnos Petrinek hívták új otthonukat.

Vajon miért? Erre is lehet magyarázatot találni. Ugyanis Nyitra környékén nemcsak magyarok, de szlovák anyanyelvűek is éltek. Ugyanakkor a távolabbi területről is érkezhettek Nyitra környékére szlovákok, akik ismerhettek itt egy kis falut. A falu neve pedig: Molnos.

Ez azt jelenti, hogy egy ilyen nevű település létezett a Felvidéken, így aki azt ismerte akár csak hallomásból, akár azért, mert ott, vagy a környéken élt, máris asszociálhatott erre a névre, amikor a Monos Petri nevet meghallotta. Nyilván közelebb állt hozzá a Molnos név. Vagy már megszokta.

Akkor nézzünk utána ennek a Molnos településnek! Nézzük meg, vajon mit is tudhatunk róla. Molnos (szlovákul Mlynárce) Nyitra város egyik külső része, egykor önálló falu volt

A régészeti leletek tanúsága szerint már a X. és a XII. század között magyar szállásterület volt a helyén. A falut 1409-ben *Molnosfalu* néven említik először. 1447-ben Hunyadi János *Molnost* a nyitrai káptalannak adományozta. A török háborúkban a település súlyos károkat szenvedett, melyet csak a XVIII. században hevert ki. Nyilván itt is az történhetett, mint az ország számtalan településén, hogy a közelben dúló harcok és rabló hadjáratok miatt a lakossága szétszéled és új otthont keres magának és családjának.

Megnézhetjük azt is, hogyan írtak róla a régi útikönyvekben. Vályi András szerint (1796) *"MOLNOS. Tót falu Nyitra Vármegyében. Földes Ura a' Nyitrai Káptalanbéli Uraság, fekszik Nyitrához közel, és annak filiája, határja jó, nádgya elég van, szőlő hegye termékeny, legelője elég, piatzozása Nyitrán van."*

Egy másik helyen is hasonlóakra bukkantam. Fényes Elek így ír róla: *"Molnos, tót falu, Nyitra vármegyében, a Nyitra jobb partján, Nyitrához 1/4 órányira: 351 katholikus lakja. Földesura. a nyitrai káptalan."*

Tehát létezett egy Molos nevezetű falu Nyitra környékén, amelynek neve ide is elérkezett a szlovák bevándorlókkal. Vagyis csak „átkeresztelték" a régi falut, hogy egy kissé a magukénak érezhessék. Nincs ebben semmi furcsa. A gond csak ott van, hogy hivatalosan is kezdik ezt a település régi nevének elismerni. Pedig erről szó sincs. Csupán az a tény és valóság, hogy a telepesek használták ezt az elnevezést maguk között, amit néhány kutató hitelesnek értékelt. Az 1753-54-ben idetelepedett szlovákok használhatták így a falu nevét. De ez nem róható fel egyáltalán, hiszen nekik ez volt a természetesebb, így ők a Molnos szót használták. Ez viszont mindenféleképpen bizonyítja is a szlovák nemzetiségűek jelenlétét s talán még azt is, melyik környékről kerülhettek ide.

Ha már a betelepítéseknél járunk, szót kell ejteni Monospetri évszázados változásaira. Ezeket mindenkor a környéken is zajló események irányították. A tatárok betörése, a törökök hódítása, a kisebb-nagyobb belháborúk, az 1848-as szabadságharc, az első, majd a második világháború mindenféleképpen nyomot hagytak az itt élőkben.

Monospetri lakói több vidékről települtek be. Ugyanakkor voltak, akik a jobb és szebb jövő reményében elhagyták a falut. (Egyik célpont például éppen Nyíregyháza volt.) Ebben néha közrejátszott a vallás gyakorlása is. Főleg a reformáció után az új hitre áttért emberek helyzete vált nehezebbé. Éppen ezért megpróbáltak olyan helyen gyökeret verni, ahol saját templomukba járhattak, vagy legalábbis ígéretet kaptak erre a lehetőségre. Ugyanakkor a reformátusok és az evangélikus szlovákok betelepedésével párhuzamosan egyre több katolikus hagyta el a területet. A helyi földesurat, nevezetesen gróf Károlyi Ferencet azzal vádolták meg a katolikus egyház vezető papjai, hogy a betelepítésekkel éppen a katolikus hívők kisebbségbe szorítását célozta meg, illetve elősegítette ezek elvándorlását. Vagyis a lakosság vándorlása kétirányú volt. Egyes családok és közösségek letelepedtek új helyükön, mások viszont eltávoztak onnan.

Az 1700-as évek elején már több család hagyta el Monospetrit. Voltak akik a jobb élet reményében Nyíregyházára költöztek. Azonban a hosszú évek során rádöbbentek arra, hogy a helyváltoztatásuk nem járt eredménnyel. Legalábbis nem jött be a számításuk. Itt szembesültek a helyiek problémájával is, mely végül rájuk is kihatott. Éppen ezért nemcsak a régiek, hanem az új lakosok között is voltak elégedetlenek. 1760-ban többen azért fontolgatták az elmenetelt, mert a telepítési pátensben ígért vallásszabadsággal nem élhettek, az ígért templomuk sem épülhetett fel, a jószágaiknak hagyott legelőt az uraság el akarta venni és felszántani. Sok volt a forspont[2] és a hosszúforspont, a husszúfuvar. Mi is volt ez? A Magyar néprajzi lexikon szerint: „*a jobbágyok földesúrnak járó fuvarozási, szállítási kötelezettsége. A hosszúfuvar teljesítésének normáit országos érvénnyel egységesen az úrbérrendezés (1767–1774) szabályozta. Ennek alapján évente egyszer – nem a nagy mezei munkák idején – minden négy egésztelkes jobbágy köteles volt egy négyökrös*

[2] ***forspont***: a jobbágyok egyik legsúlyosabb állami szolgáltatása, mely szerint a katonáknak, megyei tisztviselőknek, átutazóknak kötelesek voltak ingyen vagy meghatározott összegért fuvart kiállítani.

szekeret kiállítani. A hosszúfuvar időtartamát két napban maximálta az urbárium, amit azonban a földesurak rendszerint igyekeztek túllépni. Ez állandó összeütközés forrásává vált, ugyanis a hosszúfuvar nem számított bele a robotba. A hosszúfuvart általában a termésnek az uradalmi központba szállítására, építkezésnél, áruinak piacra szállításánál vette igénybe a földesúr. A korabeli rossz útviszonyok miatt a hosszúfuvar a jobbágyság egyik legterhesebb szolgáltatása volt, s ezért ahol csak lehetett, igyekeztek pénzen megváltani."

Ez a mértéktelenül nagy teher késztette a Nyíregyházra betelepült jobbágyokat arra, hogy más vidékre vándoroljanak. Ha máshová nem, hát vissza, a régi, az elhagyott faluba. Az urasági tisztek durván és erőszakosan viselkedtek, királyi dézsmát szedtek, az erdőt eltiltották, még vesszőszedés sem engedélyeztek és a vármegye is mind nagyobb porciót és királyi dézsmát szedett. Tömeges elvándorlásra ekkor azonban nem került még sor. 1794-ben viszont, egy szörnyű aszályos esztendő után 84 család költözött vissza a Bihar megyei Monospetribe. Az indok itt a mértéktelenül nagy terhek mellett más is volt, mégpedig az akkori írások szerint *„Elmenetelüket azzal indokolták, hogy Nyíregyháza területén annyira elszaporodtak, hogy alig tudják családjukat eltartani."*

Vagyis a családok növekedésével kisebb lett életterük. Nem láttak hát más megoldást, mint visszatérni őseik földjére, oda, ahonnan évtizedekkel ezelőtt, egy szép álom reményében útra keltek. Monospetri dombjai, legelői, szántóföldjei, erdői és tisztavizű forrásai s nem utolsósorban lakói várták és visszafogadták őket. Itt szerencsére továbbra is volt megélhetésük – bár nem könnyű – és ami nagyon számított ebben az időben: állt egy templom vallásuk gyakorlásához. Itt voltak gyökereik s visszatérésük után ők is itt élhettek és élhetnek még tovább nagyon sok évszázadon keresztül.

A régmúlt eseményeit össze kell gyűjteni és továbbadni a felnövekvő nemzedéknek. Csak így érhető el az, hogy a gyökerek ismeretében mindenki büszke lehessen arra, melyik település volt a bölcsője családjának s nemzetének.

A krónikák nagyon sok mindent megőriztek, de sajnos nem mindegyik jutott el hozzánk. Éppen ezért újra és újra keresni és kutatni kell az írásokat, hátha olyan jelentős adatra bukkanunk, amely még többet megmutat a múltból.

A megismert adatok nem mindig olyanok, amelyekre büszkék lehetnénk, de a történelmet visszafele nem lehet már korrigálni. Bárki is hibázott, bármennyire is vétkes volt, azt ma már meg nem történtté tenni képtelenség. Egy célunk legyen mindig: olyan becsülettel és tisztasággal élni, amely a későbbiekben csakis a hasznunkra válhat.

Monospetri története csak egy szelet egy nemzet múltjából és épp ezért vigyáznunk kell rá – nagyon!

Üdvözlet Monospetriből (régi képeslap)

MESÉLŐ TÉRKÉPEK

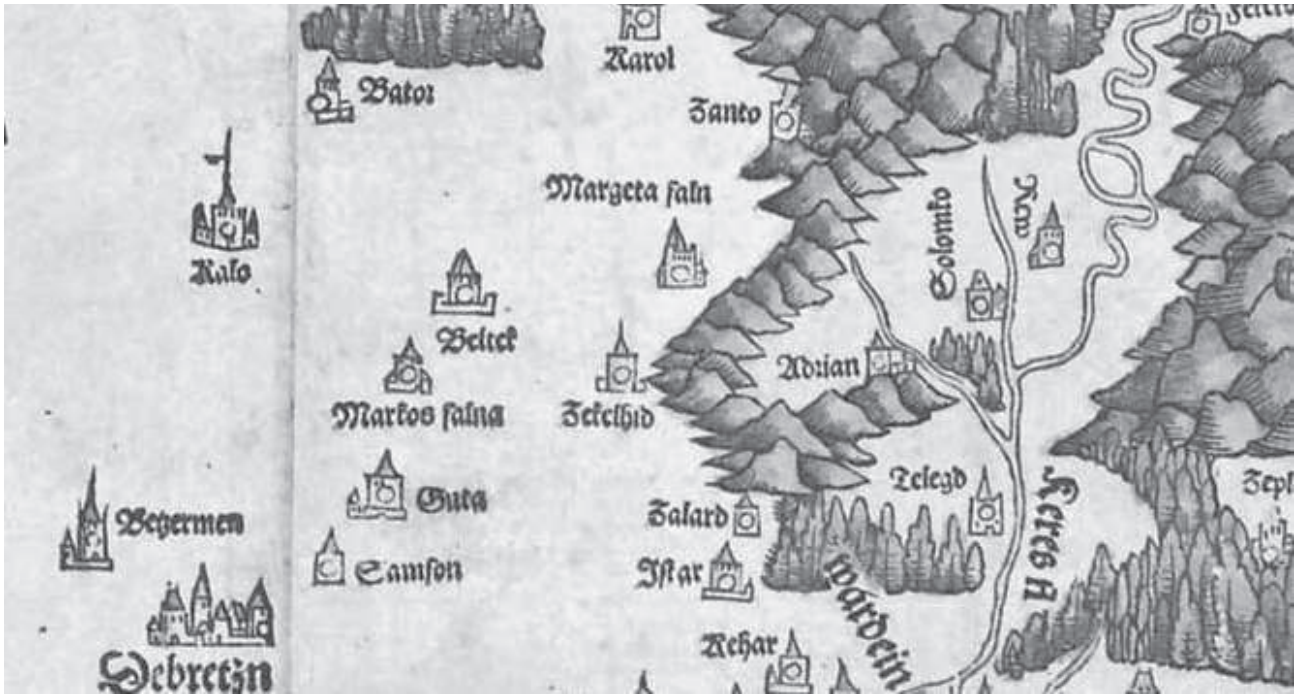
Térképek segítik az utazókat, hogy úti céljukat a lehető legjobb s legrövidebb útvonalon közelíthessék meg. Térképek nélkül már nem is tudnánk boldogulni, hiszen olyan adatokkal bírnak, melyek az emberek számára nagyon fontosak a mindennapi életben – és ez nemcsak az utazás.

A térképek segédeszközök, melyek a Föld felszínéről készült ismereteket tartalmazzák. Készültek térképek már régebben is, de mégis csak a XV. század volt az az időszak, amikor a nagy felfedezések megindulásával az igények is megnőttek ebben az irányba. A tengeri hajózás fellendülése, a kereskedő városi polgárság felemelkedése következtében még inkább megnőtt a jelentősége. Elterjedésüket és közhasználatba vételüket csak a könyvnyomtatás felfedezése és alkalmazása tette lehetővé. Az igény a térképek iránt és a lehetőség, hogy számos ember használhatja ezt a segédeszközt, létrehozta az újkori kartográfiát, mely már pontosabb és megbízhatóbb műszereket használt. Így valóban részletes, fontos elemekkel gazdagított térképet tudott átadni a felhasználóknak.

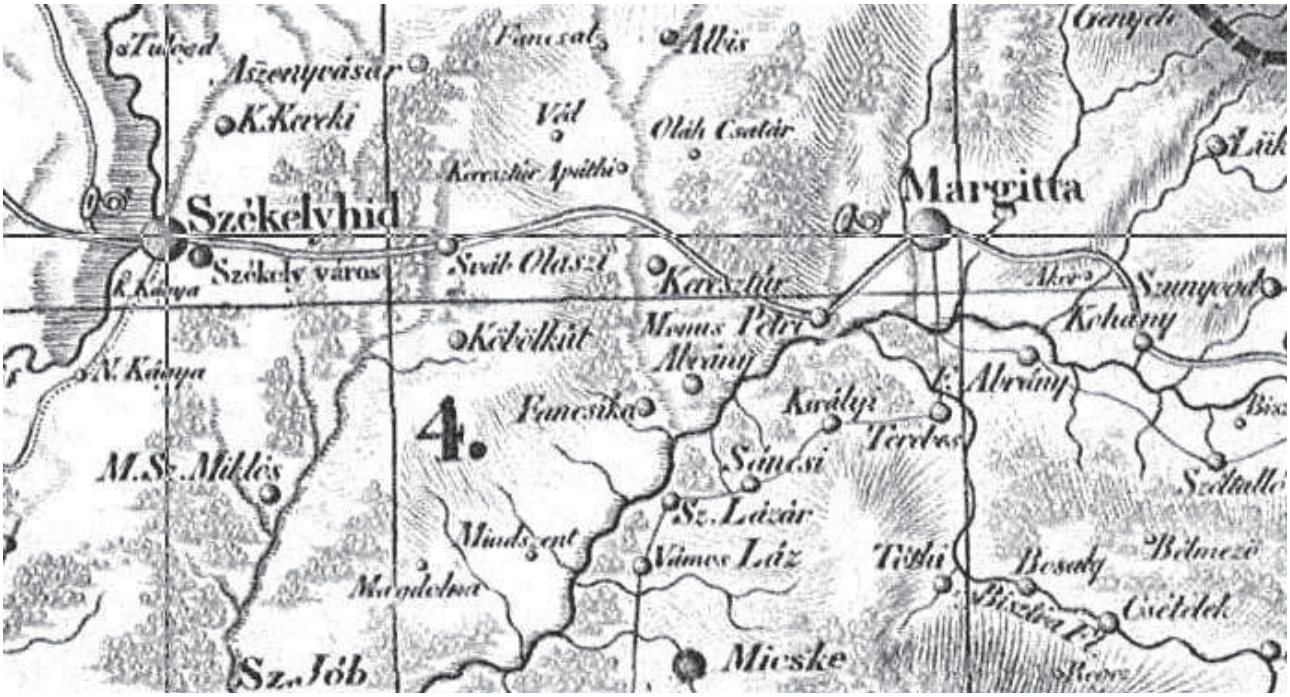
Az ekkor készült térképeken már szerepel ugyan Magyarország és Erdély (Transylvania) is, de mivel a készítői nem tulajdonítottak nagy jelentőséget minden egyes kis településnek, így ezért nem elég alapos. Egyenesen hiányos és sajnos kevés adattal szolgál területünkről, pedig Monospetri, mint lakott település, ekkor már létezett. A kor azonban megkövetelte ennek a hiánynak a korrigálását.

A XVI. század első felében már készült egy részletesnek mondható térkép, méghozzá egy magyar térképész, Lázár (Lazarus) munkájaként. Magyarország több szempontból is problémás volt, hiszen éppen a XVI. században következett be az ország három részre szakadása s a folyamatosan dúló kisebb nagyobb harcok miatt lehetetlen újabb, a valódi helyszínen készült felmérés alapján a térkép készítése. Így tehát a XVIII. századig nem is találkozhatunk hiteles felméréssel az előbb említett okok miatt. Az ebből a korból származó térképeken a korábbiakról készült másolatok, esetleg átdolgozások szerepelnek. Így hiába ontották a nyugat-európai kartográfusok, kiadók és nyomdák a szebbnél szebb térképeket, azon Magyarország területéről készült rész nem az akkori állapotokat tükrözi, – ezáltal csak tájékoztató jellegűek.

Mivel nagyrészt másolatok voltak, így nem szerepelnek rajta azok a települések, melyek elzártak, vagy megközelíthetetlenek voltak az utazók elől s azok se fedezhetők fel, melyek később alakultak ki. Lazarus térképén jól látható Debrecen. Feljebb a középső részen pedig felfedezhetjük Margittát (Margeta falu), alatta pedig Székelyhíd van berajzolva természetesen az akkori hangzás és írás szerint: Zetelhid. A térkép tájolását ne vegyük figyelembe, hiszen az akkori mérőeszközök nem voltak pontosak. Itt csak a települések egymáshoz való viszonyát nézzük

Balra lent Debrecen, fent középen Margeta falu (Margitta) alatta pedig Zetelhid (Székelyhid) látható

Monospetri és környéke Lipszky térképén

Térképek segítették a közigazgatást a mindenkori államapparátusban. Szükség volt rá, hiszen ennek segítségével lehetett meghatározni a birtokok határait, a települések elhelyezkedését. Ennek alapján vált láthatóvá a papíron is lefektetett területek nagysága s tájékoztatásul szolgált például abban, hogy a települések milyen távol esnek egymástól, illetve milyen útvonalon lehet megközelíteni azokat. Kivitelezésük, jelkulcsuk eltér a maiaktól. A hegyeket madártávlatból megrajzolt halmokkal, az erdőket látképszerűen ábrázolt fákkal, míg a településeket – nagyságuktól függően – épületekkel, templomokkal, várakkal jelzik.

Jól láthatóak Lazarus térképén a települések mellé rajzolt kis tornyocskák, melyek tulajdonképpen a templomot jelentik, némely esetben pedig a várat.

Ez a képi ábrázolás – mely főleg rézmetszéssel készült, és csak utólag lett színezve – különlegessé és széppé teszi a régi térképeket és bizonyos fokig használhatóvá, még ha arányaiban pontatlan is.

A térképek elkészítése hatalmas feladat volt, hiszen ez egy olyan összetett mérési folyamat, melynél a legkisebb tévedés is nagyon nagy problémákat okozhat. A régi nyomatok szolgáltak alapul a modernebb és pontosabb kartográfiai munkáknak.

1798-ban Johannes Lipszky, azaz Lipszky János az alábbi sorokat írta levelében gróf Festetics Györgyhöz:

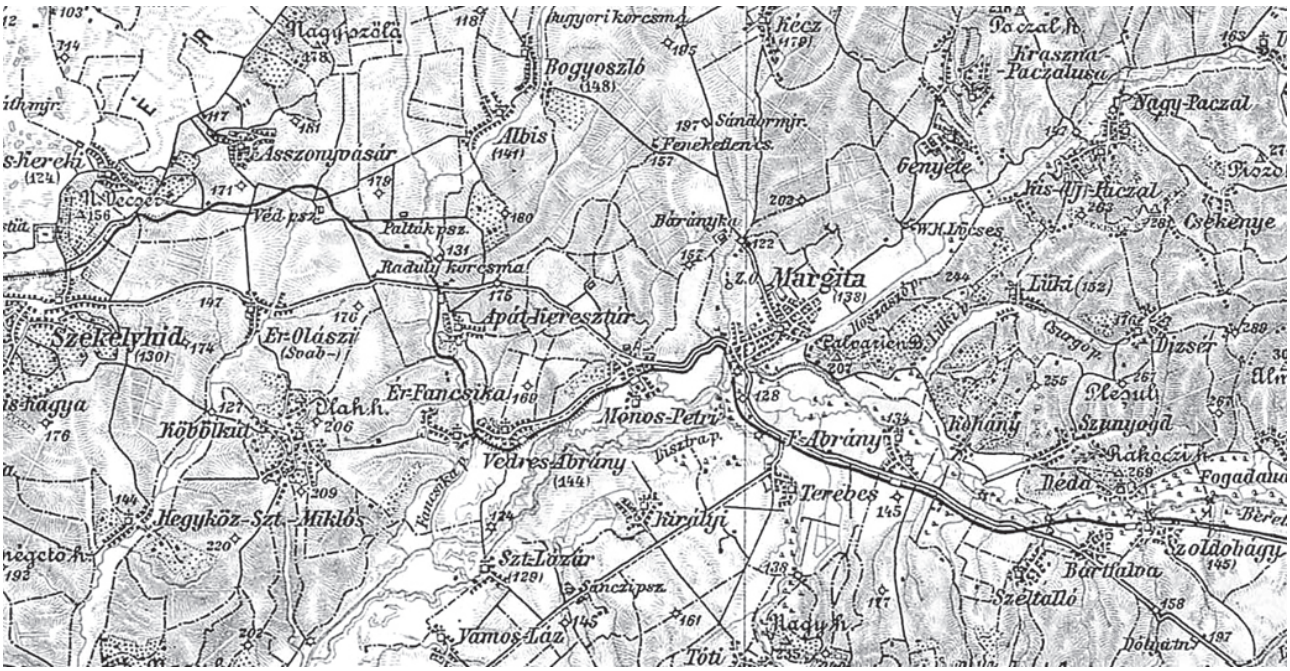
„Valóban szégyen hazánkra nézve, hogy erről az oly szép és érdekes országról jó térképek készítésében annyira visszamaradtunk, hogy még csak pontos trigonometriai mérést sem tudunk felmutatni országunkról, még kevésbé asztronómiait.”

A probléma elsődlegesen az volt, hogy a térképeket a régi kartográfusok által készített metszetekről másolták át s ezáltal pontatlanok voltak, így ezeket használni nem lehetett. Lipszky János végül elkészítette a Magyar Királyság s a hozzá tartozó országok pontos térképét, mely abban az időben a lehető legpontosabb volt. (Nagy munka volt, de végül is sikerrel járt.) Ezek tanulmányozása során sok mindent megtudhatunk Monospetriről is.

A Lipszky-féle térképen – bár hibásan írva, de – megtalálhatjuk Monospetrit is. Nyilván a rajzot készítő kartográfus, térképrajzoló nem volt jártas a területen lévő települések pontos elnevezésében, így hát úgy rögzítette a neveket, ahogy ő helyesnek találta. Monospetri itt Monus Petri elnevezéssel került rögzítésre. Ugyanakkor a térképrészlet bal aldó sarkában is tévesen lett leírva a falu neve. Szentjobb neve átváltozott Sz.Jób-ra (SzentJób). Úgy látszik a bibliához próbálta kötni a település nevét és nem a magyar történelemhez.

Az ilyen kis tévedések viszont komoly kutatási kudarcokhoz vezetnek és ez sokszor megtéveszti a történelem után érdeklődőket is. Elég, ha csak Monospetri elnevezését vesszük alapul.

Egy térkép pontossága és megbízhatósága a katonaság szempontjából azonban nagyobb jelentőséggel bírt. Fontos volt ez, hiszen ennek alapján meg lehetett határozni a csapatok mozgását, az utánpótlás útvonalát, a meghódítandó és leigázandó területek nagyságát és elhelyezkedését. Emellett a védekezés szempontjából is nagyon fontos volt, hiszen a térképek alapján tudták megszervezni az ellenség által elfoglalt területek lokalizálását, majd ennek visszaszerzését is.

Monospetri (Monos Petri) és környéke a III. katonai felmérés szerint

A hadvezetés arra törekedett, hogy nagyon részletes és pontos felmérések alapján készült tájékoztató rendszer birtokában legyen.

Az előbbiekből adódik, hogy a kartográfia fejlődése szorosan összefügg a katonai térképészet fejlődésével. A jó minőségű és pontos térképek iránti igényeket a háborúk indokolták. Ezért is van az, hogy nagy területekről, Európáról, az országokról a katonák készítettek először olyan részletes térképeket, amilyen addig még soha nem látott napvilágot. Mivel ezek főleg a hadi érdekeket szolgálták, ezért titkosak voltak. A titkos térképek a gazdasági élet számára akkor még elérhetetlen voltak.

Magyarország területének a feltérképezésére az Osztrák Birodalom, majd az Osztrák-Magyar Monarchia keretén belül került sor, ezeket hívjuk I., II., III. katonai felmérésnek. Időpontjai:

I. katonai felmérés: 1782-1785

II. katonai felmérés: 1806-1869

III. katonai felmérés: 1872-1884

A XVIII. század második felében Európa fejlett államaiban megindultak a részletes topográfiai felmérések, amelyeket – mivel elsősorban hadiérdekeket szolgáltak, katonák végezték – „katonai felmérések" néven emlegetünk. Mária Terézia a hétéves háborút (1756–63) követően rendelte el az Osztrák Birodalom összes tagországának, köztük Magyarországnak a felmérését, amely a Birodalom teljes területén 1763–1787-ig folyt. Miután maga a felmérés már II. József uralkodása alatt ment végbe, gyakori a „Josephinische Aufnahme" elnevezés. Külön felmérő szervezet nem létezett, a térképezést a Főszállásmesteri Kar (Generalquartiermeisterstab) beosztott tisztjei, illetve ezredeiktől vezényelt tisztek végezték.

A felmérés országonként, tartományonként ment végbe. A Magyar Királyság felmérésére 1782–1785 között került sor, 965 szelvényen. Ezt időben megelőzte az Erdélyi Fejedelemség felmérése 1769–1773 között 280 szelvényen.

A II. katonai felmérés szelvénymérete megegyezik az I. katonai felmérésnél alkalmazottal, változott viszont a szelvényezés, amelyet az egész Birodalom területére egységesre terveztek. A magyarországi és több osztrák tartomány szelvényezésének központja Bécsben a Stephansturm volt, a szelvényhálózat nyugati kiindulópontja Innsbruck földrajzi hosszúsága, északi szegélyvonala Varsó földrajzi szélességétől valamivel É-ra húzódott.

Érdekes, hogy a II. katonai felmérés már befejezése ill. abbahagyása idején elavult volt. Részben tartalmi szempontból, mivel 63 évig tartott, és a különböző tudományágak, mint pl. a geodézia nagyot fejlődtek ez idő alatt, valamint a fő hiányossága miatt, hogy nem volt egységes, országonként ill. tartományonként mérték fel ill. adták ki a levezetett térképeket. Ferenc József császár ezért 1869-ben kiadta az utasítást a III. katonai felmérés megszervezésére. A színes, kéziratos felmérési szelvények, hasonlóan az előző két felméréshez, titkosak voltak.

Az itt bemutatott térképen, – mely a III. katonai felmérés során készült, – már sokkal részletesebben láthatjuk a települést és a hozzá tartozó tanyákat, majorokat. Mivel katonai felmérésről van szó, olyan kiegészítő jelzésekkel találkozhatunk, melyek hosszú távon is helytállóak és maradandóak. A folyók és a települések olyan stabil térképészeti jelek, melyek nem változnak (kivéve az előbbinél egy esetleges folyamszabályozás). Ezek már a régebbi térképeken is szerepeltek.

Ha jól megfigyeljük a mellékelt ábrát, felfedezhetjük, hogy a kartográfus felrajzolta a pusztában lévő tanyákat, majorokat is. A térképen látható szelvényen jól láthatóak ezek a pontokkal jelölt lakhelyek. Ennek alapján számszerűen is meg lehet határozni az itt és más területeken létesített tanyákat, házakat. Az utak, dűlőutak, földszelvények mellett jelzett épületeket tájékozódási pontként is használhatták katonai szempontból, ezért készült ilyen részletességgel ez a térkép. Ugyanakkor mi magunk is le tudjuk ellenőrizni, hogy abban az időszakban – amikor ez készült –, hol voltak pontosan ezek a kis tanyák, mennyi volt belőlük, s vajon hol voltak többen és hol kevesebben. A falvak házai is be vannak jelölve, így Monospetri utcái is jól láthatóak a kinagyított részleten. Ugyanakkor a templom jele is megtalálható, tehát a vallásgyakorlás is bizonyított.

Jól láthatók az utcák és a házak

A III. katonai felmérés alapján készült térkép tulajdonképpen egész Európát bemutatja. Ha belegondolunk, hogy ezt a hatalmas területet milyen nagy pontossággal mérték fel és rögzítették a kartográfusok, bizony nagy elismeréssel tartozunk azoknak, akik ezt véghez vitték. El lehet képzelni, hogy menynyire összetett, igényes, nagy munka lehetett, hiszen nem évtizedekig készült, hanem csak néhány évig. A pontosság és precizitás mellett az is elismerésre méltó, hogy minden ország területén előforduló térképészeti bejegyzés a saját nyelvén van rögzítve, mint ahogy az itt közölt térképrészleten természetesen magyarul. Ezen belül is nagyon pontosak a meghatározások, mint ahogy ezen a szelvényen is látható, a puszta (psz), a tanya (tn) vagy a major (mjr) a magyar szokásnak megfelelően van leírva (rövidítve). Ezt nyilván úgy oldották meg, hogy mindig az adott ország biztosította a mérésekhez a szakembereket, a rögzítéshez a kartográfusokat.

A térképek fejlődésével tulajdonképpen figyelemmel kísérhetjük a települések változásait. Ha megnézzük az első magyar térképkészítő Lázár (Lazarus) munkáját, feltűnő, hogy éppen ez a terület, – melyen Monospetri is van – egyszerűen nincs jelölve. Tulajdonképpen „fehér folt” a kartográfus szerint. Pedig bizony volt itt élet már akkor is, csak a járhatatlan utak, a megközelíthetetlen kistelepülések miatt egyszerűen nem lettek felmérve, nem lettek figyelembe véve.

Lipszky János volt az első olyan kartográfus, aki már olyan részletességgel készítette térképeit, hogy azokat még ma is jól lehet használni. Ezek a lenyomatok egy ország s annak kisebb településeinek fejlődését is mutatják, de még mindig csak elnagyolt állapotban. Jelölve vannak a folyók, a települések, de csak polgári célokra használhatók, katonaira nem.

1800-ban Bihar megyéről készült térkép részlete

A polgári célokra használatos térképek tulajdonképpen csak tájékoztató jellegűek. Megmutatják a települések s az egyéb földrajzi egységek egymáshoz való viszonyát, távolság-arányát. Részletes megjelenítések nincsenek rajtuk, éppen ezért oktatási és kereskedelmi céloknak alapfokon megfelelnek.

1910 körüli térkép

Némelyik csak az utakat, vasutakat mutatja. A fenti térképen is jól látható a vastag vonallal jelölt vasút nyomvonala. Készültek hegy- és vízrajzi térképek.. A népességkutatás szempontjából érdekesek azok a térképek, melyek a lakosság vallási, etnikai hovatartozásának arányait mutatja. Ezek általában statisztikai szempontokat szolgálnak, kartográfiai szempontból nem fontosak, hiszen csak egy-egy célirányos témában használható.

Ugyanakkor a III. katonai felméréskor készített munkákon már olyan részletekkel találkozunk, melyek még a mai térképeken se szerepelnek. A részletes feldolgozás sokban segíti a kutatókat, ugyanakkor alapja volt a későbbiekben a turista-térképek elkészítésekor. A kartográfia fejlődése ezzel még nem ért véget. Egyre több újdonsággal és modernizálással találkozunk.

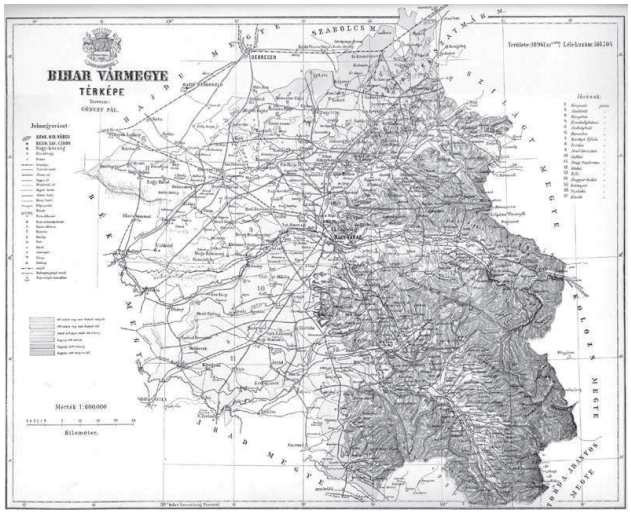
Légi-felvétel Monospetriről.
A középen lévő háromszög sötétebb része a katolikus templom kertje

Lazarus térképe a XVI. századból

A középkor aránytalan térképeit Lazarus látványosabb kivitelezéssel váltotta fel. A pontosabb mérőeszközök segítségével azonban egyre jobb minőségben produkálhatott a kartográfia tudománya. A modern technika fejlődésével már csak szép látványú emlékek maradnak a kézzel rajzolt, vagy litográfiával színezett, esetleg a legmodernebb nyomdatechnikával készült térképek. A múlt emlékeivé válnak, hiszen a mai emberek már műholdas helymeghatározóval keresik meg utazásuk végpontját, ennek segítségével közlekednek egy ismeretlen város szűk utcáin, jellegzetes terein.

Légi-felvételekkel, műholdas térképekkel dolgoznak már a mezőgazdaságban, az iparban, a kereskedelemben és a közigazgatásban is. Ma már nélkülözhetetlen ez a technológiai váltás, hiszen méretarányaiban, pontosságában csak ez felel meg a mai kor követelményeinek.

Bihar vármegye 1910-ben

Lazarus nagy jelentőségű munkáitól a műholdas helymeghatározásig eltelt időszakban nagyon sok művészi kivitelű térkép látott napvilágot. Értékük egyre nagyobb lesz, hiszen ezek jól mutatják az egyes települések fejlődését, a környezetünk változásait, az emberek akaraterejét.

MONOSPETRI TÉRKÉPE (1804)

Kataszteri térképek mutatják meg a települések telkeinek és a hozzá tartozó szántóföldek, rétek, legelők pontos felosztását. A térképek a lehető legnagyobb pontossággal készültek – természetesen a kor mérőeszközeinek minősége és precizitása szintjén.

A kartográfia fejlődésével egyre pontosabban lehetett meghatározni a területek méretét, nagyságát, elhelyezkedését. A belterületek felosztásának meghatározása lényeges volt, hiszen ez a lakó és gazdasági épületek helyszíne volt. Örökösödéskor, eladáskor számtalan vita és per alapjául szolgálhatott volna a pontatlan meghatározás.

Pontosabb utcatérképek csak a nagyobb városokról készültek ebben az időben. A kisebb falvakról viszont csak telekszámokkal meghatározott mezőket találunk, illetve a nagyobb és jelentősebb épületekről rajz is készült.

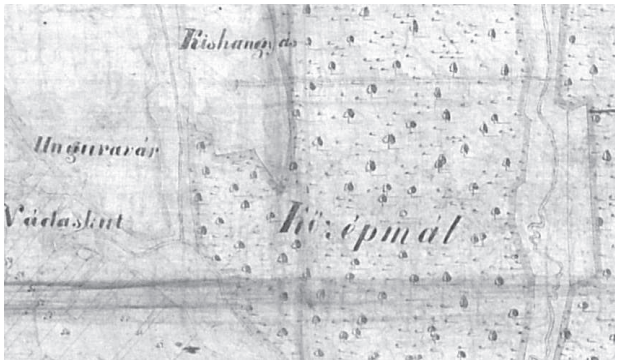

1804-ben készült térképmásolat

Monospetriről készült térkép részletesen megjeleníti a falu egészét és a környező földterületet, az erdőket, legelőket, dűlőket. Nagyon sok olyan információt közöl ez velünk, amelyek pontosítják azokat a vitatott kérdéseket, melyek a könyv elkészítése során felmerültek. Ugyanakkor a későbbi nemzedékek számára is rögzíti a területegységek, valamint a dűlők elnevezéseit és elhelyezkedéseit is.

Erre jelen esetben is szükség volt, hiszen tisztázásra várt néhány megnevezés, elnevezés. A több mint kétszáz évvel ezelőtt készült térképen feltüntetett nevek bizonyítékként is szolgál azon erőfeszítéseimnek, mely szerint tisztázni kell a mai időszakig elferdített, vagy elírt, esetleg másként alkalmazott megnevezéseket.

„Zongoravár”-ként említik ma azt a területet, ami eredetileg *„Unguravár”*-ként lett leírva, de *„Ungoravár”* néven is feljegyezték. Így van ez például egy dűlővel is. *„Középmáj”*. Így van leírva a ma használatos történetírásban. Helyesen: *Középmál.*

Unguravár és Középmál az 1804-es térképen

Elferdült például a „Ballaidomb” is a hangzásra hasonló „Balajdomb”-ra. Ezen a térképen ez is tisztázódhat s ezek után visszakaphatja eredeti nevét.

„Ballaidomb” a térképen

A régi és az új nevek összehasonlításával újra át kellene írni a település történetének ezen részeit. Ugyanis kár lenne, ha a téves hangzások miatt „átkeresztelt” nevek maradnának meg továbbra is, hiszen ezzel akaratlanul is átírjuk az eredeti kifejezéseket. A régi térképen szereplő neveknek nyilván megvan a jelentése s bizonyára megvan az ok is arra, miért azt a nevet kapta, miért éppen úgy nevezték el. Lehet, hogy egy alapos nyelvészeti kutatás erre is fényt deríthet.

Rajta hát! Akinek kedve és megfelelő tájékozottsága van ezen a téren, nekifoghat egy újabb kutatásnak, melynek a célja a régi nevek és kifejezések

jelentése, illetve eredete. Bizonyára nagyon sok érdekességre bukkannánk.

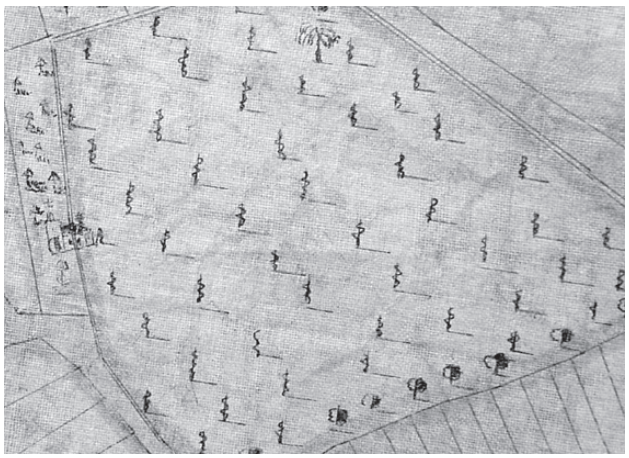
Az 1804-ben készült térképmásolat azonban másról is tájékoztat bennünket. Például a kastély, a temetők, a templomok és a malmok elhelyezkedéséről is. Már csak azért is különleges, mert ezeket egy kis rajzzal tették láthatóvá és figyelemfelkeltővé.

Lent a vár, balra a templom, fent pedig a kastély

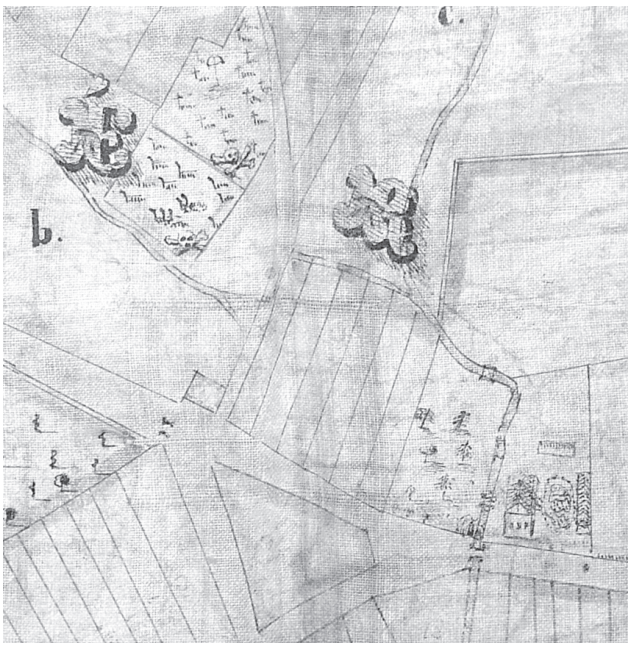
A térképrészlet bal oldalán, a Malomlegelő mellett láthatjuk a református templom rajzát.

Más jellegzetességek is felfedezhetők a térképen. Ilyen például a temető – melyet jellegzetes fejfával ábrázolnak –, a templom és mellette a szőlőskert. Az utóbbit egy fasor határolja, mely szintén jól látható ezen a térképrészleten.

Temető, templom, szőlőskert

Monospetri mai állapotát is jól megfigyelhetjük ha a műholdas felvételeket tanulmányozzuk. Ennek ellenére nem lenne felesleges egy papírra megrajzolt térkép rendszeresítése, mely a régi adatok alapján készülne s melyen a dűlők, rétek s egyéb megnevezések immár hitelesen lennének feltüntetve. Ezáltal megőriznénk a múltból egy keveset, ugyanakkor gazdagodnánk a történelmi és a régi nyelvi emlékekkel.

A mai faluközpont 1804-ben

Mesélnek a régi térképek, hiszen az 1804-ben készült rajzon még csak üres parcellák vannak a mai katolikus templom környékén. A fenti részleten az alsó háromszög a templom telke. Fönt az É betű mellett a koponya a két lábszárcsonttal a temetőt jelzi. Két részre van bontva. A felső egységben látható a temetőkre jellemző kereszt is.

A térképrészlet jobb alsó sarkában egy épület s a mellette lévő gazdasági udvar rajza látható. A helyiek szerint itt volt a másik nagybirtokkal rendelkező család udvarháza. Az Emberger féle ház kissé átalakítva még ma is áll. A gazdasági udvar többi épületét az idők folyamán lebontották, a helyére más épület került.

A régi térképen szereplő neveket mindenféleképpen meg kellene őrizni, mert ez egy olyan örökség, melyre csak büszke lehet minden itt élő ember. A fejlődés nem azt jelenti, hogy a múltból mindent ki kell törölni, hanem azt, hogy amit elődeink megalkottak, azt nekünk kötelességünk megőriznünk és megvédenünk, majd tovább kell adnunk gyermekeinknek, unokáinknak. Csak így lehet folytonos egy falu üzenete, egy nemzet léte, csak így lehet örök életű maga a nép.

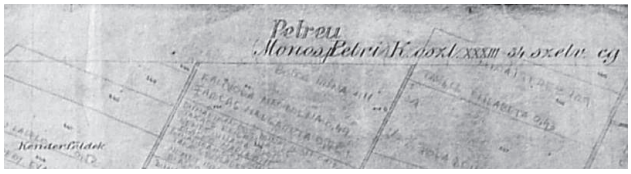
Az 1804-ben készült térképmásolat szignójaként az alábbi szöveg olvasható:

A meghitelesített eredetiről másolta
Margitánn Januárius hóban 1804.
Szabó Ferencz m.k.
működött mérnök

Sokat köszönhetünk neki, hiszen a selyem alapra készített térképpel örökre megőrizte Monospetri legszebb korszakát. A minden részletre kiterjedő munka példaként állhat a mai kartográfusok előtt, hiszen alaposságával és hitelességével útmutató a mai ember számára.

MONOSPETRI KATASZTERI TÉRKÉPE (1922)

Monospetri kataszteri térképe 1922-ben már jelzi a település nagyobb mértékű betelepülését, ugyanakkor a régi dűlőnevekből is felfedezhetünk néhányat. Mivel ez a térkép inkább a belterületi egységet mutatja, így inkább a lakóházak, belső telkek elrendezését követhetjük figyelemmel.

Az 1922-es térkép fejléce

A részletes beltelki felosztásokon észrevehetjük a későbbi – tehát a rajzolás utáni – javításokat, bejegyzéseket. Ilyen például a katolikus templom jelzése is. Mint tudjuk, 1926-ban lett felszentelve, tehát 1922-ben még nem rajzolhatták be.

Az egyik térképszelvényen megtalálhatjuk a kastélyt és kertjének részletesebb rajzát is. Míg az 1804-ben készült térképen madártávlatból láthatjuk az épületeket – és csak jelzésértékűen – addig az 1922-esen alaprajzként és méretarányosan. Így már jobban pontosabban meg tudjuk határozni az elhelyezkedését és méreteit. A kastélykertben lévő út is jelezve van. A kert sarkában pedig megtalálhatjuk a vasútállomás épületét. Itt *Őrház* néven mutatják.

A kastély környéke a térképrészleten

A kápolna is pontosan be van rajzolva és a mosóház épülete is jelezve van, melynek omladozó falai még a mai nap is állnak. A térképrészlet alján egy kis négyzet látható. Ez a malom épülete. Ez azt jelent, hogy ekkor még állt, ekkor még működött.

Ugyanakkor a másik malom, amelyik a templomkerttel szemben volt, már nincsen jelölve. Ez azt jelenti, hogy ebben az időszakban már nem működött, sőt már nem is állt az épülete.

Az új faluközpont

A térképen megfigyelhetjük, miként alakult ki az új faluközpont. Ez egyben azt is jelzi, hogy ez volt az az időszak, amikor létszámban is lényegesen megnövekedett Monospetri. Az új házak szaporodása, a középületek – iskola, posta, HANGYA, templom – építése jelzi egy új korszak kezdetét. A háború és az azt követő sokk nem hagyott időt arra, hogy az élet megakadjon. Élni kell, élni muszáj. S nem mindegy, milyen körülmények között.

A térkép mutatja az itt élő gazdák, földművesek kisebb nagyobb területeit. Láthatjuk az utcaképet, a házak elhelyezkedését. Megtalálhatjuk a dűlőket, a Rétet, a Kenderföldet, Eresztényt s mindazt ami tulajdonképpen meghatározza Monospetrit.

Ezek a térképeket még kézzel rajzolták, bonyolult műszerekkel mentek a terepre és rögzítették a mért adatokat. A telekhatárokra karókat tűztek, melyek jelezték a „birtok” szélét. Ma már műholdas navigációval nagyon pontosan meg lehet határozni a kisebb nagyobb telkek határait. Monospetri kataszteri térképének elkészítőinek neve a lap jobb alsó sarkában olvashatók:

Egybehasonlította: Schrutek Vincze mérnök
Felmérte: Stojalorosky László főmérnök
Kiszámította: Witlaczil Antal mérnök

VÁRAK, ERŐDÍTMÉNYEK

Védelmi rendszerünk kiépítése már a honfoglalás utáni időkben elkezdődött. Szükség volt erre, hiszen a letelepedett magyarok fokozatosan felhagytak a kalandozásokkal és véglegesen berendezkedtek a Kárpát-medencében. A földműveléssel foglalkozó települések védelmében kisebb nagyobb erődítmények létrehozása és védelmi vonalak kiépítése vált szükségessé.

Így volt ez Bihar megye területén is, hiszen itt több mint 140 kisebb-nagyobb vár épült fel[1]. Monospetri három várral is büszkélkedhetett. Érkeserűn és Szalacson 2-2, míg Székelyhídon és Szentjobbon 1-1 vár létezett.[2]

A fent említett várak az idők sodrásában elpusztultak, megsemmisültek. Építőanyagát az idő elkoptatta, vagy a lakosság széthordta.

Ezek a kis erődítmények nem rendelkeztek nagy hadi jelentőséggel, hiszen méretüknél fogva erre nem voltak alkalmasak. Monospetri földvárának a nyomai még megvannak. A várat körülvevő árok mélyedése jól látható. Ez egyben mutatja is eredeti méretét.

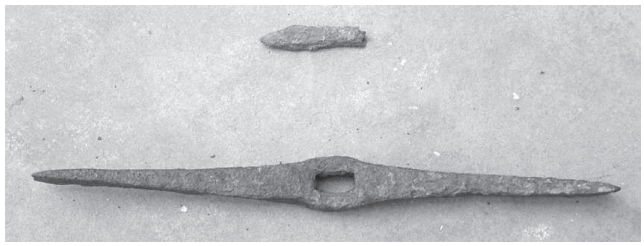

A kör alakú várárkot már benőtte a fű

Több mint valószínű, hogy ez a kis erődítmény csak az időnként erre vetődő portyázó rablóbandák ellen szolgált menedékül Monospetri területén élő kis létszámú lakosságnak. A közelben lévő református templom helyén már a XVI. században istentiszteleteket tartottak. Lehetséges, hogy egy kisebb erőd-templom volt, mely funkciójában kiegészítette a közeli földvárat. Erős falaival ellenállhatott kisebb csoport, például martalócok támadásával szemben.

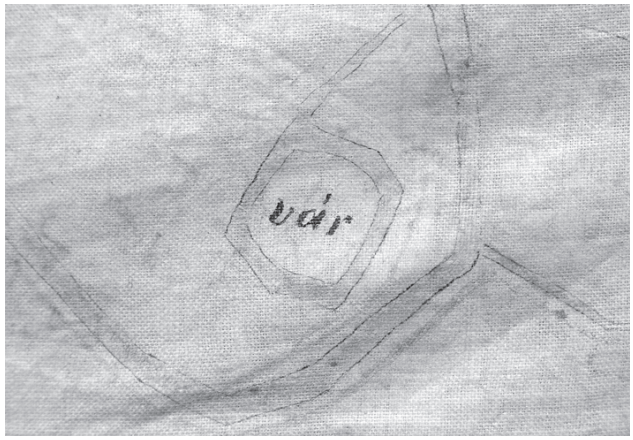
Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni még egy lehetőséget. Monospetri történelmének egyik jelentős építménye, nevét adó egyházi központ a monostor, melyről a régi iratokban is említést tesznek. A monostorok működése nem szorítkozott csakis az egyházi vonalra, hiszen világi feladatai is voltak. Egyik jelentős feladat volt például az oktatás és a betegek gyógyítása. A monostor „lakói" segítették a földművelés megismertetését a letelepedő magyarokkal. Természetesen a harci tevékenységek is szükségesek voltak, hiszen az ellenséges portyázók számtalanszor megtámadták az ilyen kis egyházi csoportokat. Éppen ezért nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy magát a monostort vették körül egy védővonallal, egy sánccal, mely végül földvárként védelemül is szolgált

Beszélgetéseim során többen is mondták, hogy mind a mai napig előkerülnek tégladarabok. Az itteni küzdelmek vagy kisebb csaták emlékeként nyílhegyek, csáklyák is a felszínre kerültek. Egy alapos kutatás, feltárás után sok érdekes tárggyal gazdagodna Monospetri. A pénzhiány azonban sok mindenben gátolja a történelem kutatóit.

Rozsdás nyílhegy és csáklya

Az 1804-be készült térképrészleten jól látható a várat körülvevő vizesárok és az is, hogyan csatlakozik a Berettyó vizéhez. A majdnem kör alakú várat így az egyik irányból egy kettős vizesárok védi a portyázó ellenségtől.

A földvár rajza az 1804-es térképen

A földvár helye még nagyon sokáig jelzi az itt élők küzdelmes napjait. Az idő azonban nagy úr és félő, hogy lassan ez a kis kordokumentum is nyom-

[1] A mai magyar és romániai területet figyelembe véve

[2] Dénes József: A történelmi Magyarország várai

talanul elvész, eltűnik, elkopik. Ezek után már csak tényleg a régi leírásokból olvashatunk róla és a régi térképek megkopott lapjain találkozhatunk velük.

Van egy másik nevesebb erődítmény Monospetri határában: *Zongoravár*. Ez a megnevezés a település történetének napjainkban papírra vetett hivatalos leírásában is így jelenik meg. Nekem már a kezdetekben gyanús volt az, miként nevezhettek el a középkorban – vagy talán régebben? – így egy várat, erődítményt. Sokan azt feltételezték és bizonygatták is, hogy az alakja miatt. Ez sajnos gyenge indok, mert mindenki számára nagyon érdekes lehet, hogy miként kaphatta ezt a nevet abban a korban amikor még nem is létezett zongora. Sok vitám is támadt emiatt beszélgető partnereimmel. Vázoltam nekik az én elképzelésemet a vár eredeti nevéről. Többen is kételkedtek az eszmefuttatásomban, mely alapján próbáltam a „zongora" szót visszagöngyölíteni eredeti formájába. Mármint abba, miként is hívták annak idején ezt a kis erődítményt.

Unguravár az 1804-es térképen

Próbáltam levenni a szó elején lévő „z" betűt s így maradt az ongora esetleg ongor kifejezés. Rá is találtam is a nádasdi Ongor és Ungor családra. Ekkor még jobban kételkedtem az eredeti állítás helyességében. Amikor a környék dűlőinek neve után érdeklődtem akkor megfogott az egyik: *Ongor dűlő*. Ez már valamennyire az én igazamat erősítette.

Dénes József: A történelmi Magyarország várai című internetes oldalán a három várat így mutatja meg:

82. Monospetri Petreu, R

83. Monospetri-Földvár Petreu, R

84. Monospetri-Ungoravár Petreu, R[3]

Mint látjuk, a kutató Ungoravár néven rögzíti az oklevelek alapján felkutatott erődítményt. Mint látható, ez is az én elképzeléseimet igazolja. Tulajdonképpen az Ungor és az Ongor név ugyanazon tőből fakad, így ezt így is meg úgy is el lehet fogadni. Ezek után már csak azt kellene megtudni, ki vagy mi alapján kapta ezt a nevet. Elképzelhető, hogy a vár tulajdonosa viselte ezt a nevet és ezért hívják így. A középkorban ez bevett szokás volt, hogy a vár tulajdonosáról nevezték el magát az erődítményt. Bár ez nem volt valami jelentős stratégiai szempontból, de azért bizonyára ellátta feladatát.

A másik feltételezés talán érdekesebb. Az Ungor (vagy Ongor) név esetleg a török időkben ragadhatott a vár nevére. Az Ongor tulajdonképpen egy személynév, melyet még a törökök ma is használnak. Az Ungor is egy sűrűn használt magyar családnév. Az se zárható ki, hogy a magyarok lakta várat nevezték el Ungor-, vagy Ungoravárnak, vagyis „Magyarok várának". Ez inkább elképzelhető névadónak, hiszen ezen a vidéken nagyon sok várat elfoglaltak a törökök és a vidéket is teljesen kifosztották, elpusztították, lakóit elüldözték.

Bármerre el lehet elkalandozni a nevek világában, de mindig figyelembe kell venni a kor írásait, kiejtéseit még akkor is, ha az egy kissé eltér a valóditól, az eredetitől. Ugyanis az 1804-ben rajzolt térképen Unguravár feliratot találunk. Ez is azt bizonyítja, hogy attól függ, hogy az, aki a feljegyzéseket készíti, miként hallja illetve az, aki elmondja (kiejti), milyen hangsúllyal teszi, illetve miként emlékszik rá.

Azt hiszem a sok kifejezés tulajdonképpen egy és ugyanazt takarja, csak a kor kiejtései, hangzásai teszik számunkra különbözővé.

Véleményem szerint bármelyik elfogadható az alábbiak közül: *Ongoravár, Ungoravár, Unguravár.* Csak egyetlen idegenül ható, ide nem illő név van az elnevezések között, mégpedig sajnos a ma használatos *Zongoravár.* Ugyanis ez teljesen elferdített és tévesen használt elnevezés, mindemellett semmi értelme, hogy egy régi erődítmény, egy vár ezt a nevet viselje.

Monospetri területén épült várak jelzik, hogy ez a vidék stratégiai szempontból fontos volt. Az ország külső védvonalában elhelyezett kisebb várak is gondot okozhattak egy hadjárat során, hiszen ezeket is el kellett foglalni. A földvárak jelentősége nem a falak erejében, hanem a felvonuló hadtest vonulásának megtörésében, szétszakításában rejlett. Ugyanis a nehéz útviszonyok miatt ide nem hoztak várostromhoz szükséges eszközöket, csupán gyalogságot és lovasságot. Ezzel pedig a földvárak katonasága is fel tudta venni a harcot ideig-óráig. Ez viszont elegendő volt ahhoz, hogy a felvonuló ellenséges hadtest létszáma csökkenjen, hatékonysága gyengüljön.

Ezek a kis várak jelentősége inkább csak a kisebb rablóbandák és szabadcsapatok elleni védelemben mutatkozott meg. A környék lakóit, földműveseit védte néhány fegyveressel. Éppen ezért nem erősítették meg falait, mivel nem ostromágyúkkal, hanem csak kézifegyverekkel jött az ellenség.

[3] A nevek előtti szám az ABC sorrendbe szedett Bihar megyei várak közötti sorszámot jelzi. Az R betű pedig azt, hogy Románia területén található.

KASTÉLY

Ha a kastélyról beszélünk, leginkább egy tornyos, többszintes, sokszobás hatalmas épületre gondolunk, mely a középkorban esetleg még védelmi célokat is szolgált. A kastélyok, várkastélyok a főnemesek tartózkodási helyéül szolgált, nagy udvartartással. Itt gyűjtöttek erőt egy esetleges hadjáratra, s ide vonultak vissza az ellenség támadásai elől. A XIX. századra azonban már teljesen más funkciókat szolgáltak az egyre divatosabbá váló kastélyok. Eredeti védelmi funkciójuk immár elvesztették, s a kultúrát, a modernebb életvitelt szolgáló épületekké váltak. Ezáltal már sokkal nyitottabbak voltak a külvilág felé, hiszen némelyik csak szezonális jelleggel nyári lakként szolgált, esetleg vadászatokra gyűlt itt össze az úri közönség. Ezek a kastélyok viszont berendezésükkel, díszítésükkel egy újfajta művészetpártoló tevékenységet is létrehoztak, hiszen a kor jeles építészei mellett a bútorasztalosok egyedi termékei, a képzőművészek alkotásai reprezentálták a tulajdonos társadalmi helyzetét.

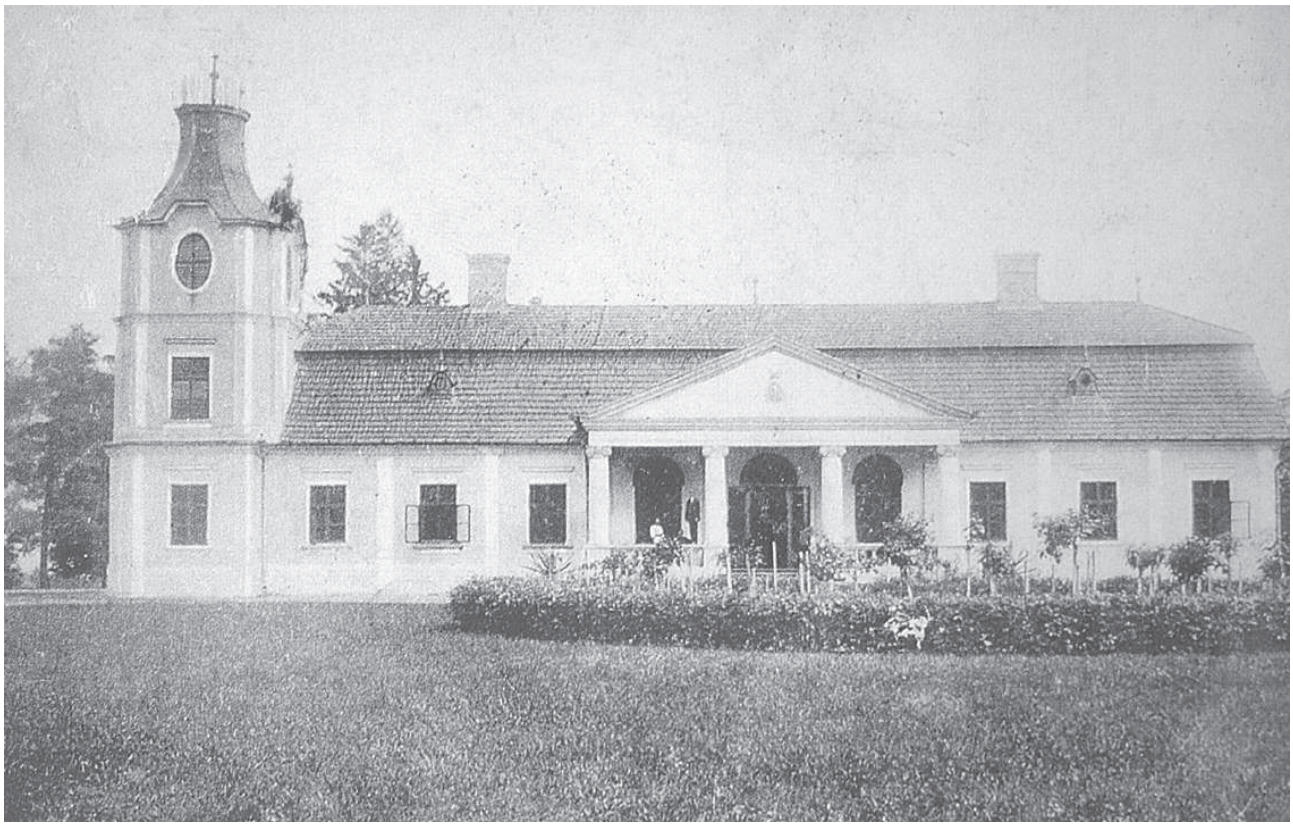
A legtöbb esetben a felépült kastélyok célirányosan inkább a nagybirtok igazgatási központjaként funkcionáltak. Érdekes, hogy a környék házaitól egy kissé komfortosabb, illetve méretében azoknál nagyobb épületet már kastélynak neveztek. Ez nem egyedi jelenség, hiszen máshol is előfordult, hogy az egyszintes, kevésbé igényes kivitelű épületet is kastélynak hívtak, ugyanakkor ellentétként az is előfordult, hogy egy nagyobb, többszintes épületet csak szerényen úrilaknak, kúriának neveztek.

A Monospetriben épült kastély mérete és kivitele szinte bemutatja a magyar kastélyépítészet mennyire tud szolid de igényes lenni. Jellegében és funkciójában azonban nemcsak kastélyként működött, hiszen itt volt a birtok irányításának központja is.

Monospetriben 1802-ben épült fel a kastély, az akkori földbirtokos – Bogáthy Pál – megrendelésére. Beházasodás útján kerülhetett a Klobusiczky család birtokába. Bogáthy Teréz volt Klobusiczky Ignác felesége. Ennek a kötelléknek a következményeként került a Klobusiczky család ezen ága Monospetribe.

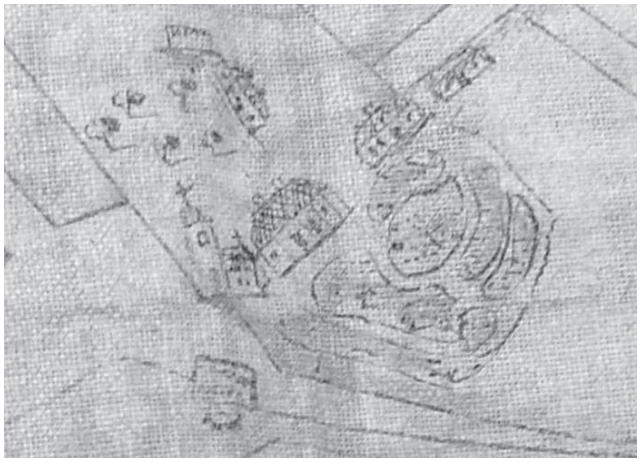
Az se lehetetlen, hogy eleve nászajándéknak szánta Bogáthy Pál ezt az épületet az ifjú párnak. Az egyszerű vonalvezetésű, egytornyú kastély sokáig volt Monospetri büszkesége.

A főépület mellett számos melléképület is volt. Ezek nyilván a gazdaság működtetésében játszottak szerepet. Itt voltak az istállók, a gazdatiszt és családjának szánt szálláshely. Nem messze a kastély épületétől volt a malom, amely nemcsak a tulajdonos birtokán termett termény őrlését végezte, hanem az itt élő gazdákét is.

Bogáthy Pál által 1802-ben építtetett kastély

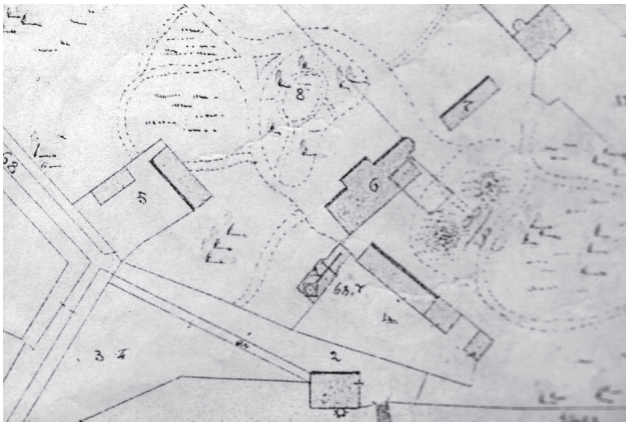
Az 1804-ben rajzolt községi térképen már szerepel a kastély is. Ezen jól látható a kastély és környezetének a rajza. Az épületek elhelyezkedése alapján rekonstruálni lehet a kastélykert méreteit és a mellette álló kápolna elhelyezkedését. Bár az utóbbira még emlékeznek néhányan, ha másképpen nem, hát az idősebbek elbeszélései alapján. Ugyanakkor ott van a főépület mellett még három kisebb is, melyek közül az egyik több mint valószínű, hogy az istálló, a másik kettő pedig talán a kiszolgáló személyzet szállása lehetett.

A kastély és környezete kinagyítva (1804.)

A kinagyított részleten jól látható, hogy a kastély és a kápolna rajza alatt van még egy kis épület jelölve. Ez a patak partján áll s az aljára egy kis fogazott kerék van rajzolva.

Mint az előző képen is megfigyelhetjük, hogy lejjebb egy szöveg olvasható: *Malomlegelő*. Nem kell túlságosan sokat gondolkodni azon, hogy akkor ez a kis rajz csakis az egyik Monospetriben álló malom lehet.

Az 1922-ben készült térkép részlete

A rajzon jól kivehető a kastély előtti és a mögötte kialakított park. A rajz alapján feltételezhető, hogy egy szépen megtervezett és gondozott kert volt itt. Ezt bizonyítja a kastélyról készült fotó is, hiszen itt az épület előtti részen jól látható a fenyőfa, valamint a karókkal kitámasztott rózsafák csoportja is. A fénykép bal oldalán, a bokrok mögött a kápolna épületének egy kis része látható.

Az épület állapota és külseje nagyon szép és a környezete is gondozott. Ez bizonyítja, hogy az ekkori tulajdonosok jó gazdái voltak a kastélynak.

A kastélyról és a hozzá tartozó épületekről, cselédházakról, istállókról, ólakról s a benne levő bútorzatról, felszereltségéről egy leltár is készült. Sajnos dátummal nem látták el, így csak sejteni lehet, hogy az 1900-as évek elején – talán 1920 táján – rögzítették. Ceruzával lett írva, így az idő igencsak meghalványította, de azért nagy nehezen ki lehet olvasni belőle néhány fontos adatot. Már a lista tagozódása is tájékoztat arról, hogy mekkora is volt ez a lakókörnyezet, sőt egy alapos elemzés után talán még a tervrajzot is el lehetne készíteni róluk. Azért is érdekes ez a leírás, mert a kastély már nem áll, de a leírtak segítségével valamennyire el tudjuk képzelni, mekkora lehetett és hogy nézhetett ki belülről, illetve a leltár elkészítésekor milyen állapotban volt az épületek egyes részei és a környezete..

Most nézzük, milyen egységeket vettek fel a leltárba[1]:

I. Bérlő lakása

1. Az épület kívülről
2. Patak felőli falazat – jó
   Cementlépcsőkkel ellátott feljáróval
   kissé hasadozott

Bérlő lakása belölről

3. Egy 4 részből álló vas ajtó complet – jó
4. Ajtófél – jó
5, Belső dupla üvegajtó 16 fiókkal, réz zárral
   complet – a zárja nem zárható

Szoba a Megyei úttal szembe

10. Három dupla ablak spalettel ellátva, melyből
    az ablakrámák és azok üvegezése – jó
15. Szoba menyezet beázott
17. egy vaskályha, alul szegletes, fölül gömbölyű

Előszoba

Szoba balra patak felől

23. Második ajtó zárral, kulccsal
27. 2 dupla ablak spalettel – jó
    ablak deszkázata üvegezése – használható
28. Mennyezet deszkázva
29. Egy ajtó, mely a lakás más részébe vezet – jó

Mellékszoba, most Konyha

Szoba a Megyei úttal és a gazdasági udvarral szembe

36. Egy szobaajtó ajtóféllel és réz zárral – jó

Előszoba

45. Egy üveg ajtó 16 fiókkal complett – jó
48. Falak és mennyezet újrafestve – jó

[1] A leltári egységeket **kövér betűvel** kiemeltem, de a leírt, sorszámmal ellátott tételekből csak az érdekesebbeket, a jellemzőket írtam ki.

Szoba jobbra

55. Egy három részre osztott fali szekrény
I. 3 drb deszkával – jó
II. Üres, ajtója hiányzik – nem zárható
III. 1 drb deszkával – ajtaja zárhatatlan
56. Egy gömbölyű vaskályha
1 m. 50 cm magas – új

Veranda

58. 2 drb faloszlop 1.80 magas, bedeszkázva, alja rossz
59. Oldal részek deszkázva 1 m magasan a közök léccel ellátva, ajtó nélkül
– a léczek hiányzanak több helyen
62. a tető 2 drb faoszlopon áll – jó
63. Bemázolt fazsindely – jó
64. Három oldal vízvezető bádogból – jó

Folyosó

66. 7 bolthajtás faloszlopon 1.06 magas, a külső falak fent bedeszkázva, a fal mindkét oldala

Pitvar

72. Az ajtó felett egy ablak 4 fiókkal – jó
75. Egy ajtó balra zár nélkül – jó
76. Küszöb – jó

Kamra benne kemence

77. Egy ajtó zárral kulcs nélkül – jó
78. Egy sütő kemence bádog táblával – használható
78. Padlózata tégla, hibás

Szoba jobbra

85. Padlás deszkázott
86. Egy gömbölyű vaskályha komplet

Keresztfolyosó

87. A bejáró léczajtócska előtt czement lap – hasadt, törött
89. Padlózat koczka fa

I. Kamra (balra)

92. Egy ajtó zárral, kulcs nélkül lakattal complet zárható
93. Deszka padlózat hibás
94. Falak szépen meszelve
95. Mennyezet deszkából

II. Kamra

101. 2 szimpla ablak 4-4 fiókkal rámák üvegezés vasrostély, drótfonattal

Árnyékszékek

102. Kettő egymás mellett complett – jó
106. Deszka mennyezet – jó

Nyári-konyha (most szoba)

107. Egy két szárnyú ajtó, ablak az ajtó felett 4 fiókos – az ablakból 1 fiók hiányzik
108. Czement padlózat – hibás, kopott

Téli konyha

117. Egyszárnyú összehajtható ajtó – jó
121. Sparhelt
122. Egy dupla ablak 12 fiókos

Kamra, most konyha

124. Padlózata tégla – jó
126. Mennyezet deszkázott
127. Egy dupla ablak complett – jó
128. Gang ajtó a patak oldalon

A Klobusiczky kastély az 1930-as években

Kiskamra (patak felől)

133. Egy nyitott fali szekrény
5 drb beépített deszkával

Padlásfeljárás

136. Falépcsők alul egészen, oldalról 2 ½ m hosszant bedeszkázva, a lépcsők hiányzanak, 4 darab, a többi használható még

Padlás

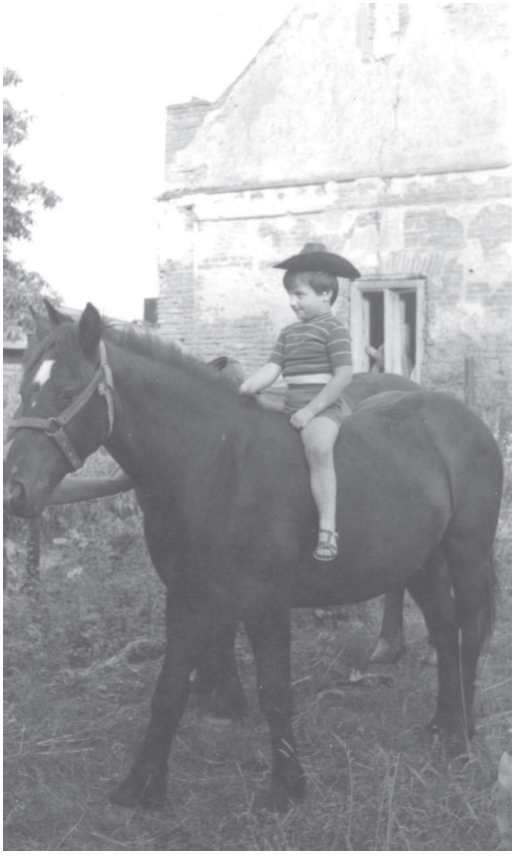
137. Egy része betapasztva, tapasztása kopott, egy része téglázva, a fedélszék pár helyen használhatatlan.

Tetőzetfák

138. A magasabb épület vége, a szarufája jó, a toldásnál a deszkák belógnak.

Fedél

139. Fenyő zsindely bekátrányozva – kopott
141. 3 kémény
142. A padlás végén egy részlet akácz szegélyel elkülönítve
143. Az épületet körül vevő vízlevezető csövek

Háttérben a mosóház

Cselédlakások és istállók

1. Istálló alap téglából a cselédlakások falai vályogból épültek, tapasztása több helyen omladozik, meszelése új

I. Lóistálló

3. Középen föld alap
4. Két oldalon fa padlózat – több helyen rossz
5. Falai és tapasztása leomladozva
6. Mennyezete 2 drb mestergerenda oszlopon
7. Mindkét oldalon jászoly fa állványon, balra 10 vaskarikával – használható
8. 2 drb etetőrács 4 drb vastartóval – 1 hiányzik
9. 2 drb etetőlétra tartóval – hiányzik
10. Takarmánytartó deszkából feldeszkázva. A deszkázata hiányos

II. Lakások felülről kezdve

Pitvar

17. Sütő kemence pléh táblával aja hibás
20. 2 nyitott tűzhely egyik jó, egyik nemjó

I. Lakószoba jobbra

22. Földpadlózat
24. Takarék tűzhely sütővel complet – jó

II. Lakószoba jobbra

I. Lakószoba balra

35. Takarék tűzhely vasalt rámával sütővel – jó

II. Lakószoba balra

42. Takaréktűzhely rámás sütő nélkül – jó

II. Lakások

43. Udvari ajtó, ajtóféllel, tolózárral, kis lécajtócskával

A mosóház épületmaradéka 2008-ban

Pitvar

44. Földes, falai és kéményboltozata – jó
46. Deszka mennyezet
47. Sütőkemence pléh előtéttel – jó

I. Lakószoba jobbra

50. Tak. tüzelő complet – –jó

II. Lakás jobbra

56.Tak. tűzhely ráma nélkül sütővel complet – jó

I. Lakószoba balra

II. Lakószoba balra

66. 2 ablak jó fiókkal, rámái alul rosz, zárhatatlan
67. Takarék tűzhely sütő és pléh tetővel, sütő ajtó nélkül

Épület felsőrész

69. 2 padlásfeljáró létra
72. Keresztbe, karócskákkal különített padlásrészek
74. 2 kémény a tetőn kívül – jó

I. Góré

15^{0} h, 1^{0} sz, 1^{0} 1'm tölgyfa

1. Pilották gerendák és riglik
2. Fa tetőzet
3. Léczezése complet
4. Aljpadló és léczek hiányosak
10. Oszloptartók hiányzanak
11. 8 szélfogó fa keményfából

II. Góré

$13^{0}5$' h, 1^{0} sz, $1^{0}1$' m tölgyfa

1. Piloták és gerendák – jó
2. Régi tetőzet – használható
6. Verenda két oszlopon – jó
7. Verenda padlózat – gyenge
8. Lépcső – jó
10. 3 drb beékelt tartófa
11. 4 drb gömb kemény széltartófa
13. Kátrányos fazsindely

I. Kút (a bérlő lakás végénél)

1. Cement csövek a felső felszereléssel
2. Ágas gém ostorfa láncz, veder pléhből

II. Kút a cselédlakkal szembe

Árnyékszék (cselédlaké)

1. Bedeszkázott fal és ajtóval complett – jó

Megyei út melletti kerítés

1. Fal és faoszlopok – jó
2. Faloszlopok cement sapkával – jó
3. A fal oszlop közötti léckerítés lécek hiányosak
4. Két szárnyú kapu puha fából drótfonással
5. Az istálló végéig kőoszlop lécz hiányzik – jó léczajtó nincs
6. A pataknál kezdődik 2 részlet drótfonással – jó
7. A bejáró kapu melletti kisajtó deszkából, zárral, kulcs nélkül
8. Istálló vége iránt kezdődő a megyei út mentén és fel a majordomb felé 4 száron fa oszlopokkal riglikkel léczel. A falkerítés végénél kis deszka ajtó.
9. Egy dupla bejáró kapu puha léczből – új

Udvarkerítés

1. A cselédlak végétől az istálló végéig
2. A cselédlak végénél van bejáró kiskapu – új
3. Aczél két szárnyú kapu puha fából léczelve
4. Az istálló végénél kis bejáró ajtó léczből – új

Hidak

1. Megyei út mellet híd a bérlő lakásánál, kemény fából, hibás
2. Megyei út mellett másik híd a gazdasági udvarnál. Keményfa oszlop és gerenda keményfával lerakva – használható

Élő fák

A bejáratnál 6 drb idős fa, melyből a patak felől:
2 drb fenyőfa, 2 drb diófa
2 drb erős (1 drb jávorfa, 1 drb kőrisfa)
A bérlő lakás előtti 5 drb fiatal fenyőfa van.
A góré hátánál a szántóföldbe 3 drb vén fenyőfa van

Felső istálló

2. Bal felöl jászol keményfából fenyődeszkákkal a hátsó deszkákból 2 szál hiányzik, 8 vaskarikával
3. Jobbról jászol, keményfából, fenyődeszkákal, tartódeszkái nincsenek, végén az ajdeszka letört, 14 vaskarikákal
4. Mester és folyógerendái – jó
5. Padlás deszkái – jó
6. 8 ablakba csak a rámák Szárnyai és üvegei hijánzanak

Cselédlak udvara

1. Faoszlopos léczkerítés 1 szárnyu kapu és kis bejáró ajtó
2. Sertés ól 8 rekeszel fából és deszkából – új ajtói új vasalással
3. Felül 8 rekeszel, tyúk számára ketrecz, eleje léczel, ajtói új vasalással
4. Fedev nádal – új

Felső istálló felső végen

2. Ajtóval szembe a hátujába végig jászoly kemény fából fenyő deszkákal a hátuja is deszkás az elejéről 2 drb deszka hiányzik. 12 vaskarikával
3. jobbra jászolfa
4. Mester és folyógerenda – jó padlás deszkái is – jó
6. Zsupal fedve, felöl léczel szegelt

Szekérszín

18 drb keményfa oszlopon átkötő x fákal
Gerendái szarufái jó

Pince

Gátor ajtó ajtófelei grádics kemény fából
Gátor két oldalába nyitot falszekrény – 1 deszkára, belső ajtófelével jó, nincs a hátujába falszekrény. Két fele nyíló léczajtóval, mindkét ajtó el van törve.
Gátor téglázata lepuczolva, földelése jó

A Jugai földön kút nincs

A Réti bérletbe kút nincs

Ennyit sikerült kigyűjtenem az általam megtalált leltárívről, ennyit gondoltam fontosnak. De ezekből az adatokból is nagyon sok érdekességet megtudhatunk a kastély épületéről, berendezéseiről, komfort szintjéről. Megtudhatjuk milyenek voltak a szobabelsők, az ajtók és ablakok, de tájékozódhatunk a kályhákról, az árnyékszékekről, a cselédlakásokról és környezetükről. Az istállók leírásának elemzésekor a vaskarikák mennyiségéből kiszámíthatjuk hány lovat tartottak. A leírásból kiderült, hogy két híd is volt a kastély mellett, ugyanakkor a kerítések állapotára is rávilágít a feljegyzést készítő személy. Ha az adatokat figyelembe véve egy szakértő elkészítene egy látványtervet, máris valósággá válna az épület, amely sajnos már nem létezik.

DŰLÖK, RÉTEK, DOMBOK

Minden település határában találkozunk olyan elnevezésekkel, melyek az ott élő lakosok használnak egyes területrészek megkülönböztetésére. Tulajdonképpen irányadó, tájékozódást segítő nevekről van szó. Néha a tulajdonosról, máskor pedig a környezet jellegzetességekről nevezik el ezeket. Hasznos dolog ez, hiszen segíti az ott élők, de sokszor az átutazók tájékozódását is.

Monospetri esetében is ez a helyzet. A faluhoz tartozó dűlők, völgyek és dombok saját nevet kaptak. Ezek többségét megtalálhatjuk az 1804-ben készült térképen, de van olyan, amelyik nem szerepel rajta, nyilván azért, mert később kapta a nevét.

Takács mérnök úrtól kapott lista sokat segíthet abban, hogy megismerjük a ma használatos és alkalmazott dűlőneveket. A Monospetriben található határdűlők elnevezései a következők:

1. Eresztény
2. Halastó
3. Temető dűlő
4. Tőkút
5. Középmáj[1]
6. Kovács dűlő
7. Liget
8. Szénégető
9. Csillagárok
10. Báránka
11. Jugaszél
12. Jugatető
13. Jugaalja
14. Egeralja
15. Egertető
16. Cserhát
17. Bodonos
18. Kőröskút
19. Nagyrét
20. Merce
21. Alsórét
22. Királyi erdő
23. Cinkés
24. Újkirályi
25. Borzlyuk
26. Balajdomb[2]
27. Hágótető
28. Kenderföld alja
29. Nádas kút
30. Nagyhegy
31. Urak hegye
32. Emberger hegy
33. Ongor dűlő (vár)

[1] Helyesen: Középmál
[2] Helyesen: Ballaidomb

A felsorolás alapos, így ezt megőrizhetjük az utókornak. Ugyanakkor itt is vannak tévesen, illetve hangzásilag majdnem azonos, de az eredetitől eltérő név. Egyik ilyen a *Középmáj*, vagyis helyesen: *Középmál.* Hogy megtaláljuk a helyes kifejezést, talán olvassuk el Vörösmarty Mihály: Petike című versének egy részletét:

…Ármány-adta Péterkéje!
Még mi nem volt a bibéje!
Sem kalapja, sem mentéje,
Sem a sarkantyú zenéje,
Nem kell neki róka ***málja,***
Sem a szomszéd bibliája;…

Tehát Vörösmarty is használta a mál kifejezést. Mit is jelent ez a ritkán, ma már talán nem is használatos szó? A **mál** egyfajta drága prémféleség, melyet a prémes állatok hasi részéből nyertek. Vagyis egy nagyon drága prémfajta. Monospetri térképén jelzett Középmál nyilván értékes lehetett, akár az elhelyezkedése, akár a rajta lévő növényzet, esetleg a talaj minősége miatt.

Néhány dűlő Monospetri térképén

A téves hangzás miatt a *Balajdomb* is megérdemli, hogy visszakapja eredeti nevét: *Ballaidomb*. Ha többször kimondjuk, hogy Ballai, mi is érezhetjük, hogy az i betű egy kicsit j-nek hangzik. Nyilván ez játszott közre, hogy az idők folyamán megváltozott a domb elnevezése.

Az *Ongor dűlő* elnevezés igazolja azt, hogy tévesen mondják a régi várra: *Zongoravár*. Mivel a dűlő neve Ongor, ezek után csakis Ongor, Ongora, esetleg Ungor, Ungora lehet a vár neve (mint ezt már az előző fejezet egyikében leírtam!)

A dűlők nevei most már rögzítve lettek, így nem tűnik el a feledés homályában, meg lettek örökítve az utókor számára is. ezáltal tovább élnek és tovább bizonyítják a magyar nyelv sokszínűségét.

HÁZAK, OTTHONOK

Otthonunkat, környezetünket mi alakítjuk, mi formáljuk. Nagyon fontos ez, hiszen egy egész életet töltünk itt s éppen ezért nem mindegy, hogy milyen az a látvány, az a kisugárzás amelynek nap mint nap részesei vagyunk, miként hat ránk. A falvakban élő emberek is mindig saját igényeik és értékrendjük szerint alakították ki házuk, lakásuk berendezéseit. Udvaruk, kertjük látványát is a célszerűség határozta meg.

Egy öreg ház utolsó napjai

A szépség iránti igény igenis benne élt az emberekben, függetlenül attól, milyen közösségben éltek, milyen végzettséggel rendelkeztek. A környezet kialakítása bemutatta azokat, akik itt éltek, dolgoztak, szerettek, szenvedtek. Önmagukról vallottak, önmagukat tárták a világ elé.

Monospetri régi időszakaiból nincs olyan lelet, amely biztosan meghatározná az itt lakók életformáját. Csak sejthetjük, hogy hasonló módon alakították ki környezetüket, mint az ország területén bárhol élő közösségek.

Egy lakhely elkészítését és használatát mindenkor meghatározzák a környezeti tényezők. Az építéshez való anyag, a talajviszonyok, az éghajlat mind olyan tényező, amelyet mindig is figyelembe vettek a letelepülni vágyók. Monospetrit körbevevő dombok, az itt átfolyó Berettyó, valamint a lapályosabb részek ingoványos, mocsaras jellege s a környéken lévő erdők mind szerepet játszottak a település kialakításakor.

A templom, a várak s az azt körülvevő házak mind a magasabb, a kiemelkedőbb részekre épültek. Építőanyagként a környező erdők fái, a mélyedésekben lévő kövek s az azt takaró agyagos föld szolgált. Megfelelő feldolgozás után mindegyiket a ház – vagy menedék – felépítésére használták.

Az 1600-as 1700-as években írt Urbáriumok, valamint az 1715-ös összeírás némileg megmutatja, miként élhettek itt az emberek. A birtok tulajdonosai, a jobbágyok, a zsellérek, a szabad költözésű molnárok. Megtudhatjuk azt is, milyen volt a környezet: a makkerdők, a legelők – melyeket sűrűn elöntött a Berettyó – és természetesen a házak, a lakhelyek. A nagyrészt fából épült s náddal fedett házak jellemezték a települést. A szegényebbek persze kisebb kunyhókban, vagy a domboldalba vájt kisebb-nagyobb odúkban élték életüket.

A házak, vagy éppen kunyhók se nyújtanak mindig elég védelmet, hiszen se higiéniai, se életmódi szempontból nem megfelelőek. Az itt élőknek vagyonuk nincs, ha van is, csak igen csekély, így a jobbágy-sors meghatározza életvitelüket is. A lakosság nagy része a Possalaky családhoz kötődő (tulajdonát képező) jobbágyokból állt. A Possalaky családnak tekintélyes jobbágy-állománnyal rendelkezett (39 egész-, 22 félsessiós jobbágy és 24 zsellér).

Megkopott, jellegzetes parasztház

A paraszti osztály, igen kevés kivétellel, legnagyobb részben a volt jobbágyságból származik. A volt jobbágyság is voltaképpen három rétegből áll. Egyik a házatlan zsellér, – ő a legszegényebb – de ehhez tartozik a bértelkes zsellér is. Ő rendszerint napszámból él saját környezetében, vagy pedig a nagyobb gazdaságokban vállal munkát, esetleg cselédnek, napszámosnak szegődik el. Másik réteg a házas zsellér, mely a már végrehajtott birtokrendezés és tagosítás következtében legelő-illetményül néhány holdnyi szántóföldet kapott, neki már háza és beltelke van. Ez a zsellér már kocsit, lovat és tehenet tart. Bérmunkára, aratásra szintén vállalkozik; napszámba, munkára és fuvarba jár. Harmadik réteg a telkes volt-jobbágyság, a telkes paraszt, aki már önálló házzal és beltelekkel is rendelkezik, azonkívül van neki legalább 8–10 hold szántóföldje, meg pár holdnyi legelője és mellette kaszálója is. Ez már akkora birtok, mely gondos kezelés mellett egy

több tagú földműves családnak is szerény, de teljes anyagi jólétet biztosít.

A Monospetriben élők között mind a három réteg megtalálható, bár a legnagyobb létszámot azok képviselik, akik teljesen vagyontalanok. A jobb lét reménye mindig előttük van, bár erre nincs reális esély. A föld megművelésére és az egyéb mezőgazdasági tevékenységre alkalmas munkaerőben nincs hiány, így a béreket és az ellátmányt a munkaadó határozza meg – természetesen a lehető legalacsonyabb szinten, – ezáltal mérhetetlenül kizsákmányolva az egyébként is nagy nyomorban élő embereket.

Öreg ház tornáccal

A településen álló malmok azonban egy másik lehetőséget is biztosítanak környezetüknek, hiszen ez már bizonyos mértékig ipari tevékenységnek is számít. Ugyanakkor a „hegyen" lévő szőlőkből készülő borok viszont a kereskedelem felé irányítják a vele foglalkozókat. Ezek olyan különleges lehetőségek, amelyek hosszú távra meghatározzák ennek a kis csoportnak az életvitelét.

Például a kocsma működtetése is kiváltság. A földesúr – Possalaky – kocsmája a falun kívül található a Margitta felé vezető úton, *míg „Bent a faluban is van egy ideiglenes kunyhó, mely szintén kocsmáltatás céljára létesült, csapszék-féle."* olvasható az 1754. május 16-án írt Urbárium lapjain.

Ez a sor nemcsak a bortermelés és árusítás miatt érdekes a számunkra, hanem az épület leírása miatt is: *„ideiglenes kunyhó"*. Vagyis egy olyan épület, amely nem hosszabb távra épült, és az akkori leíró szerint is csak egy kunyhó.

Ugyanezen oldalakon olvashatunk arról is, hogy a Possalaky (Pósalaki) család a falu közepén épített magának egy háromszobás udvarházat. Érdekes az a kitétel, mely szerint *„a szobákhoz szükséges és elegendő mellékhelyiséggel"*. Vagyis elképzelhető, hogy a szobákhoz esetleg még külön fürdőszoba is tartozott volna? Vagy csak a külső illemhelyek számát növelték? Nem tudni, hiszen ezt külön nem részletezi az írás.

Az udvarház körül van kerítve léckerítéssel és élő sövénnyel. Az udvar tágasságára jellemző, hogy ide kerültek az istállók a lovaknak és a szarvasmarhának, valamint az ólak a sertéseknek és a baromfiknak. Az érdekesség, hogy van itt egy haltároló medence is. Ez utal arra, hogy a Berettyó igencsak bővelkedhetett halakban.

A Possalaky udvarház a későbbi kastély helyén állhatott, hiszen megemlíti az Urbárium írója, hogy az udvarház közvetlen szomszédságában található, a Berettyón működő négykövű malom.

Ház a régi kastély közelében, beépített tornáccal

A XIX. század végén tapasztalható gazdasági fellendülés egy nagy lehetőség volt a parasztság számára, hiszen a gépesítés és a modernizálás csak az előnyére vált, ezáltal a munkalehetőségek is másképpen alakultak, mint addig. Ezt a rohamos fejlődést mutatja az a változás, amely itt Monospetriben végbement. A mai területen álló község tulajdonképpen ekkor kezdett megszületni. Az ipar megjelenése és a mezőgazdaság folyamatos gépesítése egy másfajta életmódra irányította az itt élő embereket.

Ez a folyamat azonban több évtizedig tartott. Többen azt mondták, hogy azért húzódott a falu népe lejjebb a magaslatokról, hogy a közelgő ellenség ne láthassa meg. Ez nem állja meg a helyét, hiszen a templom a tornyával ott maradt fenn és a körülötte lévő házak is. Ugyanakkor maga a földesúr is ezen a helyen építi meg udvarházát.

Egy bizonyos, az újonnan épült házak is a környezet adta lehetőségek figyelembevételével nőttek ki a földből. Az ország más részeiből ide betelepedő családok magukkal hozzák régi környezetük stílusát, vidékük szokásait. A felépülő házak és udvarok éppen ezért nem képviselnek azonos stílust, hiszen egyik keveredik a másikkal. Mindenki úgy csinosítja, díszíti otthonát, udvarát, környezetét, ahogyan azt még a régi otthonában látta.

Az otthon felépítésében természetesen az egész család kiveszi a részét, ugyanakkor időnként – kényszerből – külső segítségre is szorul. Ilyen külső segítség az építőanyag előállítása, vagy az ajtók, ablakok elkészítése. A házak falai kezdetekben fából,

később vályogból, majd égetett téglából készülnek. A vályogvetést is a helyben lévő „szakemberek” készítik. Vagyis a vályogvetésben jártas cigányok, akik az építőanyag elkészítése mellett még a házak tapasztását is vállalják. Ennek egyik dokumentált bizonyítéka születési anyakönyvbe beírt adat, mely szerint 1896-ban itt élt és dolgozott Varga Péter és Balogh Imre tapasztó cigány. Nyilvánvaló, hogy nem abban az évben költöztek ide, és több mint valószínű elődeik is itt éltek és ugyanezt a tevékenységet folytatták.

A vályog hosszú ideig megmaradt építőanyagnak, de igény volt már egy erősebb, időtálló falazó anyagra: a téglára. A környék földjeinek minősége ezek szerint alkalmas volt cserép, vagy tégla égetésére. Állítólag működött itt a közelben égetőkemence, ahol az elbeszélések szerint szintén a cigányok készítették a ház építésére alkalmas téglákat. A helyiek csak „cigánytéglá”-nak nevezett falazó-anyag végül tért hódított, hiszen a tehetősebb emberek már ebből építették házaikat.

Egyedi jelzéssel ellátott téglák a volt jegyző házából

Korábban komoly kiváltság volt a téglagyártás, ezért mindenki beleégette a monogramját, és néha a készítés évszámát is. Ismeretes, hogy a téglákon látható jelek egykor a tulajdonos azonosítására, a középkorban elszámolási segédletként szolgáltak. Később, a 18. századtól a jelzés egyre inkább minőségjelként is értelmezhető, amely a téglaégetés privilégiumát hirdette.

A katolikus templommal szemben álló épület volt régen a jegyző háza, a jegyző irodája. A több mint száz éves épület mostanra megroggyant, életveszélyessé vált. Így az itt lakó Hajas Attila úgy döntött, hogy a tragédia megelőzése érdekében a megroggyant részt lebontja s felújítja. Az épület bontásakor kerültek elő olyan téglák, melyek – több mint valószínű – ezekben a helyi téglaégetőkben készültek. A téglákon – a szokásnak megfelelően – egyedi jelzés látható. Ez mutatja, hogy az a bizonyos tégla kinek a keze munkája s hogy hol készült. Ezeket a jelzéseket akkoriban mindenki ismerte, így a téglákon látható betűjel, vagy ábra tulajdonképpen névjegyként, márkajelzésként is szolgált.

A képen látható – a volt jegyző házából előkerült – téglák is mutatják, hogy Monospetriben, vagy a környéken volt téglaégetés. Az pedig, hogy „cigánytégla” névvel illették, azt jelzi, hogy a készítői a vályogvetésben is jártas cigányok voltak. Az előállítása is nagyon hasonlított a vályogvetéshez, csupán annyiban tért el, hogy nem használtak adalékként szalmát és a kézzel vetett téglaalapot kiszáradás után boksákban ki is égették. Ettől lett sokkal szilárdabb és erősebb a vályognál.

A vályogvetéshez, illetve a téglagyártáshoz minden feltétel meg volt, hiszen nem kellett hozzá más, mint jó minőségű agyag, a keveréshez víz, a formázáshoz és égetéshez hozzáértő munkáskéz.

Az itt bemutatott két tégla közül a felsőn egy különleges monogram szerepel: két keresztbe tett kulcsot ábrázol. Az ilyen jelzéssel ellátott téglákat a Melk-i apátság margittai téglaégetőiből kerültek ki. Az alsó téglán egy fektetett K betű látható. Több mint valószínű, hogy a Klobusiczky család tulajdonában lévő téglaégetőből származik.

Találtam B jelzésű téglát is, ami a Bogáthy családra utal. A BP jellel ellátott tégla viszont egyértelműen Bogáthy Pál szignóját őrzi. Elképzelhető, hogy a lebontott kastélyból kerültek ezek a falu néhány később épített házának falába.

Bogáthy féle téglák

H.L. és H.W jelzésű téglák

Az épületek külseje is a kivitelező illetve a tulajdonos egyéniségét és stílusát mutatták. Az oromzatok kialakítása a hagyományos a magyar Alföldön használatos stílust képviseli, viszont itt jóval kevesebb rajta a díszítés. Egyszerűen léccel vagy deszkával van borítva. Néhány házon azonban megtalálhatjuk a jellegzetes díszítésként is szolgáló szellőzőnyílást. A szolidan kialakított téglalap alakú nyílás több helyen megtalálható, de jelen van olyan is amely már a díszítő elemként is szolgál. Ilyen például a szív alakú nyílás.

Szív alakú díszítés a ház oromzatán

A házak nagyobb része alap nélkül, vályogból, esetleg téglából készült. Építéskor az erre a tájra jellemző építészeti módot követtek, hiszen célszerűségben és kivitelezésben ez már bevált. Bár a más vidékről érkezők mindig beillesztették a magukkal hozott elképzeléseiket, végül azonban mégiscsak kialakult egy olyan jellegzetes építészeti mód mely Monospetrire jellemző.

Mint mindenhol, itt is az utca felüli rész volt a fontos, hiszen ez volt leginkább a tekintetek keresztüzében. Éppen ezért a tehetősebbek és az igényesebbek az utcára néző oromzatot és kerítést a saját ízlésviláguk alapján próbálták széppé tenni. Ritka az utca felőli tornác kialakítása, de a dupla tornác se látható mindenhol.

Duplatornácos ház utcai része

A dupla tornác tulajdonképpen L alakú, melynek rövidebb szára az utcafrontra néz, a hosszabbik pedig az udvarra. Mindkét tornácot egyszerű díszítése teszi egyedivé és természetessé. Kialakítása célszerű volt, mert az utcafronton lévő ablakok – s ezáltal a mögötte lévő szoba – jobban védve voltak az időjárás viszontagságaitól, úgy az esőtől, hótól, mint az erős napsütéstől.

Kukorica-góré az udvaron

Nyári-konyha és füstölő a góré mellett

A házat az utcától elválasztó kerítés is jellemezte tulajdonosát, lakóját. Mint az előzőekben is olvashattuk, hogy az 1600-as években itt élő Possalaky birtokos is körülkerítette udvarházát léccel és sö-

vénnyel. Így tettek az itt élő és betelepedő emberek is. Mindenki képességéhez és anyagi helyzetéhez viszonyítva oldotta ezt meg.

A ház mérete mindig attól függött, milyen anyagi háttérrel, illetve milyen rokoni segítséggel rendelkezett a család. A már hagyományosnak számító szoba-konyha-szoba elosztást alkalmazták. Az utca felőli helyiség volt az ún. „tiszta szoba" míg a középen elhelyezkedő konyhában volt a szabadkéményes tűzhely és a kemence-torok. A konyhában folyt a mindennapi élet. Az udvar felőli „hátsó szoba" általában a vasárnapi ebédre, és az éjszakai alvásra volt használva. A férfiak legtöbbször az udvar végében lévő istállóban aludtak.

Az udvaron helyet kapott a gazdasághoz tartozó tároló, a kukorica-góré. De itt voltak az ólak és az istállók is. A sertés feldolgozása is a háznál történt, így természetesen saját füstölőt is építettek a hús és a kolbász tartósításához.

A ház körüli munkák és a húsok feldolgozása sok szennyel járt. A ház tisztaságát úgy tudták megőrizni, hogy a ház mellé toldva, vagy az udvar egyik részébe építettek egy külön helyiséget. A nyári-konyhának nevezett helyen már nem volt gond ha sárosabb csizmával lépett be valaki, hiszen nem tartozott a lakáshoz. Bár nyári-konyhának nevezték, de a télen esedékes disznóvágás húsfeldolgozása is itt történt. Tulajdonképpen egy elszigetelt részről van szó, ahol nem úgy lehet elvégezni a mindennapos munkát, hogy ezzel nem szennyezzük be a lakást.

Régebben azonban a házban lévő konyha volt a „központ". Itt volt az ebédfőzés, a konyhában volt a kemence torok része, így innen lehetett fűteni télen a szobákat úgy, hogy azok tiszták maradtak.

Sparhelt a konyhában

A modernizálás eltűntette a kemencéket. A szobákba cserépkályha vagy vaskályha került, a konyhában pedig már sparhelten készült az ebéd. Az étkezés helye továbbra is a konyha maradt, csak ünnepi alkalomkor (eljegyzés, esküvő, halotti tor) esetében lett valamelyik szobában megterítve.

Falvédő

A háziasszonyok a konyha díszítésével is törődtek, hiszen minden napjukat itt töltötték és ők is vágytak a szépre. A falra került kancsók, tányérok mellett fontos volt – és persze látványos is – a hímzett, vagy kivarrt falvédő. Ezek általában jeleneteket ábrázoltak és egy versikével tették érthetővé azt. Az itt látható falvédő szövege:

Magyar asszony,
Magyar lány,
Ügyes, dolgos valahány.

Egyik magyar házból se hiányzott valamikor a „Házi áldás". Lakás-szentelés után ezt helyezték el sokszor díszként is a konyha, vagy a szoba falán. A különböző díszítéssel készült verset az otthoniak önkéntelenül elolvasták többször is, bár kívülről tudták minden betűjét. A „Házi áldás" mutatja a háziak vallásosságát, hiszen Isten jelenlétét ezzel is próbálták igazolni a ház lakói.

Házi áldás

A ház egyik „legértékesebb” helyisége a kamra és a pince volt. A kamrában tárolták a napi étkezéshez szükséges alapanyagokat: a lisztet, cukrot, sonkát, kolbászt, szalonnát. A gazdasszony nem ment minden nap a boltba vásárolni, hiszen amire szüksége volt az mindig itt volt az éléskamrában.

Kolbász, soka és szalonna az éléskamra rúdján

Az éléskamra elhelyezkedése úgy volt megoldva, hogy az a ház leghűvösebb helyisége legyen, hiszen a hűtőszekrény még csak a múlt század közepétől található meg a háztartásokban. Éppen ezért lettek a húsok is felfüstölve, mert csak ez a tartósítás volt a legideálisabb.

A borok és a gyümölcsök egy része a pincében lettek elhelyezve. Volt a házaknál is pince, de az igazi borospincék a „hegyen”, a szőlőkben voltak.

A ház legtisztább helyisége mindig a szoba volt. A „tisztaszoba” csak ritkán volt használva. Általában az udvar felé eső, hátsó szoba szolgált a pihenésre.

Kicsi szentképek a kastélyból

Egyik szobából se hiányozhatott a feszület és a szentkép. A szentek képeinek jelenléte egy kissé meghittebbé és komorabbá tette a szobát, de a díszítési funkciója mellett a színessége is hatással volt a bent tartózkodóra, nem beszélve a hit kisugárzásáról.

Kis oltár is volt néhány háznál. Ez arra szolgált, hogy aki betegség, vagy más miatt nem tudott templomba menni, az itt mondta el az imáit. De a vallásosabbak minden nap letérdeltek a feszület előtt, s minden nap elmondták legalább egyszer a Miatyánkot és az Üdvözlégy-et.

Szobabelső

Később felkerültek a falra a családtagokról készült – elsőáldozói, esküvői –fényképek is. A heverő, vagy ágy mögött a falon itt is megtalálható a falvédő. Valamikor a szokásos szöveggel és képpel, de divatos volt egy időben a színesebb, a modernebb szőnyegeket is feltenni a falra. Célszerűségi okokból lett ez alkalmazva, hiszen a díszítés mellett más fontos szerepe is volt: védte az itt alvót a fal hidegségétől s ugyanakkor a falat is a kopástól, a szennyeződéstől.

Tálalószekrény

A körülményekhez képes mindenki igényesen rendezte be szobáját. A szegényebbek csak egyszerű, olcsó szekrénnyel, ággyal, asztallal. A tehetősebbek viszont már szebben megmunkált, különleges bútorzattal próbálták jelezni vagyoni helyzetüket.

A jegyző szekrényének díszítése

Ugyanakkor más típusú bútorok is bekerültek a lakásba, hiszen egy jól menő iparosnak, vagy kereskedőnek, kisbirtokosnak nemcsak a ruhák tárolására kellettek szekrények, sokszor díszként, illetve a szoba jellegétől függően célirányosan is. A nagyobb házakban volt étkező, így ide illett egy tálalószekrény. A jegyzőnek, a tanítónak vagy más hivatalnoknak viszont az iratok és a hivatali munkához való eszközök tárolására könyvszekrény, íróasztal stb.

Szék háttámlájának díszítése

A szék ülőkéjére is nagy gondot fordítottak

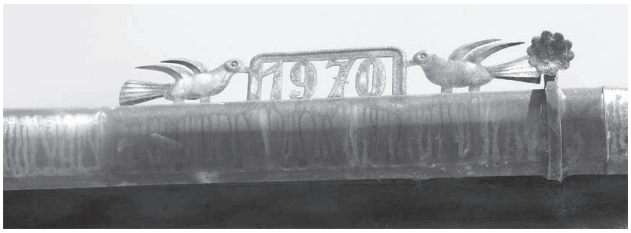
Az asztalokhoz le is kellett ülni, így azokhoz székeket kellett vásárolni. Ezek is változatosak voltak. Amellett, hogy a kor stílusát követték, természetesen figyelembe kellett venni azt, hogy hol használták. Más széket tettek az étkezőasztalhoz, mást a társalgóba és megint mást a konyhába, vagy az udvarra. A szépen kimunkált ülőalkalmatosságok a lakás díszéül is szolgáltak. Ugyanakkor a hivatali helyiségekbe is kellettek székek. A kiválasztott stílus mindenkor meghatározták a szoba s annak tulajdonosának ízlését.

Különböző stílusú székek a jegyző házából

Tehát a bútorok számát és fajtáit legtöbbször a foglalkozás és a társadalmi ranglétrán való elhelyezkedés is szabályozta.

Az egyedi jelleggel készített díszítések egyik jellemző megnyilatkozása a régi jegyzői ház ereszcsatornája. Az esőcsatornán az elkészítés idejét tartalmazó évszámot – 1970 – két galamb tartja. Különleges és szép ez a fajta kivitelezés, hiszen „művészi” köntösbe helyezi a munkálatok időpontját jelző dátumot.

Esőcsatorna díszítése

A házak, otthonok mindenkor tükrözték a benne élők szépérzékét. Az egyszerű emberek is törekedtek arra, hogy környezetük – kívül és belül – megmutassa azt, hogy tulajdonosa nemcsak lakja, de díszítésével megmutatja szépérzékét is. Ez természetesen mindenkinél másképpen mutatkozott meg. Az egyszerű környezet is szép lehet, ha az tisztán van tartva. Nem mindig a cicomázás a szépség alapja.

Az egyszerű kis falusi házak is gyönyörűek, ha az évenkénti meszelésre és az udvar, a környezet tisztántartására szánunk egy kevés időt. Ezt tették elődeink is, hiszen a falak fehérsége a tisztaságot, a virágok tarkasága pedig a vidámságot mutatták.

HÁZTARTÁS

Minden gazdasszony büszke volt a saját konyhájára, saját lakására és természetesen a környezetére, mivel mindezt ő saját maga alakította ki. Mindenkinek meg volt a saját elképzelése a háztartás vezetésére és egyéni ízlése a hozzá való díszítésre s természetesen a munkaeszközökre.

A ház körüli munkákat leginkább az asszonyok végezték. A háziállatok, a baromfik ellátása, a konyhakert megművelése a háziasszony feladata volt. A lakás tisztántartása, díszítése, csinosítása is reá várt. Ők pedig szívvel lélekkel végezték mindennapi munkájukat, hiszen a férfiak a mezőn, vagy iparosként a műhelyekben dolgoztak, a gyermekek pedig az iskolában hallgatták a mindentudó tanítók előadásait, okításait.

A kenyérsütés volt az egyik olyan feladat, amelyik nehézsége miatt bizony sokszor megizzasztotta a ház asszonyát. A kenyértészta gyúrása, dagasztása csak úgy volt az igazi, ha az izzadságcseppek is bele kerültek a dagasztás során a tésztába. A megfelelően előkészített nyersanyag az előre felforrósított kemencében sült igazi ropogós házikenyérré.

Kemence és katlan

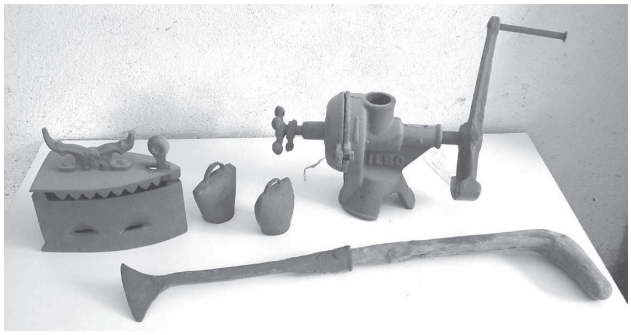
A kemencék felfűtése is szakértelmet kívánt, hiszen nem volt mindegy, hogy milyen hőfokon sül a kenyér. Nem megfelelő hőmérséklet esetén bizony nyers maradhatott a nehéz munkával megdagasztott kenyér, nem beszélve a szégyenről, mely a falu népe előtt érte volna a készítőjét. A tüzelőanyagot a saját kis gazdaság termelte ki, hiszen az aratás után megmaradó szalmát illetve a kukorica betakarítása után kukoricaszárat használták erre fel. A lakásban lévő kemencék télen a lakást is felfűtötték, de a nyári időszakban az udvaron lévőt használták. Az udvari kemence elé általában odakerült a katlan is, amely az ételek – leginkább levesek – elkészítésére használták, de disznóvágáskor is ezt tudták használni.

Mángorló

Régen nem volt mosógép, így a háziasszonyok maguk – kézzel, illetve speciális „segédeszközökkel” – mosták tisztára a ruhákat. A patak partjára kivitt ruhákat beáztatták a vízbe, majd házilag készült szappannal alaposan átdörzsölték. Munka közben a ruhára tapadt szennyeződést egy mángorló segítségével sikerült csak teljesen eltüntetni a ruháról. A mángorlót a nyelénél fogta meg a mosónő, majd az eszköz bordázott részével hatalmas ütéseket mért a tisztítandó ruhára. Minél többször ismételte ezt, annál tisztább lett a ruhanemű.

A tisztára mosott ruhákat száradás után ki kellett vasalni. Ez szenes vasalóval történt. A vasalóba helyezett faszén elégése biztosította a megfelelő hőfokot. Mindenesetre vigyázni kellett, nehogy a túl forró vas elégesse a textíliát. Ha a vasalóban lévő faszén nem hevült fel eléggé, akkor a háziasszony megfogta a fogantyújánál és elkezdte lóbálni. Az így több levegőt kapó szén újra felizzott s még nagyobb hőmérsékletre melegítette a vasalót.

Régi eszközök egy kis házi gyűjteményben

A fenti kép bal oldalán egy régi vasaló látható, melynek nincs meg a fogantyúja. Mellette két kis kolomp van, melyeket a birkák nyakába akasztottak. A jobb oldali készülék egy kukoricadaráló, amely nélkülözhetetlen volt az állatok takarmányozásában. Legalul pedig egy kis segédeszköz, amellyel a vetemények közül lehetett a nem oda való felesleges

növényeket, a gazt kiszedni. Neve aszatoló, irtóvas, gyomláló-vas. Ezt az eszközt tulajdonképpen olyan helyen használták, ahol kapával nem lehetett a műveletet elvégezni, – leginkább a gabonatáblákon. A „szerszám" végén lévő ívelt vasrész vége jól ki volt élezve, így csak egy erőteljes nyomást kellett alkalmazni a gaz gyökerének a tövéhez s az máris el lett távolítva onnan. Az aszatolás legtöbbször a fiatal családtagok, a gyerekek feladata volt.

Kávédaráló

Nagyon sok olyan eszközt használtak, amelyek ma már csak a kamrák mélyén, vagy a padlás pókhálói között várják, hogy egyszer múzeumba kerüljenek. Viszont nem is olyan régen még a háztartások fontos kellékei voltak. Értékek ezek néprajzi szempontból is, hiszen egy részüket házilag készítették, de voltak olyanok, amelyeket nagy tudású mesteremberek munkái. A kovácsok, a szíjgyártók, az asztalosok s a többi mesteremberek munkái ott voltak a háztartásokban, a gazdaságokban.

Tálalószekrény szépen kidolgozott ajtaja

A háziasszonyok segédeszközeinek sokasága ott volt a konyhában, a kamrában. A mindennapi sütéshez ott volt a szita, amely a liszt megtisztítására használtak. Nem hiányozhatott a gyúródeszka a hozzávaló sodrófával, amelyeket a tészták elkészítésénél használtak. Különféle darálók se hiányozhattak egy valamirevaló gazdasszony konyhájából. A mák, a dió, a kávé csak darálás után került felhasználásra. Nem hiányozhatott a mozsár se a konyhából, hiszen nagyon sok mindent lehetett ezzel megtörni, összezúzni.

Rézmozsár

A fazekasok termékei, a kancsók, a köcsögök, a különféle cserépedények és tálak. A vizeskancsókba a földekre vittek ki vizet az ott dolgozóknak, a tejes kancsóba került a háziasszony által frissen fejt tej. A nagyobb edényekben tésztákat, szemes terményeket vagy a sütéshez-főzéshez szükséges adalék anyagokat tároltak.

Szépen díszített köcsögök és tál

A kenyér sütéséhez is megvoltak az eszközök. A kenyértészta előkészítésére és dagasztására fateknőt használtak. Az egy darab fából faragott-kivájt keményfa teknő, a házikenyér-készítés kelléke. Ebben kovászolnak, dagasztanak és érlelik a tésztát.

Vesszőből és háncsból fonott kosarak

A liszt, de leginkább a kenyértészta tárolására szolgáló szakajtó. Ebben pihent a megkelesztett kenyértészta, amíg a sütőkemencébe nem került.

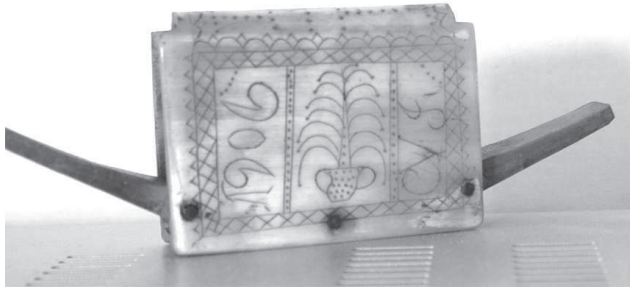
Fateknők

A kenyértészta gyúrására, dagasztására fateknőt használtak. A fateknőt egy fatörzsből vájták ki. A mérete és kiképzése mindegyiknél egyedi volt. Egy falusi háztartásban ebből több féle méretű és kivitelű volt. Ugyanis más kiképzésű volt az, amelyik a kenyér készítéséhez vettek igénybe és megint más, amelyiket disznóvágáskor. A fenti képen is látható, hogy a teknők végei másképpen vannak kifaragva. Ez nem a díszítést szolgálta, hanem a funkciót. Ugyanis a disznóvágáskor meg kellett tisztítani a beleket s ennek egy szélesebb hely kellett. Ez látható a bal felső teknő esetében. A sertés feldarabolása, feldolgozása után a hús egy részét le szokták sózni. Erre is fateknőt használtak. Nagy becsben tartották, hiszen értékes eszköz volt a háztartásban.

Hímzett terítő

A háziasszonyok, de főleg a lányok a kenderfeldolgozás során nyert fonalakból terítőket szőttek. Az elkészült vásznakat végül hímzéssel díszítették. A hímzésmintákat és annak technikáját mindenki a saját édesanyjától vette át. Amikor már „mesterei" voltak a tűnek és a cérnának, mindenki saját ízlése szerint változtatott azokon.

Gyufatartó

Érdekes kis eszközt láttam az egyik családnál. Az 1906-os évszámmal ellátott, csontból kifaragott és díszített gyufatartót állítólag a Klobusiczky család egyik tagja használta. Érdekes és szép kivitelével méltán büszkélkedhetett a tulajdonosa, amikor cigarettára gyújtott vele.

KLOBUSICZKY CSALÁD

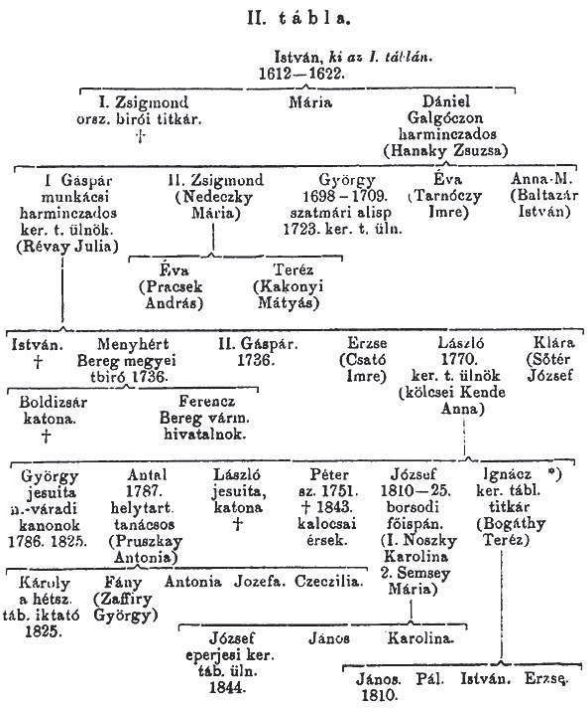
Klobusiczky-ak neve, szinte mindig előbukkant kutatásaim során. Úgy nézett ki, hogy szinte összeforrt Monospetriével. Ha a régmúlt emlékei felelevenednek, számtalan olyan emberről kell megemlékezni, akik sokat tettek egy közösségért. Nem számított a származása, hogy nemesember, vagy egy tanító, esetleg a kastélyban szolgáló cseléd került szóba, minden információ közelebb vitt a múlthoz.

A nemes emberekre – főleg a bárókra, grófokra – az elmúlt időszakban olyan sok rossz minősítést ragasztottak, ami alapján bizony nem szabad elindulnunk, ha a tényszerűségre törekedünk. Nyilván, mint munkaadónak volt sok gondja az emberekkel, de meg kell vizsgálni azokat a tevékenységeket, melyeket a köz javára fordított.

Először azonban nézzük meg, honnan is származnak a Monospetriben oly sokat emlegetett személyek: a Klobusiczky-ak. Ehhez nyújtott segítséget Nagy Iván monumentális műve1, amely a magyar nemesség múltját próbálja elénk tárni. Itt található információ a Klobusiczky családról is.:

„Klobusiczky család. (Klobusiczi és zetténi gróf és nemes †.)

Származási fészke trencsinmegyei Klobusicz helység, hol Miklós 1456-ban részbirtokot nyer, és fiai már Klobusiczky-aknak iratnak.”

A Klobusiczky család egyik ágának családfája

[1] Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal

Mint a családfa is mutatja, az évszázadok során egy nagyon szerteágazó, több ággal is rendelkező közösséget alkotnak. Magyarország több vidékén volt birtokuk. A nagypolitikában is részt vettek, például a Rákóczi-féle szabadságharcban a fejedelem követeként Klobusiczky András, vagy országgyűlési képviselőként (1892.) Klobusiczky János (mentelmi bizottság tagja) és Klobusiczky Ágoston (meghalt: 1871.) se, aki itt élt Monospetriben és többször is megválasztották a margittai kerület országgyűlési képviselőjének.

A Klobusiczky család címere

A Klobusiczky-ek megtalálhatók az egyházi vezetők között is. Ilyen volt gr. Klobusiczky Ferenc (1707-1760.) kalocsai érsek, és hasonló beállítottságú volt Klobusiczky Péter, aki előbb jezsuita, később világi pap, majd 1808-1822. szatmári püspök. 1822-43. kalocsai érsek.

Akkor most nézzük meg részletesebben is néhány Klobusiczky életrajzát, hiszen ez útmutató lehet mindenki számára, aki ezzel a családdal foglalkozik, vagy kutatóként kíváncsi rá.

***Klobusiczky Ferenc**, báró (megh.:1717.): felvidéki birtokos nemes. 1681-ben Zrínyi Ilona és a Rákóczi-árvák követe, majd 1682-től Zemplén vármegye alispánja. Ugyanebben az időben szembefordult Thökölyvel. Jutalmul 1695-ben bárói rangot kapott. 1688-ban Kollonich bíboros kinevezte a Rákóczi-árvák jószágainak kormányzójává. 1697-től Zaránd vármegye főispánja, majd királyi személynök. 1702-től Sáros vármegye főispáni helytartója és Rákóczi Ferenc elkobzott birtokainak igazgatója. 1704. októberében csatlakozott a kurucokhoz. 1705-ben a szécsényi országgyűlésen a kuruc gazdasági*

tanács elnökévé választották. 1711-ben a szatmári béke után külön amnesztiával a császár hűségére tért.

Klobusiczky Ferenc, *(1707 – Pest, 1760. ápr. 5.): kalocsai érsek. Rómában végezte a teológiát, ugyanott lateráni kanonok és apostoli főjegyző lett. Hazatérve 1730-ban nagyfödémesi plébános, 1732-ben esztergomi kanonok, 1734-ben káptalani nagyprépost. 1736-ban szentelték püspökké. 1741-ben erdélyi, 1748-ban zágrábi püspök. 1751-ben kalocsai érsekké nevezték ki.*

Klobusiczky Péter püspök pecsétlenyomata 1810 körül

Monospetri urának, Klobusiczky Ignácnak volt a testvére Péter, aki az egyház kötelékében élte le életét. Minden tette példaként állítható úgy a világi nemesek, mint az egyházi vezetők elé. Nézzük meg most az ő életét.

Klobusiczky Péter (klobusiczi), kalocsai érsek, *K. László megyei főszolgabiró földbirtokosnak és kölcsei Kende Annának fia, szül. 1752. jún. 26. Fejér-Gyarmaton (Szatmárm.); tanulmányait Nagy-Károlyban kezdte, Kassán és Nagyszombatban folytatta. 1769. a Jézus-társasági trencséni novitiátusba lépett, melynek befejezése után Győrött, majd Nagyszombatban tanult. 1771. szept. 15. tette le a fogadalmat. A Jézus-társaságnak feloszlatása (1773) után a nagyváradi egyházmegyébe lépett és 1774. szept. 25. pappá szenteltetvén, első miséjét okt. 15. Debreczenben ünnepelte. Gyorsan egymásután püspöki titkár, azután váradolaszi plébános lett és midőn püspöke Kollonics László gróf 1787-ben a kalocsai érseki székre emeltetett, magával vitte őt titkári minőségben, 1790-ben pedig kalocsai plébánossá s még azon évben kanonokká tette; a káptalant az országgyűlésen képviselte. 1807. júl. 10. szatmári püspökké és szent jobbi apáttá, 1821. december 18. kalocsai érsekké lett; ezen évben megyei zsinatot tartott. 1822. szept. 23. belső titkos tanácsossá, 1825. jan. 22. a hétszemélyes tábla tagjává neveztetett ki s 1827-ben a Lipót-rend nagy keresztjét nyerte. 1832-36-ban az országgyűlés felső tábláján nagy erélyt fejtett ki a kath. ügyek védelmében. Vendégszeretetének bizonyságául szolgál, hogy püspöksége négy évében 70,000-en fordultak meg asztalánál, míg ő maga sokat böjtölt és szűken táplálkozott. Az 1831. nagy kolera idejében az egész város szegényeit ő látta el rumfordi levessel, ő gondoskodott a halottak eltakarításáról (naponként 48) és 30,000 forintot utalványoztatott a károsultak másfél millió pengő forintra teszik. Minden ájtatosságot, körmenetet az éven át ő maga vezetett. Még 90 éves korában is prédikált Úrnapján és ekkor utoljára. Meghalt 1843. júl. 2. Kalocsán.*

Klobusiczky Ignác az első a családból, aki letelepedett Monospetriben. Az előző oldalon mutatott családfán Klobusiczky Ignácnak négy – János, Pál, István és Erzse nevű – gyermeke van jelölve. Ágoston viszont nem szerepel rajta. Ignác felesége Bogáthy Terézia volt s nyilván ők voltak első lakói a Monospetriben álló kastélynak, hiszen azt Bogáthy Pál megrendelésére lett felépítve – nyilván az ifjú pár részére.

Klobusiczky Ágoston előneve maros-bogáti, így feltételezhető, hogy ő is Ignác és Terézia gyermeke volt. Már csak azért is, mivel ő volt a kastély következő tulajdonosa. Az egyik leírás szerint vele lakott még Eduard nevű testvére is.

Klobusiczky Ignácné Bogáthy Terézia 1802-ben, – vagyis a kastély építésének évében – újraöntette Monospetriben a harangokat. Ez mutatja, hogy ők már ekkor itt laktak.

A következő birtokos **Klobusiczky Ágoston** volt. Róla már több adatunk van. A margittai terület országgyűlési képviselője volt egészen haláláig.

Az országgyűlés üléseire rendszeresen eljárt. Az ülések jegyzőkönyveit tanulmányozva nem találtam rá utalást, hogy bármikor felszólalt volna. Az ő képviselősége alatt épült meg a Székelyhíd-Margitta közötti vasútvonal. Az ő közbenjárásával halad a jelenlegi nyomvonalon, hiszen ehhez mindenféleképpen a közbenjárására volt szükség. Se az országgyűlési előterjesztéskor, se a vasút megépítésének szakmai tárgyalásakor nem exponáltatta magát. Ez jó döntés volt, hiszen akkor megvádolhatták volna azzal, hogy saját érdekében próbál intézkedni.

Képviselői munkásságát folyamatosan elismerték. Halála után a 371. országos ülésről 1871. október 28-án készült jegyzőkönyvben az alábbi szöveg olvasható:

„Elnök*: T. ház! A legutóbbi határozat értelmében, kötelesség szerint a mai ülést van szerencsém megnyitni; a jegyzőkönyvet Bujanovics Sándor jegyző úr fogja vezetni, a szónokokat pedig Széll Kálmán és Jámbor Pál jegyző urak fogják jegyezni.*

Az időközben bejött dolgokról teszek jelentést. Ezek közt első sorban meg kell emlékeznem néhai Klobusiczky Ágoston Margitta kerületi képviselőről, ki mind a köz- mind a magán téren kedvelt, tisztelt és szeretett képviselőtársunk volt; ő folyó hó 13-án meghalt hosszú betegség után, s számos rokonai és bús özvegyén kívül, a ház alelnöke, s a Pesten jelenvolt képviselő urak kisérték az örök nyugalom helyére. Midőn ezen gyászos esemény felett részvétemet nyilvánítanám, kérem a t. házat, tegye ezt magáévá és engedje meg, hogy ez jegyzőkönyvileg kifejeztessék. (Helyeslés.)"

Klobusiczky Ágostonról más hírek is keringtek. Nem a birtokkal, a vasúttal és képviselőségével voltak ezek kapcsolatban. Ez teljesen magánjellegű volt. Mégpedig annyira magánjellegű, hogy a szerelmi életét próbálták kikutatni, megfejteni. Miről is volt szó?

Monospetri birtokosa, Klobusiczky Ágoston országgyűlési képviselőnek szerelmi viszonya volt Madách Imre feleségével, Fráter Erzsébettel. A férjétől távol élő asszony Margittán találkozgatott a Monospetriben élő Ágostonnal. Szerelmi viszonyukat természetesen titkolják, de az érzelmeiket mások is észreveszik. Többek között a fia, Klobusiczky Béla, aki később – édesapja halála után – többeknek is mesél erről.

Andor Csaba Két talány Fráter Erzsébet életében című munkájában így ír erről:

„…Végül a válás után is több név szerepel. Klobusiczky Béla L. Kiss Ibolya regényében jelenik meg először, majd később az esszéjéből kiderül, hogy a fiától kapott információkat. Sajnos magam is leírtam ezt a nevet a Fráter Erzsébet emlékezete I. c. kötetben, pedig akkor már tudtam, hogy az írónő az Ágoston nevű személyeket érthetetlen okból olykor Béláknak nevezi. Esszéjének végén az alsósztregovai lelkészt, Henrici Ágostont Henrici Bélának írta, holott valójában a lelkész fiát hívták így. Itt is névtévesztéssel állunk szemben. Klobusiczky Béla ugyanis Madách Anna Ida nevű lányának (Okolicsányi Györgyné Huszár Idának) a lányát, Okolicsányi Máriát vette feleségül, s mivel gyermekei a századforduló körül születtek, így nem valószínű, hogy az 1850-es vagy 1860-as években Fráter Erzsébetet boldogította volna. Hogy ki volt akkor Monospetri ura? „Természetesen" Klobusiczky Ágoston, mint azt Nagy Ivántól megtudhatjuk. (VI. kötet 281.) De azért a történetben talán lehet valami. Mohácsi Jenő – minden kommentár nélkül – így írt Fráter Erzsébet temetéséről: „Ezen a szomorú temetésen, amelyen csúnyán esett az eső, gyászolók csak ketten voltak, ahogy ezt a nagyváradi hagyomány tudja. Lovassy Andor, a későbbi alispán, aki könyvet írt a bihariakról, és Klobusitzky Ágoston, a halott közeli ismerőse, ki a temetés után cipőjét beletörülte a sírba." (Fráter Erzsi Nagyváradon. Pesti Napló 1935. márc. 24. 41.)…

…Azt hiszem, megegyezhetünk abban, hogy ha Madách Imrén kívül egyáltalán van még egy férfi, akit megnevezhetünk Fráter Erzsébet szerelmeinek sorában, akkor leginkább Klobusiczky Ágoston lehet az. L. Kiss Ibolya ugyan ismerhette Mohácsi Jenő cikkét, ám abból nem következtethetett arra, hogy milyen kapcsolat lehetett közöttük. Sőt, az sem valószínű, hogy azonos forrásból származott volna Mohácsi Jenő és L. Kiss Ibolya információja, hiszen ha Mohácsi tudja, hogy mit keresett a temetésen Kolbusiczky Ágoston, akkor aligha hagyta volna ki a „sztorit". Ebben az esetben, úgy gondolom, elfogadhatjuk az írónő állítását: magától Klobusiczky fiától tudta, amit tudott….

…Összefoglalásként azt mondanám, hogy Fráter Erzsébetnek a korai szerelmi kapcsolatairól semmit sem tudunk, a házassága alatti időszakkal kapcsolatban tovább nőtt eddigi információink bizonytalansága, míg a válását követő időszakból Klobusiczky Ágoston az, akiről nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy valóban a kedvese lehetett."

Madáchné Fráter Erzsébet

A szerző nyilván nem ismerte közvetlenül azokat, akikről ír. Ugyanis tévesen hiszi azt fejtegetése során, hogy Klobusiczky Béla azonos lehet Ágostonnal. Bizonyára nem tudta, hogy igenis volt Béla nevű fia, akinek tudomása lehetett az édesapja kiruccanásairól. A tévedés onnan származhat, hogy Andor Csaba csak Nagy Iván könyvéből tájékozódik a család felől. Ott pedig Ágoston fia – Béla – nem szerepel.

A rossznyelvek szerint Madách Imre tudott elvált feleségének viszonyáról. Próbálta ezt elfelejteni és a régi kedvest magához visszacsalogatni. Ez nem sikerült. Monospetri kutatása során hallottam azt, hogy Madách, Az ember tragédiája című drámájába bele-

fogalmazta volna a falut. Bár nagyon régen olvastam ezt a művet s most is átfutottam rajta, de sehol nem emlékszem erre való utalásra. Lehet, hogy csak egy szép, minden alapot nélkülöző legenda. Nem baj, ez is kell. Ha mégis akart utalni Monospetrire, vagy az itteni birtokos Klobusiczky Ágostonnal való viszonyára akkor esetleg egy szakaszt erre lehet értelmezni:

„LUCIFER
Sohase tiszteletes a jelen.
Mint embernagyság a hálószobában.
Nőnk az, tízévi házas állapotban –
Már azt is tudjuk, hogy szeplője hány van.”

(11. szin London)

Nyilván fájdalmas volt a kedves, a feleség elvesztése, hogy egy ilyen szöveg is belekerülhetett ebbe a jeles drámába.

Andor Csaba előbb idézett írásában már szerepelt Klobusiczky Béla (1843. – 1923. április 30.). Ő volt a következő lakója és birtokosa a Monospetriben álló kastélynak. Klobusiczi-Bogáthi Klobusiczky Béla már előnevével is jelzi a rokoni szálakat és kötődéseket. Róla kevesebbet tudunk. Egyben azonban kiemelkedik. Mégpedig 1848-as szabadságharc eszméjének támogatásában.

Felesége, Péchy Leontina (született: 1844. február 25-én, meghalt 1928. február 21.) annak a Péchy Konstantinnak (1818-1866), volt a lánya, akinek édesapja a császári és királyi főhadnagyaként a 3. század dzsidás (ulánus) ezredben részt vett az 1848-as szabadságharcban. Állítólag részt vett a Monospetriben zajló ütközetben is. Ha volt ilyen, akkor lehet, hogy ez motiválta lányát a későbbi kapcsolatra is. Péchy Leontinával 1866. augusztus 25-én kötöttek házasságot.

Az utolsó lakók a kastélyban Klobusiczky Tibor és László. Róluk sokat meséltek Monospetriben az emberek, hiszen volt, akinek a szülei náluk dolgozott, az idősebbek pedig még találkozhattak is velük.

A két testvér neveltetése bizonyára a megfelelő körülmények között történt. Az a viselkedésmód, ami később jellemző volt rájuk, bizonyára a kor nemesi ifjainak téves eszménykép-kialakítása volt.

Monospetri lakosai sok érdekes dolgot meséltek erről a két főúrról. Mennyi igazság van benne, nem tudni, hiszen a hitelesség egy idő múlva minden történeten, minden legendán megkopik. Nem beszélve arról, hogy nem is első kézből vannak az információk, a másik pedig az, hogy a szegényebbek mindig valami misztikust, valami különlegest látnak a gazdag emberekben. Így érthető, hogy a legkisebb esemény is óriásira növekedhet, egy meg nem történt képzelgést is lehet valósnak előadni.

Már maga az a tény, hogy egy kastélyban élő nemes emberről – emberekről – van szó, mindent másképpen látnak a kívülállók.

A Klobusiczky név előfordul irodalmi nagyjaink körében is. Kölcsey Ferenc reménytelen szerelméhez írt búcsúszavakat.

Kölcsey Ferenc
EMLÉKSOROK
KLOBUSICZKY MATILDHOZ

Vedd, lyányka, búcsúm, vedd áldásomat;
S tartsd meg szivedben hív emlékezettel
A bús daloknak csendes éneklőjét,
Ki végszavában int: szép s jó iránt
Lángzó szerelmet hordjon kebeled;
S őrizd örökre lelked tisztaságát.
Ki rényt követvén járja mért körét,
Az boldogít mást, s lesz boldog maga.

1834. május 12.

A volt Klobusiczky palota Eperjesen

Híres Klobusiczky épület áll Eperjesen is, melyről egy kiadványban így írnak:

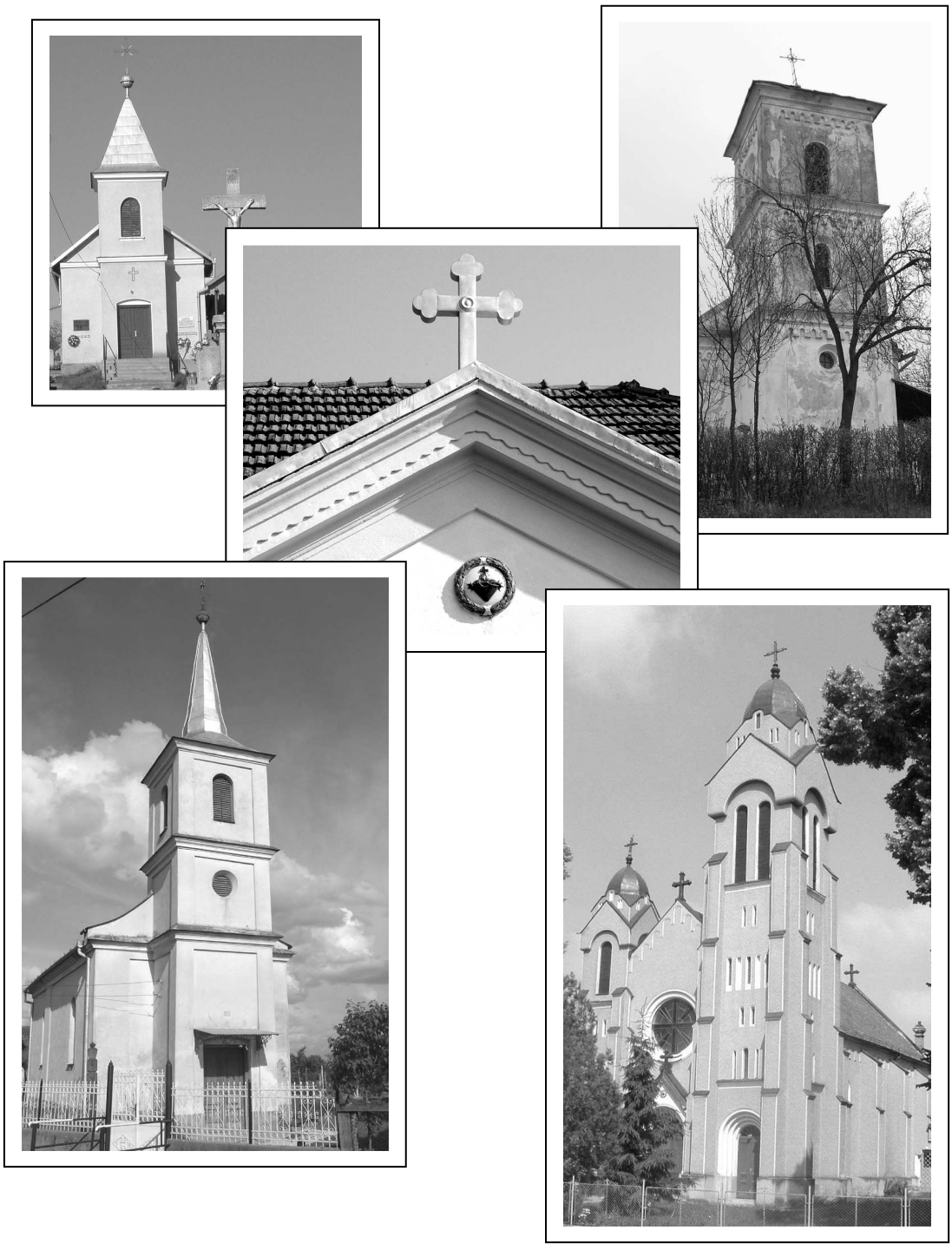
„A tág és díszes főútczát a város legrégibb s legszebb házai szegélyezik, melyek előtt fasorok futnak végig; a főtér s a város többi útczái is újabban villamos világítással bírnak. A főútcza régibb s nevezetesebb házai közűl megemlíthetjük az egykori Klobusiczky-féle házat, mely most laktanyai czélokra szolgál.”

Klobusiczky utca Kassán egy régi képeslapon

Végül ne feledkezzünk meg Kassáról se, ahol egy utcát neveztek el Klobusiczky-ról. Ez is mutatja, hogy egy család neve sokáig fenn tud maradni, akkor a hazáért, a közösségért tett valamit.

2

A mennyországot megszerzi a hit és az erény; de a földi hazát nem tartja meg más, mint a hősi vitézség.

Jókai Mór

KATOLIKUS HITÉLET MONOSPETRIBEN

Szent István királyunk törvénybe iktatta, hogy minden tíz falunak kötelessége egy templomot felépíteni, mely egyrészt az akkor még jobbára pogány magyarság megtérését, másrészt pedig a megtértek hitének erősítését, megtartását szolgálja. A rendelet végrehajtását szigorúan ellenőrizték, így Magyarországon kialakult egy olyan keresztény közösség, mely tiszteletben tartotta a vallást, megbecsülte annak szolgálóit, a papokat s egyéb egyházi személyeket. A tisztelet nemcsak a vallás miatt volt ezen személyek iránt, hanem azért is, mert ezek az írástudó emberek a népet ellátták jó tanácsokkal, megmagyarázták nekik a törvényt, sőt ők nevelték és tanították az ifjakat olvasásra, betűvetésre.

Így volt ez itt Monospetriben is. Mint a település neve is mutatja, monostor volt a névadója. Mi indokolta azt, hogy éppen ezen a területen legyen egy monostor, nem tudni. Az itt épült monostor nem mérhető nagyságrendileg a mostaniakhoz. Figyelembe kell venni a környék adottságát. Egyházi létesítményről van szó, így elképzelhető, hogy épült hozzá más, kiegészítő létesítmény is, melyek az ott élő egyházi személyek ellátására és hivatali működésükre szolgált. Ugyanakkor egy templom is tartozhatott hozzá, esetleg egy kisebb kápolna, hiszen ahol több egyházi személy élt, dolgozott, ott egy imahely kialakítása elengedhetetlen volt.

Amennyiben feltételezzük, hogy itt egy egyházi központ, egy monostor funkcionált, akkor még több építménynek, még több háznak kellett itt lenni. Ebben az esetben egy olyan településről van szó, mely nagyságával, létszámával ki tudta szolgálni az itt tevékenykedő egyházi személyeket, valamint az ide istentiszteletekre járó környékbeli embereket. Elképzelhető, hogy a környék egyházi központjaként is működött.

A monostorokat általában gazdag, jómódú családok alapították, melyek nemcsak a hit szolgálatában álltak, hanem az akkori kor művelődési és kulturális központja is volt. A leírások szerint, – mint az előzőekben is említettem – több funkciója is volt, hiszen szolgált ispotályként a betegeknek, fogadóként az utazóknak, és iskolaként a diákoknak. Az ide beadott gyermekeket, hitre, gazdálkodásra, filozófiai, politikai ismeretekre oktatták. A környék gazdái is segítséget kaptak a növénytermesztésre és az állattartásra vonatkozó problémáik megoldására.

Tehát az egyház által működtetett monostor itt is segítette a környék lakóinak lelki és világi életét.

Hol is lehetett vajon ez a monostor? Nem tudni! Bár a református templom történetének feldolgozásakor említik, hogy a török idők előtt itt egy katolikus templom állt. Egyébként is ez a rész volt a régi faluközpont. Ugyanakkor a közelben van a település egyik jelentős erődítményének maradványai, illetve a helye. A földvár jellegénél és működésénél fogva alkalmas volt arra, hogy monostorként funkcionáljon. Nem kell figyelmen kívül hagyni, hogy a régi időkben az egyházi személyek nagy része nemes ember s emellett katona is volt. Így ez ebben az esetben nemcsak monostorként, hanem végvárként is szerepet kapott.

Fenti állításom alátámasztásaként egy idézet a „Partiumi füzetek – Bihar” című kiadványából:

„1068-ban a borgói, 1091-ben a törcsvári szoroson kunok, valójában török nyelvű besenyők és úzok törtek be Erdélybe, majd a meszesi kapun áthatolva szinte teljesen felégették a Nyírséget, Érmelléket és Bihart. Biharvár, e súlyos csapásokat követően veszítette el jelentőségét. Szent László király az általa alapított váradi monostor köré, 1091-1093 között egy kör alakú földvárat építetett és átköltöztette a püspökséget is.”

Ebből azt tudom kikövetkeztetni, hogy nagy a valószínűsége annak, hogy a földvár helyén volt a település nevét adó monostor. Mérete meghatározható a maradványok alapján. Egy régészeti feltárás sokat segítene állításom bizonyításában-cáfolásában.

Egy monostor léte a kegyúrtól is függött, hiszen ha megszűntette a támogatást, akkor az itt szolgálatot teljesítő egyházi és világi személyzet máshová telepedett át. A magára hagyott épületeket más célra használták, vagy egyszerűen az enyészeté lett. Így viszont, hogy kettős szerepet szántak neki, huzamosabb ideig fennmaradhatott.

És az ő Szent Annyának élete. 327

JÉſus mire hozott a' ſzeretet? mit adgyak néked azért? Oh JÉſuſom tömlöcze! a' ki a' beléd menőket meg rettented, rettencsd-meg az én bűnös lelkemet-is, hogy meg gondolhaſſa, mit ſzenvedet Iſten Ember benned. Oh Uram JÉſus! hálákat adok néked azokért, kiket azon tömlöczben ſzenvedtél, és minden bűneimért azokat néked bémutatom.

HETVEN-NYÓLCZADIK RÉSZE.

Miként Urunk JÉſus meg-fogáſát a' Szűz Máriának hirre vitték.

IGaz dolog, hogy a' Bóldogságos Szűz Mária, az ő Sz. Fia életének utólsó huſzon négy órája alatt többet ſzenvedet, mint ſem az egéſz Mártyrok. Azért kőnyen meg gondolhattyuk, melly ſzomorú éjjel vólt azon utólsó éjjel. Midőn tizenkét eſztendős korában Szent Fiát el veſztette vólt, akkor-is három keſerves éjjele vólt ugyan, de ehez nem haſonlíchatni, mert akkor azt vélte, hogy vége van ſzenvedésének. De a' Nagypénteki éjjelt az ő Szent Fia kinnyainak gondolatiban tőltötte, a' melly gondolat olly keſerves vala, hogy ha Iſten maga hatalmával nem tartotta vólna-meg, ezerſzer meg halhatot vólna. Arrúl egy bőlcs Iráſtudó azt mondgya, hogy ha az egéſz jóvendő dolgok meg gondoláſa miat való félelem, kit az egéſz emberek gondolnak, egy ſzívben gyúl-

1700-as években megjelent egyházi könyv

Talán éppen kettős szerepe volt a tragédiája az itt álló monostornak, hiszen a folyamatos csatározások, a törökök állandó rabló hadjáratai, gyújtogatásai elüldözték az itt élőket, a házak, a kunyhók s maga a monostor is a földdel vált egyenlővé. A lakosság elés visszavándorlásai azonban újra és újra felélesztették a többször elpusztult s a földdel egyenlővé tett Monospetrit. A hit által, a helyhez való kötődés miatt azonban nemcsak egy emlék maradt az itt álló monostor, mert a település neve örökké megőrzi létét s fontosságát, ezáltal jogosan állíthatjuk azt, hogy így nemcsak a hit, de az élet egyik megalapozója is volt.

A katolikus hitet Szent István királyunk olyan vasszigorral és meggyőződéssel foganatosította, hogy immár ezer évet is meghaladva itt élhetünk a Kárpát-medencében, s nem pusztult el népünk, mint minden más, – abban az időben élt – pogány nemzet. Szent István királyunknak és a katolikus vallás megerősödésének köszönhetjük mai létünket is, bármennyire is szeretnék ezt sokan kitörölni a nemzet emlékezetéből.

Az egyház tulajdonképpen nem csak Isten szolgálatában tevékenykedett, hanem – főleg – az emberekében. A törvények tiszteletét és betartását mindenkor megkövetelték híveiktől, de ott voltak velük a nehézségekben is, hiszen segítették őket a gazdasági ismeretek elsajátításában, a betűvetés megismerésében, a világ dolgainak és újdonságainak bemutatásában. A világban történt eseményekről elsősorban a papság értesült akár a püspöki körlevelekből, akár a vándorló szerzetesektől. Ezáltal az egyházi személyek szélesebb látókörrel rendelkeztek s ezeket az ismereteket felhasználva segítették a hívőket a mindennapi élet gondjaiban.

Sajnos a történelem viharai elpusztították azokat az iratokat és okmányokat, melyek az első időszakban keletkeztek. Sőt a későbbiekben írottak egy részének is nyoma veszett. Tudjuk, a Dózsa-féle parasztháborúban a feldühödött tömeg egy-egy udvarház feldúlásakor legelőször a ládafiában tárolt iratokat gyújtotta fel, mert ebben vélte felfedezni sanyarú sorsának okozóját. Bármi sérelem érte őket, vagy bármilyen büntetést szabtak ki rájuk, a lesújtó döntést mindig papírról olvasták fel. Ebből következett az ő logikájuk szerint, hogy az itt fellelt papírokat, iratokat kellett megsemmisíteni ahhoz, hogy sorsuk jobbá váljon.

A később keletkezett iratokat a világháborúk átvonuló megszállói taposták a sárba, használták tűzgyújtásra. Nagyon sok érték pusztult el így. Ezért érdekes az a kevés irat, mely mégis átvészelte ezeket a nehéz időket. Itt maradt nekünk bizonyságul, hogy mi, a későbbi nemzedék is tanulmányozhassuk ezeket, s ismerjük meg az itt élt emberek gondjait, bajait. Megismerhetjük azokat az adminisztrációs feladatokat, mely tulajdonképpen egy jól működő állam alapjait képezi. Az egyház, az által végzett, hithez nem köthető tevékenységével segítette az állapparátust a gördülés mentes kormányzásban.

Mik is voltak ezek? Elsősorban az anyakönyvek vezetése. A születési, esketési és halálozási anyakönyv elsődlegesen arra szolgált, hogy nyilvántartásba vegye az ország lakosságát. Ez nemcsak az adófizetés szempontjából volt fontos, hanem az ország védelme is ezen alapult, hiszen ezáltal tudható volt például az, hogy mekkora a hadra fogható népesség. Ugyanakkor más adatok is bekerültek ezekbe a könyvekbe, mely alapján a mai kutató sok mindenben támaszt és segítséget kap.

Az anyakönyvek vezetésének egységesítése csak úgy volt lehetséges, hogy központilag (a püspökök által) kiadott utasításoknak megfelelően készültek el azon táblázatok, melyek kitöltése mindenkor a helyi plébánosra várt. S mivel ezek az országban mindenhol egységesek voltak, így könnyen el tudott igazodni rajta az ellenőrzést végző egyházi személy.

Mivel Monospetri lakossága a török idők után jelentősen megfogyatkozott s a régi templomot már a betelepedő reformátusok használják, így az egyházi „szolgáltatás” átkerül Margitára. Itt végzik az anyakönyvezést, itt van minden jelentős egyházi tevékenység. Majd amikor a kastély mellett felépül a kápolna, akkortól nem kell a szentmisékre átmenni a szomszéd településre, de az anyakönyvezés továbbra is ottmarad.

Margitta, Római Katolikus templom

A mindenkori püspök feladat volt, hogy a hatáskörébe tartozó plébániáknak utasításban adja ki az adminisztrációra és az ügyvitelre vonatkozó feladatokat és eljárásokat, ugyanakkor levelekben értesítette az egyházközségeket a személyi változásokról, a kinevezésekről stb.

A vallás terjesztése és gyakorlása, az oktatás elvégzése mellett nagy szerepe volt az emberek felvilágosításában is az egyháznak. Téves az a felfogás, miszerint az egyház nem gondoskodott megfelelően híveiről, hogy csak a lelki életükkel foglalkozott. A földeken dolgozó parasztemberek sokszor beletörődve fogadták a betegségeket, járványokat, az idő-

járás pusztításait. Például egy kisgyermek elhalálozásakor megadóan azt mondták: *„Isten adta, Isten elvette!”* Ők maguk nem igen tettek, s nem is tehettek ellene semmit. A templom szószékéről azonban a plébános sokszor hívta fel a figyelmüket néhány olyan eseményre, veszélyre, bajra, melyekről a saját tudatlanságuk és információhiányuk miatt nem is értesülhettek. Erre nagyon jó példa az a levél, mely az 1829. évben kelt és felolvastatott minden katolikus templomban.

Keresztény szülők!

Apostoli Felséges Királyunk, Hazánk legkegyelmesebb Attya nevében N. Szülöttetek Szent Keresztsége alkalmatosságával ezeránt, az Isteni Gondviselés által reátok bízott Kisded eránt való főfő Szülői kötelességtek tellyesítésére intettek t.i. hogy Őtet a legelső alkalmatossággal beoltván a tehén himlő által a legirtózatosabb betegségtől, az emberi himlőtől oltalmazzátok meg.

Franciscus Laicsák nagyváradi püspök

Die 31. Julii 1829.

Laicsák Ferenc Nagyváradi püspök 1837. évben az anyakönyvek pontosabb vezetésére hívja fel a figyelmet. Részletesebb és alaposabb meghatározások alapján kell elvégezni az adatok rögzítését. Ezért egy olyan táblázatot kell készíteni, mely átlátható s könnyen ellenőrizhető minden szempontból. A születési, az esketési és a halálozási anyakönyvek fejlécének szöveges része magyar nyelvű. Most már magyarul kerülnek bejegyzésre az adatok. (Ezek a formai meghatározások szolgálnak alapul a mai anyakönyvezéshez is úgy az egyházi, mint a polgári hivatalokban.) A levelezés természetesen továbbra is latinul folyik egyházi körökben.

A megkeresztelendő gyermeknél rögzítésre került a neve, törvényessége, a szülők neve, vallása, állapotjok és lakhelyök, a komák vezeték és keresztnevök.

Az esketésnél bekerült az anyakönyvbe az öszve esketettnek a vezeték és kereszt nevök, vallásuk, Állapotjok, származásuk, és lakhelyök. A tanúk vezeték és kereszt neveik és állapotjok. Itt szerepel egy külön rovat, melyben fel kellett tüntetni a Felmentést illetve az Elbocsájtást. (A felmentés a vallás bizonyos előírásai alól való engedményt jelent. Az elbocsátáshoz a más vallásból áttérőkre vonatkozó okmány száma került.)

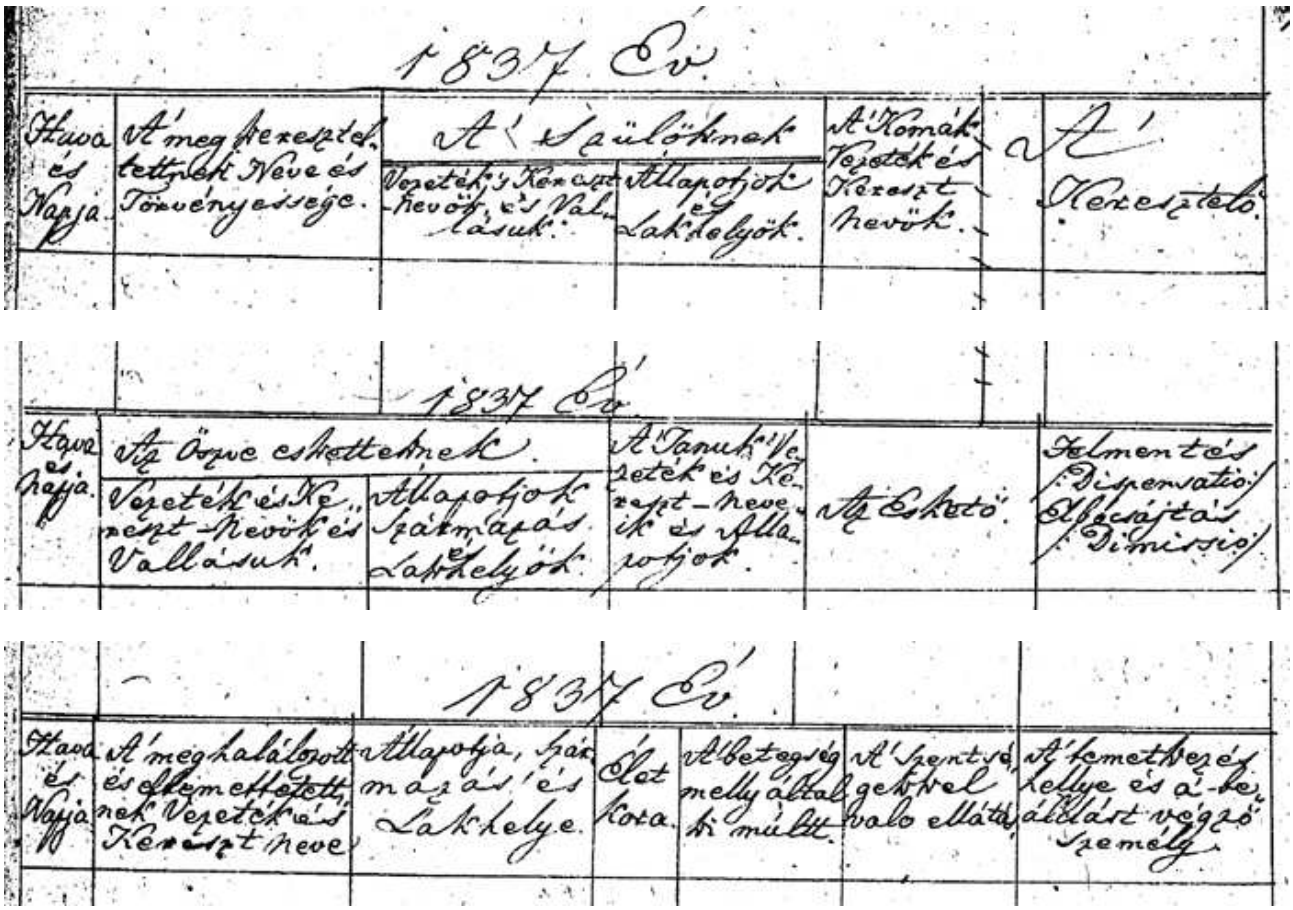
Nemcsak a születési, esketési és halálozási adatokat kellett adminisztrálni. A bérmálkozók is fel lettek vezetve egy táblázatba, így ezek adatai is ott vannak a plébániákon. Az 1843-as püspöki utasítás alapján ezen szerepelni kellett a következőknek: *Folyószám (Sorszám), A bérmálásban felvett név, A bérmálkozó szüleinek neveik és vallásuk, A bérmálkozónak vezeték és keresztneve, Életkora, Lakhelye, A bérmálási atyának vagy anyának neve.*

Egy szomorú és tragikus eseményről is értesülhetünk a levelezési könyvben. Pesten és környékén árvíz dúlt. Emberek ezrei maradtak fedél nélkül, családok százainak házát vitte el az ár és semmisítette meg kicsinyke vagyonát. A tragédia híre ez esetben is az egyház segítségével érkezett meg ide is. Nagyon érdekes azt tapasztalni, hogy már ebben az időben is milyen összefogásra volt képes ez a kis nemzet. Az árvízzel kapcsolatos körlevél felhívja a hívőket és ezáltal minden magyar embert, hogy adományaival segítse a tragédia következtében otthon nélkül maradtakat, a nincstelenné válókat. Itt megint egy olyan gesztussal találkozunk, amire mindenkor büszkék lehetünk, hiszen a katasztrófa áldozatait olyan honfitársak támogatják, akiknek vagyonuk kevés, de szívük és szeretetük igen nagy.

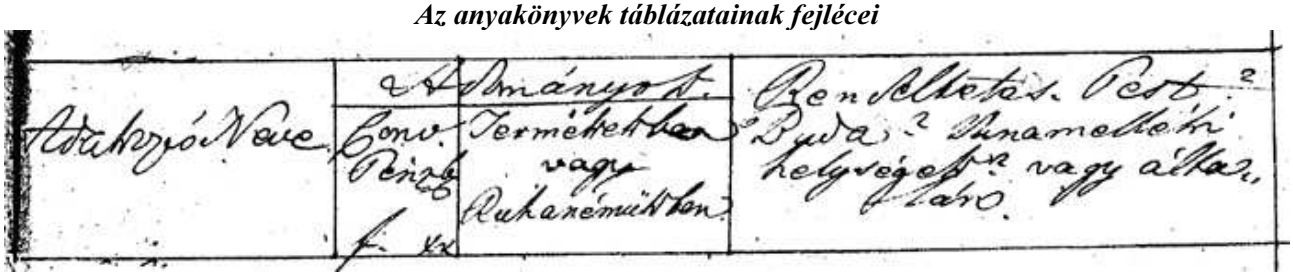
Az adományozókat és az adomány milyenségét egy táblázatra vezetik fel, ezáltal tudható, hogy ki mit ajánlott fel és a rendeltetési helyet is, ahová szánja. A hívekhez intézett levél szövege:

„Azon gyászos következmények enyhítésére melleket a Duna eddig nem látott ára Pesten és Budán, s e folyam partjain fekvő több helységben tett pusztítások által okozott mi alulírtak kötelezzük magunkat az itt feljegyzendő pénz, élelem, ugy ruhanemübéli mennyiség adására. Mivel nem tsak Pest, hanem Dunának egy része és dunamelletti számos helység szenvedé az iszonyú csapást, azért az aláírók vagy általam teszik adakozásokat, vagy különösen kijelentik annak czélját. Minden adakozás kezelése a Na.. Ő Cs. K. Fenség legfőbb intézése alatt egy felelős választottságra lesz bízva.”

Az oktatást az „elemi tanodákban” az egyházhoz tartozó tanítók végezték. A tanító – főleg a kisebb településeken – kántorként is szolgált. Az oktatók helyzete akkor se volt jobb, mint a mai világban. Bérük, illetményük szerény volt, tulajdonképpen alig-alig különbözött azoktól, akiknek gyermekeit a betűvetésre oktatta. Legtöbbször a tanítók is parasztcsaládokból származtak, természetesen azok akik a jobb képességük miatt választhatták ezt a hivatást. Ez is egy lehetőség volt a számukra, hogy kitörjenek évszázados elmaradottságukból, rossz körülményeikből. Ez nem jelentette azt, hogy egyből egy jobb módú osztályba sorolódtak volna. Egyszerűen csak hivatástudat élt bennük és a cél, hogy a rosszabb körülmények között élő egyszerű emberek gyermekei is megfelelő tudáshoz jussanak. Anyagi helyzetük miatt bizony igen szegényes öltözékben jártak. Ami könnyebbség volt számukra, az a lakhatás lehetősége, hiszen ezt mindenkor az egyház, vagy a falu biztosította a részére. Helyzetük javításáról az 1845. évi körlevélben olvashatunk. Ebben elismerik tevékenységük fontosságát s ezáltal tulajdonképpen nagyobb tiszteletnek örvendő minősítést kapnak, ezáltal is elismerve munkájukat és annak céljait.

Az anyakönyvek táblázatainak fejlécei

Az árvízi adakozáshoz készült táblázat fejléce

A Nagyváradi l.p. Püspöktől

Nagyontisztelendő etz. Folyó évi Boldogasszony hava 28-ik napján 39681 szám alatt költ Nagyméltóságú Magyar K. Helytartó Tanács kegyes Intézvényét, melly szóról szóra következőkép hangzik: „Ő császári és apostoli királyi felsége atyai gondoskodását és kegyelmességét oda terjeszté ki: hogy az ország lakosainak azon osztálya is, melly az isteni tisztelet szent foglalkozásai körüli szolgálatra alkalmaztatik és ifian... tanításával s nevelésével megbízatik, ugymint: a kántorok, egyházfiak és iskola mesterek a tisztes.. előjogaival hívjon, ami szerint az által felbuzdítva a becsület .... mind magában, mind másokban is felserkenteni és a míveltebb tiszteletre minél jobban törekedni igyekezzék, – ennélfogva múlt évi mindszent hó 17-ki leirata által kegyelmesen elhatározni méltóztatott: hogy az országban minden törvényesen bevett vallási felekezetnek kántori, egyházi szolgái és tanítói a tisztes... sorához számítsanak és vétségök esetében a tiszt... bánásmód alávétessenek és a többi Nagytiszteletű .... és az illetőt egyháza szolgáival hívül adó végett közlöm.

Többnyire atyai és püspöki maradtam Magyar tisztelendő uraságoknak .... Böjtmáshava 9-ik napján 1835. évben jó akarója László püspök sk

Néhány hónappal később újabb levél érkezik, melyben még jobban támogatják azokat a tanítókat, akik egyházukban kántorként is teljesítenek szolgálatot. Ebben azt közlik – mint a levélben is olvasható –, hogy a két tisztség járulékai illetik meg s ezáltal végre megkaphatja a magasabb fizetést. A levélből kitűnik, hogy bizony sokszor még a szimpla bérét se kapta meg a tanító, vagy ami hozzá kerül, az se üti meg a az illő mértéket. Íme a levél:

Copia 27.230

Az elemi tanodáknak elrendezésére és szabályozására vonatkozó rovatos tudósítások, mellyek inne-

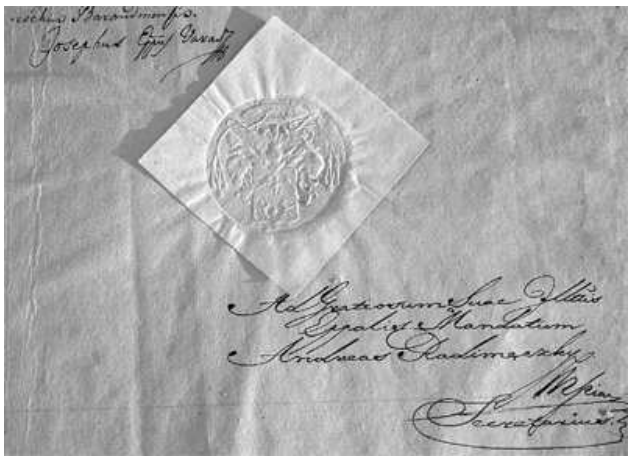
ni rendeletek következtében a tanulmányi fő igazgatóságok útján ide bé küldettek a kitűzött czélnak tökéletesen meg nem felelvén ezen hiány pótlására, de leginkább a kívánt egyenlőség elérése tekintetéből a tanulmányi fő igazgatóságok részletesebb utasítások kiadása mellett uj rovatos össze írások eszközlésére utasíttattak, meg hagyatván azoknak egyúttal az is, hogy a köz oktatásnak ezen össze írás alkalmával ki tudandó oly akadályait mellyek czélszerű felszólítások és bízva munkálkodás által rögtön elháríthatók azonnal meg szűntetni törekedjenek.

Ezeknek folyamatában tehát tiszt. uraságodat arra kívánta a Kir. Helytartó Tanács ezennel felszólítani: hogy mind az érintett össze írást illetőleg általjában mind pedig a létező akadályok elhárítására nézve a tanulmányi .. segéd kezeket nyújtom és az e részbeni leg pontosabb eljárást egyházi megyéje papságának különösen szívére kösse , mi pedig illeti a köz oktatásnak némileg abban is rejlő akadályait, hogy némely helyeken a Tanítónak járandósága még a leg kissebb szabály szerinti mértéket sem üti meg e tekintetben tiszt. Uraságodat aziránt kívánta felszólítani e Kir: Helytartó Tanács hogy mi után az erkölcsös és józan nevelés és oktatás az egyház czéljával olly igen szoros össze köttetésbe álván a tanítói kötelességek teljesítése a kántori és egyébb egyházi szolgálatok foglalkozásaival könnyen összeférhető, ezen két hivatalt mindenütt, hol a tanítónak külön elegendő ellátása nincsen s ez nagyobb biztosítást követel, általányos szabályként egybe kapcsoltassa, és a kántori hivatal járandóságát a tanítói illetőség lényeges részének egyházilag elhatároztassa és mind a fellyebb érintett össze írásba – már utasítva lévén a részben is a tanulmányi fő igazgatóságok – mind a kötendő szerződésekbe az Egyházi szemlék kitételei szerint beiktattassa és végtére amennyire netalán az elemi tanítók s illetőleg kántorok élelmezésének nevelésére vagy a szegényebbek felsegélésére más valami források ezen Püspöki megyében léteznének, azok minő és mennyiségét is tudomás végett ide feljelencse.

Kelt Budán a Magyar Kir. Helytartó Tanács ezernyolcszáz negyven ötödik esztendő sz. Jakab hava 17. napján tartott ülésből.

A plébánián lévő iratokat vizitáció alkalmával, a püspök kézjegyével és pecsétjével látta el. Ilyen pecsétet most láttam először. Teljesen eltér a hagyományos viaszpecsétektől, ugyanis a viaszon egy védőréteget képző vékony papírréteg van. Tulajdonképpen ezen keresztül került rá a pecsét lenyomata az iratra.

A püspök és a Helytartó Tanács levelei azért fontosak számunkra, mert ezáltal ismerhetjük meg az abban a korban élő emberek, – így a Monospetriben lakók – életét is.

A nagyváradi püspök pecsétje

Mivel ezek a dokumentumok itt vannak környezetünkben, ezért a benne lévő sorok tulajdonképpen üzenetek a mai emberek számára. A megélt és átélt eseményeket rögzítő szövegek sokszor értelmetlennek tűnnek, de ha jobban odafigyelünk, máris megismerhetjük a kor gondolkodásmódját, beszéd- és levelezőstílusát. Ez segít abban, hogy megértsük, megismerjük és megszeressük elődeinket erényeikkel és hibáikkal együtt.

Váradi püspökök 1821-től:

71. 1821-1827 Vurum József
72. 1827-1842 Lajcsák (V.) Ferenc
73. 1843-1850 Bezdédi Brémer (V.) László
74. 1850-1868 Tordai Szaniszló (VI.) Ferenc
75. 1868-1885 Lipovnoki Lipovniczky (III.) István
76. 1886 Ipolyi-Stummer Arnold
77. 1887-1902 Schlauch Lőrinc
78. 1903-1908 Szmrecsányi (III.) Pál
79. 1911-1923 Széchenyi (V.) Miklós

A püspökök körlevelekben értesítették a plébániákat a fontosabb eseményekről és változásokról is. Ezekből ismerhették meg a hívők, s természetesen a plébánosok, hogy az egyházmegyéjükben mi történt. A plébánosok, egyházi személyek kinevezései, az egyházi iskolák, plébániák, templomok építéseiről ezekben a levelekben olvashatunk. Ez azért is fontos, mert így lehet sok-sok év távlatából pontosan megismerni a fontosabb időpontokat.

A püspöki levelek sok mindenről értesítik a helyi plébánost, a híveket, ugyanakkor mi is érezhetjük belőlük a kor szellemét, vallási elkötelezettségét és felfogását az emberekről, a világról. Egyik ilyen, a vegyes házasságok kérdése. A szerelemnek parancsolni nem lehet, így az első kérdés soha se az a másikhoz, hogy milyen vallású. Ez legtöbbször már csak akkor került szóba, amikor az esküvői ceremónia előkészületeiről egyeztetett a két család. Ekkor kellett eldönteni, melyik fél tér át a másik hitére, vagy melyik egyház szertartásai szerint bonyolódik le az esketési szertartás. Itt Monospetriben is szám-

talan olyan bejegyzéssel találkoztam, amikor a két házasulandó fiatal nem azonos vallású volt. Kereszteléseknél is előfordult, hogy a keresztszülők is egy másik felekezethez tartoztak. Ezt nem mindig tekintette jó szemmel az egyház. Éppen ezért minden felekezet papja a saját hívei közé hívta a bizonytalanokat.

A vegyes házasság sokáig tiltott volt. 1839 márciusában, Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök egyházmegyéje területén (így Monospetriben is) minden plébánosnak megtiltotta, hogy a vegyes házasságokat a szokott módon megáldják. Mindenféleképpen azt szerette volna, ha a pár másik, nem katolikus vallású tagja reverzál, (vagyis elhagyja hitét) s ezután már semmi akadálya nincs a házasság szentségének kiosztásában. Ha erre nem hajlandó a felkért személy, s marad a régi hitén, arra az esetre csak a *„passiva assistentia”* alkalmazását engedélyezte. Ez abból állt, hogy a pap nem áldja meg az ifjú párt, hanem egyházi öltözet nélkül, és csak a templom területén kívül találkozik az ifjú párral s egyszerűen tudomásul veszi a házasság megtörténtét.

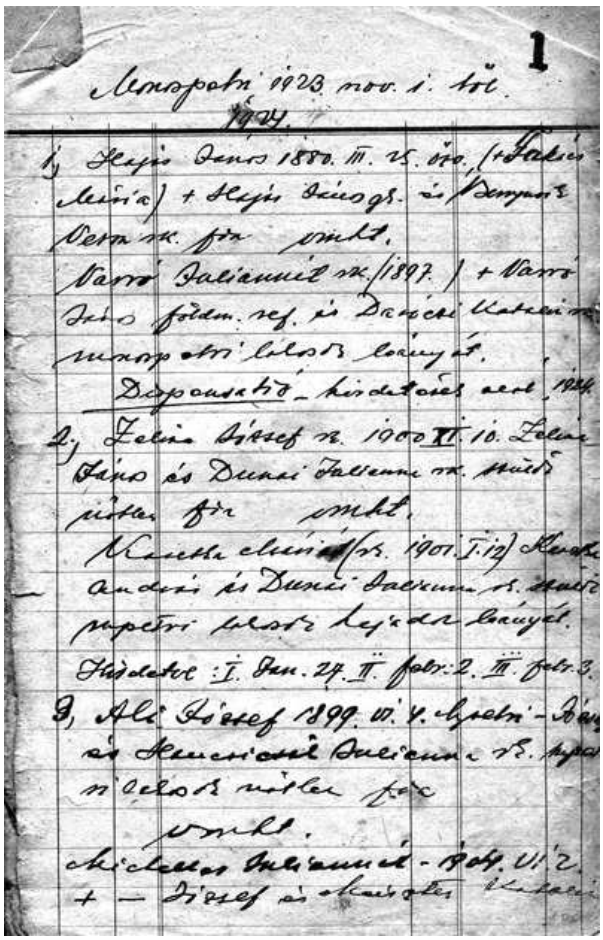
Országszerte nagy tiltakozást váltott ki Lajcsák püspök utasítása. Az 1839-40. évi országgyűlés ellenzéke ezt nem nézte jó szemmel, s mindenképpen egy új, egy liberálisabb egyházügyi törvényt követelt. Ennek a javaslatnak a törvénybe iktatását azonban az uralkodó nem támogatta, nem szentesítette, így 1840 nyarán Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök intézkedését kiterjesztették az egész magyar katolikus egyházra. Ezáltal életbe lépett egy olyan törvény, mely évtizedekre meghatározta a házasulandók egyházi elbírálását, s a házasságkötés egyházi kivitelezését.

Házasságkötés alkalmával is – mint kereszteléskor – kapott az ifjú pár egy igazoló iratot, mely az egyházi áldásban részesülést igazolta. Előtte azonban bejelentést kellett tenni a helyi plébánián a házassági szándékról. Erre megvoltak a megfelelő bizonylatok, megfelelő formulák.

A bizonylatok, megegyezések, szándékok rögzítésére is egy megadott formula szolgált, éppen azért, hogy mindenütt egyformán értelmezhető legyen a hivatalos irat. Egyik formája például a házasságkötésre való szándék bejelentése a plébánosnál az alábbi szöveg szerint történt:

„Kölcsönös megegyezésüket a házasságra kijelentették N.N. plébános előtt N. plébánia házban.” (1841)

A bejelentés után következett a házasságkötés kihirdetése a templomban. Ekkor felhívják a hívők figyelmét arra, hogy ha tudnak olyan körülményről, mely alapján ezt a házasságot nem szabadna megkötni, azt haladéktalanul jelentsék be a plébánosnak. Ilyen bejelentést azonban nemigen tettek.

1923-as feljegyzés a házasságot bejelentőkről

Az esketési szöveget szintén felsőbb utasítás alapján, a püspöktől érkező levélből ismerhetjük meg.

1840. évben olvashatjuk ezt az első magyarul megfogalmazott esküvői fogadalomtételt:

„A férfi:

Én N.N. magamhoz veszem házastársul N.N. ezen tisztességes személyt, el nem hagyom őtet holtomig és holtáig semminemű viszontagságában. Isten engem úgy segéljen.

A nő:

Én N.N. ezen N.N. jámbor Férjfiúhoz hozzámegyek házastársul, el nem hagyom őtet holtomig és holtáig semminemű viszontagságaiban. Isten engem úgy segéljen, Boldogságos Asszony és Istennek minden szentei.”

Végül a felsőbb vallási vezetők is megegyeztek egymással, így már könnyebbé vált a vegyes házasságok megkötése.

Bjelik Imre püspök egyik levelében így értesíti a plébánosokat:

„A gör. Kath. Püspöki karral egyetértőleg ezennel elrendelem, hogy a vegyes szertartású jegyesek házasságkötése ezentúl az általános jognak megfelelően a férfijegyes szertartásán és plébánosa előtt történjék.”

A másik hitre áttérők – a reverzálók – mindig nagy fájdalmat okoztak az egyháznak s annak veze-

tőnek, képviselőinek. Ha valaki hitét elhagyta, annak okait nem mindig lehetett kideríteni. Lehetett nézeteltérése a plébánossal, a hívőkkel, vagy házasság miatt váltott hitet. A legelkeserítőbb mindig az volt, ha az előzőek közül egyikre se hivatkozott, hanem meggyőződésből váltott át egy másik vallás követésére. Ha már semmilyen meggyőzés nem használt, s valóban másik hitre tért át, nem volt más választás, be kellett írni az anyakönyvbe.

A reverzálások, a másik hitre való áttérések minden egyház számára szomorú esemény volt, hiszen ezzel is kevesebb hívő lett abban a közösségben. Erőszakot alkalmazni nem lehetett a maradásra, ugyanakkor az áttérők akaratát is tiszteletben kellett tartani. A szándékról egy bizonyságlevelet kellett kiállítani. Ezen formula elkészülte után négy hetet kellett várni egy újabb bizonyságtétel aláírása miatt. Ugyanis ennyi türelmi időt kapott az áttérni vágyó arra, hogy szándékától elálljon. Amennyiben ez idő alatt is kitartott akarata mellett, az anyaegyház elengedte.

„I. Bizonyáglevél

Alól írott ezennel bizonyságot teszek, hogy N. plébániához tartozó N.N. mai napon nálam NN. és N.N. bizonyságok jelenlétökben azon szándékát jelentette bé, miszerint a katolikus hitről, mellyet eddig követett, az Ágostai, vagy Helvetziai Vallásra átmenni akar.

Kelt. N. illy napon T. esztendőben.

II. Alól írott bizonyságot teszek, hogy N. Plébániához tartozó N.N. mai napon nálam N.N. és N.N. bizonyságok jelenlétében ezen, ez előtt négy héttel tett szándék mellett, miszerint a katolikus hitről, mellyet eddig követett, az Ágostai, vagy Helvetziai Vallásra átmenni akar, álhatatos megmaradását nyilvánította.

Kelt. N.N. Plébános”

Az áttérést rögzítő táblázat, mely az alábbi adatokat tartalmazza:

Nagy-Váradi l. sz. Egyházi Megyében N. Kerületben kebelezett N. Plébániában történt átmeneti esetek Jegyző Könyve

1. Folyó szám, 2. Átmenő neve, 3. Állapotja, 4. Életkora, 5. Szándékát 1-ső ízben mikor jelentette? 6. Kik előtt? 7. Állhatatos megmaradását mikor nyilvánította? 8. Kik előtt? 9. Melyik vallásra megy átal? 10. Kapott e Bizonyság Levelet?

Bizony nem szívesen írta be egyik plébános se az alábbi szöveget az anyakönyvbe: *„Szent hitét elhagyta”*

A hívők hitbeli tevékenységét is próbálta az egyház folyamatosan segíteni. A mindennapi élet elvárásai mellett ott voltak a szigorú egyházi előírások, mely nemcsak a papságra, hanem a hívőkre is vonatkoztak. A püspökök a hívek lelki életét atyai gondoskodással jó irányba terelték, ugyanakkor a vallás előírásait szigorúan betartatták. Ezt időszakonként a hozzájuk intézett leveleikkel erősítették meg. Például a böjti előírásokat is. A 60/847 sz. körlevél is erről szól.

„Mi Bezdédi és Kis Bákai Báró Bémer László Isten Irgalmasságából és az apostoli szent Szék kegyelméből Nváradi Deák szertartású Megyés püspök.

Az egyházi fegyelem üdvös czikkei között legrégibb és leghasznosabb a 40 napi Sz(ent). Böjt megtartása, mely az apostolok idejétől fogva szüntelen megtartott és most is szentül megtartani rendel az Anyaszentegyház…”

Nagyon fontos volt az egyházi vezetőknek, hogy híveik megmaradjanak, ugyanakkor óvták és féltették őket a nagyvilág változásaitól, a modernizációtól és sok olyantól, melyet a hit, a vallás elhagyására késztethetett. Nem kell különösebb teóriákat keresni, elég, ha elolvassuk azokat a leveleket, amelyeket Bjelik Imre püspök aggódva írt papjainak, híveinek. Egyik ilyen, a kor divatjáról szól:

„A mai öltözet és tánc

Ha a mai divatot s ruházkodást tekintjük, nem tudjuk mosolyogjunk-e azon, vagy pedig sajnáljuk-e annak viselőit. Ha azt tekintjük: miként gyötrik magukat e legnevetségesebb öltözet kitalálásával, lehetetlen komolyságunkat megőriznünk, ha pedig tekintjük a testi és lelki kárt, szánalmat érzünk szívünkben.”

A fenti sorok talán még ma is időszerűek. A divat esztelen követése mellett a mulatozások féktelensége és esztelensége is célpontba került egyik levelében:

„…Ma azt hiszik az emberek, hogy mindenben részt kell venniök, az ünnepélyeken és mulatságokon, melyek telt kézzel kínálják az élvezeteket és bűnös alkalmakat, ahol tobzódás, fényűzés és pazarlás közepette fenékig üríthető az öröm pohara…”

Úgy vélem, erről még ma se szoktunk le kellőképpen. Korképnek tekinthetjük az öngyilkosságokat is, hiszen a pénzügyi mesterkedések, a gazdasági válság, vagy csak a rutinos szélhámosságok is közrejátszottak ebben. Bjelik Imre püspök erről is nyilatkozik. Ezt a felfogást én magam is vallom s velem együtt azt hiszem elég sokan.

„Öngyilkosság

Azt is hiába mondja a hitetlen világ, hogy ha az ember becsületét elvesztette, jobb meghalnia, mint szégyenletes életet folytatnia. Balga beszéd! Öngyilkosság által senki sem mossa tisztára becsületét, halála után is fennmarad annak emléke s még ki sem hűlt az öngyilkos teste s lelke már az ítélő Bíró előtt áll, akiről írva van, hogy rettenetes az élő Isten kezébe kerülni.

Innen van az anyaszentegyháznak ama rendelete is, amelyért annyi kígyót-békát kiáltanak, hogy az

öngyilkosok – kivéve a tébolyodás esetét – megvonja az egyházi temetést. Már ezáltal is visszariasztani akarja híveit e gonoszságtól, meg akarja mutatni, mily nagy vétség az öngyilkosság."

Az utolsó két mondat végre rávilágít arra, vajon az egyház miért is nem temeti el az öngyilkosokat. A gyilkosság viszont sokszor állami privilégium is, hiszen háborúkban, országok közötti nézeteltérésekben mindezt parancsra kell tenni. Sajnos ilyenkor nem hivatkozhat senki vallási nézetére, a hit tanítására, mert akkor egyszerűen hazaárulónak bélyegzik meg. Habár itt nem csak azok vannak, akiknek ölni „kell", sajnos itt mindenki áldozat, hiszen bárkit lelőhetnek. Erről ír gróf Széchenyi Miklós püspök is pásztorlevelében, amikor arról nyilatkozik: *„…mint ragadta el a háború az életerős férfiakat, a reményteljes ifjakat, mint tépte le a halál kegyetlen kezével a fáról nemcsak az érett gyümölcsöt, hanem a jövő reményeit is."*

(újévi pásztorlevél 1915. december 21.)

A háborút kezdeményezőket hidegen hagyja az egyház aggódása, a nép ellenszenve, hiszen nekik minden egyes áldozat csak egy statisztikai adat. Mást nem tudunk tenni a hátországból, mint, hogy támogatjuk a még élőket, a még harcolókat, nehogy ők is áldozatokká váljanak. Széchenyi Miklós erről így ír:

„Szeretetteink a lövészárkokban vérzenek, tollal nem írható el az a munka, fáradtság, küzdelem és szenvedés, amely árán megtartják az eddig kivívott sikereket és siettetik a győzedelmes békekötést. De hősies magatartásuk, mit az eddig elért siker, ha a szükséges anyagi eszközöket nem bocsátanánk rendelkezésükre."

1917. április 30.

Az egyházon belül történt eseményekről is értesültek a hívők. A püspöki levelek ezt is bizonyítják. Ezt mutatja 1846-1878 között hivatalban lévő IX. Pius pápáról közzétett püspöki levél is:

A pápaválasztáskor a körlevélben megadott szöveg szerint kellett imádkozniuk a hívőknek.

„Imádkozzunk a mi megválasztott Pius Római Pápánkért

I. Az Isten tarcsa meg éltesse és boldoggá tegye őt e földön és ne adja őt ellenségeinek hatalmába.

V. Uram, halgasd meg könyörgésünket

I. És a mi kiáltásunk jusson elődbe.

Könyörögjünk.

Örök és mindenható Isten könyörögj a te szolgádon Pius Római Pápádon (IX. Pius pápa) vezéreld őt kegyelmességed szerint az örök élet útján, hogy a te ingyen valókegyelmedből a neked tetszőket kívánja és egész erejével tellyesítse a mi urunk Jézus Krisztus által.

Ámen."

A vallási élet minőségéről bizonyíték az, hogy a helyi hívők közül volt olyan, aki a papi hivatást vállalta. Ez is azt jelzi, hogy az itteni plébános hivatali és vallási működése és kapcsolata a hívőkkel elismerésre méltó volt.

Papszentelésre összegyűlt család (Karetka László)

A papi hivatás másik jelentős eseménye, amikor az egyház szolgálatában eltöltött éveket ünnepli meg a kis közösség. Ilyenkor a civil család mellet a nagyobb család, a hitközség is ünnepel.

Két ezüstmisés emléklap

Újvári László 1972-ben mutatta be ezüstmiséjét. Jelszava ez volt: *„A győzelem mely meggyőzi a világot, a mi hitünk."*

Mentes József és Dunay Ferenc 1986-ban a templom 60 éves évfordulójával együtt ünnepelték ezüstmiséjüket. Ez a hármas ünnep nagyon sok hívő emlékezetében sokáig megmarad.

Monospetriben a katolikusok, hitük gyakorlásáért nagyon sokat tettek az évszázadok során. Tulajdonképpen a kezdetektől fogva itt voltak, hiszen ők voltak a település alapítói a fellelt írás szerint: *„odajött katolikusok egy Monasterium Petri-t találván ott, erről nevezték"* el.

Mint alapítók és mint túlélők és folyamatosan itt élők, követendő példaként állhatnak ország és világ előtt, hiszen se a politikai viharok, se a természet mostohasága nem tudta őket innen elüldözni.

EX LIBRIS ANTONI KISS

Minden ember jellemét meg lehet állapítani a kézírásából s annak tartalmából. A leírt betűk vonalvezetése, a szavak formálása, a gondolatok rögzítése visszatükröződik abból, melyet alkotója papírra vet. A külalak mindenképpen meghatározza az egyén tulajdonságait, rendszeretetét, jellemét.

Monospetriben, a plébánia egyik szekrénye egy nagyon gyönyörű verseskötetet rejtett. Nem tudni mikor került ide, nem tudni ki írta, ki olvasgatta, használta évtizedekig. Különleges kis könyv, különleges kis füzet ez. Egy ember, egy kor vallomása és üzenete számunkra. Üzenete, hiszen nem véletlen, hogy több száz éven keresztül épségben maradt. Talán éppen azért, hogy a benne leírt sorokat, gondolatokat a ma embere is megismerje.

Mitől különleges ez a könyv? Miért érdekes ez a számunkra? Talán azért, mert több mint kétszáz évvel ezelőtt íródott.

Akkor nézzük meg közelebbről és alaposabban!

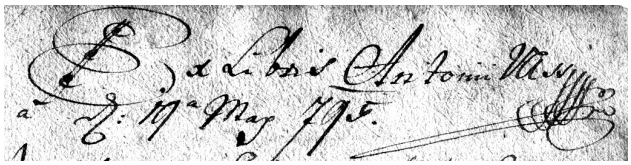

Az évszám (1570) és a BIBLIA szó jól látható

Már a könyv – vagy füzet? – borítója is érdekes. Jó minőségű marhabőrből készült s valamikor egy bibliának volt a védő-borítója. Ezt használta fel a könyv írója egy saját „kiadvány”-hoz. A szent könyv címlapja nyilván a sok használattól levált a könyv törzséről. Lehet, hogy a régi Bibliát újra bekötötték, ám ez a régi, a megkopott bőrdarab egy új funkciót kapott, hiszen kettéhajtva szolgált tovább, mint védőborító. A meghajtott bőrdarab elülső felén – mely a címoldalt helyettesíti – látható egy különleges évszám, mely nyilván a Biblia megjelenésének, kiadásának, kinyomtatásának az idejét jelzi. Az évszám: 1570. Igen! Ilyen régi ez a bőrdarab. A borító hátoldalán, a megkopott dombornyomásból még tisztán kiolvasható a BIBLIA szó.

Ha szétnyitjuk a védőborítót, láthatjuk, hogy milyen szép kivitelű, milyen díszes dombornyomású volt az eredeti könyv címlapja. A több mint négyszáz éves dombornyomás megkopott ugyan, de jellegzetes díszítései és betűi jól kivehetők. Klasszikus kivitele is mutatja a nyomdásznak, a kornak egyedi tervezői stílusát, különleges ízlésvilágát.

Sajnos maga az eredeti Biblia már nyilván az enyészeté lett, de a borítója tovább élt egy lelkes kántor, vagy pap, vagy költő alkotásainak bemutatására. Az időpont –melyben a könyvben lévő írások készültek – bizonytalan ugyan, de következtetni lehet egy belső dátumról. Éppen arról az oldalról van szó, melyen a szerző megnevezi önmagát, s egyben ideírta a feljegyzés dátumát is.

Ex Libris Antoni Kiss

A könyv 33. oldalán található ez a beírás, szépen formált betűkkel az oldal tetején: Ex Libris Antoni Kiss. Majd a következő sorban: D: 19 May 795.

Vagyis 1795. május 19-én jegyezte be Kiss Antal, hogy ez az ő könyve. Mivel ez az írás nem az első oldalon van, így feltételezhető, hogy az ideírt dátumnál jóval előbb kezdte meg a beírásokat a szerző. Már a harmadik oldalon is ott a neve a lap felső sarkában, itt azonban nincs beírva az időpont.

Milyen írások ezek? Az illető nyilván kántor lehetett, legalábbis zenei képzettséggel rendelkezett, hiszen a könyvben leírt verseknek, énekeknek a kottája is ide van rajzolva. Talán éppen ő maga szerezte a zenét, a dallamot is a verseihez. Ezt látszik igazolni az is, hogy több helyen csak a kották elhelyezésére szolgáló 5 vonal van berajzolva, a hangjegyek viszont hiányoznak róla.

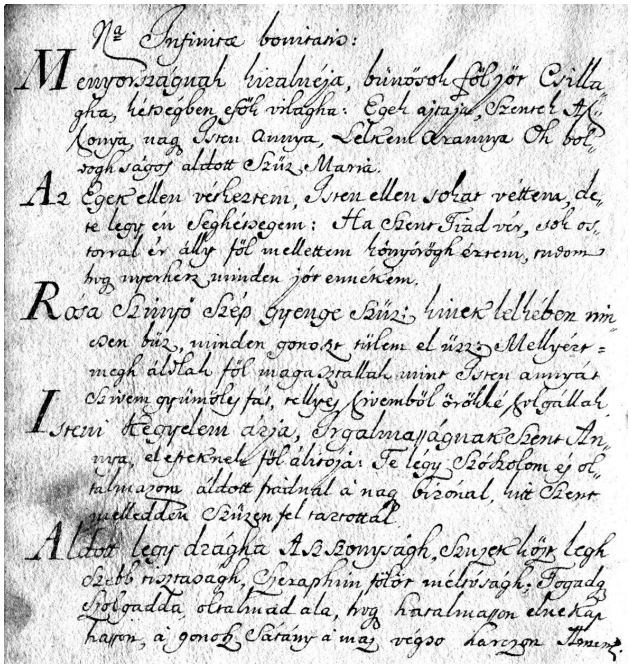
Érdekesnek mondható az, hogy minden szöveg, vers, ima, fohász, ami a könyv lapjain szerepel – magyar nyelven íródott. Ha figyelembe vesszük,

hogy az 1700-as évek végén még a deák nyelv – vagyis a latin – volt használatban, máris megértethetjük ennek a szerzőnek, s az alkotásainak a különlegességét. A latin nyelvtől azonban nem tud teljesen elszakadni jelen esetben se, hiszen sokszor az ima, a dal címét nem magyarul adja meg.

A mai ember számára még egy érdekességet meg kell említeni. Ugyanis ezek a sorok még lúdtollal íródtak, s ebben az időben még a tintát is maga az íródeák készítette el a saját „recept”-je szerint.

A szerző, vagyis Kiss Antal, nagyon sokat ad a külalakra is. Ugyanis a sorokat mindig iniciálékkal[1] kezdi, ezzel is kiemelve a vers, a dal kezdetét.

A szerző jártas a költészetben, ismeri a görög lírát, hiszen akrosztichont[2] is használ néhány versénél.

Nra Infimira bonitatis:

Mennyországnak királnéja, bűnösök fő jó reménsége, kétségben esők világa: Egek ajtaja, Szentek Asszonya, nagy Úrnak anyja, Lelkeknek oltalma Oh boldogh sógor aldott Szűz Mária.

Az Egek ellen vétettem, Úrnak ellen sokat vétettem, de te legyen énnekem segítségem: Ha Szent Fiad vér, sok ostorral ér állyt fől mellettem könyörögh érettem, mondhog mellettem minden jót énnekem.

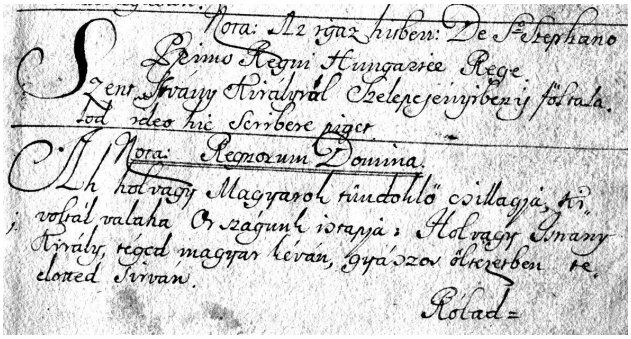
Rózsa színyű szép gyenge Szűz: kinek lelkében nincsen bűn, minden gonoszt fülem el nyűz: Mellyéremegh áldtak fől magaddal mint Úrnak anyját Szívem gyümölcsfái, kellyes szívemből örökké fogadlak.

Istennek kegyelem ágya, Irgalmasságnak Szent Anyja, elepednek fől áldjon: Te legy szószólom éjfélmagyon áldott fiadnál a nagy bizonyal, hitt Szent mellédben Szűzen fel vagyok.

Aldott legy drágha Asszonyságh, kinek hűn legh szebb virtusaogh, Seraphim fölőr méltóságh, Fogadgy szolgádda oltalmadala, hogy haralmagon elnekhagyon, a gonoz Sátány a maz végso harczon Amen.

Akrosztichon a 72. oldalon

Mint látható, a MÁRIA szó kezdőbetűit használja a szerző verssorainak elején. A fenti akrosztichon nem véletlen, hiszen a versek nagy része éppen Szűz Máriának íródott, vagy éppen őhozzá könyörög. Szépen, ritmikusan fogalmaz s természetesen rímekkel ékesíti a verssorok végét. Gyönyörűek ezek a sorok, hiszen olyan nagy szeretettel és imádattal írja le gondolatait, hogy minden hívő ember szívesen mondhatta, vagy énekelhette együtt a szerzővel. A szentséges Szűz Mária tisztelete kezdetektől minden hívő magyar kötelessége, hiszen István király éppen az ő védelmébe ajánlotta hazánkat, Magyarországot. Ismert, hogy talán ezért szinte minden magyar egyházi személy, szinte saját anyjának is tekinti Máriát s így is szól hozzá. Ez a kötet is ékes bizonyíték erre.

Nra: Az igaz hitben: De S. Stephano Primo Regni Hungariae Rege Szent Istvány Királyról Szelepcsényiben fóliala. ... ideo hic scribere piget.

Nra: Regnorum Domina.

Ah hol vagy Magyarok tündöklő csillagja, Ki voltál valaha Országunk istapja; Holvagy Istvany Király, téged magyar kéván, gyászos öltezetben te előtted sírván. Rólad=

Szent Istvánról szóló vers kezdete

A szerző megemlékezik István királyról is. Ez a szép és dicsőítő vers így hangzik:

Az igaz hitben

„Ah hol vagy Magyarok tündöklő csillagja,
Ki voltál valaha országunk istapja,
Hol vagy Istvany Király, téged magyar kéván,
gyászos öltezetben te előtted sírván.

Rólad emlékezvén csordulnak könyvei,
búval harmatoznak Szomorú mezeji,
Lankadnak szűntelen vitézlő kezeji
Nem Szűnnek iszonyú Sírástúl szemei.

Virágos kert vala híres Panonia,
mely kertet öntözi híven Szűz Mária;
Catholica hitnek bő volt Szép virágja
bé homályosodot örvendetes Napja

Ah mely nagy változás minden féle vallás,
már megszaporodott, Sok lelki kárvallás,
Mint Rózsát a hívségh ugy az Pannoniát,
Rontsa Eretnekség, fonya rá virágját.

Kertésze é kertenk István király vala,
de ennek termise ő véle megh hala;
Ennek életében, élt az Magyar országh,
ő halála után lett holt eleven ág.

Elütted könyörgünk bús Magyar fiaid,
hozzád folyamodunk, árva maradikról:
Tekéncs István Király Szomorú hazádra,
fordícsd Szemeidet Régi Országodra.

Reménységünk vagyon, benned s Máriában,
Mint Magyar hazánkho hív királynéjában:
Még éltedben ennek minket ajánlottál,
És Szent Koronával edgüt föláldoztál.

Te hozzád Mária Szent István Királlyal
Keresztfán érettünk szenvedő fiaddal;
Árva Magyar Ország Sírva fohászkodik
néked mint Annyának így panaszkodik.”

[1] **Iniciálé**: a középkori kézirat kezdőbetűje, általában nagyobb, mint a többi betű. Gyakran figurák vagy jelenetek díszítik.

[2] **Akrosztichon:** olyan költemény, melyben a versszakok (esetleg a sorok) kezdőbetűi összeolvasva egy nevet vagy valami mondást tesznek ki, legtöbbször valakinek a nevét.

A vers elolvasása után átérezhetjük ennek az egyházi embernek az aggodalmát hazájáért, Magyarországért, hiszen a erkölcsök romlását látja abban, hogy a katolikus vallás mellett *„minden féle vallás már megszaporodott”*. Aggódik nemzetéért s ezért könyörög szent István királyhoz és természetesen Máriához.

Szomorú dolgok történhettek ebben az időszakban Magyarországon, ha Antoni Kiss ilyen nagyon sötéten látja az itt élő emberek sorsát. Imája, fohásza, verse keresi azt a személyt, aki a túlvilágról, isten segítségével elhárítja a veszedelmet. Olyan szent királyhoz fordul a következő versében, aki már megmentette az országot az ellenségtől. Versbe önti Szent László történetét. Az írás címét latinul fogalmazta meg.

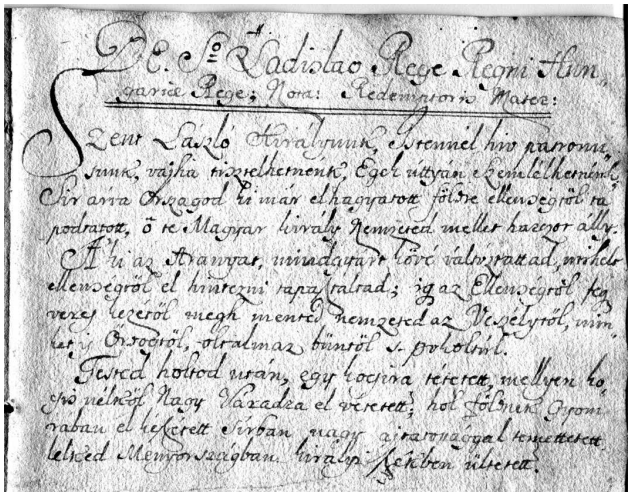
Szt. Ladislao Rege Regni Hungaria Rege

Szent László Királyunk,
Istennél hív patronusunk,
vajha tisztelhetnénk,
Egek úttyán Szemlélhetnénk.

Sír Országod ki már elhagyatott
földre ellenségtől tapodtatott,
ő te Magyar király
Nemzeted mellet harczot ály.

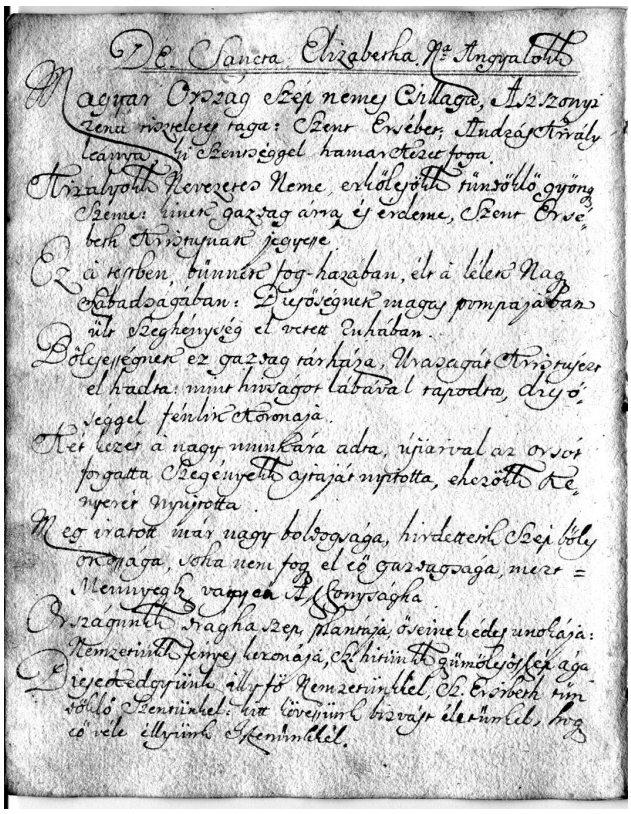
Aki az Aranyat mindgyárt kővé változtattad,
mihelt ellenségről el hintezni tapasztaltad;
igaz Ellenségről fegyveres kezésről
megh mented nemzeted az Veszélytől,
minket is Ördögtől, oltalmaz bűntől s pokoltól.

Tested holtod után, egy kocsira tétetett,
mellyen kocsis nélkül el készített Sírban
nagy ájtatossággal temettetett
lelked Menyországban királyi székben ültetett.

Szent Lászlóról szóló vers

Az 1700-as években meginduló és terebélyesedő magyar barokk irodalom legszínesebb ága a vallásos költészet. Ennek egyik képviselője éppen Antoni Kiss. Történelmi eseményeket fogalmaz meg verseiben, s a szent emberek segítségét kéri. Szinte minden magyar szenthez ír egy fohászt, egy verset. Így íródott Szent Erzsébethez is, hiszen példás életét nagyon sokan ismerték és tisztelték.

Szent Erzsébethez írt vers

A vers így kezdődik:
„Magyar Ország Szép nemes Csillaga
Asszonyi zene tiszteletes taga
Szent Erzsébet András király leánya,
ki szentséggel hamar kezet foga.

Királyok Nevezetes Neme,
Erkölcsökk tündöklő Gyöngyszeme
kinek gazdag árra és érdeme
Szent Erzsébet, Krisztusnak jegyese…”

A vers további részben Erzsébet a szegényekhez való jóságát mutatja be valamint a pénzt és gazdagságot megvető szentet.

Tulajdonképpen Antoni Kiss az országért imádkozó egyházi ember, a hazáért aggódó magyar hazafi. Verseinek olvasása közben megismerhetjük a kor irodalmi stílusát, valamint a hívő ember lelkivilágát. Versei mindenkihez szólnak és mindenkiért imádkoznak. S ez teszi nagyon értékessé ezt a kis kötetet.

Szívem szerint mindegyik verset leírtam volna ide, hogy még jobban tiszteljük ezt az embert és a kort, melyben élt. A gyönyörű, s valóban szépen leírt sorok alapján méltán lehetett volna a kor egyik legszebb verseskötete, hiszen ebben a formában ma is az. Vagyis a legszebb!

IMAKÖNYVEK, BIBLIÁK

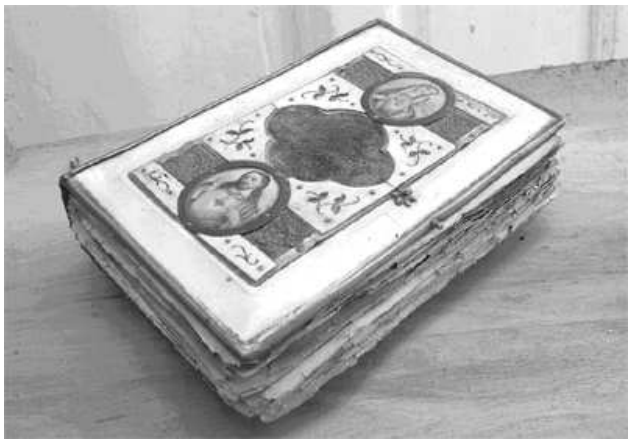
Templomban és otthon, sokat használták és még ma is használják a vallásos emberek az imakönyveiket. Segédeszköz volt ez, hiszen segítette az egyszerű embereket abban, hogy a szentmise alatti imádságokat követni tudják. Imák, fohászok, könyörgések voltak benne, melyek akár Jézushoz, akár valamelyik szenthez szóltak.

Otthon is nagy segítségre volt az imakönyv, hiszen a reggeli vagy az esti imát ebből el lehetett mondani. Ugyanakkor betegség esetén, vagy a család egyik tagjának távollétekor is előkerült a szekrényből s lehetett imával könyörögni értük.

Az imakönyv, a biblia a vallásos ember támasza és segítője, így nem kell azon csodálkoznunk, hogy szinte minden háznál volt. Az imakönyvet általában gyermekkorban, leginkább az elsőáldozás alkalmával kaptak a vallásos emberek. Ez értékes ajándéknak számított, hiszen sokszor egy egész életen át elkísérte az embert. Ott volt mindenkinek a kezében a szentmise alatt, sokaknak még otthon is.

ELSŐ RÉSZ.
REGGELI és ESTÉLI
Imádságok.
Reggeli Imádságok.
Imádlak, áldlak, felmagasztallak 's köszöntlek Tégedet, ditsőséges Sz. Háromság egy Isten, kitől minden jók, és minden örömek, Mennyre, és a' Földre kifolytanak, és vég nél kül fognak is folyni: Szívemne minden ereiből hálákat adok Teneked, hogy engem ez éjtszakán
A olly

Imakönyv az 1700-as évekből

Imakönyv a Klobusiczky kastélyból

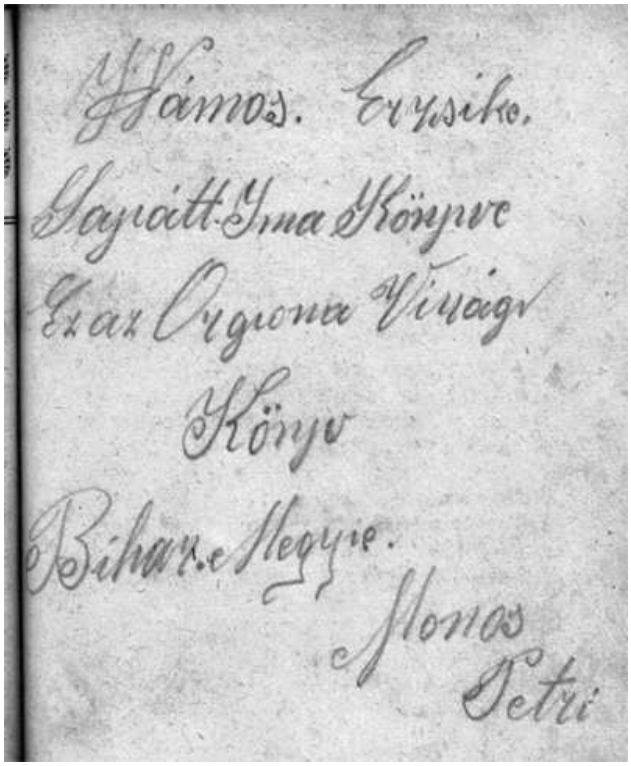
Az imakönyv belső oldalai

A szép kivitelű imakönyveket áruk miatt csak a jómódúak tudták megvenni. Az egyszerűbb kivitelűek kerültek a köznéphez. A Klobusiczky kastély lakói ízlésüknek és igényeiknek megfelelően, szépen megtervezett és kivitelezett, zománcozott borítójú imakönyvből imádkoztak. Szerencsére a kastély úrnőjének tulajdonát képező imakönyv nem tűnt el az évtizedek forgatagában, így ma is megcsodálhatjuk eredeti szépségében.

Természetesen az egyszerűbb kivitelűekben is ugyanazok az imák, énekek, fohászok voltak. Így a szentmise alkalmával, vagy akár az otthoni imádkozások során is ugyanúgy lehetett ezt is használni. Már csak azért is, mivel nem az számít, milyen a csomagolás, hanem, hogy milyen áhítattal és hittel fordulunk Jézushoz, vagy bármelyik szenthez.

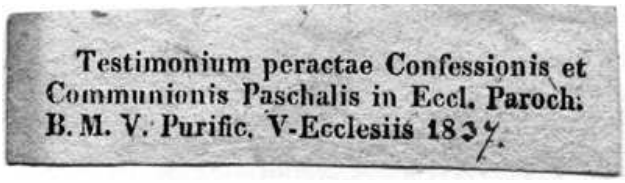
Legtöbbször az imakönyvekbe beírták azt is, kinek a tulajdona, néha belekerült az ajándékozó neve is. Az elsőáldozáskor kapott imakönyvvel büszkén mentek a gyermekek a templomba, mivel ezzel már szinte felnőttnek számítottak, hiszen ők is ugyanúgy kísérhették figyelemmel a szentmisét, mint a többiek. Az imakönyvbe más kiegészítők is kerültek.

Egyházi események alkalmával szentképeket, emléklapokat kaptak a hívek. Ezeket az imakönyv lapjai közé tették.

Vámos Erzsike imakönyvének bejegyzése

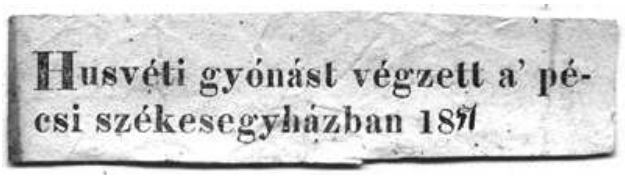
A plébánián talált imakönyvben apró kis cédulácskákat találtam. Ezek tulajdonképpen igazolások, bizonylatok arról, hogy tulajdonosa elvégezte a szentgyónást. Furcsa kis cédulácskák ezek, hiszen nagyon emlékeztetnek egy régi-régi esetre, mely végül a reformációhoz vezetett.

Gyónást igazoló cédula, 1837.

Bizonyság ... gyónás (egyházi) közösségben Paschalis (személynév)

Purific. (lat.), a kat. egyházban az a gyolcskendőcske, mely a kehely és a patena kitörlésére szolgál a szent mise alkalmával.

Húsvéti gyónást igazoló cédula, 1851.

A reformáció közvetlen kiváltó oka az ún. búcsúcédulák árusítása volt. A belőlük származó jövedelemből fedezték a Vatikán óriási építési költségeit. A búcsúcédula megvásárlása ellenében a pápa elengedte az egyházi büntetést. Vagyis aki búcsúcédulát vásárolt, az bűnbocsánat nyert pénzért. Luther Márton, Ágoston-rendi szerzetes ezen felháborodva 1517. október 31-én kiszegezte tanait Wittenberg vártemplomának kapujára, melyen szerepelt az, hogy bűnt egyedül Isten bocsáthatja meg.

Háromszáz évvel később kelteződtek ezek a kis cédulák, melyek itt találhatók Monospetriben. Az előre kinyomtatott szöveghez már csak a megfelelő dátumot írták oda. Az egyik latin nyelvű, a másik pedig magyarul íródott. Tulajdonképpen mind a kettő ugyanazt a célt szolgálta: igazolás volt a gyónás elvégzéséről.

A hívő ember otthonából nem hiányozhatott a Szent Biblia se. Az Ó- és Újszövetség megismerése szinte kötelező volt. A hit ismeretén kívül még más célt is szolgált ez a könyv egy család életében. Nagyon sok gyermek ebből tanulta meg a betűket, ezt használta olvasókönyvnek. Az alapműveltséget is ebből merítette az egyszerű ember. Megtanulhatta belőle az Isten és a szülő szeretetét, az egymás iránti szeretet és megbocsátás minden fokát. Megismerhette a Krisztus előtti és a Krisztus korában élt emberek kultúráját. Ez volt az a könyv, mely elkísérte az embereket születésüktől halálukig. Vigyáztak is rá és csak a hosszú téli estéken vették elő, hogy gyertya mellett, vagy a petróleum lámpa imbolygó fényénél olvasgassanak belőle. Ez volt az egyetlen könyv, mely talán minden családnak ott volt a szekrényében.

Mivel több generáción keresztül öröklődött a Biblia, így eredeti tartalma mellett mindenképpen megfelelt egy család rövid krónikájának rögzítésére is. Általában a könyv utolsó lapjai üresek voltak. Ide kerültek feljegyzésre a családban történt események: születések, esküvők, halálozások. Néha még a gazdaságban történt jelentősebb változások is itt lettek felsorolva.

Néhány kiadásban erre külön oldalak lettek kialakítva, ezzel is segítve a családi adminisztrációt. A díszesen és idézettel ellátott oldalak ezzel is nagyobb kedvet csináltak az események rögzítéséhez. Téma szerint biztosítottak oldalakat, hogy minden adat meg legyen örökítve a leszármazottak részére. Külön volt oldal a gyermekek születésének, a házasságok megkötésére, a halálozások idejének feljegyzésére. A család krónikájának lejegyzése is egy külön oldalra kerülhetett.

Minden jelentősebb egyházi eseményről, – mely a családban történt, – volt egy igazolás. A keresztlevél, az elsőáldozási emléklap, a bérmálásról, az házasságkötésről. Ezek mindig hivatalos okmányként is szolgáltak vallási szempontból, s amikor szükség volt rá, itt mindig megtalálták.

A családban történt nevezetesebb eseményeket nemcsak a bibliában lévő családi oldalakon jegyezték fel. Külön erre a célra szolgált a Családi lap, amelyre szintén minden adatot fel lehetett írni. Ez hellyel-közzel meg is történt. Ezek a lapok is legtöbbször a Bibliába, vagy az imakönyvekbe kerültek.

A Családi lap két oldala

Az imakönyvek mellett ott voltak azok a kis könyvecskék, amelyekben az időszerű imák mellett a templomi énekek is szerepeltek. Ez a könyvecske segített a szentmise alatt az éneklésekben. A templomi énekeskönyvekben tartalma mindig kötődik az egyházi évkörhöz, az egyházi ünnepekhez. Minden ünnepnek megvannak a saját énekei. Így a kántor által lejátszott zene alapján a hívők is bekapcsolódhattak a magasztos énekekbe. Nincs is annál szebb, amikor szinte az egész templom megtelik az egyházi énekek szép dallamával.

Énekes könyv

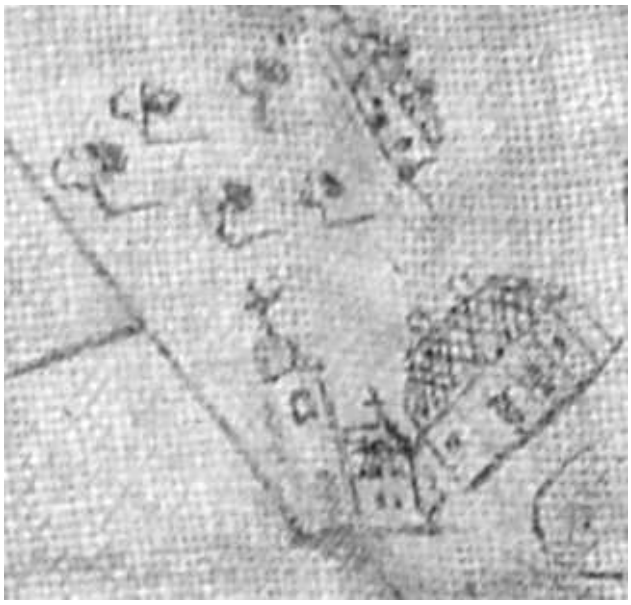
Az anyanyelvű katolikus énekek iránti igényt mutatja, hogy az 1629-i és az 1638-i nagyszombati zsinat már egy hivatalos katolikus énekeskönyv előkészítésével is foglalkozott. E hosszú előzmények és lassú felhalmozódás eredményeként született meg végül a magyar nyelvű katolikus énekek első nagy reprezentatív gyűjteménye, a Kisdi Benedek egri püspök nevéhez fűződő *Cantus catholici, régi és új, deák és magyar ájtatos énekek és litániák* (1651) című kiadvány. A reneszánsz vallásosság, a személyes mondanivaló, a közvetlen kapcsolat Istennel, helyet kap az énekek szövegében. Vannak benne himnuszok, zsoltárok, fohászok. Jelentős helyet foglaltak el a Szűz Máriáról, és az egyes szentekről szóló énekek himnuszok,

Az énekes-könyvek az évszázadok során több kiadásban és formában láttak napvilágot. Van közöttük egyszerű és díszes kivitelű. Egy viszont azonos bennük: maga az ének.

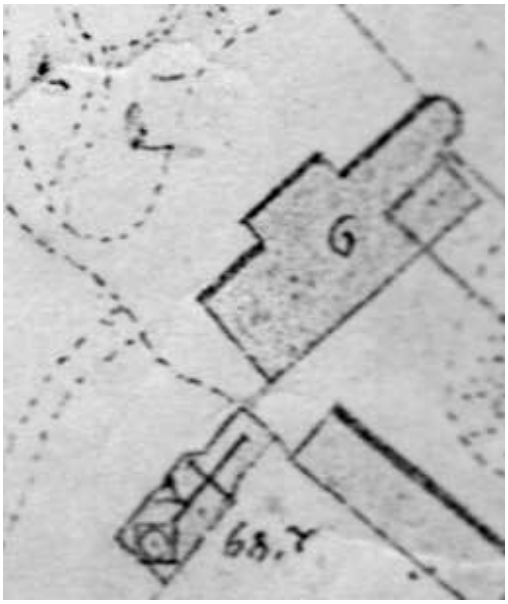
A KLOBUSICZKY KÁPOLNA

Vallásukat a Monospetriben élő katolikusok templom hiányában a Klobusiczky kastély udvarán álló kicsi kápolnában gyakorolhatták. Bár a kápolna a kastélyban élők részére épült, természetes volt, hogy az ott szolgáló cselédek és alkalmazottak, valamint a faluban élő hívek is vasárnaponként itt hallgathatták a szentmiséket, itt járulhattak a szentségekhez.

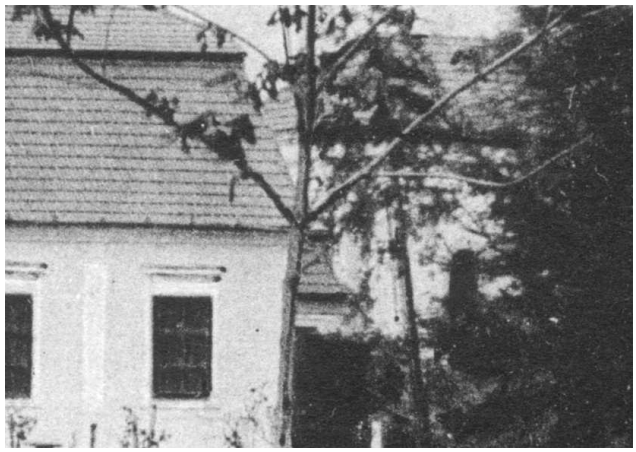
A Margittáról kijáró plébános mutatta be a szentmisét a hívőknek. Mivel helyben nem volt plébánia és anyakönyvezés se, így ezeket is Margitán kellett elintézni. A keresztelések, a bérmálások, a házasságkötések és a halálozások is a Margittai plébánia anyakönyvébe lettek rögzítve.

A kápolna rajza az 1804-ben készült térképen…

…és az 1922-es térképen

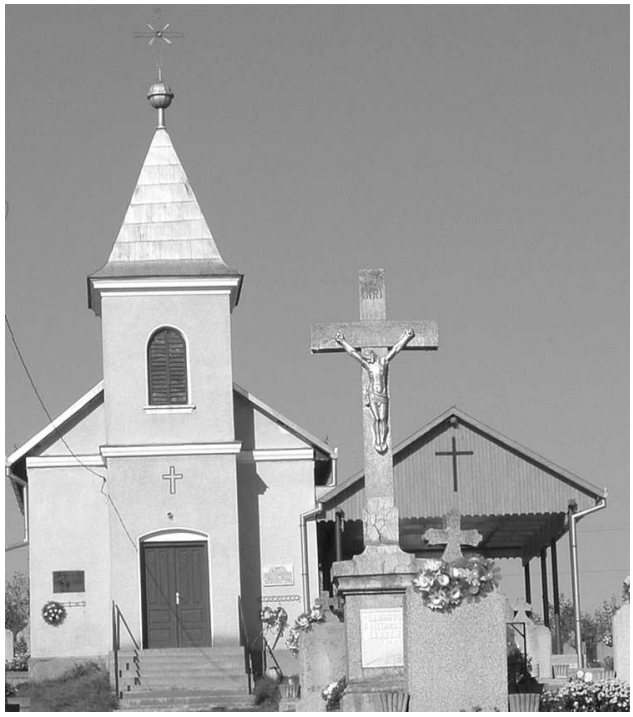

A háttérben a kápolna egy része látható

A régi falu a kastély, illetve a közelében lévő református templom körül volt, így a hívők is közel voltak az istentiszteletek helyéhez.

A régi térképeken jó láthatóan jelölték a kápolnát, így most is pontosan tudhatjuk, hogy régen hol állt. Míg az 1804-ben készült térképre egy kis kápolnát rajzoltak, addig az 1922-esen már mérnöki pontossággal és az alaprajz is méretarányosan szerepel. Az utóbbin egy kereszt jelzi az épület funkcióját, ugyanakkor bejelölték a tornyot is, így érzékelhetjük a tájolását is.

A kastélyról készült régi fotót tanulmányozva fedeztem fel a kápolna egy részletét. A képen kinagyítva, a bokrok mögött látható a kápolna hátsó részének egyik boltíves ablaka

A kápolna a temető bejárata felől

A kicsi kápolnában egy Jézus Szíve festmény volt az oltárkép. Alkotója ismeretlen, szignó nincs rajta. Restaurálás előtt se talált rajta a művész semmilyen jelzést, így sajnos nem tudjuk kinek a műve lehet ez a gyönyörű alkotás.

Jézus Szíve festmény a kápolnában

Ez a szép festmény sokáig volt a hívők előtt, hiszen a templom megépítése után néhány évvel oda került, és csak a mai oltárkép megfestése után lett a kápolnába visszahelyezve.

A kápolnának is elég kalandos volt a sorsa. Mivel az 1920-as években már nagyon kicsinek bizonyult a létszámában növekvő lakosságnak, így szükségessé vált egy templom felépítése. Ez meg is történt gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök hagyatékából.

1926-ban fel is szentelték, s Monospetriben önálló plébánia alakult, így a kápolna kiürült, a hívők már az új templomba siettek a harang hívó szavára.

Az egyik harang is a kápolnából került át. A harangok adataiból következtethetünk a kápolna építésének időpontjára is. Ugyanis az alábbiakat tudjuk a mostani kisharangról:

1668-ban csináltatta: Lónyay Kata.

1802-ben nagyobbra öntette Klobusiczky Ignáczné, született Bogáthy Terézia.

1901-ben tűz által megrepedt. Klobusiczky Béla és neje, gróf Péchy Leontina újraöntették Novotny Antalnál Temesvárott. (Sz. 1748. Novotny Antal szabadalma. 152 kg)

Tehát a ma 152 kg-os harang 1668-ban készült. Ebből arra lehet következtetni, hogy ha a kápolna részére öntették, akkor már állt, vagy éppen akkor építhették. Mivel a templomot ekkor már a reformátusok használták, (hiszen 1637-ben már övéké a templom) így elképzelhető, hogy vagy ez a kápolna, vagy egy másik hasonló, istentiszteletre használt épület volt az, amelynek a részére öntette a harangot Lónyai Kata.

Kápolna a falu felett (balra lent a templom)

A harang adataiból még egy információ a tudomásunkra jutott, mégpedig az, hogy 1901-ben tűzvész lehetett a kápolnában, mert ezáltal repedt meg a harang, melyet újra kellett önteni. (Hasonló tűzvész pusztított a református templomban is 1905-ben.)

A kápolna átköltöztetéséről is van egy legenda. Mennyi belőle az igazság, nem tudható. Azt mesélik az idősebbek Monospetriben, hogy amikor a kastély eladásra került, egy Hold nevezetű zsidó ember vásárolta meg. A lakosság felháborodott ugyan, de tenni nem tudott ellene semmit. Felháborodásuk egyik tényezője éppen a kápolna volt. Nem szerették volna, ha éppen egy zsidó ember tulajdonába kerülne. Éppen ezért engedélyt kértek Klobusiczky gróftól, hogy a kis kápolnát lebonthassák és áttelepítsék. A gróf beleegyezett, így tornyostól, harangostól, kriptástól együtt át lett költöztetve az új temetőbe, oda, ahol ma is áll.

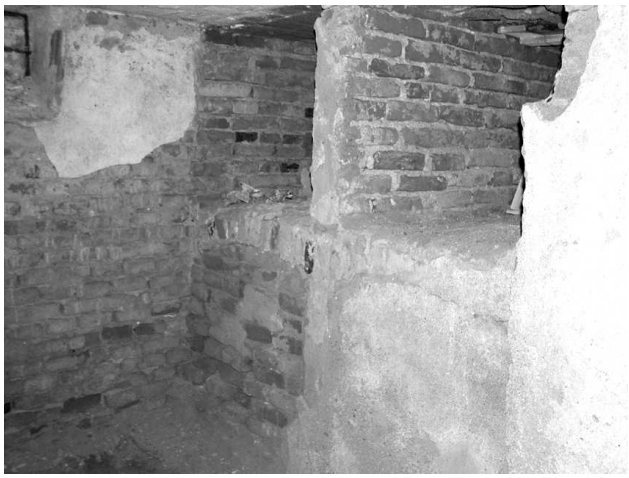
Mesélik, hogy az átköltöztetés során az eltemetettek koporsói már ki voltak fosztva. Se ékszer, de semmilyen érték nem volt már egyik elhunyton se.

A kis kápolna sokáig szolgálta a Monospetriben élő híveket. Ez a kis épület volt az, amely több évtizeden keresztül segítette az itt lakó katolikusokat hitük gyakorlásában. Bár maga a kápolna a kastély tulajdonosáé volt, a falu népe mégis ide járhatott imádkozni, fohászkodni. A hit megerősödését is segítette ezzel a kápolna építője. Egy közösség megmaradását nagyban elősegíti a vallás, a hit kohéziós ereje. A hit, amelynek egyik emberek által létrehozott otthona Monospetriben ez a kis kápolna volt.

KRIPTA A KÁPOLNA ALATT

Haláluk után egy különleges környezetbe költöztek a kastély lakói. Ők nem a falu temetőjében alusszák örök álmukat, hanem az általuk épített kápolna kriptájában. Mint az előző fejezetben is meg lett említve, a kápolna átköltöztetésekor a kriptát és annak „lakóit" is az új helyre vitték.

Maga az átköltözés a kápolna építésével párhuzamosan történt meg. Nagy eseménynek számított, hiszen a helyi nagybirtokos, a legendás család tagjainak hamvai keltek útra. Az elbeszélések szerint, a koporsókban nem volt semmi jelentős ékszer, vagy ereklye. Van aki arra is emlékszik, hogy gyerekként ő azon a szekéren volt, amelyik László gróf koporsóját vitte az új helyére.

A kripta belülről

A történetek, amelyek ebből az időből fennmaradtak, érdekesek ugyan, de valami misztikum azért belekerült. Ez így a természetes, hiszen mindenki azt reméli, hogy egy grófi család sírkamrájában, vagy a személyek koporsóiban drága ékszerek, mesés vagyonok rejtőznek. Szomorú hír a kincskeresőknek: ezek a halottak nem vitték magukkal földi vagyontárgyaikat – hiszen nem is volt nekik olyan sok belőle. A pénzre és ékszerekre az örökösöknek volt szükségük, a lelki vagyonukat pedig úgysem lehet tőlük elvenni. Vélhetőleg az egyik koporsóban egy kisasszony pihent (Irmácska), s a lakosság körében máris elterjedt, hogy kis piros papucs volt a lábán. Lehetséges. Csak egy kérdésem van ezzel kapcsolatban: Ki és hogyan nyitotta fel a zárt fémkoporsókat? Mert le voltak zárva s a mai napig se lettek felnyitva. Esetleg az oldalán lévő kis ablakon keresztül láthatott az illető valamit? Ki tudja?

2009. május közepén, a kápolna alatt lévő, lebetonozott kripta fel lett nyitva. A cél az volt ezzel, hogy egy lejáró készüljön és egy ajtó, melyek segítségével látogathatóvá válna ez a rész is. Ekkor lehetett látni a kripta kialakítását és a koporsók állapotát.

Az egyik különleges fémkoporsó

Néhány koporsó nyitott részben volt elhelyezve, de volt amelyik be volt falazva. Ezek közül az egyik meg lett bontva, de a másik kettő marad továbbra is elzárva a kíváncsi szemektől. A kriptában talált fémkoporsók kegyeleti okokból nem lettek felnyitva. Ugyanakkor illő, hogy méltó körülmények között legyenek a későbbiekben is látogathatók, illetve lehetőség legyen arra, hogy virágot helyezhessen el a látogató, vagy egy gyertyát gyújthasson az itt nyugvók lelki üdvéért. Megilleti őket ez tisztelet, hiszen nagyon sokat tettek Monospetri fejlődéséért.

Személy szerint kik lettek itt elhelyezve ebben a kriptában, azt pontosan nem tudja senki. Akik biztosan ide lettek temetve: Klobusiczky Béla[1], és felesége Péchy Leontine, valamint Klobusiczky László[2].

Az elbeszélések szerint egy Irmácska nevű fiatal lány is itt nyugszik. A családi kötelékeket nézve ö Klobusiczky Béla lánytestvérének a lánya volt, név szerint d'Orsay Irma. Most már csak az a kérdés, hogy vajon az ötödi koporsóban ki nyugszik. Gondoltam arra, esetleg Klobusiczky Ignáczné Bogáthy Terézia, lenne. Önmagamat rögtön meg is cáfolom, mert inkább az a valószínű, hogy férje, Klobusiczky Ignác mellé lett eltemetve. (Hol nyugszik, nem tudni.) A legnagyobb valószínűséggel Klobusiczky Ágoston, a helyi vasút építtetője, volt országgyűlési képviselő az ötödik koporsó „lakója".

Az újratemetési szertartással végül méltó körülményeket teremt számukra a falu közössége, mintegy megköszönve mindazt, amit az itt élőkért, a vallás megerősödéséért és a környék fejlődéséért tettek. Nyugodjanak békében!

[1] A Temetések című fejezetben a 211. oldalon olvasható a gyászjelentésen, hogy ide lett temetve.

[2] Az Anyakönyvek című fejezetben a 171. oldalon mutatom be a dokumentumokat mely szerint anya és fia is itt nyugszik.

A PLÉBÁNIA

Mint már az előző fejezetekben leírtam, az államalapítás után és a középkorban több monostor is működött az országban. A monostorok a vallás mellett gazdasági, oktatási és közéleti szerepet is betöltöttek a vidék életében. Vagyis a vallás megerősítése, a hit terjesztése volt az elsődleges feladatuk, az emberek gazdálkodásra való nevelése, az oktatás, a fiatalok nevelése csak ez után következett.

A kis közösségek vallási irányítói és szervezői a helyi plébánosok. Az ő feladatuk sokrétű, hiszen a vallás gyakorlása, terjesztése mellett számos egyéb feladat is hárul rájuk. Tévedésben van, aki azt hiszi, hogy a szentmise bemutatása, a keresztelés, az esketés és a temetés tartozik csak feladatai közé.

A plébánia épülete

Igaz, ma már az évszázadokkal ezelőttiekhez képest lényegesen kevesebb az, ami rájuk hárul, de azért sok mindent el kell végezniük hivatali idejük során. Hivatali ügyintézésről már csak azért is szót kell ejteni, mivel idejük nagy része ezzel telik. Míg régebben csak az egyház felé kellet elszámolni, beszámolni, a mai időkben már az állam felé is.

Visszatérve a régebbi időkre, a vallási közösség vezetője egy településen mindenkor a helyi plébános volt. Az ő elszállásolására és az ügyeinek intézésére építették régen a plébániaházat. Ha jobban megnézzük ezeket az épületeket, láthatjuk, hogy nem apró, kicsi házról van szó, hanem több szobát magába foglaló egységről. Minek ennyi szoba egy személynek? A kérdés jogos, csak a válasz erre az, hogy mindez nem egy személynek épül. Hanem igenis többnek. Sőt nemcsak elszállásolásra, hanem hivatali ügyek intézésére, vendégek fogadására.

Mit is tudunk a monostorokról? Azt, hogy időnként zarándokok, úton lévő egyházi személyek elszállásolására is szolgált. Így van ez a plébániaházakkal is. A plébános egy személyben megelégedne egy szobával és egy konyhával a mindennapok eltöltésére, de a feladatainak elvégzése több helyiséget igényel. Mindenféleképpen kell egy dolgozószoba, ahol az adminisztrációs ügyeket intézheti. Kell egy tárgyaló méretű helyiség, ahol a képviselőtestületi gyűléseket megtarthatja. Vendégszobákra is nagy szükség van, hiszen nagyobb egyházi ünnepeken vendégpapok, elöljárók érkezhetnek távolabbi vidékekről. Őket nem lenne ildomos minden alkalommal a helyi lakosságnál elhelyezni, a faluban szállást keresni a részükre.

Gondoljunk csak bele, egy püspöki vizit, vagy egy bérmálás alkalmával az egyházi vezetők sokszor hosszú körúton vannak. Egyik településről a másikra mennek. Tehát nekik kell a szállás, kell az étkezési ellátás s mindezek mellett kell a tisztálkodásra és a pihenésre lehetőséget biztosítani. Bár nem szoktak nagy igénnyel előállni a főpapok se, de azért illik olyan körülményeket teremteni, amely méltó hozzájuk és feladataikhoz.

Vendégek a plébánián

Jó példa erre éppen gróf Széchenyi Miklós püspök körlevele, amikor egy bérmálási körútra indult. Körlevelében a plébánosokat felkéri a méltó, de nem költséges fogadtatás előkészítésére 1921-ben.

„Az utamat rendszerint automobillal fogom megtenni, ez legtöbb esetben lehetségessé teszi, hogy ebédre megszállási helyemre visszatérjek. A lelkész urak nem fogják félreérteni jó szándékomat, ha e tekintetben is lehetőleg tehermentesíteni iparkodom őket, idejében fognak értesítést kapni, hogy ebédre ott maradok-e vagy nem. De akár ott maradnék, akár nem: újból és hangsúlyozottan kérem úgy az idők mostohaságára, mint a jó példaadás szükségességére tekintettel, hogy minden fölösleges fényűzéstől, vendégeskedéstől tartózkodjanak. Ne hívjanak sok vendéget és higgyék el, hogy nem lehet olyan egyszerű az étkezés, hogy igényeimet ki ne elégítené."

Azt hiszem ennél egyszerűbb és emberségesebb kéréssel még senki nem fordult a plébánosokhoz. A lényeg tulajdonképpen az utolsó részben van: *„nem lehet olyan egyszerű az étkezés, hogy igényeimet ki ne elégítené."*

Ezzel minden meg van határozva. Ezt elolvasva mindenki egyből érzi a helyzet komolyságát és megismerheti a püspök nagyon egyszerű és valóban puritán életvitelét.

Tehát ilyen jelentős események alkalmával bizony kell egy olyan épület, mely nagyobb létszámú vendégsereg fogadására alkalmas. Természetesen nem mindig egyházi személyek fogadására használják a plébániát, hiszen rengeteg olyan esemény adódik, amikor akár egyszerű embereket, akár közéleti személyeket kell fogadni, vendégül látni. Régebben nem voltak kultúrházak, művelődési központok, így erre a feladatra is a plébánia volt a legalkalmasabb. Ezáltal még jobban belekerült a település kulturális, közéleti forgatagába.

Ahhoz viszont, hogy egy falu, egy település egyházi vonalon önálló lelkészség legyen s ezzel együtt saját plébános is szolgáljon a híveknek, ahhoz megfelelő létszámú vallásos közösséggel kellett rendelkeznie. Amikor a ma már református templomban még katolikusok imádkoztak, nyilván volt saját plébánosa is a falunak. A török betörések és a harcok kegyetlenkedései miatt elmenekült a lakosság, már lelkipásztorra se volt szükségük, vagy csak nem volt rá lehetőségük. Nyilván voltak istentiszteletek, voltak szentmisék, de a helyi plébános hiánya nyomot hagyott az emberekben.

1849 után nem volt külön papja a falunak, Margittáról járt ki plébános erre a településre. 1922-ben, gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök kezdeményezésére kezdik meg az új plébánia építését, amely 1923. szeptember 1-re készült el. Ekkor az első plébános, Varjú Benő elfoglalhatja állomáshelyét.

A püspökségről érkező pásztorlevelek minden eseményről hírt adnak. Az 1317. sz. levélben ez áll:

„Monospetri önálló lelkészség lett

A margittai plébániához tartozó Monospetriben a főtisztelendő káptalan meghallgatása után. F. évi szeptember 1-én boldogult megyés főpásztorunk teljes jogú (parochia inamovibilis) plébániát létesített Ér-Fancsika és Vedresábrány leányegyházak hozzácsatolásával."

Majd ezt a hírt olvashatjuk:

„A boldogult megyés főpásztor … Varju Benő szilágycsehi lelkészt monospetri lelkésszé …. nevezte ki.

1923. dec. 28."

A keltezés is mutatja, hogy ez a körlevél már gróf Széchenyi Miklós püspök halála után lett kiküldve, hiszen ő december 1-én meghalt. Éppen ezért itt már úgy írják, hogy *„boldogult megyés főpásztor"*.

A parókia épülete magán hordozza azt az irányvonalat, amelyet építtetője képviselt hivatali élete során. Gróf Széchenyi Miklós püspök elkötelezte magát Jézus Szentséges Szívének tiszteletének a terjesztését. Az ő általa képviselt Jézus Szíve kultusz megtalálható azokon a helyeken, ahol ő létesített plébániát, építtetett templomot. Ilyen Bucsa is, hiszen még a templomok is azonosak.

Monospetriben felépült parókia homlokzatán is ott a Jézus Szíve dombormű. Éppen olyan, mint a bucsai plébánián és a bucsai templomon.

Jézus Szíve a homlokzaton

Maga az épület belső elrendezése megfelel azoknak a feltételeknek, amelyet elvártak mindenkor egy plébániaháztól.

Vagyis van külön hálószoba a helyi plébánosnak. Van dolgozószoba és társalgó-ebédlő. Két vendégszobával is rendelkezik. A tisztálkodásra megfelelő színvonalú fürdőszoba, valamint a plébános és vendégei számára az étkezést biztosító konyha is megtalálható.

Nem hiányozhat az éléskamra és a termények tárolására alkalmas pince se. Az udvar hátsó részére egy nagyobb fészert építettek. Itt lehet tárolni a tüzelőanyagot, kerti szerszámokat, eszközöket.

A parókiához tartozik egy kisebb konyhakert is. Ez mindenféleképpen jó abból a célból, hogy az itt termelt friss zöldséget reggelire, vagy ebédre feltálalhatják a plébánosnak vagy a hozzá érkező vendégeknek.

Végül ismerjük meg azokat az egyházi embereket, a helyi plébánosokat, akik itt, Monospetriben szolgáltak:

Varjú Benő: 1923. szeptember 1 – 1940. augusztus
Szitter Gyula: 1940. augusztus – 1954. november
Újvári László: 1954. november – 1982. augusztus
Ritók Lajos: 1982. augusztus – 1984. augusztus
Mentes József: 1984. augusztus – 1990. május
Egeli József: 1990. május – 1994. augusztus
Sövér István: 1994. augusztus – 1996. szeptember
Pál István: 1996. szeptember –
Pitó Lajos:
Pál István:
Nagy János Csaba:

KRISZTUS KIRÁLY KATOLIKUS TEMPLOM

Bucsa[1] történetének megírása közben nagyon sok érdekes legendára bukkantam. Egyik ezek közül az ottani templomnak az építésével volt kapcsolatba. Számomra különlegesnek tűnő külsejével még inkább hatása alá kerültem ennek a történetnek.

Azt mesélték a bucsai emberek, hogy a templomot nem ide tervezték, hiszen méreténél fogva túlságosnak nagynak tűnik ilyen kis létszámú településhez. A mendemonda egyik variációja szerint a tervező egy esős őszi este érkezett a falu egyik kocsmájába s hogy a nyirkos idő ne ártson egészségének, jó alaposan leitta magát. Ebben az állapotban cserélte össze – állítólag – a tervrajzokat.

Egy másik változat szerint a falu elöljárói mentek el a tervezőirodába a templom rajzaiért s ők hoztak el véletlenül egy másik rajzot a helyett, melyet ide szántak.

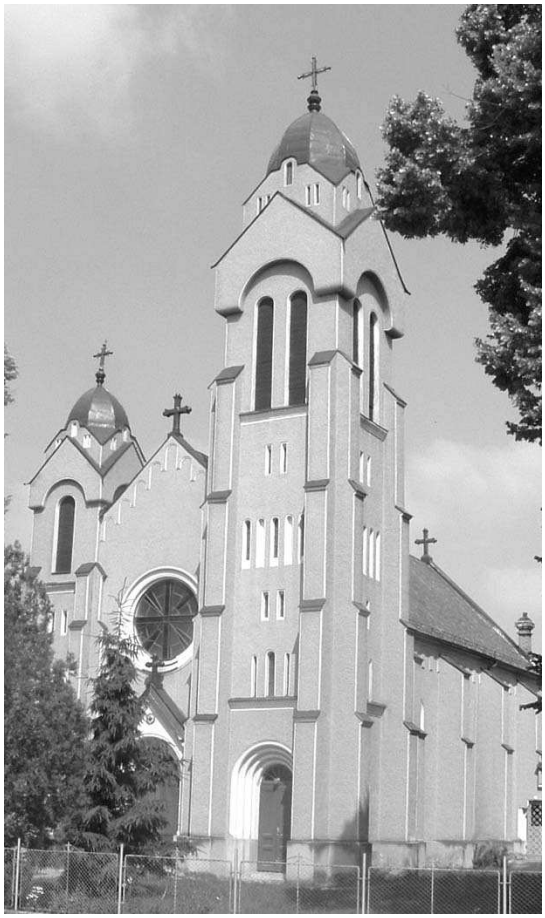

Bucsa, római katolikus templom (régen)

A megtervezett templom felépítése elkezdődött s állítólag mikor a falak már félig álltak, akkor vették észre a méretét. Az elmondások szerint ekkor már nem volt lehetőség a visszabontásra.

Természetesen mindez csak legenda, hiszen nem feltételezhetjük sem a tervezőkről, sem az építtetőkről, hogy ilyen végzetes tévedésbe essenek. Már csak azért se, mert olyan nagy számmal nem épültek templomok, hogy a tervrajzokat csak úgy elcseréljék.

Mindenestre a legendának volt egy másik része is. Márpedig az, hogy ez a templom – mármint a bucsai – máshol is fel lett építve. Érdekesnek tűnt az információ s egyben hihetetlennek is. Mert ugye senki nem gondolhatja, hogy ugyanazt a templomot két különböző településen megépítsék. Mégis kutatni kezdtem a másik templom után. Szerencsém volt, mert a helyi plébános egyik paptársa említette, hogy ő személyesen is látta a bucsai templom mását, mégpedig az országhatár másik oldalán, nem messze Nagyváradtól. Ennek az információnak az ismeretében elindultam templomot keresni.

Monospetri, római katolikus templom (ma)

Kezembe vettem a bucsai templomról egy régi képeslapot, s azzal indultam el az útra. Azért kellett egy régi képeslap alapján keresnem, mert sajnos az 1970-es években a bucsai templom javításakor a jellegzetes két tornyot eltávolították és nem tették vissza. Helyére két nagy kereszt került.

[1] Kis község Békés megyében kb. 2600 lakossal.

Az így megváltoztatott külső már nem viseli magán a tervező eredeti elképzelését és teljesen más jellegűvé vált külsejében. Sokan voltak, akik nemtetszésüket fejezték ki ezért, de már nem lehetett visszacsinálni – pénzhiány miatt.

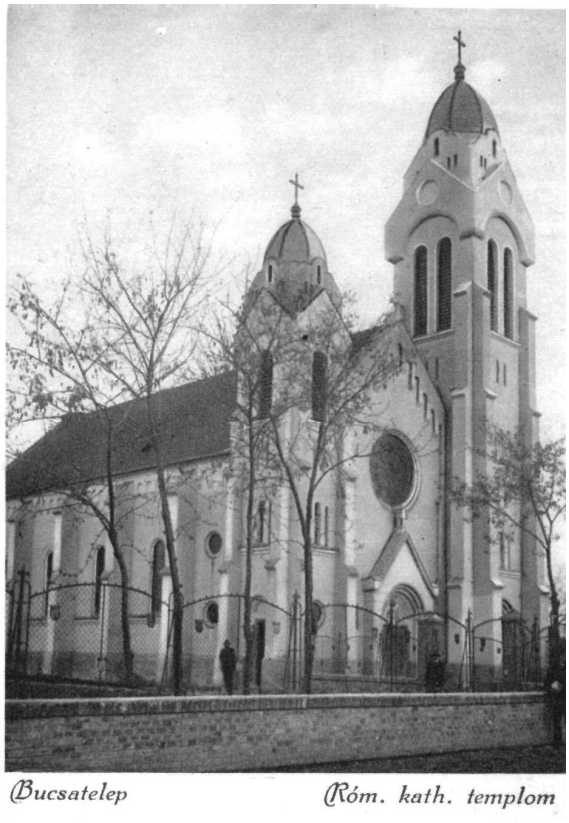
A bucsai templom ma

Mint a képen is látható, a falai még a régi stílust őrzik, a torony csonkasága miatt azonban teljesen más hatása van az egész épületnek. Ezért döntöttem a régi képeslap mellett.

A templom építéséről semmi adat nem állt a rendelkezésemre. Se a tervezőjét, se az építőjét nem tudta senki és semmiféle dokumentumot nem találtam ezzel kapcsolatban. Ez pedig nagyon hiányzott a munkám teljességéhez.

Tehát létezik még egy ugyanilyen templom. Ebből az információból kiindulva azt feltételeztem, hogy ha van ennek a templomnak egy „ikertestére", akkor annak megkeresésével talán több információhoz jutok. Legalábbis ami a tervezőjét, építőjét illeti. Furcsa volt, hogy ezekről eddig semmilyen adatot nem találtam. Ezek után még kíváncsibbá tett a bennem felmerült gondolat, mely szerint lehetséges, hogy ott, ahol a másik templom áll, talán olyan adatokhoz juthatok, melyek közelebb visznek néhány homályos rész felderítéséhez. Ezt a friss és érdekes adatot feltétlenül le kell ellenőriznem!

Idáig jutottam ennek a résznek az írásával, amikor úgy döntöttem, azonnal meg kell keresnem ezt a másik templomot s bizonyosságot kell szereznem minden kétkedésemre valamint a sok bizonytalan, néha misztikusnak tűnő információra. Amit megtudtam: a keresett település valahol Székelyhíd és Margita között fekszik. A falu nevét nem tudták megmondani. Elindultam, s a kapott információkat figyelembe véve több helyen is érdeklődtem.

Korabeli képeslap a római katolikus templomról

Végül eljutottam ide, Monospetribe. A faluba beérve egyből észrevettem a templom jellegzetes tornyát. Megkönnyebbültem: valóban létezik a hasonmás. Vagy talán nem is hasonmás, hanem ugyanaz!?!

Bár tudtam mit keresek, mégis meglepődtem. A magammal hozott régi fotón, – melyen a bucsai katolikus templom volt a régi tornyával – megegyezett azzal, amit itt láttam. Furcsa érzés volt. Mintha a régmúltba léptem volna vissza – bár én nem láttam eredeti állapotában a bucsai templomot – csak régi fényképeken, mégis valami furcsa érzés futott végig rajtam. Még a kezem is remegett, így csak később sikerült fényképet készítenem Monospetri templomáról.

Egy helyi lakos segítségével előkerítettük a harangozót, aki beengedett a templomba. Belépve még inkább látható volt az azonosság. A belső tér teljesen megegyezett „magyarországi testvérével". A templom hajója, az oszlopok elhelyezkedése, a kórus, az oltár feletti plafon kialakítása, mind-mind teljes azonosságot mutatott. Csak az itteni bútorok nem hasonlítottak a bucsaihoz. Már csak azért se, mert a harangozó elmondása szerint, a régieket már lecserélték, tehát amit itt láttunk, azok már nem az

eredeti állapotot mutatták. Természetesen egyből az után érdeklődtem, hogy hová kerültek az eredeti bútorok, a régi padok, a régi oltár.

Közben a helyi plébánost is értesítették, aki segítségemre volt a templom áttanulmányozásában. Bár ő keveset tudott róla – hiszen még csak másfél éve szolgált akkor[2] itt – mégis sok információ adott át. Nagy János Csaba, – a helyi plébános, – megígérte, hogy folyamatosan tájékoztat, amint újabb adatokat tud meg a templomról, az építőjéről, s az építés körülményeiről. A magammal hozott bucsai templomfotót átadtam neki, ami nagyon megdöbbentette. Nem is tudott arról, hogy ilyen lehetséges, – mármint két azonos kinézetű templom. A képpel a kezében kiment az épület elé. Hol a templomot nézte, hol a képet.

– Tényleg hasonló – mondta megrökönyödve.

– Nem hasonló! Ez pontosan ugyanaz! – mondtam neki. S ő ezt tudomásul is vette.

Monospetri, Krisztus Király templom belseje

Az eddigi adatok is érdekesek és elgondolkodtatók. Nézzük az eseményeket időrendi sorrendben. Először is: Bucsán 1912-ben már áll a plébániaház, tehát nyilván előbb épült. (Mivel 1907-től van anyakönyvezés, elképzelhető, hogy ez már a plébánián történik.) Ekkor, tehát 1912-ben, vagy még előbb, már szó lehetett arról, hogy egy templomot szeretnének építeni. Megtervezteték. A tervrajzokat elhozzák (állítólag mást, mint amit ide szántak). A templomot elkezdik építeni 1913-ban, amikor – állítólag – kiderül, hogy a méretek nagyobbak, mint amilyenre számítottak. Visszabontani már esztelenség lett volna, így tovább folytatódnak a munkálatok. A templom végül felépül.

Az elkészült templomot 1914-ben felszentelik Jézus Szentséges Szíve tiszteletére.

Most nézzük ezzel párhuzamosan Monospetri templomának építését. A falu már 1215 óta létezik és három vára is volt a távoli múltban. 1849 után nem volt saját plébánosa a településnek, így az egyházi feladatokat a közeli Margittáról idejáró pap látta el. 1922-ben (!) kezdik meg az új plébániaház építését. Ezt még gróf Széchenyi Miklós püspök építteti. 1923 szeptemberére készül el. Majd csak 1925 nyarán, az akkori püspök Bjelik Imre sürgeti a templom építését. 1926. október 24-én fel is szentelik Krisztus Király tiszteletére. Az építés költségét gróf Széchenyi Miklós püspök hagyatékából fedezik.

Az építtető gróf Széchenyi Miklós püspök papneveldét és kápolnát építtet Győrött, majd két templomot Békés megyében (Orosházán és Bucsán). A hagyatékából pedig Monospetriben. A püspök 1923. december 1-én, ötvenöt éves korában meghal. Szíve kimerül a sok megpróbáltatás és a politika által gerjesztett izgalmak következtében. Az orosházi templomban a síremlékén ez olvasható: *„Csak egy Miatyánkot!”* Terveit, elképzeléseit örökösei tovább viszik, s hagyatékából templom épül.

Bucsa, Jézus Szíve templom belseje

Az újabb templom, – a szégyenletes trianoni szerződés következtében már az elcsatolt területen – Monospetriben épült fel. Ennek felszentelését már nem érheti meg. Ha megvizsgáljuk ezt a három összetevőt: Bucsa és Monospetri templomának építését és gróf Széchenyi Miklós püspök tevékenységét, életét, máris érdekes következtetést vonhatunk le. Mégpedig a következőket: ha azt feltételezzük, hogy a bucsaiak egy olyan templom alaprajzát hozták el, amit nem ide szántak, akkor felvetődik az a kérdés, akkor ezt a templomot vajon hol szerették volna felépíteni? Monospetri, mint az építendő templom helye nem valószínű, hiszen 1913-ban, az építés kezdetekor még nincsen új plébániaháza, s a miséket a Klobusiczky család kastélyában lévő kápolnában tartják. Tehát nem sürgős egy templom, hiszen a kápolna betölti ennek a kis közösségnek a vallási igényeit.

Idővel a lakosság is gyarapodik, egyre nagyobb lesz a falu létszáma, a kastély melletti kápolna már kicsinek bizonyul. Gróf Széchenyi Miklós püspök hagyatéka arra vár, hogy elhunyt tulajdonosának

[2] 2006-ban történt ez.

elképzelése testet öltsön. Amikor 1925-ben felvetődik Monospetri település templomának építése, akkor az építész, Pintér István, egy minimális változtatást eszközöl a bucsai templom rajzán – nyilván takarékossági okokból – és végül azt építik itt fel. A változtatás csupán annyi, hogy a sekrestye és ezáltal a szószék is a templom jobb oldalára kerül, míg Bucsán ezek bal oldalt helyezkednek el. Ugyanakkor – talán éppen a pénz szűke miatt – a templom hosszúságából is „megspórolnak" egy ablaknyi távolságot. A bucsai templom hajóját négy-négy ablak világítja be, míg monospetriben csak három-három.

A dokumentációk szerint Pintér István tervezőmérnök elképzelése alapján Asók János kőműves mester építi fel a templomot Monospetriben. Egy Monospetriről készült egyházi monográfiában az olvasható, hogy Pintér István tervező, püspökségi mérnök tervezi a templomot. A Bucsán már álló templomból következik, hogy nem kellett ekkor külön megtervezni, csak kisebb változtatásokat végrehajtani.

Lehetséges, sőt biztos, hogy Bucsán is ő vezette az építkezést. A külsejében és a belső terében is ennyire megegyező kivitelezés csak egyazon irányítás alatt végezhető el, még akkor is, ha tudjuk, hogy azonos tervek álltak a mester rendelkezésére. Ugyanazon kőművesmester keze nyoma érezhető például az oltár feletti mennyezet kiképzésén, mely valóban ugyanazon elképzelés két azonos lenyomata. Azonosak, mint az ikrek, bár vannak kisebb eltérések. Ezek azonban nem változtatják meg azt a tényt, hogy egy tervrajz alapján valósult meg mind a kettő. Tulajdonképpen ez teszi egyedivé ezt a templom-párost.

Egy legenda is szárnyra kelt a templom felépítése után. Az a hír terjedt el, hogy a bal oldali torony azért lett kisebb, mert ellopták a rá szánt építőanyagot. Ez lehetetlen, hiszen akkor Bucsán is ez történt?

A templom építési munkálataiban a lakosság is tevékenyen részt vett. a segítő kezek ott voltak az alapozásnál, a falak felhúzásánál, a belső munkálatoknál és a felépítés utáni tereprendezésnél is. Erről készült az oldal alján látható fotó is. A templomkertben tevékenykedő férfiak munkáját – mint a kép jobb oldalán is látható – a családtagok is figyelemmel kísérték. Érdekes volt, hiszen szinte a semmiből emelkedett ki előttük egy gyönyörű épület.

Időközben gróf Széchenyi Miklós püspök életének tanulmányozása közben „megfejtettem" azt a titkot, miért is épült ezeken a településeken – Kárásztelken, Élesden, Bucsán, Monospetriben – templomot és miért ekkora méretűeket. Sokan úgy vélik, túlságosan nagy egy ekkora templom egy kis településen. Megcáfolom ezeket, hiszen ha figyelembe vesszük, hogy néhány évtized alatt milyen fejlődésen és gyarapodáson mentek keresztül ezek a települések, – Monospetri is – akkor már reálisnak tűnik ez a méret. A templom nagyobb ünnepek alkalmával így is kicsinek bizonyul.

Visszatérve a kutatásomra, azt tapasztaltam, hogy a püspök azokra a területekre próbált katolikus hívőket betelepíteni, ahol a református egyház kezdett erősödni. A templom építésével párhuzamosan Magyarország több vidékéről érkeztek „telepesek", akiknek nagy részük katolikus volt. Így próbálta megtörni a reformáció terjedését, megerősödését ezeken a területeken. A jelek szerint sikerült is.

Széchenyi püspök még életében 100.000 lejt ajándékozott a templom építésére.

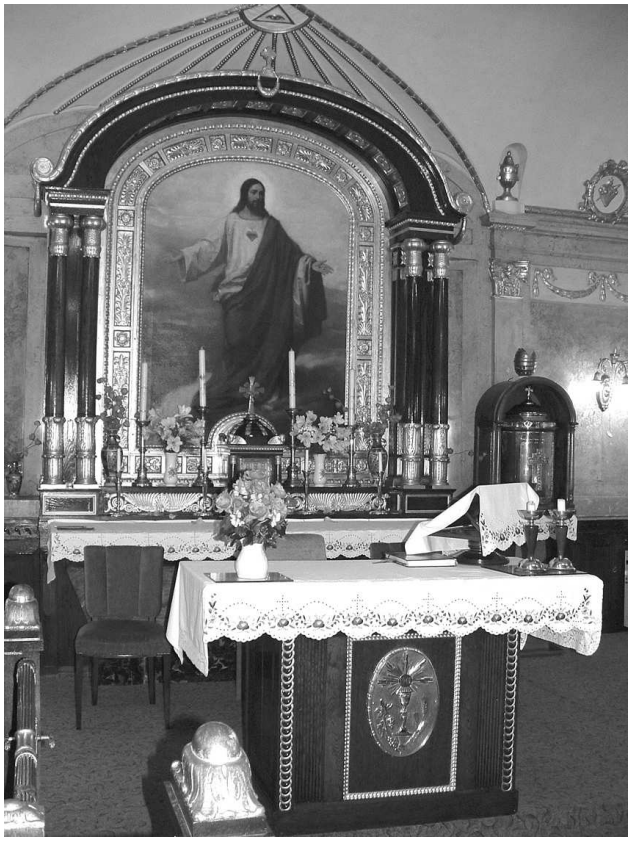
1926. október 24-én szenteli fel az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó tábori püspöke, Nagyváradi apostoli kormányzó Bjelik Imre, Krisztus Király tiszteletére. Ezt az ünnepet 1925-ben rendelte el a Szentszék.

A templom befejezése utáni tereprendezés munkásai és a kíváncsiskodók egy régi fényképen

A KRISZTUS KIRÁLY TEMPLOM FELSZENTELÉSE

Jézus Szentséges Szívének tiszteletére szentelték fel Monospetri templomának „elődjét", a bucsait. A Jézus Szívének eszméjét az építtető gróf Széchenyi Miklós püspök haláláig képviselte. A nagyváradi székesegyházban a saját kápolnáját is ennek jegyében alakíttatta ki.

Gróf Széchenyi Miklós püspök házi kápolnája

Monospetriben a Plébánia épületén, de a templomon is megtalálhatjuk Jézus Szívének domborművét. Ami még a mi szempontunkból érdekes az nem más, mint az, hogy a Jézus Szívének tiszteletére felszentelt templomok között ott találjuk Monospetri templomát is. Nyilván tévedések ezek a feljegyzések. Ez is igazolja, hogy nem mindig szabad hinnünk sokszor még a hivatalosnak tűnő iratoknak se.

Természetesen kíváncsi vagyok arra, vajon miért lett ez így elkönyvelve, miért így írták le több helyen, ráadásul egyházi iratokban. Én erre csak egyféle magyarázatot találok. Mégpedig azt, hogy eredetileg talán éppen gróf Széchenyi Miklós elképzelése alapján a Monospetriben felépülő templom is a Jézus Szíve tiszteletére lesz felszentelve. S hogy miért nem így történt, arra a következő újságcikkből kiderül. Ebben ezt írja a szerzője:

„A Quas primas enciklikájával a Pápa elrendeli KRISZTUS A MINDENSÉG KIRÁLYÁNAK az ünnepét… Amikor a pápa ezt az ünnepet elrendeli épül Monospetriben a templom és elkészül az első Krisztus Király ünnepre. Így a legkézenfekvőbb, hogy Krisztus Király oltalma alá helyezzék egyházközösségünket, amint annak idején a firenzeiek Savonarola prédikációjának a hatására Krisztust fogadják el királyuknak. Így tesznek a monospetriek is."

Ennek ellenére még nagyon sokáig van jelen Jézus Szíve az új templomban. Mint a következő fejezetekben szereplő fotókon is jól látni, eleinte Jézus Szíve szobor, majd a kápolnából áthozott Jézus Szíve festmény díszíti az oltárt. Csak jóval később kerül helyükre a Krisztus Királyt ábrázoló oltárkép, amely a falu szülöttének, Kristófi János művészúrnak az alkotása.

Az alábbiakban Mons. Fodor József: Püspök és katona (Bjelik Imre élete) című könyvéből idézek. Ebből hitelesen kitűnik az a magasztos ünnep és ünneplés, melynek Monospetriben talán mindenki részese volt.

„A háború borzalmait még mindig érzik, főleg azok, akik özvegyen vagy árván maradtak, de azok is, akiket ez a világégés földfutóvá tett. XI. Pius pápa a háború befejezésekor lép Szent Péter székébe és minden igyekezete arra irányul, hogy Krisztus békéjét visszaállítsa és megszilárdítsa országában. Csak akkor lesz igazi béke a földön, ha Krisztus országa tér vissza közénk, ha Krisztus uralkodik az egyesek, a társadalom és a népek gondolkodásában, törekvéseiben és Krisztus lesz valóban KIRÁLYA az emberiségnek, mert jog szerint övé minden hatalom és dicsőség.

A Quas primas enciklikájával a Pápa elrendeli KRISZTUS A MINDENSÉG KIRÁLYÁNAK az ünnepét. Királyi és császári hatalmasságok trónjai leomolhatnak, de Krisztus Király trónja áll mindörökké, ahogy Pilátus előtt mondta: Igen, én király vagyok és arra születtem és azért jöttem a világra, ahogy a Szent Péter tér hatalmas obeliszkjének aranybetűs felirata hirdeti: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat! (Krisztus győz, Krisztus uralkodik, Krisztus parancsol!)

A jobb jövő reménységének benső örömével fogadjuk azért Szentséges Atyánk határozatát, amelylyel elrendelte az egész Katolikus világon a mi Urunk Jézus Krisztusnak, mint Királynak magasztos ünnepét, – írja a püspök. Ekkor még október utolsó vasárnapján ülték, csak a II. Vatikán Zsinat helyezte át az egyházi év utolsó év utolsó vasárnapjára.

Amikor a pápa ezt az ünnepet elrendeli épül Monospetriben a templom és elkészül az első Krisztus Király ünnepre. Így a legkézenfekvőbb, hogy Krisztus Király oltalma alá helyezzék egyházközösségünket, amint annak idején a firenzeiek Savonarola prédikáció-

jának a hatására Krisztust fogadják el királyuknak. Így tesznek a monospetriek is. Október 24-én délelőtt 10 órakor kezdi meg Bjelik Imre püspök a templom szentelés magasztos szertartását. Margitta határában kocsi és lovas bandérium várta és kísérte Monospetribe a teljes kíséretével megérkező Főpásztort. A megáldási szertartás után a Püspök szólt a templomot zsúfolásig megtöltő hívekhez. Szem nem maradt szárazon – írja a korabeli tudósító –, midőn a templom rendeltetéséről hallotta püspöke nagyszerű szavait.

Bjelik püspök köszönetet mondott a nemes Klobusiczky családnak, akik eddig házi kápolnájukba oly szívesen befogadták a monospetrieket. A hívek nagylelkűségéért főpásztori elismerést fejezte ki a község apostoli lelkű papjának, kinek a templom felépítése körül legtöbb érdeme van, Varjú Istvánnak, mint aki a legtöbbet: 100.000 lei-t adományozott, Őszentsége elismerését, a Pro Ecclesia et Pontifice (Egyházért és Pápáért) arany érdemkereszt kitüntetést. Hajas János gondoknak pedig, mint aki a legtöbbet fáradozott és buzdított, főpásztori elismerést püspöki Díszoklevelet adott át, majd pedig Varju Benőt állandó plébánossá és tanácsossá nevezte ki feljogosítván őt a lila öv viselésére, aki meghatódottan mondott köszönetet a főpásztori kegyért. A főpásztor ezután egy színezüst remekmű kelyhet adományozott az új templomnak.

Ezután pontifikálta Bjelik püspök az első szentmisét az új templomban. Jelen volt a monospetriek egykori lelki vezetője Brösztel Lajos kanonok. A szentmise után 72 gyermeket részesített a bérmálás szentségében, majd 2 ifjú pár előtte mondta ki holtomig vagy holtodig házassági esküjét. A Püspök költői szép beszédben szólt hozzájuk is. Az egyik pár a plébános húga, Varju Jolán és Kiss Károly állatorvos, a másik pedig Papp Magdolna és Szakmáry Károly, a templom építését vezető mérnök.

Az újság tudósító azt írja: „Bjelik püspök mindenkit plébánost, híveket stb. megdicsért, elismerésért fejezte ki. Három szentbeszédjében mindent elmondott, de egyről, hogy ez a fényes csúcsíves templom az ő hatalmas összegű adományozásának, sok-sok erkölcsi támogatásának köszöni ily gyors és fényes kivitelű létét, nem beszélt, szerénysége nem engedte szólni. Amit azonban Ő nem mondott el, elbeszélte nekünk a hívek boldogsága, a plébános hálás köszönete, s ha e kettő közül már senki sem lesz az élők sorában, ez a gyönyörű templom, Monospetri és a környék büszkesége sokat fog beszélni az arra járóknak, igaz, név nélkül, de a neveket jól ismeri a Mindenható, aki a legkisebb jócselekedet sem hagyja jutalom nélkül." (Őrszem, 1926. október. 24.)

Az idézet megemlíti Hajas János munkásságának elismeréséért kapott oklevelet. Ez a kitüntetés is azt mutatja, mennyire szívükön viselték a helyiek a templom felépítését, hiszen munkájukkal, adakozásaikkal ők is részesei voltak ennek a hatalmas vállalkozásnak. Az oklevél az évtizedek során megkopott, a papír egy része az idő martaléka lett, a színes tintával írt szöveg elhalványult, de mind a mai napig mutatja s igazolja egy ember s az általa képviselt közösség akaraterejét és hitét. Jelenleg a templom sekrestyéjében található.

Hajas János díszoklevele

A díszes oklevél felső szélén az évszám két tagja 19 – 29, s közötte középen a pajzsban a latin nyelvű felirat: INTE DOMINE SPERAVI. Az oklevélre írt szöveg pedig a következő:

MI BJELIK IMRE
Isten irgalmából és az
Apostoli Szentszék kegyelméből
Tassói Püspök a Nagyváradi Szent Egyházmegye
Apostoli kormányzója, Pápai trónálló,
Apostoli Protonotarius, Ő Szentsége Házi Főpapja,
Római Gróf, Krisztusban kedvelt Hívünknek
HAJAS JÁNOS
hitközségi gondnoknak Monospetriben
Üdvöt és Áldást az Úrban!

Tudomásunkra jutott, hogy a monospetrii római katholikus templom építése körül minő fáradhatatlan odaadással buzgólkodott. Ennek folytán indíttatva érezzük Magunkat arra, hogy kifejtett érdemes tevékenységéért főpásztori köszönetünket és elismerésünket fejezzük ki.

Főpásztori áldásunk mellett állandó hajlammal maradunk

Krisztusban jóakaró atyja
Bjelik Imre
püspök apostoli kormányzó

Nagyvárad, 1926. október 24.

A Monospetriben történt jeles eseményről maga a felszentelést végző püspök is nyilatkozott. Ő így írta le ezt a szép napot:

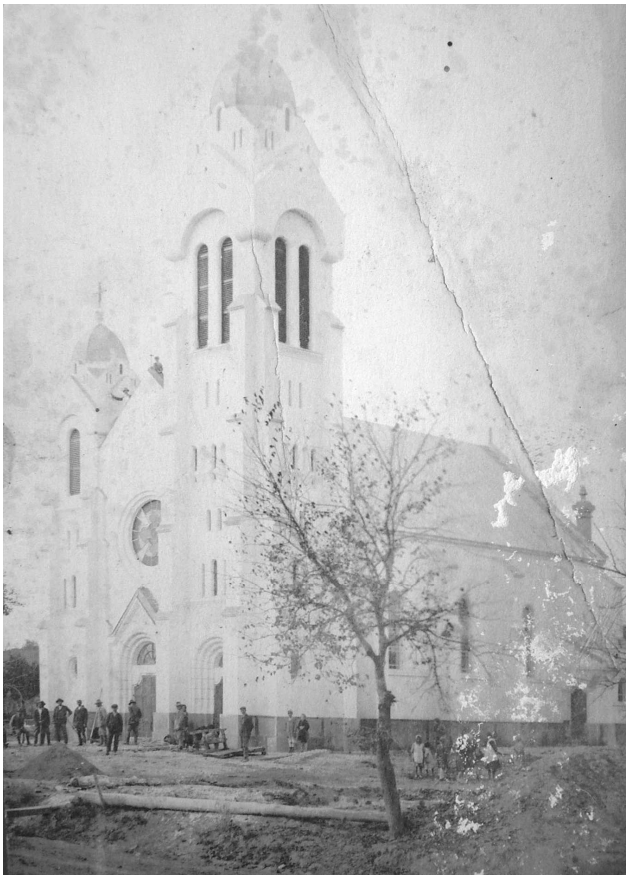
„Október 24-én az egész kerületi papság segédlete, a hívek teljes számú jelenléte mellett szenteltem fel a nagy áldozattal felépített új Monospetri templomot. Leírhatatlan az az öröm, melyet derék, áldo-

zatot nem kímélő hitközség érzett, midőn e gyönyörű gótstílű templomot magasztos rendeltetésének átadtam s benne az első szentmiseáldozatot a Mindenhatónak bemutattam. A szentmisét megelőzőleg Varjú Benő eddigi lelkészt a hitközség legnagyobb örömére plebánosnak iktattam be s a templom felépítése körül kifejtett kiváló buzgalma és fáradozása jutalmául plebános-tanácsossá neveztem ki s megengedtem, hogy nemcsak e hivatal idejére, de ezentúl is a lila övet viselhesse. S akik e templom felépítése körül kiváló érdemeket szereztek maguknak, úgymint Gyubák Istvánnak a „Pro Ecclesia et Pontifice" aranyérdemkeresztet és Hajas Istvánnak pedig dicsérő oklevelet nyújtottam át…

…Ugyanekkor a bérmálás szentségét is kiszolgáltattam.

Nagyvárad, 1926. november hó 25.

Bjelik Imre s.k.
püspök apostoli kormányzó

A templom a felszentelés előtt

Bizonyára nagyon sokáig beszélgettek erről a napról az emberek. Nem is csoda, hiszen ilyen, vagy ehhez hasonló, nagyszabású ünnepségen nem olyan sűrűn vehet részt az ember.

A templomszentelésen részt vevő papok is sokáig emlegették ezt a napot, hiszen hasonló eseményre nagyon ritkán kerülhet sor. Főleg azok idézték fel sűrűbben, akik részesei voltak egy kis „tévedésnek". Erről így ír Fodor József a könyvében:

„Dr. Nemecsek József pápai prelátus, teológiai tanár, később gyulafehérvári rektor, Bjelik udvari papságához tartozott fiatal korában. 1926-ban két éves pap mindössze és ott volt Monospetriben is. Ő mondta el a teológián, hogy tévedésből misebor helyett császárkörte pálinkát töltöttek a kis kancsóba, mely színében is hasonlít a borhoz. Ők észrevették a tévedést, de megdermedtek, mert mi lesz, ha a püspök észreveszi? Már nem volt lehetőség a cserére. Lesz ami lesz, gondolták. És láss csodát, nem vette észre a püspök, mondta az egykori udvari pap, püspöki szertartó Nemecsek József."

Püspöki mise 2006. október 29-én

Szerencsére ez máskor nem fordult elő. De ezt az anekdotát még a 80 év múlva megrendezett emlékmise utáni beszélgetés során én magam is hallottam. Gróf Széchenyi Miklós püspöki széke üresen maradt, így a 80 éves évfordulón, a szentmisét celebráló Tempfli József megyéspüspök közvetlen utódjának számít. Éppen ezért különleges az, hogy Széchenyi Miklós 79-ik volt a nagyváradi püspökök sorában s így Tempfli József a 80-ik. S éppen annak a templomnak a felszentelését ünnepeltük szintén a 80-ik évfordulóját, melyet közvetlen elődje építtetett. Így jelképesen összekapcsolódott Monospetriben álló templom felszentelésével a két püspök.

Szép ünnepség zajlott le 2006. október 29-én. Bár zord, hideg, esős nap volt, a hívőket és a vendégeket felmelegítette az elmúlt időszak nehézségeinek és sikereinek a felidézése.

A korabeli egyházi hírekben is szerepelt, hogy a Monospetriben épülő templom ünnepélyes alapkőletételére 1925. június 14-én került sor. Ugyanebben az évben október 26-án megáldották a templomkeresztet.

Kevesebb, mint egy év alatt készült el a templom Szakmáry Károly mérnök irányításával. A munkálatokban, de leginkább a kisegítésben, részt vett a lakosság apraja-nagyja, hiszen bizonyos feladatokat ők maguk is elvégezhettek. Az ünnepélyes felszentelés éppen ezért minden lakosnak személyes ügye is volt. Szívükhöz nőtt maga a lenyűgöző építmény is. Éppen ezért szeretik még ma is.

A Ttemplom belseje

Kutattam a régi templombelső berendezései után. Sikerült is rábukkanni néhány fényképre a régi időkből. Ezek a fotók felidézik a templom akkori hangulatát, ugyanakkor megőrzik, most már végleg mindenki számára.

Kíváncsi voltam a régi oltárra és az eredeti bútorzatra. Egy hozzám került fotón mindezt megnézhetjük. A fehér színű oltáron Jézus Szíve szobor áll. Lent, két oldalon egy-egy térdeplő angyal látható, jobbra pedig Szent Antal a kis Jézussal. A kép alsó sarkában a keresztelőkút felső részét fedezhetjük fel. Az áldoztató-rács le van terítve, de így is kibukkan az eredeti alkotás. Ahogy én látom, lehetséges, hogy nem fémből, hanem fából készült.

A másik – az oldal alján látható – fotó később született, hiszen itt már nem a Jézus Szíve szobor van az oltáron, hanem egy oltárkép. Bár ez is Jézus Szívét ábrázolja. A kép jobb oldalán felfedezhetjük a – már lebontott – szószék, a bal oldalon pedig ott a mellékoltár. Ha jobban megnézzük a fényképet, láthatjuk, hogy a bal oldali padsorok előtt templomi zászlók is vannak. Ezek vajon hová tűntek a nyolc évtized alatt? Elhasználódtak, vagy csak valahol azt várják, hogy újra a templom díszei legyenek A bal oldali mellékoltár és a főoltár között – a szentélyben – látjuk a baldachint, amit körmenetek alkalmával szoktak használni az Oltáriszentség körbevitelekor.

A régi oltár

Gyászmise a régi oltárnál

Kérdezősködéseim során nem igen emlékeztek az emberek a régi oltárra, de a képek alapján már jobban felidéződtek a régi templomba járások emlékei.

A templom felépítése után be kellett azt bútorozni. Az oltár, a mellékoltár, a padok, a zászlók mind elengedhetetlen egy templombelső kialakításakor. A falu szülöttje, Takács János s.e. kanonok egy szép Mária szobrot készíttetett, s a karácsonyi időszak díszítéséhez egy hangulatos, fafaragású betlehemmel ajándékozta meg az egyházközséget.

Krisztus keresztútját bemutató stációk se hiányozhatnak egyik templomból se. Nem tudom, hogy a templom felszentelésekor volt-e – akár csak ideiglenesen is – stáció. A jelenlegi ugyanis 1936-ban készült. A képeken lévő szignó szerint: *Fogel után Takács Gy. 1936.*

Az első stáció

A stációképek a hívők nagylelkű adományaiból készülhettek el. Ezt egy kis réztábla bizonyítja minden egyes stáció keretén. Mivel ez is egy nagy fokú áldozatnak számít, így azt hiszem megérdemlik a támogatók, hogy nevük itt a könyvben is meg legyen örökítve. Akkor vegyük sorra Krisztus szenvedéseinek stációit:

I. Jézust halálra ítélik
Kapitány Mihály, Petrilla Péterné, Rózsafüzér Társulat, Micheller Józsefné szül.: Takács Róza adománya

II. Jézus vállára veszi a keresztet
Hajas János és családja adománya.

III. Jézus a kereszttel először esik el
Hajas József és neje, Blaskó Rozália adománya

IV. Jézus találkozik fájdalmas anyjával
Mosák József és neje: Csuzi Julianna, Nagy József és neje: Blaskó Mária, Potári József és neje: Scheck Karolina adománya

V. Cyrenei Simon segít Jézusnak a keresztet vinni
Baróthy család adománya

VI. Veronika kendőjét nyújtja Jézusnak
özv. Hajas Jánosné, László Márton és neje: Hajas Erzsébet adománya

VII. Jézus a kereszt alatt másodszor esik el
Bánász József és neje Noveczki Terézia adománya

VIII. Jézus szól a síró asszonyokhoz
Varjú Benő plébános adománya

IX. Jézus a kereszt alatt harmadszor esik el
özv. Gyubák Istvánné

X. Jézust megfosztották ruháitól
Emberger család adománya

XI. Jézust a keresztre feszítik
Blaskó György és neje Karetka Ilona, id. Dunai Lajos és neje Karetka Rozália, Rotter Márton és neje Vass Erzsébet

XII. Jézus meghalt a kereszten
Szász László, neje Puszta Julianna és családja adománya

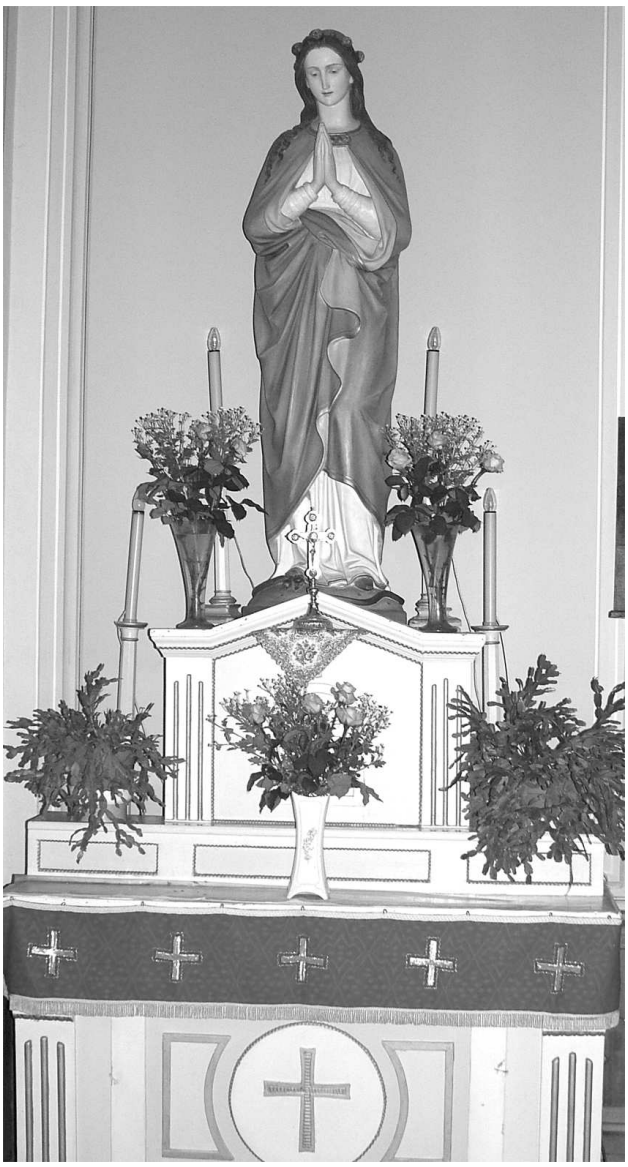
XIII. Jézust a keresztről leveszik
Birinyi Gáspár és neje Nyest Mária adománya

XIV. Jézust a sírba helyezik
id. Scheck János, Szabó József, özv. Geráj Jánosné, Kiss Józsefné, id. Csuzi József és Csomós István, Benyusik Józsefné adománya

Azt hiszem a stációkon olvasható nevek ékesen bizonyítják a helyi lakosok áldozatkészségét és azt, hogy hitük gyakorlásáért még anyagi támogatásban is részesítették az egyházat. Az ő segítségük nélkül bizonyára nem helyezhették volna el ezeket a képeket. Mint ahogyan a stációk is mutatják, Krisztus áldozatot hozott az emberekért. Éppen ezért jól esik tapasztalni azt, hogy az emberek is képesek tenni hitükért, vallásukért.

Esküvő a régi oltár előtt

Szűz Mária mellékoltár

A bal oldali – Szűz Mária – mellékoltár az eredetihez képest kisebb lett. A régi oltárról a szobrok különállók lettek és az őket körülvevő fülkét eltávolították. Így teljesen más lett a látvány, más lett a stílus. Az eddig fülkékbe helyezett szentek szobrai máshova kerültek s maguk a fülkék is eltűntek. Maradt egy nyitott, egy levegősebb oltárrész, melyen már csak Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya látható. Ezáltal egy megbecsültebb helyre került. Hiszen ő az, akinek első királyunk oltalmába helyezte országát. István országa Mária országa lett. Nekik szól, az angyali szózat: *„Az Úr veled van, hős vitéz. Ennek a te erődnek birtokában szabadítsd meg azokat a magyarokat bűneitől, akik még nem polgárai Mária Országának. Én veled leszek, győzni fogsz.”*

Szent Erzsébet szobra a templomhajó bal oldali falán van elhelyezve.

Az átalakítást akkor végezhették, amikor az új oltárt kapott a templom szentéje. A régi oltár szentségtartó része tovább funkcionál most mellékoltárként

Jézus Szíve mellékoltár

A jobb oldali – Jézus Szíve – mellékoltár a régi főoltár volt. A korabeli fotón jól látható maga a szobor, valamint az oltár szentségtartó részének kialakítása. Ez tulajdonképpen emlékeztet a templom építését szorgalmazó gróf Széchenyi Miklós püspökre. Ő vállalta magára Jézus Szíve kultuszának terjesztését.

A kultuszt *Alacocque Szent Margit* látomásai (1673–1625) szentesítették: a megjelenő Jézus különösen az emberi hálátlanságot fájlalta, és a Szív tisztelőinek az engesztelést, a hónap első péntekjén való gyónást, áldozást kötötte lelkükre.

A Jézus Szíve szobron lévő fémtáblán a gyártó cég jelzése van: Mayerische k. Hof Kunstandall, München. A régi főoltár asztal része méreténél fogva nem fért el máshol, így el lett ajándékozva. A két térdeplő angyal továbbra is az oltár szélét díszíti. Ezeket Budapesten készítették

A két mellékoltárt a szimmetria kedvéért egymáshoz igazították. Így külön-külön is látványukban egy egységet alkotnak.

A főoltárt díszítő domborművek

Az új főoltárt Nagyváradról, a Vincés-nővérek kápolnájából hozták Monospetribe.

Amikor a szentélyben felszentelték az újat, a régi főoltárból két szimmetrikus mellékoltár lett. Most, hogy már a szószék is el lett távolítva, mindenféleképpen jobban érvényesülnek.

A látványos főoltár azonban mindenféleképpen megragadja a templomba lépőket. Ez már kivitelben és hatásában is sokkal igényesebb és talán monumentálisabb elődjénél.

A szentségtartó fülke két oldalán angyalokat ábrázoló domborművek vannak elhelyezve. Ők voltak a részesei az oltárnál végzett szentmisének mindaddig, amíg nem jött divatba a szembemisézés. Az oltár alsó részének közepén egy bárány látható, míg jobbra és balra a négy evangélista jelképei láthatók.

A szentély a szembemisézős oltárral

A misézésnek egyik fő kelléke a misekönyv, melyet egy díszes tartóra helyeztek. A ferde síkban állítható állványra helyezett könyvből kényelmesen tudott a misézős pap olvasni. A régi, latin szertartású misézés közben, – de most az anyanyelvin is – többször úgy imádkozik a misézős pap, hogy mindkét kezét felemeli. Ebben a helyzetben viszont nem tudná a könyv lapjait tartani. A kinyitott misekönyvből így viszont minden gond nélkül el tudja olvasni a szöveget.

A régi misekönyvtartó állvány már használaton kívül van, múzeumban lenne a helye. Már csak azért is, mivel szép, művészien kivitelezett külsejével itt Monospetriben egyháztörténeti emlékként volt és van jelen.

Olvasó állvány

A templom berendezései, felszerelései sokszor a helyi iparosok keze munkáját dicséri. Sok ezek közül már használaton kívül van, de még nem lett megsemmisítve. Ez jó, hiszen ha valóban lesz egyszer helytörténeti múzeum Monospetriben, ezeknek ott kell majd lenni az egyházat bemutató kiállításokon. Éppen ezért azokra az eszközökre, amelyek most vannak használatban, vigyázni kell, hiszen egyszer ezek is le lesznek cserélve, egyszer ezek is múzeumi tárgyakká válhatnak.

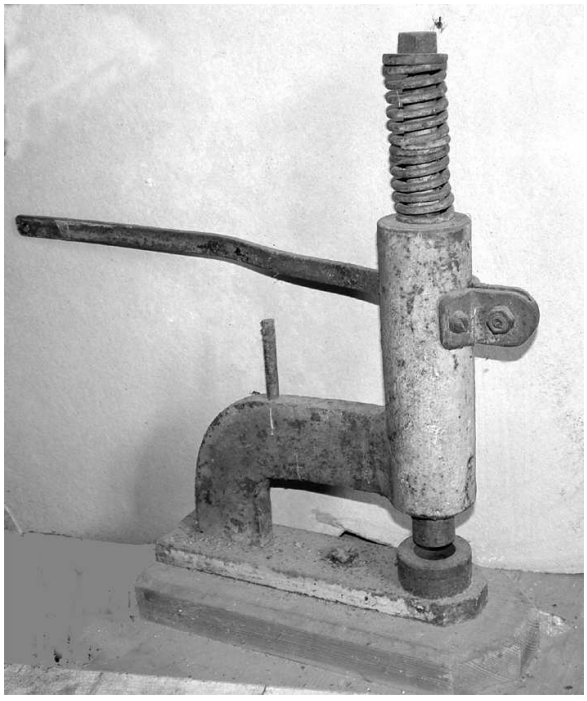

A főoltár közelről

A templom használati tárgyai az évtizedek alatt elkoptak, elhasználódtak legtöbbjük pedig kicserélődött. A templomban használt székek már nem biztonságosak, a régi csillárok is a padlásra kerültek, hiszen a modern fénytechnika más eszközöket igényel.

A régi zászlórudak is megkoptak, lecserélődtek. Az oltárt díszítő terítők is új mintázattal teszik széppé és elegánssá a környezetet. Az oltár se úgy működik, mint a kezdetekben, hiszen most már a Vatikán előírása szerint a hívőkkel szembe fordulva misézik a pap.

Egy érdekes eszköz is előkerült a kutatásaim során. Ez pedig az „ostyanyomó” készülék. A katolikus liturgiában a mise és az áldozás egyik kelléke a szentostya. Régen az ostya sütése a kántorok feladata volt. Nem is gondolunk bele, hogy a szentáldozáskor magunkhoz vett ostya, miként is készül, hogyan nyeri el végleges formáját. Az itt látható készülékkel a kisütött ostyalapokból lehetett kivágni a kerek ostyákat, melyek szentelés után lettek felhasználva.

Ostyanyomó

Az 1668-ban készült, majd 1802-ben és 1901-ben újraöntött kisharang

Nem ismeretes, hogy mikor épült a kastély melletti kápolna. Arról sincs hiteles feljegyzés, hogy a ma reformátusok által használt templom meddig volt a katolikusoké. Ugyanis az istentiszteletekre hívó harang általában a templomok tornyából szólalt meg. A helyi nemesség által adományozott harangok évszázadokon keresztül szóltak a hívekhez. A katolikus templom tornyában található két harangon olvasható szöveg bizonyos szempontból tájékoztat bennünket sorsáról és természetesen készíttetőjéről. A toronyban lévő kisebb harangot 1668-ban adományozta az egyház részére Lónyay Kata. Az időpont nagyon fontos, hiszen ez bizonyítja, hogy ekkor már jelentős létszámú lakosság lehetett Monospetriben.

Az nem tisztázódott, hogy ekkor csak haranglábon, vagy a mai református templom tornyában volt elhelyezve. A kápolna ekkor még nem volt felépítve, így erre nem is gondolhatunk.

Harangok adatai:

1988 októberében lett a harangozás gépesítve, ekkor sikerült leírni a rajtuk lévő szöveget:

Az I. harangon olvasható szöveg:

1668. Csináltatta: Lónyay Kata

1802. Nagyobbra öntette Klobusiczky Ignáczné, sz. Bogáthy Terézia.

1901. Tűz által megrepedt. Klobusiczky Béla és neje, gróf Péchy Leontina újraöntették Novotny Antalnál Temesvárott. Sz. 1748

Novotny Antal szabadalma. 152 kg.

Az 1928-ban készült nagyharang

A II. harangon olvasható szöveg:

Jézus Szíve könyörülj a monospetri híveken!

Készült Varjú Benő plébános és Hajas János kurátorsága idejében a hívek adományából 1928.

k.a. Takács József és fia

Öntötte: Novotny Antal és fia r.t. Temesvárott 5236. sz.

609 Kg

A kereplő a templom tornyában

A húsvét előtti nagyhét péntekjén nem volt harangozás sehol. Vagyis Jézus keresztre feszítésére emlékeztető gyászt az egyház a némasággal, a csenddel mutatta ki. *„A harangok elmentek Rómába!”* Ezt szokták mondani. ugyanis nagycsütörtöktől nagyszombat délutánjáig, – vagyis a feltámadási

körmenetig – a harangok helyett a kelepek szóltak. Monospetriben se volt ez másképp. A feltámadásig itt se volt harangszó, helyette a kereplő szólt. A kereplő ma is ott van a toronyban, a harangok szomszédságában. Bár működőképes, de mostanában már nem használják.

Nem szabad megfeledkeznünk a templom kórusán található orgonáról se, hiszen nagyon sokáig ennek a kíséretével énekeltek a hívők a mise alatt. Az orgona Nagyváradról került Monospetribe. Nem volt már akkor se új, hiszen a Nagyváradi Kántorképző Intézet használta évtizedeken keresztül.

Az orgona sípjai

Minden orgona önálló egyéniség, méreteiben, felépítésében, hangzásában egyedi, s ezáltal hangzásvilága rendkívül gazdag. Az orgonák különböző nagyságú és hangolású sípok sorozatait tartalmazzák, melyek megszólaltatásához a levegőt az emberi tüdő helyett valamilyen fújtatórendszer szolgáltatja. Régebben lábbal meghajtott fújtatót alkalmaztak. Ez megfigyelhető az orgonaszekrény oldalán. Kevés olyan templomba járó férfi van, aki gyerekkorában ne taposta volna ennek a fújtatónak a pedálját.

Az orgonaszekrény az orgona feltűnő, jól látható felépítménye, ebben található a hangszer hangot adó része, vagyis az orgonasípok, valamint az ezeket működtető szélládák és szeleprendszerek.

A játszóasztal a hangképzés legfőbb része. Itt foglal helyet a zenész, az orgonista, innen kezeli a billentyűzeteket. Minden billentyűzet egy-egy művet szólaltat meg. A kézzel játszható billentyűsorokat manuáloknak nevezzük, ezek egymás fölött lépcsőzetesen helyezkednek el.

Itt találhatóak még az egyes billentyűsorokhoz tartozó regiszterkapcsolók, melyek segítségével az orgonista kiválasztja, mely sípsorokat, ezeknek milyen kombinációit akarja megszólaltatni.

A billentyűsorok s fölöttük a regiszterkapcsolók

Az orgonán ott láthatjuk készítőjének a nevét is. Országh Antal (1852-1922) nagyhírű orgonaépítő mester volt. Műhelye Nagyváradon volt.

Az orgona készítőjének táblája

Az orgona leglátványosabb része az orgonasípok, melynek mérete a néhány centiméterestől akár a tíz méteresig is terjedhet. A Krisztus Király templomban felállított orgonának ugyan nincsenek ilyen hatalmas méretei, de kivitelében – már csak készítőjének hírneve által is – rendkívül értékes.

Sajnos már nagyon régen szólalt meg szentmisék alkalmával ez a hangszer. Helyette a kor szellemének megfelelően elektromos hangszer működik, amely ugyan szép hangot ad, de soha se lesz annyira egyedi és szívhez szóló, mint a régi, a kézzel készített egyedi tónusú hangot képző orgona.

A TEMPLOMÉPÍTŐ SZÉCHENYI MIKLÓS

Széchenyi Miklós püspök templomépítésben és templomszépítésben, valamint a vallási élet megerősítésében végzett tevékenysége példaértékű. Ezért megérdemli, hogy nagyobb ismertségre tegyen szert. Hajlamosak vagyunk megfeledkezni azokról, akik sokat tettek egy közösségért, áldozatot hoztak értünk. Egyszerű emberi gyarlóság, hogy jótevőink cselekedeteiről, életéről keveset, vagy egyáltalán semmit nem tudunk. Ezt a hiányosságot szeretném pótolni a következő sorokban.

Mit is kell tudnunk a Széchenyi családról? Erre a válasz így meg lett fogalmazva Nagy Iván: Magyarország családai című könyvében: *„Azon hazaszerte tisztelt család, mely a XVII. század végétől ragyogó nevű főpapokat, államférfiakat és hazafiságban tündöklő férfiakat, ezek között a halhatatlan érdemű és emlékű gróf Széchenyi Istvánt termette.”*

S ezután nézzük a Bucsához és Monospetrihez kötődő Széchenyi Miklóst. A szülők, gróf Széchenyi Jenő és Erdődy Henrietta grófnő neveltetésének köszönhetően Miklós az egyházi pályát választotta. Álljon itt példaként az egyház szolgálatát vállaló Széchenyi Miklós élete:

Gróf Széchenyi Miklós püspök

(1868. január 6. – 1923. december 1.)

A soproni születésű Miklós már fiatal korában nagy érdeklődést mutatott az egyház, a vallás iránt. Szombathelyen és Sopronban tanult, majd a győri szemináriumban folytatta tanulmányait. Ez az időszak meghatározó volt számára, hiszen itt döntötte el véglegesen, hogy az egyház szolgája, a hit védelmezője és a katolikus vallás hirdetője lesz.

Elődei között is voltak olyanok, akik az egyház szolgálatában tevékenykedtek, sőt főpapi méltóságot is betöltöttek. Erről így ír Nagy Iván a könyvében:

„György a család fölemelője, ki 1628-ban már mint art. et phil. baccalaureus Nagy-Szombaton a metaphysicát tanúlta, papi pályára lépvén, 1631-ben fölszenteltetett. Korán szerzett érdemei gyorsan a legelső püspökségekre emelték. 1644-ben pécsi, 1653-ban veszprémi, 1658-ban győri püspök, 1678-ban kalocsai érsek, 92 éves korában 1685-ben pedig az esztergomi érsek s Magyarország prímása lett; és e magas méltóságot is még tíz évig viselte. Meghalt 103 éves korában 1695. február 18-án.”

E magyar prímás-ős utódaként Miklós 1890-ben öltötte magára a reverendát, mikor is Zalka püspök pappá szentelte. Káplánként Kismartonban kezdte tevékenységét. 1892-ben megkapta a jáki apátságot és Vaszary Kolos maga mellé vette szertartónak, később titkárnak. Munkája mellett folytatta egyházi tanulmányait, míg meg nem szerezte a kánonjogi doktorátust. 1898-ban a bécsi híres Pázmáneum rektora lett. Ezzel párhuzamosan munkája elismeréseként kinevezték esztergomi kanonoknak is. Bécsben kezdte el azt a nagy egyházépítő munkát, mely végül egész életét betöltötte. Ez az egyházépítés szó szerint is értendő, hiszen bárhol is töltötte be a reá bízott tisztséget, mindenhol egyházi épületek emelkedtek ki a földből s váltak részévé az anyaszentegyháznak.

Bécsben ő emeltette a Pázmáneum új épületét, mégpedig olyan újítással, hogy a magasabb évfolyamú növendékek számára cellákat építtetett, hogy magányukban jobban elmerülhessenek a hit megismerésében s ezáltal is közelebb kerüljenek Krisztushoz. Érdemei elismeréseként a pápai prelátus címet adományozták neki.

Gróf Széchenyi Miklós püspök

Egész fiatalon – 34 éves korában – 1901-ben nevezték ki győri püspökké. Püspöki jelmondatként a régi családi címeren is szereplő jelmondatot használta: *„Si Deus pronobis, quis contra nos.”* Vagyis: *„Ha Isten velünk van, ki lehet ellenünk?”*

Bécsben, a Pázmáneumban szentelte fel püspökké a pápai nuncius. Székfoglalásakor kijelentette: dolgozni, segíteni és teremteni akarok. Így is lett.

Tíz esztendős győri püspöksége alatt folytatta azt, amit Bécsben elkezdett. Kívülről tataroztatta a győri székesegyházat. Megépíttette a még ma is használatos „új" szemináriumot, a bécsihez hasonló cellarendszeres beosztással. A papneveldében tanulók részére kápolnát is építtet, melynek oltárképét testvére, Emília festi meg[1]. Az építésekre magánvagyonából is sokat áldoz. Hagyatékok összevonásából létesíti a fiú-internátust, mely *Rákócziánum* néven szerepel az egyház és a magyar oktatásügy történetében. A régi kis-szeminárium épületében a tanítójelöltek konviktusát szervezte meg.

Ligeti Miklós: gróf Széchenyi Miklós püspök

A Szentkorona küldésének 900. évfordulója alkalmából magyar nemzeti zarándoklatot szervez Rómába, az Örök Városba, amelynek ő lett a vezetője.

Az ekkor már országos hírű püspök nagy népszerűségnek örvend. Lánytestvére, Emília és a művészetek iránti fogékonysága ismertté teszi őt a képzőművészek között is. Felkeresi őt Ligeti Miklós szobrászművész, hogy egy portrét készítsen róla és a család többi tagjairól is. Az elkészült mellszobrot a Műcsarnok 1903-as tavaszi tárlatán mutatják be a nagyközönségnek. A fehér márványból faragott szobor élettel teli, lendületes alkotás a fiatal főpapról. Ez a szobra is, mint a többi, mentes a hamis maníroktól, az álművészeti sablonoktól.

A vallás iránt mutatott példaértékű munkáját 1911-től a nagyváradi püspöki székből folytathatta. Ő lett a 79. püspök Nagyváradon. Itt is szerette volna folytatni a Győrben megkezdett, és eredményesnek mondható munkáját. Nagyváradon is szemináriumot akart létrehozni. Sajnos a világháború keresztezte terveit. Egyéb másban azonban itt, a nagyváradi püspökség területén sikereket ért el. Az Interneten ezt olvastam Újirázról:

„*Ott ahol a Sebes-Körös Bihar megyét elhagyni készül, a folyó jobb partján egy új falu emelkedik, közepén kifejlett román stílusú, karcsú tornyú templommal. Elődjét Irázt, Saturdsi Mohamed pasa tatárjai 1598-ban elpusztították, majd gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök 100 család idetelepítésével feltámasztotta.*"

Ebből is látható, hogy nemcsak a papneveldék, templomok építésével, de a hívők megélhetésével, az egyházközségek gyarapításával is törődött. A református többségű Bihar megyét szerette volna katolikusokkal feltölteni. Ezért került sor az Újirázt „feltámasztó" akcióra is. Természetesen az ide költözöttek részére felépül a templom is, mégpedig Bunyitai Vince és Karácsony János közreműködésével. A templomépítés költségeihez több mint valószínű, hogy gróf Széchenyi Miklós püspök is hozzájárult.

Egy idősebb kori szoborportré

A plébániák alapítását helyezte előtérbe, hiszen a hívők sokasága csak akkor gyakorolhatta megfelelően a hitét, ha ehhez megteremtették számára a lehetőséget: az imaházat, Isten Házát, vagyis a templomot. Ebben az időben épül fel a bucsai Jézus Szíve templom is, melynek költségeit nagy részben a püspök állja. Később ennek a templomnak a terveit használják fel Monospetri templomának felépítésekor Közben felépítteti (újjáépítteti?) az orosházi templomot is.

Megtette mindazt, amit székfoglalásakor mondott, hiszen szűnni nem akaró aktivitással dolgozott, folyamatosan segítette a szegényeket, a rászorulókat, s mindemellett még teremtett is – iskolákat, plébániákat, templomokat. A saját vagyonából létesíti a következőket:

Bárándon új templomot és iskolát
Gádoroson új plébániát,
Bucsatelepen templomot és iskolát,
Vésztőn iskolát,

[1] Szintén az ő alkotása a bucsai templom oltárképe

Gyopárfalván új plébániát,
Újkígyóson iskolát,
Kondoroson önálló lelkészséget hoz létre,
A mai Románia területén:
Élesden templomot és iskolát,
Kárásztelken templomot és plébániát,
Margitán új iskolát,
Szolnokházán új iskolát,
Selymesilosván új plébániát,
Monospetriben új plébániát építtet.

Monospetriben – halála után – a hagyatékából építenek templomot.

Egy fénykép a püspök saját aláírásával

A világháború eseményei megviselik, hiszen híveinek nagy része a fronton harcol, az itthoniak pedig egyre elkeseredettebbek. A harcok befejeztével még nagyobb trauma éri: egyházmegyéjét kettészakítja az egész magyarságot megalázó és meggyalázó trianoni békeszerződés. Tevékenységét a magyarországi oldalon folytatja, ugyanakkor az Erdélyben maradt részek is nagyon aggasztják. Utolsó ténykedésként még meg szeretné építtetni Monospetri templomát. Ezt sajnos már nem élhette meg. Egyházmegyéje iránt érzett aggódása, a világpolitika kegyetlensége olyan lelki fájdalmakat okozott benne, hogy ezek idő előtt a sírba vitték. Fiatalon, 1923. december 1-én (6-án?) hunyt el, 55 éves korában. Kívánságára az általa alapított orosházi plébánia templomában helyezték örök nyugalomra. Síremlékén ez olvasható:

„Csak egy Miatyánkot.”

Élete példaértékű, munkássága emberi és hitbéli nagyságát mutatja. Sok ilyen ember kellene Magyarországnak, aki se vagyonát se lelkesedését nem sajnálja feláldozni egy közösségért, egy nemzetért.

Példaképként álljon a Monospetriben élő emberek előtt egy olyan magyar nemes, aki egyházi szolgálata mellett is nagyon sokat tett a magyarság fennmaradásáért. Hiszen a hit, a vallás egy olyan erős alap, mely immár több mint ezer éve biztosítja helyünket itt Európában, a Kárpát-medence gyönyörű vidékén.

Simon M.Veronika festménye

2006-ban, Bucsa című könyvem bemutatásakor Tempfli József püspök – aki évtizedek múlva gróf Széchenyi Miklóst követte a nagyváradi püspökök sorában – celebrálta az ünnepi misét. Ebből az alkalomból került átadásra és felszentelésre Simon M. Veronika festménye. Ez a kép – kérésemre – úgy lett megalkotva, hogy a püspök portréja melletti ablakban látszódjon egy templom. Mégpedig az a templom, amelyet egyszerre két település – Bucsa és Monospetri – is tekintheti sajátjának. Így szerettem volna mind a két helyen élő hívőkhöz közelebb hozni Széchenyi Miklós püspököt. Egy kép, egy alkotás és mégis két kis falunak a népe érezheti magáénak.

Gróf Széchenyi Miklós püspök hitt az emberek jóságában, s bízott abban, hogy képes ez a nemzet felemelkedni egy olyan szintre, mely messze kimagaslik e földrész egyetemes kultúrájából. A hit építése mellett párhuzamosan biztosította az egyházi építészet fejlődését. Maradandót alkotott, hogy évtizedek múlva is láthassa a felnövekvő nemzedék a vallás erejét. Tudta, hogy kőbe álmodott tervei csak akkor lesznek örökérvényűek, ha azok szépsége és stílusa helyet kaphat az emberek szívében és lelkében.

A püspök pecsétnyomója és pecsét-lenyomata

Bucsán is egy olyan értéket hagyott ránk, mely szépségével és monumentalitásával lassan már száz éve mutatja a hit és a szeretet örökkévalóságát a hívőknek és a nem hívőknek, az itt élőknek és az átutazóknak – mindenkinek. Ezt a jelentős értéket képviseli az „ikerként" Monospetriben megépített templom, hiszen ez egy üzenet is. Azt üzeni mindenkinek: hogy a politika által meghúzott határok láthatatlanná válnak a hit és a nemzet képviselői előtt. A határok nem gátolhatják se a nyelvet, se a hitet, de még az eszmét se mely összeköt bennünket, ha mással nem, hát azzal, hogy mindkét templom egy és ugyanaz, vagyis a bucsai hívő itt is saját templomában imádkozik, s a Monospetriből Bucsára érkezők is sajátjukban fohászkodhatnak.

Látogatóban a nagyváradi püspöknél

Egy tanulmány elkészítésekor feltétlenül törekedni kell a hitelességre. Erre gondoltam én is, amikor Széchenyi Miklós püspök életével és munkásságával ismerkedtem. A családi hagyatékból került elő a fényképe és az egyik szoborportréja. Még ezzel se elégedtem meg. Érdekelt a munkája, a tevékenysége. Erről viszont csak ott lehet igazán tájékozódni, ahol mindennapjait élte. Ez pedig Nagyvárad, a püspöki palota Felvettem a kapcsolatot a püspökséggel s lehetőséget kértem arra, hogy a kutatásaim kiegészítéseként megismerjem az ott fellelhető tárgyi emlékeket, a róla szóló iratokat, újságcikkeket. Segítségemre volt ebben Tempfli József püspök úr, valamint Fodor József helynök úr, aki értékes anyagokat mutatott, s adott át részemre. Az eddig hiányos ismereteimet itt bővíthettem, olyannyira, hogy mind be se kerülhet ebbe a könyvbe, hanem csak abba, amelyik gróf Széchényi Miklós életéről szól majd. Meg kell említenem, hogy éppen Mons. Fodor József az, aki írásaiban, könyveiben időnként felidézi a templom-építő püspököt.

Széchenyi püspök misekönyve

A püspöki dolgozószoba falán ott volt Széchenyi Miklósról készült portré. Kezembe vehettem a püspök eredeti pecsétnyomóját, melyet a levelei hitelesítésére használt annakidején. Bucsával, illetve a Bucsateleppel kapcsolatos anyakönyveket a püspöki levéltárban tanulmányozhattam. Sajnos sok iratot az állami levéltárban őriznek, ahova nem jutottam el. Az egyházi múzeumban viszont lefényképezhettem Széchényi püspök misézéshez használt eszközeit: a szentségtartót, a kelyheket, gyertyatartót és a számomra legérdekesebbet, a vörös bársonyba kötött s arany díszekkel ékesített misekönyvet. A püspök egész életét és munkásságát Jézus Szíve tisztelete töltötte ki. Éppen ezért nem meglepő, hogy a könyvön is ott láthattam a tövissel koszorúzott szívről készült kis arany domborművet.

A püspöki rezidencia egyik szobájában a múlt egyik érdekes üzenetét véltem felfedezni. A nagyváradi Orsolya-szüzek kézimunkájukkal megörökítették a püspökséghez tartozó vármegyék címereit. A selyemre hímezték Hajdú, Szatmár, Szilágy, Békés és Bihar megye címerei. Középen látható a püspökség, alatta az ország-címer a koronával és babérkoszorúval. A felirat a következő:

Felül: *„A nagyváradi lat. szer. püspökséghez tartozó Vármegyék czímerei."*

Alul: *„A nagyváradi Orsolya-szüzek tan- és nevelőintézetéből 1896"*

Vármegyék hímzett címerei

Egy hely kisugárzása mindenkor meghatározza az ott tevékenykedők munkáját. Nem lehet ez másképp itt se. A falakról nagy elődök figyelik a jelenlévőket. Mindennapi döntések és megnyilvánulások ezáltal csak úgy lehetségesek, hogy munkánkkal elődeink elképzeléseit és akaratát valósítjuk meg.

Ahhoz, hogy jobban megismerjünk egy papot, egy püspököt, ahhoz emberi hozzáállásáról kell tájékozódnunk. *„A pap is ember”* – mondaná Fodor József. Éppen ezért gyűjtötte össze egy könyvben az egyházi emberek vidám történeteit. A papi anekdoták gyűjteményének címe: *„Nem csak a bor vidámítja az ember szívét”*. A könyvet lapozgatva bizony sokkal közelebb kerülnek hozzánk az egyház elöljárói, mintha csak a templomi prédikációikat hallgatjuk. Az ő hozzájárulásával most én magam is bemutatnék egyet írásai közül – *„Duplán, ami finom”* címet adta neki –, mely gróf Széchenyi Miklós püspökről szól:

Széchenyi Miklós váradi püspökhöz egy alkalommal tisztelgésre megjelent egyik papja, akit – szokásához híven – nagyon őszinte barátsággal fogadott. Néhány percig beszélgettek, majd a püspök kegyesen elbocsátotta:

– Különben, plébános úr, 1 órára jöjjön vissza, mert nálam fog ebédelni.

– De, kegyelmes uram, az nem lehet, mert ma reggel,amikor eljöttem a vendéglő mellett, a főpincértől megtudtam,hogy ma savanyú vese lesz, s mivel ezt faluhelyen nem kapni, nem szalasztom el a kedvező alkalmat.

A püspök azonban nem hagyta annyiban a dolgot:

– De plébános úr, ha én egyszer meghívom magát ebédre, azt ne szívességnek vegye, hanem parancsnak is, ezzel szemben nincs vita.

Erre aztán a plébános úr megadta magát. Milyen nagy volt azonban a meglepetése, amikor az ebédnél számára külön szervíroztak savanyú vesét, amelyet a püspök elhozatott a „Kék macská”-ból. A plébános úr nagy meghatottsággal nyugtázta a kedves figyelmet, s bűnbánóan vallomást tett:

– Látja, kegyelmes úr, így jár az a pap, aki nincsen fiúi ragaszkodással püspöke iránt. Nem is mertem álmodni, hogy exellenciád figyelmessége engem savanyú vesével fog traktálni, s ebéd előtt elszaladtam a „Kék macská”-ba, s egyszer már jóllaktam savanyú vesével.”

Nagyvárad, 1911. XVII. évfolyam, 122. szám. Kedd, május 30.

TISZÁNTÚL

POLITIKAI NAPILAP

BÁRVÁR-FELSŐVIDÉKI

Dr. GRÓF SZÉCHÉNYI MIKLÓS

VÁRADI PÜSPÖK.

Széchenyi püspök az újság címlapján

Ilyen volt püspökként, ilyen volt emberként. De ő jeles politikusnak is számított, mellette egyházáért, hívőiért aggódó felszentelt pap, s nem utolsó sorban a hazájáért is cselekedni képes magyar nemes. Miben mutatkozott ez meg? Leginkább Trianon szégyenteljes diktátuma után. Képes volt a legfőbb egyházi hivatalt, a Szentszéket is megbírálni a kialakult helyzetért. Erről a következőket találtam egy róla szóló tanulmányban:

Az 1921. február 10-i püspöki konferencián – a készülő román konkordátum kapcsán – az egyik leginkább érintett gróf Széchenyi Miklós nagyváradi

latin szertartású fakadt ki a Vatikán politikája ellen. Mély fájdalommal tapasztalja a Szentszéknek engedékeny politikáját a Magyarország testéből részesedett új államokkal szemben. Magyarország ezeréves katolikus múltjával mit sem törődve, egymás után olyan intézkedéseket tesz a Szentszék, amelyek az új államok erősödését szolgálják. Ami pedig Erdélyt illeti, nem a latin katolikusokat (vagyis a magyar katolikus egyházat) védik, hanem a román államot és a románokat, mert *futnak az unió illúziója után.* Itt az ideje, hogy a magyar püspöki kar többé nem a hódolat letompított hangján, hanem nyílt és sértett önérzettel beszéljen a Szentszékkel s figyelmeztesse eddigi politikájának veszedelmeire. Széchenyi javasolta, hogy semmiféle egyházmegyei új rendezésbe ne menjünk bele. Tartsuk fenn minden egyházmegyénket, bármilyen kicsiny is lesz.

Végül ez a feszült idegállapot és aggódás segítette elő korai halálát is.

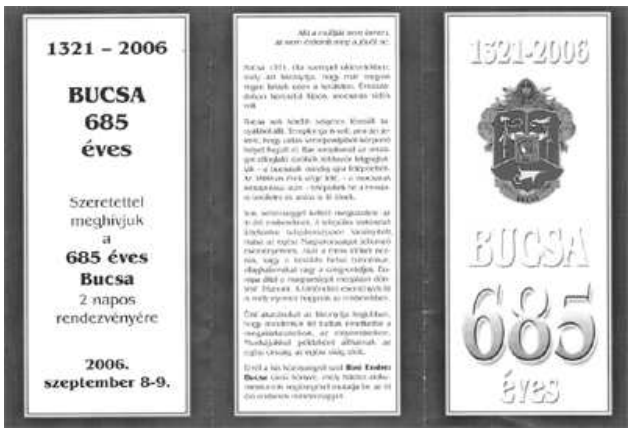
Megismerhetjük őt úgy is, mint előkelő egyházi személyt. Megjelenéséről és a környezetére hatással bíró kisugárzásáról s még a ravatalán is előkelőnek mutatkozó embert, grófot, püspököt. Hubay Miklós így emlékezik meg róla:

„Én még láttam a leggazdagabb egyházmegye főúri püspökét, gróf Széchenyi Miklóst: palotája kapujában négylovas hintó várta, teljes ornátusban szállt fel rá, és a hintó gördült vele ötven métert a székesegyház elé, ahol kisereglettek a kanonokok a hintójáról lekászálódó püspök fogadására. Surrogó, lila selyemköpenyekre és hermelinszegélyű palástokra is vélek emlékezni. Nem sokkal ezután még ennél is nagyobb pompával láttam viszont Széchenyi grófot magas ravatalán. Olyan fehér volt, azt hittem, papírból van."

Életének apró mozzanataiból azonban kitűnik milyen – a szó szoros értelmében – nemes lelkületű volt. Ő egymagában sokkal többet tett egyházáért és vallásáért, mint addig bármely egyházi elöljáró. Élete legyen példa minden magyar ember számára.

Gróf Széchenyi Miklós püspök életének minden szakaszában a hit őszinte és önzetlen harcosa volt. Ennek jegyében rendeztem meg 2006. szeptember 8-án Bucsáról írt könyvem bemutatóját. Mivel 685 évvel ezelőtt már okiratok említik a település nevét, így ehhez az évfordulóhoz is kapcsolódott a rendezvény.

A falu életének a fejlődését és viszontagságait párhuzamba vonhatjuk Széchenyi püspök életének küzdelmeivel. Ő is éppen úgy a reményt és az újrakezdést hirdette, mint ahogyan Bucsa is számtalanszor újjáéledt az évszázadok során. A legutolsó évszázadban a püspök hathatós támogatásával és hitének kisugárzásával sikerült egy olyan alapot létrehoznia, amely mind a mai napig biztosítja közel háromezer ember boldog életét.

A rendezvény meghívója

A Jézus Szíve katolikus templomban bemutatott püspöki mise jelentette az ünnepség kezdetét. A misét Tempfli József nagyváradi megyéspüspök celebrálta. Ez azért érdekes, mert a bucsai katolikus templom építője is nagyváradi püspök volt, gróf Széchenyi Miklós. A trianoni határrevízió után elszakadtunk a Nagyváradtól. Széchenyi Miklós után sokáig nem volt nagyváradon püspök, így a jelenlegi tulajdonképpen őt követte a püspöki székben. Az ünnepi misén fel lett szentelve a templom két felújított zászlója, valamint Simon M. Veronika festőművész által készített Széchényi Miklós portré. A templom megtelt a meghívott vendégekkel és a falu érdeklődő lakosaival.

A két püspök

A rendezvényen természetesen képviseltette magát Monospetri is, hiszen a Barcui Barna Polgármester vezetésével érkezett kis csoport is részese volt a kétnapos rendezvénynek.

Már ekkor motoszkált bennem a gondolat, hogy talán érdemes lenne Monospetri történetét, történelmét kutatni. Mint mostanra kiderült, nagyon érdekes és értékes adatok kerültek elő, melyek ebben a könyvben le is lettek írva.

KERESZTELŐK, ELSŐÁLDOZÁSOK ÉS BÉRMÁLÁSOK

Jézus Krisztus mennybemenetele előtt ezt mondta tanítványainak: *„Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön. Menjetek el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek; és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig."* (Máté 28,18-20)

Amint azt a hittanórákon is tanultuk, a keresztség az Úr Jézus Krisztustól rendelt szentség, amely által Ő maga vesz fel minket egyházába, s bűnbocsánatot, életet és üdvösséget ad azoknak, akik hisznek Őbenne. Ezért a keresztség egyszer s mindenkorra szól, és ha a Szentháromság nevére történt, akkor érvényes a keresztség, bármely keresztény felekezet vagy személy végezte. A szülők, a keresztszülők és az egyház feladata, hogy a megkeresztelt gyermekkel megismertessék az evangélium tanítását. A szülők és a keresztszülők ezt a keresztény hitükből folyó kötelezettségüket ismerik el.

Keresztelési igazolás

A születés után a lehető legrövidebb időn belül szokták a szülők – természetesen a keresztszülőkkel együtt – megkereszteltetni a gyermeket. Egyre ritkábban fordul elő, hogy a születés utáni pillanatokban végzik el ezt. Ez régebben sajnos sűrűn előfordult. Erre azért volt szükség, mert nem szerették volna a szülők, ha a megszületett s betegnek látszó gyermek a keresztség szentsége nélkül halna meg. Volt olyan település, ahol a keresztelés nélkül elhalálozott csecsemőt nem is engedték a temetőben eltemetni, esetleg csak azon kívül.

„Megkereszteltellek téged…"

A keresztelés alkalmával egy egyszerűbb, vagy egy díszesebb emléklapot állítanak ki, mely a későbbiek során igazolásként is szolgál, hiszen szükség lesz erre majd elsőáldozáskor, esküvőkor, hiszen ezeket a szentségeket csak abban az esetben lehet kiszolgáltatni, ha igazolva van a megkeresztelkedés.

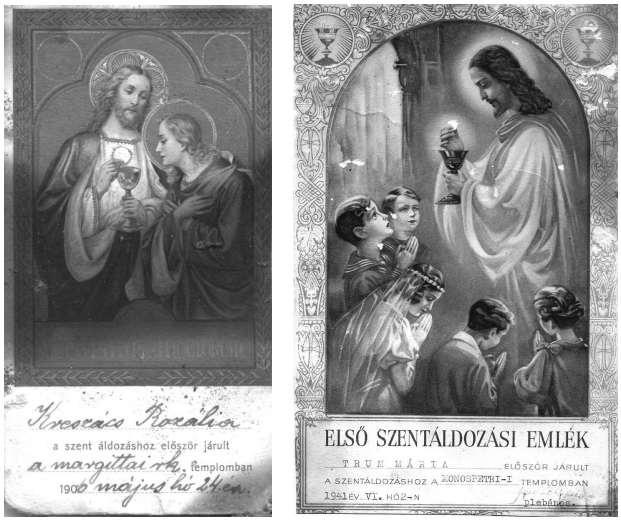
Csoportos keresztelés

A keresztelő jelentős családi esemény is. Ilyenkor a rokonság összegyűlik a keresztelendő gyermek szüleinek a házánál. Egy kis házi ünnepséggel köszöntik a keresztséget felvett gyermeket és szüleit. Az ajándék se hiányozhat ilyenkor, hiszen a legfőbb ajándék, a keresztség mellé még kell néhány világi ajándék is, amely legtöbbször a kicsi ruhatárát bővíti. Ha anyagilag megengedheti magának a család, akkor ez jó alkalom arra, hogy akár értékesebb meglepetés is jusson a kicsinek. Esetleg arany nyaklánc, fülbevaló, vagy más ékszer. De a lényeg soha nem ez, hanem az a lelki és családi támasz, amely ezen túl végigkíséri egész életén az ünnepeltet.

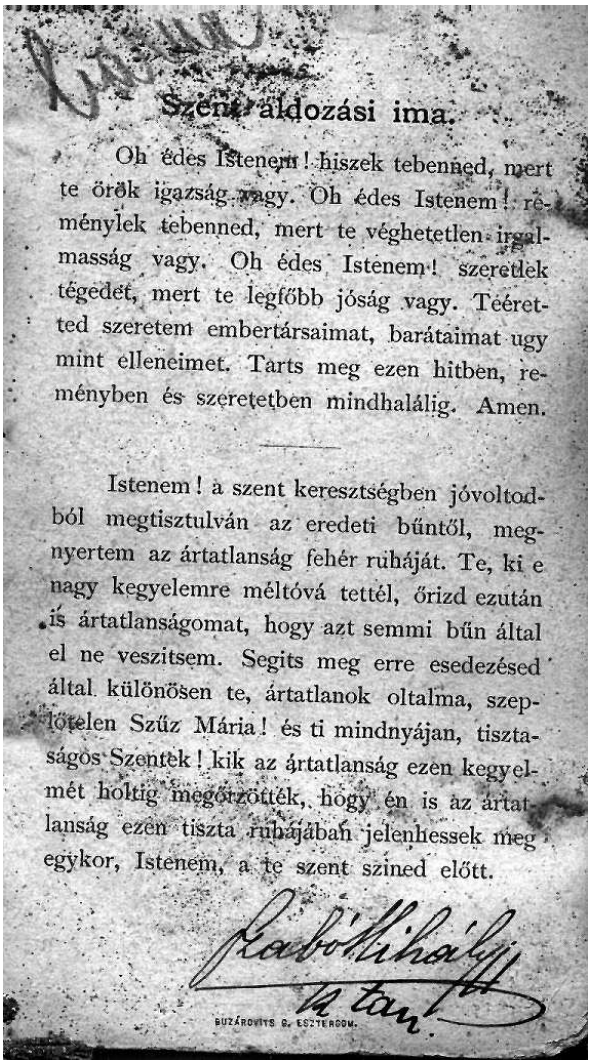
Szülők és keresztszülők a kereszteléskor

A keresztelés utáni a legfontosabb esemény a gyermekek hitéletében az elsőáldozás. Az egyház a 7. életév tájához kötötte, amikor megfelelő oktatás után a gyermek már különbséget tud tenni az Oltáriszentség és a közönséges kenyér között és képes a gyónásra. Valójában ebben rejlik az elsőáldozás misztikuma. Először juthat szentséghez úgy, hogy tudatosan készül rá. Mint gyermek, még nagyon sok bűnt nem követett el, és éppen ezért válik részükre ez nagyon fontossá, hogy lelki tisztasággal történjen meg az elsőáldozása.

Elsőáldozási emléklap 1906-ból és 1941-ből

Az elsőáldozók ezen a szép napon egy emléklapot is kapnak, amely egyben igazolásul is szolgál. A szép kivitelű emléklapok bekeretezve felkerültek a szobák falaira. Amíg Monospetriben nem volt plébánia, addig Margittán, az ottani katolikus templomban történt meg az elsőáldozás. Az emléklapok is ezt bizonyítják.

Szentáldozási ima.

Oh édes Istenem! hiszek tebenned, mert te örök igazság vagy. Oh édes Istenem! reménylek tebenned, mert te végtelen irgalmasság vagy. Oh édes Istenem! szeretlek tégedet, mert te legfőbb jóság vagy. Téeretted szeretem embertársaimat, barátaimat ugy mint elleneimet. Tarts meg ezen hitben, reményben és szeretetben mindhalálig. Amen.

Istenem! a szent keresztségben jóvoltodból megtisztulván az eredeti bűntől, megnyertem az ártatlanság fehér ruháját. Te, ki e nagy kegyelemre méltóvá tettél, őrizd ezután is ártatlanságomat, hogy azt semmi bűn által el ne veszitsem. Segits meg erre esedezésed által különösen te, ártatlanok oltalma, szeplőtelen Szűz Mária! és ti mindnyájan, tisztaságos Szentek! kik az ártatlanság ezen kegyelmét holtig megőrzötték, hogy én is az ártatlanság ezen tiszta ruhájában jelenhessek meg egykor, Istenem, a te szent szined előtt.

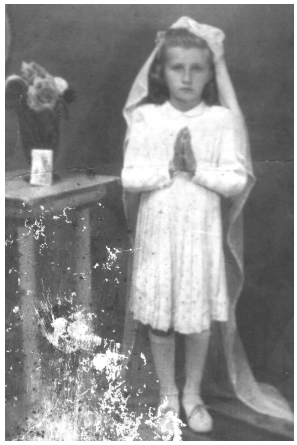
Rabóllihálj Atyám!

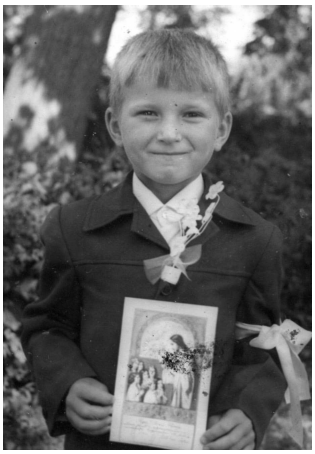
BUZÁROVITS G. ESZTERGOM.

Szentáldozási ima

Elsőáldozási lap 1955-ből

Elsőáldozók

Az elsőáldozó kislányok hófehérbe öltöznek, melyhez legtöbbször fátyol is tartozik. „Kismenyasszony”-nak is szokták hívni őket. A fiúk sötét öltönyt és fehér inget öltenek magukra.

Az elsőáldozás várva várt pillanata

Elsőáldozók régen…

…és napjainkban

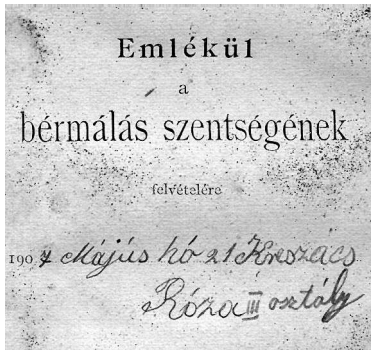

Elsőáldozók az oltár körül

A bérmálás – vagyis megerősítés – keresztény szertartás, melynek során kézrátétel vagy felkenés útján közvetítik a Szentlélek ajándékait a bérmálkozó számára az erre felhatalmazott püspök.

Már az ószövetségi próféták szólnak arról, hogy az Úr lelke lesz a várt Messiáson. S valóban, a Szentlélek szállt Jézusra, amikor megkeresztelkedett Jánosnál. Ez volt a jel, ezzel vált jellé ő maga, ezért tudjuk, hogy Ő az, akit várt a világ. A Lélekben való teljesség nemcsak a Messiás sajátja. Krisztus, szeretete által, a Szentháromság egységébe vonja az embert. A Krisztus által ígért Vigasztalót az első pünkösdkor ismerték meg azok, akik hittek az apostolok igehirdetésében. Ettől az időtől fogva az apostolok az újonnan megkeresztelkedettekkel kézrátétel által közölték a Lélek ajándékát.

A kézrátételt a katolikus tanítás a bérmálás szentségének eredeteként tartja számon. A bérmálás szentségét minden megkeresztelt és meg nem bérmált ember fölveheti.

Bérmálási emlék

REFORMÁTUS EGYHÁZ

Monospetri református temploma érdekes történelmi múlttal rendelkezik. A krónikák szerint már a török idők előtt állt itt templom. A XVI. században is volt itt istentiszteletre egy megfelelő épület (talán templom, esetleg kápolna). Bár a hódoltság idején a falu teljesen néptelenné válik, mégis ez idő alatt még egy kis mecset is épül itt. Több mint valószínű, hogy a jelenlegi templom helyén volt a Veres barátok miséző helye is a reformáció kezdete előtt.

A templom az utca felől

A reformáció erőteljesen tért hódított Erdélyben és Debrecen környékén. Ezért is nevezik Debrecent a Kálvinista Rómának. Éppen ezért volt lehetősége az új hit követőinek ezen a területen való megtelepedésére. A hit vállalása a kezdetekben bizony nehéz volt. Éppen ezért volt ideális egy olyan terület „meghódítása", amely kívül esik a főbb útvonalaktól. Egy csendes, erdőkkel körülvett völgyben, kis patak mellett könnyen gyökeret vertek a hitben és munkában boldogulásra vágyó családok. Erre a célra igencsak megfelelt a már többször kipusztult, majd újra betelepült Monos Petri.

A régi idők vallási életének dokumentációi elvesztek. A ritkán előbukkanó feljegyzések utalnak olyan dolgokra, eseményekre, emberekre, amelyekből ki lehet következtetni, hogy milyen élet folyt itt évszázadokkal ezelőtt.

Ilyen az a feljegyzés, mely szerint az előkönyörgő az istentiszteleteken Gálos István oskolamester volt. Ez máris azt bizonyítja, hogy a hit gyakorlásán kívül a gyermekek oktatása is folyik Mónos Petriben az „oskolamester" irányításával. Akkor nézzük meg, hogy kik voltak még a feljegyzések szerint tanítók, akik előkönyörgőként is szerepeltek az egyháznál.

Előkönyörgő (tanító)
1765. Gálos István oskolamester
1786. Kőtely Péter rektor
1795. Borbély József rektor
1801. Marosy György rektor
1809. Erdei Ferenc oskola rektor
1810. Tereniczy József iskola rektor
1816. Áron Benedek oskola rektor
1840. Ökrös Péter tanító
1851. Sélcug István rektor
1879. Kondor János

Az istentiszteletekhez használt eszközöket a hívők adományozták a gyülekezetnek. A jobb módúak természetesen értékesebbeket, az egyszerűbb emberek pedig nyilván kevésbé értékes tárgyakat tudtak felajánlani. Ők inkább kétkezi munkájukkal segítették az egyházat és annak képviselőit. Az egyház rendelkezett bizonyos földterülettel, így azt művelni is kellett. Nyilván ebben tudtak segíteni az itteni gazdák, az itt élő cselédek, földművesek. Erre lehet következtetni az 1879-es esperesi vizit alkalmából készített jegyzőkönyvből. Az 1879-es esperesi vizit összegzésében ez található:
Gyümölcsfaiskola van, de hasznavehetetlen.
Méhészet is van.
Magtári állás: 11 köböl, 3 véka
Tartozik lelkésznek 10 frt, tanítónak 20 frt
Van állami segély is „magyar református segély" egylettől évi 150 frt
13 ˝ hold földbirtok
2 ˝ hold szántó
2 hold kaszáló
9 hold a tanítónak
Lelkésznek semmi
A földek adóját az egyház fizeti

Ebből is látható, hogy az egyház milyen „vagyonnal" rendelkezett s ezzel milyen módon gazdálkodott. A fentiekből ki lehet következtetni, hogy nem mindig úgy mentek a dolgok, ahogyan annak mennie kellett volna, hiszen tartozásai voltak a lel-

kész és a tanító felé is, ugyanakkor a gyümölcsfaiskolával se nagyon törődnek.

Mindemellett rendelkezett egyéb vagyonnal is az egyház, hiszen a templomot be kellett rendezni, az istentiszteletekhez és az egyházi ceremóniákhoz kellettek eszközök, tárgyak. Bár ezek nagy része adomány volt, mégis az egyház vagyonát képezték. Éppen ezért mindig el kellett számolni velük.

A leltárban a 3. sorszámot viselő ón pohár

Az egyházi szertartásokhoz, valamint az istentiszteletekhez elengedhetetlen kellékekről többször is készült leltár. Mindez azt mutatja, hogy a hívők adományaikkal mennyire segítették templomukat. 1812. december 17-én készült egy leltár.

1. *Egy nagyobb ón kanna 2 ″ iccés, ilyen reámetszéssel: A Mónos Petri eklézsiához való ez a kanna 1698-ban.*
2. *Egy kisebb ón kanna 1 ″ iccés, ezzel a metszéssel: N. Pósalaki János Úr istenes indulatjából conducálta a M. Petri eclézsiának Anno 1724.*
3. *Ivó pohár, ón, egy meszelyes ezzel a metszéssel: CONDONÁLTA EZZEN POHÁRT a Monos Petri Reformata ECLESSIÁRA TATÁR ERZSÉBET ANNO 1713. DIE 7 FEBRUARY*
4. *Egy keresztelni való ón kanna egy meszelyes, metszés nélkül való*
5. *Három cin tányér, az első ilyen metszéssel: Conducálta ezen tányért a Mónos Petri Ref. Eclézsiába Tatár Erzsébet Anno 1713. 7 February. A második ilyennel: Sz. M., a harmadik minden rá való metszés nélkül.*
6. *Három abrosz, egy benne a Margithai eklézsia ajándéka.*
7. *Három patyolat arannyal kivarrott keszkenő: kettő a Pósalaki Erzsébet és Zsuzsanna ajándéka, ennek a kettőnek egyikén ilyen arannyal tett varrás olvastatik: AZ MO. PETRI SZ. EKLESIAHOZ ISTENES INDULATBUL VARTAK POSALAKI ERSEBET ÉS SUSANNA 1730 D. 20 XBR*
8. *Négy keszkenő a Margittai eklézsia ajándéka. Kettő gyolcs, ennek egyike zöld selyemmel varrott és arannyal, a másik veres selyemmel és arannyal, kettő patyolat, egyike ennek mindenféle selyemmel varrott és selyemmel tett varrás olvastatik rajtok. A másik kék és minden varrás nélkül való.*
9. *Három szakajtó ruha.*
10. *Egy láda a margittai eklézsiától.*
11. *Kenyér szelő kés.*
12. *Egy öt iccés ivos kancsó.*
13. *Egy cserép tál kereszteléshez való*
14. *Egy nyolcvan fontos harang*

feljegyezte: Kulcsár György

A fentiekben felsorol tételek közül szerencsére még több is megtalálható az egyházközségnél, a parókián, illetve a templomban. Értékük meg nem határozható, hiszen ez pénzben nem mérhető. Inkább csak erkölcsi értéket határozhatunk meg, hiszen felbecsülhetetlen az a kincs, melyet az 1700-as évekből hagytak ránk elődeink.

A leltárban a 7. sorszámot viselő arannyal kivarrott terítő közepe

Az ón ivópohár, a kereszteléshez használt ón kanna, az arannyal hímzett keszkenő (terítő), a szószéket, a padokat díszítő horgolások és hímzések, de minden adomány, mely az egyház részére készült, dicsőségére válhat úgy az adományozónak, mint az adományozottnak.

A nyolcvan fontos harang súlya – ha a régi magyar mértékegységet vesszük – 44,8 kg. Vagyis egy kis harangról van szó.

Leltár többször is készült, így folyamatosan észre lehet venni, miként gyarapodott az egyház akár bútorzatban, akár díszítő kellékekben.

Az 1969-es leltárban már 130 tétel szerepel. Ebben még megtalálható a régiekből néhány, de természetesen az időközben beszerzett, vagy adományozott tárgyak is fel vannak sorolva. Nagyon sok úrasztali terítő készült az idők folyamán, így ezek is rajta vannak a leltáríven a harmóniummal, a padterítőkkel, az újonnan készült padokkal együtt. Természetesen mindegyiknek az értéke is fel van tüntetve, így az összesítés végén ott van a felbecsült érték. Ez azonban nem váltható át pénzre, hiszen se a hímzett terítők, se az udvaron álló gémeskút nem olyan vagyontárgy, amelyet áruba lehetne bocsátani.

Kehely és kancsó

Ugyanakkor az újkori leltárban felfedezhetjük azokat a gyarapodásokat, amelyek mind értékében, mind jelentőségében kiemelkednek. Gondolok itt például a harangokra. Míg az 1812-es leltárban csak egy kis harangról van szó, addig az 1969-esben pedig már kettő szerepel. Az 1905-ben pusztító tűzvész bizonyára tönkretette a régi harangot, ezért újat kellett öntetni. Mérete hasonló volt elődjéhez, hiszen az 1906-ban öntött harang 55 kg. 1924-ben egy nagyharang is felkerül a toronyba, ez már 125 kg-os.

A harangoknál egy kis probléma merült fel kutatásaim során. Ugyanis az 1969-es leltárban és a napjainkban készült tanulmányban eltérő adatok szerepelnek. Ifj. Mátyás Árpád írásában a nagyharang 350 kg, a kicsi pedig 150 kg. Az 1969-es leltár lapjain viszont a nagyharang 125 kg, a kicsi pedig 55 kg. Mind a kettőnél a nagy- és kisharangok felírása megegyezik, csak a súlyuk eltérőek.

A kutatások során feltétlenül oda kell figyelni azokra a feljegyzésekre, amelyeket az itt szolgáló lelkészek, vagy a településről író kutatók, történészek rögzítettek. Értékes információk ezek, még így töredékben is, hiszen a kortárs, az itt élő mindenkor sokkal pontosabban tud az eseményekről, mint a távoli múltba visszanéző helytörténész. Mik is voltak ezek? Nézzük meg!

„A XVIII. Sz. elején oláh református egyház volt, meg a láni(?) oláh esperesnek volt alávetve…” írja Barcza a helyi kutatás eredményeképpen. De azt is megtudhatjuk, hogy1795-ben Marosi József lelkészt megfosztották állásától, mert *„a fennálló eklézsiai igazgatást csúfosnak mondatta.”* Talán jogos volt az eltávolítása, hiszen saját munkaadóját, saját egyházát bírálta. Ugyanakkor ez által mi is megtudtuk azt, milyen problémákkal küszködhetett Marosi József lelkész.

Ónkancsó az 1700-as évekből

Hasznos dolog az esperesi vizit jegyzőkönyveit olvasgatni, hiszen itt is érdekes adatokra bukkanhatunk. Az 1879-es esperesi vizit jegyzőkönyvében például ez olvasható: *„a presbitereket a nép választja, áll 6 toryból.”*

Fontos adat ez is, hiszen az egyház működéséről kapunk információkat. A kutatás során azonban minden kis információt a felszínre kell hozni. Nagy figyelmet érdemelnek az anyakönyvek is. Bár jórészük megsemmisült, mégis maradtak olyan feljegyzések, melyek itt lettek megörökítve. Érdekes az 1801-1820-as anyakönyvben leírt feljegyzés is:

„Nógrádi Mátyás életében ezt olvashatni:

Ezen püspök alatt 17 zsinatok tartottak melyeken sok oláh reformata eklézsiába rendeltek oláh református prédikátorok, mint például Tatárosi János Csételekre, Kövesdi Péter Mónos Petribe, stb.

Lásd Tóth Ferenctől Túl a Tiszai püspökök élete pag. 140. E szerint 1665-től 1668-ig lévén püspök azon időben. t.i. 1665 s utána 1681 körül már Monos Petri református anyaeklézsia – e szerint.

Kövesdi Pétert lehet első lelkésznek tenni, ő tőle kezdve 1711-ig kik voltak, arról nincs adatom. Idejegyzi Haragos Antal."

Az információkra mindenkor ügyelni kell, hiszen történhetnek tévedések is. Itt jegyzem meg, hogy bár Haragos Antalnak nem volt tudomása arról, hogy kik szolgáltak Monospetriben. Nekünk viszont szerencsénk van, mert Barcza kutatásai alapján 1637-től tudjuk a lelkészek neveit.

Az egyház körül tevékenykedők nevei is előkerülnek egy-egy feljegyzésből. Így került elő az információ arról, hogy 1879-ben Biró Lajos volt a harangozó.

A lelkész és az egyház egyik fő segítője a gondnok, vagyis a kurátor[1]. Nézzük, vajon kik viselték ezt a nemes tisztséget Monospetriben:

Kurátorok:

1787. Bagi Mihály
1790. Kerekes István
1791. Farkas Péter
1801. Vadas István
1813. Bede István
1820. Farkas Sándor
1852. Bóna Mihály
1868. Csengeri Mihály
1869. Fazekas István
1870. Fekete Mihály
1871. Kiss Sándor
1872. Nagy Lajos
1873. Farkas József
1874. Tokaj Sándor
1875. Kis György
1876. Szilágyi István
1877. Fazekas József
1879. Kellemen József
1880. Jakab János
1881. Veres Ferenc
1883. Szilágyi István
1884. Csengeri Pál
1887. Jakab János
1887. Farkas József
1888. Veres Ferenc
1890. Kis György
1892. Kellemen József
1893. Farkas József
1893. Nagy József
1895. Vince Lajos
1896. Bóna Sándor
1897. Fazekas János
1898. Csengeri Pál
1901. Veres Ferenc
1903. Vasadi Pál
1911. Kiss József
1913-15. Kiss József

Ifj. Mátyás Árpád, a jelenlegi lelkész átadott részemre egy tanulmányt, melyet ő írt Monospetriről, illetve a református egyházról. (Ez az írás a könyv végén teljes terjedelmében elolvasható.)

Ifj. Mátyás Árpád írásában fel vannak sorolva a Monospetriben szolgáló lelkészek, melyeket most itt én is felsorolok. Erre azért van szükség, mert kutatásaim során én magam is olyan adatokhoz jutottam, amelyek feltétlenül ide kívánkoznak. A névsor 1637-től napjainkig ifj. Mátyás Árpád gyűjtéséből:

Lelkipásztorok: Beregszászi Lőrincz 1637.- Tersóczi Péter 1666.-Kövesdi Péter 1671.- Marjai János 1678.-Surki András 1686.-Solti István.-1696,- Kéméri Benedek.-1702.-Szatmári Ferenc 1711.- Gyáni György 1712.-Csengeri Pál 1713.-Zilahi János 1716.- Gyulai Ferenc 1718.- Hollósi György 1719.- Nánási János 1725.- Zilahi János 1731.- Csengeri Mihály 1732.- Szigeti László 1736.- Ecsedi György 1742.- Medgyesi György 1761.- Komjáti László 1765.- Sukoni István 1769.- Kalmár János 1772.- Gálfi Péter 1774.- Sámi Sámuel 1775.- Szetek György 1777.- Solymosi Gábor 1779.- Komjáti László 1781.- Szolnoki Sámuel 1786.- Budai József 1787.- Marosi József 1792.- Borbély József lévita 1795.- Imre János 1797.- Kaldi József 1801.- Földesi György 1802.- Séru József 1806.- Kulcsár György 1809.- Sári Dániel 1832.- H. Antal 1852.- Lénárt Péter 1863.- Váry János 1868.- Lipcsei Pál 1873. 1873-1950, között érábrányi lelkészek szolgáltak be. Kádár Miklós 1950.- Tőkés Elek 1951.- Benczúr Gábor 1954.- Szendrei Dénes 1963.- Péter Miklós 1966.- Sípos József István 1969.- Katona Jenő 1973.- Bereczki András 1977.- Pázmány József 1980.- Molnár Irma 1984.- id. Mátyás Árpád 1987.- Oláh Lajos 1987.- Nagy István 1994.- Zsargó János 1996.- Darabont Tibor 2000,- ifj. Mátyás Árpád 2002.

Amint említettem, érdekes adatra bukkantam kutatásaim során. Az 1742-től Monospetriben szolgáló Ecsedi Györgyről van szó. Ugyanis nem egyszerű prédikátor volt, hiszen több műve fennmaradt kézirat formájában is. Ezek a következők:

1.) Az ember szivének képzelődéséről való trakta, Keresztyén ember e világi életben való állapotjának a sz. irás szerént való leirása,

2.) Megtérésre intő prédikáczió Perkinsusból ford.,

3.) Világ végéről való beszélgetés,

[1] ***kurátor*** prot. egyházközségek ügyeinek világi részről való vezetője, gazdasági ügyeinek kezelője. Egyéb elnevezései: *gondnok* (általános ref.),

4.) A Moses sátora és a Salamon temploma Köpke Boldizsárnak Amsterdamban 1698-ban megjelent munkája után.(Mónos-Petri, 1752.)

Mint a fenti sorok is mutatják, a Monospetriben élő és szolgáló lelkész országosan ismert, neves prédikátor volt. Megjelent írásai alapján több helyre is hívták előadást tartani. Prédikációit a hívek is nagyra értékelték. Az előbb felsoroltak közül az utolsó mű éppen itt Monospetriben íródott.

Nem esik az alma messze a fájától, Tartja a közmondás. Ez érvényes volt Ecsedi családjában is, hiszen az itt 1754 körül Monospetriben született Miklós fia se adta alább. Mit is kell róla tudni? Az alábbiakat olvashatjuk róla az Interneten:

„Ecsedi Miklós ev. ref. Lelkész. *Született: 1754 körül Mónos-Petriben Biharmegyében, hol atyja E. György ev. ref. prédikátor volt; tanulmányait Debreczenben végezte, hol a többi Ecsedi nevűektől megkülönböztetésűl poéta előnevet nyert; a theologiai szak végeztével Hód-Mezővásárhelyen volt gymnasiumi rektor 1781-83, mire a makóiak meghívták lelkészüknek, a mit elfogadott, előbb azonban a külföldi egyetemeket látogatta meg 1784-ben haza jött és elfoglalta hivatalát, melyet 1803. febr. történt haláláig viselt."*[2]

Tehát Monospetri nem csak jeles prédikátorára lehet büszke, hanem híres poétájára is. Ne feledkezzünk meg a megjelent műveiről se:

1. *Bádgyadt lelkeket éleszgető csendes muzsika*, az-az egynehány kegyes énekek. Buda, 1794.[3]

2. *Sok tövissek között felnőtt sárga liliom*, azaz: Egynehány olyan elmélkedések, melyeket hosszas sinlődése között gyűjtögetett és nagy részént beteg ágyának szélin versekbe szedegetvén leirt; azután pedig, némely virrasztó énekekkel és halotti búcsúztató versekkel toldalékúl megbővítvén, közhaszonra kibocsátott. (Szeged, 1805.)

A református egyháznál szolgáló lelkészek is sokat kutattak a falu régmúltjából, főleg a rendelkezésükre álló dokumentumokból, anyakönyvekből. Sok kis apró cédulára történt feljegyzések mind a mai napig megvannak, melyek nekem is nagyon sokat segítettek.

A kutatás kezdeti fellángolásai azonban idővel alább hagytak, így végül csak a gyűjtés néhány fázisáig jutottak el a múlt után érdeklődő lelkészek. Erre utal az a levél is, melyet Benczúr Gábor lelkész kapott 1951. március 4-én Érkávásról:

„Kedves Gábor!

Ígéretemhez szerettem volna hű lenni. Amint azonban látod, úgy maradt a Petrivel kapcsolatos dolgok megírása, ahogy az elmúlt évben megkezdtem. Sajnos nincs reménység arra, hogy be tudjam fejezni mostanában. Kedvem sincs hozzá.

A nálam levő adatokat úgy ahogy van, rendelkezésedre bocsátom. A történet-váz összeállításában a Juhász István által adott rendet követtem, mivel jónak láttam. Egyháztörténeti kurzusodban megtalálod, ha a szerint készítenéd el, vagy folytatnád tovább.

Munkádra, szolgálataidra Isten áldását kívánom. Az atyafiakat üdvözlöm.

Szeretettel: Bálint

Érkávás, 958. III. 14."

Igen. Ez a levél is azt mutatja, hogy többen is belekezdtek Monospetri történetének, történelmének feltárásába, de sajnos egyik se állt össze igazi egésszé. Nyilván a kutatás szerteágazó részei, illetve a nehézségek, – melyek menet közben tárultak fel – késztették a lelkes kutatókat munkájuk abbahagyására. Ami viszont szomorú, – amit a levél írója is közöl címzettjével, – hogy már kedve sincs hozzá. Nagyon sok energiába kerül az apró részletek felkutatása, kidolgozása. Nyilván e miatt hagyott alább a lelkesedése s fulladt az egész kutatása közönybe.

1765-től ismerjük a református tanítókat, akik előkönyörgőként is szerepeltek az egyházi életben. Az oktatás Monospetriben is felekezetek szerint lett megoldva. Külön volt katolikus, községi és természetesen református oktatás. Mindegyiknek külön iskolája, külön iskolaépülete volt. Ezeket általában az egyház építette és tartotta fenn, bár oktatási szempontból mindenkor a felügyeleti szervek illetve a Vallás és Közoktatási Minisztérium irányítása alá tartoztak.

A romossá vált református iskola épülete

Az idő és az innen elkerült diákok igazolják azt, hogy szükség volt az egyházi iskolákra, hiszen oktatási rendszerük, nevelési stílusuk egy olyan nemzedéket adott a hazának, amely napjainkban sajnos hiányzik. Bármilyen felekezet iskolájáról is van szó, egyikben se nevelték gyűlöletre, a másik kirekesztésére. Mindegyikben csak a szeretetre, a mások megbecsülésére s ezek mellett természetesen a saját vallásuk megismerésére és gyakorlására neveltek.

[2] Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái

[3] 50 éneket foglal magában. (2. kiadás. Vácz, 1795. 3. kiadás. Buda, 1807., Debreczen, 1819., 1832. és 1856.)

REFORMÁTUS Ttemplom

Régi alapokon nyugszik Monospetri református templomának épülete. A Berettyó partján álló templom építésének idejét nem lehet meghatározni. Többen Árpádkori eredetet tulajdonítanak neki. Az 1942-ben készült felmérés kérdőívén arra a kérdésre, hogy mikor épült, a válasz: *„nem tudni, igen régi lehet”*. Ugyanezen kérdőíven a templom leírásához ez került*: „ősrégi róm. kath. eredetű, volt török mecset is. A sok átépítéssel és javításokkal teljesen elvesztette eredeti alakját.”*

A református templom

Az építészeti stílusra vonatkozó kérdésre a válasz*: „Ma már ezt nem lehet megállapítani. Valószínűleg Árpádkori időkből való.”*

A kelet-nyugati fekvésű templom az évszázadok során nagyon sok változáson ment keresztül. Mindenesetre maga az épületet mindenkor imádkozásra használták. Az Árpádkori meghatározás valós alapokon nyugszik, ugyanis már a település nevében is benne van a monostor szónak a kétharmada. Ez is azt mutatja, hogy a terület nyilván egy Szent István – vagy egy későbbi utódja – által alapított monostorhoz tartozott. Az se elképzelhetetlen, hogy Petri területén helyezkedhetett el az a bizonyos névadó monostor, klastrom, vagy esetleg zárda. Valószínű, hogy az Árpádkori templom – a mai református templom – mellett vagy közelében volt. Több mint valószínű az, hogy az Árpádkori templom alapjaira épült a jelenlegi.

Az épület adatai: 12 méter hosszú és 5 méter széles. Magassága 6 méter. A torony 2 x 2 méteres, magassága pedig 14 méter.

Mint az előzőekben is említve volt, több átépítésen esett keresztül. A legutolsó nagyobb változásra az 1905-ős tűzvész után került sor. A láng martalékává vált minden olyan érték, amely akkor bent volt a templomban. Ide értve a harangot is, mely a nagy hőtől nyilván eldeformálódott vagy megrepedt s ezért újra kellett öntetni.

Emléktábla

Az 1942-ben készült feljegyzés szerint a templom mennyezete deszka, amely le van meszelve. Az 1905-ös tűzvészben elégett az előző, így ez a felújításkor, tehát 1906-ban készült. A karzat, a szószék, a padok és minden, ami fából van, 1906-ban készült, nagy része házilag. Ez is mutatja, hogy a helyi mesteremberek milyen lelkesedéssel tettek egyházukért, hiszen a berendezéseket újra kellett készíteni s ezek bizony csak úgy házilag, tehát nem neves mesteremberekkel, hanem a helyiekkel oldották meg.

A padok az úrasztala, a szószék, a karzat egyszerűségében is szép és mutatós. Az egyházközség lányai, asszonyai is kitettek magukért, hiszen a sok szép terítő és hímzett díszítések mind az ő munkájukat és áldozatkészségüket dicséri. Az 1969-es leltárban több mint negyven terítőt jegyeztek fel, amely a templomban található. Ezek között van úrasztali terítő, karzati terítő, padterítő, szószék terítő. Mindegyik a készítő ízlését és jóságát tükrözi. Az egységes vörös terítők fehér hímzéssel különleges hangulatot árasztanak. A szeretet vörös színe és a tisztaság fehérsége sugárzik a padokról, a szószékről, a karzatról.

Terítőre hímzett idézet

Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a nagyon értékes terítő, amelyet a Pósalaki lányok hímeztek és ajándékoztak az egyháznak 1730-ban, az 1905-ös nagy tűzvész idején nem lett a lángok martaléka.

A karzat

Az újjáépítés után 1907. február 10-én kelt presbiteri gyűlésen felvett jegyzőkönyvben szerepel az a felvetés, hogy fontos lenne egy közgyűlés összehívása, melyen részt venne az egyház összes adófizető tagja. A jegyzőkönyvről készült egy kivonat.

Kivonat

a monospetri-i magyar ref. Egyház presbiteriuma által 1907. évi febr. hó 10.-én tartott gyűlésén felvett jegyzőkönyvéből.

Elnök előterjeszti, hogy az egyház részére szükséges építkezések és adósságok törlesztése céljából az egyház forduljon a tőkesegély alap pénztárához és onnan vegyen fel az egyház által elbírható segélykölcsönt a szükséges befektetésekhez.

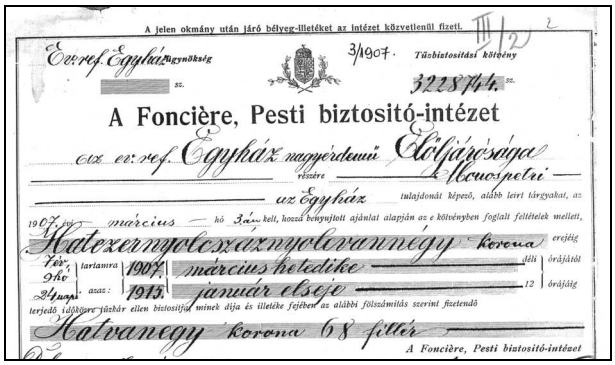
Az egyháztanács az előterjesztést magáévá teszi és általa erre nézve hozatott a következő

Határozat:

Egyháztanács utasítja Dancs József[1] *gondnokot, hogy folyó hó 17.-én közgyűlést hívjon össze, amelyen az egyház összes adófizető tagjai jelenjenek meg, hogy majd a közgyűlés adjon felhatalmazást a presbiteriumnak a tőkesegély kieszközlésére irányuló lépése megtételére.*

Kiadta:
Monospetriben, 1907. február hó 26.-án
Gábor István
Ref. Előkönyörgő egyh. jegyző

Eső után köpönyeg, idézhetnénk a közmondást, mivel a nagy tűzvész után kötötte meg az egyház a tűzkárbiztosítását. Ennek összege is jelentős volt, de nem merte felvállalni a pesbiterium egy újabb káreseményt.

A jelen okmány után járó bélyeg-illetéket az intézet közvetlenül fizeti.

Ev. ref. Egyházközség sz. 3/1907. Tűzbiztosítási kötvény 3228744. sz.

A Foncière, Pesti biztosító-intézet

cs. ev. ref. Egyház nagyérdemű Elöljárósága részére Monospetri

az Egyház tulajdonát képező, alább leirt tárgyakat, az

1907 évi március hó 3-án kelt, hozzá benyujtott ajánlat alapján az e kötvényben foglalt feltételek mellett,

Katezermyolcszáznyolcvannégy korona erejéig

Tél-, 9hr tartamra 1907. március hetedike déli órájától

Nyári 24 napi, azaz: 1913. január elseje 12 órájáig

terjedő időtartamra jáhbér ellen biztositjuk minek dija és illetéke fejében az alábbi fölszámitás szerint fizetendő

Hatvanegy korona 68 fillér

A Foncière, Pesti biztosító-intézet

Az 1907-ben aláírt biztosítási kötvény

Nemcsak a tűz, hanem az idő is véghezvitte rombolását az egyházi épületekben. A parókia, a lelkészi lakás 1860 körül épült vályogból. Talán ebben az időben készülhetett el a református iskola épülete is, mely 1905-ben fel lett újítva. Az idő vasfoga mind a két épületen elvégezte romboló munkáját, így egy új parókiát kellett építeni s az iskola se működhetett tovább. Lebontották, s az oktatás a faluban lévő másik épületben folytatódhatott.

A pénzhiány és a szegénység sajnos jellemző volt az egyházakra, így a reformátusokra is. Ennek ellenére megpróbálták szerény körülmények között is elvégezni a magukra vállalt feladatokat. A hit gyakorlására szolgáló épületek jelenleg is megfelelő, állapotban vannak. Már csak az a kérdés, hogy a hívők lelki „karbantartása” vajon meddig szükséges, hiszen a fogyatkozó létszám aggodalomra ad okot minden vallás területén.

[1] A kivonaton Dancs József neve át van húzva és fölé van írva egy másik név: Kiss József

GÖRÖGKELETI (ORTODOX) TEMPLOM

Ortodox keresztények az egyház több részre szakadása óta léteznek. Történelmileg és a hívek számának tekintetében is a kereszténység egyik fő irányzatának tekinthető. Mit is jelent tulajdonképpen az ortodox szó? Az ortodoxia tulajdonképpen egy összetett görög szó, melynek értelme: igaz hit. A szláv részeken pravoszlávokról beszélünk. Állítólag magyar sajátosság a görögkeleti kifejezés, melyet a hit földrajzilag meghatározható területét próbálja behatárolni. Többen kirekesztőnek érzik ezt a kifejezést, bár a hivatalos meghatározásoknál is ezt használják. Ugyanakkor könnyen összetéveszthető a görög-katolikus vonallal.

A kereszténység a Római birodalomban született és így nem is különös, hogy éppen ennek a nagy birodalomnak a kettészakadásával törik megy a vallás egysége is.

Az ortodox templom tornya

Az ellentétek 1054-ben egyházszakadáshoz vezettek. Ennek alapot biztosított a területi, földrajzi elhelyezkedés is. Ugyanis az első évezredben az egyháznak öt központja volt: Róma, Konstantinápoly, Jeruzsálem, Alexandria és Antiochia. Ezek közül Róma élvezett elsőbbséget – első az egyenlők között – ugyanakkor vitathatatlanul Konstantinápoly volt az egyház második legfontosabb központja. A szakadáshoz nemcsak a földrajzi és területi különbözőségek miatt került sor, hanem a vallás alapjának és értelmezésének az eltérései miatt.

A legfőbb dogmatikai kérdésekben nincs lényeges eltérés. Az ortodox teológia és misztika egyik kulcsa az átistenülés, mely szerint az isteni természet radikálisan átalakítja a hívő ember természetét, ugyanakkor a szent írások és a szentek ábrázolása mind az isteni jelenlét hordozói. Éppen ezért az ortodox hívők nagy tisztelettel és kiemelt alázattal viseltetnek a szenteket ábrázoló ikonok felé.

Az Ortodox Egyházban a szentségeket hivatalosan „szent titkoknak” nevezik. Hét szentséget különböztetnek meg: a Keresztséget, a Bérmálást, a Szent Áldozást, a Bűnbánat (gyónás) Szentségét, a Szent Kenetet, a Házasságot, s a Papi Rendet. Mint látjuk, sok mindenben hasonlít a római katolikus egyházhoz. Ez érthető is, hiszen egy azonos alapon nyugvó tézisből indult mind a kettő. Mindemellett az Ortodox Egyház legrégibb és leghagyományosabb gyakorlata az, hogy mindent, ami az Egyházon belül van és történik szentnek és misztikusnak tekint.

Templombelső

Én magam ezt a misztikumot éreztem, amikor beléptem a Monospetriben az ortodox templomba. Mivel ortodox templomot még nem láttam, így természetesen nagy hatással volt rám ez a kis szentély. Méreténél fogva bensőséges, a belső terének díszítései, bútorzata, zászlói és ikonjai azok az elemek, melyek egyedivé teszik.

Eredetileg nem ortodox templomnak épült. Több mint valószínű katolikus, esetleg görög-katolikus hívők építhették az 1700-as években, mivel az 1804-es térképen már jelölve van, s egyik harangja 1750-

ben készült. Pontos építési dátuma nem ismeretes, ugyanakkor a toronyban lévő harangok egyikén – a kisebbiken – található egy évszám, mely az öntés idejét jelzi. A felirat a következő:

ISTEN DICSŐSÉGÉRE MONOS PETRI OLASZ ECCLESIA MAGA KÖLTSÉGÉVEL 1750

A kisebbik harang

Az évszám a harang készítésének dátuma, mely egyben azt is jelzi, hogy ebben az időszakban már jelentős létszámú katolikus vagy görög-katolikus híve van a községnek. Lehetséges, hogy a templom építése után került ez a harang a toronyba. Ha viszont később épült, akkor ez a kis harang csak egy haranglábon állva hívhatta istentiszteletre a hívőket egy imaházba.

A nagyharang 1932-ben készült. Ezen már román nyelven van a felirat:

ACEST CLOPOT S-A CUMPÂRAT ÎN ONORAEA PREACURATEI FECIOARE MARIA DIN CONTRI BUI REA CREDINCIŞILOR GRECO CATOLICI ROMÂNI DIN PAROHIA PETREU AHUL 1932

TURNAT DE FIUL LUI ANTONIO NOVATINI S.P.A. TIMIŞOARA No. 5650

Ezt a harangot is a Temesváron működő Novotny Antal készítette, mint a katolikus templom tornyában lévőt.

Sajnos a templom történetéről és az egyházközösség életéről semmilyen okirat nem maradt fenn, legalábbis itt Monospetriben. Éppen ezért csak az itt fellelhető tárgyi emlékek és az itt élők visszaemlékezései alapján lehet valamennyire tájékozódni az elmúlt évtizedek, évszázadok alatt történt változásokra.

Se a külső, se a belső kialakítás nem vall a jellegzetes ortodox templomépítésre. Ugyanakkor érdekes az, hogy egy 1901-ben készült felmérés alapján itt Monospetriben nincs ortodox, vagyis görögkeleti vallású család.

Templom a falu felett

Az ekkor készült statisztika alapján az itt élő lakosság 23 %-a görög-katolikus, 60 %-a római katolikus, 5 %-a református és 2 %-a pedig izraelita.

Egy régi felvétel a templomról

1940-ből már más adatokat ismerünk. Az akkori felmérés szerint 796 római katolikus, 227 görög-katolikus, 17 görög-keleti (ortodox), 1 evangélikus, 197 református, 25 zsidó és 27 baptista él. Ezek az adatok sok mindent megmutatnak. Elsősorban a valláshoz tartozók különbözőségét, ugyanakkor az egyes vallás létszámának változását, illetve megjelenését. Így természetesen a görög-keletiekét is.

A templom belső átalakítása 1948 után fokozatosan megtörténik, hogy az ortodox előírásoknak megfelelő liturgiát lehessen itt gyakorolni.

A „belső oltár”

A templombelső hangulata kisugározza azt, amit képeken, filmeken láthatunk az ortodox egyházról. A szenteket ábrázoló képek, ikonok, a zászlókat díszítései teszik egyedivé ezt a kis templomot. A régi szentélyt el van választva a templomhajótól és ez szolgál tulajdonképpen „sekrestyének”, mivel az istentiszteletet bemutató pap itt ölti magára a miseruháját. Itt tulajdonképpen egy kisebb oltár található s ezen van lehelyezve a misekönyv, egy kereszt és a miseruha.

Az ortodox vallásban is vannak bizonyos előírások melyeket illik betartani. Ilyen például az, hogy abba a helyiségbe, ahol a pap öltözködik, nő nem léphet be. De ez már kereszteléskor is így van. Ugyanis a megkeresztelt fiúgyermeket a keresztelés után beviszik ebbe a részbe az egyik ajtón és a másikon hozzák ki. Amikor kislányt keresztelnek, akkor csak az ajtóig viszik, tovább nem. Őt már nem illeti meg a ceremóniának ez a része.

Ikonok

A hívők elhelyezését, ültetési rendjét is íratlan szabályok határozzák meg. A baloldali padsorban csak nők, míg a jobboldaliban csak férfiak foglalhatnak helyet. Régebben nem voltak padok a templomban, az istentiszteletek alkalmával csak álltak a hívek, de akkor is így, külön csoportban.

Az oltár közelében különös padok találhatók. Ezek az ülőhelyek el vannak választva egymástól, hogy csak egy személy foglalhasson helyet egy „rekesz”-ben. Ezek még abból az időből maradtak, amikor még pad nem volt a templomban. A tehetősebb hívők pénzéből készült ez az ülőhely. Általában egy kis névtábla is került rá, melyen az adakozó neve szerepelt. Ezekre az ülőhelyekre csakis azok ülhettek, akiknek a neve rá volt írva. Ez volt az ő kiváltságuk a támogatásért.

Az oltár és mögötte az ikonsor

Természetesen itt is megtalálhatók a jellegzetes ikonok.A régi szentély boltíve elé egy ikonsor lett elhelyezve. Ezek az apostolokat és cselekedeteiket mutatják be. Nagyon régi képek, nagyon régen fes-

tették s nem is erre a helyre készültek, de nem tudni honnan kerültek ide. Sajnos a képsor két végét lefűrészelték, hogy beilleszkedjen a boltív alá. Kár volt így elbánni vele, hiszen úgy is szépen mutatott volna, ha megcsonkítás nélkül helyezik a boltív elé.

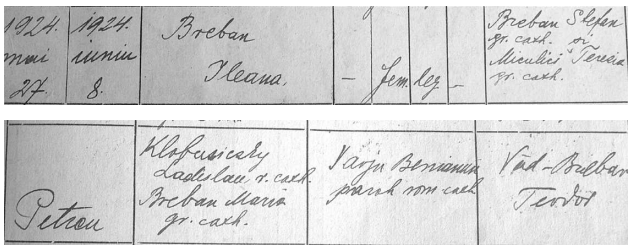
A görög-katolikusok temploma volt és a görögkeleti (ortodox) vallásúaké lett. Így tulajdonképpen szinte meg is szűnt a templom építőinek jogköre és léte, ugyanis az erőteljes ortodox befolyás nem tartotta létjogosultnak a katolicizmusnak ezt az ágát. A hívők is hosszú idő múltán elfogadták ezt a helyzetet, hiszen a vallás gyakorlása, a hit és Isten dicsőítése nem azon múlik, miként nevezik a vallást, hanem azon, hogy a hívő ember miként tud imáival, fohászaival hozzá fordulni.

A templom belseje a bejáratnál

Feljegyzések szerint a görögkeleti parókia a nagyváradi egyházmegye lunkai esperesi kerületében 1842-ben alapították. Kegyura 1880-tól a Vallásalap. Mai templomát 1901-ben Szent Mihály és Gábor tiszteletére szentelték fel. 1948. október 21-én „visszafogadták” az ortodoxiába. Vagyis ettől kezdve lett görögkeleti vallásúaké a templom és az egyházközösség.

A parókián lévő anyakönyvekben is megtalálhatjuk a helyi vallást gyakorlók neveit. A községi anyakönyvekben a bejegyzéskor odaírták a megkeresztelt gyermek szüleinek, keresztszüleinek, valamint a házasodó fiataloknak, szüleiknek és tanúiknak is a vallását. Így van ez az egyházaknál vezetett anyakönyveknél is. A régi anyakönyvek eltűntek, de 1924-től szerencsére megvannak a feljegyzések.

Keresztelési anyakönyvből részlet

Érdekességre is bukkanhatunk az anyakönyvek lapozgatása közben. A keresztelési anyakönyvből megtudhatjuk, hogy az 1924. június 27-én megkeresztelt Breban Ilenea keresztszüleinek a római katolikus Klobusiczky László és felesége, a görög katolikus vallású Brebán Mária lett bejegyezve. Ez is azt bizonyítja, hogy a rokoni kötelékekben nem számított a vallási hovatartozás.

Míg más településeken jobban ügyeltek arra, hogy csak a saját vallási hovatartozása alapján kössön egy fiatal házasságot, ezt itt Monospetriben nem vették nagyon szigorúan. Sokkal szabadabban kezelték a vallásokat, s a vallások közötti kapcsolatokat, talán éppen azért, mert az ide betelepültek saját sorsukat is láthatták másikában. Toleránsabbak voltak, megértőbbek. Nem az ellenségeskedés, hanem az összetartozás jellemezte a hívőket minden vallási csoportban.

Az anyakönyvekben sok mindenre rá lehet bukkanni, ha az ember célirányosan keres. Az adatok sok mindenről vallanak: barátságról, rokonságról, kapcsolatokról. Ennek alapján meg lehet találni azokat a szálakat, amelyek egyes csoportokat összetartott a településen.

Az ortodox egyház pecsétje

Ugyanakkor az egyházra vonatkozó információk is megtalálhatók bennük. Az itt szolgáló papok és kántorok nevei mellett az egyháznak, mint hivatalnak a lenyomatai is megtalálhatók – például pecsét formájában.

3

A műveltség jó sorsban ékesség, balsorsban menedék. Úgy gondolkodj, mint a bölcs, de úgy beszélj, mint az egyszerű emberek.

Arisztotelész

ISKOLA ÉS OKTATÁS

Monospetri iskolái – mint máshol is – az egyház irányítása alatt állt. Az egyházak biztosították a tanítókat, akik legtöbbször más egyházi funkciót is betöltöttek, leginkább kántorok voltak. A kántor-tanítókra hárult az oktatás minden gondja, s az azzal járó egyéb feladatok. A tanító nagy népszerűségnek örvendett, s mindenkor nagy tisztelet övezte. Az egyszerű emberek felnéztek rá, hiszen ő képviselte a műveltséget, a kultúrát a helyi lakosok szemében.

Minden település, minden egyházközség elsődleges feladatának tekintette a fiatalság, elsősorban a gyermekek nevelését, tanítását. Sok minden függött attól, hogy milyen felfogással, milyen eszmeiséggel kerülnek majd felnőttként a társadalom fogaskerekébe (s ez ma is így van!). Mivel az egyház volt az oktatás s ezáltal az írásbeliség terjesztésének egyetlen felhatalmazottja, így őrá hárult annak megszervezése és kivitelezése is. Ahhoz, hogy egy településen megindulhasson az tanítás, megfelelő gyermeklétszámmal kellett rendelkeznie. Eleinte az oktatást a helyi plébánosok végezték. A világi oktatók csak később állhattak munkába.

Az irányítást a Vallási és Közoktatási Minisztérium végezte. Az ő hatáskörébe tartozott az oktatók, a tanítók képzése, a tananyagok meghatározása, a fő oktatási elvek kijelölése. Mindez természetesen a kor követelményeinek megfelelően. Már az 1770-es években Mária Teréziának is az volt az elképzelése, hogy minden gyermek – legyen az jobbágy, zsellér, paraszt, vagy polgár leszármazottja – járhasson iskolába, megfelelő képzésben, az előírásoknak megfelelő oktatásban részesülhessen. Sőt azt is meghatározta, hogy az oktatás azon a nyelven történjen, mely nyelven a prédikációkat hallgatják a templomukban, függetlenül attól, hogy a Birodalom mely országában, tartományában történik mindez.

Az 1840-es évek végén a Vallás és Közoktatási Miniszter meghatározta, mily módon történjen az oktatás az „Elemi Tanodákban”:

„Oktatás tárgyai vagy is Tanulmányok az Elemi Tanodákban

§ 21. Az alsó elemi Tanodák első osztályában taníttatik:

a) A keresztény hitvallás az alsó Tanodák számára kitűzött Kis Katechismusbol, az evangelium könnyű magyarázattyával.

b) Szentírás ó szövetség érdekes kivonatban.

c) Erkölcstan rövid példákban: e három tárgy az egyházi Tanitó által külön órákban előadva.

d) Olvasás elemei, az az: betű ösmerés, egybefoglalás, szóejtés magyar és anyanyelven, hol amaz nem anyai. A Falusi Tanodákban egyedül anyai nyelven.

e) Irás: betűképzés és szóbafoglalás.

f) Számtan elsö elemei.

g) Ez osztály számára készített olvasó könyvböli kérdezgető magyarázat olvasás könyben.

§ 22. A II^{dik} elemi osztály tanulmányai ezek:

a) A Keresztény hitvallás valamivel bővebben a kitűzött könyv szerint.

b) Sz. Írás új szövetség alkalmas kivonatban.

c) Erkölcstan buzdító példákban és az Evangelium könnyű magyarázatjával. Mind ez a lelki tanítótul előadva.

d) Folytonos olvasás nyomtatványokból és kéziratokból anya és magyar nyelven. A Falusi Tanodákban egyedül anyanyelven.

e) Szintúgy az írás is.

f) számtan az egész elvont és megnevezett számok első négy számvetés nemei. A forgásban lévő pénz nemeinek, mértékeknek felbontása, átváltása, emlékezetböli gyakorlás, jövedelem és kiadások jegyzékének módja, tört számok és arany szabály.

g) olvasás, az olvasó könyv közbevetőleges magyarázgatása, taglalása.

h) Áhitatos éneklés szerény, illő, kellemes, és buzgó hangoni gyakorlata.”

Láthatjuk, hogy mivel vallási irányítással működnek ezek a „Tanodák”, igencsak erőteljesen ott van az oktatási tananyagban az Ó- és Újszövetségi Szentírás, mely minden más oktatási anyag alapja, hiszen ebből kell megtanulni az olvasás fortélyait, de ügyelnek arra, hogy mindez „*érdekes kivonatban”* történjen. A folytonos olvasás, a tartalom elmondása, a számtan alkalmazása – mindez a valós élet elemeihez olyan tematika, mely feltétlenül hasznos és eredményes volt. Az alapműveltség megszerzéséhez minden állampolgárnak joga volt, hiszen e nélkül nehezen juthatott eredményre se a magánéletében, se a munkájában.

Egyes feljegyzések szerint 1836-ban kezdődött meg az oktatás Monospetriben. Egy másik helyen az olvasható, hogy 1765-ben már volt „oskolamester” Az egyházak feljegyzéseiben kutatva rábukkanhatunk néhány adatra, de olyan feljegyzés, mely a pontos kezdetekről szólna, sajnos nincs. Egyházi elöljárók, visitorok látogatásakor került sor az iskolák ellenőrzésére. A református és a katolikus egyház is ügyelt arra, hogy a hívők rájuk bízott gyermekei megfelelő nevelésben, a kor szellemének megfelelő oktatásban részesüljenek. A hivatástudat volt mindenkor a vezérlő elv ezeknél a kántor-tanítóknál, hiszen sokszor nagyon nehéz körülmények között kellett bizonyítaniuk alkalmasságukat, elhivatottságukat.

Egy 1871-es feljegyzés szerint Monospetri *„iskolája hasznavehetetlen, semmi iskolázás…”* és a feljegyzésben az is ott áll, hogy *„az iskola nyomorult juk, teljesen fölszereletlen…”*

Ez bizony egy szomorú adat, de el kell fogadni, hiszen egy szemtanú írta le ezeket a sorokat. Lehetséges, hogy mindez azért lehetett így, mert a körülmények, a pénztelenség miatt nem volt lehetőség egy tisztességes iskola megépítésére. Bár már az 1868. évi XXXVIII. T. c. 27. és 28. §-okban foglalt rendelkezések leírják azokat a minimális követelményeket, melyek minden iskola megfelelni tartozik. Mik is ezek?

1. *Telek:* Csak egészséges helyen kell lennie. Mocsaras, fertőzött talajra nem épülhet iskola.
2. *Iskolaépület:* Nem fogadható el olyan iskolaépület, amely építési szerkezet hiányossága miatt veszélyes.
3. *Tanterem:* Az iskolaépületnek a gyermekek létszámához mérten elegendő számú tágas, világos és könnyen szellőztethető termet kell magába foglalnia.
4. *Előtér*: A tanterem nem nyílhat közvetlenül se az utcára, se az udvarra, annak előtérrel kell rendelkeznie, amelyből több tanterem is nyílhat. Ha az előtér folyosó, akkor legalább 1,5 méter szélesnek kell lennie.
5. *Árnyékszék:* az árnyékszéknél 25-30 fiúra egy ülő- és egy vizelő helyet, 20-25 leány számára egy ülőhelyet kell számítani. Árnyékszékről kell gondoskodni a tanítók részére is.

A felsorolt pontok még részletezve vannak úgy építészeti, mint használati szempontból. Arra törekedtek, a tanulók egészséges körülmények között töltsék napjaikat, s a tanítók is hatékonyabban végezhessék munkájukat.

A szigorú előírásokhoz képest a Monospetriben járt ellenőr bizony olyan állapotokat tapasztalt, melyeket nem hagyhatott szó nélkül.

A körülményekhez képest a tanítók mindenféleképpen próbálták a legjobb képességük szerint nevelni a rájuk bízott nebulókat. Név szerint csak az 1800-as évek végétől fellelhető anyakönyvekben fellelhető személyek közül tudjuk meg, kik voltak itt a tanítók. Az anyakönyvekben ugyanis bejegyezték a foglalkozásokat is, így csak azokat a személyeket kell kiszűrnünk, akiknél ott találjuk a foglalkozási rovatban a megfelelő szót: tanító.

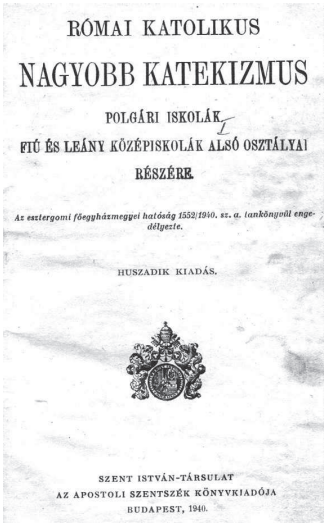
Ilyen volt Kepeczán György tanító 1896-ban. Őt a keresztelési anyakönyvben találhatjuk meg. Tehát tudjuk, hogy ebben az évben ő volt itt a tanító. Vallásához G.K. van beírva, tehát görög-katolikus volt. (Az ortodoxok, vagyis a keleti görögök K. G. jelzéssel vannak bejegyezve.)

Az 1871-es feljegyzés hasznavehetetlennek, nyomorult *juknak* (lyuknak) és fölszereletlennek mondja az itteni iskolát. Bár ez egy elég elmarasztaló – sőt lehangoló – jelentés, de mégis azt jelzi, hogy már saját iskolaépülete volt Monospetrinek ebben az időben. Egy különálló épület, amely az oktatást szolgálta, ahol az itt élő gyermekek tanulhattak. De mégis milyen könyvekből folyt az oktatás?

A református iskola bontás előtt

Mint ebben az időben mindenhol, az egyház végezte az oktatás irányítását, tehát gondoskodnia is kellett a megfelelő tankönyvekről és egyéb felszerelésről.

RÓMAI KATOLIKUS

NAGYOBB KATEKIZMUS

POLGÁRI ISKOLÁK,
FIÚ ÉS LEÁNY KÖZÉPISKOLÁK ALSÓ OSZTÁLYAI
RÉSZÉRE.

Az esztergomi főegyházmegyei hatóság 1552/1940. sz. a. tankönyvül engedélyezte.

HUSZADIK KIADÁS.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1940.

Tankönyv a polgári iskolák részére

Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök például 12 falusi ábécét küldött az iskoláknak. Ez nem azt jelentette, hogy 12 diák kapta meg, hanem ennyi iskola, vagyis nem mindegyik. Lehet, hogy jutott ebből Bucsára, lehet, hogy nem. De kaptak az iskolák más tankönyveket is. Ezek között ott volt az 1806. évi Ratio Educationisban előirányzott tankönyvek. Ilyen volt a „*Magyar biblia kérdésekkel”,* vagy például *„A Szent Írásból szedett ó és új testamentom-béli történetek a magyar nemzeti oskolák számára”.* Az aritmetikát viszont a *„Makó Pál: Bévezetés a számvetésbe”* c. könyvből ismerhették meg a tanulók. Ez a tankönyv 1780 és 1850 között többször is megjelent. Számtan mellett a helyesírás is fontos volt már ebben az időben is. A *„Magyar Ortográfia, avagy*

Írástudomány” szolgált a helyesírás elsajátítására, oktatására. Nézzük meg, még milyen könyvek szolgálták a helyi oktatást. 1845-ben egy debreceni főiskolai tanár, nevezetesen Zákány József könyve volt népszerű, melynek címe: „Szent Biblia ismertetése ref. fiú és leányiskolák számára”. Ennek ára mindösszesen 20 váltókrajcár volt. 1847-ben szintén Zákánytól Józseftől kerül ki egy könyv, melyet alkalmasnak találtak a gyermekek nevelésre és énektudásuk fejlesztésére, melyben templomi és temetési énekek voltak leírva. S még néhány könyv ebből az időből: *„Edvi Illés Pál: Első oktatásra szolgáló kézikönyv, vagyis a legszükségesebb tudományok öszvesége, vallási különbség nélkül minden néptanítók s tanulók számára”* mely 1837-ben jelent meg. De vannak valóban szakmai szempontból is érdekes tankönyvek, olyan mint a *„Népszerű természet- és egészségtan”* vagy a „*Népszerű földleirás-, történet- és törvénytan*”, a sorban követi a „*Népszerű számvetéstan és időszámlálás tudománya”,* a „*Népszerű magyar nyelvtan és írásmód, idegen szók lajstromával”*, valamint a *„Népszerű gazdaságtan*”.

Részlet a Katekizmus egyik oldaláról

Mind-mind érdekes és ma már furcsának tűnő oktatási alapanyag, de ha beleolvasunk, bizony láthatjuk, hogy mennyire alapos és talán még időt álló is az akkor megírt tananyag. Stílusánál fogva ma már teljesen használhatatlan lenne, de gondoljunk csak bele, hogy ezek szolgáltatták régi tudósaink, feltalálóink tudástárának alapját, nem beszélve arról, hogy nagyszüleink is ezeket használták.

Ahol oktatás van, ott természetesen értékelik is annak eredményességét. A tanulók tudásszintjét folyamatosan rögzítették, hiszen csak így volt értelme a tanítók munkájának. A beiskolázottak névsora és év közi munkájuknak számokkal és betűkkel leírt értékelése fontos volt. Az *„Előmeneteli és mulasztási napló” tartalmazza* ezeket az adatokat.

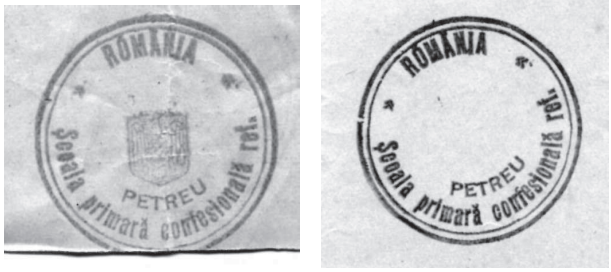
A naplóba bevezetett tanulók névsorából nagyon sok mindenre lehet következtetni, hiszen részletesen bekerültek a rájuk vonatkozó adatok: születési hely, születési időpont, a lakhely, a szülők neve és foglalkozása s a leglényegesebb, a tanulmányi előmenetel. Ez természetesen hivatalos okmány volt, oldalait megszámozták, egy nemzeti színű zsinórral átfűzték majd ennek végét lezárták vörös viaszpecséttel. Ezek az iratok az Állami Levéltárban megtalálhatók

Pecsétje külön is volt az iskoláknak, melyeket hivatalos iratokon használtak, vagyis bizonyítványokon, felszólításokon, leveleken.

A pecsétek nemcsak a hivatalos okmányok lenyomatai, hanem egy korszaké is de híven tükrözi magát a történelmet. A történelem itt ezen a vidéken igencsak viharos és változó volt nemcsak a régmúltban, hanem a közelmúltban is. A pecsétek ezt is hitelesen bemutatják. Ha megnézzük ezeket a lenyomatokat, akkor a kor változásait olvashatjuk ki belőlük. Találkozhatunk a koronás magyar címerrel és a román nyelvű felirattal is

Magyar nyelvű iskolai pecsétek

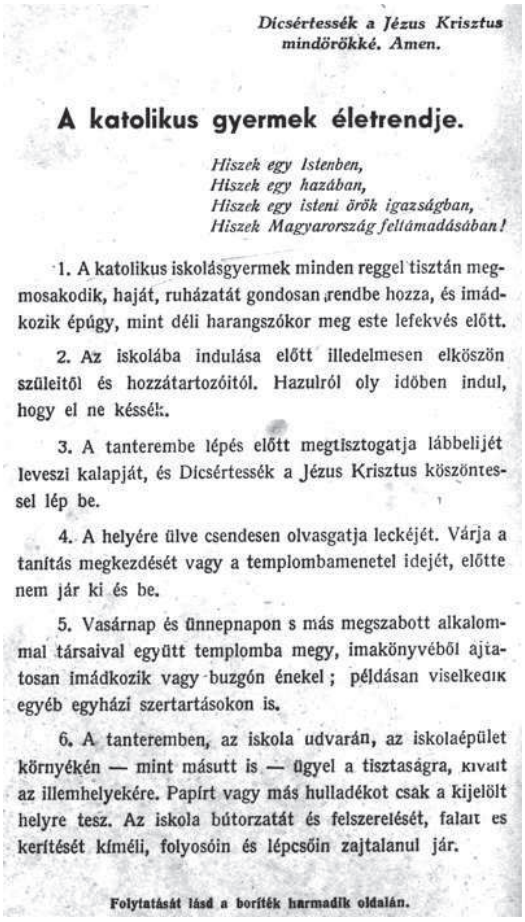

Román nyelvű pecsét címerrel és címer nélkül

Kétnyelvű iskolai pecsét

A nagy szegénység miatt nem volt tankönyve minden tanulónak, így több mint valószínű, hogy egy azon könyvből több Monospetriben tanuló gyermek is tanult.

Dicsértessék a Jézus Krisztus mindörökké. Amen.

A katolikus gyermek életrendje.

Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában!

1. A katolikus iskolásgyermek minden reggel tisztán megmosakodik, haját, ruházatát gondosan rendbe hozza, és imádkozik épúgy, mint déli harangszókor meg este lefekvés előtt.

2. Az iskolába indulása előtt illedelmesen elköszön szüleitől és hozzátartozóitól. Hazulról oly időben indul, hogy el ne késsék.

3. A tanterembe lépés előtt megtisztogatja lábbelijét leveszi kalapját, és Dicsértessék a Jézus Krisztus köszöntessel lép be.

4. A helyére ülve csendesen olvasgatja leckéjét. Várja a tanítás megkezdését vagy a templombamenetel idejét, előtte nem jár ki és be.

5. Vasárnap és ünnepnapon s más megszabott alkalommal társaival együtt templomba megy, imakönyvéből ajtatosan imádkozik vagy buzgón énekel; példásan viselkedik egyéb egyházi szertartásokon is.

6. A tanteremben, az iskola udvarán, az iskolaépület környékén — mint másutt is — ügyel a tisztaságra, kivait az illemhelyekére. Papírt vagy más hulladékot csak a kijelölt helyre tesz. Az iskola bútorzatát és felszerelését, falait és kerítését kíméli, folyosóin és lépcsőin zajtalanul jár.

Folytatását lásd a boríték harmadik oldalán.

7. A tanítás alatt figyel, s mindenben engedelmeskedik tanítóinak.

8. Tanulótársai iránt szeretettel és jóindulattal viselkedik. Nem sérteget mást, nem csúfolódik, nem gúnyolódik. Ha nagyobb már, a kicsinyeknek jó példát mutat, munkájukban és a rend megtartásában testvériesen támogatja őket.

9. Más holmijához nem nyúl. A talált tárgyat nem tartja meg, hanem átadja tanítójának, hogy azt tulajdonosának visszaadhassa.

10. Az iskolából mindig sorban, párosával és zajtalanul távozik. Nem áll ki a sorból, nem dulakodik, nem ácsorog. Szekerek, kocsik után nem szalad, nem kapaszkodik fel rájuk. Az utcán mindig illedelmesen viselkedik.

11. Egyházi és világi elöljáróit tiszteli, nekik s általában mindenkinek illedelmesen köszön a katolikus köszöntéssel. Vallását mindenkor bátran megvallja.

12. Erdőn-mezőn eszébe jut a jó Isten, aki mindent teremtett; ezért a hasznos madarakat nem fogdossa, fészkűket nem fosztogatja ki, az állatokat nem kínozza, a fákat nem rongálja.

13. Szeszes italt nem iszik, nem is dohányzik. Mind a kettő méreg, mely nemcsak testét, hanem lelkét is megöli.

14. Iskolaköteles gyermek nem járhat kocsmába, táncmulatságokra. E helyett inkább tornászik és játszik. Ez válik testi-lelki javára.

Az „Értesítő Könyvecske” hasznos útmutatásai

Az oktatás eredményességét az osztálynaplóban vezették a tanítók, de erről értesülnie kellett a szülőknek is. Erre szolgált az *„Elemi Népiskolai Értesítő Könyvecske”* Ebbe került bele a tanuló előmeneteléről minden adat s ebben üzentek a szülőnek problémák esetén.

Figyelemre méltó az értesítő minden oldala, mivel ez bemutatja a kor szellemét, oktatási stílusát. Ez a kis füzetecske minden diáknál ott volt, így az ott leírtak mindenki számára elérhető és olvasható volt. A betartása viszont az egyéntől függött.

Azt hiszem az itt felsorolt intelmek betartása, követése ma se lenne hátrány a gyermekek szellemi és érzelmi fejlődése szempontjából.

Az intelmek olyan viselkedési normára hívják fel a figyelmet, amelynek betartása nagyon fontos volt minden gyermek számára. A leírt figyelmeztetésekből kitűnik, hogy abba az időben hogyan is „rosszalkodtak” az iskolából hazatérő nebulók: „Szekerek, kocsik után nem szalad, nem kapaszkodik fel rájuk.” Ebből azt következtethetjük, hogy bizony szerettek a gyerekek a lovas kocsi után szaladni, azzal versenyezni, s bizony jóleső érzés volt nyilván a számukra, amikor felkapaszkodhattak rá, hogy ne kelljen gyalogolniuk.

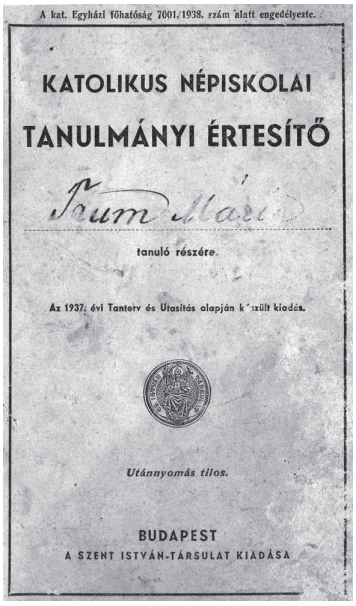
Az illedelmes viselkedésre, a példamutató magatartásra is felhívják a figyelmet, ami mindenféleképpen fontos dolog még a mai világban is, hiszen a gyermekkorban felvett viselkedésformák, vagy az illemtan ismerete nélkül bizony nem tudnánk kulturált környezetben élni.

A szeszesital fogyasztásának tiltása, a dohányzás ártalmasságára való felhívás is fontos dolog. Sajnos egy bizonyos kor elérése után régen is és ma is rászoknak a fiatalok, mutatva azt, hogy ők ezzel „felnőtté” váltak. Ez nem így van, de erre csak később döbbennek rá – ha egyáltalán rádöbbennek. A szenvedélyek kiküszöbölésére kevés esély volt régen, de ma se változott meg a helyzet ebben a tekintetben.

A felnövekvő tanuló ifjúság nagyon érzékeny és fogékony minden újra s főleg a jóra, csak meg kell ismertetni velük, tudatosítani kell annak jellegét és minőségét. Ezért nagyon sok függ a nevelőtől, a tanítás minőségétől, az oktatás célszerűségétől.

Kezdetben minden kisebb településen – így Monospetriben is – az oktatás összevont osztályokban történt. Ez azt jelentette, hogy egyazon időben több osztály volt egy tanteremben s párhuzamosan folyt a tanítás egy tanítóval. Amíg az egyik osztályt felelt, addig a másik évfolyam az írásbeli feladatokat végezte el. Bizonyára zavaró volt ez a módszer és nem mindig lehetett megfelelően odafigyelni a feladatokra, de a helyhiány miatt más megoldás nem volt. Ennek ellenére nagyon sok olyan ember került

ki ezekből az iskolákból, akik pályafutásukkal, elért eredményeikkel versenyre kelhetnek azokkal, akik sokkal ideálisabb körülmények között folytatták tanulmányaikat. Később, amikor már több gyereket kellett oktatni és még több tanteremmel (új iskolával) bővült a falu, attól kezdve már minden osztály önállóan tanulhatott.

A kat. Egyházi főhatóság 7001/1938. szám alatt engedélyezte.

KATOLIKUS NÉPISKOLAI

TANULMÁNYI ÉRTESÍTŐ

Trum Mária

tanuló részére.

Az 1937. évi Tanterv és Utasítás alapján k'szült kiadás.

Utánnyomás tilos.

BUDAPEST
A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

Trum Mária Tanulmányi értesítője

Az iskolásokról készült fényképek nagyon sokat elárulnak. A gyermekek öltözködése is mutatja a kor állapotát, hiszen szegényes, foltozott ruhában, de mindig tisztán jártak iskolába. Mindez azonban természetes volt, mint az is, hogy a jó képességűek kiemelkedhettek a környezetükből, s tudásukat felsőbb iskolákban kamatoztathatták.

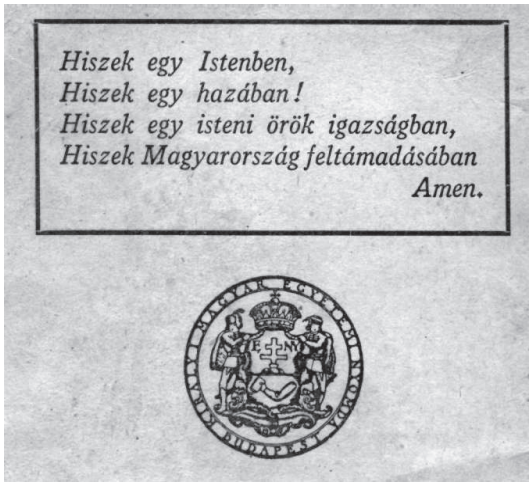
A községi iskola épülete diákokkal

Az oktatás minősége nagyon függött a tanító felkészültségétől, de attól is, milyen nyelven folyt a tanítás. Itt nem magára a nyelvre gondolok, hanem arra, hogy olyan területen, ahol több nemzetiségű a lakosság, sok függ attól, hogy a gyermek a saját anyanyelvén hallja a tanítóját s azon is kell válaszolnia, vagy egy másik nép nyelvén.

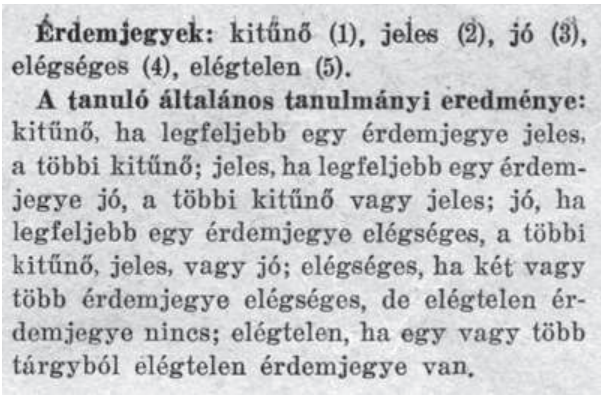
Már az 1700-as években is előírás volt, de az 1840-es években is meghatározták, miként kell oktatni a több nyelvet használó vidékeken. Függetlenül minden politikai helyzettől. Mint tudjuk, már Mária Terézia is arra törekedett, hogy a birodalom minden állampolgára a lehetőség szerint a saját anyanyelvén kapjon információkat s gyermekeik is ezen a nyelven tanulhassanak. Ugyanakkor nem volt lényegtelen az, hogy egy állampolgár megismerje, megtanulja az adott ország nyelvét is. Az 1840-es években kiadott rendelet erre pontosan ki is tér:
„Folytonos olvasás nyomtatványokból és kéziratokból anya és magyar nyelven. A Falusi Tanodákban egyedül anyanyelven."

Tehát itt is kihangsúlyozza a rendelet megalkotója az anyanyelv fontosságát, bár itt a Magyarországi viszonyokat veszi alapul. Ugyanez vonatkozott azonban a birodalom többi államára is, az anyanyelv és a helyi nyelv használatára vonatkozóan.

A politika azonban mindig valamilyen módon ott volt az iskolák falai között is. Ha megnézzük az előbbi oldalakon bemutatott pecséteket, láthatjuk azon is a politikai változásokat. Ugyanakkor a tankönyveken, munkafüzeteken, az értesítő könyvecskékbe is megjelent, néha csak egy-egy jellegzetes szlogennel.

Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában!
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában
Amen.

Egy „Értesítő Könyvecske" belső oldala

Érdemjegyek: kitűnő (1), jeles (2), jó (3), elégséges (4), elégtelen (5).

A tanuló általános tanulmányi eredménye: kitűnő, ha legfeljebb egy érdemjegye jeles, a többi kitűnő; jeles, ha legfeljebb egy érdemjegye jó, a többi kitűnő vagy jeles; jó, ha legfeljebb egy érdemjegye elégséges, a többi kitűnő, jeles, vagy jó; elégséges, ha két vagy több érdemjegye elégséges, de elégtelen érdemjegye nincs; elégtelen, ha egy vagy több tárgyból elégtelen érdemjegye van.

Az érdemjegyek pontos meghatározása

Természetes, hogy Monospetri iskoláiban is el kellett kezdeni a román nyelv oktatását, bár az első időkben ez kisebb-nagyobb nehézségekbe ütközött.

Az oktatás legfőbb célja mindig az, hogy a diákok alapvető ismeretekhez jussanak. Természetesen mindig a saját anyanyelvükön. Ez igaz minden irányban. Jelen esetben ez vonatkozik a magyar nyelv oktatására – mint anyanyelv. Régebben viszont a román betelepedők miatt kellett a román anyanyelvű diákok oktatását megoldani. Természetesen ezt is anyanyelvi szinten és minőségben.

Ugyanakkor a román többségű területeken a magyar diákok képzését is a román nyelvre. Ez nagyon fontos volt régen és még ma is az.

ГРАЮ Л

РОМЪН

ЛЇНБЯ ДОМНЇТОРЄ,

С'А Ѵ

МОДЄ'Л МЯЇ ѴШОР Д'Я ЛѢЦЯ РОМЪНЄ'

ЛЇНБЯ

ѴНГЪРЄСКЪ.

ДЄ

MOYSI БОТЯ

Романєскѣ Лѣцєторю дїн Гїрок лѣкрат.

Oláh Szó, az Uralkodó Honni Nyelvben.

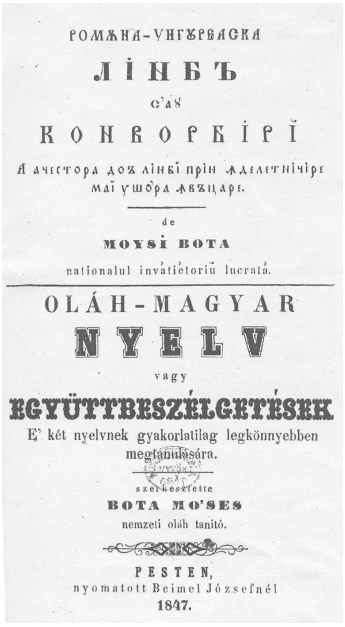
Л БѢДА.

КЪ тїпарю'л Крѫєсчїй Тїпографїй 1836.

Az 1836-ban megjelent könyv címlapja

Az első magyaroknak szánt román nyelvtan 1836-ban készült a budai Egyetemi „Könyvnyomdában". Szerzője Bota Mózes, „nemzeti oláh tanító" tulajdonképpen egy gyakorló nyelvkönyvet alkotott, melyben tematika szerint csoportosította magyar és román szavakat, kifejezéseket, mondatokat. Azért volt ez nagyszerű, mert a való élet, a mindennapi társalgás, párbeszéd, – ahogyan ő mondja: együttbeszélgetés – segítette a román nyelvvel való ismerkedést.

A román nyelvű tankönyvek fontosak voltak, így folyamatosan törekedtek annak minőségi összeállítására. A két nemzetiségű területek diákjai csak ezzel érvényesülhettek. Így nem volt meglepő, hogy egymás után adták ki a román nyelv tanítását elősegítő tankönyveket. Az 1860-as évek második felében Kolozsváron jelenik meg Octaviu Bariţiu tankönyve és Fekete János (Negruţiu) nyelvtana.

РОМЪНА-ѴНГЪРЯСКА

ЛЇНБЪ

С'АЅ

КОНѢОРЄЇРЇ

Л ачєстора доѫ лїнкї прїн Ѧдєлєгнїчїрє маї ѵшора лѣцарї.

de

MOYSI BOTA

nationalul invăţătoriŭ lucrată.

OLÁH-MAGYAR

NYELV

vagy

EGYÜTTBESZÉLGETÉSEK

E' két nyelvnek gyakorlatilag legkönnyebben megtanulására.

szerkesztette

BOTA MO'SES

nemzeti oláh tanító.

PESTEN,

nyomatott Beimel József-nél

1847.

„Együtt beszélgetés" – Párbeszéd címlapja

Alexics György új felfogású könyve a mai napig példaértékű a nyelvkönyvek között. A szerző az előszavában már meghatározza elképzelését a nyel oktatásáról:

„…mentől kevesebb nyelvtani szabályt kell adni a tanulónak, de annál több olvasmányt, illetve mentől több szót elsajátíttatni vele. A grammatikai botlásokat a gyakorlat kisimítja, de a szóbőséget nem pótolja semmi… Rajta voltam, hogy egy olyan művet adjak a magyar tanuló kezébe, amely nemcsak a román irodalmi nyelvet, hanem a legelső sorban a román nép nyelvét nyissa meg előtte."

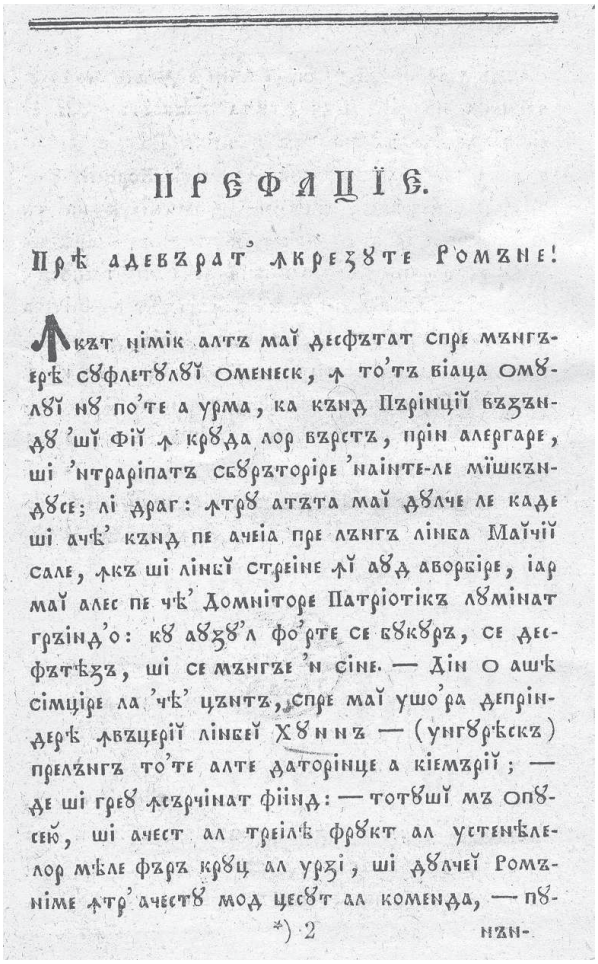

Régi iskolapadok Monospetriben egy udvaron

Igen. Ennek csakis így van értelme. Ne úgy ismerkedjen meg bárki egy – román vagy egyéb – nyelvvel, hogy csak irodalmi szinten tudjon beszélni, hiszen a köznyelv mindig eltér ettől. Irodalmi nyelven az ember nem nagyon tud érvényesülni a köznapi életben. Ezt a szerző meg is indokolja egyértelműen és világosan:

„A román nyelvben egy tömeg latin szó van, amelyeket hiába keresünk a nép nyelvében, mert azok létüket a nyelvújításnak, a latinizáló iránynak köszönhetik. Ezekre a neologizmusokra, melyekkel derűre-borúra árasztották el a nyelvet, meg olyan esetben is, ahol az illető fogalomra volt már megfelelő szó a nép nyelvében, kevésbé vettünk ügyet.”

Egyszerűen arról van szó, hogy a nép egyszerű nyelvét kell használni majd, tehát akkor ne a fennköltirodalmi nyelvvel kísérletezgessünk.

ПРѢФАЦІѢ.

Пръ адевъратъ лкрезъте Ромънє!

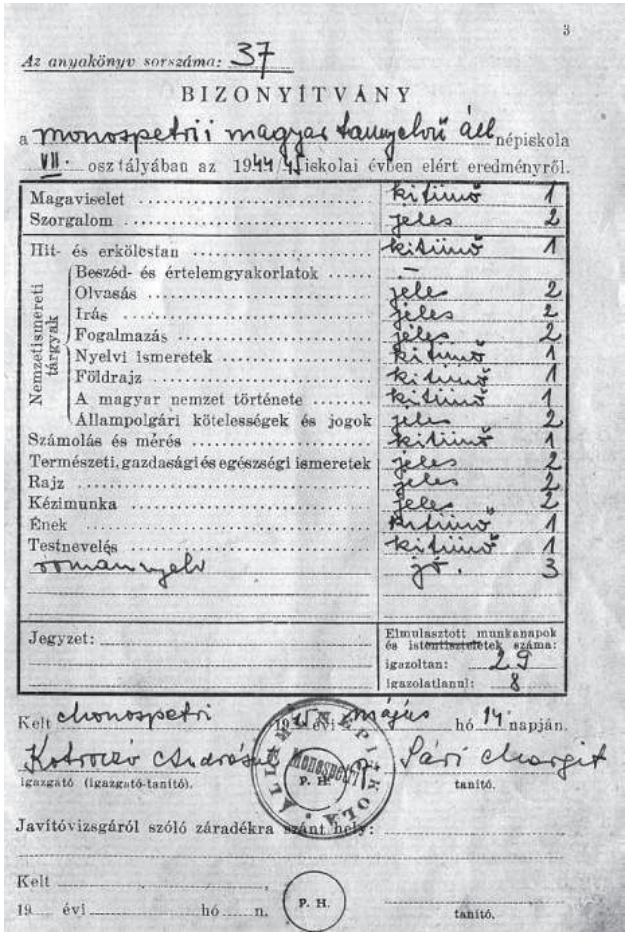
Лкът німік алтъ маї десфътат спре мънгъ-
ерѣ съфлетълъї оменеск, л то'тъ віаца омъ-
лъї нъ по'те а урма, ка кънд Пърінцій бъзънд
'шї Фіі л крѣда лор бърстъ, прін алергаре,
ші 'нтрарїпатъ съвъторїре 'наінте-ле мїшкънъ-
дъсе; лі драг: лтръ атъта маї дълче ле каде
ші ачѣ' кънд пе ачеіа пре лънгъ лінка Маїчїї
сале, лкъ ші лінеї стреіне л' аѣд аворбінре, іар
маї алес пе чѣ' Домніторе Патріотікъ лъмінат
грънд'о: кѣ аѣзѣ'л фо'рте се бъкъра, се дес-
фътѣзъ, ші се мънгъе 'н сіне. — Дін о ашѣ
сімцїре ла 'чѣ' цънтъ, спре маї ушо'ра депрін-
дерѣ лъцерїї лінеї Х ѵ н н ъ — (унгърѣскъ)
прелънгъ то'те алте даторінце а кіемърїї; —
де ші греѣ лъмърінат фіінд: — тотъшї мъ опъ-
сеѣ, ші ачест ал треілѣ фрѣкт ал устенѣле-
лор мѣле фъра крѣц ал урзі, ші дълчеї Ромъ-
німе лтр' ачестѣ мод цесѣт ал комендa, — пъ-

*) 2 нън-

Az 1847-ben megjelent könyv bevezető sorai

A kétnyelvűség mindig is gondot okozott a kisebb-nagyobb közösségekben. A nyelv ismeretére szükség van, de egy idegen nyelvet nem lehet anyanyelvként oktatni. Az anyanyelv mindig különbözik az idegen nyelvtől, hiszen az előzőt a családban, az édesanyától ismeri meg, azon a nyelven álmodik és gondolkodik. Az idegen nyelvet is el lehet sajátítani tökéletesen, de az soha nem válik sajátjává az embernek, bármennyire is szeretnénk.

Ezért kell tolerálni a más anyanyelvű csoportokat, hiszen erőszakkal nem lehet álmokat elmosni, ősöket megtagadni. Az emberi lét attól egyéni, hogy nyelvi sokszínűségével, gondolatainak változatosságával, fantasztikus akaraterejével törekedik céljainak elérésére. Ezért kell támogatni és segíteni a két, vagy több tannyelvű iskolák működését.

3

Az anyakönyv sorszáma: 37

BIZONYÍTVÁNY

a monospetrii magyar tanyelvű áll. népiskola VII. osztályában az 1944/45 iskolai évben elért eredményről.

Magaviselet	kitünő	1
Szorgalom	jeles	2
Hit- és erkölcstan	kitünő	1
Nemzetismereti tárgyak: Beszéd- és értelemgyakorlatok	–	
Olvasás	jeles	2
Irás	jeles	2
Fogalmazás	jeles	2
Nyelvi ismeretek	kitünő	1
Földrajz	kitünő	1
A magyar nemzet története	kitünő	1
Állampolgári kötelességek és jogok	jeles	2
Számolás és mérés	kitünő	1
Természeti, gazdasági és egészségi ismeretek	jeles	2
Rajz	jeles	2
Kézimunka	jeles	2
Ének	kitünő	1
Testnevelés	kitünő	1
román nyelv	jó	3

Jegyzet:

Elmulasztott munkanapok és istentiszteletek száma: igazoltan: 29 igazolatlanul: 8

Kelt Monospetri 1945 évi május hó 14 napján.

Kotocsó Sándor igazgató (igazgató-tanító). P. H. Pári Georgit tanító.

Javítóvizsgáról szóló záradékra szánt hely:

Kelt ..... 19 .... évi ..... hó .... n. P. H. ..... tanító.

Az 1945-ös magyar nyelvű népiskolai bizonyítványban a román nyelvet is osztályozták már

Sok időnek kell eltelni ahhoz, hogy a valós, vagy vélt sérelmeket ne a kisdiákok tanulásának meggátolásával, identitásának megcsonkításával növeljük.

A nyelvek ismerete nagyon sok előnnyel jár s éppen ezért sokkal több sikert könyvelhet el az, aki magáévá teszi ezt az elvet. De nem elég csak ismerni egy vagy több nyelvet, azokat alkalmazni is tudni kell a mindennapok forgatagában. Sokat segít az üzleti életben, az ember boldogulásában, de sokat számít egy világjárónak, turistának is, aki nemcsak a saját anyanyelvén tud megszólalni. Egy ember valóban annyit ér, ahány nyelven beszélni tud.

Pillanatkép egy tanítási óráról Monospetriben

OSZTÁLYKÉPEK

Visszatekintve az iskolai évekre, mindenkinek nagy élmény, ha régi önmagát látja. Ezért fontos, hogy az iskolai osztályképek valamilyen módon meg legyenek őrizve. Volt olyan időszak, amikor nem készültek fényképek, ennek hiánya sokakat érint.

A kutatásaim során előkerült osztályképeket szeretném bemutatni, hiszen ez nagyon sok emléket feleleveníthet azokban akik magukra ismernek rajta. Nem próbáltam megszerezni a képeken lévők neveit, hiszen ilyen távlatból sokszor ez lehetetlen is lenne. Ezáltal még nagyobb kihívás a rajta szereplőknek, hogy vajon felismerik-e osztálytársaikat, illetve emlékeznek-e még a nevükre.

Látható még néhány fotó egy-egy iskolai rendezvényről is. Az iskola mozgalmi élete is meg lett örökítve, hiszen a nagyobb ünnepeken a pionírok szolgáltatták a műsort.

Óvodások az udvaron…

… és bent a teremben

I oszt.

1983-84

I. oszt.
1992-1993

III. B
1994/95

1999/2000

Halmazsán János fotói:

SPORT

Sportolni mindig lehet, sőt mindig kell is. Már iskolás korban fontos a rendszeres és megtervezett mozgáskultúra kifejlesztése. Ez legtöbbször az iskolai oktatás keretén belül történik. A tornaórákon minden egészséges gyereknek részt kell vennie. Ezt sokan feleslegesnek találják, pedig az egészséges életmódhoz, az állóképesség megteremtéséhez ez elengedhetetlen.

Vannak azonban túl mozgékonyak is, akik nem tudnának meglenni a sport, a testmozgás nélkül. Vannak, akik már gyerekkorban megszeretik valamelyik sportágat. Legkézenfekvőbb és a legjobban ismert sport az, amelyikhez nem kell túl sok eszköz, vagy egyéb felszerelés. A gyerekek már kicsi korukban rúgják a labdát, így kézenfekvő, hogy a futball korán népszerűvé válhat körükben – akár már iskolás korban. A szegényebb világban képesek voltak a fiúk akár egy rongylabdával is játszani. A lényeg az volt, hogy nagy focisták váljanak belőlük.

Természetesen ez nem mindig válhat valóra. Sokan mégis eljutottak addig, hogy legalább a helyi sportkörben, a helyi futballcsapatban kaphattak helyet. A foci szeretete és a hétvégi mérkőzések létrehozhattak egy nagyon összetartó közösséget. Ez így történt Monospetriben is. A futballrajongók – játékosok és szurkolók – a hétvégi meccseken megmutathatták tudásukat: a gólszerzést, illetve a bíztatást.

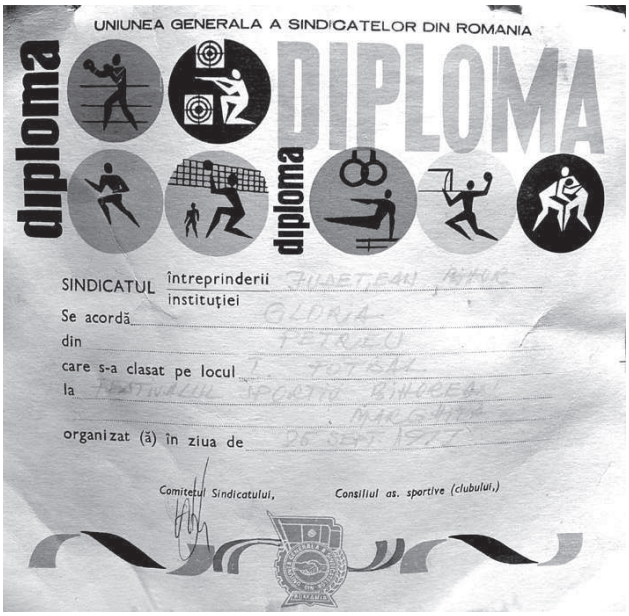
A megnyert kupán a felirat:
Consiliul Județean pentru Educație Fizică şi Sport Bihor
Bihar megyei Testnevelési és Sport Egyesület részéről

Focicsapat 1977-ben
Biró Sándor, Végső Sándor, Barursan, Scheck János, Rácz János, Takács János, Scheck-Dunai József, Karetka Aladár
Elöl: Szakács István, Árpási László, Pop Paul, Ali Tibor, Daróczi Tibor

A mérkőzés tétje nyilván az, hogy a csapat a lehető legnagyobb gólaránnyal győzzön. Persze ez nem mindig sikerül, így néha a vereséget is el kell viselni, tudomásul kell venni.

Mivel mindenki a győzelemre törekedik, ezért jelentős eredménynek számít, ha egy versenyen, egy tornán, egy bajnoki mérkőzésen egy csapat jó eredményt ér el. Nem beszélve arról, ha első lesz a csapat. Ha mindezekhez még egyéb elismerés is járul, akkor fergeteges lehet az öröm. Csak azok tudják mindezt valóban értékelni, akik részt vettek benne, akik részesei voltak a nagy eseménynek.

UNIUNEA GENERALA A SINDICATELOR DIN ROMANIA

diploma DIPLOMA diploma

SINDICATUL întreprinderii instituției

Se acordă

din

care s-a clasat pe locul

la

organizat (ă) în ziua de

Comitetul Sindicatului, Consiliul as. sportive (clubului,)

Az 1977-es bajnokságról kapott Diploma

Monospetriben is volt egy sikeres csapat 1977-ben. Kupával és „Diplomával” ismerték el a labdarúgók teljesítményét. A róluk készült fénykép és a nyertes csapat játékosainak nevei az előző oldalon látható. Kis túlzással talán ők voltak az „aranycsapat” tagjai Monospetriben. Mindenestre dicsőséget szereztek a helyi labdarúgásnak s ezzel együtt az egész falunak.

Pillanatkép a mérkőzés előtti percekről

A futball szeretete ezáltal még nagyobb lett. De nem is állt le a fiatalság, hiszen továbbra is megvoltak a rendszeres edzések. A csapat az idők folyamán lecserélődött, hiszen a fiataloknak át kell mindig adni a lehetőséget. Ez itt s e volt másképpen. A csapat folytatta azt, amit az elődök elkezdtek. Az igaz, hogy hasonló eredmény utána nem született, de hát ez maga a sport és a versenyzés. A sport, a rendszeres testedzés, az intenzív mozgás az optimális és egészséges fejlődés alapját jelenti. Éppen ezért fontos mindenki számára. Bár a cél mindig a siker, de legtöbbször a részvétel is sokat jelent..

Focicsapat 1988-ban
Jakab Zsolt, Kroti Gyula, Király Tibor, Tánki József (edző), Szakács István, Dunai Imre,, Daróczi Tibor, Elöl: Dunai József, Pintér, István, Rácz Tibor, Karetka Oszkár, Takács Zsolt

MŰVELŐDÉS, KULTÚRA

Kultúrális események, olvasókörök, ifjúsági összejövetelek mindenkor meghatározták a falu életét. Sokan hajlamosak arra, hogy elmarasztalják a vidéken élőket s csak a városi mozgalmakat tekintik mérvadónak. Pedig a kultúra alapját mindenkor a nép adja meg. Az az egyszerű ember, aki a földművelés, állattenyésztés mellett még időt szakít arra, hogy magát tovább művelje és a környezetét is a kulturális élet felé irányítsa.

Az alapfokú, esetleg középfokú iskolák elvégzése után a legtöbb falusi fiatal a saját kis környezetében élhette dolgos hétköznapjait. Ez sokaknak kevés volt, hiszen a munka mellett vágyakoztak egy minőségi kikapcsolódásra is. Részben szakmai továbbképzésre, részben irodalmi, kulturális életre.

Egyik ilyen volt a KALOT, (Katolikus Agrár Legények Országos Testülete) amely a katolikus fiúkat tömörítette egy csoportba. Az 1930-as években indult útjára ez a mozgalom, amelynek célja a vidéki fiatalság oktatása, népfőiskolák szervezése, modern mezőgazdasági módszerek megismertetése, meghonosítása, az élhetőbb vidéki életpálya tervezése volt. Alapul a hagyományőrzés szolgált, hiszen ez csak erősítette a fiatalok kötődését a falusi élet szokásaihoz, kultúrájához. A népi hagyományok, a régi népdalok megismerése, a régi táncok felkutatása, a népviselet és a régi szokások ápolása mellett a fiatal mezőgazdasági munkások és parasztfiatalok üdültetése, pihenése és szórakozása volt az elsődleges cél.

Magyarországon az első világháború után szinte nem volt család, amely ne siratott volna apát, fiút vagy testvért. Az ország helyzetét súlyosbította a Trianoni diktátum, amely területének csaknem kétharmadát elszakította, teljesen magyarlakta területeket is. A húszas évek végén kirobbant világgazdasági válság még nehezebbé tette a lakosság helyzetét, annál is inkább, mert számtalan menekült számára kellett munkaalkalmat, otthont teremteni

Az asszonyok szerepe is megváltozott, hisz a háborús években a férfiak helyett is dolgoztak; felelősségük, de öntudatuk is megnőtt. Előtérbe kerültek azok a lányok, asszonyok, akik már nem a régi feudális alárendeltségi viszonyban szerettek volna élni falujukban. Eddig ugyanis a falusi lányok neveltetésével nem törődött senki, nem vették figyelembe ennek az értékes csoportnak az érdeklődési körét, kulturális, társadalmi igényét. Pedig mindez nagyon fontos az életben, hiszen tőlük függ a felnövekvő nemzedék, tőlük függ, milyen erkölcsökkel rendelkezik majd a jövendő magyar család.

Monospetriben is megalakult a helyi KALÁSZ (Katolikus Lányok és Asszonyok Szövetsége). A lánykörbe jelentkezők először jelöltként jártak a gyűlésekre, majd – próbaidő után – ünnepélyes tagfelvételen lehettek a KALÁSZ tagjai. A felvételt a templomban rendezték a szülők és a többi hívek előtt. Minden szülő arra törekedett, hogy lánya előbb-utóbb bekerüljön a helyi csoportba.

Monospetriből érkezett fiúk a KALOT Népfőiskola bejáratánál (Szilágysomlyó 1942.)

A helyi KALÁSZ zászlós felvonulása

KALÁSZ-ruhás lányok egy családi fotón.

A KALÁSZ egyik rendezvénye Monospetriben

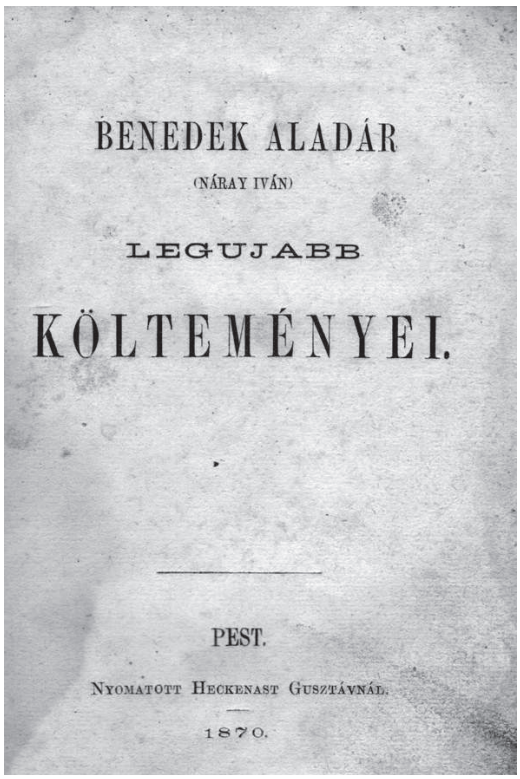
A KALÁSZ-ban nem volt tagdíj. A szegényebb lányok nem tudták volna megfizetni, a jobb módú parasztcsaládokban viszont nem áldoztak volna ilyen kiadásra. A lánykörnek azonban volt bizonyos bevétele, műsoros estekből, amikor kisebb színdarabokat, jeleneteket adtak elő megfizethető belépő áráért.

A Monospetriben működő KALÁSZ tagjai is megpróbáltak egy olyan közösséget kialakítani, amely programjával, megjelenésével számíthatott a faluban élők elismerésére. Nem vettek be maguk közé bárkit. Saját zászlójuk volt s egyszerű, de szép egyenruhájuk.

A fiúk és leányok csoportjainak működése az egyház irányítása mellett a helyi értelmiségi réteg nagyfokú támogatását is élvezte. Ez nagyon fontos volt, hiszen ezáltal megszűnt a társadalmi rétegek elkülönülése. A szegényebb, vagy jobb módú fiatalok is egy közösségbe jártak, egy cél érdekében tevékenykedtek. A családok is támogatták ezeket a megmozdulásokat, hiszen látták, hogy milyen nagy haszna van a fiatalság fejlődésében, a jövő nemzedék formálásában.

Egy KALÁSZ-os lány verset mond

BENEDEK ALADÁR
(NÁRAY IVÁN)
LEGUJABB
KÖLTEMÉNYEI.
PEST.
NYOMATOTT HECKENAST GUSZTÁVNÁL.
1870.

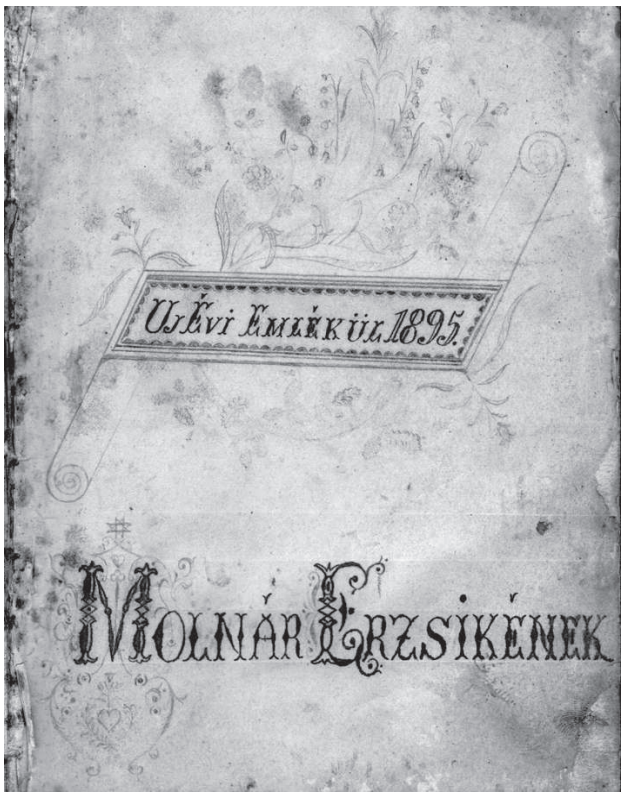
Verseskötet 1870-ből

A kulturális élet és a művelődés azonban nem korlátozódott kizárólag ezekre a mozgalmakra. Az itt élő fiatalok más vonalon is keresték a tájékozódási lehetőséget a kultúra vonalán. Az iskolában megkedvelt írók, költők könyveit a későbbiekben is olvasgatták az emberek. Mivel nem tudott mindenki a könyvekre pénzt áldozni, így nagyon jó feladatot látott el a Monospetriben működő Katolikus olvasóegylet. Az olvasni, művelődni vágyó emberek kölcsönözhettek innen könyveket.

A helyi Olvasóegylet pecsétje

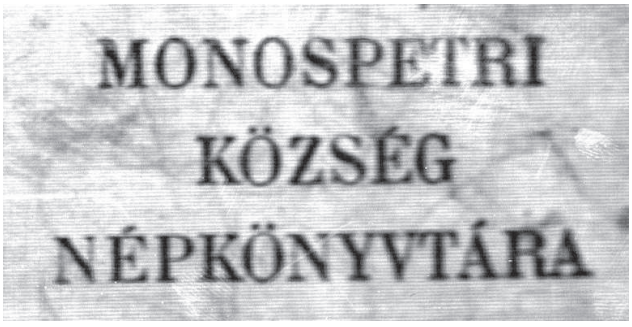
A kölcsönözhető könyvek között verseskötetek, regények, történelmi múltunkkal foglalkozó írások valamint szakmai kiadványok voltak. Mindenki az érdeklődésének megfelelő könyvet vihette haza. Otthon, a házaknál az egyetlen olvasni való könyv a Biblia volt, és esetleg az imakönyv. Ezek azonban csak a vallási élet megerősítéséhez, az imádkozáshoz kötődtek.

Ajándékkönyv díszes betűkkel

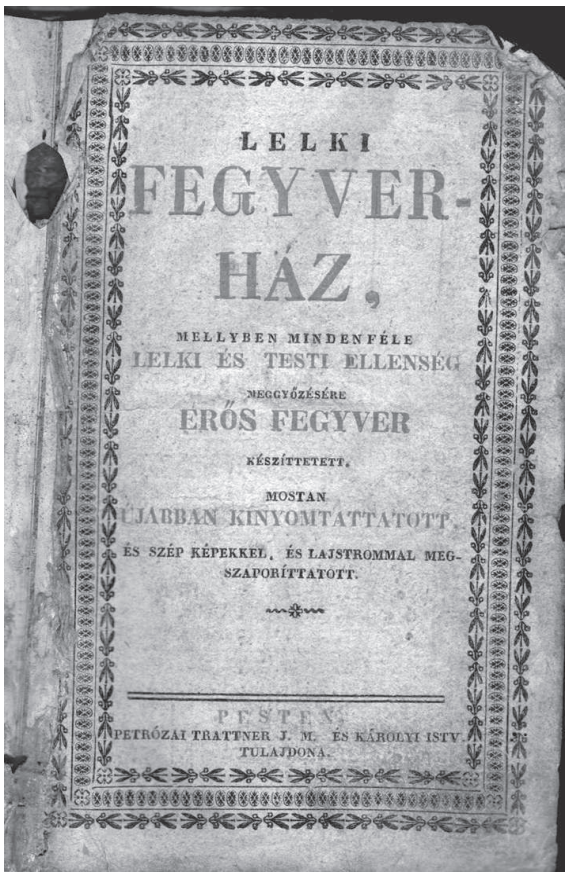
A világi élet sokszínűségét, érdekességét azonban csakis a könyvek változatosságaiból ismerhették meg.

Sok érdekes könyvre bukkantam kutatásaim során, melyek bizonyítják, hogy itt Monospetriben mennyire volt igény a művelődés eme vonalára. A különlegességek között volt egy verseskönyv, amelyet 1895-ben ajándékoztak Molnár Erzsikének. Benedek Aladár Legújabb költeményeit ajándékozta ennek a lánynak a mostanra már ismeretlen ajándékozó. Az ajánló szöveg díszítettsége azt jelzi, hogy nyilván a hódolója nyújtotta át neki ezt emlékül Újév napján.

A Községi könyvtár

Nemcsak a Katolikus Olvasóegyletből lehetett könyveket kölcsönözni. Monospetri Község Népkönyvtára mindenki számára nyitva volt s itt hozzájuthatott olyan kiadványokhoz, amelyek megvásárlására nem mindenkinek volt lehetősége. A kultúrára és az olvasásra viszont nagy igény volt. Ezt a célt szolgálta a Községi Népkönyvtár.

LELKI
FEGYVER-
HÁZ,
MELLYBEN MINDENFÉLE
LELKI ÉS TESTI ELLENSÉG
MEGGYŐZÉSÉRE
ERŐS FEGYVER
KÉSZÍTTETETT,
MOSTAN
UJABBAN KINYOMTATTATOTT,
ÉS SZÉP KÉPEKKEL, ÉS LAJSTROMMAL MEG-
SZAPORÍTTATOTT.
PESTEN,
PETRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTV.
TULAJDONA.

Vallási jellegű kiadvány

Az egyházi jellegű kiadványok mellett a kalendáriumok, az évkönyvek fordulhattak elő a legtöbb háztartásban. Az ilyen jellegű kiadványok sokban segítették a gazdálkodó embereket, hiszen a frissen felkutatott tudományos eredményeket ezeken az oldalakon is bemutatták az érdeklődőknek. A kor technikai vívmányairól is itt, ezeken az oldalakon olvashattak.

A minden évben megjelenő kalendáriumok nagy segítségre voltak az embereknek, hiszen rengeteg ismerethez jutottak általa, ugyanakkor a hét napjait, az egyházi ünnepeket is jelezte, nem beszélve a gazdálkodást érintő időjárási előrejelzésekről és statisztikákról. A világ jelentős eseményei is helyet kaptak ezekben a kiadványokban, ezáltal szélesebb lett olvasójának látóköre, hiszen tájékozódhatott szinte mindenről, ami a kis falujának a határán kívül történt.

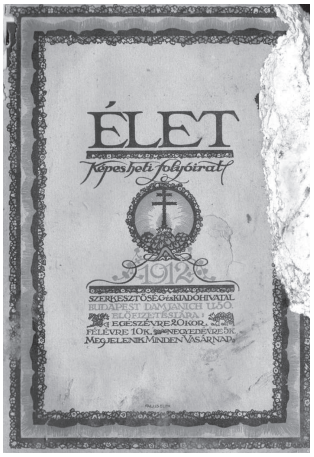

Naptárak, kalendáriumok

Újságok is érkeztek Monospetribe s ezáltal a frissebb hírekről is hamarabb értesülhettek. A kor hazafias érzelmeit tápláló képes politikai hetilap népszerű volt, hiszen az 1848-as szabadságharcban elvesztett álmokat próbálta életben tartani és a haza iránti érzelmeket erősíteni. *KOSSUTH HÍRLAPJA* beszámolt minden olyan eseményről, amelyik akár politikai, akár gazdasági vonalon befolyásolhatta az országban élők mindennapjait. Ma úgy fogalmaznánk, hogy ellenzéki sajtóként működött.

Monospetri egyik házának padlásáról került elő ez az újság

Kulturális és politikai sajtótermékek

A politikai hírek mellett a kulturális értékeket jelző sajtótermékek is jelen vannak a Monospetriben élők otthonaiban. A kor jellegzetes csalásairól, az egyszerű emberek megtévesztéseiről szóló cikkeket olvasva sokszor észre se lehet venni a több mint száz éves távlatot, hiszen szinte ugyanilyen módszereket alkalmaznak ma is a jogtalan vagyonhoz jutó, harácsoló zsiványok.

Monospetri lakói éppen úgy igényelték a nagyvilág híreit, figyelemmel kísérték a kulturális élet változásait és újdonságait. Ez is mutatja, hogy nemcsak az itt élő értelmiségiek, hanem a tudásra szomjazó gazdálkodó emberek, az iskolában tanuló diákság is fogékony volt minden olyan sajtótermékre, amelyből értesülhetett a környezet és a tágabb világ érdekességeiről. A tudásszomj alapjait nyilván az iskolában kezdték el lerakni a tanítók. Nagyon sok függött tőlük, hiszen nem volt mindegy, hogyan szerettetik meg a kis nebulókkal a magyar nyelvet, a magyar irodalmat. Irodalmi életünk kiemelkedő egyéniségeinek művei mindenkor ott voltak a téli estéken a munkában megkérgesedett kezekben. Olvasták maguknak és gyermekeiknek a meséket, verseket és az újságokban megjelenő érdekes híreket.

Ez sajnos az érdekessége mellett elszomorító is, mert ez csak azt jelzi, hogy a gátlástalan törtetők még ma is tönkre tehetik a jóhiszemű, egyszerű embereket.

Koronázási emlékkönyv

Az 1848-as szabadságharc kudarca még sokáig él az emberek emlékezetében, de Erzsébet királyné kultusza egyre erősödik. Sokan benne látják Magyarország felemelkedésének egyik lehetséges kivitelezőjét. Az ország minden részéből nagy tisztelettel tekintenek rá s várják tőle mindenkor a segítséget. Ő a példakép az anyáknak, a lányoknak és az idős, agg hazafiaknak is. Egy jó értelemben vett és hasznossá váló kultusz alakul ki, mely Erzsébet királynét – népszerűbb nevén: Sissyt – minden magyar ember reményévé állít be.

"Volt Magyarországnak egy áldott emlékezetű királynéja, Erzsébet, ki életében védő angyala volt ez országnak, a magyar nemzetnek; holta után védő szentje lett, a kit a magyar nemzet megünnepel, a kihez imádkozik, a kinek emlékét érc- és márványszoborban megörökíti az utókor számára. Élete szeretet, szenvedés és önfeláldozás volt, halála martyrhalál: a történelem mint rémtettet írta föl azt érctáblára. Elvesztése fölött csak hitünkben találunk vigasztalást, hogy az elköltözött dicső szellem odafenn az égben, az Isten trónja előtt is a mi jó hazánkat, a mi drága nemzetünket oltalmazza, óhajainkat tolmácsolja." – Írta Jókai Mór.

Ezek a sorok igazolják, hogy miért is olvasták itt Monospetriben azt a – már egérrágta – könyvet, amely Erzsébet királynéról szólt, az ő megkoronázásáról. Valamilyen módon azért Monospetri is kötődik – bár csak közvetve – a királyi párhoz, vagyis a

koronázáshoz. A nagy eseményről szóló tudósításban ott szerepel Klobusiczky János képviselő is, aki az itt élő Klobusiczkyak rokona volt. A híradás így szólt:

„A kép káprázatatóan szép volt. A tér közepén állott a királyi sátor, magasra emelve csillogó koronás fejét. Gyönyörű ez a könnyű alkotmány, mely fehér selyemben ragyogva, bíbor virágok tüzében égve, arannyal elárasztva, lebegett a királyi házat váró pódium és úgyszólván az egész ünnepi kép fölött.

Abban a fényes csoportban, mely a királyi sátor körül gyülekezett, több főúr és dignitárius különösen ragyogó díszruhája rendkívül feltűnést tett. Így Bánffy Dezső báró miniszterelnök diszöltönye, a Zichy, Karácsonyi, Batthyány és Andrássy grófok drágakövés díszruhái, Apponyi Lajos gróf udvari marsall díszmagyarja, a hercegprímás összes személyzete, Révay Simon báró, Klobusiczky János, Meszlényi Lajos képviselők remek ruhái...”

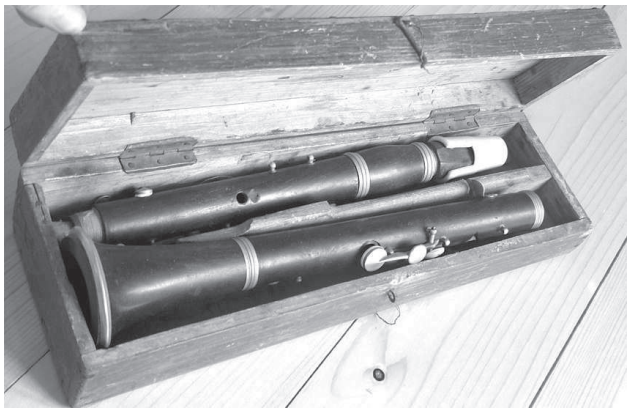
Ha már a koronázásnál tartunk, meg kell említeni gróf Széchenyi Miklós püspököt is, aki szintén ott segédkezett a koronázási szertartáson a király mellett. A legendák szerint Csernoch János hercegprímás Tisza Jánossal közösen helyezte a király fejére a Szent Koronát. Széchenyi Miklós vette észre, hogy fordítva tették a fejére. A hátulja került előre. Így a hátul lévő aranylánc a megkoronázott király arcába lógott. Már nem lehetett megfordítani, így a püspök határozott mozdulattal felcsavarta a korona tetején lévő keresztre. A király végül fordított koronával a fején végezte el a szokásos vágásokat a négy égtáj felé.[1]

Monospetri „rezesbandája”

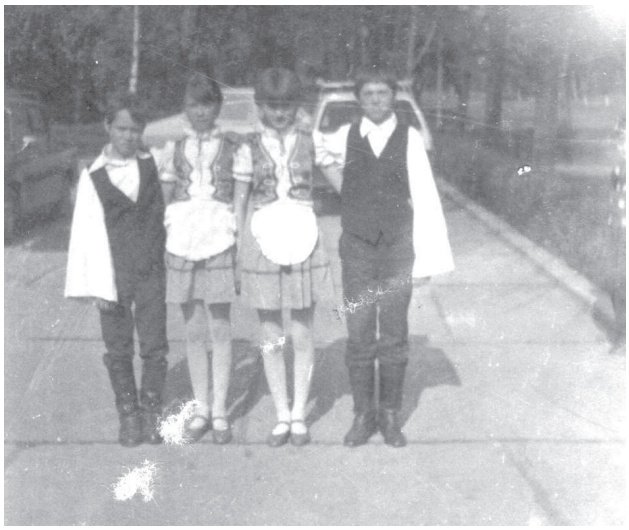
Monospetri kulturális élete nem korlátozódott csakis az olvasás köré. A sokrétűséghez tartozott az iskolák által rendezett ünnepi műsorok előadásainak megszervezése és bemutatása a falu lakosainak. Ez minden időszakra jellemző volt, hiszen csak a kreatív neveléssel lehet elérni, hogy a felnövekvő nemzedék életstílusa, életvitele s az általuk képviselt értékrendek megfelelő kategóriába kerüljenek. Nem szabad soha leszakadni egy kistelepülésen élő fiatalnak a városban élőktől. Sőt, a tények azt mutatják, hogy kisebb közösségben nagyobb az összetartás, így a későbbiekben is sokkal hatékonyabban tudja érvényesíteni elképzeléseit és növelni tudásvágyát.

Híres volt Monospetriben a „rezesbanda”. Rendezvények és ünnepek alkalmával mindig bemutatkoztak. Sőt más településekre is meghívták őket.

A féltve őrzött klarinét

A fúvós hangszerek és általában a zene szeretete még ma is jellemzi a községben élőket. A szülők, nagyszülők által használt hangszereket nagy becsben tartják. Bár a mai nemzedék egy más stílusú zenét szeret és alkalmaz,a régiek emléke még így is hatással van rájuk.

Táncosok a verseny után

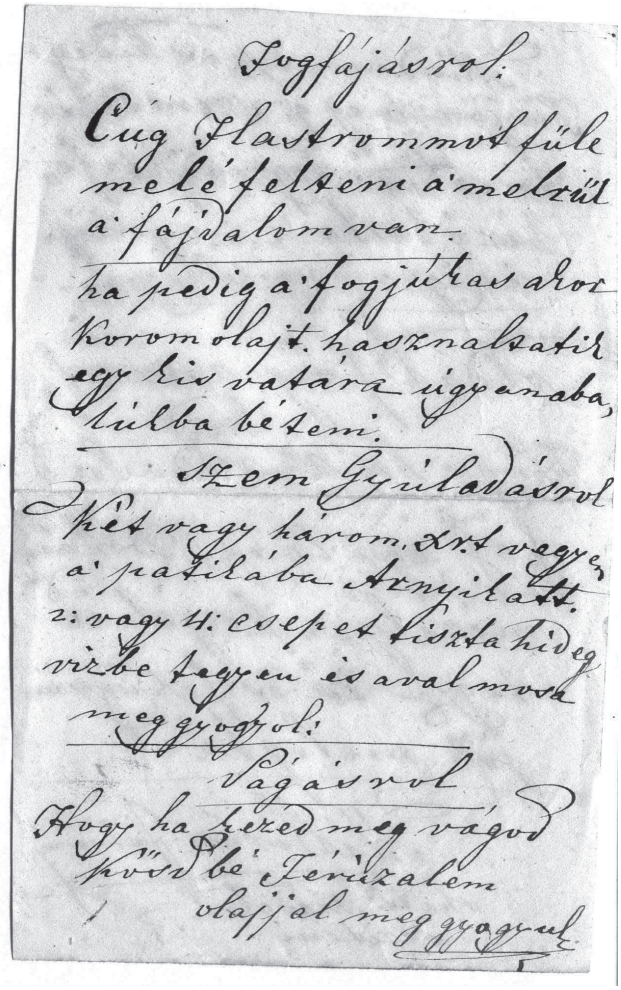
A régi táncok felidézésére és megőrzésére, a hagyományok folyamatos megújulására ma is szükség van. Napjainkban is ott vannak a fiatalok a kulturális versenyeken, ott vannak a színpadokon a helyi rendezvényeken. A Monospetriből elkerülők is tovább viszik azt a kultúrát, amelynek gyökerei itt vannak. A felsőbb iskolákból kikerülve akár tanárként, akár szervezőként kerülnek kapcsolatba a művelődés egyes ágaival, az itthon maradottak mindig büszkék lesznek rájuk. Büszkék, hiszen azt a kultúrát viszik tovább, amelyet szüleik és nagyszüleik oly nagy odaadással műveltek évtizedeken keresztül.

[1] Mons. Fodor József: *Nem csak a bor vidámítja az ember szívét* című könyvben megjelent anekdota alapján.

FŰBEN-FÁBAN ORVOSSÁG

Fűben, fában orvosság! Ezt mondják a régi öregek, ezt tartja a néphit s nem is indokolatlanul. A réteken, mezőkön erdőkön járó „füvesasszonyok” jól ismerték azokat a növényeket, melyek betegség, vagy fájdalom esetén gyógyítóan hatottak. Természetesen ismertek voltak mérgező hatásúak is. Ezeket is felhasználták, egészen más céllal, mint tudott, nem a gyógyítás területén.

A gyógyfüveket csakis sok évtizedes ismerkedés és használat után alkalmazhatták a gyógyító emberek. Nagyon sokrétű és kiterjedt volt az a skála, melyen a használható növényeket alkalmazták. Szakértelmükhöz, vagyis a növények gyógyító hatásának alapos ismeretéhez nem fér kétség. Sokan gyógyultak meg segítségükkel, sokan köszönhetik akár életüket is a természet által adományozott gyógyító hatásoknak.

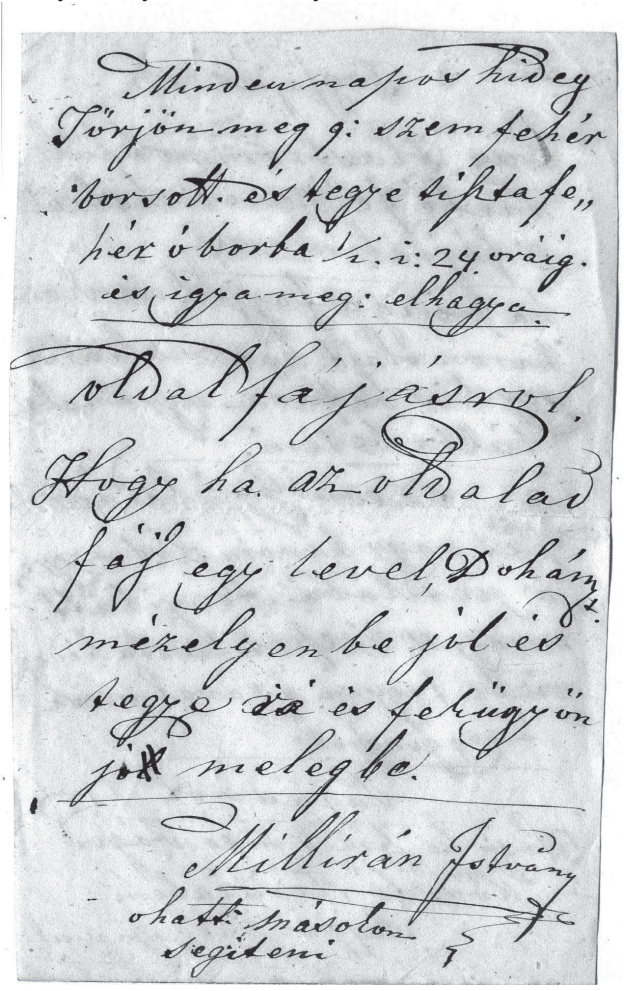

Fogfájásról:
Cúg Flastrommot füle
melé felteni a'melyről
a'fájdalom van.
ha pedig a'fogjúttas akor
kovrom olajt. használhatik
egy kis vatára úgyanaba,
lúkba bétenni.
Szem Gyúladásról
Két vagy három. dr.t vegyen
a'patikába Arnyikatt.
2: vagy 4: csepet tiszta hideg
vízbe tegyen és avval moss
meggyógyol:
Vágásról
Hogy ha sérzed meg vágod
kövébé Jérúzalem
olajjal meggyógyul

Gyógyítási javaslatok egy régi feljegyzésen

Mindemellett voltak egyéb praktikák is amelyeket egymásnak átadva alkalmaztak. Fogfájás, gyulladás, sebek gyógyítása házilag történt, hiszen nem mentek el orvoshoz, mert annak igencsak sok pénzt kellett volna kifizetni. Ugyanakkor jobban bíztak egymásban, a javasasszonyban, a szomszédban. Hiszen aki már egy nyavalyából felgyógyult, az igazán tudja az „igazi” gyógyszert. Fel is jegyezgették maguknak, hogy el ne felejtsék, ha újból valami kór rájuk törne. Persze ez arra is jó volt, hogy az ismerősöknek, rokonoknak is elmondhassák baj, betegség esetén.

Érdekesek ezek az eredeti „receptek”, hiszen ezáltal megtudhatjuk, milyen gyógymódokat alkalmaztak nagyapáink, dédapáik és az ő elődeik. Meg kellene egyszer próbálni, hogy valóban hatásos-e az a javaslat, amit itt leírtak. Szerintem biztosan sokat segítene és még csak nem is kell mindenféle vegyszerből összekotyvasztott gyógyszert magunkhoz venni.

A Millirán István által leírt javallatok eléggé olvashatók, de a betűk formázása eltér a ma megszokottól, így most olvassuk el mi is ezeket! Betű szerint írom le, így nem kell figyelembe venni a ma hatályos helyesírási szabályokat!

Mindenapos hideg
Jövjön meg ÿ: szem fehér
borsott. és tegye tiftafe„
hér óborba ½. i: 24. óráig.
és így a meg: elhagya.
oldalfájásról.
Hogy ha az oldalad
fáj egy levél Dohán
mézelyen be jól és
tegye ża és felügyön
jött melegbe.
Millirán Jostván
ohatt másolom
segíteni

A korabeli „recept” másik oldala

Fogfájásról: *Cúg Flastromot füle melé felteni a'melrűl a fájdalom van.*

ha pedig a' fog júkas akor korom olajt használtatik egy kis vatára úgyanaba lúkba béteni.

Szem Gyúladásrol:

Két vagy három Drt vegyen a' patikába Arnyikatt. 2: vagy 4: csepeket tiszta hideg vízbe tegyen és aval mosa

meg gyogyul.

Vágásrol

Hogy ha kezed meg vágod, kösd bé Féruzalem olajjal meg gyogyul.

Mindennapos hideg

Törjön meg 9: szem fehér borsot és tegye tiszta fehér ó borba 1/2. i:24 oráig.

és igya meg: elhagya.

Oldalfájásrol.

Hogy ha az oldalad fáj egy level Dohányt mézelyen be jól és tegye rá és fekügyön jó melegbe.

Ennyi a szöveg a kis papírlapon s a végén a segítő szándékú ember, aki ezzel a módszerrel akart másokon segíteni.

A népi orvoslás nem új keletű, hiszen a több évszázados tapasztalat, a sok mindent átélt idők megismertetik az embereket olyan gyógymódokkal, melyek valóban hatásosak a betegségben szenvedőknek, vagy a fájdalmat átélőknek.

A gyógynövények megismeréséhez nem mindig kellett magas szintű botanikai tudással rendelkezni, hiszen a táltosok, a kuruzslók, a füvesasszonyok, de sokszor még a bábák is szakértői voltak a természet kincseinek. Minden valamirevaló gazda házában ott voltak a gyógyfüvek, a fájdalom csillapítására szolgáló olajok, kenőcsök, s persze a vallásos családoknál még a szenteltvíz is.

A betegségek kezelésére mindig voltak „szakavatott" szomszédok, ismerősök, akik jó tanácsaikkal, rég bevált módszerekkel próbáltak segíteni. Végül két lehetőség volt már ezek után: vagy bevált, vagy nem.

A falusi emberek nemcsak a gyógynövényeket alkalmaztak betegségek gyógyítására. A sok-sok éves tapasztalat megmutatta, hogy a háztartásban lévő anyagok is felhasználhatók – s talán még eredményesen is – néhány esetben. Én ugyan nem próbáltam ki ezeket, de lehetséges, hogy valamilyen pozitív hatásai lehetnek ezeknek is.

Akkor nézzük sorba! Elsőként a só gyógyító hatásait mutatja be Bártfai József a „mindentudó" jegyzetfüzetéből.

Ennek a résznek a címe:

Gyógyszerek

Só

1. Az égés helye kisebb égéseknél nem hójagzik fel ha egy kanál sóra pár csepp vizet töltünk és ezzel a nedves sóval kenjük be az égés helyét, aztán bekötözzük.

2. Orrvérzésnél sóoldatot kel felszívni az orrba, Foghúsvérzésnél sóoldatos szájöblítés használ.

3. Bogárcsípésnél rögtön szórjuk be a csípés helyét vastagon sóval.

4. A só, mint hánytató szer mérgezésnél első segélyképpen használható. Öt kanál sót fél liter langyos vízben feloldani és megitatni a beteggel.

5. Erősebb konyhasóoldat rendszeres használata reggelenként éhgyomorra való ivásnál megszünteti a székrekedést.

Ecet

1. Az ecet jó ellenszer a lug és markotikus mergezés ellen. Tehát ópium-belladonna és nikotin--mérgezésnél használható továbá kolbász, hus és hal-mérgezések esetében maró mérgek ellen ugyszintén a karbolsav mérge ellen.

2. Míg orvos nem érkezik ecetes vízel való borogatás csillapítja a lázat, nyáron frissítően hat éjszakai izzadás esetében, továbbá fejfájásnál.

3. Hosszab b idő óta fekvő betegeknél ecetes vízzel való lemosás megelőzi az úgynevezett felpállást. Az ecetes lemosás jó fertőtlenítószer is, mert az ecet fertőtlenít és megöli a gombákat.

4. A méh csípést ecetel bedörzsölni.

És még néhány jó tanács az összegyűjtött gyógymódokból:

A szárított kökényvirágteát leginkáb gyermekeknek adják börbetegségek és kiütések ellen szóval vértisztítás céljából, de felnőteknek is jó hatása van.

*

Az uj lábeli vízhatlanítása. A talpunkat föt, langyos lenolajjal bekenjük és napos hejen beitatjuk. A fejbört pedig ricinusolajjal kenjük be.

*

A csuklás esetén azonnal töröljük meg egy néhány kocka cukrot és ezt a por czukrot egy kávés kanállal adjuk a betegnek szárazon vagy háromszor egymás után.

*

A szamárhurut ellen a kékiringó vagy szamártövis tea használ.

*

Hójagos pattogzás dagadó köszvény:

egy evő kanálnyi fenyő magot megtőrve és egy kocka kámfort törve parázs szénre szórni és ennek a füstjére tartani a beteg részt, amit egy ruhával be takarunk.

Mindent összevetve, a népi gyógymódot sokan és sokszor használták – többször eredményes is volt, hiszen ezért is terjedt el. Ha nincs más lehetőségünk, akár mi is alkalmazhatjuk, hogy enyhítsünk fájdalmunkon. Egyre azonban nagyon ügyeljünk: inkább az orvos által felírt gyógyszereket használjuk. A mai orvostudomány által kifejlesztett gyógyszerek hatékonyabbak, hiszen az összetevők legtöbbször talán éppen az ismert gyógyfüvek.

SZÜLETÉSEK, BETEGSÉGEK, HALÁLOZÁSOK

Bábaasszonyok segítették világra az újszülötteket, hiszen a kórházi ellátás ezen a területen is csak a XIX. század végén kezdődött el. Kórházban történő szülések csak az 1940-es évek végén váltak általánossá és rendszeressé. Addig a természet adta lehetőségekkel élhettek a szülő nők. Vagyis: ha időben nem tudták értesíteni a bábaasszonyt, vagy korábban kezdődtek a fájások, hát akkor bizony előfordult, hogy esetleg a kapálás közben történt meg a nagy eset és itt sírt fel az újszülött.

Ne gondoljunk azonban arra, hogy ez túlságosan nagy gond volt. Csak a fertőzésektől kellett óvni mindig az anyát és az újszülöttet.

A bábaasszonyok nagy része tulajdonképpen képesítéssel, vagy sok éves tapasztalattal rendelkező szülésznő volt. Tudták azokat az előírásokat és elvárásokat, amelyeket egy szülés levezetésekor be kellett tartani.

Viharlámpa, amit a helyi bábaasszony használt

A születendő gyermekek az év minden szakában, a nap bármely órájában szerették volna megkezdeni evilági életüket. Éppen ezért, egy bábaasszonynak mindig készenlétben kellett lennie. Bár ő már előre tájékozódott, illetve tájékoztatták a lehetséges időpontról, s így soha nem érte váratlanul, ha – akár az éjszaka közepén – megjelent nála az izgatott apa és sürgette, mert aggódott feleségéért és a születendő gyermekéért.

A bába már hozzászokott az ilyen megnyilvánulásokhoz és mindig nyugtatgatta a leendő apát. A szülés levezetéséhez szükséges kellékek mindig össze voltak készítve, így valóban azonnal tudott indulni, amikor az értesítést megkapta. Kezébe vette kis csomagját és elindult. Ha sötét éjszaka volt – mivel régen még közvilágítás nem létezett – meggyújtotta kis viharlámpájában a gyertyát és útnak indult.

A szülések levezetése és sikere sok mindentől függött. A születéseket tartalmazó anyakönyvekből sok minden kiolvasható. Az újszülött esetleges életképtelenségét viszont a halotti anyakönyvekből tudhatjuk meg.

A különleges eseményeket is megtalálhatjuk a születési anyakönyvben. Ilyenek voltak például az ikerszülések. 1896-ban Madó Gábor kisbirtokos örülhetett egyszerre két megszületett kislánynak is: Juliannának és Paulinának. Nagy Julianna ugyan ebben az évben András és Erzsébet nevű ikreit hozta a világra.

A bábaasszonyoknak sok helyi lakos köszönheti életét, hiszen a szaktudása, hozzáértése sokat számított a szülés folyamán. Éppen ezért emlékezzünk rájuk mindenkor tisztelettel s nevüket ne felejtsük el. Akiket sikerült kikutatnom: Brebán Tógyerné, Kenderesi Istvánné, Potári Mihályné, Madó Julianna, Kulcsár Mária. Köszönjük nekik a sok-sok életet.

Volt persze tragédia is a szüléseknél. 1903-ban Trippa Györgyéknél történt a szomorú eset, hogy a kislányuk halva született. Ilyenkor még nevet se tudnak adni nekik, nem úgy, mint azoknak, akiknél látni, hogy nagyon gyengék. Ebben az esetben gyorsan siettek a paphoz, megkeresztelték. Úgy érezték ezáltal, hogy mégis egy olyan valakit temetnek el, aki az övéké volt – még ha néhány napig, vagy hónapig is. Neve volt. A temetőben fejfát tudtak állítani neki, s időnként virágot vihettek ki hozzá. A pár nap, vagy néhány hét után elhunyt csecsemők halotti bejegyzésénél a halál okaként veleszületett gyengeség van beírva. Ez sok mindent takarhat, de az ok leginkább a szülőanya gyenge táplálkozására vezethető vissza.

Ha a szüléshez nem tudtak bábát hívni, vagy az nem érkezett időben oda, akkor mindig volt a vajúdó asszony rokonságában, szomszédságában olyan tapasztalattal rendelkező személy, aki már több szülést látott. Ebben az esetben ők voltak azok, akik segédkeztek a gyermek világra jöttében. 1897-ben is történt ilyen eset, hiszen az anyakönyvbe beírták, hogy Bella Rozália 20 éves anyának Apollónia nevű lányát Fekete Istvánné segítségével hozta a világra.

Az egészségesen született és ugyanígy felnevelt gyerekekre is sok veszély leselkedett. A gyerekbetegségeken túl az esetleges járványok is bőségesen

szedtek ártatlan áldozatokat. A torokgyík, a mellhártyagyulladás, a szamárhurut, a torokgyík is ott szerepel sok helyen a halál okozójaként.

Tragédia az is, amikor életerős, egészséges gyermekeket baleset éri. Ilyen történt 1896-ban, amikor Barta Miklós, 8 éves kisfiú a vízbe fulladt. Ugyanez történt 1899. január 3-án Sándor Lászlóval, aki ekkor már 18 éves volt. Nyilván a folyón szeretett volna átmenni, melyen a jég vastagsága még nem volt biztonságos. Beszakadt, s a fiatalember így lelte halálát.

A jég nagyon furcsa képződmény, főleg azok részére, akik rajta próbálnak átmenni. Az emberek nincsenek mindig tisztába azzal, hogy milyen veszélynek vannak kitéve akkor, ha egy folyón, egy patakon lévő jégrétegre teljes testsúlyukkal rámennek. Felelőtlenség ezt megtenni akkor, ha nem vagyunk biztosak a jégréteg vastagságában. Még nagyobb felelőtlenség, ha ugyanezt többedmagunkkal próbáljuk végrehajtani. Pedig ilyen is volt. Az eset nagyon régen, még 1820-ban történt. Ami bizonytalanná tehette volna a balesetben résztvevőket az nem más, mint az időpont. Ugyanis november 13-a volt. No nem éppen a 13-as szám miatt, hanem az lehetett volna még gyanús, hogy ilyen időszakban befagyhatnak a vizek, de túlságosan vastagra még nem „hízhatott", így a teherbírása is minimális lehetett. Egy kis papír cetlire történt feljegyzés szerint: *„1820: Balázs András, Szebeni Sára férje, Tar Dániel, Szenet Dávid nőtlen, Sápi Klára katona Gáspárné a Berettyó jegén akartak hazajönni s a jég beszakadt alattuk. November 13-án és megfulladtak és másnap kihalászták s egyszerre eltemettük Őket."*

Nagyon hideg lehetett az 1820-as év novembere, mert 29-én viszont egy idegen utazót találtak a Vermes háton megfagyva. A feljegyzés szerint: *„a város cselédei által eltemettetett".*

Sokat kellett dolgozni ezen a novemberen a sírásóknak, hiszen másnap, november 30-án két temetés is volt. Az egyik közülük nem is akárki: *„Tekintetes Nemes és Vitéz Felső Őrsi Fazekas Ágoston".*

A hideg máskor is szedett áldozatokat. Így volt ez 1902-ben is amikor Potári János, 42 éves monospetri lakos megfagyás miatt került december 17-én a temetőbe. Ez az év a Potári családban dupla gyászt hozott, hiszen április 28-án temették el Potári József, 18 éves fiatalembert aki lórúgás miatt halt meg. Lehet, hogy csak rokonok voltak, de ez mégis csak szörnyű dolog volt.

Egy fiatalember halála azért is kirívó, mert ott volt még előtte egy hosszú élet lehetősége, munkával, vidámsággal, szerelemmel, családalapítással és nagyon sok minden jóval. S ha egy fiatal eltávozik az élők sorából az már csak azért is veszteség, mivel utódok nélkül nem gyarapodik a nemzet. Ilyen lehetett ifj. Jakab István is, aki 1904-ben, 28 évesen halt meg sorvadó betegségben. Mitől sorvadhatott, mitől fogyhatott le, nem tudni. Lehetséges, hogy valamilyen rákos megbetegedése lehetett, de akkor még ezt kimutatni nem tudták, főleg egy kis faluban nem.

Más különleges halálesetek is előfordultak az elmúlt évszázadban Monospetriben. 1899. október 31-én temették el Pataki Ferencet (47 éves), akinek a halál okánál egy borzasztó bejegyzés van leírva: erőszakos agyonszúrás. Ez mi okból történt, nem tudni, de akár kocsmai verekedés, akár más volt az indíték, a szörnyűség sajnos megtörtént.

1900. augusztus 9-én eltemetett Darvai János a természet áldozata volt, mivel őt a villám csapta agyon. Váratlan és kegyetlen halál volt ez, de azt hiszem még borzasztóbb volt az, amikor 1899-ben egy György nevű kisfiú égési balesetben huny el. Szörnyű lehetett úgy az áldozatnak,mint a szülőknek. Miként égett meg, hol történt ez a baleset, arról nem tudunk, de sajnos hasonló eset bármikor megtörténhetett és meg is történhet napjainkban, hiszen a kisgyermekeket csábítja a gyufa lángja s ha azzal kezd el játszani, akkor sajnos könnyen tragikus vége lehet.

A tragédiák elkerülésére kevés az esély. A betegségek gyógyítására már esetleg több lehetőség volt. A gyógyítás legtöbbször csak az évszázados hagyományok alkalmazásával történt, vagyis gyógyfüvek, kuruzslás, szomszédasszony jó tanácsa, esetleg javasasszony. A szegény embereknek később se tellett orvosra, így hát továbbra is maradtak a régi, bevált megoldások.

Még a közelmúltban is alkalmazták, de legalább is tanácsként tovább adták a „hatásos" gyógymódokat. Bártfai József feljegyzései között is találunk néhány ilyent. Például:

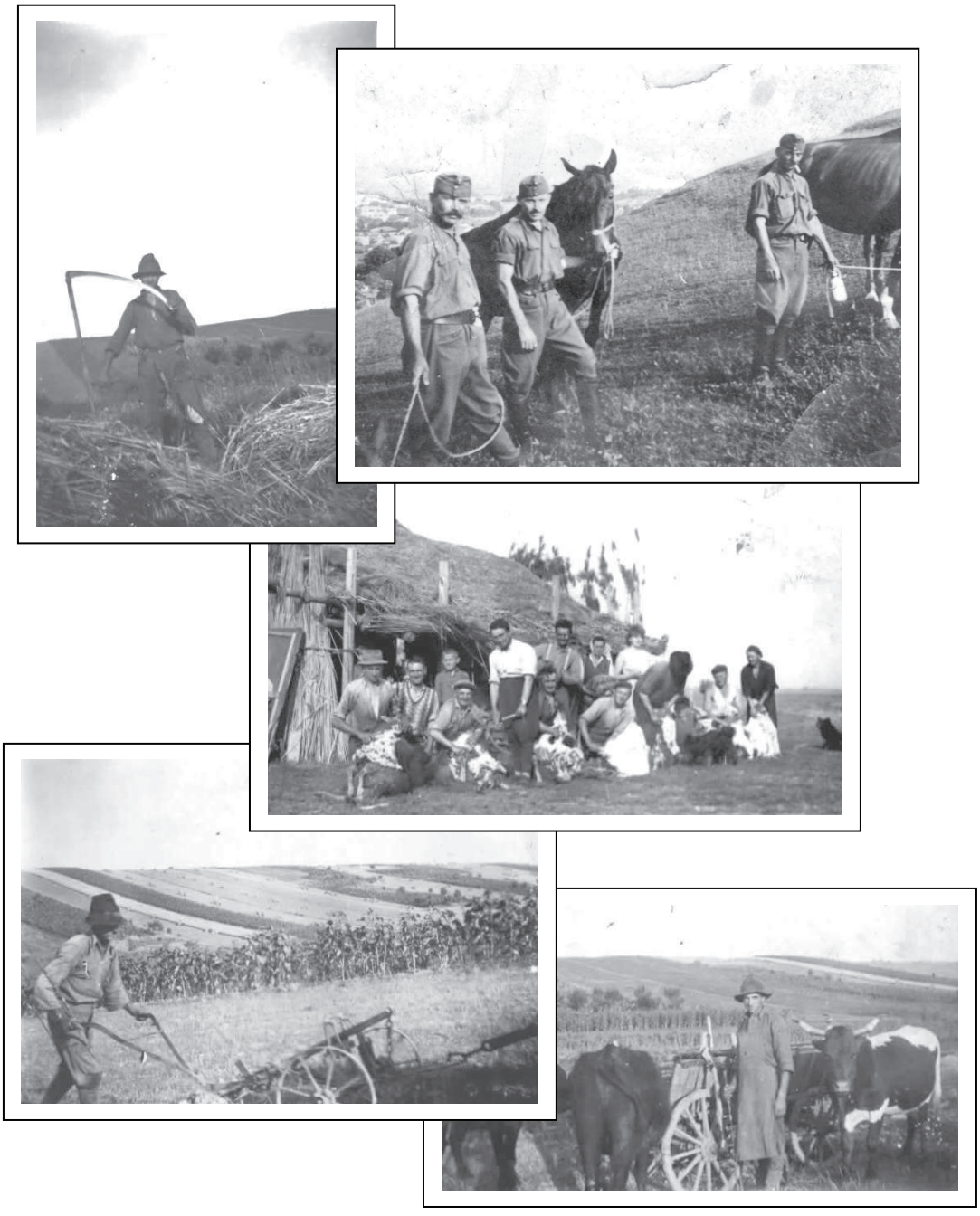
„A só, mint hánytató szer mérgezésnél első segélyképpen használható. Öt kanál sót fél liter langyos vízben feloldani és megitatni a beteggel."

Ilyen és hasonló jó tanácsokat gyűjtött össze Bártfai József, melyben a háztartásban megtalálható szerek gyógyításra való alkalmazását taglalja. Az előbbi a só „gyógyító" hatását mutatja be, de a leírásban szerepel például az ecet felhasználása is.

Szinte érdekességnek számít a halotti anyakönyvben az olyan bejegyzés, hogy valaki végelgyengülésben hunyt el. Általában aki megérte a 70. életévét, ahhoz már ezt írták be. A statisztikákból az derül ki, hogy az átlagéletkor 55 és 60 év között volt. Éppen ezért volt különleges például a Nyír Ábrányban született, de már itt Monospetriben elhunyt Molnár Mihály, aki 96 évet élt. Hiszen 1815-ben született és 1911-ben halt meg. Ez már matuzsálemi kornak számított.

A születéstől a halálig nagyon sok információ található az anyakönyvekben. Éppen ezért nagyon fontos megőrzésük, hiszen más célú kutatáshoz is nagyon sok segítséget tud nyújtani.

4

Nem mindig lehet megtenni, amit kell,
de mindig meg kell tenni, amit lehet.

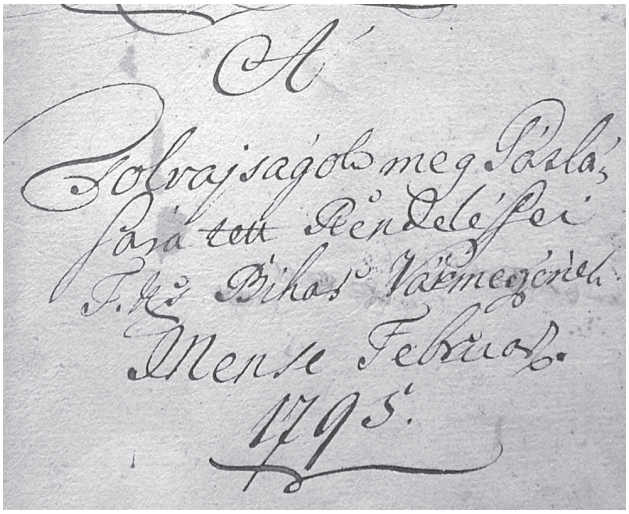
Bethlen

TOLVAJSÁGOK BIHAR MEGYÉBEN

Bihar megye, – így Monospetri – állattartói is folyamatosan károsultjai voltak az 1700-as években a betyárok és tolvajok működésének. A legelőre kihajtott marhák, lovak és bármilyen más állat sokszor vált a zsiványok áldozatává. Néha azért loptak állatokat, hogy jó pénzért tovább adják, máskor pedig, hogy levágva értékesítsék a húsát és a bőrét.

A gazdák és az elöljárók természetesen nem nézték ezt jó szemmel. A lakosság is megsínylette a sorozatos lopásokat, hiszen így semmijüket nem érezhették biztonságban. Ennek ellenére nagyobb részben ők maguk is részeseivé, sőt haszonélvezőivé váltak ezeknek a bűncselekményeknek. Ugyanis az ellopott és eladott állatok vevői bizonyára tudták, hogy nem tisztességes úton került az eladóhoz, de a jó ára – vagyis az olcsósága – miatt nem érzett lelkiismeret furdalást a vásárló. Bár kellett volna. Hiszen ez által ő lett az orgazda, ő ezzel segítette is a tolvajt. Sajnos ez napjainkban is így van.

A zsiványok megszaporodása arra késztette az elöljáróságot, hogy hathatós lépéseket tegyen a károk enyhítésére, megszűntetésére.

A rendelet címoldala

Várad Olasziban tartott rendes gyűlésen Bihar Vármegye elöljárói döntést hoztak ebben a mindenkire káros ügyben. Az 1795. év februárjában megtartott összejövetelen megbeszélteket pontokba gyűjtötték és elküldték a megye minden településére. A rendelet betartása és betartatása a községi bírák kötelessége volt. Ugyanakkor a lakosság együttműködésére is szükség volt. A levélben leírtakból kiderült, mik is voltak azok az események, amelyek kiváltották az egész megye felháborodását s aminek hatására felhívást intéztek a községi bírákhoz és a lakossághoz.

A királyi rendelet értelmében helyi rendszabásokat kell érvénybe léptetni. Nyilván azért, mivel minden helységben más és más volt a gond. vagyis a helyi viszonyokhoz kellett illeszteni azokat a törvényeket és előírásokat, amelyek megvédik a lakosságot s köztük az állattartó gazdákat az elhatalmasodó lopások ellen. Nagyon nagy lehetett a lopások száma, ha olyan határozatok és törvények születtek, amelyeket a felhívásban olvashatunk. A levél fogalmazása, stílusa nagyon szokatlan, sokszor értelmetlennek is tűnik. Nehézkes a nyelvezete és mellette több latin kifejezést is használ. Ne feledkezzünk el arról, hogy ebben a korban kezdtek még csak rátérni a magyar nyelv használatára a hivatalos életben is. Az íródeákok ekkor és még nagyon sokáig a latin nyelvet használták. Talán éppen ezért furcsa a megfogalmazása is a levélnek. Ilyenkor bele kell gondolni a kor hivatalos nyelvébe, majd többszöri átolvasás után lassan mi magunk is értelmezhetjük a rendeleteket és törvényeket. Éppen ezért próbálok néhány részhez magyarázatot is adni, a könnyebbség miatt is.

A címoldalon ez olvasható:

A
Tolvajságok meg Gátlására tett Rendelései
Teks[1] Bihar Vármegyének
Mense Februar
1795

A levél így kezdődik:

„Tekintetes N. Bihar Vármegyeinek a Szembe tűnő képpen el hatalmazot Tolvajságok meggátolására e 4052.-ik szám alatt Főb Felséges Királyi rendelések értelmében alkalmaztatot rendszabása."

Szigorú rendszabásokról esik majd szó, mivel az eddigi következtetések szerint: *„a gonoszság a megvesztegetett Társaságbeli embertől származik aki vagy magába, vagy több Társaival szokta elkövetni a Tolvajságot."*

Vagyis mindenki tudta, miként zajlottak a lopások és a lopott áruk, elhajtott állatok értékesítése. Így folytatódik az írás:

„Mire nézve legelsőben is esmerni kell a Helybeli Embereket, és azokk tehettségeiket.

Ezek pedig megesmertetésekre rendeltetik

1ször Hogy minden Helybeli Birák ezen Rendelésnek vitele után mindjárt házrendébe egy arra a végre sub A.[2] Készítendő Protocollumban[3] Conseribalják[4] vala-

[1] Tekintetes
[2] sub A.: A (pont) alatt, vagy A (pont) szerint
[3] Protocollum: (itt) jegyzőkönyv

mint a lakosokat, úgy azok minden nemű Marháikat is. A Házzal nem biró lakosokat vagy is az úgy nevezni szokot lakokat nem különben Conseribalni kell minden marháikkal egybe az alá az Numerus[5] alá, amely alatt laknak. Nem szükséges azonba a Földes Urak más különös Gazdák bélyeg alatt lévő Guja, s Ménesbeli marháit Conseribalni, Ellenbe azon Protocollum szerint minden Tavasszal újj Conseriptiot[6] tenni, ha Marha szőre pedig idő közbe a helységbe, azt is tartozik a gazdája béiratni.

Tulajdonképpen azt szeretnék elérni, hogy a marhalopások csökkentése, megszűntetése érdekében minden állat legyen bejelentve, mindegyiknek legyen ún. „marhalevele". Előrelátóan gondolkodik a törvényalkotó, amikor arra is kötelezi a lakosokat, hogy a megnyúzott állatok szőrméjének faluba való behozatalát is jelenteni kötelesek az elöljáróságon.

Természetesen további szigorításokat is életbe kell léptetni. Erről szól a 2. szakasz:

„2do Meg lévén az Emberekk s azok jószágjaiknak Conserptiója, senki Passus[7] nélkül annyi földre a honnét azon nap vissza nem tehet, vagy esmeretlen helyre ki nem indulhat, se gyalog, se marhával, hanem tartozik Passust venni a Bírótól melynek formulája sub B. C. adnectaltatik[8], melyek mind személyét, mind pedig Marháját bizonyíthassa, úgy az Helysége be sem jöhet, ha tsak magát a Biró előtt nem jelenti. Mert eddig is mint származtak a Tolvajságok, hogy az Helységbe, mint a fübekigyo[9] módjára lappangó orgazdák az idegen koborló Emberekk helyt adtak, s más jámbor magok dolgaikban foglalatoskodó emberekk Marháikat nékeik adták s általok el lopattak."

Ezen túl nem lehet engedély és minden papír nélkül – *„mint a fűbekigyó"* – beosonni egy faluba a lopott állattal, mert ha nem tudja igazolni a tulajdonjogot, akkor egyértelmű a lopás.

Nagyon érdekes az a meglátás, amely szerint ki lehet következtetni azt, hogy kik lehetnek az elkövetők és az orgazdák. Hiszen aki nem dolgozik, nincs igazolt keresete és mégis jólétben él, az csakis sötét üzletelés által jutott vagyonához. Mennyire hasonlít ez a feltételezés a mai korra, napjaink újgazdagjaira. Nem kellene ezt a törvényt újra életbe léptetni?

„Annak okaiért

3^{or} Az olyan lakosokat, akik keveset dolgoznak, még is sorsok felett ruházzák magukat és Házuk népét, sőt dorbézolnak is, a Helység Bírái most mindjárt Conserbálják s magok elejékben hivatván adják értésekre, hogy az addig folytatott élet módjuk után gyanúba vetettettek, hanem ezután máskép viseljék magukat s azért szemmel is tartatnak. Annak okáért minden Város és Helybeli Bírák nagyvigyázást fognak rendelni az emberek között, a Helynek mivoltához képest uttzánként vagy Házszomszédként, hogy a vigyázók, éjjel nappal járjanak kivált a gyanús embereket szüntelen szemmel tartsák, járását kelését foglalatosságát és társalkodását megvizsgálják és amennyire lehet, semmi módot meg ne engedjek és az afféle gyanús emberek Tolvajságra menő szándékjokban elő mehessenek. Megtehetik pedig a vigyázók, mihelyt véletlenül a midőn nem is vélnék /:de még is gyakorta:/, a gyanús emberek Házát, vagy azokat Helyeket megvizsgálják, minden menésekről s jövésekről számot vegyenek.

4^{an} Gyanús embereket tartatnak mind azok a kik dologtalanok, henyélők korcsmában dorbézolnak. Tudni kell tehát a Birák kik az Helységben az Házzal biró és tselédes gazdák, a kik olyanok kik ennél, most amannál lappanganak vagy betyár képpen élősködnek, ha olyanokra találnak a kik betyárkodnak, szolgálatra kényszerítették vagy Magistratualis[10] kézhez kísértessék, mert az olyan nemű Emberek mint rosszra készült Eszközök által történik a Tolvajság. Ama dorbézolni szokott dologtalan Emberek pedig akik munkájok után egy pénzt sem keresnek, mégis isznak, ruházkodnak, mint valóságos Tolvajok el fogatnak és Magistratualis kézhez kísértetik."

Azt hiszem nem kell különösebben megmagyarázni az előző sorokat. Még így, több mint kétszáz év távlatából is – a furcsa szóhasználat és stílus ellenére – egyértelmű az a leírás, hogy kik azok, akiket feltétlenül meg kell figyelni és adott esetben meg is kell büntetni.

A büntetés mértékét is megszabják, mégpedig 24 forintban. Ez nemcsak a bűn elkövetőire vonatkozik, hanem azokra is, akik szállást adnak nekik. Viszont jutalmat, mégpedig bőkezű jutalmat ígérnek azoknak, akik bejelentik a tolvajokat, vagy az orgazdákat. Ki is hangsúlyozzák, hogy még a bejelentők nevét se árulják el. Ez is segíti a felderítést, hiszen nem kell tartani senkinek az esetleges megtorlástól.

5^{ször} Nem leszen tehát szabad az ilyen gyanús embereket és idegen jövevényeket sem a lakosokk sem a tsaplárok 24 forint büntetés alatt még tsak szállásra is nem hogy lakásra bé fogadni Biró hite nélkül, mert azon időben ha az Helységben vagy Határba kár történik, a 24 forint büntetés mellet a gyanús és idegen embert bé fogadó gazda vagy

[4] Tévesen van írva, mivel ez tulajdonképpen a conserval vagyis a konzervál szót takarja. (Együttesen a két szó szabadon fordítva: Jegyzőkönyvben rögzít. A Szerk.)
[5] Házszám
[6] Összeírást
[7] passzus: hivatalos irat, amellyel az áru, jelen esetben a szarvasmarha származását, jogos birtoklását, eladhatását igazolták.
[8] adnektál, annektál: (jelen esetben) hozzácsatol
[9] fübekigyo, fűben a kígyó vagyis észrevétlenül bekúszva
[10] Magistratus: közhivatal, községi, vagy városi hatóság.

Csaplár a kárt egésszen megtéríteni tartozik. Mint hogy a Tolvaj gonosz kártékony szándékában idegen Helységben s Határon nem boldogulhatna ha Helységbeli lakos Tolvaj társa nem volna, azért minden Helységnek azon kel igyekezni, hogy az orgazdát esmérje meg. Ennek kitanulására a ki Helységbéli orgazdát /:s a ki tudni illik a Helységbeli marhát idegen Tolvajnak szoktak adni:/ ad ki, 50 Forintot nyer a Vármegye Cassájából a neve sem mondatik ki annak aki kiadja az Orgazdát.

Ezek felet szoros vigyázatot kötelesek rendelni a Bírák is a felől, hogy a külső Pásztorok közöt is a Határokon vagy a határok mellett lévő pásztorokon is a Tolvajok által történhető károk eltávoztassanak.

A gulyások és pásztorok nyilvántartásával meg tudják előzni azt, hogy kiszűrjék azokat, akik nem a helyes úton járnak, és nem a rájuk bízott, hanem az ellopott állatokat terelik. A minden év tavaszán bejegyzettek szerint lehet majd eszközölni év közben is az ellenőrzéseket. A legelőre kimenő hivatalnokok ennek alapján tudhatják meg, hogy a pusztában tevékenykedők valóban a nyáj tulajdonosa által felfogadott emberek. amennyiben nem tudja ezt igazolni, akkor gyanús személyként elfogják. Ha nincsen írás (marhalevél) egyes állatokról, akkor azt mint lopott jószágot elkobozzák. Az viszont megengedett, hogy a gazda állataival együtt ott legelhessenek a pásztor saját állatai is, hiszen ez az egyik kedvezmény a részére. Ezek igazolására is ott van a már előzőekben előírt billog, mely azonosítja az állat mindenkori tulajdonosát.

6^{szor} Mint hogy az Helységek Határain vagy azokhoz kaptsolt pusztákon legeltetni szoktak a Gulyák, Csordák, Ménesek, juh és sertés nyájak szükséges képpen tudni kel a Birákk

A. A Határokban mennyi a kinnlakó Marha és a mellet hány s kik név szerint a Pásztorok? Evégre a Pásztorok a D formula szerint Conseribáltattak anak egy járás beli Esküt által minden májusban a Törvényszékk referáltassék.

B. A Gujákat, Méneseket a Földes urak és az Helység Bírái véletlenül nézettessék meg gyakran, ha a Marhák mellet a rendes és tudva lévő szegődőt Cselédeken kívül más tekergő bitang embert nem találnának e? és mind a bitang marhát és mind a tsapongó embert el fogatni és Magistratualis Tiszthez kísértetni kötelesek lesznek. Hogy pedig ez a Gulyák vizsgálása el ne múljon mind a Helységben úgy Eskütt ember rendeltessék ki e végre, a kinek mindaz által keze s vizsgálása alá a különös Bélyeg alatt lévő Gazdák s Földes Urak Gujái s Ménesei – ezekről a Gazdák tartozván felelni, tsak annyiban adódhat, a mennyiben megnézhetik, ha idegen bitang emberek nem lappanganak é a marhák mellet és ki illyet tapasztalnának azonnal adjanak hírt az Gazdának s azok tartozzak őket elfogatni, ha pedig el nem fogatnak, a Bírák tegyenek relatiót[11] a járásbeli Szolga Birónak e szerént.

C. Átaljában tilalmas leszen a Pásztoroknak a Földes Uraság és Bírák hite nélkül marhát legeltetés kedvéért akármely tekéntetből is keze s gondviselése alá venni, különben az olyan pásztor mint orgazda a ki pedig keze alá adja, mint Tolvaj fog büntettetni.

D. A Pásztorokk egyik bére híven az, hogy az Uraság vagy az Község engedelmével a napszak mineműségéhez képest magok számokra lábas jószágot tarthassanak s nevelhessenek, ez ezentúl megengedtettetik úgy mind az által, hogy a magok lábas jószágaik a Helység komprébe[12] a hova tudni illik a legeltető hej fog tartozni be írassák.

A marhalopások (tolvajlások) megszűntetésére hozták azt a rendeletet is, mely szerint csakis marhalevéllel lehet állatot vásárolni. Mindezt azonban kiterjesztik a lenyúzott bőrre is, mivel ezt is igazolni kell, hogy melyik állat levágásából származik.

E. Nem is fog szabad lenni hogy valamely pásztor akár más városok vagy más rendbeli kereskedőnek, vagy Marhát vagy bőrét el adja az uraság vagy Bírák hite nélkül s passusok nélkül mivel az alattomba való el adás Tolvajságot jegyez, keljen mind az eladó mind pedig a meg vévő egyenlő büntetésre vonatatnak e szerént.

A vándorló pásztoroktól se szabad vásárolni, hiszen nem tudni, nem-e lopott az eladásra kínált jószág. Tehát ezt is csak a bíró tudtával és engedélyével lehet lebonyolítani.

F. Valamint a pásztorok úgy mindenféle Lakosok átaljában el tiltatnak hogy úton útfélen Csárdákban semmi szín alatt Cserét vagy vásárt ne tegyenek Bírák hite nélkül, mivel az afféle tsere vagy vásár már magába rejti a gyanúságot mely ha ki világosodik s azonnal a tserélt vagy vett jószága el vétetődik maga pedig mind az adó mind a vevő büntetés alá vettettik.

Kötelezővé teszik a marhapásztoroknak, hogy minden gyanús embert, akik marhát árulnak, azonnal jelentsék a helység bírájának.

G. A Pásztorok eránt ki rendeltetendő vigyázók Hetenként a Bíráknak jelentést tegyenek ha a pásztorok esméretes számán kívül és a feljegyzett Marhákon kívül nem tapaszaltak é valamely kóborló embereket vagy bitang marhákat.

H. Ha történne /:mint megeshetik:/ hogy a Pásztorok nyájokat szomszédbéli vagy távolból való akadna, a pásztor nem várván egy napnál tovább való keresőt, mindjárt a Helységbeli Bírákk azok pedig a Magistratualis által hajtani köteleztetnek

[11] Realatio: jelentés, értesítés

[12] Kompre: sűrítő Itt a Helység által összegyűjtött csorda. (a Szerk.)

különben úgy fognak büntetni mint ha a jószágot el rejteni igyekeznének.

A tiltások és előírások tulajdonképpen egy olyan törvényi keretet képeznek, amelyek lecsökkenthetik az elburjánzott lopások mennyiségét. A biztonság így nagyobb mértékű lesz, hiszen a tolvajok és az orgazdák elfogásával illetve működésüknek az ellehetetlenítésével kevesebb kár érheti a gazdálkodókat.

A marhák megjelölésével (billogozásával), és megfelelő igazoló papírral (passzussal) való ellátásával lehetetlenné válhat az illegális marhakereskedelem. A törvény szigora visszatartja nemcsak a tolvajt, de az orgazdát is. Nem állíthatja senki a mások állatára azt, hogy az a sajátja, hiszen a rajta lévő jel mindent elárul.

A marha megjelölése ugyanakkor segítség az elkóborolt állat tulajdonosának a meghatározására is, hiszen a rajta lévő jel alapján azonnal megtalálható a gazdája is. Ezeket is meghatározták a kiadott törvényi előírások az alábbiak szerint:

Végtére

I. Meg tiltatnak közönségesen minden pásztorok a kóbórlástól s a Határból a hol a Marhájokat legeltetik különös ok nélkül melyet hiteles Tanú bizonyosságokkal tartoznak bé bizonyítani ki menni ne merészelyenek kemény büntetés alatt.

1<u>ször</u> Ha a fejebb megírt vigyázások illendően megtartatnak reménykenni lehet, hogy sok károsítások el háríttatnak azokk mégis bővebb meggátolására méltóztatot a Tettes N. Vgye[13] fel találni a Marhák béjegzését arra nézve hogy a Tolvajok sem annyira bátorságosabb a jegyes Marhákat lopva elvinni mint a jegy nélkül valókat Parantsolván hogy a Helységek közöt kiosztot bilyog vassal a most következendő tavasszal minden Helységbeli Marhák meg bijjegeztessenek ide nem értvén a Földes Urak s más egyébb Gujákkal s ménesekkel bíró Gazdákk Marháit mint a kikk tulajdon bijjegek vagyon különben aki ezen bijjeggel a marháját meg nem jegyezteti a történhető kárát magának tulajdonítsa Hasznai pedig e meg Billegezésnek e következendők képnek:

A. Hogyha Marhája valakinek eltéved az Helység száma legottan meg mutattya hol kellessen a károst keresni.

B. Ha ellopattatik s a Tolvaj meg fogattatik, ha tagadna is a béjjeg száma meg mutattya hol lehessen a károst keresni vagy mitsoda Helyről lopattatott el a Marha.

C. Ha a Tolvaj el akarná is adni, már nem tettetheti magát, hogy ez a szerzet tulajdon jószága mert meg kel érteni, hogy

2<u>szor</u> Marhát s lovat nyomtatott Passus nélkül mint láthatni sub C, adni, venni, cserélni nem szabad, hogy pedig ez megeshessen ki ki minden darab eladó Marhájára külön passust tartozik váltani s az a vevőnek által adni.

D. Aki Marhát vett akár vásárban akár vásáron kívül haza menetele után 24 óra alatt köteles magát legitimálni a Marháját Improtoculáltatni[14] a Passusát elő adni a melyet a Nótárius[15] numerizálva[16] tartson meg. A pedig fontos lészen, hogy abban a Megyében ahol a Marha vevődött a Passussal való vásárlás szokásban nints, mert tartozik kérni arról pedig fejebb vagyon rendelés téve, hogy a Helység Bírái adni tartoznak.

Az olyan Gazdák akik magok Gujabeli béjjegek alatt lévő számos Marhát adnak el egyszerre, mentes az minden darab után adandó passusok, elég ha eggyet adnak a számát s bijjegét feljegyezvén az Passussba vagy attestátumba[17].

E. Ha pedig azok akikre a Passus adás bízattatik legkisebb tsalárdságot a mely valakinek ártalmával eshetve követnének mint or Gazdák úgy fognak büntetni Személyekhez képest a Törvény szerint.

Hogy a szegény köznép ne terheltessen a nyomtatott Passus minden darab Marhára egy egy jel fog adattatni, minden marhára pedig azért kell passust váltani mert az eladás gyakran úgy történik meg, hogy egy egyfelé másik más fele szoktak eladni.

A Passusok a Helységekbeli Nótáriusokk fognak ki osztogattatni a kik tudniillik e jegyzőkönyvet írják.

A már passuált marhát, ha a Gazdája vissza hajtja a vásárról, tartozik megjelenteni. Szinte úgy mint mikor elhajtja, hogy eladja a jegyző könyvbe beírattatik.

Mint láthatjuk, a törvényalkotók mindenre gondoltak. Alaposan ismerhették a tolvajok és orgazdák furfangjait, így a leírtak alapján már nem lehetett semmivel se kimagyarázni egy lopott marha eredetét. Mindent igazolni kellett: billoggal és passzussal, s mindemellett a hivatal embereivel is.

A lopott marha másfajta értékesítésének a lehetőségét is megakadályozták azok az előírások, mely szerint még a levágandó állatnak is kellett igazolással rendelkeznie, sőt a lenyúzott bőr későbbi felhasználásához is kellett a papír, a passzus. A mészáros köteles a levágás előtt kihívni a hivatal emberét azonosítás végett. Ezáltal nem lehetett a lopott marha bőrének eladásából se hasznot húzni.

10<u>szor</u> A Mészárszékeken levágott Marhákra nézve különös protocullum fog tartadni. Sub A abban felíródik mikor milyen marha vágódott le, de a levágattatás előtt is

[13] Tettes N. Vgye: vagyis a Tekintetes Nemes Vármegye

[14] itt: jegyzőkönyvbe felvetetni

[15] Nótárius: jegyző vagy íródeák

[16] numerizálva: sorszámmal ellátva

[17] attestámentum: (itt) az adás-vételi szerződésbe

A. Tartozik a Mészáros vagy Székgazda legitimálni hol vette a marhát a Passust elő adván.

B. A Nótárius vagy a kiviszi a Protocullumot, meg nézi a Marhát ha meg egyezik a Passussal is egészen a Marha.

C. A Mészáros ezen bátorságára czélozó fáradtságáért a Nótáriusnak tartozik minden marhától sertéstől 1 Kor fizetni.

11er Meg tekintvén a közelebb való rendszabás a Város és Helybeli Bírák a külső Csárdákra is gyakori szorgalmatos vigyázással lenni, mert olyan helyekre vonnyák inkább magokat a kobórló gonosztévők, nem tartván attól, hogy valaki passusát ottan vizsgálja, de amellett a Csaplárost is meg kell parantsolni hogy kivált a gyanús személyeket passus mutatásra kényszeríttessenek, melyet ha az utas nem akarna azonnal, a Bíráknak hírt tegyenek, mely rendelést ha a Csaplárokkal mulatnának mint or Gazdák úgy fognak büntettetni az éjjeli és nappali vigyázókk is pedig parantsolatba adják ki a Bírák, hogy a Korcsmákon ők is gyakorta megjelenjenek a Kóborlókk megvizsgálására.

A csavargók és a marhatolvajok mellett a betörők is veszélyt jelentettek a lakosság számára. Éppen ezért erre is felhívják az elöljárók figyelmét.

12 A gonosztevők közzé számláltatnak a pintze felverők. Ezek eránt a mint tudniillik a Hegyek magassága a Pintzék oltalmazása fogja kívánni a Város és Helységekbeli Bírák minden szükséges rendeléseket vigyázásokat tenni el ne mulasszanak.

Magistratualis Tiszthez kel kisértetni.

Érthető és logikus az a büntetési tétel, amelyet a visszaesőkre szabnának ki. Ugyanis, ha valaki többször is ellopja a másét, attól már soha jobbat nem lehet várni. Így érthető és jogos is az óvatosság, hogy az ilyen bűnöző típusú emberekre nem lehet tovább rábízni az állatok őrzését.

13^{szor} Több Lábas Marhák közöt a Lovak lopása leginkább gyakoroltatik. Arra való nézve rendelttetik ha valaki kétszer ló lopásban találtatik annak többet sem lóval járni, sem lovat terelni soha többet szabad nem lészen.

14^{szer} Ezen rendeletet vigyázások minden Helybeli Birákat oly szoros kötelességül adódnak ki, hogy ha azokk el mellőzésében vagy el mulatásában tapasztalnának meg büntetődnek a környől álláshoz képest a történhető károkat is magokk fogják megtéríteni..

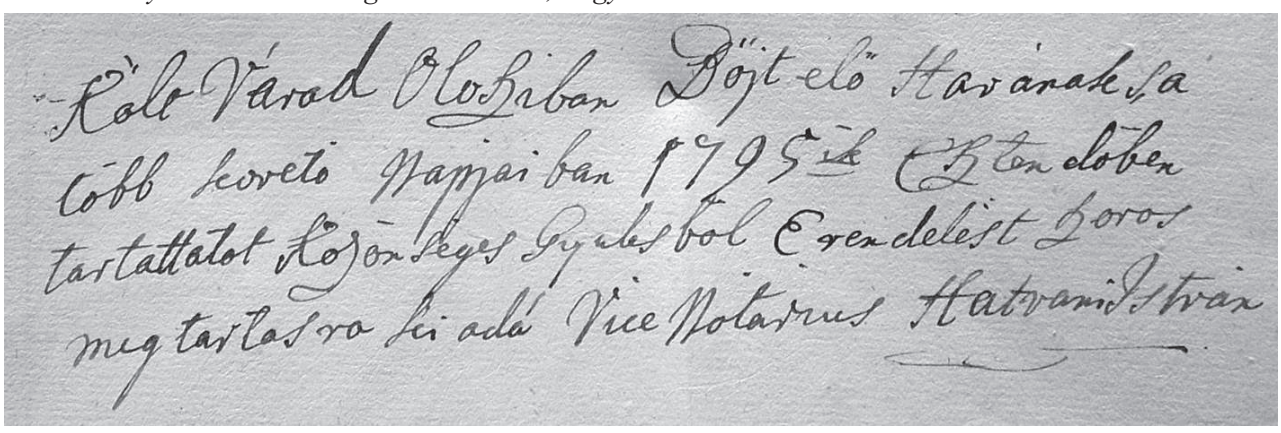
A legérdekesebb a 15. pont, mely szerint még csak szőrős bocskort se lehet viselni senkinek. Érthető ez, hiszen, ha a lopott marha egyes részeit kimérve, vagy feldolgozva juttatják el a vevőkhöz, akkor újra elősegítik a lopásokat és az orgazdaságot.

15^{ször} Tilalmas volt eddig is, hogy senki szőrős Botskort árulva és viselve ne merészeljen azon tilalom mostan is újjíttatik, mert szomorú példák bizonyítják, hogy a gonosztevő ember tsak a bőre kedvéért is a marhát le ontja, mely szegény Emberek ennél nagyobb kárával, hogy magát a kárával, hogy magát a kárából az olyan egész életében nehezen vehet fel. Azért a nyers bőrőkk el adása és valóságos passus mellet különben nem engedtetik meg. Azért ha ki a nélkül nyersbőrt árulni bátorkodik mint Tolvajok fogattatik.

Ezekből által láthattyák minden Helybéli Bírák és Lakosok, hogy ha ilyen módokkal a gonosztevőknek ellent állanak, a gonosz emberek felett gonosz szándékjokban könnyen nem boldogulhatnak a köz Társaság pedig nagyobb bátorságban maradhat. Annak okáért mivel minden Jámbor Társaságbeli embernek önnön haszna hozza magával a gonosztévő emberekk ellent állani. azokat ki irtani, vagy jóra téríteni mindenekben nem tsak a Bírák, hanem a lakosok is magokat a tett rendszabásokhoz szorossan alkalmaztatssák.

Az elszaporodó „tolvajságok” megfékezése nyilván nem ment egyik napról a másikra. Az viszont nyilván időszerű volt, hogy a lehetőségekhez képes kordában tartsák az erre hajlandóságot mutató embereket. A Várad Olasziban megtartott *„közönséges gyűlésre”* összejött nemesség a király rendelete alapján meghozta törvényeit, melynek betartására minden települést köteleztek. A levél lezárásaként már csak a keltezés hiányzott:

„Költ Várad Olasziban Böjt elő Havában s a több követő napjaiban 1795^{ik} Esztendőben tartattot Közönséges Gyűlésből E rendelést szoros megtartásra ki adá Vice Nótárius Hatvani István.”

Költ Várad Olasziban Böjt elő Havának s a
több követő napjaiban 1795ik Esztendőben
tartattatot Közönséges Gyűlésből E rendelést szoros
megtartásra ki adá Vice Nótárius Hatvani István

GAZDÁLKODÁS

Monospetri lakosságának nagy része saját gazdasággal rendelkezett. A föld megművelését, az állatok nevelését, a gazdálkodás fortélyait évszázadokon keresztül végezték, így az átadott tapasztalatok segítették őket a mindennapi munkában.

Térjünk vissza néhány gondolat erejéig az 1700-as évekhez! Ha vizsgáljuk a kort és az itt munkálkodó embereket, nem szabad elfeledkezni arról, hogy a helyben dolgozók, alkalmazottak, cselédek, a gazdaságot irányító személyek milyen javadalmazásban részesültek. Tulajdonképpen ezt is a helyi birtokos által készített Urbáriumok határozták meg. Az persze nem lett soha leellenőrizve, hogy ezeket valóban – az írás alapján – be is tartották volna.

Mindenestre az összeíró fiskális prokurátor a helyszíni szemle alapján a következőket állapítja meg:

„…egy ispán, kinek javadalmat 25 rénes Ft és 30 kr. évente; továbbá: természetben kap 28 köblös kenyérgabonát és 4 pár csizmát. – Továbbá: van egy majorgazda is, ki évente kap 18 Ft készpénzt, 3 oldal szalonnát, 50 font sót, 1/2 mérő szárazfőzeléket, 1 pár bőrsarut és egy süveget. – Van továbbá egy szolgalegény, ki évente kap 11 rénes Ft készpénzt, 7 1/2 mérő búzát, 3 mérőnyi kenyérgabona-vetést, egy süveget, egy pár bőrsarut, 2 pár csizmát 1/2 mérőnyi szárazfőzeléket. Egy ökrösbéres, aki évente kap 8 Ft készpénzt, egy szűrt, egy dolmányt, egy pár bőrsarut, egy süveget, egy pár bocskort, két pár csizmát, 2 rend fehérneműt, 13 mérő búzát, 50 font sót, 1/2 mérő szárazfőzeléket, 96 font szalonnát.”

A javadalmazás természetesen az adott időszak elvárásaihoz igazodott. A cselédek, a napszámosok vagy bármilyen alkalmazásban foglalkoztatott fizetése függött a munkaadótól s a munka elvégzésére jelentkező szakértelmétől, hozzáértésétől. nyilván azok, akik felelős, vagy szakipari munkákat végeztek, sokkal nagyobb összegre számíthattak, mint a képzetlenek. Ez így volt az iparosoknál, a kereskedőknél, a nagybirtokon és a kisebb gazdaságokban is. A föld megművelése és a termények gondozása és betakarítása idényjellegű volt. Ezért ilyen feladatokra csak a megfelelő időpontokban szerződtettek munkásokat. Más volt a helyzet azokkal, akik a saját földjüket művelték, a saját gazdaságukban végezték a mindennapi munkájukat.

Kisbirtokosok alkották Monospetri gazdasági életének nagy részét. Az önálló birtok mindenféleképpen nagyobb szabadságot, megfontolt termelést s a családnak hosszan tartó biztonságot jelentett. Kutatásaim során sehol nem találkoztam ennyi kisbirtokossal, mint itt. Legalábbis az anyakönyvekben. Hiszen, mint annyi másban, most ebben is segítségemre voltak azok az anyakönyvek, amelyeket az 1800-as évek végétől kezdtek vezetni az itt született, az itt házasodott, valamint az itt elhunyt emberekről.

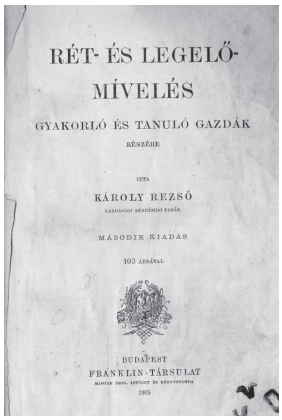
Tehenek az eke elé fogva

Ha belepillantunk az anyakönyvekben vezetett adatoknak abba az oszlopába, ahol az illető foglalkozásáról tájékozódhatunk, egyből megtudhatjuk a községben milyen foglalkozású emberek éltek és dolgoztak. Innen gyűjtöttem ki néhányat, akik valamilyen módon a gazdálkodás részesei voltak.

Néhány kisbirtokos 1899-től:

Csilik András, Radács István, Papp Demeter, ifj. Karetka József, Blaskó András, ifj. Blaskó János, Dunai István, Zelina János, Scheck János.

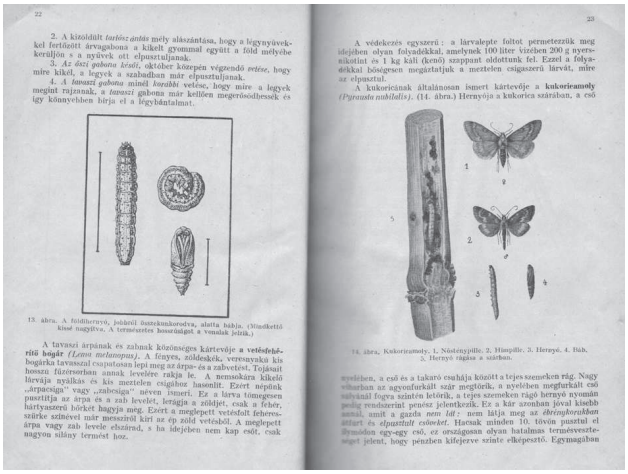
Középbirtokos (100 holdon alul): Potári János.

RÉT- ÉS LEGELŐ-
MÍVELÉS
GYAKORLÓ ÉS TANULÓ GAZDÁK
RÉSZÉRE
ÍRTA
KÁROLY REZSŐ
MÁSODIK KIADÁS
BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT

A gazdák segítője a szakkönyv volt

Bár a gazdálkodásban részt vállalók elődeiktől átvették a leghasznosabb tudnivalókat, azért nagy segítség volt mindenkor, ha olyan szakemberek segítségére támaszkodtak, akik könyvben is leírták – esetleg még ábrákkal illusztrálták is – mindazokat a fontos tevékenységeket, védekezési, művelési, betakarítási módozatokat, melyek még biztonságosabbá tették az év közi munkát. Már csak azért is, mivel a

szaporodó kártevők hol itt, hol ott szaporodtak el s nem mindig volt hatásos az ősi védekezési módszer. A talajművelés és a termények feldolgozása is egyre jobban a gépesítés körébe került, így az erre vonatkozó újítások, újdonságok is felkelthették egy kisgazda figyelmét.

A könyv egyik illusztrált oldala

A jó gazda óvta és becsülte környezetét és mindent megtett annak érdekében, hogy az ne is károsodjon, se a kártevők, se az időjárás miatt.

Gazdasági épületek a Dunai család udvarán

A birtok tulajdonosa megfelelően gondozta a szántóföldön lévő terményét, de a háza táján is mindennek megvolt a maga helye és funkciója.. Gondoskodott a betakarított termény megfelelő tárolásáról, hiszen az ősszel betakarított gabona, kukorica, vagy egyéb termény egy egész évre biztosította a család létét, hiszen ezzel etették a ház körül tartott jószágokat, baromfikat, illetve volt olyan, mint a búza, amely saját felhasználásra is szolgált. A környező malmokban megőrölt búzából készült lisztet a háziasszonyok dolgozták fel, s így került az asztalra a mindennapi kenyér. De éppúgy megfelelő minőségű lisztből gyúrták a tésztának valót s ebből készült az ünnepi alkalmakra a finom sütemény is. Egy jó gazda mindenkor biztosította a család megélhetéséhez az egész évi ellátást. Ez lehetett éppen termény, de iparosoknál például a folyamatos munka.

Csoportos birkanyírás

A megfelelő tárolási módok lehetővé tették, hogy konzerválás és mélyhűtés nélkül is biztosítva legyen az élelmezéshez az alapanyag. A kukoricát górékban, a búzát padláson, a lisztet a kamrában, a burgonyát és a zöldségféléket a pincében helyezték el.

A gyerekek is korán kezdték el a munkában való részvételt. 7-10 éves gyerekek vigyáztak az aprójószágokra, míg a nagyobbak már akár a birkával, vagy a tehénnel s a fiúk a lovakkal is jól elboldogultak.

Nagyapa az unokájával

Mivel már gyerekkorban hozzászokott mindenki az állatok közelségéhez, azok ellátásához, megismerte a szántóföldi munkákat, – szántást, vetést, kapálást, – így szinte észrevétlenül vált ő is a gazdaság részévé, a kis birtok aktív művelőjévé.

Legtöbbször ez érthetően a tanulás rovására történt, de a föld művelése, az állatok eltartása a szülők szemében sokszor fontosabb volt, mint a betűvetés megtanulása, a „haszontalan” olvasást is csak úri passziónak tartották egy ideig. Természetesen ez a felfogás egyre jobban háttérbe szorult, hiszen a fejlődés nem állt meg a falu határában, a modernizáció, a kultúra, a nagyvilág „csodáinak” híre ide is eljutott s lassan átalakult az addig maradi felfogásúként ismert emberek mindennapjai is. De ehhez sok idő kellett. A helyi olvasókör és könyvtár azonban egyre inkább magához csábította a tudásra és ismeretekre szomjazó embereket. Az új nemzedék már az otthon tanultakhoz hozzáillesztette a könyvekből megismert

tudást és természetesen alkalmazta is azt munkájában és szabadidejében.

Nagyon sok helyen volt úgy, hogy egy állatot – mely a család létét is biztosította – többe néztek, jobban értékelték, mint egy gyermeket.

A régi „Aszalós kocsma"előtt

Ugyanakkor nem volt ritka, hogy egy-egy állatot úgy kezeltek, mintha a család egyik tagja lenne. Ez lehetett, tehén, vagy ló, esetleg sertés, vagy akárcsak egy liba. Ez a furcsa kötődés viszont arra serkentette a környezetben élőket, hogy minden élőlényt a megfelelő módon tisztelni és óvni kell.

Akár egy tehén is lehet kezes

Takácsék kedvenc borja

Az állattartók, az állattal foglalkozók is szerepelnek az anyakönyvekben. Itt találkoztam az alábbiakkal: Tanasz József urasági juhászgazda, Kiss Tógyer urasági sertéspásztor, Végső János tehénpásztor. Mindez azt is jelzi, milyen állatokat tartottak akár a magángazdaságokban, akár az uradalomban. A családi gazdaságok önmaguk végezték el mindazt, amit a helyi nagybirtokosnak jól megfizetett alkalmazottak, vagy szakemberek. Nem véletlen, hogy a foglalkozás bejelölésekor jelezték, hogy magángazdaként, vagy urasági alkalmazottként keresi a kenyerét.

Példaként hozhatom fel Kiss Tógyert, aki 1896-ban még kondásként van feljegyezve, majd 1900-ban már urasági sertéspásztor a „titulusa". Lehetséges, hogy a falu kondásaként kezdet a pályafutását s később került a grófi birtokra.

Birkanyájjal a dombokon

S ha már az uradalom szóba került, nem szabad figyelmen kívül hagyni az itt alkalmazott vezetőket. Nyilván egy uradalmat nem maga a tulajdonos irányít, hiszen erre mindenkor megvoltak az erre szakosodott szakemberek, a speciális végzettséggel rendelkező munkavezetők. Kik voltak ők? Nézzünk meg néhányat közülük:

Az uradalmak gazdasági, pénzügyi elöljárói voltak a gazdatisztek, melyeknek hatásköre, feladata az 1900-as év XXVII. törvénycikk 1. fejezetének 1. §-a határozza meg. Ezek szerint: *„Gazdatiszt az, a ki másnak a gazdaságában a gazdasági igazgatás, kezelés vagy ellenőrzés rendszerinti tennivalóinak fizetésért való ellátására szerződik."*

A szerződés mikéntjét is meghatározza a törvény, mely kötelező mind a munkaadó, mint a munkavállaló részére. A törvény megfelelő védelmet ad a birtokosnak, ugyanakkor a gazdatisztnek is. Természetesen a feltételeket is szabályok határozzák meg. Így szól a 7. §:

„A gazdatiszt köteles az állásával járó tennivalókat, a birtokos utasítása szerint és a birtokos érdekeinek megfelelőleg, a rendes gazda gondosságával, híven, pontosan, legjobb tehetsége szerint személyesen teljesíteni.

A gazdatiszt a birtokos engedélye nélkül semmiféle mellékfoglalkozást nem űzhet s a birtokos engedélye nélkül - a javadalmazásához tartozó gazdaság kivételével - a maga vagy hozzátartozóinak gazdaságát sem kezelheti.

Ellenkező megállapodás hiányában a birtokos a saját költségén a gazdatisztet egyik gazdaságából a másikba áthelyezheti.

A gazdatisztek szerződését meghatározó törvény nemcsak a munkavállaló, de a munkaadó részére is leírja az elvárásokat és azok betartását is. Ezzel is előírják a gazdatisztek tevékenységét, ugyanakkor a birtokos jogait és vagyonát is megfelelő biztosítékok védik.

Gazdatisztek voltak az ispánok is. Monospetriben nekik is jelentős szerepük volt a grófi uradalom irányításában. Személy szerint Lindenfeld József gazdasági ispán, Kenyeres Béla gazdasági ispán nevét találtam meg kutatásaim közben. Vogel József gazdasági intéző, Jokk István, gazdasági cselédgazda, Minya István mezőgazdasági cselédfelügyelő gazda. Ők voltak azok, – mint a beosztásuk, foglalkozásuk meghatározása is mutatja – akik az uradalomban dolgozókat összefogták, irányították. Ők határozták meg a munkavégzések menetét, idejét. Őhozzájuk kellett fordulni szakmai, vagy egyéb problémákkal, s akik tudásuk és lehetőségük szerint segítettek, illetve esetenként megoldották.

Takácsék mangalicái

Az uradalomnak az irányítását a birtokos által megbízott személyek végezték, a tényleges munkálatokat pedig az egyes ágazatokra szakosodott munkások, mesteremberek, míg az egyszerűbbeket a cselédek, a napszámosok.

Mint az előzőekben is jeleztem már, volt urasági sertéspásztor. A szőlőtermesztés is jelentős volt itt Monospetriben és ezáltal a grófi birtokon is. Éppen ezért megfelelő szakember végezte és irányította a munkálatokat a szőlészetben is. Pap László, urasági szőlőkezelő, vincellér volt erre a feladatra kijelölve. Az ő szakértelme biztosította, hogy a szőlő metszésétől kezdve a kacsozás, a kapálás, a permetezés, a szüretelés megfelelő időben és az előírások szerint történjen.

A fennmaradt iratokban még találhatunk olyan alkalmazottakat, akik az uradalom szolgálatában álltak, akiknek szakmai tudására, munkájára szüksége volt a tulajdonosnak. Voltak személyek, akik a gróf közvetlen környezetében végezték munkájukat. Állásuknál, beosztásuknál fogva bizalmi embereknek is számítottak. Ilyen lehetett Heider István urasági parádés kocsis, aki magán- és hivatalos útjaira vitte a grófot, tehát olyan információkhoz is juthatott, amelyek bizony titoktartásra is kötelezték. Tehát erre nyilván egy megbízható embert választott a gróf.

Kropf Márton urasági inasként állt a gróf rendelkezésére. Az ő feladata volt a legfontosabb és legbizalmasabb, hiszen a cselédség közül ő volt állandóan a kastély ura mellett. Szolgálata egész napos volt, hiszen mindig rendelkezésre kellett állnia.

A háztartás vezetésére és a kastélyon belüli munkákra is csak olyan cselédeket fogadtak fel, akik megbízhatóságuk miatt alkalmasak voltak erre. Bella Rozália házi cseléd, szakácsnő volt az, aki főzési tudományával biztosította a kastély lakóinak a mindennapi háromszori étkezés minőségét.

Urasági kocsisként dolgozott még többek között Muszka János1897-ben és Tondora János 1900-ban, Simon Ferenc gazdasági igáskocsis 1902-ben.

A Trum család lovai

A gazdaság munkájában részt vállaltak a kiegészítő szakmák munkásai is, a kovácsok, kerékgyártók (Máté Gyula uradalmi kerékgyártó mester 1904-ben) és a többiek, – köztük például Kenyeres Béla gazdasági cipész 1904-ben – hiszen munkájuk elengedhetetlenül hozzátartozott a mindennapi munkák szakszerű és pontos elvégzéséhez.

A ló, a sertés, a birka és marhakereskedelem mindenkor fontos volt az ország mezőgazdaságában és természetesen az élelmezésben is. A kövér legelőn és a megfelelő abrakkal táplált állatokat jó áron lehetett értékesíteni bárhol. Az erre szakosodott állatkereskedők jó szemmel és még jobb üzleti érzékkel rendelkezve járták a vidéket, s a megvásárolt állatokat továbbították a vevőiknek. Monospetriben is élt egy állatok vásárlásával és eladásával foglalkozó személy. Ő Steiner Ferenc önálló marhakereskedő volt.

Marhavásár Bihar megyében

A ló nem hiányozhatott egyik gazdaságból se. Sok mindenben segítője és társa volt az embernek. Igavonóként húzta a terménnyel vagy árúval megrakott szekeret és a földeken szántáskor az ekét. Ott volt a háborúkban a csaták sűrűjében, de parádézhatott is vele az előkelő úri osztály. Mindenkin és mindenkit segített a ló, hiszen nem volt régebben más közlekedési eszköz, amely megfelelő gyorsasággal szolgálta volna ilyen céllal az utazót.

A ló része volt a gazdaember mindennapjainak. Óvta és féltette a betegségektől, hiszen tudta, csakis rá számíthat a nehezebb munkáknál. A hét végi kikapcsolódás részese is volt, hiszen akár kocsikázásra, akár lovaglásra volt kedve valakinek a családból, hát ott volt a jó hátasló erre a célra.

Lóháton Monospetriben (1961)

Segítségre szolgált a beteg szállításánál, hiszen a kórház is csak a városokban volt, s oda is el kellett jutni valahogyan. Az parádésabb esküvőkre feldíszített hintók elé is befogták s őket is megfelelően csillogó szerszámokkal ékesítették fel. Nem hiányozhattak a vadászatokról se, hiszen az erdő és mező vadjait nehéz lett volna gyalogosan követni és puskavégre kapni. Az utolsó útra – a temetőbe – is sokszor lovas gyászkocsin vitték ki az elhunytat.

Vadászkalapos lovakkal az erdő szélén

Lovak nélkül nem létezett egy valamire való gazdaság. Régebben. Ma már viszont alig találkozunk vele, hiszen átvette a helyét a traktor, a teherautó, a modern technika.

Mégis jó ezekre az időkre visszaemlékezni, hiszen másképpen viszonyult egy gazdálkodó a munka megkezdésekor a lóhoz, – aki egyben társa és segítője is volt – mint a benzingőzös, olajos gépekhez. Míg az előbbinek a saját földön is megtermelhető takarmányt kellett biztosítani, addig az utóbbihoz pénzért kell üzemanyagot vásárolni. Amíg a ló megérezte a gazdájának minden rezdülését, addig a rideg gépek erre nem képesek.

Gyerekkori emlék: a templom mögötti „Pázsit”

SZŐLŐK ÉS SZŐLŐSGAZDÁK

Szőlő termesztése hazánkban több évszázadra nyúlik vissza. A szőlő termesztése és a bor előállítása folyamatos változásokon ment keresztül. A vadon termő növény folyamatosan lett nemesítve, míg végül a fajtaválaszték és a külalak is elérte mai állapotát.

A termesztett szőlőfajták őse vadon élő kúszónövényként a talajt futotta be, vagy liánszerűen fákra kapaszkodott, fürtjei kicsik, bogyói aprók és savanyú levűek voltak.

Több ezer éves folyamat eredménye, hogy az egykor gondozatlan, ágas-bogas növényt az ember mesterségesen szabályozva termesztésbe vonta és a saját kertjének ékszerévé tette. A szőlő ma már nagy fürtű és bogyójú, cukorban és zamatban gazdag terméső kultúrnövény. Jelentősége abban is megnyilvánul, hogy étkezési célokra, de boralapanyagként is kiválóan alkalmas. A kultúrevolúcióban a vadszőlő „megszelídítése" alapvető jelentőségű, ennek egyik fontos eleme a rendszeres metszés. Folyamatos gondozást igényel, de ezt a törődést mindenkor bőségesen meghálálja.

Jelentős szerepet töltött be a királyi udvarokban, a főúri portákon és a szegény emberek mindennapjaiban is. A termesztés a köznépre hárult, de a termése már nagyon sok helyre elkerült, nem beszélve a nap érlelte szőlőfürtökből kipréselt nedűről, a borról.

Talán a nagy népszerűsége és fontossága miatt volt fontos az uralkodó számára is, hogy a szőlőültetvények a megfelelő formában legyenek művelve. Elsődleges cél az volt, hogy soha ne vesszen kárba egyetlen elültetett szőlőtőke se. Óvni és félteni kellett, hiszen nagyon sok ember megélhetését biztosította mindaddig, amíg legvégső állomásként az asztalra nem került akár gyümölcs, akár bor formájában.

A szőlőskertek gondozása, folyamatos újratelepítése a gazda állandó jelenlétét követelte meg. Hozzáértőnek is kellett lennie, hiszen egy rossz metszéssel akár évek termését tönkre lehetett tenni, a gondozás elmulasztása a szőlő kipusztulásával járhatott volna. A szőlőültetvények tekintetében még a jobbágy birtoklásban is nagyobb önállóságra tettek szert: Ugyanis a jobbágy szabadon örökölhette, sőt el is adhatta.

A földesúr érdeke is elsősorban az volt, hogy a maga számára a beszedhető bordézsmát biztosítsa. Ennek érdekében ő is engedményekre kényszerült, hogy a szőlős kertekben végzett munkáknál minél kisebb legyen a nézeteltérés. A szőlőt művelők, de a gazdák számár a szőlő a megélhetést jelentette.

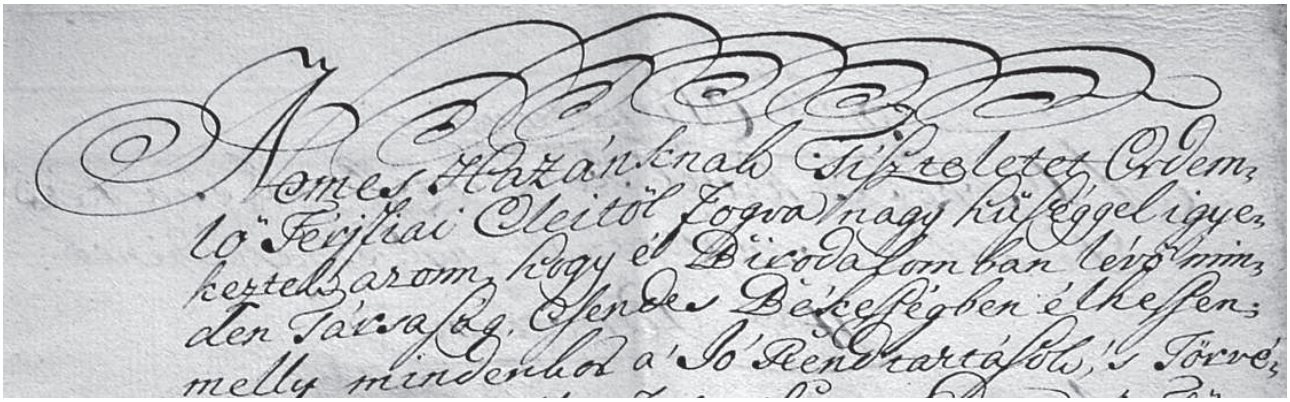
A jó minőségű termés elérése érdekében szabályozásra volt szükség. Éppen ezért a szőlővel, szőlőültetvénnyel rendelkező települések egy önálló egységet hoznak létre, amely a szőlősgazdákat gyűjti össze s ezzel párhuzamosan törvényi szabályozás keretében biztosítják a megfelelő működésüket.

A „Szőlős kerteknek jó rendben lejendő megtarthatására hozattatott Törvények" meghatározták mindazokat az elvárásokat, amelyeket a szőlősgazdáknak be kellett tartaniuk.

A bevezető szöveg így kezdődött:

„Nemes Hazánknak Tiszteletet érdemlő Férfiai Eleitől fogva nagy hűséggel igyekeztek azon, hogy e' Birodalomban lévő minden Társaság csendes Békességben élhessen mely mindenkor a' Jó Rendtartások 's Törvények által állott fel."

Ez után következtek a szabályozások, melyeket pontokba szedtek. Szükség volt erre, hiszen ennek alapján tudott csak jól működni a szőlős kerteket művelők csoportja. A hegyközségek itt Érmellék és Nagyvárad között is megfelelő rendszabályok lefektetése alapján működtek. A szőlősgazdákra és a megválasztott elöljárókra vonatkozó előírások a több évszázad alatt kristályosodott ki, s lett végül pontokba szedve. A leírt szabályozás mindenkit érintett. Úgy a hegybírót, mint a megválasztott többi tisztségviselőt s természetesen a tagságot is.

Szőlős kerteknek jó rendben lejendő megtarthatására hozattatott Törvények

HEGYKÖNYV, HEGYKÖZSÉG, HEGYBÍRÓ

Hegybíró csak olyan büntetlen előéletű állampolgár lehet, aki *"a szőlészet és borászat területén szakmai felkészültséggel és gyakorlati jártassággal rendelkezik"*. Ezt írja elő a mostani törvény.

Bizonyára ez volt az előírás a kezdetekben is, hiszen a szőlészettel, borászattal foglalkozó gazdák csakis olyan emberben bízhattak meg, aki szakmailag és erkölcsileg is megfelelt.

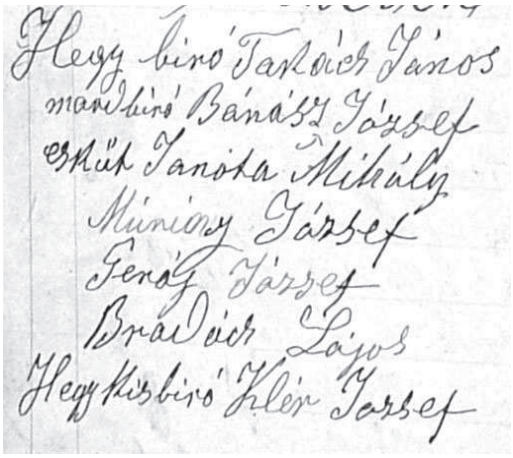
Miként alakulhattak ki ezek az önálló „közigazgatással" működő kis egységek, a hegyközségek? Vissza kell mennünk az időben, ugyanakkor meg kell ismerkednünk a szőlő művelésével, tájékozódnunk kell a növény tulajdonságairól s akkor jobban megértünk mindent. A falvak és a mezőgazdasággal foglalkozó települések életében nagyon fontos szerepet töltött be a szőlőbirtokosok közössége. Ez abból adódott, hogy a szőlőültetvények gondozása igényelte a gazda, a tulajdonos állandó jelenlétét. Az elhanyagolt, nem művelt szőlőskertek könnyen kipusztultak s újratelepítésük több évet vett igénybe. A gazdák védték területüket minden kártevőtől. Éppen ezért mindig körülkerítették a szőlőhegyeket, ezzel is védve a vadaktól és az illetéktelenektől. A szőlőültetvények olyan kiváltságot élveztek, hogy ezeket a jobbágyság is szabadon örökölhette, sőt el is adhatta. Ezzel lett biztosítva a termés folyamatos minősége is. Ha belegondolunk, a földesúrnak is az volt a célja, hogy egy-egy területen mindig és folyamatosan biztosítva legyen a bőséges és jó termés. Szőlő esetében ez még fokozódott, hiszen a bordézsma is biztosítva volt ezzel.

Már az 1600-as években is voltak szőlőskertek itt Monospetriben. ez kiderül az urbáriumokból s az itteni birtokos, Possalaky hagyatékából is.

A művelés egyedisége kialakított egy közösséget a szőlősgazdák között, hiszen azonos érdekük, azonos céljuk volt, s az ültetvények mindennapos gondjait is csak egymás között tudták megbeszélni, megoldani. Ez a kényszerű összetartozás vezetett oda, hogy egy különleges közösséget hozzanak létre.

A gazdálkodó emberek mindig jól értettek mindahhoz, amit évszázadok folyamán végeztek. Mindemellett előfordulhatott közöttük olyan is, aki a munkáját nem mindig látta el megfelelően, s a földjét, birtokát nem úgy gondozta, amint az elvárható lett volna. Ezek kiszűrésére és a termelési, minőségi fegyelem betartására alakultak régen a szőlőtermelő hegyközségek. Természetesen közigazgatásilag nem tartozott egy bizonyos faluhoz vagy városhoz se, hiszen ez a borászatban érdekelt gazdák tömörülése volt. Az egymás mellett álló gazdaságok, szőlőterületek művelői fogtak össze és hozták létre közösségüket. A hegyközség működésének irányítását, ellenőrzését a községi elöljáróságoknak rendelik alá. 1876-ban pl. Székelyhíd első szőlőhegyi rendszabályait Tóth Dezső vármegyei tiszti főügyész azzal küldi vissza, hogy abban *„...a község szőlőhegyét képező terület a község kötelékétől elválasztva, egy önálló Szőllő hegyközséget képez, mely a község elöljárói hatósága alól kivétetvén, a szőllő hegy közgyűlése 's hegyi tanácsa által kormányoztatik, és pedig olly függetlenül, hogy az egész rendszabályban még csak jele sincs annak, hogy a községi hatósággal bármely kis részben szerves összefüggésben lenne."* Ez pedig ellenkezik az 1871. évi XVIII. tc.-lyel, mely szerint *„...a szőllőhegy nem vonható ki a község hatósága alól"*.

Úgy működött, mint egy közigazgatási egység, csak éppen szakmai szinten és szakmai elvárásokkal. A vezetőket egy közgyűlés választotta meg, szigorú előírásoknak megfelelően. A hegybíró feladatait a hegyközségi törvény szabályozta. A hegybíró mellé választott a közgyűlés egy kisbírót, jegyzőt, pénztárnokot és esküdteket. A vezetőség állapította meg a tagdíjat s az ő irányításukkal s tanácsaikkal végezték a gazdák a szőlőben a munkálatokat.

Hegy bíró Tarkóczi János
mad bíró Bánász József
esküt Tanácsa Mihály
Mininy József
Ferenc József
Bradácz Lajos
Hegy kisbíró Kiss József

A hegyközség vezetősége 1893-ban

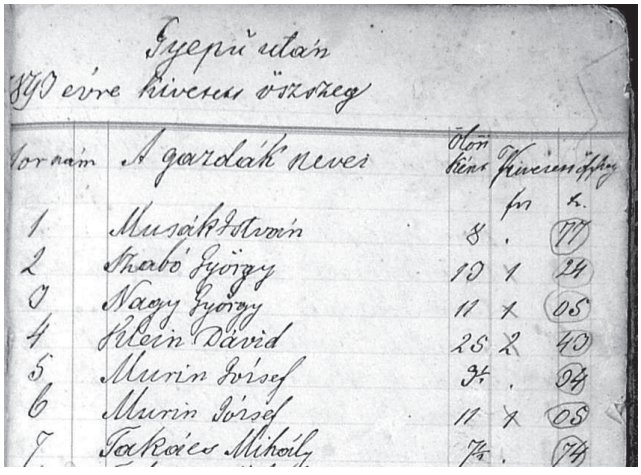
Az alkalmazandó szabályzatot is meg kellett fogalmazni, hiszen ennek alapján tudott csak működni a hegyközség. Általában a környéken, vagy a már helyben régebben is alkalmazott szabályokat alkalmazták, vagy fogalmazták újra. Már csak azért is fordultak a régi előírásokhoz, mivel azok már évtizedek, esetleg évszázadok során már valamilyen szinten bevált. Ugyanakkor példaként is szolgálhatott esetünkben a közelben már nagyon régen működő Érmelléki hegyfaluk szabályzata. Természetesen mindig a helyiektől függött az ideális szabályzat felállítása és végrehajtása.

Nem tudom, hogy Monospetriben írásba foglalták-e ezeket a szabályzatokat, előírásokat, s ha igen, akkor azt hol tartották. Az is lehetséges, hogy csak szóban fogalmazták meg s az elvárásokat és törvényeket közölték az új tagokkal. A hegyközségi törvényeknek igazodni kellett a községihez, hiszen a rendtartás és a szabályozás, valamint a bírságolás miatt ezt nem lehetett kikerülni, mellőzni. Mint ahogyan ezt a Székelyhídon alapított önálló szőlő hegyközség esetében Tóth Dezső vármegyei tiszti főügyész megjegyzi: *„ a szőlőhegy nem vonható ki a község hatósága alól!”*

A hegybíró szakmai tudására épült tulajdonképpen a hegyközség szőlő- és bortermelése. Ő határozta meg, mikor kell a szőlőket metszeni, mikor és mivel kell a kártevők ellen védekezni. Az ő szava döntött a szüret megkezdésének időpontjáról is.

A közgyűlésnek is volt bőven feladata, hiszen nem hárulhatott minden a hegybíróra. A terület művelése és karbantartása, valamint a beérett termés megvédése illetéktelenektől, vagyis a feladatok összehangolása a vezetőségre, s köztük az esküdtekre hárult.

A hegyközség elöljárói minden évben összehívták a közgyűlést, melyen az előző év pénzügyi és termelési eredményeit tárgyalták meg, valamint az elkövetkezendő időszak feladatait határozták meg. Itt Monospetriben ez a közgyűlés minden év áprilisában lett megtartva. Ilyenkor volt lehetőség arra, hogy a vezetőséget újraválasszák, vagy a régit megerősítsék tisztükben. A formai előírásokat mindenkor szigorúan be kellett tartani, hiszen csak ez által válhatott törvényessé a hegyközség működése. Ez garantálta a hitelességet és a kívülállók számára a bizalmat is.

Gyepü után
890 évre kivetett összeg
Sorszám | A gazdák nevei | Ölök száma | Kivetett összeg fr. | k.
1 Musák István 8 . 77
2 Szabó György 19 1 24
3 Nagy György 11 1 05
4 Klein Dávid 25 2 40
5 Murin József 3 . 04
6 Murin József 11 1 05
7 Takács Mihály 7½ . 74

A hegykönyv első oldala (1893)

A hegyközség működését jól mutatja a hegykönyv, amelybe minden fontosabb esemény feljegyzésre került. Monospetriben is megtalálható a hegykönyv. 1893-as első bejegyzése a „gyepű” után kivethető összeget sorolja fel. A hegyközségi tagok nevei mellett ott szerepel az ölönként kivethető összeg. Ebből máris megtudhatjuk, kinek mekkora szőlőültetvénye volt s ezért mennyit kellett fizetnie. A befizetett összegek természetesen a hegyközség kiadásaira lett fordítva.

Pillantsunk bele ebbe az érdekes kortörténeti dokumentumba, hiszen csakis így érthetjük meg a kor szellemét, az akkori emberek mindennapjait. Az első – 1893-as – bejegyzésből megismerhetjük a hegyközség minden tagját, hiszen a „gyepű után kivetett összeg” előtt ott szerepelnek a gazdák nevei. Lezárásként pedig az elöljáróság névsora, vagyis:
Hegy bíró: Takács János
Másodbíró: Bánász József
Esküt[1]*: Janóka Mihály, Múrányi József, Geráj József, Bradács Lajos,*
Hegykisbíró: Klér József

A hegyközség nyilván 1893. előtt alakult meg, hiszen ebben a könyvben nincs feljegyezve az első vezetőség megválasztása, míg a későbbiekben már olvashatjuk az újraválasztások tényét.

A „gyepű”-re kirótt pénz elköltéséről természetesen beszámolnak minden év végén, hiszen a közös pénzt nem lehetett akármire elkölteni. A kiadások rovatban szereplő tételek bemutatják azt a kort, melyben az itt élt emberek töltötték mindennapjaikat. Ugyanakkor néhány tétel azt is mutatja, milyen gondokkal kellett megküzdeniük a gazdáknak a szőlőtermelés mellett. Nézzük példaként meg az egyik év kiadásait:

1916. évi kiadás
Kerülő fizetés 100
Hegy utra 4 csű 4 12
Puskapor és serét 5 28
Országos beteg segélző 1 20
Fegyveradó 4
egy fél kila serét 1 60
Négy uj heveder csináltatás 3 20
Hegy biró fizetés 8
Hegybiró adója 2 67
Kerülő lakbér 4
Út reperálás 1 50

A fentiekből kiderül, mire is költötte a hegyközség a bevételét. A fentebb felsorolt tételek nyilván nagyon fontosak voltak, hiszen csakis ilyenre lehetett elkölteni a pénzt. A puskapor és serét (sörét), a fegyveradó nyilván a terület őrzésével megbízott „kerülő”-nek kellett, hogy megvédje a szőlőt és a borospincéket a hívatlan vendégektől, legyen az nem tisztességes szándékkal erre tévedt gyanús személy, vagy a szőlőt dézsmáló seregélycsapat. Ezeket mind

[1] A hegykönyvből kiemelt idézeteket úgy emeltem ki, ahogy ott le vannak írva. Tehát nem nyomdahiba az, amikor egyes szavakból betűk hiányoznak, vagy nem a mai helyesírás szerint vannak leírva.

el kellett riasztani a művelt területtől és a pincékben tárolt értékes nedűtől.

A felsorolás legvégén ott egy tétel*: „Út reperálás”.* Vagyis az út javítása se volt ingyen. Nyilván meg kellett fizetni az út javításával megbízott munkásokat, s lehet, hogy a javításra szánt kőért, vagy zúzalékért is fizetni kellett. Ez is mutatja, hogy nemcsak a szőlőre és a borra volt gondjuk, hanem a területre vezető út minőségére is.

Régi pince bejárata

Érdekesek a későbbiekben rögzítésre került kiadások is:

1917. évi

Kerülő fizetés
Fegyveradó
egy fél Kila buskapor és egy Katuja Kápszli
hegy ajtóhoz egy ütköző
Kerülő lakás
Hegybiró fizetés
a Költségek összesen Egyszáz harmincöt Korona Kilencvenhét filér

1920. évi

Kérvénre béjeg 36
1919
4 ujsas 8
1 uj retesz 4
1 uj sugó 5
2 uj ütköző 8
2 ajtó felvasalás 8

1921. évi kiadások közül az egyik tétel:

székehid költség 40

Az egyéb tételek közül emeltem ki a fentit. Hogy mit takarhat, csak találgatni lehet. Elképzelhető, hogy valami ügyintézés miatt el kellett menni Székelyhídra, s ennek a költségét mutatja a fenti bejegyzés.

1922. Kiadás

idős Kis József 20 lei
Kerülő fogadásakor 05 liter bor 25
egy fertáj pájinka 6
egy fél kila szeg 7
egy sarokban pipa 3
kapu munkadij 110
egy szőlő deszka 16
2 csavar 1 uj sarok 20
kerülőnek 280
szüret határozat filiterp (?) 20
Dobolás 2
Kerülőnek 200
Kerülő lakás 16
Hegybiró fizetés 18
Kerülőnek 100

A *„Dobolás”* tétel nyilván azt a költséget fedezi, amikor a kisbírót megbízták egy fontos hirdetmény „kidobolására”. A „pájinka” és a bor is fizetőeszköz volt a fenti dokumentum alapján. Az évenkénti pénzügyi elszámolás mutatja, hogy bizony a hegyközség fenntartása nem csekély összegbe került. Gondolom nem szórták fölöslegesen a pénzt és csak arra költöttek, ami feltétlenül szükséges volt a működéshez illetve a terület karbantartásához, felújításához. A személyzet fizetése is szolid volt, de ezt se kívánhatták ingyen senkitől se.

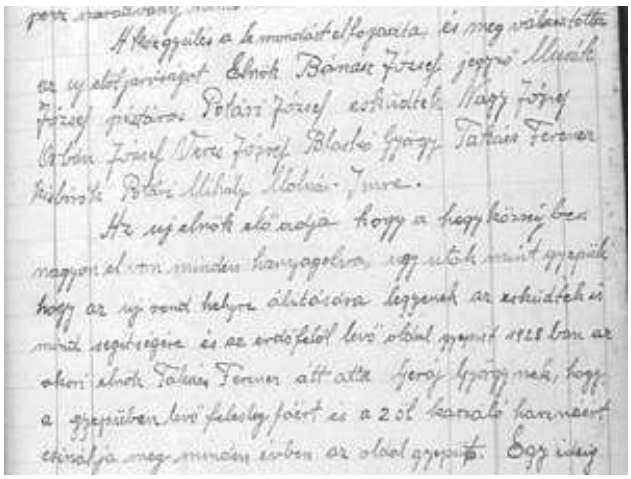
Puttony a szőlő szüreteléséhez

1928. évi Kiadás

Hegykapu csinálás
Deszka 410 lei
Kovács munka 187
Kapu csináltatásnál italra 80
Dunai Józsefnek kerülő lakbérbe 100
Kerülő fizetés 1000

Az 1928. évi kiadási rész azt igazolja, hogy a szőlőhegy bejárati kapuval volt ellátva, tehát egy

zárt terület volt, melybe egy kapun keresztül lehetett bejutni. Ennek alapján máris érthető az előző évi kiadások néhány tétele, mint például a kapu munkadíj, a fél kló szeg. Ami érdekes, hogy a kapu csinálatásnál fizetségként italt adtak a mesternek fizetségként. Szerepel máskor is hasonló tétel, amikor bort vagy pálinkát adnak pénz helyett egy elvégzett munkáért.

Részlet az 1942-es év jegyzőkönyvéből

A hegyközségben is adódtak gondok és problémák, melyeket orvosolni kellett. Az egyik ilyen esemény 1942. április 12-én történt, melyről az akkor készült jegyzőkönyv számol be hitelesen:

Jegyzőkönyv

Felvitette Monospetriben 1942 Április 12.-én a hegyközségnek megtartott évi rendes közgyülésén.

Jelen vannak. Takács Ferencz elnök Bánász József, Orbán József, Nagy József, Musák József, Veres József, Bluskó György, Molnár Imre, László Márton, Veres György, Potári Kálmán, Potári Mihály, Madó Lajos, Dunai József, Szász László, ifj. Dunai Lajos. Both Antal, Hancsák Mihály.

Elnük üdvüzli a megjelenteket a közgyűlést megnyitja a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Potári Mihály és Orbán József urakat.

Elnök előadja hogy 1930 óta számadás nem volt, akkor pénzmaradvány volt 652 Lei az azóta 11 év telt el, úgy bevitelről mint kiadásról kimutatás nincs, és pénz maradvány nincs az elnök be adta lemondását.

A közgyülés a lemondást elfogadta és meg választotta az uj elő járáságot .

Elnök: Potári József, esküdtek Nagy József, Orbán József, Veres József, Blaskó György, Takács Ferenc,.

Kis birók: Potári Mihály, Molnár Imre.

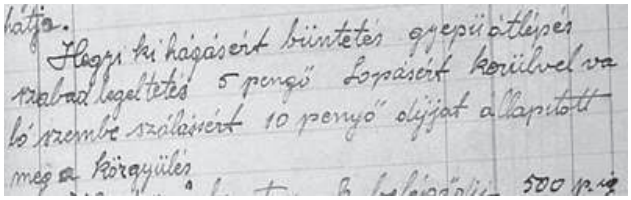
Az uj elnök előadja hogy a hegyközségben nagyon el van minden hanyagolva, ugy utak mint gyepük hogy az uj rend helyre álitására legyenek az esküdtek is mind segitségére és az erdőfelöl levő oldal gyepüt 1928ban az akori elnök Takács Ferencz átt atta Geráj Györgynek hogy a gyepüben levő felesleg fáért és a két öl kaszáló hasznáért csinálja meg minden évben az oldal gyepüt. Egy ideig ment is rendesen a munka, de az utóbbi években nem csinált e fent említett semmit rajta. A jelenlegi elnök felszólította a gyepü helyre állítására, de Ő megtagadta a vissza állítást pedig a kaszállót már le étette.

A közgyülés azt határozta hogy az Ő kontójára meg kel csináltatni és a számlát a községi előjárósághoz be adni be hajtás vagyis végre hajtás véget.

A közgyülés kerülőnek meg fogadta Kotelka János, 1942 Május 1től 1943Április 1-ig. 40 pengő havi bérért.

Több tárgy nem lévén a jegyzőkönyv bezáratott.
(1942) Április 12.
Elnök
Muszák József jegyző
Orbán József
Potári Mihály
jegyzőkönyv hitelesitők

A problémák viszont majdnem mindig megmaradtak. Ez olvasható ki az 1943-as évben megtartott közgyűlés jegyzőkönyvéből is.

Büntetési tételek 1943-ban

Hegyi kihágásért, gyepűátlépésért, szabad legeltetésért 5 pengő, míg lopásért, kerülővel való szembeszállásért 10 pengő büntetést róttak ki. Ezek a pénzek legtöbbször a községháza által lettek behajtva, tehát nem volt kibúvó a fizetés alól.

A gyepűt néhol még ma is használják

Több helyen is szerepel a „gyepű” szó. Mi is lehet ez? A lexikonokban utánanézve tudtam én is tisztázni magamban ezt a kifejezést. A „gyepűrendszert még az Árpád-korban fejlesztették ki, ami nem volt más, mint az ellenséges támadásoktól megóvó, s védekezésre alkalmas területsáv. Magát a védővonalat hívták „gyepű”-nek. Ez tulajdonképpen egy ter-

mészetes védővonal volt, amit a helyben található növényzetből alakítottak ki, mégpedig úgy, hogy az átjárhatatlan legyen. Vagyis a növényzetet úgy alakították, illetve fonták össze – főleg tüskés növényzetet – hogy azon semmilyen módon ne lehessen átjutni. A „gyepű”-ket „gyepűkapu”-val látták el. Itt lehetett bejutni a védett területre.

Így már érthető, hogy miért volt fontos a szőlőbirtokok védelmére felállított gyepű és a kapu folyamatos karbantartására.

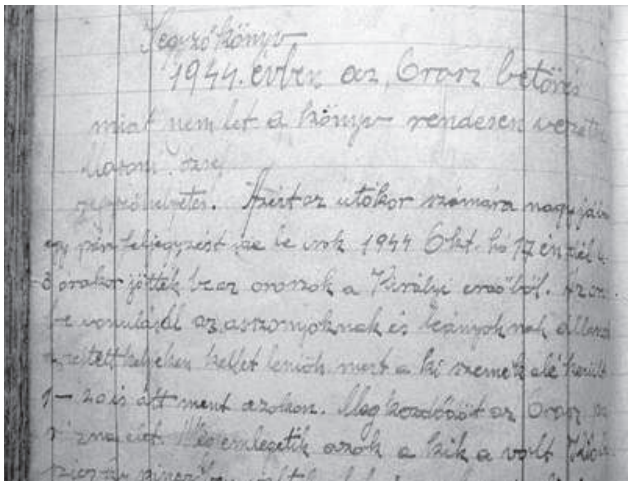

Permetezés

Mint a fenti jegyzőkönyvből kiderül, a gyepű gondozását, karbantartását a hegyközség egy-egy tagja végezte, amiért cserébe a község kaszálóját használhatta. Mivel a lekaszált füvet az állatok etetésére használták, így egyértelmű, miért érte meg a gazdának ez az egyezség. Természetesen úgy lett volna tisztességes, ha a vállalt kötelezettségnek eleget is tesznek mindenkor. A jegyzőkönyv szerint ez nem így történt.

A történelem helyi változásai is figyelemmel kísérhetők a „Hegykönyv” lapjain. Az egyik ilyen a számadásoknál jelzett pénz neme. Ugyanis hol korona, hol lej, majd pengő és újra lej van a számok után írva. Vagyis amint változott a politikai élet, ez egyből megmutatkozott a közéletben s így a gazdaságban is.

A „Hegykönyv” tulajdonképpen a szőlő és a bortermelők dokumentuma, mely arra hivatott, hogy a hegyközségben történt eseményeket, pénzügyi és gazdasági változásokat rögzítse. A történelem azonban ezt is megváltoztatta, hiszen a világháború és annak egyik szomorú eseménye is ebben a könyvben lett rögzítve. Az itt leírt történet hitelessége megkérdőjelezhetetlen, hiszen az akkor élt szemtanú írta le, mégpedig az esemény megtörténtekor, így nem vádolható azzal, hogy rosszul emlékezik vissza.

Az orosz betörésről is írnak a könyvben

A feljegyzés 1944. őszén került a könyv lapjaira. Az akkor „divatos” tintaceruzával lett írva, így egy kissé nehezen olvasható. A leírt szöveg a következő:

„1944. évben az Orosz betörés miatt nem lett a könyv rendesen vezetve Mosoni József jegyző helyettes

Azért utókor számára nagyjában egy pár feljegyzést ide beírok 1944 október hó 17.én délután 3órakkor jöttek be az oroszok a Királyi erdőből. Az Orosz bevonulással az asszonyoknak és lányoknak állandóan rejtett helyeken kellett leniök, mert aki szemek elé került 1-20 is átment azokon. Megkezdődött az Orosz parázna élet. Megemlegetik azok akik a volt KLOBUSICZKY pincében voltak elbújva, hogy a férj szeme láttára vitték ki a feleséget és a szülők szeme láttára vitték ki leányukat. Ki tudja egy nőre hány Orosz férfi várt. Férfiak is féltek az éjjeltől, mert az éj leple alatt jártak Barizsnyákat keresni.

Ezen hadsereg állandóan be volt rúgva. A szüret december elején volt. Akiknek elébb volt boruk elvitték meg elöntötték. Szőlőben minden pince fel volt törve. Lovat, szarvasmarhát, kövérdisznót, birkát, terményt, ruhanemüt, lábbelit, Pl. csizmát lehúzták a civilek lábáról. Ezen néhány mondatnak az elbeszéléséhez több idő kellene. Az Orosz demokráciát megemlegeti ezen nép. Pláne sok szép tiszta női személyek

Aláírás v. Mosoni József jegyző helyettes.”

Szomorú sorok ezek, hiszen egy kis falu védtelen egy átvonuló hadsereggel szemben. A lakosság megfélemlítése és kirablása bizony évtizedekig nyomot hagyott a lelkekben, mégpedig úgy, hogy beszélni se

szabadott róla. A feljegyző krónikás – Mosoni József – jelzi, hogy bizony több idő kellene ahhoz, hogy mindent leírjon azokról a napokról.

A pince, ahol sokan elbújtak a háború idején

Ennek tükrében érezhetjük, mi minden történhetett azokban a napokban, ha ez a néhány sor kevés a valóban megtörténtekhez viszonyítva.

A pincék menedékül is szolgáltak, hiszen a megszállás idején sokan itt bújtak el, sokszor családostól is. A pince levegője nyáron hűvösségével üdítően hatott, a téli időszakban viszont kellemesen langyos volt. A szőlő művelésekor és szüret idején is itt jött össze a család.

Déli pihenő a présház előtt

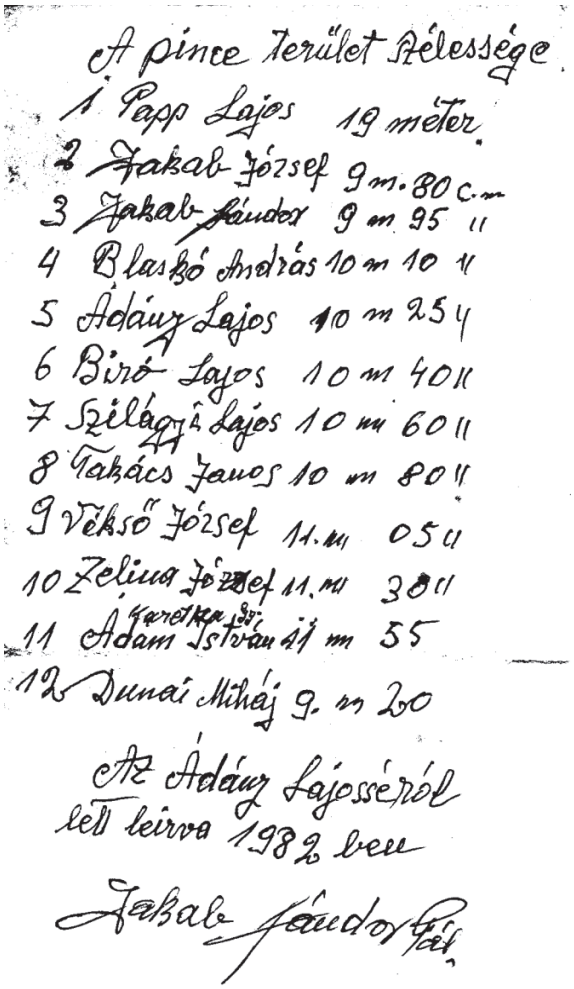
A hegyközség megszűnt, a hegybíró és társai már egy másik közösségben végezték munkájukat, volt aki megmaradt a mezőgazdaságban, másokból gyári munkás lett. Az idők megváltoztak és az emberek is. A földbe új vesszők kerültek, néhány présház is megújult és egy új nemzedék végzi a szőlő és bortermelés nemes és felelősségteljes munkáját. Az „Urak hegyén” ma is ott vannak a kert tulajdonosai. Jó látni messziről, amint szorgos emberek sokszor félmeztelenül végzik a nem is olyan könnyű munkát.

Minden gazdálkodó jól tudta, hogy a hegyen lévő szőlőt tovább kell művelni. Az új szőlősgazdák is átvették elődeik munkastílusát, a kert és a hegy szeretetét. Folytatták elődeik mindennapjait: metszették, kapálták, permetezték kis szőlőiket. Volt olyan terület, ahonnan eltűnt, vagy kiöregedett a nemes vessző. Valahol újratelepítették a szőlőket, új veszszőkkel, újabb fajtákkal, máshol lakóház épült, vagy veteményeskert váltotta fel.

Jókedvű társaság az egyik pince előtt

A borospincék is elöregedtek, megszűntek, újabbak épültek helyettük. A táj képe is megváltozott, de a szőlő még ma is ott van Monospetri dombjain. A szülők, nagyszülők álmait az új generáció valósítja meg. Ennek köszönhetően az „Urak hegyén” a mai napig érik a szőlő és ősszel elkezdődik a szüret. A pincében lévő boroshordók lassan megtelnek a hegy levével.

A pince terület szélessége
1 Papp Lajos 19 méter
2 Jakab József 9 m. 80 c.m
3 Jakab Sándor 9 m 95 "
4 Blaskó András 10 m 10 "
5 Adáuz Lajos 10 m 25 "
6 Biró Lajos 10 m 40 "
7 Szilágyi Lajos 10 m 60 "
8 Takács Janos 10 m 80 "
9 Vékső József 11. m 05 "
10 Zelina József 11. m 30 "
11 Adam István 11 m 55
12 Dunai Mihaj 9. m 20
Az Adáuz Lajosséról
lett leirva 1982 ben
Jakab Sándor Pál

A pincék méretéről készült feljegyzés

Borospince előtere káddal és préssel

A szőlősgazda mindig arra törekszik, hogy az általa művelt szőlő egészséges és zamatos legyen, hogy a belőle kipréselt must megfelelő cukorfokot elérve erjedjen minőségi borrá. Mindenki büszke a saját termésére és borára s arra is, hogy milyen módszerekkel, milyen eszközökkel állítja elő. A körülmények mindig rákényszerítik a termelő gazdát, hogy ne csak a monoton munkának éljen, hanem tevékenységét megkönnyítő eszközöket állítson elő.

Meglepődtem azon az ötletességen, mellyel az „Urak hegyén” találkoztam. Ez pedig egy nem mindennapos szőlőprés volt. Több helyen láttam már ilyen célt szolgáló eszközöket, de az itt látott bizony nagy meglepetés volt számomra.

A „gerendás” prés

A rácsos keretbe rakott darált szőlőt nem az eddig látott módszerrel préselték. A fizika törvényét alkalmazta a szőlősgazda. A préselésre használt gerenda egyik vége a prés mellett van rögzítve s tulajdonképpen egy fordított emelőként működik. A préselést végző rövid szakasz tulajdonképpen az un. munka-kar, míg a hosszabb rész, az erőkar. A présbe helyezett szőlőzúzalékra ráteszik a falapokat, ezeket nyomja majd le a gerenda hosszabbik szára. Ha kézzel nyomnánk le, akkor se kellene hozzá nagy erőfeszítés, hogy könnyedén kipréseljük a szőlőből a hegy levét. A fizikában jártas szőlősgazda azonban ettől is megkímélte magát, hiszen a gerenda a saját súlyánál fogva akkora nyomást gyakorol, hogy emberi erő alkalmazása nélkül végzi el a feladatát. Persze arra is van lehetőség, hogy a préshatást kiváltó erőt megnöveljük. A gerenda hosszabbik végén van még lehetőség arra, hogy egy csörlő segítségével még nagyobb erőt fejtsünk ki a préselendő szőlőre.

A nemes nedvétől megszabadult törkölyt egy darabban lehet kivenni a présből. Annyira nagy erővel lett összeszorítva, hogy a hegyről legurítva se esik szét – egyben marad. Ez azt is jelenti, hogy a szőlőszemekből minden nektárnak való ki lett sajtolva, így egy csepp se vész kárba a termésből.

Szőlőprés és mellette a kád

A szürettel és a préseléssel még nem ért véget a munka, hiszen a must el kezd forrni s egy idő után át kell fejteni a bort, hogy minden szennyeződéstől megtisztulva, a jellegzetes ízét, zamatát s csillogó színét megkapja. A késő őszi napsütésben, – immár a munkák befejeztével – szívesen üldögélnek a kert gazdái a pince előtt és gyönyörködhetnek a tájban, melynek szépségét a tavaszi és nyári munkák során nem volt idejük észrevenni.

A fák és bokrok elhullajtják levelüket s ezáltal még jobban kitárulkozik a táj, szélesebb lesz a panoráma s tiszta időben sokkal, de sokkal messzebb el lehet látni.

Ilyenkor lehet átérezni és megtapasztalni, hogy bizony az elődök, az első telepesek nem véletlenül választották ki ezt a helyet. Nemcsak a föld minősége, a terület biztonsága, de a környezet szépsége is azt sugallja, hogy érdemes itt élni, érdemes itt dolgozni, hiszen jövőnk záloga ez a terület.

HANGYASZÖVETKEZET

Kereskedőkre, boltosokra mindig szükség van a legkisebb településen is. A mindennapi munkához való áruféleségekhez csak kereskedő által juthatott a falu népe. A földművesek, állattenyésztők csak a saját maguk által „termelt" árukat adták el s környezetükben is csak hasonlóakat vásárolhattak meg, ezért minden mást csakis egy hivatásos kereskedő közvetítésével szerezhettek be maguknak. A világításhoz a petróleumot, a kisebb házkörüli javításokhoz a szeget, a sütemények ízesítéséhez a cukrot, az ételekéhez a sót, a varráshoz, hímzéshez tűt, cérnát s még sorolhatnám a sokféle árucikket, amire szüksége lehetett a falusi embereknek.

Egy igazi kereskedő mindezt nagyon jól tudta és éppen ezért nyíltak kisebb nagyobb üzletecskék szerte az országban. Monospetri első boltosai kik voltak, már nem lehet felderíteni. Az 1800-as évek végén viszont már jegyeztek fel az anyakönyvekbe kereskedőket. Az akkori szóhasználattal: szatócsokat. Az anyakönyvekben odaírták az illető vallását is. Ezáltal tudjuk az illető vallási hovatartozását is. Kik voltak ők? Mózes Károly italmérő, Kleinmann Lázár italmérő, szatócs, Steiner Ferenc szatócs, mészáros. Mindegyik kereskedő vallásához az izraelita volt beírva. Egy Bevásárlási Könyv is előkerült az egyik család iratai közül. Klein Ignátz vegyeskereskedése itt Monospetriben volt a könyvecske fedőlapja szerint.

Mint a nevekből és a feljegyzésekből kiderül a lakosságot a zsidó[1] kereskedők látták el különféle árukkal. Margittán sok zsidó család élt, akiknek nagy része kereskedő volt. Ők látták el a város és a környező települések lakosságát árucikkeikkel. Margittán zsinagógájuk is volt már ebben az időben.

Monospetriben hol voltak a fent említett zsidó kereskedőknek üzletük, már nem tudni. Lehetséges, hogy itt vásároltak maguknak egy házat és ott nyitották meg boltjukat. Az anyakönyvi feljegyzések alapján nemcsak szatócsüzletre, hanem italmérésre is volt igény. Vagyis egyértelmű, hogy itt is éltek „szomjas" emberek, vagyis egy kis mámorért nem kellett a városba utazni. Bár volt szőlőültetvény és pincesor is, de az ország más részeiből ideszállított finom borok is kelendőek voltak. Az italmérő helyiség, vagyis a kocsma a férfiak találkozóhelye volt.

A Bevásárlási könyv fedele

A mezőgazdaság fejlődését Magyarországon az ipari haladással megerősödő közélet is segítette. Az ipar és a kereskedelem a mezőgazdaság kárára gyarapodott. Ezt kívánta tompítani s egy bizonyos mértékben meg is szüntetni a HANGYA Szövetkezetek létrehozója Károlyi Sándor.

Ki is volt ő? Károlyi Sándor Újpest alapítójának, Károlyi Istvánnak a fia volt. 1831. november 10-én született Pesten. A korábban aulikus főúri család az ő születése idején már kibontakozó reformmozgalom híve lett. Apja, István éppúgy, mint nagybátyja a liberális reformokat támogatták. Anyja Esterházy Franciska volt. A reform-szellemű családi légkör formálta a fiatal gróf gondolkodását. Iskolai tanulmányainak végzése közben tört ki az 1848-as polgári forradalom és szabadságharc. Alig volt 18 éves, amikor bátyjával, Edével beállt a szabadságharc honvédseregébe, mégpedig az apja által felállított Károlyi huszárezredbe. A harcok során Sándor a komáromi várba került, ahol főhadnagyi rangban Klapka mellett bátran harcolt, a vár feladása után Franciaországba emigrált. Az ötéves emigráció alatt ismerkedett meg a haladó szellemű francia gondolkodók, különösképpen is Le Play szociológus nézeteivel. Le Play, a modern szociálpolitika elméleti

[1] Újpestről írott könyvem anyaggyűjtésekor beszéltem az ottani főrabbival arról, miként helyes neveznem az ő hitét valló embereket anélkül, hogy rasszista váddal illetnének. Izraelita? Mózes-hitű, Zsidó? Ő egyértelműen kijelentette, hogy ők zsidók, tehát nyugodtan beszélhetünk zsidó vallásról és zsidó emberekről, ez nem sértés a számukra.

megalapozója a munkásjólét megteremtésének, a társadalmi feszültségek feloldásának és kiegyenlítésének egyik korai hangoztatója volt.

A „Hangya" első elnöke gróf Károlyi Sándor

A szövetkezés gondolatáról először az 1885-ben Budapesten rendezett nemzetközi gazdakongresszuson beszélt Károlyi Sándor. Először – 1886-ban – a Pest Megyei Hitelszövetkezetet hozza létre. Sok idő kellett, amíg eldöntötte, hogy más alapokra kell helyezni az agrárium problémáját. Nem annyira a hitelezésre, mint inkább a termelt áruknak a biztosan és jó áron történő eladására. Ezen elvek alapján kezdték meg működésüket a fogyasztási szövetkezetek, a szintén Károlyi Sándor által alapított Hangyaszövetkezetek. Ez a szövetkezeti forma kezdetben súlyos nehézségekkel küzdött, lassan mégis megerősödve messze túlélte alapítóját, s a két világháború közötti Magyarországon már az egész országot behálózó szövetkezeti mozgalommá szélesedett. A Hangyaszövetkezet előzménye és "szülője" a Magyar Gazdaszövetség volt, ennek keretében hozták létre 1898 január 23-án a Hangyát, mint a Magyar Gazdaszövetség Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezeti Központját. Ez a központ fogott hozzá, kezdetben Károlyi Sándor hathatós anyagi támogatásával, az első vidéki szövetkezetek és boltjaik megszervezéséhez. Amíg a hitelszövetkezetek a falusi lakosságot sújtó uzsora-kamatokat, a fogyasztási szövetkezetek a falusi uzsora-árakat lettek volna hivatva letörni. Az 1900-as évektől e fogyasztási szövetkezetek szervezését, elsősorban a növekvő szociális feszültségek mérséklése céljából támogatta a földművelésügyi kormányzat is.

A „HANGYA" Monospetriben régen..

…és a "HANGYA" épülete ma

Károlyi Sándor a magyar nép jólétéért is sokat próbált tenni, hiszen tudta ő is, hogy csak elégedett, jó körülmények között élő emberek erősíthetik a hazát, csak ilyen közösségtől várhatjuk el a haza szeretetét. Tulajdonképpen a vidék és a város összekapcsolására alakult meg a „Hangya", mely ott volt Magyarország szinte minden településén.

Károlyi Sándor a Hangyaszövetkezetről való elgondolását, mondhatni egész életének programját és tevékenységének vezető gondolatát a gönci választópolgárokhoz írott utolsó levelében így összegezte: *„A szövetkezeteket karoljuk föl s alakítsunk belőlük ezreket, mert ezek útján olcsóbb lesz a hitel. Korlátozzuk az áruuzsorát a fogyasztási szövetkezetek révén. Terjesszük a termény-, a bor- és húsértékesítő szövetkezeteket. Terjesszük az együttműködés szellemét."*

A szövetkezeti eszmét és mozgalmat a nemzeti felemelkedés szolgálatába kell állítani. Az 1905-ben keltezett levelében még leírja*: „Meggyőződésem ma is, hogy nemzeti haladás egészséges gazdasági és kulturális haladás nélkül nincsen. A nemzet erősödését és felvirágoztatását különösen a millióinak erősítésében és boldogításában kell keresnünk."*

Az újszerű kereskedési és áruterítési módszer segítette a magyar termékek eljutását az ország határain belül a fogyasztókhoz úgy, hogy azokat a lehető legolcsóbban tudják megvásárolni. Ez vonatkozott a mezőgazdaság által termelt terményekre éppen úgy, mint a gyárakban előállított fogyasztói termékekre. A szövetkezet tagjai bizonyos mennyiségű vásárlás után kedvezményekben is részesültek.

A Hangyaszövetkezet minden egységének elküldte Alapszabályát, mely meghatározta működését és tevékenységét.

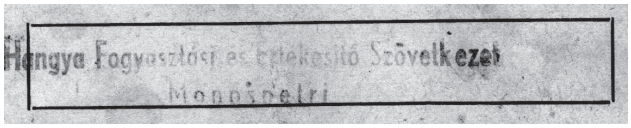

A Hangyaszövetkezet belülről

Az 1 § így szól: „A Szövetkezet célja, hogy tagjait és hozzátartozóit közös üzletkezelés mellett, illetőleg a kölcsönösség alapján olcsó és jó minőségű háztartási és gazdasági cikkekkel ellássa és termékeinek eladását közvetítse."

Mint látjuk, már az első mondatokban meghatározza működésének lényegét, így azonnal érzékelni lehet azt, miként próbál segíteni a kisembereken.

Az első világháború kitörésekor a Hangyának már 1276 fiókszövetkezete volt 200 000 taggal. Ebben az időben Monospetriben is működött már a kereskedéssel és italméréssel foglalkozó Hangyaszövetkezet.

A Hangyaszövetkezet pecsétje

A szövetkezet nyilvántartási könyvében az alakulás évét 1909-ben jelölik meg. Több adat is szerepel benne, ami a község lakóiról ad tájékoztatást. Az egyik legfontosabb az, hogy ekkor – 1909-ben – 1144 lakosa volt Monospetrinek.

Százalékos arányban meghatározzák a lakosság foglalkozási összetételét ami így nézett ki:

Földműves: 90 %
Iparos: 3 %
Tisztviselő: 3 %
Munkás: 4 %

Nemzetiség szerint is százalékos a meghatározás:

Magyar: 80 %
Román: 18 %
Zsidó: 2 %

Vallás szerinti bontásban:

Római katolikus: 60 %
Református: 15 %
Görög katolikus: 23 %
Izraelita: 2 %

Érdekes, hogy görögkeleti vallású ekkor még nincs jelen a faluban.

A Hangyaszövetkezet egy szatócsüzletet (fűszer), és egy korcsmát üzemeltet. Mindkettő a Fő utca 212. szám alatt található.

1912-ben szappan árusítására is kijelölik a vegyeskereskedést. 1941-ben cukor-, izzólámpa-, szivarhüvely és szivarpapír-, valamint gyufaárusításra kapnak engedélyt.

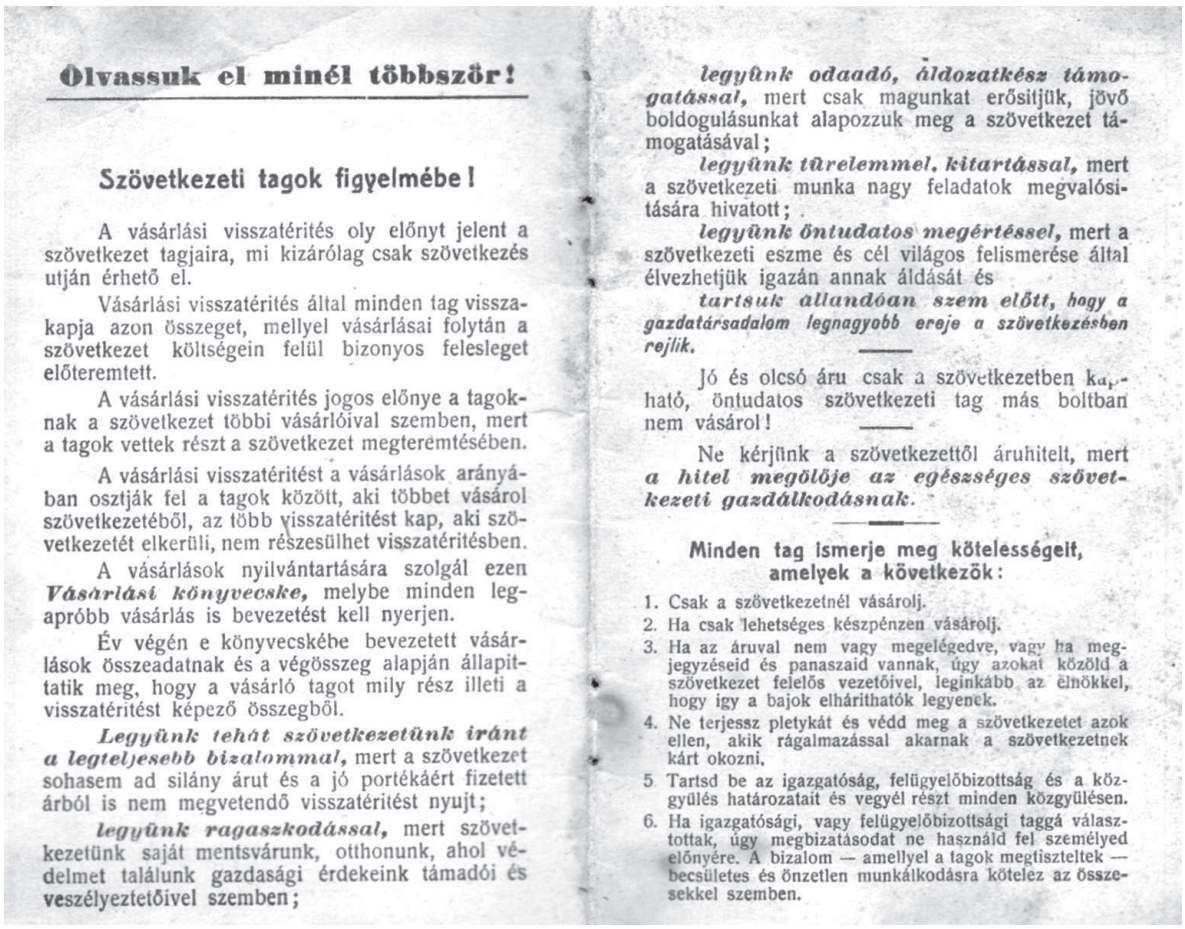
Az igazgatósági tagokat és az egyéb tisztségviselőket 1941-től tartják nyilván a könyvben. Az igazgatóság az alábbi tagokból állt: Takács József, Potáry Kálmán, Katona Jenő, id. Hajas János, Karetka András, Veres József, Csengeri József, Mosoni József.

Felügyelő bizottsági tagok: Csengeri József, Potári András, Takács Ferenc, Haider János, Karetka András, Krezács József.

Körzetvezető: ifj. Pék Ferenc, Futó Lajos.

Igazgatósági elnök: Katona Jenő (tanító) ügyvezető, Karetka András pénztáros, Potári Kálmán könyvelő, id. Havas János földműves.

Ügyvezető: Katona Jenő tanító.

Olvassuk el minél többször!

Szövetkezeti tagok figyelmébe!

A vásárlási visszatérítés oly előnyt jelent a szövetkezet tagjaira, mi kizárólag csak szövetkezés utján érhető el.

Vásárlási visszatérítés által minden tag visszakapja azon összeget, mellyel vásárlásai folytán a szövetkezet költségein felül bizonyos felesleget előteremtett.

A vásárlási visszatérítés jogos előnye a tagoknak a szövetkezet többi vásárlóival szemben, mert a tagok vettek részt a szövetkezet megteremtésében.

A vásárlási visszatérítést a vásárlások arányában osztják fel a tagok között, aki többet vásárol szövetkezetéből, az több visszatérítést kap, aki szövetkezetét elkerüli, nem részesülhet visszatérítésben.

A vásárlások nyilvántartására szolgál ezen ***Vásárlási könyvecske,*** melybe minden legapróbb vásárlás is bevezetést kell nyerjen.

Év végén e könyvecskébe bevezetett vásárlások összeadatnak és a végösszeg alapján állapittatik meg, hogy a vásárló tagot mily rész illeti a visszatérítést képező összegből.

Legyünk tehát szövetkezetünk iránt a legteljesebb bizalommal, mert a szövetkezet sohasem ad silány árut és a jó portékáért fizetett árból is nem megvetendő visszatérítést nyujt;

legyünk ragaszkodással, mert szövetkezetünk saját mentsvárunk, otthonunk, ahol védelmet találunk gazdasági érdekeink támadói és veszélyeztetőivel szemben;

legyünk odaadó, áldozatkész támogatással, mert csak magunkat erősitjük, jövő boldogulásunkat alapozzuk meg a szövetkezet támogatásával;

legyünk türelemmel, kitartással, mert a szövetkezeti munka nagy feladatok megvalósitására hivatott;

legyünk öntudatos megértéssel, mert a szövetkezeti eszme és cél világos felismerése által élvezhetjük igazán annak áldását és

tartsuk állandóan szem előtt, hogy a gazdatársadalom legnagyobb ereje a szövetkezésben rejlik.

Jó és olcsó áru csak a szövetkezetben kapható, öntudatos szövetkezeti tag más boltban nem vásárol!

Ne kérjünk a szövetkezettől áruhitelt, mert ***a hitel megölője az egészséges szövetkezeti gazdálkodásnak.***

Minden tag ismerje meg kötelességeit, amelyek a következők:

1. Csak a szövetkezetnél vásárolj.
2. Ha csak lehetséges készpénzen vásárolj.
3. Ha az áruval nem vagy megelégedve, vagy ha megjegyzéseid és panaszaid vannak, úgy azokat közöld a szövetkezet felelős vezetőivel, leginkább az elnökkel, hogy igy a bajok elháríthatók legyenek.
4. Ne terjessz pletykát és védd meg a szövetkezetet azok ellen, akik rágalmazással akarnak a szövetkezetnek kárt okozni.
5. Tartsd be az igazgatóság, felügyelőbizottság és a közgyülés határozatait és vegyél részt minden közgyülésen.
6. Ha igazgatósági, vagy felügyelőbizottsági taggá választottak, úgy megbizatásodat ne használd fel személyed előnyére. A bizalom — amellyel a tagok megtiszteltek — becsületes és önzetlen munkálkodásra kötelez az összesekkel szemben.

A „HANGYA" Vásárlási Könyvecskéjének tájékoztatója

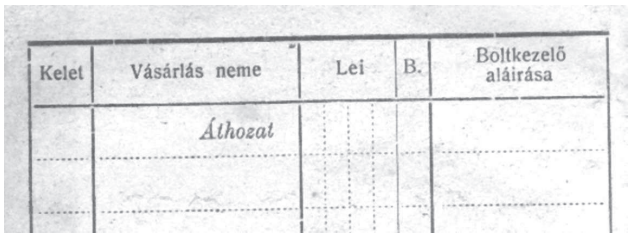
Könyvelő: Potáry Kálmán.

Pénztárnok: Karetka András földműves.

Boltkezelő: Rotter Elemér gazdálkodó, Szász László gazdálkodó.

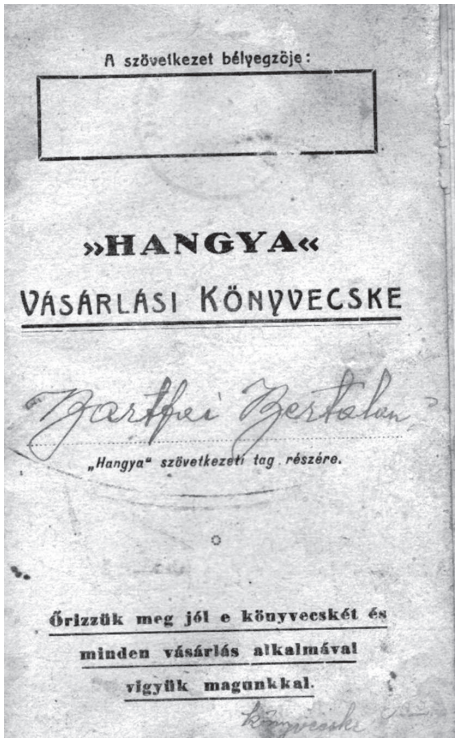
Áruhiányszavatosság: Rotter Elemér gazdálkodó, Szász László gazdálkodó.

Az előző két személynek mindkét helyen be van írva a javadalma, de ugyanakkor az is, hogy mennyi óvadékot kellett letenniük készpénzben. Erre nyilván azért volt szükség, hogy az esetleges hiányoknál meglegyen a fedezet. Rotter Elemér 800, Szász László 1000 Pengőt tett le óvadékként, melyek biztosították a szavatolt összeget, mely 1500 és 2000 Pengő volt.

Kelet	Vásárlás neme	Lei	B.	Boltkezelő aláirása
	Áthozat			

A Vásárlási Könyvecske belső oldala

A szövetkezet bélyegzője:

»HANGYA«

VÁSÁRLÁSI KÖNYVECSKE

Gartner Gertrud

„Hangya" szövetkezeti tag részére.

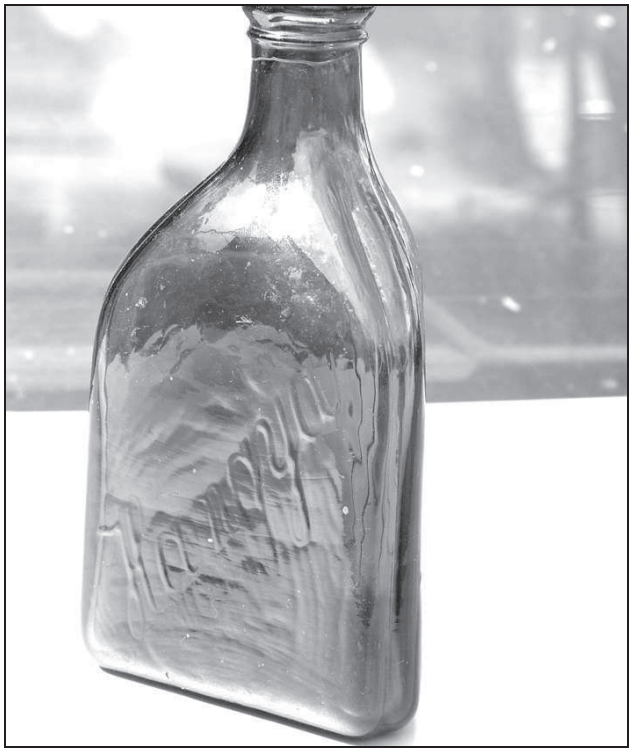
Őrizzük meg jól e könyvecskét és minden vásárlás alkalmával vigyük magunkkal.

„HANGYA" Vásárlási Könyvecske

A Vásárlási Könyvecske használatával a tagság folyamatosan figyelemmel kísérhette bevásárlásait, amely ezáltal nemcsak abban segített, hogy tisztában legyen, mennyi pénzt hagyott az üzletben, de egyben

a saját kiadásait, bizonyos értékcikkekre költött pénz mennyiségét is megmutatta. Ezáltal tulajdonképpen egy kismértékű könyvelésnek is megfelelt ez a könyvecske.

A tagságnak leírt tájékoztatóban felhívják a figyelmet arra, hogy lehetőség szerint más boltokban ne vásároljanak. Ez is egy üzletpolitika, hiszen egy ilyen „propagandával" lehetett elérni, hogy nagyobb legyen a bevétel s ezáltal a tagságnak kifizetett jutalék is.

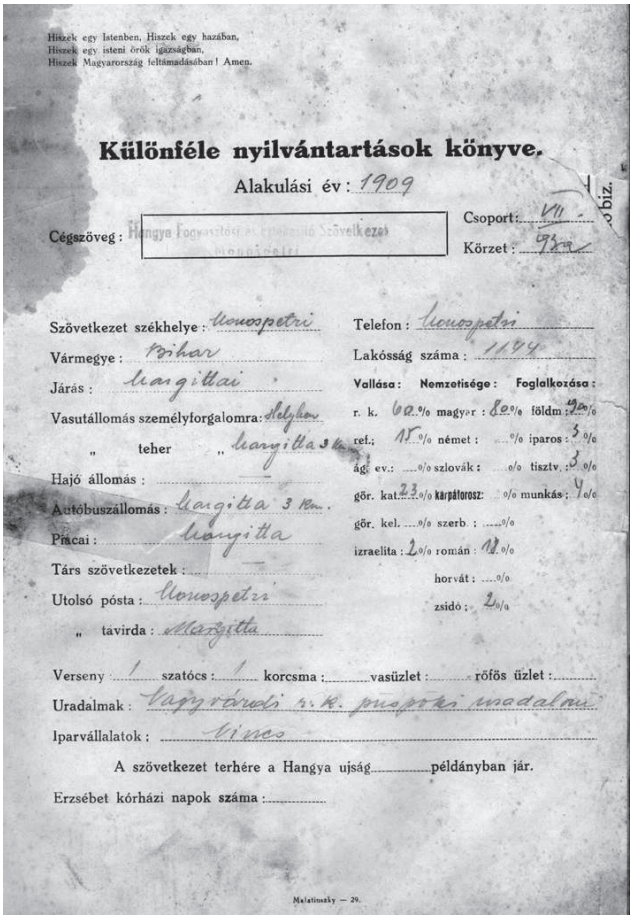

Egy üvegpalack „Hangya" felirattal

A „HANGYA" Szövetkezet működése összetett volt. Először is felvásárolta a termelőktől – akik természetesen tagok voltak – a felesleges árukészletüket, majd ezt az üzleteiben szétosztotta és árusította. Arra ügyeltek mindenkor, hogy az árukészlet terítése, elosztása által felmerült költségek ne legyenek túl magasak. Minimális árréssel (haszonnal) dolgoztak, ezért sikerült olcsó áruval ellátni a lakosságot.

Az üzletpolitikájuk modernnek mondható, hiszen mindent saját cégen belül oldottak meg, hogy a költségeket a lehető legalacsonyabb szinten tartsák. Nem elégedtek meg a felvásárlással és árusítással, mivel a szállítás is a saját eszközeikkel történt. Az üzletek áruval való feltöltését egy külön csoport egyeztette és intézte. A beszerzés is megfelelő csatornákon történt. Itt is az volt a cél: jó minőségű árut és olcsón.

A vezetőség azonban – helyes üzletpolitikával – még egy lehetőséget felhasznált a minőség és olcsóság területén. Mégpedig a saját üzemek létrehozásával. Ugyanis a költségeket úgy is lehet csökkenteni, hogy a felhasználásra kerülő nyomdatermékeket saját nyomdaüzemben állítja elő. A számítások szerint a beruházásra fordított összeg egy kis időn belül úgyis megtérül. Ebből kiindulva hozták létre a saját nyomdát, a saját varrodát és több apró kis üzemet, amelyek csakis a „HANGYA" Szövetkezetnek dolgoztak, az innen kikerülő termékek csakis a saját üzlethálózat árukészletét növelték. A növekedés eredményeképpen szükség volt egy raktárbázis létrehozására is.

Hiszek egy Istenben, Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában! Ámen.

Különféle nyilvántartások könyve.

Alakulási év: 1909

Cégszöveg: Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet Monospetri

Csoport: VII. Körzet: 93

Szövetkezet székhelye: Monospetri — Telefon: Monospetri
Vármegye: Bihar — Lakosság száma: 1164
Járás: Margittai
Vasutállomás személyforgalomra: Helyben — „ teher „ Margitta 3 km.
Hajó állomás: —
Autóbuszállomás: Margitta 3 km.
Pácai: Margitta
Társ szövetkezetek: —
Utolsó pósta: Monospetri
„ távirda: Margitta

Vallása: r. k. 62 % magyar: 80 % földm.: 90 %
ref.: 15 % német: — % iparos: 5 %
ág. ev.: — % szlovák: — % tisztv.: 5 %
gör. kat. 23 % kárpátorosz: — % munkás: 4 %
gör. kel. — % szerb: — %
izraelita: 2 % román: 12 %
horvát: — %
zsidó: 2 %

Verseny: 1 szatócs: 1 korcsma: — vasüzlet: — rőfös üzlet: —
Uradalmak: Nagyváradi r. k. püspöki uradalmi
Iparvállalatok: Mincs

A szövetkezet terhére a Hangya ujság — példányban jár.
Erzsébet kórházi napok száma: —

Malatinszky — 29.

A nyilvántartási könyv első oldala

A „HANGYA" Szövetkezet üzletpolitikája annyira modern volt, annyira követendő példaként szolgált, hogy a későbbi és a mai nagy üzletláncok is ebből merítettek ötleteket.

A „HANGYA" Szövetkezet folyamatos működését itt Monospetriben az se állította le, hogy a község román fennhatóság alá került. Annyi változás történt, hogy a vásárlás értékénél az új pénznem a Lei és Bani lett feltüntetve.

A Monospetriben működő Hangyaszövetkezet a nyereségének egy részét értékpapírokba fektette be. Ezek értékükben is egyre nagyobb összeget mutattak. Végül 1944. júliusában az összes értékpapír a Csengeri Szövetkezethez került.

A szövetkezet megmaradt iratai arra utalnak, hogy a vagyon nagyobbik része átkerül a jogutódra, a Kaláka Szövetkezethez. Ezek után is próbálkoznak

az árukészlet megszerzésére más társaságok is. A Monospetriben is működő „Unirea” és az „Enesz” 1947-ben történt fúziója is erről szól. A sok átalakulás után már szinte követhetetlen az árukészlet és a pénzben meghatározott vagyon nagysága és tulajdonjoga.

Az 1947. december 16-án tartott gyűlés jegyzőkönyve szerint már az „Enesz” se tekinthető működőképes társulásnak, hiszen a közeljövőben valószínűleg bejelentik a megszűnését. Tehát ebből az következik, hogy a Károlyi Sándor által létrehozott Hangyaszövetkezetet semmilyen másik nem tudja helyettesíteni, pótolni. Vagyis egy jól működő, mindenki által kedvelt és hasznos szövetkezet lett lerombolva, megszűntetve.

„HANGYA” boríték átjavítva

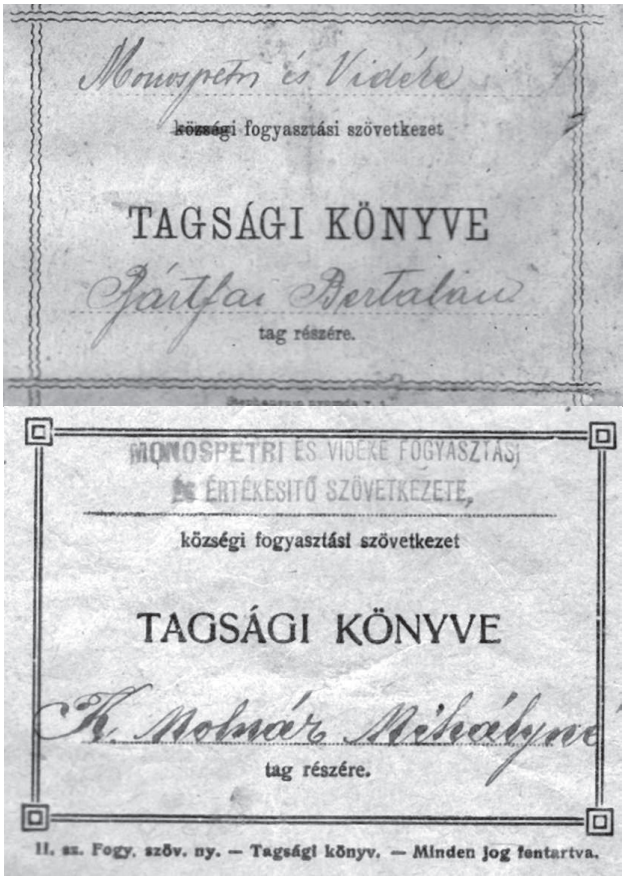
Nem mondok semmi újdonságot azzal, hogy ez a tökéletes rendszer tovább is működhetett volna, hiszen mindenkor a szegényebb réteg vásárlásait próbálta elősegíteni, mégpedig úgy, hogy a vásárló, de a kereskedő is jól járt.

A Hangyaszövetkezet üzletpolitikája napjainkban ismét feltámadt – bár más formában. Ma is létrejönnek üzletláncok, amelyek teljes árukészletüket megpróbálják alacsony árszinten tartani.

A nagyításon jól látható a HANGYA felirat

Egyben azonban nagyon is eltér elődjétől. Míg a Hangyaszövetkezet üzletlánca törekedett a jó minőségre, addig a napjainkban működő nagyáruházak silány termékekkel árasztják el az üzletek polcait. Ezek árfekvése természetesen kedvező, de tartósságuk sajnos nem megfelelő. Amíg a Hangyaszövetkezet arra törekedett, hogy vásárlói meg legyenek elégedve az eladott termékekkel, addig a napjainkban működők, csakis a pénzünkre vágynak, minden minőségi ellenszolgáltatás nélkül.

Két Tagsági Könyv

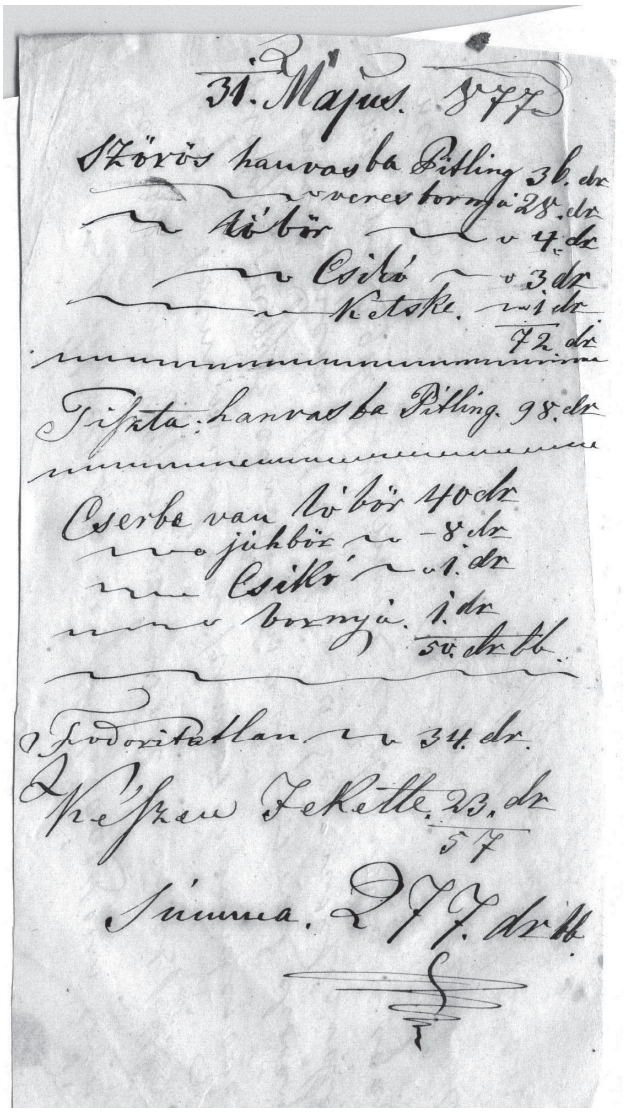
A Monospetriben működő Hangyaszövetkezet épülete még ma is áll. A tevékenysége ugyan megváltozott, de ma is sokan keresik fel az itt működő kereskedelmi egységeket. A régi időket idézi fel az udvaron lévő elhanyagolt kugli-pálya is. Az emlékezők szerint hatalmas csatákat vívtak itt vasárnap délutánonként egy-egy pohár bor, vagy néhány korsó sör mellett.

Az épület még mesél, a környezet még emlékezik. Ki tudja, hogy a fejlődő falu képe miként változik majd meg. Ki tudja hogy az elkövetkezendő nemzedék mire fog emlékezni a felújított, vagy a modernizált épület láttán.

A Károlyi gróf által létrehozott Hangyaszövetkezetre azonban minden időben kellemesen gondolhatnak az itt élők, hiszen nagyon sok embernek adott munkát és kedvező vásárlási lehetőséget. Talán egyszer újra lehetne ezt is szervezni!

BŐR-, DOHÁNY-, ÉS KENDER FELDOLGOZÁS

Európában az ipari forradalom hatalmas változásokat idézett elő. Magyarországi se maradhatott le a kor egyik modernnek mondható újításáról se. A mezőgazdaság mellett és vele párhuzamosan lehetett alkalmazni mindazt, amit a gépesítés, az elektromosság nyújtott a dolgozó rétegeknek. A gépipar fejlődését és ezen terület munkásokkal való ellátását a mezőgazdaságban már feleslegessé vált munkaerők biztosították. A föld művelése és a rajta termelt javak feldolgozása szép lassan különvált. Amíg régen a szántó-vető gazda maga dolgozta fel mindazt, ami a földjén, vagy a ház körül megtermett, addig az ipari forradalom hatására ez lassan megszűnt.

31. Május. 877
Szőrös hanvasba Pitling 36. drb
Veres borja 28. drb
Tehén 4. drb
Csikó 3 drb
Kétske 1 drb
72 drb
Tiszta hanvasba Pitling 98. drb
Cserbe van Tehén 40 drb
Jukbőr 8 drb
Csikó 1 drb
borja 1 drb
50 drb
Fodvitatlan 34 drb
Keszon Fekete 23. drb
57
Summa 277 drb

Bőr cserzéséről készült feljegyzés 1877-ből

A termények a kezdetleges kézi feldolgozását lassan felváltotta a gépesítés, bár ez nagyon hosszú folyamat volt és nem is beszélhetünk teljességről. A földeken termelt haszonnövények feldolgozása nagyon sokáig a gazdálkodó privilégiuma volt. Sokszor nem is volt lehetősége arra, hogy modernizálódjon, hiszen nem rendelkezett megfelelő nagyságban felesleges tőkével. Működtek ugyan hitelszövetkezetek, de a földet művelő ember nem nagyon bízott ezekben.

Monospetri se maradt ki a haszonnövények termesztéséből. A szántóföldeken a gabona, a kukorica, az állattartáshoz szükséges egyéb termény mellett helyet kapott a dohány és a kender is.

A dohány termesztése Magyarországon az 1800-as években élte virágkorát. Egyre-másra képezték ki a dohánykertészeket, akik tudományukat az ország több településén bőségesen kamatoztatták. Mikor a spanyol barátok 1558 táján ezt az Amerikából származó növényt Európával megismertették, bizony távolról sem hitték volna, hogy ezt a csodahatású gyógyszernek tartott és szentkereszt-fűnek vagy királynő-fűnek nevezett növény, a dohányzás nagyobb terjedésével, 100-200 év múlva európai nevezetességűvé válik.

Saary Ferenc ezt írja róla:

„A dohány állat-növényi alkrészekből álló növény, legnagyobb súlyát hazánkban éri el, mivel az éles és sós alkrészeket talajunkból a legnagyobb mérvben szíja föl magába s ez az oka, hogy a magyar dohány nyomja a mázsát, míg a külföldi fajok, ha itt termesztetnek is, nem.

Hatására nézve a benne rejlő méreg (nicotin) miatt bódító s idegizgató, mely hatásokat megszokott dohányzó is tapasztalja, s ép e megszokott idegizgatás az, mely leszokását oly nehézzé, használatát pedig oly kedvessé teszi."

A hazánkban termesztett fajták a fenti összegzés szerint Európa-szerte kedveltek voltak. Éppen ez adott lehetőséget arra, hogy szinte az ország minden zugában termesszék. A dohány nagyon kényes növény, így a gondozása is nagy szakértelmet kíván. Nem mindegy milyen talajba kerül a palánta s az se mindegy, mikor szedik le a leveleit feldolgozásra.

A dohány termesztése nem hosszú életű ezen a vidéken, hiszen az előírások, a termesztés igényessége, a növény kezelésével és a beszolgáltatással szemben támasztott követelmények miatt lassan visszaszorították a termelői kedvet.

Az elbeszélések alapján még elég sokan ismerik a dohánylevél kezelését, a szárításra kiválasztott növények jó tulajdonságait. A dohánytermelők ritkán füstölögték el a végterméket, viszont aki ennek hódolt, az legtöbbször „szűzdohányt" használt.

Mi is volt a szűzdohány? A megtermelt és összegyűjtött, kiszárított dohányért adót kellett fizetni. Az

a dohány, amelyik el lett dugva, melyet a finánc se látott, tehát nem lett utána jövedéki adó fizetve, az a „szűzdohány”. A szűzdohányt viszont jól el kellett dugni, nehogy a kíváncsiskodó finánc megtalálja és kirója a büntetést.

Hosszabb életű volt a kender termesztése és feldolgozása Monospetriben. Talán éppen ezért is szerepel ez a növény a település címerében is.

A kender termesztéséhez és az azt követő feldolgozási fázisokhoz minden adott volt a környéken. Ugyanis ez a haszonnövény különös feldolgozási folyamatokon megy keresztül, amíg a végtermék elkészül belőle.

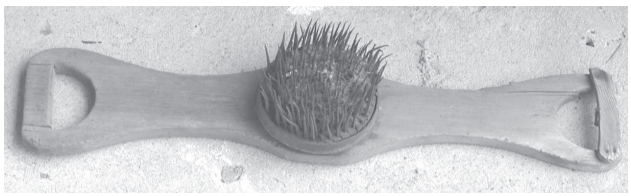
Hajas Attila és Scheck-Dunai József egy kétkarú tilolóval

A kendert vetés után tizennégy hét múlva lehetett betakarítani. Ezt hívták nyövésnek. Majd az áztatás következett. Ez mindenféleképpen csak olyan területen volt lehetséges, ahol természetes víz volt a környéken. Mivel itt Monospetriben adott volt a víz, – hiszen malmokat is hajtott – így a feldolgozásnak ez a fázisa is megtörténhetett.

A kender áztatása is nagy szakértelmet, hozzáértést követelt. A kövekkel, nehezékekkel a víz alá lenyomott kenderkötegek áztatási ideje változó volt. Így folyamatosan figyelni kellett, hogy a vízben lévő növények milyen állapotban vannak.

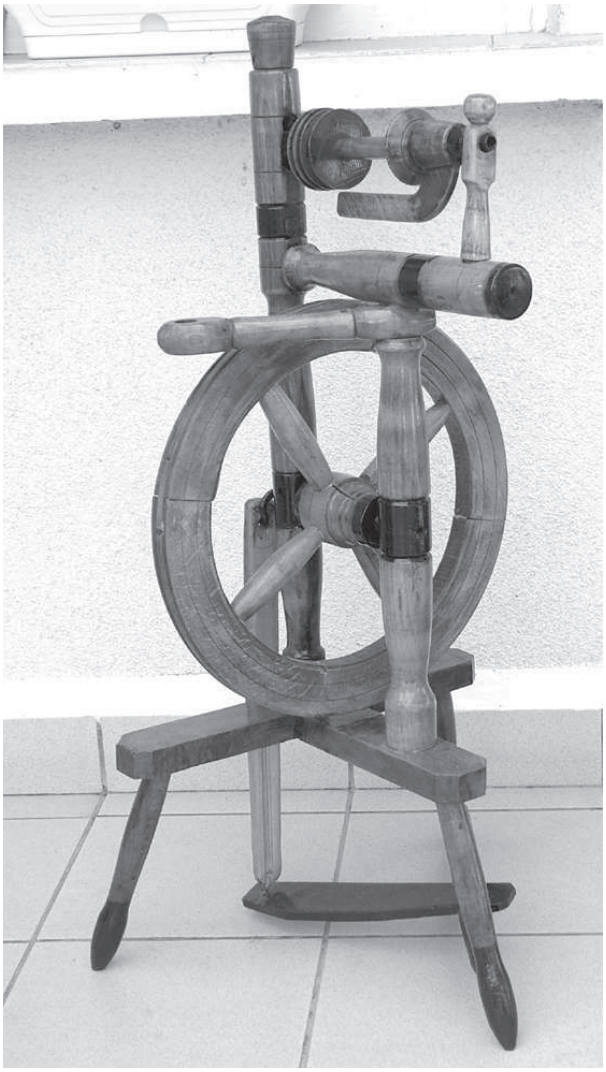
Az áztatás után következett a kender törése. Az áztatás során a kender rostjaira tapadt növényi részek elváltak ugyan, de csak a tiloló használata után vált el attól teljesen. Több féle tilolót használtak a feldolgozás során. Volt olyan, amelyiket két ember is tudott használni, volt olyan, amelyet fogazattal láttak el. A feldolgozás során szerzett tapasztalatok segítették az embereket abban, hogy a célnak legjobban megfelelő eszközöket állítsák elő.[1]

A tilolás során a már megáztatott kendert alaposan megtörték, hogy a szálas rostok megszabaduljanak a felesleges növényi részektől. Ezt a folyamatot zárta le a gereben. A gerebenen, vagy más néven rostfésűn többször áthúzott kender végleg megtisztult a rátapadt rostás részektől s a szösztől. A már megtisztult kenderrostokból – mivel erősek és a nedvességnek is jól ellenállnak, – ponyvák, hevederek, zsákok, kárpitos kellékek, kötelek, zsinegek készülhettek.

Gereben, vagy szegrózsás rostfésű

A feldolgozás is itt, helyben történt, így mindig olyan terméket készítettek, amire szükségük volt a ház körül, a gazdaságban. Így leginkább kötelek, vásznak, zsákok voltak a végtermékek.

Rokka, most már csak a lakás díszeként

A finomabb szálakat a rokkán sodorták az ügyes kezű asszonyok. Minden fiatal lány megtanulta ennek a kezelését és a hosszú téli estéken a rokka volt

[1] A termelők legtöbbször maguk készítették a feldolgozáshoz használatos eszközöket: a tilót, a gerebent. A rokkát, a szövőszéket, a kötélfonó berendezést viszont már erre szakosodott mester állította elő.

a „társuk”, hiszen ekkor volt lehetőségük a szövéshez előkészíteni a fonalakat. A durvább és vastagabb szálakat viszont már zsákok készítésére, vagy éppen zsinegek, vagy különböző vastagságú kötelek előállítására használták.

A kötélverő munkája is érdekes volt. A kisodort szálakat egy készülék kampóira akasztotta, majd kifeszítés után a szálak elforgatásával sodródott a kötél. Az összesodort zsinegeket újra és újra felfogatták a kampókra, amíg el nem érték a megfelelő vastagságot.

Kötélkészítő berendezés a bucsai múzeumban

A fenti kép a Bucsai Helytörténeti Múzeumban készült. Jól látható baloldalt a négy kampó, amelyre a kötél van rögzítve, jobb oldalt pedig a sodrást szabályozó fából készült hornyolt kúp. A háttérben két gereben és egy rokka kereke látható. A képalján az elkészült, megsodort kötél van.

A háztartásban is megtaláljuk a kenderből készült végtermékeket, hiszen a stafírungként is számba jöhető, házilag szőtt terítők is ebből készültek.

A stafírung: házilag szőtt hímzett terítők

Szövőszék Monospetriben nagyon sok háznál volt, és folyamatosan használták is. Még ma is megtalálható szétszedve néhány ház padlásán, hiszen ma már senki nem használja. Az asszonyok, lányok egymással versenyeztek, ki sző szebben és gyorsabban, ki hímez érdekes és új mintákkal terítőt. Ugyanakkor egymás között is „cseréltek” hímzésmintákat. A lányok, a készülő stafírungjukba belehímezték nevük kezdőbetűit, néha az évszámot is. Nagyon büszke volt az az eladósorba kerülő lány, akinek a szekrényében már ott volt a stafírungja. Az igaz, hogy legtöbbször aztán nem is került használatba, hiszen a mai napig ugyanúgy van összehajtva szekrény polcán, mint 30-40 évvel ezelőtt

A kendernek szinte minden részét felhasználták, hiszen a nem fonható kenderkócot tömítőanyagként hasznosították, a kendermagból kisajtolással étolajat nyertek, amit a gazdasszony a főzéskor használhatott fel. A sajtolásnál visszamaradt olajpogácsa viszont állatok takarmányozására volt alkalmas.

A megszőtt vásznat meg is kellett varrni. A vászonruhát leginkább csak munkára használták. Ugyanakkor szeretett mindenki divatosan öltözni. A ruhák varrásához viszont már nagyobb szakértelem kellett és persze varrógép is.

Lábbal hajtható varrógép

Monospetriben is volt „divatszabó”, aki teljesítette a helyi igényeket az öltözködés terén. Németh Józsefet, aki Nagyváradon tanulta a szabómesterséget, sokszor az utolsó pillanatban keresték fel a megrendelői. Volt úgy, hogy a másnapi bálra kellett ruhát varrnia a későn jelentkező lánynak. De ő ezt is megoldotta.

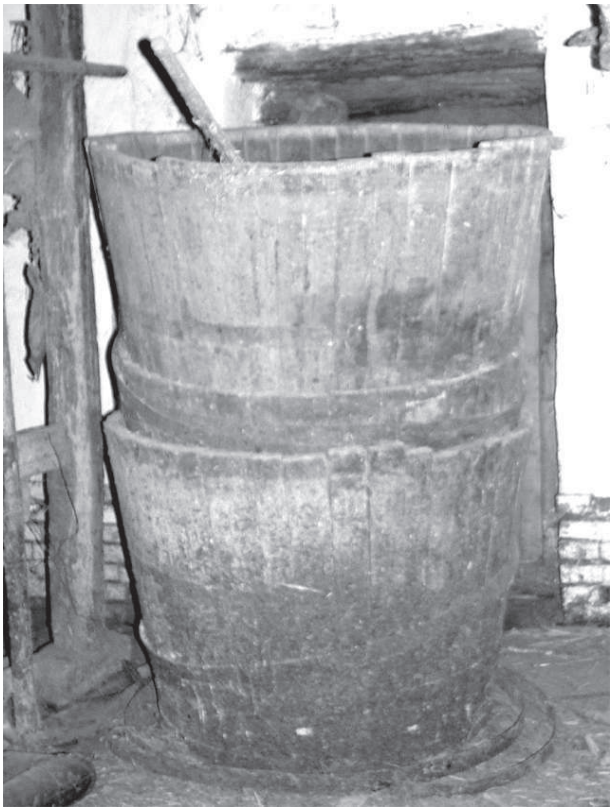
A férfiak is nála rendelték öltönyeiket. Varrt kosztümöket, öltönyöket, télikabátokat, mindent, amire igény volt. Szolid áraiért, a divatot követő stílusáért s ugyanakkor józan életviteléért szerették Monospetriben az emberek. Az italozást és az italozókat nem szerette. Talán azért se, mert egy alkalommal sikerült valamilyen módon megitatni vele nagyobb mennyiségű alkoholt, (bár neki a legkisebb pohárral is nagy mennyiség volt). Mikor hazament fiatal feleségéhez, csak ledőlt az ágyra, amely érzése

szerint még forgott is alatta, s nagy nehezen elaludt. A másnap és a harmadnap volt igazán csak nehéz. Mert míg az ivás estéjén csak az ágy forgott vele, addig a következő napokban a hányinger és a fejfájás keserítette meg az életét. Meg is fogadta, hogy soha többé nem iszik s főleg nem ennyit.

A pálinkafőzde elhagyatott udvara

Az italozáshoz alkohol is kellett. Az „Urak hegyén" megtermett szőlőből finom mustot préseltek, ami zamatos borrá alakult. A pincetulajdonosok és barátaik ezt fogyasztották – természetesen csak addig, amíg az el nem fogyott. Akinek nem volt saját bora, az a kocsmában, az italmérésben olthatta szomját. Itt viszont a bor mellett még pálinkát is lehetett fogyasztani. Ezt a tevékenységet folytatta 1902-ben Mózes Károly italmérő, de itt volt 1904-ben Kleinman Lázár italmérő szatócs is. Gondolom az utóbbinak a kocsma fenntartása nem hozott elegendő jövedelmet, ezért mellette szatócsboltot is üzemeltetett.

Gyümölcs erjesztésére használt kádak

Monospetriben is működött pálinkafőző. A Takács-portán álló omladozó épületben még meg vannak a nyomai a régi tevékenységnek. De már tényleg csak a nyomai.

A megmaradt papírok szerint 1940-ben szüneteltették a pálinka főzését. Ez azonban csak arra volt jó, hogy ettől kezdve a pénzügyőrök folyamatosan és sűrűn „meglátogatták" a tulajdonost. S ha már ott voltak, le is ellenőrizték, hogy az 1940. december 9-én, a főzőüstön elhelyezett pecsét sértetlen-e. Az 1941. október 17-én, majd november 22-én elvégzett ellenőrzést folytatták meglepetésszerűen 1942. január, február, március és április hónapokban is. Gondolom Takács Ferenc már rutinosan fogadta a megjelenő ellenőröket, hiszen április hónapban 4-én és 8-án is megjelentek. Talán ennyire szimpatikus volt a hely, a környezet. Korántsem! Annyi az egész, hogy mindenáron szerettek volna büntetést kiszabni – mint ahogyan napjainkban is – a kisemberekre.

A szemle eredménye rovatba ezt írták a pénzügyőrök:

„A megtartott váratlan szemle alkalmával a főzdét üzemen kívül találtuk. A főzőüstön alkalmazott 1. sz.. a sisakon alkalmazott 5. sz. pecsétzár sértetlen. Jövedéki kihágást nem észleltünk."

Majd hitelesítésként a két ellenőrző személy is aláírta az okiratot.

2. sz. minta.

Nagyvárad i m. kir. pénzügyigazgatóság.
Érmihályfalva i m. kir. pénzügyőri biztosi kerület.
Monospetri i m. kir. pénzügyőri szakasz.

Szemleív

a Takács Ferenc név Monospetri községben városban
Fő utca tér 201 sz. alatt lévő pálinka főzdéje ben
tartott szemle eredményéről.

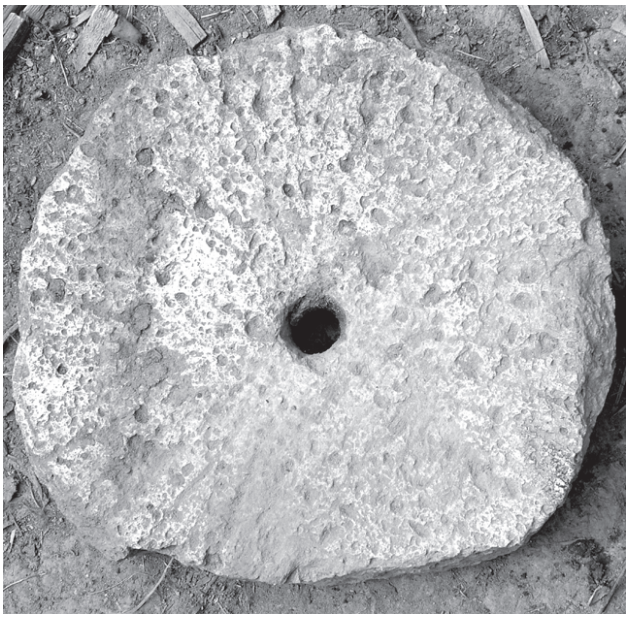
A szemletartás ideje (év, hó, nap, óra) mettől? meddig?	A szemle eredménye	A pénzügyi közeg aláírása	A vállalkozó (üzletvezető) aláírása
1941 X/17 9-10	Szemle alkalmával a főzdét üzemen kívül találtuk. A főzőüstön alkalmazott 1. sz. a sisakon alkalmazott 5. sz. pecsétzár sértetlen és a tolózár [illegible] ja [illegible]	Szabó Károly főm.	
1941 XI/22 10-30-11-óra	A megtartott váratlan szemle alkalmával a főzdét üzemen kívül találtuk és a sisakon alkalmazott 5. sz. pecsétzár sértetlen. Jövedéki kihágást nem észleltünk.	Szabó Károly főm.	

A pálinkafőzdében történt ellenőrzések szemleíve

A pálinkafőzést mindenkor előírások, sőt szigorú szabályok határozták meg. Ezért is voltak óvatosak a pálinkafőzéssel foglalkozók. Vigyáztak arra, hogy a szabályokat, az előírásokat betartsák, hiszen szabálytalanság esetén súlyos pénzbüntetésre számíthattak. A jövedéki adó miatt a „fináncok" sűrűn látogatták a pálinkafőzéssel foglalkozó kisüzemeket. Házilag pedig egyenesen törvénybeütköző volt ez a tevékenység. Érthető, hiszen akkor nem tudná az állam behajtani a részét a jövedelemből. Persze ez nem jelenti azt, hogy valóban nem foglalkoztak, vagy a mai napig nem foglalkoznak az emberek –

persze csak kis mértékben – a házi pálinkafőzéssel. Annakidején még az én szüleim is belefogtak ebbe a tiltott tevékenységbe. Ők csak egymás között úgy kommentálták az eseményt, hogy nem csinálnak mást, csak „nagy fazékban kis fazekat" főztek. A lepárlott, erős itókát pedig nem öntötték ki, hanem – tisztán, vagy likőrt készítve belőle – elfogyasztották. (Egészségükre!)

Vajon napjainkban is vállalkozik bárki erre, azt nem tudom, de úgy gondolom, néhány liter szesz lepárlásából adódó jövedéki adó eltitkolása mégse olyan nagy bűn akkor, mikor a rendeletet alkotók sokkal többet gyömöszölnek jogtalanul saját zsebükbe.

Malomkő az egyik udvaron

A malmokról se szabad elfeledkeznünk, hiszen sokan Malmospetrinek is nevezik a települést. Bár ez csak az itt lévő malmokra vonatkozik, közigazgatási szempontból soha nem nevezték így a községet. Kutatásaim során azonban nem találkoztam sok malommal. Ez azért érdekes, mert csak akkor lehetne Malmospetrinek nevezni a települést, ha több is van belőle. Az 1600-as és 1700-as évekből is csak egy malmot jeleznek az írások és az 1804-ben készült térképen is csak egy van berajzolva. Két turbinás, olajmalom volt. A kastély részére is ez a malom termelt áramot, ami abban az időben nagy előrelépésnek számított. 1930 körül megvásárolta egy helyi malom-mester, vagyis egy molnár. A közelben álló „mosóházat" átalakították lakóépületté s ott élt a családjával.

Tudunk egy másik malomról is – ez nyilván később épülhetett – amelyiknek a gabonatárolójáról még van egy fotó is. Ez a plébániával szembeni sarok közelében volt, ahol most már csak egy egész kis mennyiségű csordogál a patak medrében. Éppen ezért talán hihetetlen is, hogy itt valamikor egy vízimalom állt. Pedig itt volt, s mivel a régi feljegyzésekben nincs jelen, így feltételezhető, hogy az 1800-as évek vége felé épülhetett.

A gabonaraktár épülete régen

A malmokat a környező folyók partjára építették. Így használták ki a természet s ezen belül a víz erejét. Iparosodás szempontjából a malmok jelentős szerepet töltöttek be, hiszen a kezdetekben is a hozzávaló alkatrészeket, berendezéseket is szakemberekkel készíttették el.

1754. május 16-án kelt irat, mely a helyi urbáriumot vizsgálta, a Possalaky birtok egyik jellegzetességét így kommentálja:

„…Az udvarház közvetlen szomszédságában van a Berettyó folyón forgó négykövű malom, mely szintén a curia nobilitaris tartozéka. Alig van az esztendőnek olyan szakasza, amikor ennek a jól jövedelmező malomnak akár a víz sekélysége, akár annak gyenge sodra miatt állnia kellene…"

Ugyanezen év szeptemberében leírtakban is megemlíti a vizsgálat, miszerint: *„Malom a Beretytyón 4 kőre,.."*

A malom tulajdonosának, de még a bérlőjének se kellett attól tartania, hogy veszteséggel zárjanak egy-egy időszakot. S ez így volt évszázadokon keresztül, míg a folyók szabályozása, illetve kiapadása miatt nem kellett abbahagyni az őrlést, nem kellett elbontani a malmot. Addig is rengeteg embernek adott munkát s ugyanakkor segítette a környék gazdáinak könnyebb megélhetését is. Ezt bizonyítja a fiskális prokurátor, miután a szokásos módon lezárta az összeírást, egy hónap múlva, 1754. június 27-én – kiegészíti azt Kovács Istvánnak, a Pósalakiak alatt is 12 esztendőt szolgálatban töltött tiszttartónak bizonyságlevelével – az összeírás függelékeként –, aki vallomást tesz arról, hogy az elmúlt 12 esztendőre visszapillantva, mekkora mennyiségű kenyérgabonát jövedelmezett évente a négykövű malom. (Több száz köböl mindegyik gabonaféléből; a malom igen nagy forgalmú, jól jövedelmező volt a Pósalakiak alatt is!).

A gabonaraktár épülete átalakítva (ma)

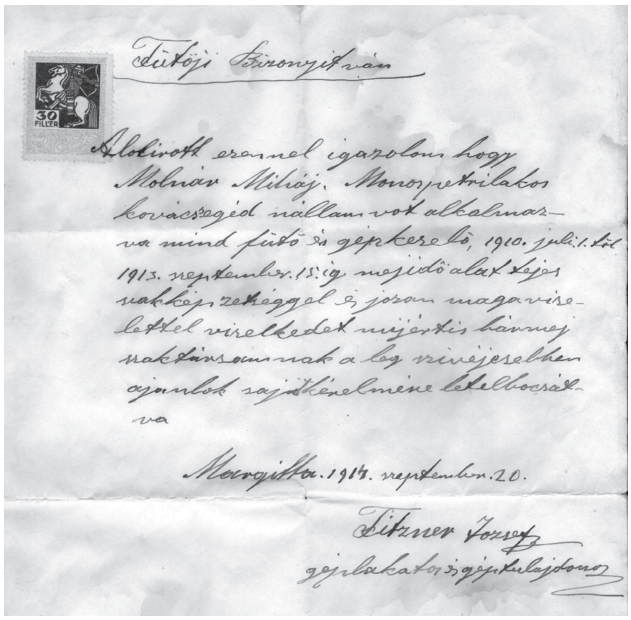
A malmokban feldolgozott termények változóak voltak. Némelyik csak darálóként üzemelt, másikban gabonát őröltek, s volt az olajmalom, amelyben kender- és napraforgó magvakból préselték ki az étkezési olajat.

Az iparosodás hatására a malmok „tevékenysége" is kibővült. Felismerték és alkalmazták a víz által biztosított forgató-erőt. A víz energiáját átalakították elektromos energiává. Ismert, hogy 1864-ben már elektromos áram volt a kastélyban. Ugyanis a kastély melletti malom – amely a térképeken is szerepel – egyben generátorként, áramfejlesztőként is üzemelt. Az itt előállított áram a kastély világítására szolgált. Ez is azt mutatja, hogy az ipari fejlődés itt Monospetriben is jelentős volt, hiszen az újdonságokat, az élet megkönnyítését szolgáló találmányokat azonnal alkalmazták. A malom termelőképességét tehát nemcsak a termények megőrlésére használták fel, hanem energiatermelésre is. Ez példamutató szándék és cselekedet volt, hiszen környezetbarát, környezetkímélő energiaforrást alkalmaztak elődeink Monospetriben. Vajon a ma embere miért nem gondolkodik hasonló módon?

A malomban foglalkoztatott személyzettel az anyakönyvekben is találkozhatunk. Ilyen volt például 1896-ban Hajnik Albert és Stampf István molnársegéd, Makraÿ Béla és Busch János malombérlő, Veres Lajos, aki a malomiparnál volt kocsis, és még sorolhatnám a többi munkást is, akiket a munkájuk ide kötött. Tehát a malmok is igényelték az ipari munkásokat, akik szakértelmükkel biztosították a folyamatos és minőségi termelést.

Az anyakönyvekben ott vannak azok a munkások, akik már az ipari forradalom hatására végezték munkájukat. Bár kovácsmesterre mindig szükség volt a régebbi időkben is, de jelentősebb térhódításra csak a XIX. Században volt lehetőségük. Ugyanis a gépesítés, a modernizálás egyre több feladattal látta el őket. Mindenféleképpen meg kell említenünk a Monospetriben dolgozó kovácsmestereket, hiszen munkájukkal, tevékenységükkel segítették a közösség, a falu fejlődését. 1898-ban Klér József kovács, Fekete József kovácsmester, 1906-ban Molnár Mihály önálló kovácsmester és Péter Szabó János iparos, kovácsmester üllőin készültek a mezőgazdaságban nélkülözhetetlen vasszerszámok és díszítések.

A vas- és gépipar térhódítása igényelte azokat a szakembereket, akik az újonnan megalkotott gépeket – gondolok itt az egyre nagyobb tért hódító gőzgépekre – szerelték, javították, üzemeltették. 1902-ben Sóki Gyula okleveles gépész is a birtokon lévő gépek kezelését, karbantartását végezte. Tulajdonképpen ebben az időben kezdett kialakulni az az ipari munkásokból álló réteg, akik már nem a föld közvetlen megművelésével, hanem az azt szolgáló berendezések működtetésével foglalkoztak. Ehhez tartoztak a gépészek, géplakatosok, géptulajdonosok[2] is, akik a gépek működtetéséhez inasokat s fűtőket alkalmaztak. Fűtőként dolgozott Monospetriből Molnár Mihály Margittán. Erről tanúskodik egy hivatalos irat is, melyet a munkaadó írt le saját kezűleg. Éppen ezért nézzük el azokat a hibákat, melyeket az írás során elkövetett.

Fütöji Bizonyitván

30 FILLER

Alolirott ezennel igazolom hogy Molnár Mihój Monospetrilakos kovácssegéd nállam volt alkalmazva mind fütö és gépkezelö, 1910. juli. 1-töl 1913. szeptember. 15-ig mejidö alatt tejes szakkájzettséggel is jozan magaviseletkel viseltkedet mijenkis kánnej szakbeli szolgálatait ajánlhot sajátkezüleg kiállitott bizonyitványomat va

Margitta. 1914. szeptember. 20.

Zitzner József
gépgyárkatos és gépgyártulajdonos

Az okmánybélyeggel ellátott bizonyítvány

A géptulajdonosok, mesterek az alkalmazott kilépésekor egy igazolást, néha ajánlólevelet állítottak ki. Az ajánlólevél alapján alkalmazhatták egy másik munkahelyen, az igazolásban – jelen esetben bizonyítványban – az szerepelt, hogy melyik időszakot töltötte az adott személy az iparos alkalmazásában. Az igazolásul kiadott fűtői bizonyítvány szövege az eredeti szerint:

Fütöji Bizonyítvány

Alolirott ezennel igazolom hogy
Molnár Mihój Monospetrilakos
Kovácssegéd nállam volt alkalmazva
Mind fütö és gépkezelö, 1910.juli.1.töl
1913.szeptember.15.ig mejidő alat tejes
szakképzetséggel is jozan magavise-

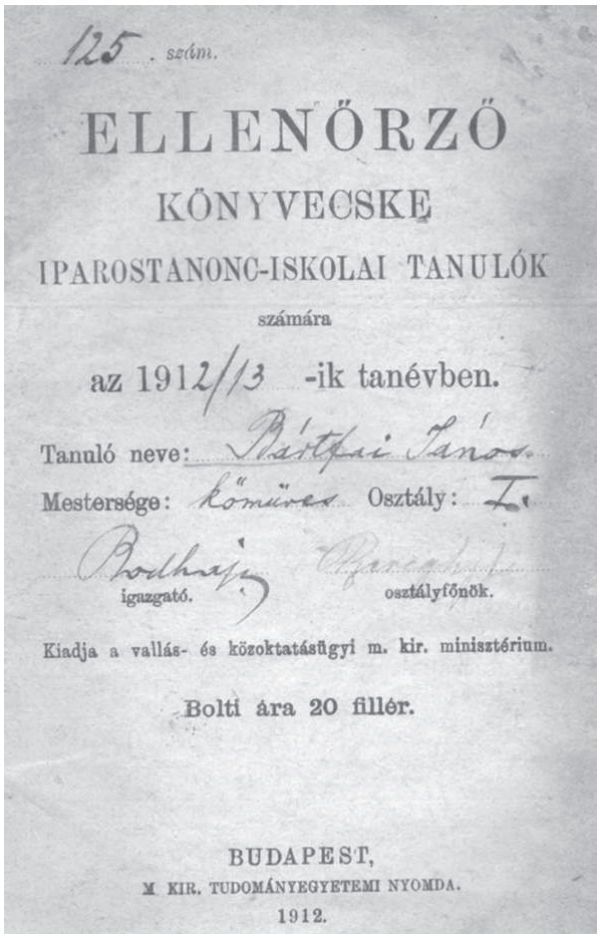
[2] Gőzgép-tulajdonosok, akik gépeikkel bérmunkát vállaltak, például csépléskor.

lettel viselkedet mejért szivéjesebben
ajánlok sajátkérelmére letelbocsátva.

Magitta. 1914. szeptember. 20.

Fitzner Jozsef
Géplakatos és géptulajdonos

A szakmunkások képzése is nagyon fontos volt. A kezdetekben csak egy rövidebb tanfolyamot kellett elvégezni például a gőzgépek kezelőinek. A kor követelményei azonban növekedtek. Így elvárás volt az, hogy egy iparos alapműveltsége igazodjon a későbbi megrendelői igényekhez. A szakmák különválasztása és oktatása mellett egy általános kultúra és viselkedési normák megismerésére is sor került. Nem véletlen, hogy a régi szakemberek, mesteremberek képviselhették egy kisebb közösség „elit"-jét is. Természetesen minden mester büszke volt a saját szakmájára és ezt ki is hangsúlyozta mindenkor.

125. szám.

ELLENŐRZŐ
KÖNYVECSKE
IPAROSTANONC-ISKOLAI TANULÓK
számára
az 1912/13 -ik tanévben.

Tanuló neve: Bártfai János.
Mestersége: kőműves Osztály: I.

igazgató. osztályfőnök.

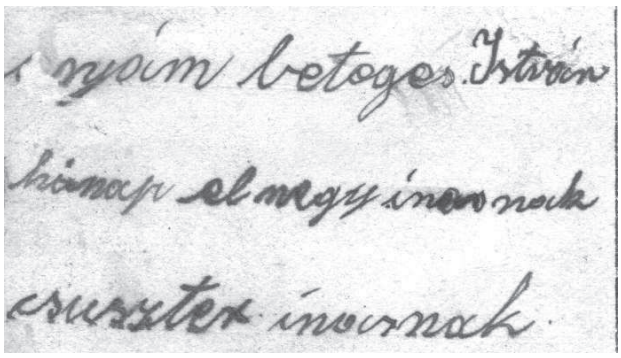
Kiadja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium.

Bolti ára 20 fillér.

BUDAPEST,
M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEMI NYOMDA.
1912.

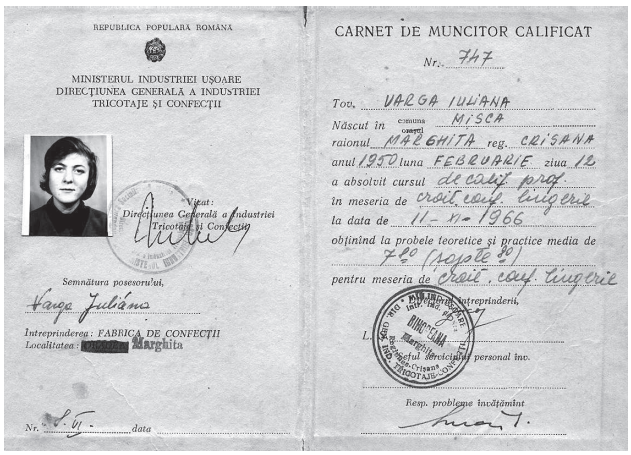
Iparostanoncok ellenőrző könyvecskéje

Nagy eseménynek számított egy családban, ha az elemi iskola elvégzése után szakmai iskolába, vagyis ahogy abban az időben nevezték „iparostanonc" iskolába iratkozhatott a fiatal. Ez egy bizonyos szinten kitörést is jelentett a földművelés nehéz munkájából. Az iparos embert másképp kezelték, mint a földművest. Felnéztek rá.

…nyám beteges. István
…hónap el megy inasnak
…eszter inasnak.

Bártfay József is egyik levelében – melyet testvérének, Jánosnak küldött – az édesanyja betegségét jelezve a második legfontosabb közlése az volt, hogy István testvére másnap suszterinasnak áll. Jó szakmának számított a cipőjavítás abban az időben, hiszen egy lábbeli nagyon sok éven keresztül szolgálta ki viselőjét, sőt még időnként több nemzedéket is. A suszterinasnak is éppen úgy el kellett végezni a tanonciskolát, mint a kőművesnek, az asztalosnak, az ácsnak, vagy bármely más iparosnak. Végül a megbecsülést mindenkor az elvégzett munkájával vívhatta ki a mesterség gyakorlója.

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

MINISTERUL INDUSTRIEI UȘOARE
DIRECȚIUNEA GENERALĂ A INDUSTRIEI
TRICOTAJE ȘI CONFECȚII

Vizat:
Direcțiunea Generală a Industriei
Tricotaje și Confecții

Semnătura posesorului,
Varga Juliána

Întreprinderea: FABRICA DE CONFECȚII
Localitatea: [redacted] Marghita

Nr. 647 data

CARNET DE MUNCITOR CALIFICAT

Nr. 747

Tov. VARGA IULIANA
Născut în comuna MIȘCA
raionul MARGHITA reg. CRIȘANA
anul 1950 luna FEBRUARIE ziua 12
a absolvit cursul de calif. prof.
în meseria de croit. cus. încăl.
la data de 11-VI-1966
obținînd la probele teoretice și practice media de
7,20 (șapte 20)
pentru meseria de croit. cus. încăl.

Întreprinderea,
L.S.
Șeful direcției personal inv.

Resp. problema învățămînt

Munkásigazolvány

Az ipar fejlődésével lassan megszűntek egyes mesterségek, mások pedig nagyobb méreteket öltött. Az iparosok is gyárakban vagy kisebb szövetkezetekben folytatták munkájukat. A mezőgazdasági tevékenységet lassan felváltja az ipari termelés. Az embereknek egyre kevesebb lehetősége van a föld művelésére, hiszen a földjeiket be kell adniuk a közösbe. Nincs más választási lehetőség, mint a gyárakban, üzemekben megkeresni a család eltartására szükséges anyagiakat.

Itt is szükség van szakértelemre és hozzáértésre s mellette felelősségtudatra. Mégis másabb, mint amikor valaki a saját szakmájában a maga uraként dolgozik. A közösségi munka is más jellegű, mint az egyéni. Mind a kettőnek meg van az előnye, de a hátránya is. Napjainkban már mindenki eldöntheti, miként képzeli el munkás hétköznapjait, csak meg kell találni a megfelelő lehetőséget és alkalmat.

VASÚT

Létbiztonságot és társadalmi megbecsülést jelentett vasutasnak lenni. Éppen ezért aki a vasútnál dolgozott, mindenkor a környezete tiszteletét is birtokolta. A vasút építése, karbantartása és üzemeltetése nagy precizitást és odafigyelést igényelt. Nem véletlenül viseltek egyenruhát, hiszen katonás fegyelemnek kellett lenni ott, ahol a pontosság mellett az emberi érték is előtérbe került. A vasút megépítése nagyon fontos minden település számára, hiszen ez egy köldökzsinór, mely összeköttetést biztosít az ország és világ többi részével.

Már 1880-ban elkezdődtek az országgyűlésben a bihari helyi érdekű vasút megépítéséről a beterjesztések, viták, javaslatok. A főrendi ház elé vitt vasútépítési ügyben nem szerepel Klobusiczky Ágoston neve. Se az előterjesztések, se a viták során. A vasútvonal kijelölése nyilván szakértők bevonásával történt. A terepviszonyok, a közbeeső gazdaságok és települések is figyelembe lettek véve. Nyilván nincsen értelme egy olyan területre építeni a vasútvonalat, ahol gazdaságilag nem érné meg. Hiszen mindenféleképpen az a cél, hogy a települések össze legyenek kötve, a termények és egyéb áruk, valamint személyek szállításával némi hasznot is termeljen. Népgazdasági szempontból feltétlenül szükséges volt, ugyanakkor a hadászati és információs szempontok is előtérbe kerültek

Törvényjavaslat,

a bihari és békési helyi érdekű vasutaknak engedélyezésére és segélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában.

(A képviselőház által elfogadott szerkezet.)

1. §.

A kormány czennel felhatalmaztatik, hogy a m. kir. államvasutak nagyváradi állomásából kiinduló s Püspöki-Bihar, Nyüved, Ér-Diószeg, Székelyhid és Ér-Selind érintésével a magyar északkeleti vasut Ér-Mihályfalva állomásához csatlakozó helyi érdekű fővonalnak, továbbá Székelyhidtól Apát-Keresztúr és Vedres-Ábrány érintésével Margittáig és Nagyváradtól Iklód puszta, Gyires, Körösszeg, Szakál és Komádi községek határain keresztül a kóti pusztáig vezetendő szárnyvonalainak »Bihari vasut« elnevezés alatt leendő kiépítésére és üzletére az 1880. évi XXXI. t.-cz.-ben foglalt feltételek és az alábbi §-okban körülirt módositások mellett az engedélyt kiadhassa.

Az 1884-es törvényjavaslat

Az engedélyezés 17.§-a részletesen is kitér a háború, vagy mozgósítás esetében történő szállításokról. Meghatározza a katonai javak (tehát fegyverek és hadi ellátmányok) továbbításának feltételeit, előírja a katonák, – a szabadságosok, a tartalékosok – hadi tevékenységük színhelyére, vagy az otthonukhoz, kórházakba való szállítását.

A vasútvonal megtervezésének és kivitelezésének szinte minden mozzanata szóba került a törvényjavaslat részleteinek kidolgozásakor. A vasúti pálya nyomvonalának pontos meghatározása mellett az egyes szakaszok lejtési illetve emelkedési szögét is meghatározzák. A részletekben leírják, minimálisan hány állomás (megálló) épüljön, hogy egy-egy állomás hossza mekkora legyen. A leírtak szerint az állomásépületek nagysága és komfortfokozata is fontos. A közlekedési minisztérium külön meghatározta, hogy melyik állomáson kell egynél több váróhelyiséget létesíteni és berendezni.

A sínek leágazási helyei is szerepelnek a határozatban. Mivel ebben az időben még gőzmozdonyok húzták a szerelvényeket, így előírják a víz feltöltésére használható kutak létrehozását s annak pontos helyét.

1885. május 15-i országos ülésen is szóba kerül – még egyszer és utoljára az engedélyezés előtt – a Székelyhíd és Margitta közötti helyi érdekű vasút ügye.

Iványka Imre: T. ház! *(Halljuk!)* Csak egy igen rövid megjegyzést kivánok tenni. A törvényjavaslatot magát pártolom. Itt azonban azon megjegyzés tétetett, hogy az is argumentum ezen vasutak létesítésére, hogy a legkedvezőbb irányban fog ez uton Szilágymegye összeköttetésbe hozatni Margitta felől a fővárossal. A mennyiben én és pedig alapossággal értesítve vagyok a Szilágyság érdeke inkább a Krasznavölgyén Nagy-Károly felé gravitál és reményiem, hogy a megyei közönség e tekintetben már rég megindított mozgalmát most erősbíteni fogja, nehogy megkésék azzal, hogy kiépíthesse a zilah-nagykárolyi vonalat, másként a margittai által paralisaltatni fog.

Csak ezen megjegyzést kivántam tenni, miután tudomásom szerint Szilágymegye túlnyomó része a zilah-nagykárolyi vonalat pártolja. *(Helyeslés a jobboldalon.)*

Részlet a Tisztelt Ház jegyzőkönyvéből (1885.)

Az interpellációk, a hozzászólások és a törvényjavaslat elkészítése után hozták meg végül a törvényerejű rendeletet a bihari vasútvonal megépítéséről. A Tisztelt Ház döntését azonban még valaki másnak is hitelesíteni kellett. Ez pedig nem volt más, mint I. Ferenc József császár.

Az 1885. évi XVIII. törvénycikk jogerőre emelkedett, amikor a császár kézjegyével hitelesítette azt, vagyis 1885. május 31-én. (A törvénycikk hivatalos szövege a könyv végén teljes egészében elolvasható a Dokumentumok között). A törvénycikk engedélyezésről és segélyezésről adott felhatalmazást. Az aláírás után azonnal elkezdődhettek a kivitelezéshez szükséges engedélyek kiadása. Biztosíték kellett ahhoz, hogy a törvényben előírt és meghatározott normatívák pontosan be legyenek tartva. Az építés során minden olyan létesítmény megépüljön, amely a vasút működéséhez elengedhetetlen.

1885. ÉVI

XVIII. TÖRVÉNYCZIKK,

a bihari és békési helyi érdekű vasutaknak engedélyezésére és segélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában.

(Szentesitést nyert 1885. évi május hó 31-én. — Kihirdettetett az »Országos Törvénytár«-ban 1885. évi junius hó 1-én.)

Mi Első Ferencz József,

Isten kegyelméből Ausztriai Császár, Csehország Királya stb. és Magyarország Apostoli királya.

Kedvelt Magyarországunk és társországai hü Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvényczikket terjesztették szentesités végett Felségünk elé:

1. §.

A kormány ezennel felhatalmaztatik, hogy a m. kir. államvasutak nagyváradi állomásából kiinduló s Püspöki-Bihar, Nyüved, Ér-Diószeg, Székelyhid és Ér-Selind érintésével a magyar északkeleti vasut Ér-Mihályfalva állomásához csatlakozó helyi érdekü fővonalnak, továbbá Székelyhidtól Apát-Keresztúr és Vedres-Ábrány érintésével Margittáig és Nagyváradtól Iklód puszta, Gyires, Kőrösszeg, Szakál és Komádi községek határain keresztül a kóti pusztáig vezetendő szárnyvonalainak »Bihari vasut« elnevezés alatt leendő kiépitésére és üzletére az 1880. évi XXXI. t.-cz.-ben foglalt feltételek és az alábbi §-okban körülirt módositások mellett az engedélyt kiadhassa.

A császár által engedélyezett törvénycikk eleje..

Mi e törvényczikket s mindazt, a mi abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerösitjük és szentesitjük, s mind Magunk megtartjuk, mind más hiveink által megtartatjuk.

Kelt Bécsben, ezernyolczszáz nyolczvanötödik évi május hó harminczegyedik napján.

FERENCZ JÓZSEF s. k.
(P. H.)

Tisza Kálmán s. k.

…és befejező része

Az 1885-ben elfogadott törvény alapján azonnal megkezdődhetett az érdemi munka is. Az engedélyek kiadása és adminisztrálása nyilván gördülékenyen ment, hiszen az érdekek is azt kívánták, hogy a szárnyvonal a lehető legrövidebb időn belül működhessen.

A közmunka- és közlekedésügyi magyar királyi minister által az 1885. évi XVIII. törvényczikk 1. §-a és Ő császári és apostoli királyi Felségének Münchenben 1885. évi junius hó 14-én kelt legfelsőbb elhatározása alapján a bihari helyi érdekü vasut épitésére és üzletére a következő

engedély-okmány

adatik ki.

1. §.

Móricz Pál, Kohner Adolf fiai s Brüll Henrik és fiai mint engedélyesek, jogot nyernek a m. kir. államvasutak nagyváradi állomásából kiinduló s Püspöki, Bihar, Nyüved, Ér-Diószeg, Székelyhid és Ér-Selind érintésével a magyar északkeleti vasut Érmihályfalva állomásához csatlakozó fővonalnak, továbbá Székelyhidtól Apát-Keresztúr és Vedres-Ábrány érintésével Margittáig és Nagyváradtól Iklód puszta, Gyéres, Kőrösszeg, Szakál és Komádi községek határain keresztül a kóti pusztáig vezetendő szárnyvonalaknak, mint helyi érdekü gőzmozdonyú vasutnak »Bihari helyi érdekü vasut« elnevezés alatt leendő épitésére és üzletére.

Az „Engedély-okmány” eleje

Ezen engedély minden okmányszerü kiadmányai csak egy forintra szabott bélyegdij alá esnek.

Budapesten, 1885. évi junius hó 18-án.

A magyar kir. ministerium nevében:

Báró Kemény Gábor s. k.,
közmunka- és közlekedésügyi m. kir. minister.

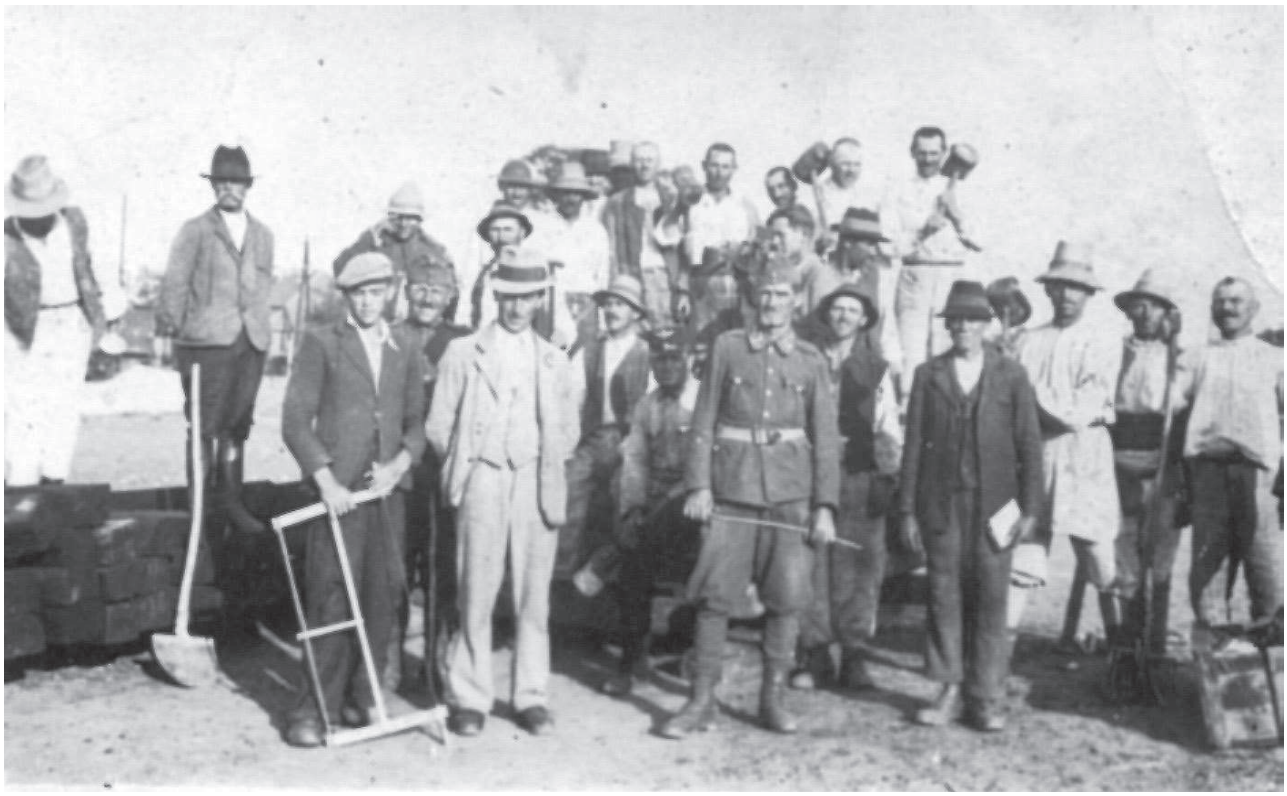
A hivatalos másolat hiteléül:

Schmidt Ferencz s. k.,
s. h. aligazgató.

P. H.

Az „Engedély-okmány” befejezése

A kivitelezési munkálatokat Móricz Pál, Kohner Adolf fiai, valamint Brüll Henrik és fiai végezhették. Az „Engedély-okmány” már 1885. június 18-án a kezükben volt. A vasút építése a közmunkaprogram keretében folyt. Az ilyenfajta beruházásokat használta fel az állam arra, hogy az egyre nagyobb mértékben jelentkező – a mezőgazdaságból kiszorult – ipari munkásokat foglalkoztasson.

Vasútépítők és irányítóik

Ez már mindenféleképpen az iparosodás, az ipari forradalom hatásának a következménye volt. Bihar megyében is nagy létszámú szabad munkaerő állt a rendelkezésre.

Állítólag a Székelyhidat Margitával összekötő vasútvonal eredetileg más nyomvonalra lett tervezve. A kivitelezés megkezdése előtt azonban sikerült módosítani a mostani útvonalra. Szerencse ez, hiszen nagyon sok előny származott ebből a környéken élőknek. De int az előzőekben is jeleztem, a tervezés időszakában a gazdaságosságot is feltétlenül figyelembe kellett venni. Tehát olyan részekre nem épülhetett vasút, amely távol volt a településektől, hiszen az elsődleges cél mindenkor az volt, hogy az ország minden jelentősebb pontját bevonják a közlekedés, a hírközlés és az áruszállítás vérkeringésébe.

Építőmunkások vasúti talpfákkal

A Monospetriben megépült vasút megvalósításáról többen is úgy nyilatkoznak, mintha az csakis az építtető, vagyis a megépítésért lobbizó Klobusiczky gróf érdekeit képviselte volna, mintha egyedül neki származhatott volna belőle rengeteg haszon. Részben igaz ez a feltevés, de csak részben. Gondoljuk át és vizsgáljuk meg, milyen előny származott ebből a grófnak és milyen az itt élő lakosoknak? Az összehasonlítás végén az eredmény mindenféleképp úgy nézne ki, hogy az itt élők rengeteget profitáltak a vasút jelenlétéből.

A vasút állami finanszírozással épült, azonban megléte, illetve a Monospetrit is érintő vonalrész mindenféleképpen Klobusiczky grófnak köszönhető. Ezt akkor és ma is jól tudja mindenki. Éppen ezért kiváltságokkal is rendelkezett. Mégpedig különleges kiváltságokkal. Ugyanis a vonatnak mindenkor meg kellett állni, ha a gróf kinn állt a megállóban. Ezt sokszor ki is hangsúlyozta társasági összejöveteleken. Egyszer jókedvében – a kastélyban összegyűlt főurak szórakoztatására –egy cigányt öltöztetett be a saját ruhájába és kiállíttatta a sínek mellé. Nemsoká a vonat jött is, s mivel a mozdonyvezető már messziről felismerte a gróf öltözékét, hát lefékezte a szerelvényt és megállt. A társaság természetesen jót mulatott ezen.

De más különlegesség is előfordult. Az elbeszélések szerint Klobusiczky gróf megkövetelte, hogy piros szőnyeget terítsenek le, ha kiment a megállóba. Ő csak ezen volt hajlandó kimenni a vonathoz. (Ezt egy kicsit túlzott fantáziálásnak gondolom, hiszen ha figyelembe vesszük a kastély épülete és az állomás közötti távolságot, hát ilyen hosszú szőnyeget még a császár elé se helyeztek le.) Sőt – ahogy mesélik – ha nem úgy állt meg a szerelvény, hogy az ajtó a piros szőnyegnél legyen, hát addig tolattak, előre, hátra, amíg pontosan a gróf elé került a vagon ajtaja. Lehetséges, hogy ez is csak egy túlzásokkal tűzdelt legenda, de az se zárható ki, hogy valóban így történt minden.

Furcsák ezek a történetek, de elképzelhetők, hiszen abban a korban már eléggé megtépázott volt a főúri rendek iránti tisztelet, s talán így akarták kimutatni hatalmukat, befolyásukat. Ez később se volt szokatlan, hiszen a mai napig vannak olyanok, akik kiváltságokat követelnek meg – holott ez nem is jár nekik.

1898. évi XXIX. törvénycikk a bihari helyi érdekű vasút margitta-szilágy-somlyói szárnyvonalának engedélyezéséről

1. § *A ministerium a bihari helyi érdekü vasut Margitta állomásától a szilágysági helyi érdekü vasut Szilágy-Somlyó állomásáig vezetendő helyi érdekü gőzmozdonyu vasutnak az 1880. évi XXXI. és az ezt kiegészitő 1888. évi IV. törvénycikkekben foglalt feltételek alatt leendő engedélyezésére felhatalmaztatik.*

A margittai helyi érdekű vasút engedélyezése

Vasúti alkalmazottakkal az anyakönyvekben is találkozhatunk. Ez egyben tájékoztatást is ad a vasút megépítésének időpontjáról. Mivel az építés idejéről nincsen pontos adatom így csak egy hozzávetőleges behatárolódást tudok meghatározni. Az anyakönyvek vasúti munkásokat is rögzítettek. A foglalkozás megjelölése tájékoztat erről minket. 1897-ben Barsi Sándor vasúti őrként volt alkalmazva. 1900-ban Kovács György vasúti munkás, 1902-ben pedig Ujhelyi Sándor nevét olvashatjuk, mint vasúti pályaőr. Trum József 1905-ben lett alkalmazva, mint állami vasúti munkás. Ez is azt mutatja, hogy a helyiek közül néhányan itt kaptak állást, a vasútnál dolgozhattak. Az itt felsoroltak már mint a vasúttársaság alkalmazottai szerepelnek, s nem mint építők. A vasúti szakasz építése folyamatos volt, hiszen a Nagyvárad-Székelyhíd-Margitta szakasznak nem volt folytatása. „Zsákvonalként" is emlegették. Így a folyamatos vasúti vonal meghosszabbítása Margitta és Szilágysomlyó között nem váratott sokat magára. 1890-es évek közepétől elkezdődtek a felmérések és a tervezések s ennek köszönhetően 1898-ban már törvényerőre emelkedett az újabb szárnyvonal kivitelezhetősége.

Gondoljunk bele, mennyi kisegítő munkás kellett, a vasútvonal pályájának kijelöléséhez, a terep-rendezéshez, a vasútvonal megépítéséhez, az építéshez szükséges anyagok (talpfák, kövek, sínek, csavarok, stb.) és kiegészítők szállításához. Ez az egyik fele a vizsgálódásnak, amely felméri, hogy hány embernek biztosított a vasút megépítése munkát s ezáltal hány családnak volt ebből megélhetése.

Várakozók az állomáson

Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a kiegészítő szolgáltatásokról se. A munkásoknak szerszám kellett, ruhára is szükségük volt, nem beszélve az élelmezésükről és a szállásról, melynek hasznából szintén a környező településeken működő iparosok részesültek. Ez az építési fázis, amelyet felváltott a karbantartás, igaz ez már kisebb létszámmal, de annál biztosabb háttérrel.

Az állomás épülete 2008-ban

A vasút megépítése előny volt a grófnak, hiszen a kastély kertjének a végénél volt a megálló, de azt hiszem ennyi kedvezmény és előny megilleti azt, aki sokat tett a megvalósításért. De ha figyelembe vesszük, hogy maga a falu központja is a kastély körül volt, akkor bizony ez a lakosságnak is kedvezett. Nem is lett volna okos dolog máshová lefektetni a síneket és máshová helyezni a megállót. Akkor semmi értelme nem lett volna az egésznek. Gazdasági szempontból is előnyös volt a vasút megépítése. Gondoljunk csak arra, hogy az itt megtermelt mezőgazdasági terményeket is könnyebb volt így szállítani, mint közúton. A máshonnan beszerzett árukat, kiegészítőket, gépeket se kellett a rossz minőségű utakon szekérrel, vagy más módon idehozni, hiszen ez a vasúton sokkal egyszerűbb, gyorsabb és biztonságosabb volt. A teherforgalom Vedresábrány állomásán történt, hiszen csak ott volt a síneknek erre a célra létrehozott leágazása.

Amíg a vonat megérkezik…

a család az állomáson fényképezkedik

A távolabbi helységekkel egyszerűbb volt a kapcsolat, hiszen nem kellett gyalog, vagy szekérrel elindulni, sokkal olcsóbb, egyszerűbb, tisztább, kényelmesebb és biztonságosabb volt vonatra ülni. Az utazás kényelmi szempontból is a vonat javára írható. Így a vasút egyre népszerűbb lett azok körében is, akik a kezdetben még idegenkedtek tőle.

A megálló ma

A vasút belevonta Monospetrit az ország vérkeringésébe. Egyszerűbbé vált sok minden az itt élőknek. Ez az előny – még ha kisebb mértékben is, de – a mai napig sokat számít az itt élőknek.

5

„Országok követelhetnek egymástól alkut, szerződést, szövetséget; népek saját országuktól csak törvényt és igazságot.”

(Tudósítás az országgyűlésről, 1868.)

ANYAKÖNYVEK

Lapozgatom Monospetri régi-régi anyakönyveit és egy érdekes világ mutatja meg magát a feljegyzésekben. Ezek a kordokumentumok napi hitelességgel rögzítették az itt élt emberek mindennapjait, gondjait, örömeit és bánatait.

Őseinket, elődeinket megismerni csak akkor tudjuk, ha néhány adatot – mely életükkel, szokásaikkal kapcsolatos – megismerünk. S ez bizony nagyon nehéz. Több évtized távlatából is sokszor nagyon bonyolult ismeretekhez jutni, melyek rokonságunkra vonatkozik, hát még akkor, ha arra vállalkozunk, hogy több száz évvel visszamenjünk az időben! Egy ilyen időutazással közelebb kerülhetünk hozzájuk. Csak a megvalósítás ütközhet néha kisebb nagyobb akadályokba!

Anyakönyv használata már az 1700-as évek elején kötelező volt. Mária Terézia törvényben rögzítette, hogy a birodalom minden településén a születéseket, házasságkötéseket és az elhalálozásokat a hozzá tartozó egyház anyakönyvekben rögzítse. Abban az időben nem volt minden településen templom és a templomhoz tartozó írástudó, – így az egyházakhoz tartozó filiák lakosai kötelesek voltak az anyakönyvezést igénylő eseményeket a hozzájuk tartozó plébániákon bejelenteni.

A kezdeti időszakban rögzített adatok nagyon hiányosak, de azért sok mindent elmond arról a korról. Az anyakönyvek szerepe éppen abban nagy jelentőségű, hogy több évtizedet, évszázadot visszamenve is követni lehet egy-egy család mindennapjait.

Emberi sorsok, életek, örömök és tragédiák rejtőznek száraz adatként az egyházak által vezetett anyakönyvekben, – legyen az születési, esketési vagy akár halálozási. Adatok sora szerepel benne, melyek önmagukban nem mondanak semmit, de ha valamilyen céllal kutakodunk a sorok között, meglepően sok és értékes adathoz jutunk.

Az anyakönyvekben a kézírás miatt sok akadályba ütközünk, ugyanis találkozhatunk szép írású oldalakkal, de nagyon sok esetben nagyon csúnyán íródott oldalak is fellelhetők, – ezeknél rettenetesen sok energiába kerül amíg egy-egy nevet ki tudunk bogarászni. A tinta, amelyet a régi időkben használtak, legtöbbször nagyon gyenge minőségű volt, sokszor házilag állították elő, így gyakran előfordul, hogy a leírt betűk nagyon nehezen olvashatók, mivel elhalványodtak az évtizedek, évszázadok során. A tinta színe kifakult, sok helyen el is tűnt. Ezek csak a nehézségek, de amikor már véget ér a bogarászás szemfárasztó időszaka, egyből sikerélményként lehet elkönyvelni az előző időszak minden apró boszszantó mozzanatát.

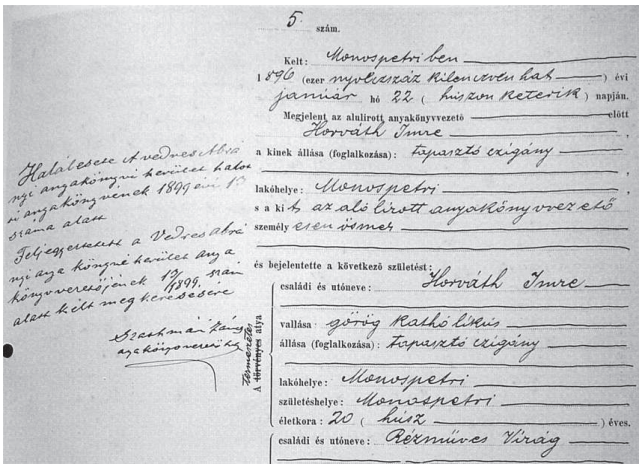
Az anyakönyvek nagyon sok mindent elárulnak. A sorok közül – a sok adat mellett – kiolvasható egyes családok vagy személyek, esetleg egy kisebb közösség gondjai, tragédiái, néha örömei. Bár ezek csak „száraz” adatok, mégis sok mindenre lehet következtetni.

Monospetri lakosainak anyakönyvezése a kezdeti időszakban Margitán történt némely esetben pedig Székelyhídon. Az egyházak anyakönyvei megőrizték a filiákon élők adatait is. Sajnos a régi anyakönyvek a történelem viharaiban eltűntek így csak azokat tanulmányozhattam, amelyek végül megmenekültek az enyészettől, vagy az emberi felelőtlenségtől.

A keresztelési (később: születési), a házasságkötési és a halálozási anyakönyvek mesélnek az elmúlt időkről s az akkor történt eseményekről.

Az anyakönyvek több információt is tárolnak. Vegyük példának a születési anyakönyveket. Ezekben megtudhatjuk a megszületett gyermek szüleinek a foglalkozását, sőt még a lakcímét is. Amennyiben el tudnánk készíteni egy hiteles térképet, amelyen a házak korabeli számozása szerepelne, megtudhatnánk, hogy az anyakönyvbe beírt személyek hol, melyik portán laktak.

A szülők foglalkozásának bejegyzése egy olyan adat, amely jól mutatja az itt élt emberek mindennapjait, hiszen a szakemberek, a foglalkozási ágak határozzák meg egy település, egy falu életét. Megtudhatjuk, hogy egy-egy évben ki volt itt a tanító, ki volt kovácsmester, vagy szabó, esetleg kerékgyártó. A helyi „arisztokrácia” is képviselteti magát, hiszen ők is itt éltek, ők is ebben a közösségben végezték feladataikat.

5 szám.

Kelt: Monospetri ben

1896 (ezer nyolcszáz kilencven hat) évi

január hó 22 (huszon kettedik) napján.

Megjelent az alulírott anyakönyvvezető előtt

Horváth Imre,

a kinek állása (foglalkozása): tapasztó czigány,

lakóhelye: Monospetri,

s a ki t. az alább írott anyakönyvvezető személy ismerős,

és bejelentette a következő születést:

családi és utóneve: Horváth Imre

vallása: görög Katholikus

állása (foglalkozása): tapasztó czigány

lakóhelye: Monospetri

születéshelye: Monospetri

életkora: 20 (husz) éves.

családi és utóneve: Rézműves Virág

Halálesetre a Vedres Abrisz nyilvántartási kivonat halotti anyakönyvnek 1899 évi 1. számu alatt

Feljegyeztetett a Vedres Abrisz nyilvántartási kivonat anyakönyvének 1899. évi alatt kiállított megkeresésére

Szathmári Károly anyakönyvvezető

Megjegyzés. A törvényes atya

Horváth Imre tapasztó czigány és felesége Rézműves Virág gyermekének bejegyzése az anyakönyvbe

Egy család életében nagy esemény az újszülött érkezése. Bizonyára még nagyobb a meglepetés, ha az újszülött nem egyedül érkezik. Az ikrek születése

mindenkor és minden helyen különleges eseménynek számított. Ha egy kis településen történik ez a jeles esemény, bizony mindenki együtt örül és csodálkozik a szülőkkel. Ha pedig egy évben kétszer is megtörténik ez a „furcsaság”, akkor még nagyobb jelentőséget tulajdonítanak neki. Ez lehetett 1897-ben is amikor Madó Gábor felesége két egészséges kislánynak – Juliannának és Paulinának – adott életet. Néhány hónappal később 1897. május 22-én Nagy Julianna leányanyaként András és Erzsébet nevű gyermekét hozta a világra.

Ikerszülés később is előfordult, hiszen 1902. március 5-én Csizmár István felesége és Murmuj Juliánna hozta világra József és Erzsébet nevű gyermekeit.

A temetési anyakönyvek is nagyon sok érdekességet őriztek meg számunkra. Bármennyire is furcsa, de nagyon sok információ lehet itt a sorok között. Itt is megtudhatunk az elhalálozott személyről lényeges és értékes adatokat. Igazolásképpen olvassunk bele ezekbe a régi temetési anyakönyvbe:

***1747**. július 3-án Molnár Ferencz 23 hetes leánya Mária éjszaka felborult a bölcső s megfulladt, míg apja s anyja a falu csapszékén vendégeskedett.*

***1752**. május 13-án egy ismeretlen jövevény lett eltemetve.*

***1820**. Balázs András, Szebeni Sára férje, Tar Sámuel, Kokas Mária férje, Szente Dávid nőtlen, Sápi Klára Katona Gáspárné 1820. november 13-án a Berettyó jegén akartak hazajönni s a jég beszakadt alattuk és megfulladtak. Másnap kihalászták s egyszerre eltemették őket.*

***1820.** nov. 29. Idegen utazó a Vermes háton megfagyva találták „ a város cselédjei által eltemettetett.”*

***1820.** nov 30. Két temetés egy napon*

1., Tekintetes Nemes és Vitézlett Felső Őrsi Fazekas Ágoston, Tekintetes Nagyságos Bihar vármegyében az Érmelléki járás vitézlő szolgabírája Érkeresztes helysége földesura Néhai Tekintetes Nemes Somorjai Terézia asszony férje 61 éves, gutaütés. 2 prédikátor temette el.

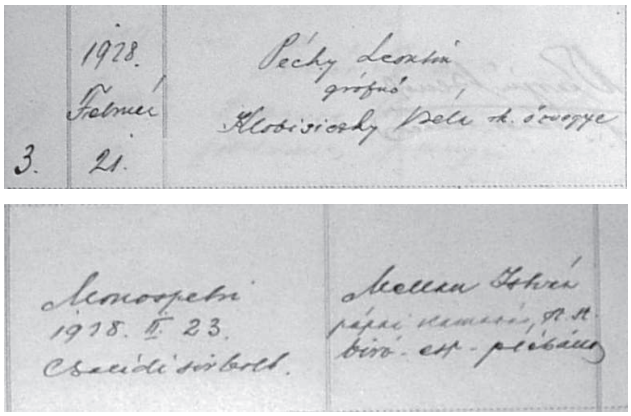
2. Sonkecz Béla nőtelen nyomorúlt ember. 53 éves. Sárgaság. Ének volt.

***1820**. Egy magát felkötötte.*

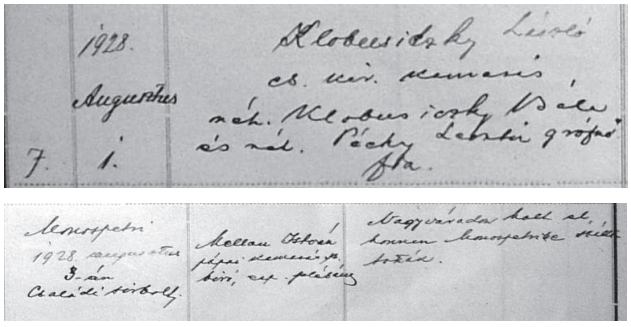
Azt hiszem nem is kell különösképpen elmagyarázni a fenti adatok különlegességét. Ezek számos olyan információt hordoznak, amelyeket egy falu történetének megírásakor feltétlenül fel lehet használni. Megtudhatjuk belőle az itt éltek neveit, családi kötelékeiket és még nagyon sok mindent. Sőt még időjárási adatokhoz is hozzájuthatunk. A beírás szerint 1820. november közepén már olyan hideg volt, hogy a Berettyó vize is befagyott. Mint a fenti szövegből kitűnik, azért nem annyira, hogy több embert is elbírt volna. Ebből adódott a tragédia.

A temetőben álló kápolna kriptája is őriz öt személyt, akiknek személyazonosságát eddig nem tudtuk biztosan. Az 1923. április 30-án elhunyt gróf Klobusiczky Béla gyászjelentésén szerepel az, hogy *„A megboldogult hűlt tetemeit előzetes beszentelés után f. hó 2-án délután 3 órakor fogjuk a boldog feltámadás reményében a monospetri-i családi sírboltban örök nyugalomra helyezni.”*

Az egyházi anyakönyv szerint 1928. február 21-én követte őt felesége, Péchy Leontine. Az anyakönyvbe bejegyezték a temetés idejét és helyét*: „Monospetri, 1928. II. 23. Családi sírbolt.”*

Péchy Leontine anyakönyvi bejegyzése

Klobusiczky László neve a halotti anyakönyvben

Többen állították kutatásaim során, hogy László gróf Olaszországban halt meg, és ott is lett eltemetve. Mindezt megcáfolja az anyakönyvi bejegyzés. Itt hivatalosan is igazolva van, miszerint *„Nagyváradon holt el, honnan Monospetribe szállították”.* Vagyis ő szintén a családi sírboltban lett lehelyezve, ami szintén be lett vezetve az anyakönyvbe.

Az anyakönyvek adatai bizonyos vonatkozásban és egy meghatározott időn belül titkosak, nem közölhetők. Általában ötven év ez a moratórium, bár ez után se nagyon illik visszaélni a bizalmasabb adatokkal. Száz év távlatából már megengedett minden adat részletes közlése. Egyre viszont ekkor is vigyázni kell, illetve illik odafigyelni, mégpedig arra, hogy a leszármazottak esetleg miként fognak reagálni kényesebb információkra.

Ennek figyelembe vételével szabad kezelni a régi személyek adatait. Mindig csak emberi módon és tisztességgel.

PECSÉTEK MINT KORDOKUMENTUMOK

Pecsétekkel hitelesítik a hivatalos dokumentumokat, de régebben a magánszemélyek is használtak pecsétnyomót levelük, vagy hivatalos iratuk lezárására, vagy hitelesítésére. A lenyomatokon általában a tulajdonos címere szerepelt s ahhoz párosulhat esetleg még szöveges rész is. Már a római korban is nagy jelentősége volt a pecsétnek, mely tulajdonképpen igazolásra szolgált. A pecsét lenyomata hivatalos személlyé tette annak felmutatóját. Igazolásként szolgált, mely jogszerűvé tette a cselekedeteket, melyet a pecsét védelmében megtettek, végrehajtottak. A pecsét tulajdonképpen helyettesítette azt a személyt, akit ábrázolt illetve képviselt.

Leginkább rendeletek, utasítások, törvények, levelek lezárásaként használták. Maga a pecsét lenyomata általában viaszba történt. Ez megfelelően rögzítette a rajta lévő szöveget, ábrát, nevet. Ezt a viaszba történő pecsétlenyomatot még az 1900-as évek elején is használták.

Történelmünkben van néhány érdekes pecsét, mely akár formáját, akár minőségét tekintve vált nevezetessé. Például II. András arany pecséttel ellátott törvénye, mely ezért „Aranybulla”-ként ismeretes a magyarság számára. Érdekes a Corvin család pecsétje, mely a híres címerből lett kialakítva: a szájában gyűrűt tartó holló.

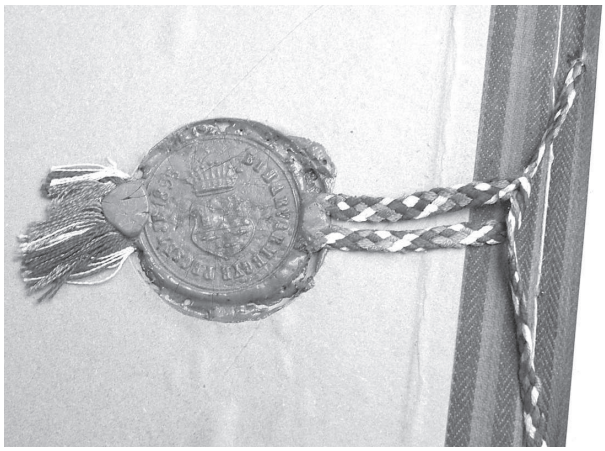
A pecsét jelentősége, alkalmazása nagyon sok változáson ment keresztül. A kezdetekben csak a király használta, használhatta. Későbbiekben a kancelláriák is önálló pecséttel rendelkeztek, majd a nagyobb főurak is ezzel hitelesítették irataikat.

A pecsét maga a törvény!

Mivel a hatalom által kibocsátott oklevelek, rendeletek, felhívások, adományozások, igazolások, birtoklevelek mind pecséttel voltak ellátva, a fenti állításnak van alapja. Az írástudatlan emberek a pecséttel ellátott iratokban a felsőbb hatalom megnyilvánulását látták. Mivel ezek az iratok, felhívások részükre csak adót, terheket, kötelezettségeket jelentettek, így nem szívesen találkoztak velük. Azonban a mindenkori uralkodó-osztály kegyetlen volt, s a pecsétek hatalmával élve, – néha visszaélve – sokszorosan megnyomorgatták a szegénységet, a közrendű embereket. Ezért nem is kell azon csodálkoznunk, hogy például az 1514-es Dózsa-féle parasztháborúban a kastélyokat, udvarházakat elfoglaló csapatok legelőször nem az élelem után kutakodtak, hanem a ládafiákban elhelyezett iratokat keresték meg, majd tüzet rakva belőlük szabadultak meg az általuk elnyomást, keservet, szenvedést hozó okiratoktól. Az persze írástudatlanságuknak köszönhető, hogy ezen papírok nagy része teljesen ártatlan volt az ő nyomorúságuk tekintetében, hiszen a legtöbb iraton a családra, a birtokra vonatkozó feljegyzések voltak, s mindemellett természetesen a családi levelezés is. A hivatalos iratok, a pecsétek iránti gyűlöletnek köszönhetjük, hogy ebből, s az ez előtti korból származó okmányokból nagyon kevés található meg levéltárainkban.

A civilizáció egyik leglátványosabban fejlődő része az adminisztráció s az ehhez kötődő hivatalok, vagy éppen fordítva: a hivatalok s az ehhez szorosan hozzátartozó adminisztráció. Ez az „iparág” fejlesztette ki végül azt a töménytelen mennyiségű pecsétet, amely nemcsak magát az iratot hitelesíti, hanem egyben azt is igazolja: mekkora szükség van erre az úgynevezett hivatalnoki rétegre.

Monospetri anyakönyveinek első oldalát is viaszpecséttel hitelesítették. Bár ezen nem a település neve szerepel, hanem a felettes hatóságé. A pecsétlenyomaton ez olvasható a címer körül: BIHAR VÁRMEGYE PECSÉTJE. Az anyakönyv oldalai egy nemzeti színeket jelképező – piros, fehér, zöld – fonalakból font biztosító szalaggal vannak összefogva s annak a végére került a forró viaszba nyomott címeres pecsét.

Az anyakönyvet hitelesítő viaszpecsét

Monospetri is – mint az ország bármely települése – rendelkezett olyan „hivatalokkal”, amelyek pecséttel voltak ellátva. Itt nemcsak azokra gondolok, amelyeken a település neve: a Monospetri szó bármely variációban szerepel, hanem azokra a kulturális, oktatási intézményekkel, amelyekkel itt a környéken a Monospetriben élő ember napi kapcsolatban volt valamilyen módon.

A pecsétek bemutatásával betekinthetünk az itt folyó mindennapi életbe is, hiszen ezek az iratok – melyeken ezek a lenyomatok szerepelnek – hozzátartoztak az itt élők mindennapjaihoz.

A község működéséhez nélkülözhetetlen a hivatalos pecsét. Éppen ezért ezeket próbáltam összegyűjteni. Az a néhány, ami előkerült mutatja, a településen történt változásokat, mely egyben a község történelme is.

Több féle pecsétlenyomat került elő az itt élő emberek irataiból. Vannak egyenes vonalú, kör alakú, címeres és címer nélküli. Mindegyiknek meg volt a saját funkciója, rendeltetése. A közhivatalok – melyek állami felügyelet alá tartoztak – azok használták általában a kör alakúakat. Ha már címer is szerepelt benne, az már azt jelentette, hogy a település legmagasabb szintű hivatalából származik, mely állami címer esetében, magát az államot, a végrehajtó hatalmat képviseli.

A közigazgatás által kibocsátott papírok ezekkel a pecsétekkel váltak hivatalos okmánnyá, melyet a polgárok sokáig megőriztek. Ezek általában olyan személyre szóló adatokat tartalmaztak s egyben igazoltak, melyek hosszabb távon bizonyítékként is felhasználhatók voltak hivatalos ügyek intézésekor (például: a születési-, a házasságkötési-, a halálozási anyakönyvek).

Egy régi közigazgatási pecsét lenyomata

Két variáció 1910-ből

Monospetri nagyközség pecsétje 1940-ből

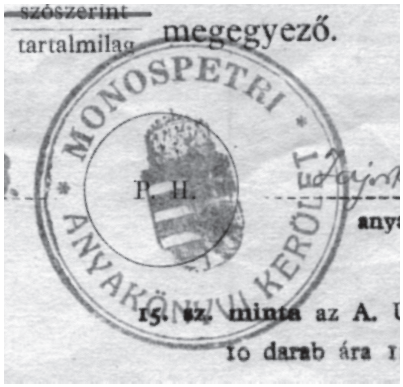
Akkor válik közigazgatásilag önállóvá egy település, ha már az ügyintézéskor felhasznált papírokon lévő pecsétlenyomaton önállóan szerepel a neve. Az előző lenyomatokon Monospetri neve önállóan szerepel, tehát már közigazgatásilag is függetlenedett Margitától. Mint láthatjuk, külalakban eléggé egyhangú, de azért minimális változásokkal találkozunk. Ugyanakkor egy értékes információ is a tudomásunkra jutott a lenyomatok által, mégpedig az, hogy 1940-ben Monospetri nagyközség volt, ami mutatja a település fontosságát, illetve, hogy milyen terveket dédelgettek az itt élők, az itt működő hivatalok. Megjegyzem, hogy a nagyközséggé nyilvánítás után lehet kérni a várossá nyilvánítást. Ebből azt lehet kikövetkeztetni, hogy elődeink egy kisvárost álmodtak ide.

Hivatalos iratokon találkozhatunk hosszúkás lenyomattal is. Ezt legtöbbször a keltezésnél használták. Úgy látszik spóroltak az írással, vagy éppen a tintával.

Hosszúkás pecsét

1895-től van Monospetriben helyi anyakönyv. Ez is jelzi, hogy szükséges volt akár a lakosság létszáma, akár a gazdaság fejlődési üteme miatt önálló településsé nyilvánítani. Az anyakönyv vezetése ettől kezdve folyamatos.

Az anyakönyvi kerület címeres pecsétje

A történelmi változások azonban itt is jelen vannak. A magyar nyelvű pecséteket felváltja a román. A közigazgatás immár a román államon belül működik, ezért nyilván ezeket a formulákat, ezeket a külső megjelenéseket kell alkalmazni.

Érdekes, hogy a kutatásaim során kezembe került régi iratokon nem találtam román nyelvű közigazgatási pecsétlenyomatot. Margitait viszont igen. Ez nem azt jelenti, hogy nem volt, csak azt, hogy én nem találkoztam vele.

Az iskolai bizonyítványok azonban mindent elénk tárnak. Itt már szélesebb a paletta, hiszen az egyházak által vezetett iskolák és a községiek is meghagyták lenyomataikat az tanulók bizonyítvá-

nyain. Ezért itt már nagyobb a „választék”, itt már több féle pecséttel ismerkedhetünk meg.

Az egyházak adminisztrációja is megkövetelte, hogy az általuk kiadott okmányok hitelesítésére saját pecsétet használjanak. Az egyházi adók befizetésének igazolására szóló elismervényre, a születési-, esketési-, halálozási bizonyítványokra, s minden egyházi levélre, az egyház által működtetett iskolai bizonyítványokra rákerül a saját pecsét.

A római katolikus iskola magyar és román nyelvű pecsétje

A római katolikus iskolaszék pecsétje

A katolikus iskolák mellett működött a református iskola is és természetesen a községi, amely egyik felekezethez se tartozott. Mindkét iskola rendelkezett külön pecsétnyomóval.

A református iskola román nyelvű pecsétje címerrel és címer nélkül

Magyar nyelvű népiskola kétnyelvű pecsétje

Az egyházak természetesen nemcsak az iskolák működtetésében vettek részt, hiszen a hívők lelki gondjai, mindennapi életük és létük a vallás köré épült. Éppen ezért az egyházi ügyintézés is hivatallá alakította a parókiát, a plébániát. Itt is volt levelezés, itt is állítottak ki anyakönyveket és ezek másolatait s éppen ezért ezeket is el kellett látni hivatalos pecséttel.

A plébánia pecsétje 1940-ben

Román nyelvű egyházi pecsét 1938-ból

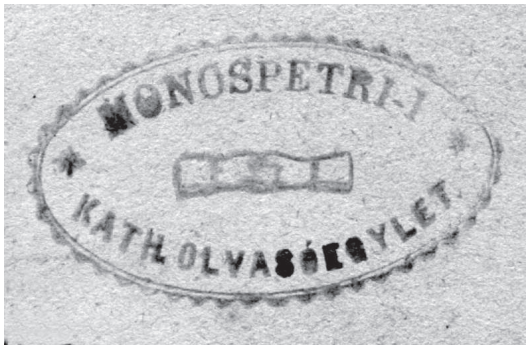

Református parókia pecsétje 1927-ből

A református egyházközség pecsétje

Ha létrejött egy kisebb közösség, mely az emberek egy-egy csoportját fogta össze valamilyen célból, máris készült a pecsétjük, hiszen az ügyintézéshez, az iratok, tagsági igazolványok, tagdíjbefizetések stb. megkövetelték a pecsét „jelenlétét" s ezáltal vált az a fórum is bizonyos mértékben hivatallá.

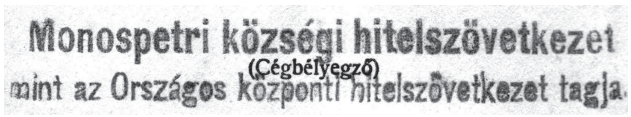

Olvasóegyleti pecsét

Ilyen volt Monospetri kulturális életének egyik jelentős csoportosulása is a Katolikus Olvasóegylet. A tulajdonukban lévő könyveket jelölték meg a pecsétlenyomatukkal s nyilván volt tagkönyv is, meg tagnyilvántartó, bár ilyennel nem találkoztam.

A kultúra mellett jelen volt a banki szféra is szinte minden településen. Az Országos Hitelszövetkezet próbálta pénzügyi segélyekkel támogatni a gazdákat a modernizálás felé való törekvésükben (gépek vásárlása, új technológia bevezetése, kisebb vállalkozások létrehozása).

A hitelszövetkezeti tagok vásárlási kedvezményben részesültek, ugyanakkor évzárás után részesedést is kaphattak. Ez akkor volt lehetséges, ha nyereségesen zárták az évet. Ez azonban nem mindig sikerült, hiszen nem egy gazdag vidék itt

A helyi Hitelszövetkezet pecsétje.

A Hitelszövetkezet működését jelzi a több helyen található Érdekeltségi könyvecske és a ma már értéktelenné vált Üzletrészjegy megléte.

Nem feledkezhetünk meg a helyi adminisztrációról se. A település lakói körében néha gazdát cseréltek egyes földterületek. Ezeknek az ügyintézése, lebonyolítása a jegyző közreműködésével történt. Természetesen Monospetriben is, mint az országban mindenhol – a községben folyó adás-vételi szerződéseket mindenkor el kellett látni okmánybélyeggel. Ez még ma is így van. Az általában még kézzel írott szerződésen elhelyezett okmánybélyegre felkerült egy pecsét, mely igazolta annak elkészültének hivatalos voltát és egyben az okmány hitelesítésének dátumát is. Ez volt a felülbélyegzés. Csak ezzel a pecséttel ellátott iratot fogadott el a földhivatal a változások bejegyzésekor.

Nem szabad elfeledkeznünk arról a hivatalról, amelyik naponta számtalanszor üti le pecsétjét. Ez pedig a helyi Postahivatal. Mint tudjuk, a legtöbb pecsétlenyomatot egy településen a posta produkál, mivel naponta több levél, csomag, pénzküldemény megy rajta keresztül s ezeket természetesen ott kell szerepelnie a saját pecsétjének. A postai pecsét annyiban különbözik az eddigiektől, hogy ezen a dátum is szerepel.

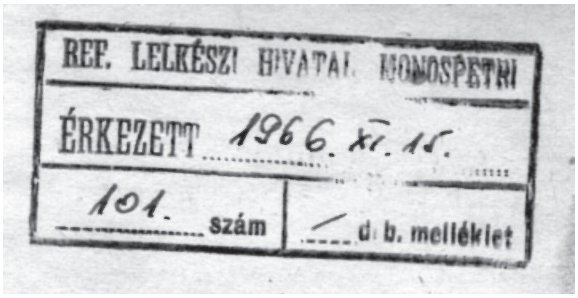

Felülbélyegzés okmánybélyeggel

Ezzel a pecsétlenyomattal csak az a gond, hogy éppen itt Monospetriben nem található, hiszen az innen elküldött levelekre került rá. Saját falujába senki nem küld se levelet, se csomagot. Így helyi pecsét csak akkor lehet tulajdonunkba, ha azt a címzett visszahozza nekünk. Ilyen az alábbi lenyomat is:

Postai bélyegzés 1943-ból

Érkeztetési pecsét

A hivatalos iratok érkeztetését is pontosan kellett nyilvántartani. Erről tanúskodik a Református egyház lelkészi hivatalának érkeztető pecsétje.

POSTA

Minden hivatal, így a posta is híven tükrözi egy település fejlődését, a környezethez való viszonyát, az államapparátusban elfoglalt helyét – a politika minden rezdülését. Mindez érthető is, hiszen az állam működteti, így tehát mindenképpen az államot kell képviselnie.

Egy posta működése elősegíti, hogy az emberek ne legyenek elszigetelve ismerősöktől, rokonoktól, és hivataloktól, hiszen ez egy erős közvetítő kapocs a világ felé. Éppen ezért fontos, hogy ott legyen minden faluban és ne csak a városokban.

Postatábla Monospetriből

Az üzemeltetése mindenkor bizalmas volt s csak olyanokat alkalmaztak, akik erre a tisztségre minden tekintetben megfeleltek. A levelek, iratok, csomagok és pénzek kezelése, továbbítása csak megfelelő háttérrel lehetséges. A postai szolgálat az egész emberiség bizalmának a letéteményese és békés együttműködésének legsikerültebb szervezete.

Az üzenetek továbbítására a fejedelmek és királyok követ- és futárszolgálatot tartottak fenn. Tulajdonképpen ezt kell tekintenünk a posta elődjének. Már ekkor is bizalmi állásnak tekintették a levelek, üzenetek továbbítóit. Olyannyira, hogy a királyi környezethez tartozó alkalmi hírmondók munkáik elismeréseként kaptak birtokadományokat, de az alacsonyabb társadalmi osztályok hivatásos hírvivői közül is többen részesültek az uralkodó jutalmában.

A városoknak is szükségük volt rendezett hírszolgálatra, ezért futárokat és szekereket tartottak. A városok hivatalos levelezését időnként azok a céhek is szállították, amelyek a maguk szükségletére saját hírszolgálattal rendelkeztek. A gyalogos vagy lovon utazó vándorkereskedők utazásait megnehezítette az utak rossz állapota és a közbiztonság hiánya.

A hadsereg, a katonaság híreit lovas-futárok, hírvivők továbbították. Ez gyorsabb és biztonságosabb volt, mint a civil küldemények útja. Monospetriben is van erre egy bizonyíték, hiszen a temetőben található egy sírkő, melyen ez olvasható:

CSOMÓS ISTVÁN
Kecskeméti huszár
Hírvivő

Később már postakocsi járatok is létesültek, melyek nemcsak a leveleket és csomagokat, de utasokat is szállítottak. A postaszolgálat az évszázadok folyamán hatalmas változásokon ment keresztül, melyre már csak az igények kielégítése miatt is nagy szükség volt.

Székek a postáról

Monospetriben az uradalom mérete és a lakosság létszáma miatt is szükség volt postára. Az első postaépület, melyben a postamester Szklenyár Mária volt, a vasút mellett állt. Célszerű volt ide helyezni, hiszen a küldemények nagy része a vasúton lett továbbítva.

Egy 1910-ben készült helységnévtárban az alábbi adatok szerepelnek: **Monospetri** nagyk. Bihar vm. margittai j. -ban, (1910) 1071 magyar és oláh lak., vasútállomás, posta- és távbeszélőhivatal.

A postán feladott levelekre bélyegek kerültek, melyeket a továbbítás napját igazoló pecséttel láttak el. Mivel az innen küldött levelek és képeslapok

nem érkeztek vissza, így nem is található helyi pecséttel ellátott levél az itteni lakosoknál.

A hivatalos küldemények érkeztetése is itt történt, így sikerült olyan iratot, borítékot és egy képeslapot találnom, melyen Monospetri neve található a pecséten.

Postai pecsét 1944-ből

A levelekre, képeslapokra bélyeget kellett ragasztani, ezzel lett elismerve, hogy a küldemény szállításának a költségeit előre kifizették. A bélyegek is sokat mesélnek egy település történetéről. Bár kis község Monospetri, de a politikai változások itt is érezhetők és láthatók voltak a bélyegeken, bélyegzéseken. Ez azokon a levélborítékokon látható, melyek a faluban élőkhöz jöttek a távolban élő rokonoktól.

„Erdélyért" bélyegsorozat

A változásokat mutatja a bélyegek felülnyomása. Ez azért volt célszerű, mert nem kellett újranyomni a bélyegeket a magas költségek miatt, hanem egy felülbélyegzéssel a fillérből máris Bani lett.

Fillérből Bani

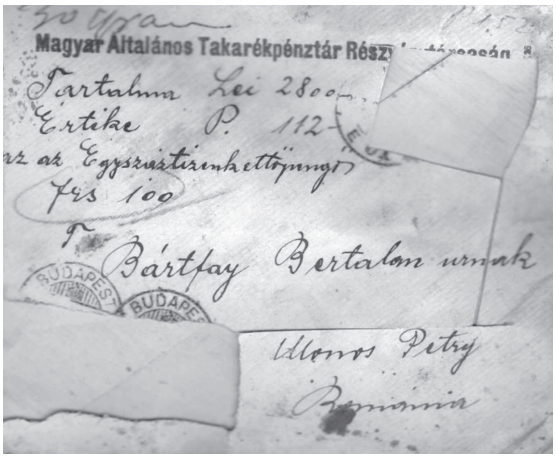
A politikai változások is láthatók a pecsételéseken. A magyar közigazgatást felváltó román időszakban nyilván az új címletű, román felirattal ellátott bélyegek és bélyegzések kerültek a borítékokra. Mikor újra Magyarországhoz tartozott, akkor vissza kerültek az eredeti címletű és nyelvű bélyegek, valamint a pecsétek.. Ezt az időszakot még emlékbélyegzések is megörökítik. A nagyobb városokban a visszatérést ünneplő bélyegzések kerültek a borítékokra.

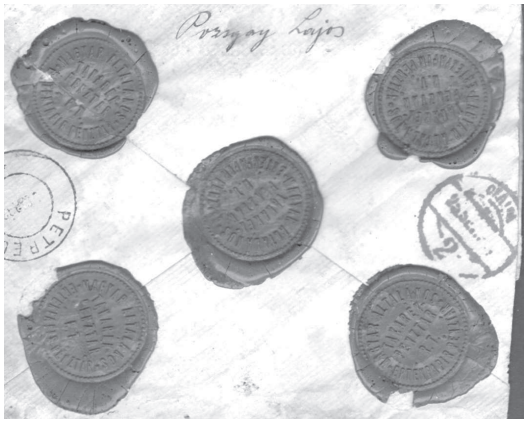
Emlékbélyegzés

Érthető ez a fajta propaganda, hiszen ilyen formában az ország több helyén is megjelenik az eseményről szóló híradás.

A pénzküldemények is borítékban érték el a címzettet. Ezt bizonyítja az alábbi két fotó is.

Pénzküldemény borítékban. Tartalom: 2800 Lei

Pénzküldemény borítékának hátoldala

TŰZOLTÓSÁG

Tüzek és tűzvészek gyakran egy egész falut el tudtak tüntetni. Több kisebb-nagyobb település is a török időkben többször a tűz martalékává lett. Nemcsak a martalóc csoportok miatt égtek le házak, hanem a lakók felelőtlensége miatt is. Éppen ezért óvni és félteni kellett a házakat, a terményeket és a természetet. Az 1794-ben a Gyulán összeülő Úriszék által leírt levélben is ezt olvashatjuk:

„*… mind nappal, mind pedig éjjel a helységekbe jó vigyázattal légyenek és a' hol a' kéményeket romladozva félben lenni tapasztallyák, azokat az Elöljárókk fel adatván vagy a' meg tsinálására ösztönöztessenek a vagy átalyában húzattassanak le és újjra téglákból építtessenek, hogy a' szomorú tűz által való következések el távoztassanak.*"

Mint láthatjuk, a tűz veszedelmétől mindenkor és mindenhol féltek s ezért különböző rendeletekkel, előírásokkal próbálták megakadályozni. Amíg a házak teteje náddal volt borítva, sokkal nagyobb volt erre az esély. Mint a leírtakból megtudhatjuk, előírták azt is, hogy a kéményeknek téglából kell lennie. Sőt, ha rogyadozó és gyenge, akkor le kell bontani és újat kell helyette építeni.

A helyi tűzoltóság szerkocsija

Monospetriben is pusztított tűzvész többször is. A török hódoltság idején is a leégett települést hagyják maguk mögött az itt lakók. A háborúk és a portyázások során könnyen lángra lobbantották a nádtetős házakat. Nemcsak a lakóházak, de az egyházi épületek is veszélyben voltak. 1905. szeptember 12-én a református templomot pusztítja el a „vörös kakas". A Klobusiczky kastély is a tűz martalékává vált − a visszaemlékezések szerint szándékosság sejthető mögötte − és sajnos már nem is lett újjáépítve a régi falu egyik büszkesége.

A legnagyobb veszély a nyári időszakban – leginkább az aratás idején – volt, hiszen a nagy meleg, a szárazság és a cséplőgépből esetleg kipattanó szikra óriási károkat okozhatott. Magyarországon az 1800-as évek második felében indult meg az önkéntes tűzoltó egyesületek szerveződése, amelyekre az egyre gyakrabban előforduló tűzesetek miatt volt nagyon nagy szükség. A mezőgazdaságban a gépesítés − legtöbbször a cséplésnél használt gőzgép − volt az egyik fő okozója a tüzeknek.

Tűzvédelmi előírások már akkor is voltak ugyan, hiszen a gépkezelők oktatása során ez elengedhetetlen volt, mégis a figyelmetlenség, a nemtörődömség rengeteg tűzkár okozója volt.

A tűzoltók szerkocsija már csak kiállítási tárgy

A helyi önkéntes tűzoltók szervezetten és az előírt fegyelemmel végezték szolgálatukat. A megfigyelők a templom tornyából kémlelték a tájat, hogy időben riaszthassák a készültségben lévő társaikat.

Kigyulladt ház oltása Monospetriben

Volt rá eset, hogy kigyulladt lakóház oltásához is ki kellett vonulni. Mint a fenti képen is látható − melyet Halmazsán János készített − szinte minden elpusztult a káresemény során.

Ne feledkezzünk meg arról se, hogy a helyi önkéntes tűzoltóknak volt egy fúvós zenekaruk is. A „rezesbanda" ott volt minden nagyobb rendezvényen, kisebb-nagyobb ünnepségeken. Sajnos ma már az ő zenéjüket se lehet hallgatni.

CSERKÉSZEK, LEVENTÉK

A fiatalok szabadidejének hasznos és tartalmas eltöltése mindenkor fontos volt a társadalom számára. A gyermekek nevelési módszere bár minden korban más alapra épült, a cél mindenképpen az volt, hogy felkészítse őket a felnőtté válás időszakára. Egyik leghíresebb nevelési mód a „spártai", ahol már szinte gyermekkorban a katonai életmódot kellett megismerniük és alkalmazniuk. Mint tudjuk, Sparta ettől kezdve a hagyományosan ismert „katonai rendőrállam" arculatát mutatta, ahol a nevelés legfőbb célja az állandó harci készenlétre való felkészítés volt. Olyan kíméletlen harcosokat akartak formálni a gyermekekből, akik mindenkor képesek az uralkodó pozíció megvédésére. Az állandó harckészségre való nevelés együtt járt az egyéniség teljes elfojtásával, a gyerekekben rejlő egyéni sajátosságok megszüntetésével.

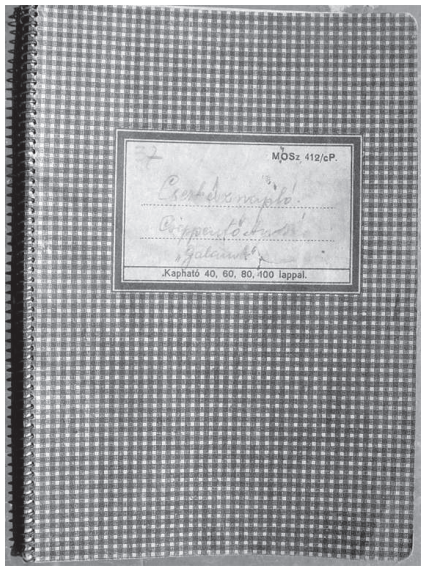
Magyarországon az 1848-as szabadságharc idején vették hasznát több ütközetben, vagy csata előtt a fiataloknak, a gyermekeknek. Az előbbiektől eltérően nem a harci tevékenységekben alkalmazták őket, hanem az előkészületekben és a csata közbeni kisegítésre. A gyerekek nem voltak gyanúsak az ellenségnek, így nagyon sok felderítést ők végeztek. Az ütközetek megkezdésekor mint kisdobosok, a dobpergéssel bíztatták a szabadságharcosokat a támadásra, a győzelemre. Két távolabbi csapattest között futárszolgálatot is teljesítettek.

A cserkész-liliom

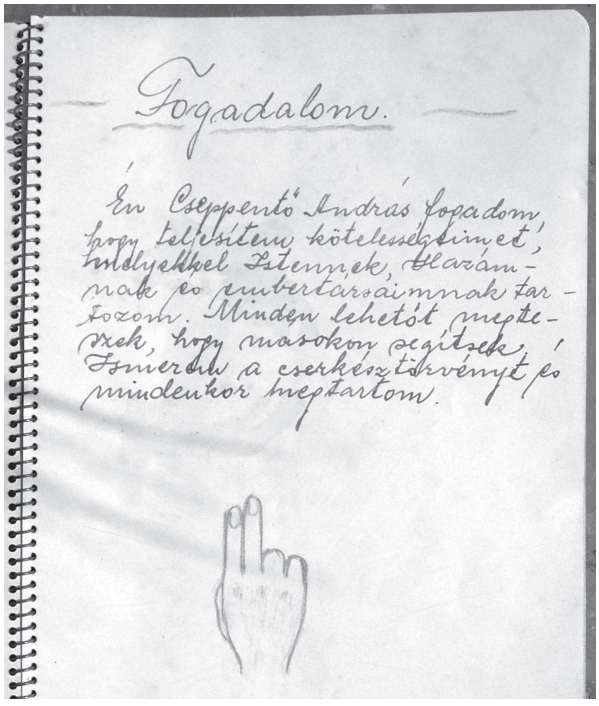
A cserkészmozgalom alapjait Lord Robert Baden-Powell of Gilwell (ahogy cserkészek hívták: Bi-Pi), a brit gyarmatbirodalom katonatisztje a második búr háborúban (1899-1900) rakta le, amikor Bi-Pi Mafeking erődjét védte ötszörös búr túlerő ellen[. Az ostrom során önkéntes fiatal fiúkból futárszolgálatot szervezett, így egyrészt nekik is elfoglaltságot adott a hosszú ostrom alatt, másrészt katonáit más feladatokra tudta átcsoportosítani. A fiatalok megbízhatóan teljesítették feladataikat, ezért egy iránytűt és lándzsahegyet ábrázoló jelvényt ajándékozott nekik, melyből végül a mozgalom jelvénye, a cserkész-liliom alakult ki.

A cserkészmozgalom egy önkéntes, vallásos, politikamentes ifjúságnevelő mozgalom, amely nyitott mindenki számára származástól, nemtől, társadalmi és vagyoni helyzettől, valamint felekezettől függetlenül.

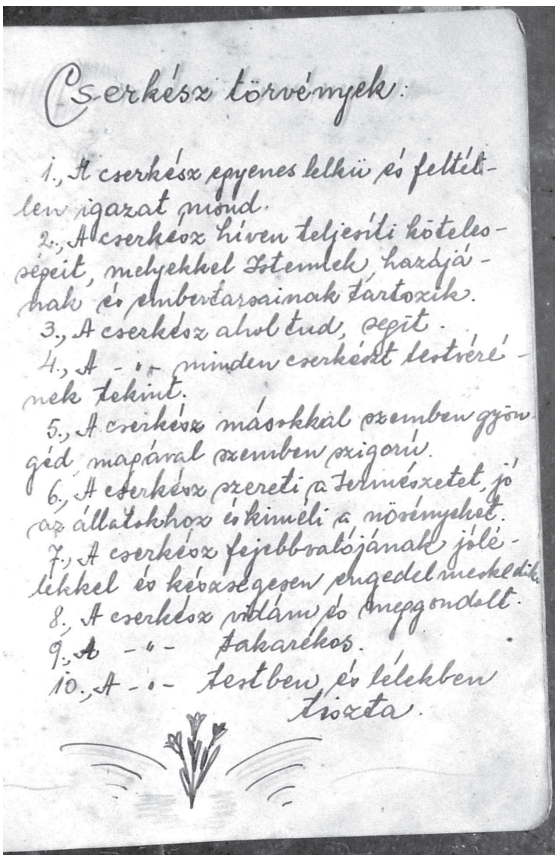
Cseppentő András cserkész-füzete

A cserkészek Monospetriben is hasonlóan működtek, mint az ország többi részében. Az alapelveket követve valóban egy kulturált, segítőkész és az életben érvényesülni tudó fiatalságot nevelt. A feladatok és elvárások szinkronban voltak egymással, így valóban nagy örömmel vettek részt ebben az iskolai tanulók.

Fogadalom.

Én Cseppentő András fogadom, hogy teljesítem kötelességeimet, hűségesen Istennek, Hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítsek, ismerjük a cserkésztörvényt és mindenkor megtartom.

A cserkészfogadalom szövege

Cserkész törvények:

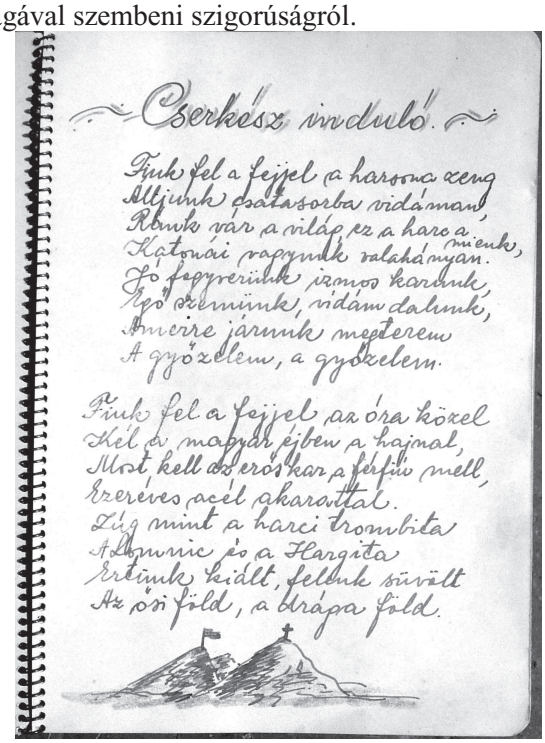
1., A cserkész egyenes lelkü és feltétlen igazat mond.
2., A cserkész híven teljesíti kötelességeit, melyekkel Istenek, hazája-hak és embertársainak tartozik.
3., A cserkész alkot tud, segit.
4., A - o - minden cserkészt testvéré-nek tekint.
5., A cserkész másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigoru.
6., A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kiméli a növényeket.
7., A cserkész fejlettségének jelé-lekkel és készségesen engedelmeskedik.
8., A cserkész vidám és megfontolt.
9., A - o - takarékos.
10., A - o - testben, és lélekben tiszta.

A cserkészek 10 pontja

Érthető mindez, hiszen az önállóság volt jellemző a cserkészekre − bár felnőtt volt az irányítójuk. Az alapelveket 10 pontba sűrítették, amely minden cserkészre nézve kötelező volt. Ha ezekbe beleolvasunk, tapasztalhatjuk, hogy valóban olyanok az elvárások, amelyek napjainkban egyre kevéssé lelhető fel az ifjúságban. Mindenféleképpen egy ideális fiatal nevelését tűzi ki céljául. Ez pedig csak jó lehet egy nemzetnek, egy társadalomnak.

A későbbi időkben, más rendszerek se tudtak belekötni az alapelvekbe. Így tulajdonképpen, amikor létrejöttek az utód-mozgalmak, a cserkészek alaptörvényeit használták alapul, csak éppen egy kicsit átírták a rendszer igényeinek megfelelően. Az úttörők − pionírok − ugyanazon alapokon nyugvó elveket vallottak, csak éppen a szocializmust vették alapul. Vagyis a szocializmust építő hazát, nemzetet.

A fiatalság még nagyon fogékony mindenre, éppen ezért ebben a korban lehet valóban megteremteni a későbbi felnőtt társadalom alapját. A cserkészek működésének elbírálása éppen ezért soha nem volt negatív beállítású. Nem is lehetett, hiszen már az alaptörvények is a felnőttek tiszteletére, a haza szeretetére, a természet megóvására kötelezik tagjaikat, nem beszélve az egymás iránti tiszteletről s az önmagával szembeni szigorúságról.

Cserkész induló.

Fuk fel a fejjel a harsona zeng
Alljunk csatasorba vidámam,
Rónk vár a világ ez a harc a mienk,
Katonai rapszuk valahányan.
Jó fegyverünk izmos karunk,
Ifjú szemünk, vidám dalunk,
Amerre járunk megterem
A győzelem, a győzelem.

Fuk fel a fejjel az óra közel
Kél a magyar éjben a hajnal,
Most kell az erőskar a férfiu mell,
Szerelmes acél akarattal.
Úgy mint a harci trombita
Albumic jó a Hargita
Értünk küzdött, felünk sürült
Az ősi föld, a drága föld.

A cserkész induló Cseppentő András füzetéből

A kor szellemét figyelembe véve nem szabad csodálkoznunk azon, hogy a cserkészek indulója fokozottan kiemeli a haza szeretetét s egy kicsit a harciasság is kiérződik belőle. Nem meglepő ez egy olyan politikai háttérrel, amely jellemezte a II. világháború előtti időket. Éppen úgy beépítették a fiatalok nevelésébe a kor jellemző ideológiáját, amint később az úttörőknél, pionírоknál is.

Leventék Monospetriben

A két világháború között a magyarság tulajdonképpen egy külső hatalmi kényszer miatt korlátok közé volt szorítva. Mint tudjuk, a trianoni békediktátum előírásait a mindenkori magyar kormányoknak végre kellett hajtani. Trianon igazságtalansága és tragédiája több kényszerintézkedést hozott létre Magyarországon. Egyik ilyen volt a levente-mozgalom.

1921-ben hozták létre, amely minden 12 és 21 év közötti olyan fiút, aki nem járt rendszeres testnevelést nyújtó iskolába, hétvégi test- és menetgyakorlatra kötelezett. A leventemozgalmat a testnevelésről szóló 1921. LIII. tc., ill. annak végrehajtási utasítása (9000/1921. VKM sz.) hozta létre. A kormány a teljes katonai kiszolgáltatottság ellenére kiutat keresett a diktátumi kényszerhelyzetből. Tulajdonképpen ezzel pótolták a trianoni békeszerződésben megtiltott általános védkötelezettséget. Egy edzett, s bármikor az ország védelmére kiképezhető ifjúság, valamint erős, egészséges, munkabíró és fegyelmezett ifjúság nevelése volt az eredeti célja.

A leventék oktatásakor a hazafias nevelés mellett a területi revízió gondolatának az ápolása is fontos volt. Erős alapot biztosított ehhez az ország-csonkító trianoni békeszerződés, amely megtiltotta az általános hadkötelezettséget. Aki nem vett részt a leventefoglalkozásokon, azt fegyelmivel büntették, a szülők pedig pénzbírságot kaptak. A leventefoglalkozásokon népművelési programokat is tartottak. Ugyanakkor előadásokat és műsoros esteket szerveztek s erre készültek. Alakultak énekkarok, zenekarok is.

A levente mozgalom kötelező volta, valamint a vakfegyelmet megkövetelő hivatásos tisztjei miatt nem kedvelték a fiatalok. Sajnos a harmincas évek vége felé már valóságos, tényleges katonai kiképzésben részesültek. A sajnos szó itt a háborús kiképzésre értem, nem a felkészültségre. Hiszen bizonyára sokat segített a frontra kikerült katonának egy előzetes levente kiképzés, mert így nem volt számára minden ismeretlen, se a fegyverek, se a fegyelem.

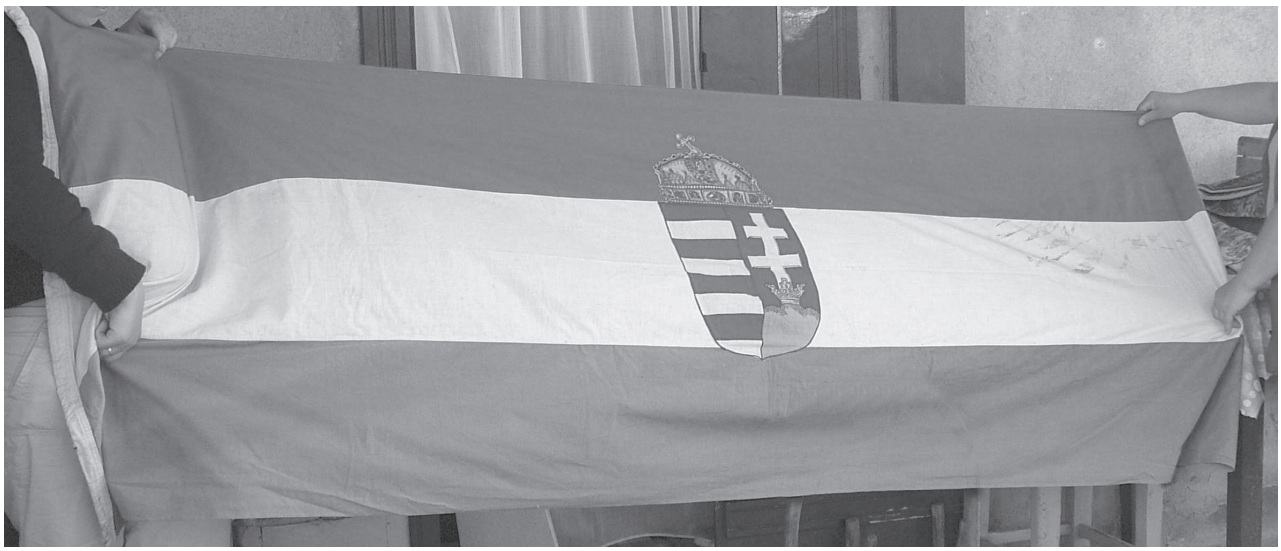
A leventemozgalom tragédiája a II. világháború befejező szakasza volt, amikor a nyilasok leventék tízezreit küldték, kényszerítették a harcmezőkre. Azokat is, akik még alig kaptak valamilyen kiképzést. Ezért került nagy részük szovjet hadifogságba, majd hazatérésük után börtönbe. Mintha szegény fiatal tehetett volna az egész világháborúról.

Monospetriben is volt Levente Egyesület. Az itteni fiatalok is megkapták azokat a kiképzéseket, amelyek elő voltak írva a részükre. A falu határában alakították ki a lődombot, ahol kispuskával gyakorolhatták a célba lövést.

A leventék irányítását katonai múlttal rendelkező személyekre bízták, hiszen a kiképzésekben ők már gyakorlottak voltak. Napjainkban sokan elítélik ezeket a mozgalmakat és a benne részt vevő személyeket is. Egyet azonban nem vesz figyelembe senki. A kor hangulata és a politika kényszerítette rá a kisebb közösségeket a mozgalom működtetésére. Ugyanakkor erről egy felsőbb utasítás is rendelkezett. Tehát nem volt lehetőség a kibúvóra senkinek se. S ez így volt minden rendszerben, hiszen a politikai vezetők arra törekednek, hogy saját eszméik megvalósításához felhasználják az egyszerű népet is.

A leventemozgalomnak ugyanakkor volt még egy nagyon jó „eredménye” is: a kiképzések alapot biztosítottak a katonai szolgálat könnyebb elviselésére, majd a későbbiekben a gulágokba való deportáláskor a megalázó fogság túlélésre is. Éppen ezért nem szabad elítélni és megbélyegezni azokat, akik ebben részt vettek.

Monospetriben működő leventék egyik rajparancsnoka vitéz Blaskó-Nagy András volt. A foglalkozások itt is hasonlóképpen történtek, mint bárhol az országban. A csoportról készült fényképen jobb oldalt álló levente kezében jól látható egy trombita. Ennek „szavára” hajtották végre azokat a gyakorlatokat, amelyeket az előírás szerint kellett tökéletesen végrehajtani.

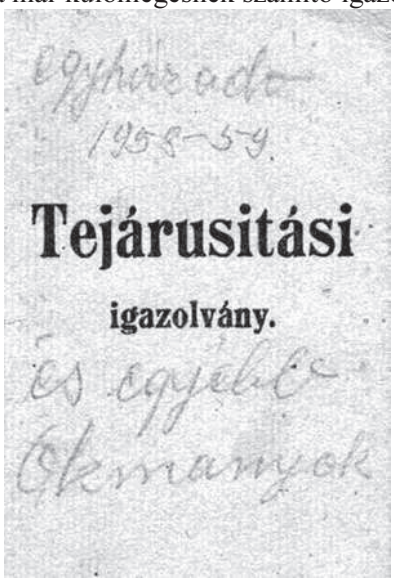
A leventék zászlója még ma is megvan

IGAZOLVÁNYOK, IGAZOLÁSOK

Egy ember életében számos olyan esemény történik, melynek során bizonyítványokat, okleveleket, igazolványokat állítanak ki részére, dokumentálva annak hitelességét, valódiságát. Már gyermekkorunkban megkapjuk az első ilyen igazolást, mégpedig a születésünk alakalmával, majd a kereszteléskor s ez a sor folytatódik az iskolai bizonyítvány formájában. Szinte életünk végéig folyamatosan ellátnak ilyennel és hasonlókkal a hivatalok, intézmények.

Sok olyan igazolványt, igazolást ismerünk, mely a kibocsátás idején nagyon fontos volt, ma azonban csak mosolygunk rajta. Természetesen a legtöbb irat életünk nagyon fontos részévé válik. Ez a már előbb említett első okmány, mely a születésünket igazolja. A fontossági sorrendben az iskolai bizonyítvány következik, mely évek, évtizedek múlva csak mint kötelező dokumentum szerepel, hiszen a benne lévő adatok elvesztik fontosságukat. Egy idő múlva már nem érdekes, milyen eredménnyel végeztük el iskoláinkat – a fontos az, hogy papír legyen róla.

Más szerepet töltenek be azok az iratok, melyek az életvitelünk, a hétköznapi munkánk során kerülnek a birtokunkba. Nézzünk meg néhány érdekes papírt, ma már különlegesnek számító igazolványt.

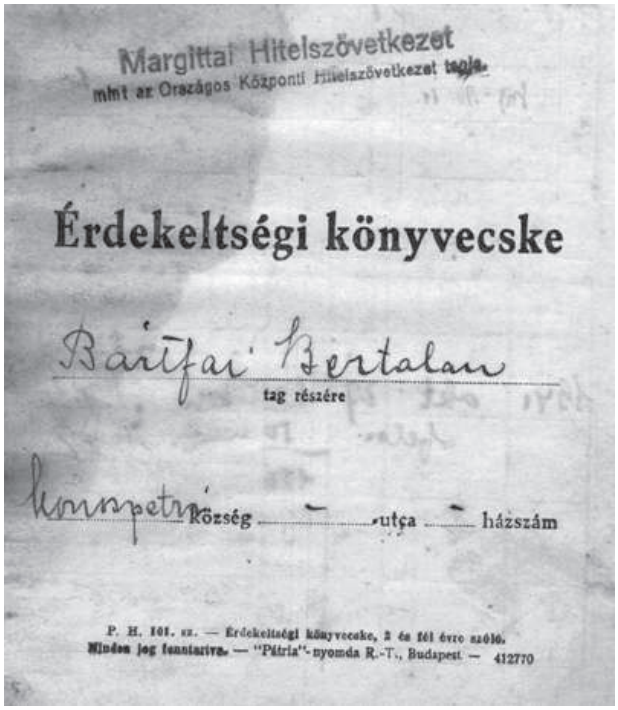

Tejárusítási igazolvány

A tej piaci árusításához kellett ez az okmány. Ezzel igazolta a tejtermelő gazda, hogy a saját állatai által biztosított terméket árusítja.

Ma már elképzelhetetlen, hogy ilyen papírt, ilyen dokumentumot hordjon magával egy tejárus, már csak azért is, mert már nagyon ritkán fordul elő a piaci házi-tej árusítása.

A Hitelszövetkezet országos hálózatának fiókirodája a nagy haszon reményében először Margitán, majd később itt Monospetriben is működött. A részesedésből tulajdonossá vált gazdák, kereskedők részére lett kibocsátva az Érdekeltségi könyvecske és az üzletrészkönyv, amely igazolta, hogy tulajdonosa mennyi részt fizetett be a szövetkezet kasszájába, illetve mennyi részesedést kapott a haszon után.

Bártfai Bertalan „Érdekeltségi könyvecské”-je

Bártfai Bertalan üzletrészkönyve

Nem hiszem, hogy túlságosan sok haszonnal járt egy ilyen szövetkezeti tagság, hiszen nagyon sok alkalommal csőddel végezte be működését, más esetben – mint Monospetriben is – néhány gazda zálogba adott földje került a Hitelszövetkezet tulajdonába.

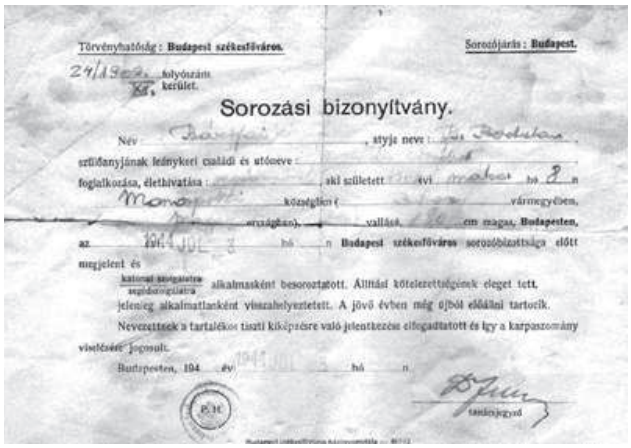
A tagság toborzását és nagyon sok termék forgalmazását házról házra járó ügynökök végezték. A házalóknak is nevezett személyeknek jó kiállásúnak, bizalomgerjesztőnek s nagy mértékben műveltnek kellett lennie, hiszen az ügyfelek meggyőzése ezen is múlthatott.

Bártfai József
ügynök (utazó, üzletszerző, képviselő)
ARCKÉPES IGAZOLÓ KÖNYVE
Az ügynök arcképe:
Az ügynök sajátkezű aláírása:
Bártfai József

Arcképes ügynöki igazolvány

Az ügynökök a működésükhöz arcképes igazolványt kaptak, hogy ezzel bizonyítsák, mely cégnek az alkalmazásában áll. Ugyanakkor biztosíték volt a lakosság felé, hogy nem egy szélhámos akarja megtéveszteni és ellenszolgáltatás nélkül pénzt kicsikarni.

Bártfay József hagyatékából nagyon sok érdekes és értékes dokumentum került elő. Ezek között szép számmal találtam különféle igazolványokat, bizonyítványokat, melyek tulajdonképpen az ő életét és munkásságát mutatja be nekünk. Ugyanakkor ezek az értéktelennek tűnő papírok érdekessé válnak majd évtizedek múlva, hiszen a kor követelményeinek megfelelően újabbak kerülnek az emberek tulajdonába, míg a régiek feledésbe merülnek. Ezért jó ezeket újra és újra elővenni, tanulmányozni. Sok mindent elmesélnek egy emberről, egy korról, egy közösségről.

Törvényhatóság: Budapest székesfőváros. Sorozójárás: Budapest.
Sorozási bizonyítvány.
Név , atyja neve:
születésának leánykori családi és utóneve:
foglalkozása, élethivatása: , aki született évi hó n
községben (vármegyében,
országban), vallású, cím alatt, Budapesten,
az évi hó n Budapest székesfőváros sorozóbizottsága előtt megjelent és
alkalmasként besoroztatott. Állítási kötelezettségének eleget tett,
jelenleg alkalmatlanként visszahelyeztetett. A jövő évben még újból előállni tartozik.
Nevezettnek a tartalékos tiszti kiképzésre való jelentkezése elfogadtatott és így a karpaszomány viselésére jogosult.
Budapesten, 194 év hó n
P. H.

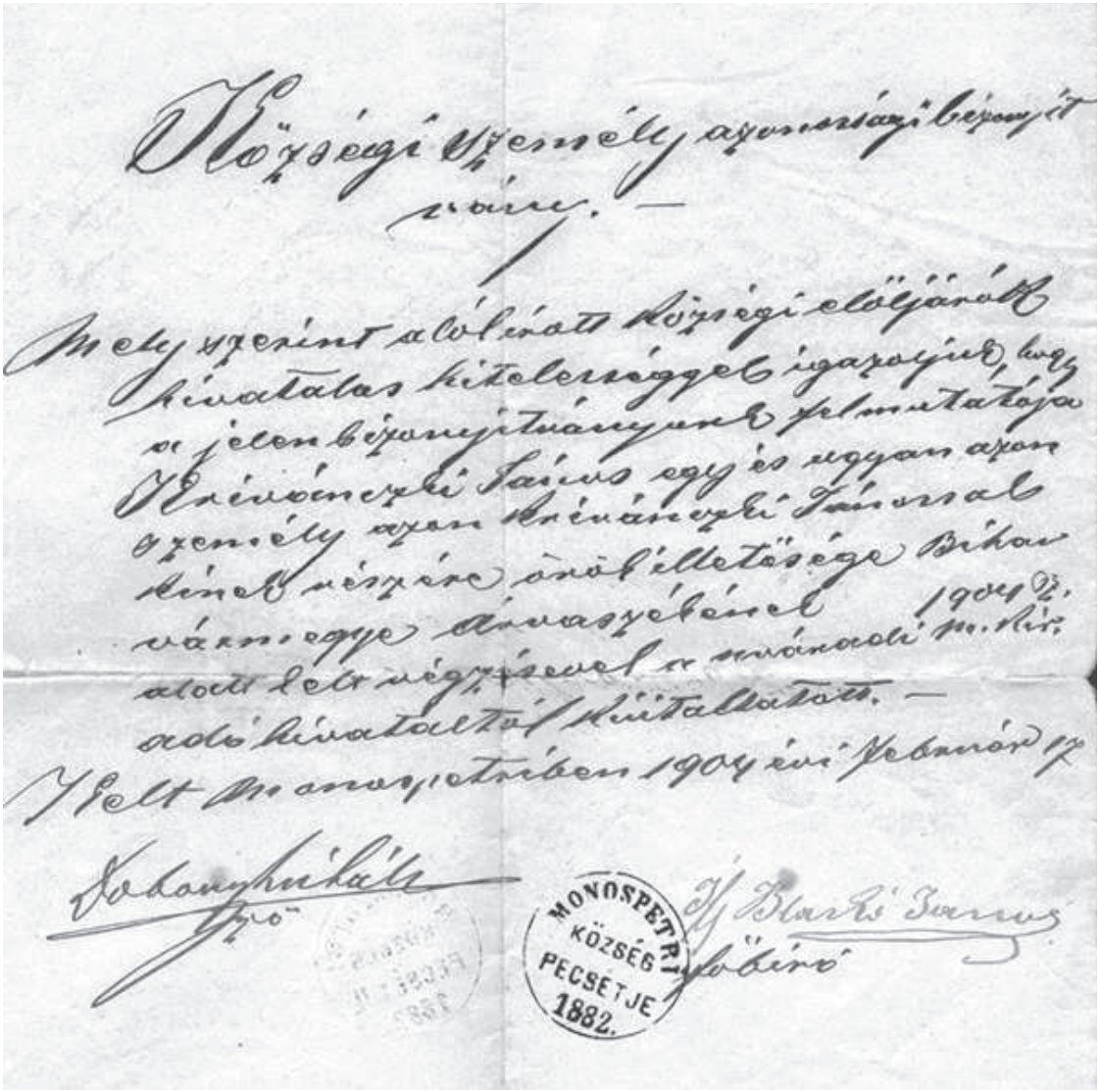
Magyar nyelvű sorozási bizonyítvány (1944)

MINISTERUL FORTELOR ARMATE ALE R.P.R.
LIVRET MILITAR
1. Numele de familie: BARTFAI
2. Prenumele tatălui: BERTALAN
3. Prenumele: JOSIF
4. Data naşterii: 9 Martie 1899
5. Locul naşterii: Com. Păramul Lovin Regiunea Oradea
6. Naţionalitatea: Maghiară
7. Starea familiară: Căsătorit
8. Specialitatea (ocupaţia în viaţa civilă): Agricultor
SERIA Bd Nr. 058296

8. Nr. spec. militare
10. Grupa 1
11. Categoria 1
12. Arma Infanterie
13. Denumirea specialităţii militare Pușcaș
14. Corpul Soldat/fruntaș
15. Gradul Soldat
16. Calificarea de luptă
17. Cînd şi în ce unităţi a depus jurămîntul
STUDII a) generale 5 cl. primare
b) politice
c) militare
18. Ce limbi străine cunoaște: Maghiară
19. Eliberat de Comandantul militar al raionului Mărășești
Data 20. IV. 1953
Completat de Lt.
Semnătura posesorului Bartfai József
Comandant, ofițer al raionului Mărășești
(Semnătura)

Român nyelvű katonai igazolvány

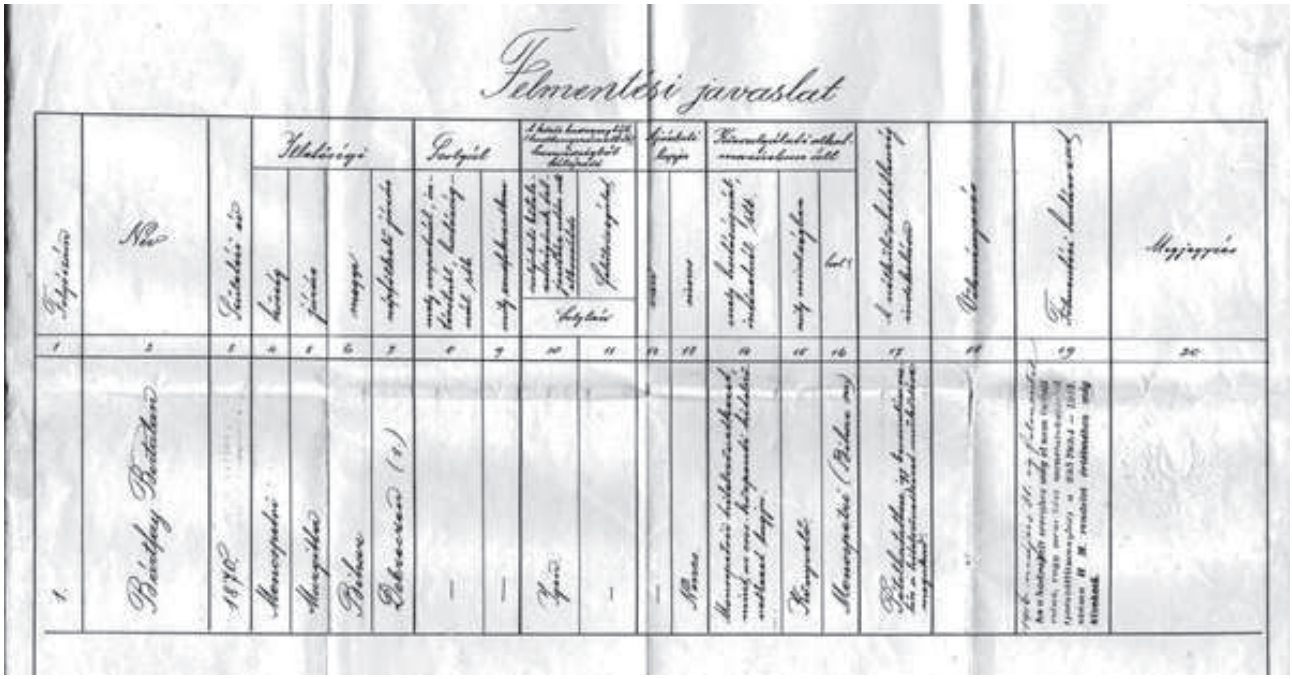
A legérdekesebb igazolvány gyűjtemény nyilván azokban a térségekben kerültek kibocsátásra, amelyek többször is „gazdát cseréltek”. Így van ez jelen esetben is, hiszen Monospetri is hol magyar, hol román fennhatóság alatt volt. Az adminisztráció viszont minden esetben gyorsan reagál a változásokra, a váltásokra és a lehető legrövidebb időn belül kibocsátásra kerülnek az időszerű nyomtatványok igazolások, igazolványok. Ezek egyben igazolásul is szolgálnak – a személy mellett – az új rendszer életképességéről és jogosságáról.

Községi személyazonossági bizonyítvány

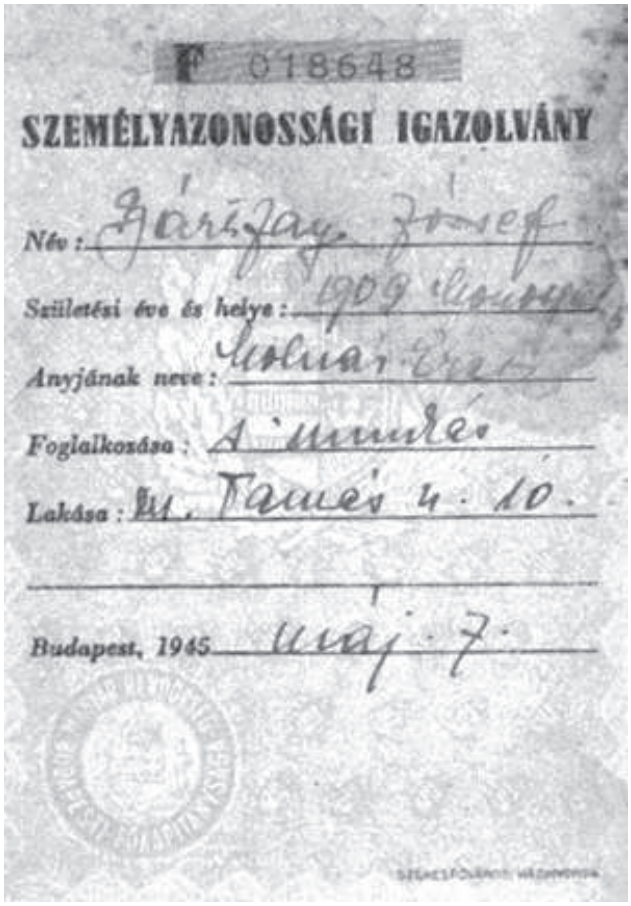
MONOSPETRI KÖZSÉG PECSÉTJE 1882.

Községi személyazonossági bizonyítvány (1904)

Felmentési javaslat

Felmentési javaslat katonai szolgálat alól

F 018648

SZEMÉLYAZONOSSÁGI IGAZOLVÁNY

Név: Bártfay József

Születési éve és helye: 1909 Budapest

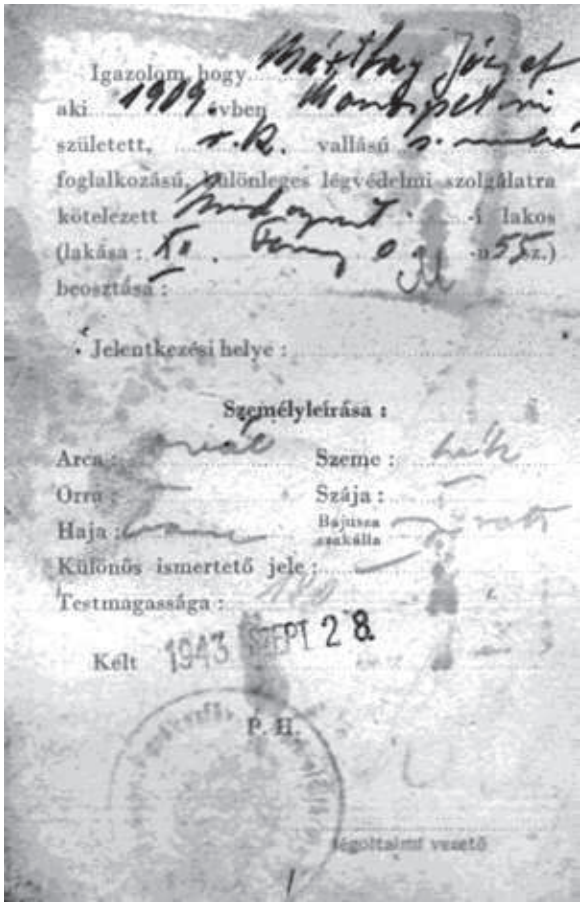
Anyjának neve: Molnár Erzsébet

Foglalkozása: A. munkás

Lakása: VII. Damjanich u. 4. I. 10.

Budapest, 1945 május 7.

Személyazonossági igazolvány (1945)

Igazolom, hogy Bártfay József

aki 1909. évben

született, r.k. vallású

foglalkozású, különleges légvédelmi szolgálatra

kötelezett

(lakása: [illegible] .55. sz.)

beosztása:

Jelentkezési helye:

Személyleírása:

Arca: Szeme:

Orra: Szája:

Haja: Bajusza szakálla

Különös ismertető jele:

Testmagassága:

Kelt 1943 SEPT 28

P. H.

légoltalmi vezető

Igazolás légvédelmi szolgálatra (1943)

Igazolványok, igazolások, pecsétek, felszólítások, olyan dokumentumok az emberek életében, melyek talán sokszor fölöslegesnek tűnnek, s csak akkor válnak valóban nagyon fontossá, ha az életünk egy meghatározó eseményét kell igazolnunk, ha jogosultságunkat akarjuk bizonyítani, ha megfelelő végzettségünket szeretnénk megmutatni. A sok-sok papír olykor bizony nagyon fontos szerepet tölt be életünkben. ezért is kell ezeket a dokumentumokat megőrizni, hogy a megfelelő igazolások bármikor a rendelkezésünkre álljon.

A legfontosabb mindenkor a személyazonosságot igazoló iratok. Ezek mindig fontos szerepet játszottak az évszázadok során, hiszen akár békében, akár harcok során az országot és vidéket járó embereknek kellett igazolni magukat. Az előző oldalon látható kézzel írott igazolás Krivánszki János részére lett kiállítva 1904-ben. Bártfay József 1945-ben kapott sorszámmal ellátott személyazonossági igazolványt.

A háborús időkben voltak akik a frontra kerültek, mások a határokon belül maradtak tartalékosként, vagy légvédelmi szolgálatra lettek beosztva. Voltak olyanok is, akik felmentést kértek és kaptak a katonai szolgálat alól. Erről is van egy okmányunk az előző oldalon, ahol Bártfay Bertalan katonai szolgálat alóli felmentési javaslatát láthatjuk. Indoklásként az lett beírva, hogy: *„Pótolhatatlan, így bevonulása esetén a hitelszövetkezet működése megakad.”*

Bártfay József papírjai közt lapozgatva megismerhetjük munkásságát. Az előzőekben láthattuk ügynöki igazolványát. Előkerült egy olyan papír is amely azt mutatja, hogy a Magyar Kórus lap- és zeneműkiadó Kft. kiadványait is népszerűsítette, terjesztette, vagyis a cégnek hivatalos *„üzletszerző ügynöke”* volt.

MAGYAR KÓRUS

LAP- ÉS ZENEMŰKIADÓ KFT.

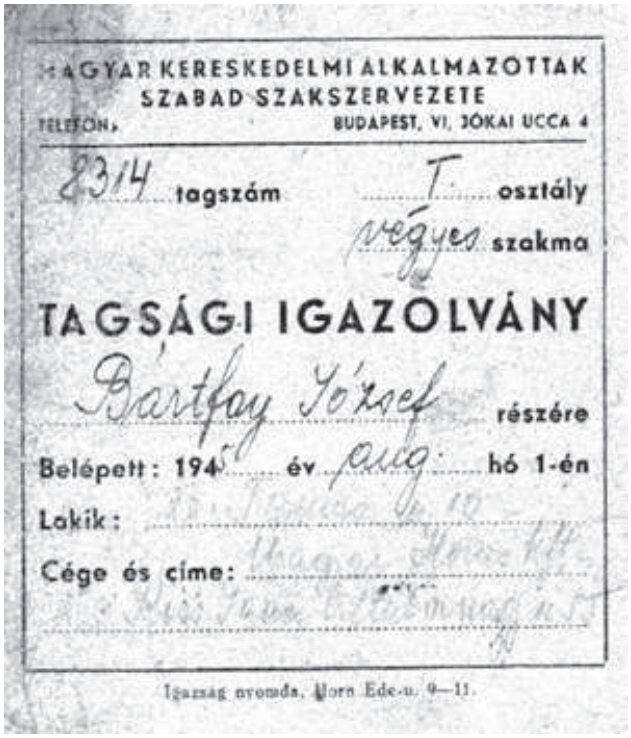
Igazolom, hogy Bártfay József az/Összesen 1909 ... Magyar Kórus érdekében / cégnek üzletszerzői ügynöke. Országszerte terjesztő a demokratikus szellő kiadványainak a Dalos - Kodály és a népi zene zsi értékeit a Hallás, Zene és egyéb egyesületek és egyének részére. Ezen az elmult hónapokban, mer most is folyik a béketünk építőmunkája ellenőrzése.

Kivál tisztelettel a

MAGYAR KÓRUS

Üzletszerző ügynöki igazolvány (1945)

Mint üzletszerző ügynök, Bártfay József kereskedelmi dolgozónak számított, hiszen a munkaadójának a kiadványait árusította. Munkásként viszont szüksége volt jogainak védelmére, így ő is, mint mások a szakszervezeti tagságával oldotta ezt meg. Így, – mint szakszervezeti tag, – mindenkor maga mögött tudhatta a munkásokat összefogó csoportot.

MAGYAR KERESKEDELMI ALKALMAZOTTAK
SZABAD SZAKSZERVEZETE
TELEFON: BUDAPEST, VI. JÓKAI UCCA 4

2314 tagszám T. osztály
vegyes szakma

TAGSÁGI IGAZOLVÁNY

Bartfay József részére

Belépett: 194[illegible] év aug. hó 1-én

Lakik:

Cége és címe:

Igazság nyomda, Horn Ede u. 9—11.

Szakszervezeti tagsági igazolvány (1945)

A munkásságot tömörítő szakszervezetek mellett más csoportok is toborozták tagságukat. Egyesületek, sportklubok, politikai és egyházi háttérrel működő szövetségek alakultak. Eszméjük hirdetésével párhuzamosan egyre több embert szerettek volna maguk mögött látni és érezni.

Egyesületbe, közösségekbe való belépéskor is adtak igazolványt a tagoknak. Ezek mindig az adott közösséget jellemző kivitelben készültek. Egy célt szolgált, bizonyítsa, hogy tulajdonosa mely cél érdekében vállalja azt a közösséget. Több egyházi, civil, vagy szakmai egyesület létezett, így mindenki az igényeinek és állásfoglalásának megfelelő csoportosulást választhatott.

Fölvételi lap.

Isten dicsőségére, a szent kereszt, Jézus sirja és az Egyház védelmére a Szent Kereszt Hadseregébe fölvétetett:

Teljes név [illegible]

Lakóhely: [illegible]

Fölvételi díj fejében fizetett [illegible] Leit.

Évi járulék fejében fizetett [illegible] Leit.

[illegible] (csoportvezető névaláírása)

A Hadsereg tagjainak lelki előnyei: 1. Naponkint több mint 70 szentmise, melyet a Hadsereg tagjaiért az Úr Jézus szülőföldjén bemutatnak. — 2. Mindazon búcsuk, melyeket a Szentföldön lakó, vagy odazarándokló keresztények elnyerhetnek.

Ezen szelvény kitöltendő, a tagnak átadandó. Ha az illető meghal, a Szentföld biztosi hivatalához beküldendő.

A karitatív célokat szolgáló Szent Kereszt Hadsereg „Fölvételi lap”-ja

...YAR ÁLLAMRENDŐRSÉG VIDÉKI FŐKAPITÁNYSÁGA POLITIKAI RENDÉSZETI OSZTÁLYÁNAK
Kendrese -i kirendeltsége.

4934/194[illegible] szám. Kendrese 1946. febr. hó 28 n.

UTAZÁSI IGAZOLVÁNY

Név (előző v. leánykori név): Pakács Mihály
Anyja neve: László Anna Állampolgársága: magyar
Születési hely: Monospetri Szül. év, hó, nap: 1923. IX. 17 sz.
Családi állapot: nőtlen Foglalkozás: földmives
Elhagyott hazai lakóhely: Monospetri / Bihar m./
Nevezettet és [illegible] nevű gyermekét, aki hadifogoly -ként
külföldön tartózkodott, a kirendeltség Monospetri Bihar m. utca szám
alatti lakóhelyére útbaindította.

Nevezett köteles 8 napon belül hazatérési helyének szerint illetékes rendőrhatóság politikai osztályánál személyesen jelentkezni. Erről függetlenül igazolási kötelezettségének eleget tenni és „Személyazonossági igazolvány”-át megszerezni.

I. h. [illegible]

Hadifogoly utazási igazolványa (1945)

A háború idején és természetesen utána is többféle igazolás, igazolvány lett kiadva. Erre azért is volt szükség, hogy a bizonytalan politikai rendszerben az országban bárhová utazó személy megfelelő engedéllyel rendelkezzen. Ez biztosította a gyanús egyének, esetleg szökevények, netalán kémek kiszűrését s adott esetben elfogását. A hadifogságból hazatérők is kaptak igazoló papírt, amely jelezte, hogy eddig hadifogolyként külföldön tartózkodott – nyilván nem önszántából – s most éppen hazafelé igyekszik.

Egyes esetekben elegendő volt egy pecséttel ellátott igazolvány, de volt olyan kétnyelvű – angol, német – amelyre rákerült az igazolt személy ujjlenyomata. Ezáltal még biztosabban igazolódott, hogy a jelzett személy egy és ugyanaz, cseréről, hamisításról szó se lehet. Ez is megfelelő biztonságot adott az igazolt személynek.

[illegible] ARMY

[illegible]

Kétnyelvű, ujjlenyomatos igazolás

Pénzügyi és kereskedelmi vállalkozás volt az 1900-as évek elején a Hitelszövetkezet. A pénzügyi szakemberek nyilvánvalóan egy országos hálózat létrehozásán dolgoztak s ez késztette őket arra, hogy itt Monospetriben is létrehozzanak egy helyi fiókirodát. Mint minden hitelezéssel foglalkozó pénzintézet, ez is azon munkálkodott, hogy a vállalkozók, a gazdaemberek részére kedvez kölcsönöket biztosítsanak. Természetesen mindezt úgy, hogy maga a pénzintézet is bezsebelhesse a megfelel hasznot.

Sikerült is megfelel létszámú tagságot toborozni, s néhányuk részére bizonyos mennyiség pénzt kölcsön formájában folyósítani. Eleinte jól működött ez a fajta kölcsönzési tranzakció. A fenti fotón látható Bártfay Bertalan „Üzletrészjegye”-e. Ennek volt egy második része is, amely apró szelvényekből állt. Ennek leadása után fizették ki az éves részesedést a tulajdonosak. 1920-ig ez meg is történt. Közbejött Trianon, melyet az itteni polgárok pénzügyileg is megéreztek. A Hitelszövetkezet által kibocsátott Tagsági könyvecske, vagy az Üzletrészjegy immár ezek után semmit nem ért.

Pionír igazolvány

Az ifjúság is hozzászokhatott a hivatalos papírokhoz, hiszen az iskolai bizonyítványok mellett a pionírok is kaptak igazolványt. Így már ők is részesei lettek egy adminisztratív rendszernek, amely nyilvántartotta személyüket, megőrizte adataikat.

A világ más részeibe se volt nagyon könnyű elutazni. Akiknek voltak kivándorolt rokonaik s azok pénzügyileg jól álltak, azok küldtek az itthon maradottaknak utazási jegyet. (Ez látható a következő oldalon.) Ha a megfelelő utazási engedélyeket sikerült elintézni, akkor máris útra kelhettek, s mehettek világot látni.

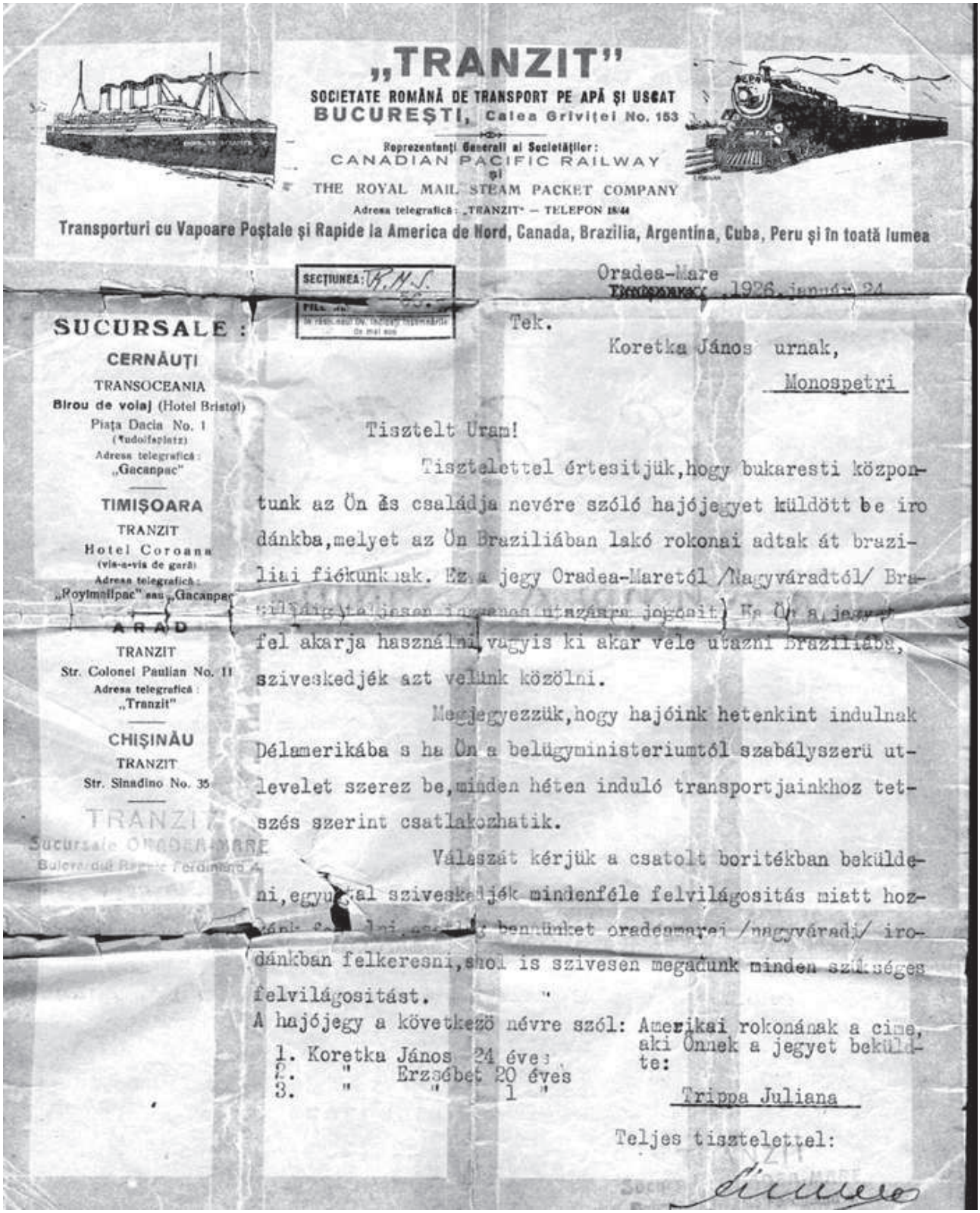
Az itt bemutatott dokumentumok csak kiegészítik azokat, melyeket a könyv többi lapjain, az adott témához kapcsolódva láthatunk. Nem lehet teljes ez a téma, hiszen olyan sokrét a közigazgatás, hogy minden iratot, igazolványt bemutatni lehetetlen, de ez a kevés is jól mutatja, milyen iratok voltak Monospetriben az emberek tulajdonában, milyen dokumentumok játszottak szerepet egész életükben.

Ezek a dokumentumok bizonyítékként is szolgálnak, hiszen tükrözik azt a kort, melyben használtuk, a kutatók hozzáférhetnek olyan adatokhoz, mely az esetleg felmerült kétségeket eloszlatja.

Az iratok, igazolványok fontossága folyamatosan változott. Némelyikre ma is szükség van, más papírokat pedig nyugodtan eldobhatunk, mert már érvényét vesztette, vagy éppen már nincs is rá szükségünk.

Szerencsére sokan voltak, akik életük során hozzájuk került iratot mind a mai napig meg őriztek. Ki azért, mert hátha szükség lesz még rá , mások csak emlékként saját sorsuk újraéléséhez. Sokan elhunyt szeretteik emlékét őrzik a régi papírokkal, fényképekkel, igazolványokkal bár sokan éppen az emlékek eltörlése miatt semmisítette meg azokat.

Soha nem tudhatjuk, hogy a most érdektelennek tűnő igazolvány vagy egyéb iromány mennyire számíthat majd érdekességnek évtizedek múlva. Ezért kell lehetőleg minden iratot megőrizni.

„TRANZIT"
SOCIETATE ROMÂNĂ DE TRANSPORT PE APĂ ŞI USCAT
BUCUREŞTI, Calea Griviţei No. 153
Reprezentanţi Generali ai Societăţilor:
CANADIAN PACIFIC RAILWAY
şi
THE ROYAL MAIL STEAM PACKET COMPANY
Adresa telegrafică: „TRANZIT" — TELEFON 15/44
Transporturi cu Vapoare Poştale şi Rapide la America de Nord, Canada, Brazilia, Argentina, Cuba, Peru şi în toată lumea

SUCURSALE:
CERNĂUŢI
TRANSOCEANIA
Birou de volaj (Hotel Bristol)
Piaţa Dacia No. 1
(Rudolfsplatz)
Adresa telegrafică:
„Gacanpac"
TIMIŞOARA
TRANZIT
Hotel Coroana
(vis-a-vis de gară)
Adresa telegrafică:
„Roylmalipac" sau „Gacanpac"
ARAD
TRANZIT
Str. Colonel Paulian No. 11
Adresa telegrafică:
„Tranzit"
CHIŞINĂU
TRANZIT
Str. Sinadino No. 35
TRANZIT
Sucursala ORADEA-MARE
Bulevardul Regele Ferdinand

SECŢIUNEA: R.M.S.

Oradea-Mare
[illegible] 1926. január 24

Tek.
Koretka János urnak,
Monospetri

Tisztelt Uram!

Tisztelettel értesitjük, hogy bukaresti központunk az Ön és családja nevére szóló hajójegyet küldött be irodánkba, melyet az Ön Braziliában lakó rokonai adtak át braziliai fiókunknak. Ez a jegy Oradea-Maretól /Nagyváradtól/ Brazíliáig [illegible] utazásra jogosit. Ha Ön a jegyet fel akarja használni, vagyis ki akar vele utazni Braziliába, szíveskedjék azt velünk közölni.

Megjegyezzük, hogy hajóink hetenkint indulnak Délamerikába s ha Ön a belügyministeriumtól szabályszerü utlevelet szerez be, minden héten induló transportjainkhoz tetszés szerint csatlakozhatik.

Válaszát kérjük a csatolt boritékban beküldeni, egyuttal szíveskedjék mindenféle felvilágositás miatt hozzánk [illegible] bennünket oradeamarei /nagyváradi/ irodánkban felkeresni, hol is szívesen megadunk minden szükséges felvilágositást.

A hajójegy a következö névre szól:
1. Koretka János 24 éves
2. " Erzsébet 20 éves
3. " " 1 "

Amerikai rokonának a cime, aki Önnek a jegyet beküldte:
Trippa Juliana

Teljes tisztelettel:

1926-os értesítés hajójegy felhasználására

6

Amíg a földnek egy területén magyarok fognak élni, azoknak a kezéből senki ki nem fogja énekelni a kardot, a fegyvert. Amíg hazaszeretet fog lángolni a magyar szívben, addig annak a kardnak az élét, annak a fegyvernek a golyóját se a te tízparancsolatod, se Mózes sinai kőtáblái, se a Messiás tiltó mondása meg nem fogja akadályozni, hogy embert öljenek, aki hazájuk ellen támad."

Jókai Mór

ÜNNEPEK MONOSPETRIBEN

Ünnepek és hétköznapok váltják napjainkat. A munka utáni fáradtságot a hét végén és az ünnepeken lehet csak igazán kipihenni. Meg kell becsülni azokat a napokat, amelyeket munkával töltünk, hiszen ez létünk egyik feltétele. Ugyanakkor bizonyos ünnepekkel feloldhatjuk azokat a feszültségeket, amelyek a hétköznapok során felgyülemlenek bennünk.

Az ünnep tulajdonképpen egy fontos társadalmi szükséglet, hiszen ilyenkor megváltozik az emberek életritmusa. A reggeltől estig tartó munka feszültségét feltétlenül fel kell oldani. Talán éppen ebből a célból alakultak ki az ünnepek. Ezek sokszor serkentő hatásúak, akár társadalmi, akár vallási, akár családi szempontból közelítjük meg.

A közösséget érintő – akár történelmi vonatkozású – ünnepek erősítik az összetartozást, serkentőleg hat az összefogásra, az együttélésre. Ma már állami ünnepként ismert szabadnapokon felelevenítik a múltat, a történelem hatását közösségünkre és az egyénekre, erősítik hazafias érzelmünket. Célként állítja elénk elődeink cselekedeteit, s dicsőségként említi azok eredményeit.

A vallási ünnepek is az erősödést szolgálják, hiszen ilyenkor a szentmisék látványossága is hat lelkületünkre. A kijelölt ünnep témája állhatatosságra és a vallás továbbvitelére ösztönöz. A szentek életének ismerete, a vallásos énekek hallgatása és a liturgiákban való közvetlen részvétel eggyé olvassza a jelenlévőket. Ezáltal a szeretet és az együvé tartozás érzése hatja át az embereket.

A család ünnepei is nagyon fontosak. A születések, a keresztelők, az elsőáldozások, az esküvők, a névnapok, és még sorolhatnám a többieket is, melyek ennek a kis közösségnek az összetartozását hivatott tovább erősíteni.

A régmúlt időből ránk maradt ünnepek valamilyen módon a hiedelmek világához fűződik, mely részben kötődik egyházi és néprajzi elemekhez. A hiedelmek világához kötődő ünnepek, népszokások tájegységenként változnak s ezáltal válnak egyedivé, különlegessé. Ilyen például a húsvét és a húsvét hétfői locsolás is. Valamilyen módon a pogány termékenység és újjászületés keveredik a vallási múlthoz.

De menjünk sorba az év ünnepein. Nézzünk meg néhányat ezek közül, hogy Monospetriben miként zajlottak le.

Az év első napja is egy olyan ünnep, mely a gyermekek részére ró ki hálás „feladatot". Reggel elindultak a gyerekek rokonokhoz, ismerősökhöz újévet köszönteni. A párba, vagy csoportban házról házra járó gyerekek az új évet köszöntő verseket mondtak a ház népének. Ezekben Isten áldását kérik a ház népére s hozzá boldogságot, gazdagságot és bő termést a földekre. Ez a köszöntés is jócskán visszanyúlik térben és időben. Ugyanis Galeotti azt írja, hogy *„Január elsején, Krisztus körülmetéltetése napján, szokás a magyaroknál strenát, azaz ajándékot adni a beállott év jókívánásáért. A királytól úgy kérik ezt, hogy ki-ki mestersége szerszámait nyújtja felé..."*. Vagyis a gyermekek a jókívánságaikat nem a királynak, hanem rokonaiknak, ismerőseiknek tolmácsolják s ezért kapnak ajándékot.

Monospetriben január második napján ment a helyi plébános beszentelni a házakat. Ez a hagyomány is nyilván a pogány világba nyúlik vissza, ugyanis a megszenteléssel tulajdonképpen a gonoszt száműzik az otthonokból.

A farsang időszaka a húsvét előtti böjti időszakot előzi meg. Az álarcos, vagyis alakoskodó bálokat, rendezvényeket a középkori királyi udvar vette át Itáliából. Ez a szokás végül minden vidék a saját formájára alakította, már a mi a jelmezeket és az álarcokat illeti. A legfontosabb elem a fiatalság körében maga a farsangi bál. Itt néha jelmezzel, máskor nélküle folyt a mulatozás. A legfontosabb benne a vidámság és a tánc volt. A falusi élet hétköznapjaiból kiszabadult lányok és fiúk itt ismerkedhettek meg jobban egymással, sőt itt kerülhettek minden előítélet nélkül „testközelbe" a másikhoz. Bár a bálokba a lányok szülői, de legalábbis keresztszülői kísérettel érkeztek, mégis sikerült tánc közben, vagy a szünetben egy kis friss levegőn való beszélgetés alatt megsimogatni a másikat, esetleg csókot lopni. Ezért is volt kedvelt ez az ünnep a fiatalok körében.

Virágvasárnap és nagypénteken a passió eléneklése ünnepélyessé és emelkedetté tette az ünnep várását. A nagypénteki passió után „Rómába mennek a harangok", vagyis a gyász miatt nem harangoznak, a harangok némák maradnak. A régi temetőben, a ortodox templom előtt, egy nagy fatábla volt felfüggesztve egy állványra. Mivel a harangoknak némának kellett lenniük, így ezt a fatáblát ütötték fakalapáccsal. Ahogy a helyi ortodox hívők mondták: *Bate toaca*. A feltámadási körmenet után, immár a megszólaló harangok a tavasz köszöntését is jelezték.

A kétnapos húsvét is a valláshoz kapcsolódik de a termékenység varázslása, a megtisztulás (locsolkodás) már egy kicsit a pogány hitvilághoz is köthető. A hústól való tartózkodás, a 40 napos böjt vége maga a húsvét. Húsvét vasárnapján a templomban ételek megszentelésére is sor került.

Húsvét hétfőjén indulnak el a fiúk meglocsolni az ismerős lányokat. Ez a népszokás vidékenként változik. Egyben azonban megegyeznek. Mégpedig abban, hogy egy vers elmondásával kérnek engedélyt tulajdonképpen a lány meglocsolására. Régebben ez hideg kútvízzel történt, de az idők folyamán kifinomult ez a cselekedet és most már illatos kölnivízzel hintik meg a lányok-asszonyok ruháját, vagy haját.

A tavasz időszak a májusfa állítása is. A legény így próbálja mindenki tudtára adni ki is a szíve választottja. Április 30-án a fiúk csoportosan kimentek az erdőbe és az éppen virágzó vadcseresznye vagy vadalmafa ágát levágták és azt állították a kiszemelt lány ajtajába.

Az 1848-as szabadságharc emlékére március 15-én is kisebb megemlékezést tartanak, egy emlékműsor keretében. Persze ez is csak akkor, amikor a fennálló politikai rendszer megengedte.

Természetesen az állam által meghatározott, illetve a polgári szempontból nevezetes időpontok is az ünnepek sorát gyarapítják. Ilyen a munka ünnepe, a nőnap, az anyák napja s természetesen minden államnak a saját ünnepe.

A nyár beköszöntével megszűnnek az ünnepségek is, hiszen ez a munka időszaka, amikor az egész évi megélhetést kell biztosítani a földeken termő gabonával, kenderrel, kukoricával. Amikor ennek vége, tehát már az aratás és cséplés is befejeződött, akkor szintén egy kis arató-bállal meg lehet kezdeni az őszi és téli időszak „báli szezonját".

Az ősz hozta a szüretet s ezzel együtt a szüreti mulatságot is. A bő termést jelképező zöldleveles szőlő venyigéket és szőlőfürtöket tettek fel egy szekérre, amely végigment a falun. Elöl lovas legények mentek népviseletbe öltözve és hirdették az esti szüreti bált. A bálterem szőlőfürtökkel volt feldíszítve, ami természetesen arra csábította a fiatalembereket, hogy kedvesüknek „lopjanak" belőle. Igen ám, de voltak megbízott „csőszök" akik elfogták a tolvajokat, majd a „bíró" elé vitték, aki megbírságolta őket. Mindez persze tréfálkozva, vidáman és jókedvvel zajlott, hiszen ezen volt a fő hangsúly. A fiatalság játékosan és szerteáradó jókedvvel nyitotta meg ezzel a „báli szezont".

Az ünnepek nagy része az egyházhoz kötődik s jó részük csakis vallási alapokon nyugszik. Egyik ilyen a templom búcsúja. Monospetri katolikus temploma Krisztus Király nevét viseli. Az ő egyházi búcsúját október utolsó vasárnapjára helyezte az egyház. Ilyenkor a távolba szakadt rokonság is hazatér, ugyanakkor a környező településekről is várnak búcsújárókat. Zarándoklatot szerveztek a helyiek is a környező egyházak búcsúira. Régebben gyalog, és énekelve mentek a zarándokok. Az élen mindig a feszületet vitték.

Búcsújárók érkeznek Margitta felől

A gyerekek örömére ilyenkor sok-sok édességgel és játékokkal várják a kereskedők a templom előtt a szülőket. Ezen a napon illik „búcsúfiát" vásárolni gyermekeinknek, vagy a távol levőknek. A búcsú napján tartott szentmise alkalmából a templom megtelik a helyi és a vendégségbe érkező hívőkkel. Az ülőhelyek ilyenkor kevésnek bizonyulnak, s ezért sokan állva hallgatják végig a misét. Befejezésként körmenet indul a templom körül, ahol a baldachin alatt viszik körbe az oltáriszentséget, melyet körmenetben részt vevő hívők egyházi énekekkel kísérnek.

Körmenet 2008-ban

Az ősz végi időszak egyik jeles ünnepe a Mindenszentek és a Halottak napja. Ilyenkor is hazalátogatnak azok akik elköltöztek innen, hogy tiszteletüket tegyék elhunyt rokonaiknál a temetőben. Ilyenkor a sírok környéke még nagyobb gondossággal van kitakarítva. A rokonság virágot hoz és gyertyát gyújtva imádkozik lelki üdvükért. Ez is egy szép és különleges gesztus és szokás, hiszen ilyenkor átvitt értelemben újra találkozhatunk az eltávozottakkal. A meghitt csendben újra felidézhetjük emléküket, és gondolatban elmondhatjuk nekik örömünket, bánatunkat.

Karácsony napja mindenkit lázba hoz, hiszen ez gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt nagy ünnep. Régebben a gyerekek kis betlehemet készítettek s ezzel jártak házról házra. A betlehemezés tulajdonképpen egy kicsi színjátszás is, hiszen kis versikékkel, jelenetekkel, énekelve és szavalva hirdetik a kis Jézus megszületését.

Ünnepeink fontosak. Éppen ezért meg kell őket őrizni s a hagyományokat tovább vinni.

ESKÜVŐK, LAKODALMAK

Fiatal lányok és legények nemcsak a munkában figyeltek fel egymásra, hanem az utcán, a templomban, a bálokban. Két ifjú szív találkozásának és egymáshoz kötődéséhez azonban több idő kell. Valaki hamarabb találja meg az igazit, mások óvatosabbak, válogatósabbak. Van, aki szerelemből házasodott, de van olyan, aki érdekből, vagy csak egyszerűen szülői elvárás alapján.

2007-ben egy megható ünnepségnek lehettünk tanúi Monospetriben. Azokat az idős házaspárokat ünnepelte a falu apraja nagyja, akik több mint 50 éve házasok. Az egymással eltöltött hosszú esztendők alatt bizony sok emlék halmozódott fel. Voltak szomorúak, voltak vidámak, de egymáshoz való kötődésüket megőrizték. Megőrizték egymás iránti szeretetüket, szerelmüket, hogy a hűség, a kitartás példáját állíthassák a mai fiatal nemzedék elé.

Boldog fiatalok

Ezek az idős emberek mesélgettek arról, hogy milyen is volt a fiatalságuk, hogyan ismerkedtek meg egymással és miként került végül „pecsét” a két fél közötti egyezségre. Amíg eljutott egy fiatal pár az esküvőjéhez, bizony nagyon sok elvárásnak kellett megfelelnie.

Az ismerkedés se volt egyszerű a régebbi időkben. A lányos házaknál a szülők nagyon óvták gyermeküket attól, hogy netalán hírbe keveredjen. A fiatalok munka közben ugyan találkozhattak egymással, de alapos megismerkedésre itt nem volt mód. A hétvégeken, vagy ünnepnapokon adódott jobban alkalom arra, hogy közelebbről és nyugodtabb körülmények között találkozhassanak a fiatalok. A vasárnapi templomba járás is egyik ilyen lehetőség volt. Ilyenkor a körülményeik is meghatározták öltözéküket, de mindig szépen és csinosan kiöltöztek a lányok. Nem volt a falura, tájegységre nagyon jellemző népviselet, de a korabeli fényképeken jól látni a „divatot”, amely meghatározta az egyszerű, vagy a tehetősebb emberek külsejét.

A hétvégi pihenők, a bálok, a csoportos sétálgatások alkalmával azért összejöttek a fiatalok. Mókáztak, bolondoztak, táncoltak. A bálok, a táncos rendezvények se múltak el mindig nyomtalanul egy-egy fiatal életében. Sokan itt találták meg későbbi párjukat, mások pedig éppen itt csalódtak, vagy szakítottak egymással. A tánc alkalmat adott arra, hogy a fiatalok egymással szót válthassanak, hogy egymás kezét megfoghassák, hogy egymáshoz közelebb kerüljenek – akár mások jelenlétében is. Bár a báloknak, a táncnak is megvoltak a maga szabályai, mégis előfordult, hogy ezt nem tartották be. Na ekkor került sor egy kisebb vitára, veszekedésre, esetleg még verekedésre is. A legtöbbször ilyenkor a felfokozott hangulat, a lány utáni vágyakozás, vagy csak a kelleténél több ital volt a kiváltó ok.

Egyre viszont nagyon ügyelt mindenki, hogy bálba csak az járhatott, aki az iskolát kijárta. Nem volt helye itt soha kiskorúnak, hiszen az ő feladatuk a tanulás volt és nem a szórakozás. Egyébként a bálokba a papok is eljártak. Nem táncolni, csak azért, hogy a falu lakosaival együtt legyenek, együtt egyenek-igyanak, esetleg mulassanak. A papnak viszont szava volt az ilyen rendezvényeken, hiszen ha úgy érezte, hogy itt az ideje befejezni a bált, akkor kiáltott egyet:

– Gyerekek! Ez az utolsó tánc, aztán mehettek haza!

Természetesen nem midig ilyen hangon, de a lényeg az volt, hogy véget kell vetni a mulatozásnak, hiszen másnap is helyt kellett állni mindenkinek.

A fiatalok találkozhattak családok összejövetelein is, hiszen barátok, szomszédok, ismerősök időnként meglátogatták egymást. Téli időszakokban közösen végeztek bizonyos munkákat, mint például a kukorica morzsolását, vagy a kender feldolgozását, fonását, szövését.

A fiatalok mindig megtalálták a módját annak, hogyan találkozzanak egymással. A titkos találkozások, a lopva ejtett csókok és a boldog ölelkezések

természetesen előbb utóbb lakodalomhoz vezettek. Az ismerkedések és találkozások azonban nem mindig voltak sikeresek, hiszen legtöbbször az érzelmek számítottak. Az érzelmek, vagyis a szerelem, amely alapja egy jó házasságnak.

Mégis vannak kivételek. Egy ilyen érdekes történetet mesélt el Szarka Margit. Bár ő nem itteni születésű, de életének legnagyobb részét itt töltötte. A házasságának a története pedig így szól.

Szarka Margit és Kalivoda József

Mint a fényképen is látható Margit nagyon szép lány volt. Éppen ezért nem is kell azon csodálkozni, hogy nagyon sok legény próbált a közelébe férkőzni. A család is azon volt, hogy mielőbb férjhez adják lányukat, hiszen már a hasonló korúaknak régen bekötötték a fejüket. Margit azonban nem törekedett erre. Nem mintha válogatós lett volna, csak éppen nem érezte meg az igazi férfi eljövetelét.

Mint minden lány, ő is naphosszat dolgozott otthon. Ellátta az állatokat, s ha kellett a földre is kijárt kapálni, szénát gyűjteni, vagy éppen marokszedőként besegített aratáskor. A házhoz sokan jártak vendégségbe. Rokonok, ismerősök, sőt még idegenek is. Édesapja ismert ember volt, sokan felkeresték. Időnként bizony mulatoztak is, hiszen a sok munka után elkelt egy kis kikapcsolódás.

Egy ilyen este fordította meg sorsát Szarka Margitnak is. Régóta biztatgatták, hogy találjon már magához való férfit, hiszen ha sokáig válogat, még a végén „vénlány" marad a szülők és a család szégyenére.

Későre járt, és a vendégek csak nem akartak hazamenni. Margit már szeretett volna lepihenni, de a hangosan, jókedvűen beszélgető férfiak miatt ezt nem tehette. Dühös volt rájuk, de nem szólhatott. Viszont apja szólt rá nagyon keményen, hogy hozzon még bort a társaságnak. Kelletlenül odavitte, de nemtetszését kifejezve erőteljesen tette az asztalra. Apja szeme nagyot villant, de nem szólt rá.

A vendégek végre lassan szedelőzködtek. A házigazda kikísérte őket, ahogy illik. Amikor visszatért a lakásba, felvett a kemence mellől egy fahasábot és dühében a sarokba vágta. Nem a lányához, de dühös pillantásából azt lehetett kiolvasni, hogy ez neki szól. Nem is hallgatott sokáig.

– Amíg az én házamba élsz, azt teszed amit mondok! – kiabálta felhevülten. – Amíg nincsen férjed, addig én parancsolok. Ha pedig nem teszik neked valami, akkor sürgősen találj magadnak valakit, mert ha nem, hát az első embernek odaadlak, még az se számít ha az éppen egy vándorcigány lesz.

Kemény szavak voltak ezek egy olyan apától, aki nagyon szerette a lányát, csak éppen megsértették családfői, férfiúi minőségében. Margit ismerte apját. Megértette szavából az aggodalmat a dühkitörés mellett. Titokban viszont félt, hogy édesapja valóban bárkinek odaadja feleségül, aki éppen erre téved. Belülről félt, de egy kis lányos dac is volt benne, amikor erre a lehetőségre gondolt.

Nem is telt el sok idő, amikor újra egy kisebb társaság érkezett vendégségbe Szarkáék házához. Volt közöttük egy magas, szőke legény is. Margit beszélgetni kezdett vele és egyből szimpatikus is lett számára. Nem lett belé szerelmes, de az apai intelmek és „fenyegetés" által kiváltott lányos dac arra ösztökélte, hogy bejelentse édesapjának, hogy ehhez a fiúhoz megy feleségül.

– Szereted őt egyáltalán te lány? – kérdezte az apja.

– Ne törődjön vele édesapám. Azt mondta a múltkor, hogy a legelső erre járó legényhez hozzáad feleségül. Ő volt az első aki idejött hozzánk, így tehát őhozzá megyek feleségül.

Meglepődtek a szülők, de ismerve lányukat nem gördítettek semmi akadályt az ifjú pár egybekelése elé. Margit ma is azt mondja, hogy leendő párját akkor nem szerette, csak szimpatikus fiatalembernek ismerte meg, mégis hozzákötötte életét és hosszú, boldog házasságban élnek a mai napig. Ez is azt példázza, hogy idővel a szerelem is kialakulhat egy olyan pár között, akik egybekelésükkor még nem így éreztek egymás iránt. Természetesen ez fordítottan is megtörténhet, hiszen a nagy szerelmek is megkophatnak, a nagy szerelmek is elhalványulhatnak és megszűnhetnek.

Az esküvő előtt azonban még sok tennivaló volt. Az egyik – talán a legfontosabb abban az időben –

az egyházi bejelentkezés ahol az ifjú pár jelezte, hogy mikor szeretne házasságot kötni. A helyi plébános az adatok felvétele után háromszor kihirdette azt a templomban a hívek előtt. Így az egész falu tudomást szerezhetett a nagy eseményről. A kihirdetésnek természetesen nem ez volt a célja. Mint a kihirdetéskor ki is hangsúlyozták: várják az olyan bejelentést, amely szerint ez a házasság nem köthető meg. Ha valaki ismer olyan dolgot, amely szerint ennek a házasságnak nem szabad létrejönnie, azt be kellett jelenteni.

A kihirdetés megtörténte után lehetett csak szó az esküvőről és a lakodalomról. A plébánián egy kis füzetbe jegyezte be a mindenkori plébános a házasulandók adatait. Ebben szerepelnek a kihirdetés időpontjai is. A feljegyzések tanulmányozása közben sok érdekességre bukkanhatunk. Egyik ilyen például a Scheck családra vonatkozik. Ugyanis 1948 december 19, 26 és 1949. január 2 volt Scheck János És Karetka Erzsébet lányának, Klárának és Rácz Ferencnek az esküvői kihirdetése. Ez nem is lenne olyan nagy hír, de még egy hónap se telik el, amikor 1949. január 30, február 2, 6 a családban újra esküvőre készülődnek. Scheck Jánosnak és Karetka Erzsébetnek a fia, Scheck-Dunai József kötött házasságot Karetka Bertával.

Itt még nem ér véget a különlegesség a család körül, hiszen ez utóbbi esküvő páros lehetett, ugyanis ugyanebben az időpontban lett meghirdetve a Karetka Mihály – Berta testvérének – az esküvője is. Nyilván a család így próbált kisebb költséggel túljutni a két gyerekének a lakodalmán.

Lakodalomra készülődő asszonyok

Lehetséges, hogy valami miatt ebben az időszakban több különleges esküvő is volt a faluban. Na nem maga a szertartás, vagy a lebonyolítás inkább az, hogy néhány családban egyszerre, vagy sűrűn egymás után volt a lakodalom. 1949. februárjában a Hajas családnál volt nagy vigadalom, még pedig egy hónapon belül. Ugyanis február elején Hajas Mihály, a hónap végén pedig testvére Hajas Gyula házasságkötése lett kihirdetve a templomban.

Ezek után már a Kristófi család se maradhatott ki a különlegességekből. Ők két lányukat: Margitot és Katalint házasították ki egyazon időpontban. Házasságkötésük április 18, 24 és május 1-én lett kihirdetve. Így ez a két testvér is egy napon fogadott örök hűséget párjának.

A páros esküvőkből jutott még szeptemberre is, hiszen Takács János és testvére, Juliánna házasságkötése is egyszerre lett kihirdetve: szeptember 11, 18, 25. ezek szerint az ő lakodalmuk is egyszerre, ugyanazon a napon volt.

Lehetett felmentést kapni a kihirdetés alól. Ezt azonban csak alapos indokkal lehetett kérni. 1952-ben két ilyen eset is előfordult. A kihirdetés alóli felmentés oka csak az egyiknél lett jelezve. Itt a következő szöveg olvasható: *„reverzálással, három hirdetés alól felmentést kértek”.* Megkapták, éppen úgy mint a másik pár.

Esküvői szertartás a templomban

Az esküvők kihirdetése után jöhetett a készülődés a nagy lakodalomra. Nyilván mindenki a saját pénztárcájához mérte a nagy esemény kivitelezését. Nagyobb rokonság esetében bizony nem kis költséggel kellett számolni.

A házasságkötésre való készülődés a lányoknál már akkor elkezdődött, amikor még híre-hamva se volt a vőlegénynek. A stafírung elkészítése, összegyűjtése több év alatt történt. Az ágyneműk, terítők szövése, hímzése a lányok feladata volt. Általában a téli időszakban, – amikor már a földeken, a kertekben nem volt munka – foglalatoskodtak ezzel. Saját szövésmintákkal és különleges hímzésekkel próbálták egyedivé tenni munkájukat. A lányok mindig megbeszélték ezeket s ha kellett, tanácsokat adtak egymásnak. Mindenképpen ésszerű volt a stafírungkészítés korai elkezdése, hiszen így nem érhette váratlanul a családot egy korai lánykérés.

Hozományként persze még kaphatott más vagyoni dolgot is az ifjú pár – földet, állatokat – de leginkább a saját munkájukkal tudták megalapozni jövőjüket.

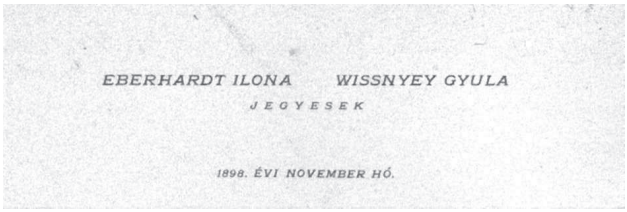
Megtörtént a három kihirdetés a templomban, ki lett tűzve az esküvő napja, készült az egész rokonság, sokszor majdnem az egész falu a lakodalomra. A házasulandó fiatalok szülei megbeszélték, hogy kik legyenek hivatalosak a rokonságból és az ismerősök közül a nagy eseményre. Egy héttel az esküvő előtt vőfély ment el a meghívottakhoz. Betanult

szöveggel, szép rigmussal hívta meg a ház népét az ifjú pár egybekelésének megünneplésére. A vőfélyeket – mert kettő is volt – a koszorúslányok öltöztették fel. No nem az alsóneműtől kezdve, csak az ünnepi ruha kidíszítése volt a feladatuk. A kalapra és a zakóra és a vőfélybotra kerültek fel a színes virágok.

A lakodalmi vacsora készítői

A szíves invitálásban természetesen csak a helyben lakóknak járt ki. Akik más faluban vagy városban laktak, azokat postán, levélben értesítették. Az újabb időkben már szép meghívókat küldenek a rokonságnak.

EBERHARDT ILONA WISSNYEY GYULA
JEGYESEK
1898. ÉVI NOVEMBER HÓ.

1898-as eljegyzési értesítő

A régebbi időkben is divat volt ez, hiszen a fenti kártya is mutatja, hogy 1898-ban Eberhardt Ilona és Wissnyei Gyula küldött értesítést Bihar-Diószegre eljegyzésük alkalmából.

Fényképes esküvői meghívó 1973-ból

Az ifjú pár szülei hívják meg gyermekeik esküvőjére a rokonokat, ismerősöket. A meghívó kivitele is mutatja a család ízlését, a szépet, a különlegest kedvelő stílusukat. Ezek a meghívók több féle módon készülhettek. Ahol lehetőség volt nyomdai kivitelezésre, ott azzal oldották meg. Máshol csak fotó alkalmazásával. Vagyis egy előre lekészített sablonba illesztették be a kívánt szöveget, vagy képet, majd ezt lefényképezve fotó eljárással lett sokszorosítva. Ma már előregyártott, színes meghívók széles választéka áll az ifjú pár rendelkezésére.

Esküvői meghívó karikagyűrűkkel

Az lakodalmak kedden és szombaton voltak abban az időben. A meghívott vendégek egy nappal előbb már vitték a tyúkot, a tojást a lakodalmas házhoz, ahol népes asszonycsapat készülődött a másnapi sütéshez-főzéshez.

Az ételek elkészítésében a rokonság mellett a szomszédok is részt vettek. Mindenki segített, aki csak számított. A krumpli és zöldség pucolástól kezdve a tyúkok kopasztásáig, a sütemények és torták elkészítésétől a lakodalmas ház feldíszítéséig mindent maguk csináltak.

Lovas-fogatokon indul a násznép a templomba

Minden esküvő, minden lagzi más és más különlegességgel állt elő, hiszen ettől váltak egyedivé, ez biztosította azt, hogy még hónapok múlva is beszédtéma legyen. Valahol a menyasszony ruhakülönlegességét hangsúlyozták ki, máshol a násznép hatalmas létszámát.

Mindezeken kívül azonban csak egy volt a lényeg, mégpedig az, hogy az egybekelt fiatalok hosszú boldog házasságban töltsék napjaikat, családot alapítsanak, gyerekeket neveljenek.

Esküvői kép családdal…

…rokonokkal..

…barátokkal

Természetesen nem maradhat el egy ilyen eseménykor a csoportos fényképek elkészítése. Mindenki szeretne a menyasszonnyal együtt szerepelni. Ugyanakkor a család szempontja is érthető, hiszen szülők, nagyszülők, keresztszülők is szeretnék magukat megörökíteni az ifjú párral. A fotózásból nem hiányozhatnak a barátok és barátnők, a szomszédok és távol élők – egyszóval mindenki.

A boldog és hosszú házasságokat ünnepelték meg Monospetriben 2007-ben. Még az újságok is hírt adtak erről a jeles eseményről:

„A Bucsáról érkezett küldöttség is részese volt annak az ünnepségnek, melynek keretében köszöntötte a község elöljárósága azokat a párokat, melyek **50 vagy annál több éve élnek házasságban**. *A községhez tartozó négy településen (*Vedresábrány, Monospetri, Érfancsika, Apátkeresztúr*) összesen* 31 *ilyen pár él, és meglepően sokan meg is jelentek szombat délben a monospetri Német Fórum székházában.*

A Kalivoda házaspár az ünnepségen. Margit néni kezében az esküvői fotójuk

„Ötven esztendő – százezerszer áldott,
Adj érte Istenem nagy-nagy boldogságot!
Még sok örömteli, nyugalmas jó évet,
És egykor az égben örök dicsőséget!

– szólt Blaskó Mária Aranylakodalomra című verse az ünnepelteknek, kiket ***Barcui Barna*** *polgármester köszöntött románul és magyarul egyaránt. Olyan embereket köszöntünk, kiket rendszer- és hatalomváltások, de az élet viharai sem tudtak elszakítani egymástól, s így példák lehetnek a következő generációk előtt, mondta az elöljáró, majd az oklevelek mellé 200 lejt tartalmazó borítékot is átadott."*

Barcui Barna polgármester és az egyik ünnepelt

Az esküvők és lakodalmak mindenkor segítenek abban, hogy a rokonság között még nagyobb legyen az összetartás. Ugyanakkor a hagyományok tisztelete és megőrzése is fontos, hiszen ez által még jobban megismerjük múltunkat, melyet tovább adhatunk utódainknak. A folytonosság ezáltal nem szakad meg. Így találkozhat a múlt és a jelen.

VŐFÉLYEK ÉS VŐFÉLYVERSEK

Vőfély nélkül nem létezett igazi lakodalom egy magyar faluban se. Monospetri fiataljait is vőfélyek kisérték a lakodalmas háztól a templomig, onnan meg a vacsora színhelyére. A vőfélyek feladatát íratlan szabályok határozták meg. A verses, rigmusos mondókák már az a1800-as években is divatos volt. Ki tudja, mikortól beszélhetünk vőfélyekről, ki tudja, mikortól állnak ők a lakodalmas menet élére.

A magyar nép életének íratlan törvényei közé tartoznak bizonyos szokások. Ezek teszik egyedivé és különlegessé hazánkat, a benne élőket, ezek a nemzedékről nemzedékre örökül maradó szertartások, érintkezési formaságok.

A vőfély csak olyan ember lehetett, aki jó versmondó képességgel rendelkezett, tudott bánni az emberekkel, s ha kellett komolyan, ha úgy hozta a helyzet, akkor humorosan kellett megoldani problémákat. A jó vőfély kezében tartotta az esküvő minden mozzanatát a kezdetektől, – a vendégek meghívásától – egészen a végső elbúcsúzásig.

A lakodalomban mindenki, de legfőképp az ifjú pár számára fontos, hogy a vendégek a nap folyamán jól érezzék magukat. Mivel ők és az örömszülők is el vannak mással foglalva, meg hát az idegeskedés is megszokott ilyenkor, hát ezért alkalmazzák leginkább a vőfélyt. Ő testesíti meg a házigazdát, a vendéglátót. Ő az aki személyesen hívta meg a vendégeket az esküvőre, így hát ő olyan, mint egy kedves falusi házigazda, aki népies rigmusokkal fogadja az érkezőket, aki érzelmes búcsúszöveget mond a fiatal pár helyett. A vőfély vidám s ha kell kissé pikáns, vagy csipkelődő versekkel szórakoztatja a vendégsereget. Ő tálalja fel a vacsorát az ifjú párnak, természetesen vers kíséretében s minden fogáshoz fűz egy jó mondókát is.

Tulajdonképpen a vőfély feladata, hogy töltse meg tartalommal a lakodalom minden pillanatát, kezében van ez a nap és ő vezényli le az egész programot. Mint minden rendezvénynek, így az esküvőnek, a lakodalomnak is megvannak a helyi szokásai. Tájegységenként vannak kisebb nagyobb változtatások, de a lényeg mindenhol egy és ugyanaz: vidám legyen a nap, hogy boldog olyan legyen a fiatal pár egész élete, mint ez az első nap.

A vőfélyek verseiket régebben kincsként őrizték. Legtöbbször apáról fiúra szállt a „tudomány", de aki jó érzékkel volt a rigmusok és a móka irányába, hát az is vállalkozhatott a vőfélyi tisztségre.

A vőfélyversek valamilyen módon talán úgy keletkeztek, mint a népdalok. Egyszerű emberek jókedvű és vidám környezetet varázsoltak maguk köré. S ennek úgy kellett megtörténnie, mintha egy valódi, hét országra szóló lakodalom lenne. Valamilyen módon az is minden egyes esküvő és lakodalom, hiszen az ifjú pár itt kezdi meg az új életét, itt válnak egyik pillanatról a másikra önállóvá s talán felnőtté is. Éppen ezért kell ennek a nagy eseménynek olyan körülményeket biztosítani, hogy még hetekig, hónapokig meséljenek róla a faluban. Sőt az volt az igazi dicséret, ha elhangzott az értékelés: Ilyen még nem volt!

A vőfélyversek nagy múltra tekintenek vissza és valamilyen módon azonosak is. Van bennük egyedi is, hiszen a jó vőfély maga is kitalál új rigmust, új mondókát, hogy azzal is színesebbé tegye a mulatságot. Egy faluban nyilván nagyon sok esküvő zajlik le, éppen ezért időnként elő kell állni újabb versekkel is, hiszen a régieket már mindenki ismeri. Ugyanakkor vannak olyanok, melyeknek meg kell maradniuk eredeti állapotukban, hiszen ehhez sokszor ragaszkodnak a szülők, vagy maga az ifjú pár.

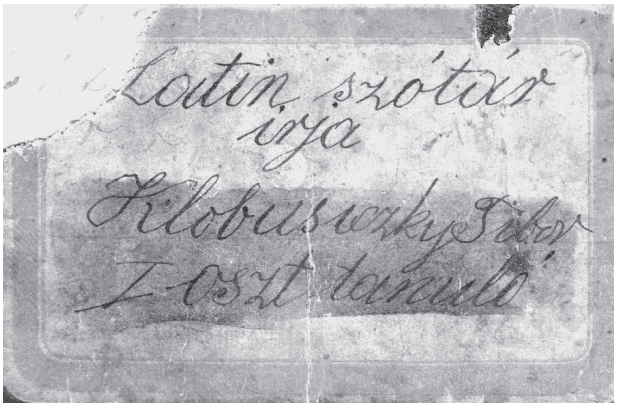
Vőfély a lakodalmas menet élén

A vőfélyek elsősorban a fejükben tartják meg a verseket, amelyeket mindig a megfelelő helyen és a megfelelő időben mondanak el. Mégis először meg kell tanulniuk s ezért azokat leírják maguknak. Az

elmondás sorrendjében vetik papírra s később, amikor egy újabb rigmus jut eszükbe, vagy hallanak máshol, hát azt is gyorsan megörökítik, hogy ha itt az ideje, azt is felhasználhassák.

Ilyen füzettel találkoztam Monospetriben. Ráadásul kettővel is. Az egyik 1890-ben íródott, a másik pedig 1951-ben. Megörültem mind a kettőnek, hiszen így meg lehet tudni, mennyiben azonosak, vagy hasonlóak a régebbi és az újabb vőfélyversek.

A régebbit Bártfai Bertalan írta. A füzetre kívül egy címke van ragasztva s rajta a szép, kalligrafikus írással a szöveg:

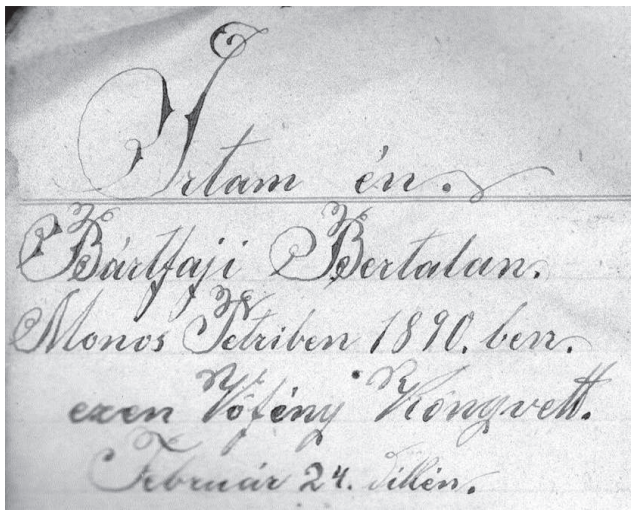
Latin szótár
írja
Klobusiczky Tibor
I. oszt. tanuló

Végül nem használta a fiatal Klobusiczky ezt a füzetet semmire, így Bártfai Bertalan írogatta bele a vőfélyverseket.

Érdekes maga az írásmód. Bár magának írta az egész füzetet, mégis olyan szépen díszítette a kezdőbetűket, mintha szépírási versenyre készülne.

Egy kis íráselemzésre vetemedtem. Ugyanis a füzet első öt oldalán még nem a vőfélyversek vannak, hanem csak nóták, dalok. Közöttük a Vadász dall, így két l-el, valamint Kossuth dala. A betűk formázásai nem olyan jellegűek, mint a későbbiekben a vőfélyverseknél. Az utóbbiak szebbek, ezek pedig kissé elhúzottak. Néhány betű jellegzetesen másképp van írva. Ilyen például a „d" betű is. Ezek úgy vannak alakítva, rajzolva, mint a nagyon régi leveleken, iratokon. A dalok szövege lila tintával írva, a lap alján pedig van egy aláírás: *Bártfaji Albertt*. Ennek alapján elképzelhető, hogy először Albert használta ezt a füzetet, majd később került Bertalanhoz.

Bártfai Bertalan viszont rögtön az elején bemutatkozik, hogy senkinek ne legyen kétsége afelől, hogy ki is a verseknek a leírója. Szépen ívelt, kalligrafikus betűkkel találkozhatunk az első oldalakon. Az elkészítés időpontja is sokat mond: 1890. február 24. Egy hideg téli nap, amikor az emberek a meleg szobájukba húzódnak, hiszen nem tudnak dolgozni se ház körül, se a földeken.

Írtam én.
Bártfaji Bertalan.
Monos Petriben 1890-ben.
ezen Vőfény Könyvett.
Február 24.dikén.

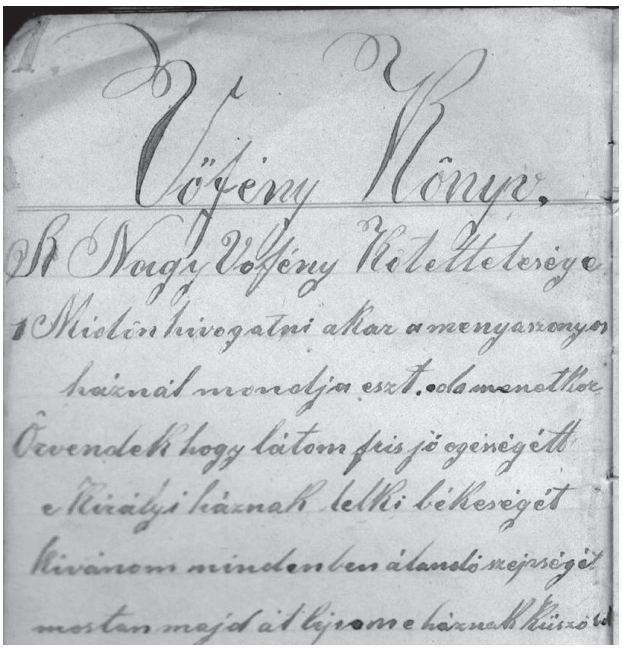
A versek elé mindig ír magának néhány útmutatót, mely ezáltal mindenkit tájékoztat arról, hogy azt a strófát hol és milyen körülmények között kell elmondani. Jelzi, ha egy újfajta szöveg került a birtokába. Azt is jelzi, hogy melyik rész tartozik a Nagy Vőfény hatáskörébe. Ezért írja az egyik hívogató elé:

A Nagy Vőfény Kötelessége.
Midőn hivogatni akár a mennyasszonyos
Háznál mondja eszt oda menet kor.

Majd így folytatja, magával a mondókával:

Örvendek hogy látom friss jó egészségett
E Királyi háznak lelki békességet
Kivánom mindenben álandó szépségét
Mostan majd át lépem e háznak küszöbét
E háznak násznagya van egészségbe
Ennek szószólója csendes békeségbe
Völegényünk párja takaros épségbe
Vanak é mindnyájan friss egészségben
De nevezetesen e házak gazdája
És élete párja Kedves gazdasszonya
Házaságra való szerelmes lejánya
egészségbe vani teste alkotmánya.

A ház urát és feleségét különös tisztelet övezi végig a lakodalom során. A vőfélynek erre is nagyon kell ügyelnie. A vendégsereg általában nagy hanggal van, hiszen az érkezéskor már pálinkával fogadták őket. Időnként le is kell ezért csendesíteni a jókedvű, esetleg hangoskodó csoportokat. Éppen ezért elengedhetetlen követelmény a vőfély kiválasztásakor, hogy jó kiállású, nagy tiszteletnek örvendő személy legyen s mindemellett az is elengedhetetlen, hogy jó erős hangjára mindenki odafigyeljen.

Vőfény Könyv.
A Nagy Vőfény Kötelessége
Midőn hivogatni akar a menyasszonyos
háznál mondja első alkalommal
Örvendek hogy látom fris jó egészségét
e Királyi háznak lelki békességét
Kivánom mindenben állandó vejrségét
mostan majd ai lejrom e háznak küszö

Menyasszonyi háznál való hívogató

A vőlegényes ház vendégseregét el kell vinni a menyasszonyi házhoz, hogy majd onnan menjen a lakodalmas nép az esküvői ceremóniára. Ezt Bártfai Bertalan így írta le füzetébe:

Mikor a menyaszonért indulnak

Tisztelt gyülekezet Isten szent nevében
Induljunk el inen csendes békeségben
Vőlegényurunknak Keresük fel párját
Az ő drága Kincsértékes menyaszonyát
Szerezünk ma nékik öröm s boldogságott
Hozunk a Keblére egy szép gyöngyvirágot
Elöször majd isten hajlékába viszük
Hol szent áldás után boldog leend viszük
Induljunk tehát el Isten szent nevében
Menyünk a mátkáért a legnagyob rendben

Midön a menyaszonyos házhoz érnek
Ez azon széphajlék ahová indultunk
Már ide találván hát be is Koczogunk
Elötünk újitsák egymásnak szándékát
Hogy fel keresünk az Úr szent hajlékát

Midön belép a szobában
Békeség a házban jónapot kivánok
Én egy nász seregnek követeként álok
Bártor vagyok ezen ház Urához szolani
Itt van é a násznagy ezt megtudakolni

Természetesen a menyasszonyos háznál is kell valami érdekességgel előrukkolni, hiszen csak így tudhatja meg mindenki, milyen fából faragták a vőfélyt. Mivel mindig bohókásan, viccesen adja elő verseit, így nem hiányozhat belőle a jó magyarságának a bizonyítása se. A vőfély kezében mindig ott egy kulacs, vagy borosüveg, melyből meg tudja kínálni az arra kiszemelteket. Akár út közben, akár valamilyen köszöntő elmondása előtt, vagy után, ennek a kulacsnak jelentős szerepe van. A magyar ember magyar bort iszik. S ezt folyamatosan jelzi is az est folyamán.

Jo napot kivánok e ház gazdájának
Különösen pedig e ház násznagyának
Hogy itt háborogtunk sáros utcában
Egészen kihalik nagy fene lárma
Mondá a czimborám jo vona bemenni
Jo volna ezekkel mulatozni
Mulacsák jo volna de félek a bajtol
Nem különben pedig a nagy fene zajtol
Mert itt amin látom jo magyar nép lakik
Somloji, Tokaji jo magyar bor folyik
Hogy ne jönnék hát be
Mivel magyar vagyok
Majd el kergetem inen a horvátot
Ha engem kergetnek az udő mostoha
Itt sáros az utca soká érek haza
Megengednék talán hogy itt lehesek ma
Ilyen rossz időben nem kergetek haza
Meg hisznek tán nekünk van egy jo levelünk
Amelyet iratunk ahonan eljötünk
Ez a mi levelünk nem penával készült
Csaprol bocsátották ilyen formán készült
Tessék násznagyuram tőlem elfogadni
Vendégeji között kézre bocsájtani.

A búcsúzások és köszöntők egymást váltják a nap során. Egyik nagyon fontos búcsúzás, amikor a nagyszülőktől búcsúzik a fiatal (menyasszony, vagy vőlegény). Ezt is versbe szedte a vőfély:

Jaj mikép szólicsam és 2 nagyszülémet
Kik gondos karukkal hordozták éltemet
Kik gyengeségemben sokat ápolgattak
Felserdülésemben sok jó szólhatottak
Ezekért kívánom én nagyszülejimnek
Ezután is legyenek dicsére a népnek
Az én páros életemben leljenek örömet
Végre száljon Isten trónusa elébe a lelkek.

A menyasszonyos háznál is hasonló kikérések és búcsúztatások vannak, mint a vőlegényes háznál. El kell búcsúzni a szülőktől, nagyszülőktől, testvérektől. Itt azonban még a menyasszony a lánypajtásaitól is elbúcsúzik. Persze ekkor se maga a menyasszony mondja a szöveget, hiszen ezért van a vőfély.

Kedves lány barátim valakik voltatok
Könnyező szemekkel nézek most reátok
Ne fogjon rajtatok semmiféle átok
Kedves jó pajtásim így szólok hozzátok
Szerencse mint fő kincs mellettetek álljon
Mint kívül, mint belül veletek sétáljon
Egy szerelmes társalójának szolgáljon
Akiben szívetek örömet találjon

Nemes szép társaság kik ide gyűltetek
Engemet méltatlant meg nem vetettetek
Hanem lakodalmi tisztséget felelek
Az Úr legyen nektek azért Istenetek
Meg szokott hajlékom mindjárt ide hagylak
A jó Isten tudja téged mikor látlak
Kész vagyok elmenni nem sokat várlak
O hogy hadjalak itt kedvesen szánlak
Násznagy uram sok szép fáradságot
Köszönöm értem tett sok szép kívánságot
További mulatást kellő vigasságot
Mutassatok sereghez nyájasságot.

Ifjú pár a nagyszülőkkel

A vőfély elengedhetetlen kellékei a bokrétás kalap és a szalagokkal feldíszített vőfélybot. A kalap feldíszítésére mindig nagy gondot fordítottak, hiszen ez jelképezte az egész lakodalom minőségét is. Ugyanakkor a vőfélybot úgy funkcionált, mint egy karmesteri pálca, vagy mint a marsallbot, hiszen a figyelem felkeltésére mindig magasba emelte a vőfély. Ezzel adta tudtára mindenkinek, hogy szólni kíván. Mellette természetesen a jó erős torok is követelmény volt.

Az utcai menetben a vőfély járt az élen, ő mutatta az utat, ő vezette a násznépet a következő helyszínekre. A legtöbb időt természetesen a lakodalmat lebonyolító háznál, – néha a kultúrház termében – töltötték ilyen alkalomkor.

A vacsora készítői és felszolgálói

A vacsora felszolgálása előtt és közben, de utána is folyamatosan szórakoztatja a vendégsereget. A vőfély tulajdonképpen egy mindenes, aki segíti a vendégeket, de az ünnepelteket is az est minden percében. Bármilyen gond, vagy probléma merül fel, az ő feladata annak a megoldása. Bár közel hasonló minden lagzi lefolyása, mégis vannak olyan pillanatok, amelyek csakis arra az egy estére vonatkoznak s erről fognak még sokáig mesélni a faluban. Éppen ezért mindig a hangulatnak és a jelenlévők vidámságának van nagy jelentősége abban, hogy melyik mókás vers kerül elmondásra. Vigyáznia kellett a vőfélynek arra, nehogy pikáns, vagy kétértelmű szövegével is megsértse a násznépet, vagy annak bármely tagját. Éppen ezért sokszor önmagát próbálta együgyűnek, vagy ügyetlennek beállítani. Így nem egy vendégen, hanem a mókamesteren nevetett a lakodalmas vendégsereg. Egy ilyen mondóka is le lett jegyezve 1890-ben. Természetesen előtte egy utalás, hogy mikor érdemes ezt elmondani.

Vacsora alatti beszélgetés
Vacsora elött ez jó.

Drága jó urajim s nagy jó aszonyajim
Kit tekinvén szorgos fáradozásaim
Meg nem vetettétek hivogatásomat
Türjetek el ha lesz fogyatkozásomat
Tudjátok mindjájan nem sokat tanultam
Az iskola elött gyakran elszaladtam
Nem sokat porozták az én alfelemet
És nem is plágázták a két tenyeremet
Amit imitt-amott tél-túl tanulgattam
Azért ám sokat is nyughatatlankodtam
Hanem a mi szegény házunktól kitelik
Szolgálhatok vele ha kedvüket lelik.
Mivel jó gazdánknak az az akaratja
Hogy vendégi vigan legyenek biztatva
Általam jelenti készül a vacsora
Csapra is van ütve egy nagy hordó bora
Vigad a mennyasszony nem perget most orsót
Láttam a kezibe egy nagy teli kancsót
Melyet isten adjon neki sok jó borsót
Násznagy uramnak is diófa koporsót.

Vacsora közben, de az est folyamán többször is kell bíztatni a vendégsereget, hogy igyon a házigazda borából. Ennek főleg akkor volt nagy jelentősége, ha az a bor a saját pincéjéből került a vendégek asztalára.

Kezemben kancsó, jó bor vagyon benne
Várja a mennyasszony ha haza készülhetne
Vőlegényuram is gondolom rá lenne
Más is hozzá nyúlna, ha elötte lenne
Isten áldása ez azért bártorsággal
Ki-ki hozzányúljon örömmel vígsággal
E házban ne legyen senki komolysággal
Az én bizadalmas gazdám azt kívánja
Ki ebből részt veszen egészség utána
Hogy a hideg csömör ne essék hasára
Magam is kívánom egészség utána

A bor alapja a jó hangulatnak is és ez segíti a nótázásban is a mulatozókat. Éppen ezért az est folyamán más és más verssel kell biztatgatni a vendégsereget, hogy fogyasszon a finom nedűből. Éppen ezért a vőfélynek kell jó példával elöl járni, de óvatosan, hiszen ha kapatos lenne a lakodalom végére, akkor soha többé nem hívnák meg egy ilyen lakodalom levezényelésére. Bártfai Bertalan ebben példamutató volt, hiszen részegen soha nem vőfélykedett. A vőfélykönyvében pedig szokásához híven egy rövid kis utasítást írt a versei elé. Ezzel tulajdonképpen a későbbi vőfélyeknek ad tájékoztatást a vers elmondásainak körülményeiről.

Egy üveg bort vissz be

Egy üveg bort hoztam tessék elfogadni
Mindjárt jövök megint csak azt fogok kapni
Mert amit gazdánknak azért van panasza
Vendégeit a bort nagyon lassan issza
Csebres hordóját számunkra kifutja
Az imént megnézte hiját sem találja
Hogy ha tehát néki ez a kívánsága
Kulacsot mindenki a szájához nyomja
Amely kulacsikat találok üresen
Hozom tele mindjárt javából, frissen

Persze nemcsak ivásról szól a lakodalom, hanem evésről is. Az ételek felszolgálásakor mindig egy kis tréfás mondókával kedveskedik a vőfély. Valamikor pikánssal, máskor pedig viccessel.

Kása bevitelekor

Itt van a kása is egy kis pecsenyével
Akinek foga nincs rágja az inyével
Aki ebből eszik fizet erszényével
Mert majd megdöfölik a kanál jelével
De azért csak tessék bártan az uraknak
A kordés Királyunk róla, ha jól laknak
Utoljára jönn már a kitoló kása jó ízü mert édes
Nem tom hol van mása
Sok lesz ennek ára, mert volt másfél mázsa
Ki döfölést szenved Önön maga mása

A kása felvitele után szokott a vőfély kétségbeesve bemenni a lakodalmas néphez és szörnyülködés közben, – persze tréfásan – pénzt próbál gyűjteni a szakácsnénak az alábbi szöveggel:

Hogy szegény szakácsnőnk a kását keverte
A kezét a meleg nagyon felverte
Nagyon fölfedezvén.szörnyen megégette
De csak hamar mindjárt bekötötte
Öregből szüntelen fájdalma sebének
Már orvosságért doktorhoz küldének
Kéri kelmeteket megszánván szegény
Ha tányérkába egy-két pénzt vetnének

A tányérral körbemenő vőfély persze össze tud egy kevéske pénzt gyűjteni, de ez csak jelképes, hiszen ebben az esetben csupán arról van szó, hogy a bajban miként segítenek egymáson a jólelkű emberek. Mindezt természetesen nagy vidámsággal, mókázással, csipkelődéssel.

A vőfélyversek apáról fiúra szálltak, de az ügyesebbek maguk is átvehették, ha jól odafigyeltek, s maguk is hozzáírhattak. Így lettek sokkal változatosabbak a versek, bár az alapok hasonlóak. Már csak azért is, mert maga a ceremónia sorrendje eleve adott. Így csak ehhez kellett igazítani a megtanult, vagy a saját maga által kitalált verseket rigmusokat.

Bárfai Bertalannak is lett utóda, hiszen az esküvők, a lakodalmak minden évben színesítették a falu életét. Sikerült megszereznem egy még ma is élő vőfély verseit is. Ezáltal megismerhetjük azokat a változásokat amelyeket az új vőfély alkotott, ugyanakkor találkozhatunk a régiekkel is. Ez a szépsége a népi kezdeményezésű alkotásoknak, hogy bár az eredeti szöveget tiszteletben tartják, de időnként egy kis változtatás csak szebbé és jobbá teszi azt.

Bártfai Bertalan egyik jeles utóda ebben a műfajban Zelina Balázs. Ő is nagyon sok éven át vette kezébe a feldíszített vőfélybotot és tette fejére a virággal ékesített kalapot. Ez a két jelkép mindig a lakodalmak jelképe volt és nem volt közömbös a minősége se. Éppen ezért arra törekedett a vőfély és az ifjú pár, hogy különlegességükkel, szépségükkel a nap egyik fénypontja lehessen. A vőfély „díszítéséről" is gondoskodni kellett. Ebben segítettek a nyoszolyólányok. Zelina Balázs versgyűjteményében erről is van egy szakasz:

Öltözés előtt

Nyoszolyó leányok egy emléket kérünk
Adjatok ti kellő ékességet nékünk,
Hogy teljesítsük ezen vőfélységet
Szeretnénk látni, hogy milyet érdemlünk meg.

Zelina Balázs rendszerbe szedte a verseit s az elhangzás időrendi sorrendjében olvashatjuk. Verseinek nagy része szinte szóról szóra megegyezik az 1890-ben leírt Bártfai-féle szöveghez. Viszont sok olyan van közötte, melyek újak. Ezeket Zelina Balázs a maga kútfőjéből merítette. Ezzel is gazdagabbá téve ezt a műfajt.

Az ő füzetében is vannak érdekes sorok. Egyik ilyen, amikor a vőfély sürgeti a násznagyokat az indulásra. Mivel ő a lakodalom fő szervezője, így felel azért is, hogy a templomba időben érkezzenek meg.

Násznagy uram kérem, jelen van az óra,
Mely mindnyájunkat serkent az esküvő szóra.
Vőlegény urunknak az az akarata,
Hogy Istentől pap által legyenek megáldva.
Ha sokat beszélnénk, az idő eltelne
Tessenek násznagyurak, menjünk esküvőre.

A vendégsereg a lakodalom megkezdésétől folyamatosan emelgeti a poharat és isznak hol ennek, hol annak az egészségére. A borversek se hiányoztak a vőfély tárházából. Ugyanakkor volt egy, amely Noé „apánk"-ról mesélt:

Mikor Noé apánk Isten parancsára
A vízözön elől futott a bárkában
Minden álatból s növényből egyet vitt
Hogy ne nélkülözék a vész után semmit

De legbölcsebben mégis csak az tette
Hogy a szőlő tőkét el nem felejtette
Neki köszönhessük hogy a bort ösmerjük
Melyből erőnket és kedvünket merítjük.

Nosza rajta urak öntsünk a pohárban
S igyunk Noé apánk emlékére máma.

Mint látjuk, nem hiányozhatott a humor, a jókedv, a vidámság, a heccelődés se a lakodalom fogatagából. Íme még egy vidám versike Balázs bácsi füzetéből:

Mélyen tisztelt vendég sereg
Látjátok hogy nem vagyok én már mai gyerek
Édesapám így szólt a múltkor az anyámhoz
Hoz hátra a gyerek menyecskét a házhoz.
Ott voltam közelben én és meghallottam
Azért háztüznézni mindjárt elindultam
Fogtam a tarisznyát a hátamra tettem
De elöbb magamat otthon tele ettem

Be jártam tíz várost harminc három falut
De nem találtam sehol leányt nekem valót
Az egyik csúnya volt a másik meg szegény
A harmadik látam ölelte egy legény.

A negyedik pedig szörnyen meg szerettem
Harminchárom percig a bolondja lettem
Csak hogy azt az egyet nem vehettem el ám
Száz évvel vénebb volt mint az öreganyám

Így hát tisztelt nász nép most is legény vagyok
Reggeltől napestig lányokra gondolok
Láthatjátok nem vagyok az utólsó legény
Ne vegyék rossz néven asszonyt keresek én
Hogy ha tudnának egyet aki hozzám jön
Meg tartjuk az esküt jövő esztendőre.

Az ifjú pár számára is volt előkészítve egy útravaló, egy versbe szedett intelem, mely nagyon hasznos is lehetett. A vers olyan igazságokat tartalmaz, amely sajnos sok házasság tönkremeneteléhez vezetett. Éppen ezért időszerű volt éppen a lakodalom vidámsága közepette elmondani, mivel a humor mellett meg lehetett találni a komoly szándékot, mely a vers végén el is hangzik: „*Éljenek boldogul csöndben békességben."*

Beszéd vacsora alatt a házasságról

Ifjak és öregek ide hallgassatok
Mert szörnyen fontos dolog amit én most mondok
A szent házasságról szól most e beszéd
Azért jól meg jegyezzék az elejét és végét.

Az Isten Ádámot mikor teremtette
Mindjárt az Évát is melléje helyezte.
Nem jó ha az ember mindig egyedül van
Azért kel hát nekünk élni házasságban.

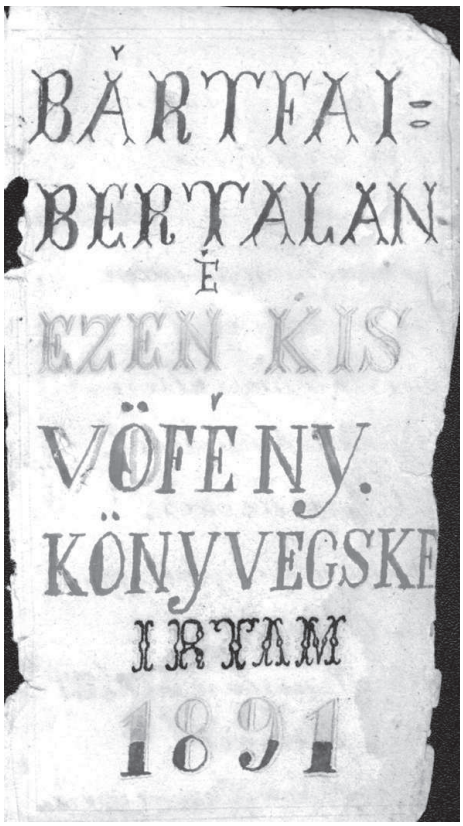
Csak hogy ahol teljes együtt értés nincsen
Azt a házasságot meg verte az Isten
Ha a férj garázda kártyás vagy iszákos
Szegény feleséget meg verte a balsors.

De ha a nő zsimbes és egész nap kelepel
Szegény férj nyugalmat az ördög vitte el.ha
egyik sem hajlik szépen a jó szóra
Az ilyen házasság sem vezethet jóra.

A házi pört patvart csöndben végezzék el
Nem kell a szomszédban szaladni mindennel
A férj legyen szorgalmas és dolgos
Az asszony pedig szorgalmas gyors és takarékos.
Ne vessenek össze minden csekélységen
Éljenek boldogul csöndben békességben
Csak annyit mondani volt most a szándékom
Azért most beszédem ime hát lezárom.

A két helyi vőfély – Bártfai Bertalan és Zelina Balázs – verseinek nagy része még ma is elhangzik a menyegzőkön, így válik folytonossá az a hagyomány, amelyet évszázadokon keresztül megőriztünk itt a Kárpát-medencében.

Az érdekességek ezzel nem zárultak le. Kutatásaim során kezembe került Bártfai Bertalan egy másik Vőfély Könyve is. A „Kis Vőfény Könyvecske” méretében valóban kicsi. Ugyanis egy 6x11 cm-es kis zsebkönyvről van szó. Ebben, – mint ahogy tulajdonosa megjegyzi az utolsó oldalak egyikén – 272 vőfély vers van leírva, melyeket alkalmanként el is lett mondva az ünneplő sokaságnak.

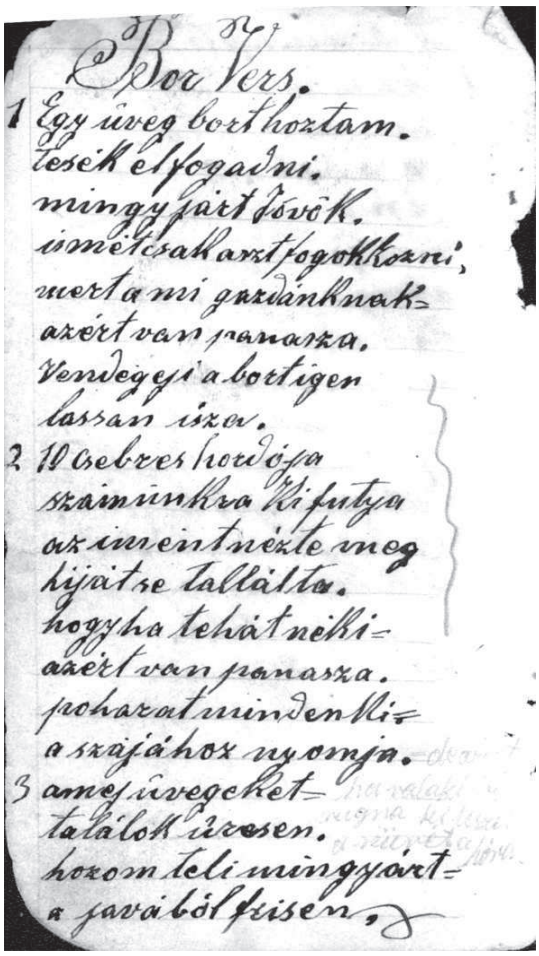

A „Vőfény-könyvecske” eredeti nagyságban

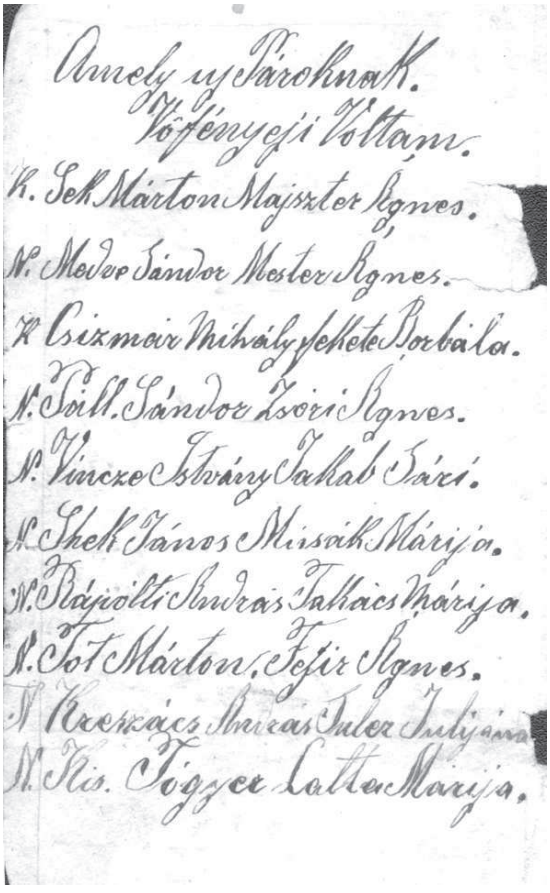
Bártfai Bertalan ezt a kis könyvecskét talán kisegítőnek használhatta működése során. Ugyanis a benne levő összes verset soha nem mondta el egyazon lakodalomban. Mindig a megfelelő verseket, a vendégsereghez, a családhoz igazítva választotta ki a megfelelő rigmust. Két oldalt illesztettem be a kis könyvből, hogy mindenki érzékelhesse ennek a könyvnek az alkotójának a munkáját, tevékenységét.

A kiskönyv legvégén felsorol tíz olyan új párt, melynek lakodalmán vőfélyként tevékenykedett. Így máris tudhatjuk azt, hogy ezeken a menyegzőkön milyen versek hangozhattak el, milyen hangulatot teremthetett a vőfély. Ezzel mi is visszaléphetünk egy kicsit az időben s ezáltal mi magunk is részesei lehetünk egy századforduló környékén lezajlott mulatságon.

Nem mutathattam be az össze verset, mondókát, amelyet a két vőfély elmondott, hiszen csak érzékeltetni szerettem volna, mennyiben hasonlít s mennyiben különbözik a több mint száz évvel ezelőtti lakodalom hangulata, amely nagyban függött attól, hogy a jelenlévő vőfély miként tartotta szóval a vendégeket.

Bor Vers.
1 Egy üveg bort hoztam.
tessék elfogadni.
mingyájárt ígérők.
ímé csak azt fogokkezni,
mert a mi gazdánknak=
azért van panasza.
Vendégeji a bortigen
lassan ízza.
2 Ha Cebres hordója
szájunkra kifutya
az ínségtnézte meg
lijátse találta.
hogyha tehát neki=
azért van panasza.
pohárat mindenki=
a szájához nyomja.
3 ame üvegeket=
találok üresen.
hozom teli mingyárt=
a javából fizsen.

Bor Vers a „Kis Vőfény Könyvecské”-ből

Amely uj Párok.
Vőfényeji Voltam.
K. Sek Márton Majszter Ágnes.
N. Meder Sándor Mester Ágnes.
K. Csizmár Mihály Jellete Borbála.
N. Szíll. Sándor Szoiri Ágnes.
N. Vincze István y Jakab Sárí.
N. Sheh János Misák Mária.
N. Bájnóki András Takács Mária.
N. Tót Márton Fejir Ágnes.
N. Kocsács Mihás Tuler Julianna
N. Kis Tógyer Lotter Mária.

Akiknél Bártfai Bertalan vőfélykedett

NÉMETEK MONOSPETRIBEN

Német és szlovák nemzetiségű családokat telepített be Mária Terézia Magyarország több vidékére. Mária Terézia volt az az uralkodó, aki 1777-ben adta ki az alsó fokú iskolarendszert gyökeresen átalakító Ratio Educationis-t, melynek értelmében minden 6 és 12 év közötti gyermek tanköteles lett. A jobbágyok adófizető képességének biztosításának érdekében szabályozta a jobbágyok szolgáltatásait. Ez a rendelet enyhítette a korábbi jobbágyterheket és csökkentette a jobbágyok kiszolgáltatottságát. Mária Terézia állítólag azt mondta: *„Etetni kell a juhot, ha nyírni, fejni akarjuk."*

Birodalmának életképességét azzal fokozta, hogy folytatta elődeinek példáját, mármint a háborúk, vagy betegségek által kietlenné vált területek benépesítését. Az államkincstár költségén több tízezer németajkú telepest hoztak a Birodalom nyugati tartományaiból. Az új telepesek Pest, Buda és Esztergom környékén, a Pilisben, valamint Szatmár vármegyében, – a Rákóczi szabadságharc során kipusztult magyar lakosság kiürült településein – kaptak helyet. Baranyában, a Délvidéken és a Bánságban (e három utóbbi helyen a török uralom alatt kipusztult magyar lakosság helyére) telepítettek le. A Bánságot, bár a magyar korona része volt, császári megbízott igazgatta, itt egészen 1778-ig megtiltották a magyar lakosság visszatelepülését. Mária Terézia uralkodása alatt Erdélybe 350-400.000 román települt be a Kárpátokon túlról, felborítva az ottani törékeny etnikai egyensúlyt.

Idősek és fiatalok egy rendezvényen a Fórum-ban

Tehát a németajkú telepesek Maria Terézia idejében érkeztek ide, Monospetribe. Ők a visszaemlékezések szerint a Németországi Baden-Württenberg tartományból származnak. Néhány család érkezett onnan. Ennek a pár családnak – a Meister, a Rotter, a Heider, a Scheck – először Magyarországon a Veszprém megyei Tés és Olaszfalu adott otthont. Végül innen vándoroltak tovább s érkeztek meg végső otthonukba, Monospetribe.

Csak néhány német családról van szó, akik az idők folyamán benépesítették a falu egy részét. Ők a kezdetekben még csak a német nyelvet beszelték, egymás között tartották a kapcsolatot. A felnövekvő nemzedék viszont már saját otthonának, saját hazájának tekintette ezt a vidéket. Ők már felszabadultabbak, barátságosabbak voltak. A kapcsolatteremtés a tősgyökeres Monospetriben élőkkel nem okozott gondot. Az idők folyamán egyre kevesebbet használták anyanyelvüket, míg végül a helyi – magyar – közösség nyelv használatára tértek át, olyannyira, hogy a ma élő utódaik már csak a magyar nyelvet használják otthonukban is. Ez mindenféleképpen nagy veszteség, hiszen ezzel elszakadtak a gyökerek mivel már a nyelv se kötötte őket eredeti hazájukhoz, és a távolban maradt rokonsághoz.

Német leszármazottak gyermekei Monospetriben

Egy hosszabb idő elteltével a tipikus német családnevek is elmagyarosodtak, például a Heider névből Hajder lett. A házasságok során már csak a férfiak vonalán maradt meg a német eredetű családnév. Idővel azonban ez is megritkult. Ebben természetesen nagy szerepe volt a munkahely keresésének, vagy a családalapítás miatti elvándorlásnak is.

A politika ebbe az idilli világba is belepiszkított, hiszen soha semmi helyi probléma nem adódott egyik itt élő nemzetiséggel se. Pedig éltek itt a magyarok mellett, németek, románok, szlovákok s vallási szempontból még zsidók is. Soha, semmi nézeteltérés nem volt származásuk miatt. Az, hogy esetleg kisebb csetepaték előfordultak, a bálokban, vagy szomszédok között, az csak emberi dolgokból fakadt és nem származásiból.

A második világháború után sok német eredetűnek vélt, vagy hasonló családnevű embereket deportált a megtorló rendszer kényszermunkára a Szovjetunióba. Bár nevük német eredetű volt, de ennyi év

távlatából – hiszen az 1770-es évek környékén telepedtek le őseik – már régen nem voltak ők igazán németek. Csak a nevük alapján ítélték el őket.

Sváb népviseletbe öltözött táncosok

Ez a szörnyű tragédia hatása sok családban még ma is elevenen él. Ezt semmilyen intézkedéssel nem lehet már meg nem történtté tenni.

Az 1989-es események után lehetett csak kutatásokat végezni a német eredet, a német hagyomány megismerése érdekében. Jellegzetesen német (sváb) hagyományok nem éltek a faluban, hiszen ha kezdetekben volt is, ennyi idő alatt megkopott, átalakult, megsemmisült. Mégis szükség van erre, hiszen ez által a meg nem tagadott gyökerek egy rég elfelejtett kultúrát biztosítanak ennek a kis közösségnek.

1998. júniusában megalakult a helyi Nemet Demokrata Fórum 40 aktív taggal,akik vállalták német származásukat, elfeledett őseiket. Ők azok, akik részt vettek, és a mai napig részt vesznek a német hagyományok ápolásában.

Iskolások bemutatója a Fórum nagytermében

A Német Demokrata Fórum megalakulása és működése tovább segítette Monospetri kulturális életének fejlődését. Ennek ékes bizonyítéka, hogy minden nagyobb létszámú rendezvény házigazdája és patronálója ez a csoport. A német kormány anyagilag támogatott egy kulturális központ felépítését, amely 2004-ben lett átadva. Az épület ad otthont számos rendezvénynek, kulturális és hivatalos összejövetelnek.

Idővel jó kapcsolat alakult az erdélyi sváb településekkel, s a kulturális csoport csak tovább fejleszti ezeket a kapcsolatokat. Minden évben megszervezik a már hagyománnyá vált Traubenfest-et (Szüreti fesztivált).

Traubenfest – Mühlpetri - 2008

Egy kis ügyeskedéssel még a falu nevét is németesítették. Mint az előző fejezetben is utaltam a falu nevének téves elnevezésére, így a Malmos-Petri elnevezést használták fel, hogy német jellegűre fordítsák le. Így a malmos, malom szó német megfelelőjét használták fel erre. A malom németül: Mühle, így természetesen adódott az új név, a kissé erőltetett megnevezés: MÜHLPETRI.

Ezzel semmi gond nincs, hiszen tudjuk, hogy milyen célból lett „átkeresztelve" az eredeti nevéről egy kissé németesre. Így jelezhetjük a németajkúak felé a település történelmét is. Lehetséges, hogy annakidején talán mások is ilyen célból nevezték el Monospetrit Malmospetrinek. Ennek ellenére nem szabad továbbra se elfelejteni az eredeti, az igazi nevet, hiszen csakis az lehet mindenkor a hivatalos

További fejlődésre is szükség van egy életében. A helyi közösség tovább kívánja fejleszteni kulturális tevékenységét. A kapcsolatok bővítése mellett további tervek is napvilágot láttak. A hagyományok őrzése mellett a hagyományok teremtése is helyet kapott a programjaikban. Nem feledkezik meg a sportról se, hiszen a fiatalság, de az idősebbek is igénylik a mozgást, a kisebb nagyobb versenyeket. Éppen ezért a Német Demokrata Fórum terveiben ott szerepel egy sportközpont felépítése is.

Ezek a tervek nagyon szépek, s remélhetőleg meg is valósulnak rövid időn belül. Van rá esély, hiszen a jelenlegi épület is közös összefogással készült. A falu apraja-nagyja ott szorgoskodott a kezdetektől fogva. Volt, aki tevékenyen részt vett a legnehezebb munkákban is, mások csak nézelődtek s figyelték, hogyan is nő ki az épület a földből. A sok munkának végül meg is lett az eredménye: felépült a Fórum.

Monospetriben csak Fórumként hívják a Német Demokrata Fórum székházát. Ez is mutatja, mennyire a szívükhöz nőtt az épület, a kulturális központ. Az alábbiakban felidézhetjük az építkezés néhány mozzanatát az alapkőletételétől egészen napjainkig.

Monospetriben a Német Demokrata Fórum egy közösséget formált. Egy olyan közösséget, amely a múlt emlékeit nem felejtve végzi jövőt építő munkáját. Azt a jövőt, amelyben nem az számít: ki honnan jött, hanem az, ki mit tud tenni a közösségért, a faluért, az országért s majd idővel Európáért is.

Egy cikk a Monospetriben működő Német Demokrata Fórum tevékenységéről:

Monospetriben a deportáltakra emlékeztek

Monospetriben hagyománnyá vált, hogy a helyi Német Demokrata Fórum (NDF) szervezésében megemlékeznek az 1945-ös deportáltakról. Elhurcolásuk zömében 1945. február-március havában történt.

Egy nemzet háború végén történő tragikus sorsára emlékeznek Monospetriben ünnepi szentmise keretében a katolikus templomban, majd koszorúkat helyeznek el a temető kápolnájának falán lévő emléktáblánál. A szentmisét Nagy János helyi plébános celebrálta, melyen részt vett Schwartz János, az Észak-erdélyi NDF elnöke, Barcui Barna polgármester, a Deportáltak Szövetségének küldöttsége, a helyi NDF tagjai, valamint a község velük szimpatizáló lakosai. Az egyházi szertartás után a résztvevők kivonultak a temetőbe, ahol elhangzottak a megemlékező beszédek. A helyi NDF-elnök, Végső András hangsúlyozta, hogy az áldozatoknak semmilyen más bűnük nem volt, csak az, hogy más etnikumhoz tartoztak. Monospetriből négy embert hurcoltak el, közülük kettő hazatért, kettő idegen földben nyugszik, jeltelen sírokba temették, minden végtisztesség nélkül. Ezért is vállalta fel az NDF, hogy legalább haláluk után megkapják a végtisztességet. Azokról is meg kell emlékezni, akik betegen vagy megrokkanva kerültek haza. „Soha nem szabad megfeledkeznünk róluk, és ez a tragédia soha nem ismétlődhet meg!” – fejezte be beszédét az elnök.

Hagyományt teremtettek

Schwartz János megköszönte a monospetri közösségnek, hogy hagyományt teremtettek a megemlékezésnek. Ez a legkevesebb, amit ezek az ártatlanul elhurcolt, meghurcolt, megölt emberek megérdemelnek. Barcui Barna, Vedresábrány polgármestere méltatta az NDF munkásságát, mely túlnő a fórum keretein, és az egész község érdekét szolgálja. Tevékenységük példamutató az etnikumok békés együttélésére. Csak gratulálni lehet nekik. Felkérte a jelenlévőket, hogy ha van adatuk a Monospetriben elhunyt két német katonáról, szolgáltassák be, lehetőséget adva ezzel arra, hogy ők is megkapják a végtisztességet. A Deportáltak Szövetségének egyik küldötte, aki megjárta a „pokol útját”, beszámolt szörnyű élményeiről a részvevőknek.

A koszorúzás után az NDF székházába vonultak, ahol a meghívott vendégekkel kötetlen beszélgetés formájában folytatták a megemlékezést.

Szőke Ferenc

Koszorúzás a két német katona sírjánál

1848-AS SZABADSÁGHARC MONOSPETRI ÉLETÉBEN

Forradalom, majd szabadságharc lett a következménye az 1848-as változásokat követelő mozgalomnak. A Pilvax kávéházban gyülekező ifjúság – Petőfi Sándor, Jókai Mór és a többiek – elindítanak egy olyan folyamatot, amely végül kihatással volt egész Európa történelmére s Magyarország jövőjére.

A végső lökést 1848. március 15 jelentette, amikor a pesti radikális ifjúság vér nélkül érvényt szerzett a közösen megalkotott 12 pont-nak.

1848. március 15.

Mit kiván a magyar nemzet.

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kivánjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését.
2. Felelős ministeriumot Buda-Pesten.
3. Évenkinti országgyülést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdtszék. képviselet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti Bank.
10. A' katonaság eskűdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a' külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A' politikai statusfoglyok szabadon bocsáttassanak.
12. Unio.

Egyenlőség, szabadság, testvériség!

A 12 pont első példánya

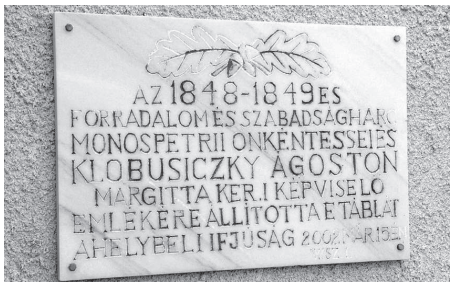
1848. március 15-én a bécsi forradalom hírére magyar küldöttség indult a pozsonyi országgyűlésről a császári városba, s időközben Pesten is kitört a forradalom. Március 17-én V. Ferdinánd hozzájárulásával gróf Batthyány Lajos felelős magyar kormányt alakított. a kormány felállítása után elkezdődött az érdemi munka.

Az utolsó rendi országgyűlés által elfogadott áprilisi törvényeket az uralkodó, V. Ferdinánd április 11-én szentesítette. Ez fordulópontot jelentett a magyar történelemben, az ország gazdasági-politikai-kormányzási rendszere óriási változáson ment keresztül. Az áprilisi törvények alapján Magyarország csaknem független ország lett. Kimondták Magyarország és Erdély egyesülését. A törvények biztosították a polgári fejlődést, a felzárkózási lehetőséget nyugathoz. Megkezdődött a jobbágyrendszeren és a nemesi kiváltságokon alapuló feudális rendszer felszámolása. A jobbágyfelszabadítást is kitűzték, ennek módját azonban egyelőre nem rendezték.

Az áprilisi törvények hiányosságai közé tartozott a jobbágyfelszabadítás halogatása és a nemzetiségi kérdés rendezetlensége. A magyar siker hatására a Magyarországon élő nemzetiségekben is feltámadt a nemzeti érzés. 1848-ban már nem elégedtek meg anyanyelvük kisebb-nagyobb használatával. Magukat, mint külön nemzetet akarták elismertetni az ország határain belül. A legnagyobb hiba az volt ennek kapcsán, hogy a magyar vezetők erről hallani sem akartak. Szerintük anyanyelvüktől függetlenül országunk minden lakója az egységes magyar nemzet tagja. Ez lett igazán 1848 végzete! Mivel nem álltak mellénk a horvátok, szerbek, románok, szlovákok, így a későbbi harcok során belső ellenségként működtek s ez is nagymértékben hozzájárult a gyászos végzethez.

A Monospetriben élő emberek is részt vettek közvetve, vagy közvetlenül az 1848-as eseményekben. Bizonyára katonát is adott a hazának ebben a vészterhes időben, bár erre írásos bizonyítékot nem találtam.

A Monospetriben álló kastély építtetője Bogáthy Pál is részese volt az 1848-as szabadságharcnak. Főhadnagyi rangban szolgált. Ebből adódóan a bukás után elvesztette minden vagyonát. Ebbe nem tartozott bele a Monospetri kastély, hiszen ez akkor már a Klobusiczky-birtok volt.

Emléktábla a kápolna falán

Több helyen szerepel a kor-dokumentumokban Monospetrihez is köthető Klobusiczky név. János és István neve is többször szerepel. Ez a két Klobusiczky fiú a Monspetriben élő Ignác gyermekei voltak-e, nem tudni. Mindenesetre joggal feltételezhetjük, hiszen a Bihar megyéhez szorosan kapcsolódó események részesei.

A levéltári adatok szerint a Bihar megyei nemzetőrség fővezérének – Beöthy Ödönnek – helyettese: Klobusiczky János. Nevével más vonatkozásban is találkozunk. A szabadságharc idején az adózás önkéntes volt. Ennek következtében nem csodálkozhatunk azon, hogy adó szinte alig folyt be az államkasszába, pedig a harcok sok-sok pénzt emésztettek fel. S itt vállal újabb feladatot Klobusiczky János. Ugyanis az adókivetésre és behajtásra alakult bíróság elnöke lett.

Nem szégyenkezhet Klobusiczky István se. Őt századossá léptették elő 1848. november 24-én. Ebből következik, hogy nyilván részt vett ütközetekben is.

A csatákhoz, a harci tevékenységekhez fegyverre és egyéb más ellátmányra van szükség. A Nagyvárad melletti Pece-Szentmártonban ágyúöntödét állítottak fel. Minden cifraság nélküliek voltak. Csak egy jelszó került rá: „Ne bánts a magyart!" Bizonyára sok csatában értek el sikereket vele.

Nem szabad elfeledkeznünk a harcokban részt vevő egyszerű katonákról se. Részükre is kellett biztosítani a fegyvert, a ruházatot, az élelmezést. A seregek anyagi támogatásában a lakosság is részt vett. Mivel a kincstár nagyon gyorsan kiürült, így az eszmét támogató nemesek és a köznép is úgy segített, ahogyan csak tudott. Példaként álljon itt a Fóton élt Károlyi István gróf, aki egy egész huszárszázadot állított ki lovastól, ruhástól, fegyverestől. (A szabadságharc bukása után meg is kapta „jutalmát", várbörtönbe zárták több évre.)

Bihar megye szinte minden települése kisebb-nagyobb értékű támogatással segítette a népfelkelőket, a szabadságharcosokat. Feljegyzésre került, hogy Monospetri lakossága is részt vállal ebben. A gyűjtés során a monospetriek 25 inget, 15 lábravalót, 6 lepedőt és 18 törülközőt adtak a honvédeknek. Ez szép mennyiség, ha figyelembe vesszük a lakosság létszámát és az itt élők anyagi helyzetét. Hegyesi Márton, a *Bihar vármegye 1848-49-ben* című könyvében így összegzi a fentieket:

„Az adományok nagy száma mutatja, hogy Bihar vármegye a nehéz időkben így is teljesíteni tudta hazafias kötelességét."

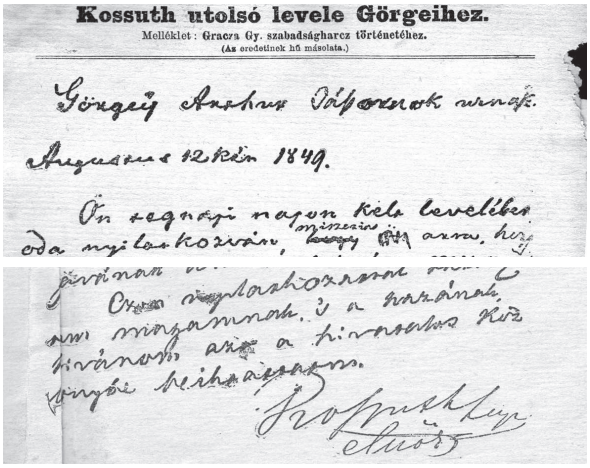
De térjünk még vissza néhány mondat erejéig a Klobusiczky családhoz. Ugyanis van még egy kötődés a szabadságharchoz. Klobusiczky Ágoston országgyűlési képviselő fia Béla 1866-ban házasodik össze Péchy Leontinával. Leontina édesapja az a szál, amely érdekes a mi szempontunkból. Az 1848-as szabadságharcban részt vett ő is. Péchy Konstantin császári és királyi főhadnagyként a 3. század dzsidás (ulánus) ezredben szolgált. A Bihar megyében folyó csaták egyike – egy feljegyzés szerint – éppen itt Monospetriben zajlott, melyben ő maga is részt vett. Talán éppen akkor ismerkedett meg az itteni földbirtokossal, Klobusiczky Ágostonnal. Talán éppen a kastélyban volt elszállásolva, mint az itt állomásozó honvédség parancsnoka. A kapcsolat nyilván nem szakadhatott meg, hiszen az akkor még 5 év körüli Béla és az egy évvel fiatalabb Leontina évek múlva jegyesek, majd 1866-ban házastársak lesznek.

A monospetri csatáról csak egy helyen találkoztam, mégpedig éppen Péchy Konstantin életrajzában. Nem hiszem, hogy annak leírója tévedhetett, hiszen a Monospetri nevet nem lehet mással összekeverni. Egy alapos kutatás nyilván több eredménnyel járna ennek a pontosítására. Mindenesetre vegyük tudomásul, hogy itt is volt egy kisebb csata a szabadságharc véres küzdelmei során.

Érdekes, hogy a 48-as kötődés ellenére éppen a bátyját kéri fel a császár egy jelentős tisztség elfogadására. Péchy Manót 1867 februárjában felkérték, hogy legyen Erdély kormánybiztosa. Feladataként Erdély jogi uniójának tényleges megvalósítását, és a terület integrációját tűzték ki. Először vonakodott elvállalni, mint mondta nem érez magában elég tehetséget a feladat elvállalására: *„Komoly fontolóra véve a nevezett küldetésnek sokoldalú s nagy horderejű jelentőségével egybekötött nehéz feladatát s számot vetve korlátolt tehetségeimmel és saját körülményeimmel, tagadnom nem lehet, hogy a feladat nagysága keblemben nem csekély aggályokat költ fel."*

1948 szellemisége napjainkig megmaradt, hiszen a szabadság utáni vágy nemcsak a Monospetriben élő emberek szívében található meg, hanem minden magyarban. A szabadságharc leverése után itt is élt az a hit és remény, mely szerint Kossuth visszatér és beváltja a magyar nép évszázados álmát.

Monospetriben többen is előfizettek Kossuth Hírlap-jára, melyet a 126. oldalon is bemutattam. Kezembe került egy sokszorosított levél, amelyet Kossuth Lajos írt Görgey tábornoknak. Érdekes, hogy szinte ereklyeként őrizték meg ezt napjainkig.

Kossuth utolsó levele Görgeihez.
Melléklet: Gracza Gy. szabadságharcz történetéhez.
(Az eredetinek hű másolata.)

Kossuth levelének eleje és a végén aláírása

A szabadságharc elbukott, de eszméje és irányvonala itt él szívünkben. Sajátunknak tekintjük, és soha nem fogjuk elfelejteni. Szellemiségét továbbadjuk gyermekeinknek, unokáinknak valahogy úgy, amint azt Hegyesi Márton megfogalmazta:

„Szép idők voltak azok, ez volt a szív és az ábrándok kora; olyan volt az, mint a nyár meleg napja, fénylő sugarakban gazdag. De nemsokára eljött az est és a sír befedte, mint egyik kortanú írja, a dél dicsőségét, a fényes győzelmek korát és a küzdő harcosok egy részét, miképp az éj befedi a leáldozott napot."

HŐSÖK VAGY ÁLDOZATOK

Hősként tiszteljük mindazokat, akik háborúkban, csatákban, forradalmakban életüket kockáztatják és számtalanszor fel is áldozzák értünk, a hazáért, egy eszméért. A kérdés azonban felmerülhet bennünk – jogosan –, hogy valóban hősök ők, vagy csak ártatlan áldozatok. Az hiszem legpontosabban akkor fogalmazunk, ha róluk úgy beszélünk, mint hősökről, akik ezekben a csatákban áldozattá váltak.

Soha nem szerettem az értelmetlen dolgokat, az értelmetlen viselkedést, az értelmetlen tetteket. Az egyenruha és az egyenruha mögé bújtatott fegyelem tulajdonképpen nem más, mint egy bizonyos modern kasztrendszer, egy agresszív magatartásforma, uralkodók és megalázottak egymástól való függősége. Sajnos minden férfi életében eljön az az időszak, amikor próbára teszik: mennyire tűri a megalázás egy bizonyos válfaját.

Békeidőben se leányálom a katonaság, háborús helyzetben viszont kegyetlen. Kegyetlen, mert egy valós vagy vélt sérelemért, hamis, vagy értelmes eszméért emberek ezrei, százezrei, milliói ölik, gyilkolják egymást. Még talán elfogadható lenne ez akkor, ha mindenki önként vállalná ezt a harcot. De minden előzetes egyeztetés, megkérdezés nélkül egy bizonyos vezető réteg eldönti, hogy miért kell harcolni, miért kell a másik – szintén ártatlan – embert megölni. Ugyanis a háborúk arról szólnak: vagy te ölsz, vagy téged ölnek meg.

Tovább boncolgatva a témát érdekes dolgok kerülhetnek a felszínre. Ugyanis, ha valamiért nem szimpatikus a dolog, én, mint egyszerű ember, én, mint megrögzött civil, nem léphetek ki, nem pártolhatok át az ellenkező oldalra, hiszen akkor „áruló”-ként azonnal kivégeznének. Ha a hosszú, sikertelen harcok, és millió emberáldozat után ugyanezt teszi egy magas beosztású politikus, vagy katonatiszt, akkor azt természetesen hősként kell tisztelni, nevét a történelem évszázadokig megőrzi. A közlegény csak „ágyútöltelék”, csak egy statisztikai adat. Emberéletek százai, ezrei, tízezrei, százezrei s végül már milliói függtek néhány ember téves, vagy csak egyszerűen rossz taktikai döntésétől. A legszomorúbb, hogy a nagy véráldozatok se szolgáltak tanulságul az elkövetkezendő generációknak, hiszen újból és újból háborúk törnek ki, újból és újból ártatlan emberek halnak „hősi” halált vagy válnak névtelen áldozattá napjainkban is.

Apáink, nagyapáink nem tudták ilyen eszmefuttatásokkal tölteni katonai idejük egyetlen percét se. A megtévesztő propaganda, az uralkodó osztály iránti tisztelet és megalázkodás mindezt lehetetlenné tette. De mit is tehetett egy parasztember, ha megkapta az utasítást: császárod és királyod érdekében öltsél katonaruhát és öld meg, gyilkold le mindazokat, akik Őfelségét megsértették.

Mit is tehetett egy igaz magyar ember, hát emelt fővel, büszkén vonult be katonának, hogy a harcokból visszatérve, tisztelettel, s megbecsüléssel tekintsen majd rá környezete, mint egy világot látott, sokat tapasztalt emberre.

Monospetri temetőjében található egy sír, melyre a következő szöveg olvasható:

CSOMÓS ISTVÁN
Kecskeméti huszár
Hírvivő

Mivel dátumot nem írtak rá, így nem tudni, mikor lett ide temetve ez a huszár. S vajon szolgálat közben érte őt a halál? Az ellenséggel csapott össze, vagy csak baleset érte? Hová és milyen hírekkel száguldott a poros országutakon? Itteni lakos volt, vagy csak itt lett eltemetve?

Kérdések, amelyekre már sajnos nem kapunk választ. Mindenesetre egy kis fantáziával szép kis kalandregényt lehetne ebből írni.

A lovashuszár Zelina

Huszárként szolgált innen Monospetriből az egyik Zelina is. Nagyon büszke ember volt. Mesélik, hogy egyszer hazajöttekor nem várták a kapuban s nem nyitották ki előtte, így lovával átugratott a kerítésen.

– Huszárember nem száll le a lováról, hogy a kaput nyitogassa!

Igen, a háborúk mindenképpen büszke és tapasztalt emberekké tette mindazokat, akik a sok szörnyűséget egyáltalán túlélték, akik sokszor nem magáért az eszméért, hanem önmagukért, családjukért vívták harcukat az ellenséggel, az időjárás viszontagságaival, az ismeretlen terep, az ismeretlen ország meglepetéseivel szemben. Mindenkor egy cél lebegett előttük: épen és egészségesen visszajutni az otthon melegébe.

Az I. Világháború katonái

Az egyszerű ember nem a magas politika miatt harcolt oroszlánként, bátran és nagyon sokszor az életét is kockáztatva, hanem az otthonmaradtakért. Az ő boldogulásuk, az ő jövőjük lebegett szemük előtt, mert csak így lehetett egyik napról a másikra túlélni mindazt a sok szörnyűséget, ami a környezetükben lezajlott.

I. Világháborús emlékpohár

Az harcokba besorozott parasztember, földművest nem érdekelte a nagypolitika, hiszen nem is értette. Egyre tudott csak gondolni: a családjára, a földjére, az állataira. Mikor elcsendesedett a front őrült hangzavara, mikor elnémultak az ágyuk, s a puskák ropogása se zavarta a pihenést, vajon mi volt az ami a legjobban foglalkoztatta őket? Hát az otthoni élet! Vajon volt e lehetőség a földet megművelni, az életet adó magokat sikerült-e a földbe elvetni? Ezek a tavaszi hadjáratok fő kérdései voltak! És a nyáriak, és az ősziek?

A pohár másik oldala

Volt-e elegendő eső, mennyire volt jó a termés? Sikerült-e a betakarítás? Igen! Ez volt a fő gondja a magyar katonának. Neki a haza nem az országhatárig terjedő területet jelentette, hanem azt a maroknyi földet, mely ellátta őt és családját évszázadok óta. Az országhatárokat a politika rajzolta meg, s ezt mindenkor tudomásul kellett venni. Nem vették soha figyelembe a földet művelő gazda, vagy a lakosságot ellátó kereskedő, a gyárakban dolgozó munkás érzelmei, kötődései.

Vitéz ifj. Karetka János kitüntetése

A tisztek mindenkor azt szerették, ha a bakák minden gondolkodás nélkül, „vakon” teljesítették parancsaikat. Ez nagy részben így is valósult meg, de egy igazi parasztember nemcsak arra volt képes, hogy tisztességesen teljesítse a rá kimért feladatot s mindenkor megbecsüljék személyét, hanem leginkább az volt rá jellemző, hogy igenis gondolkodott. Ésszel s leleménnyel oldotta meg a problémákat, józanul mérlegelte helyzetét, megfontoltan cselekedett. Nem is tehetett másként, hiszen otthon, a gazdaságban is csak így tudott létezni, csak így tudott a mindennapokban eredményt felmutatni. Aki nem használta „józan paraszti eszét” menthetetlenül elveszett a kegyetlen golyózáporban, vagy a fogság nyomorúságos kenyerén. Hozzáállását, bátorságát, a harcban eltöltött tevékenységét mindig megjutalmazták. A kitüntetések, az érmek nagyon sokszor még vakmerőbbekké, még elszántabbakká tették a harcban résztvevő embereket.

Monospetriből is kerültek olyanok a frontra, akik helytállásukkal kivívták parancsnokaik elismerését. Több vitézi kitüntetett is volt a faluban. A hegykönyvben jegyző helyettesként látható vitéz Mosoni József. Vitézi kitüntetett ifj. Karetka János is. A hadvezetés mindig gondoskodott a megfelelő propagandáról. Ez biztosította azt, hogy a később bevonulók is nagyobb lelkesedéssel menjenek a frontra. 1943-ban megjelentettek egy kiadványt, amely többek között az előbb említett célt is szolgálta. Címe: A MAGYAR KATONA. *Századunk legszebb magyar csatái* alcímet viselte. Ebben valóban leírják a legszebb és legeredményesebb ütközeteket. Ugyanakkor megtalálható benne az a sok kitüntetett katona, akik ezekben a csatákban rész vettek. Itt találkozhatunk vitéz ifj. Karetka Jánossal is. A fényképe mellett egy rövid életrajzi leírást is találhatunk.

vitéz ifj. Karetka János

vitéz Karetka János ifj. gazdálkodó, Monospetri. Sz. 1896-ban Monospetrin. A világháború idején 1916-ban vonult be katonai szolgálatra a debreceni 39. közös gy.-ezred kötelékébe és kiképzése után az olasz harctérre került, ahol a Doberdo küzdelmeiben vett részt. 1917 júniusában gránátszilánktól a bal combján súlyos sérülést szenvedett. Az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: V. 1., V. 2., V. br. és K. cs. k. Neje: Vámos Erzsébet, gyermekei: János (vitézi váromány os), Erzsébet, Anna és József.

Vitéz ifj. Karetka Jánosról fénykép és életrajz

Ifj. Karetka János érmei között többek között van olyan is, amelyiken Károly herceg arcmása látható. Felirata: CAROLUS D.G.IMP. AVST. REX BOH. ETC. HVNG. FORTITUDINI. Egy másik pedig kereszt alakú, a felirata: VITAM ET SANGVINEM. A kitüntetések és érmek a megbecsülés jelei voltak, s ezt az emberek mindenkor így is értékelték. Kellett is ez, hiszen a nélkülözés, a férfierő hiánya a munkából, a szeretett vőlegény, vagy férj távolléte megviselte az itthon maradottakat. Ugyanez volt a hely-

zet kinn a lövészárkokban is. Az otthoni ismerősöket nem kárpótolták a golyózáporban kötött barátságok.

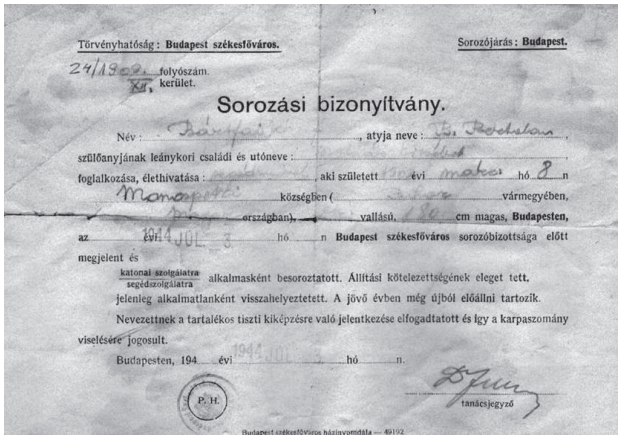
VITAM ET SANGVINEM MDCCCCXVI.

CAROLUS D.G.IMP. AVST. REX BOH. ETC. HVNG. FORTITUDINI

Ifj. Karetka János I. Világháborús kitüntetései

Az I. Világháborús frontokon sokszor előfordult, hogy az ellenséges lövészárkok csak néhány méterre voltak egymástól. Így a lövöldözés szünetében egymással beszélgetni is tudtak, sőt volt rá alkalom, hogy karácsonykor egymást megajándékozták. De amikor kiadták a tűzparancsot, akkor bizony minden teketória nélkül lőttek egymásra. Nem haragból, hanem a túlélés egyszerű ténye miatt.

Törvényhatóság: **Budapest székesfőváros.** Sorozójárás: **Budapest.**

24/1902. folyószám.
XI. kerület.

Sorozási bizonyítvány.

Név: ..., atyja neve: ...
szülőanyjának leánykori családi és utóneve: ...
foglalkozása, élethivatása: ..., aki született ... évi ... hó ... n
... községben (... vármegyében,
... országban), ... vallású, ... cm magas, **Budapesten,**
az ... évi JÚL. ... hó ... n **Budapest székesfőváros** sorozóbizottsága előtt
megjelent és
katonai szolgálatra / segédszolgálatra alkalmasként besoroztatott. Állítási kötelezettségének eleget tett,
jelenleg alkalmatlanként visszahelyeztetett. A jövő évben még újból előállni tartozik.
Nevezettnek a tartalékos tiszti kiképzésre való jelentkezése elfogadtatott és így a karpaszomány viselésére jogosult.
Budapesten, 194... évi ... hó ... n.

P. H. tanácsjegyző

Sorozási bizonyítvány

A frontokon fogytak az emberek, a hátországból pedig folyamatos volt az utánpótlás. A felszerelés, a muníció legyártása sok-sok pénzbe került, de az ingyenes „emberanyag” adott volt. Csak egy papírt kellett kipostázni, s máris indulhattak a tömött katonavonatok a majdnem biztos halál felé.

„Dögcédula” tokja és az adatlap egyik oldala

Az adatlap másik oldala

Ha a csatában elesett, csak bajtársai voltak mellette, csak tőlük tudott esetleg elbúcsúzni. Ha váratlanul érte egy eltévedt golyó, vagy a front továbbvonulásával holtteste a harcmezőn maradt, nem volt más azonosító, mint a nyakában lógó „dögcédula”. Kissé morbid a megnevezés, de sajnos mindenki csak így ismeri. Ez is mutatja, hogy ilyenkor már nem is veszik emberszámba azt, akire a halála pillanatáig veszélyes és fontos feladatokat bíztak, akit a haza védelmére vittek ismeretlen vidékekre. A halála pillanatától már csak egy statisztikai adatként szerepelt a tábornokok jelentésein.

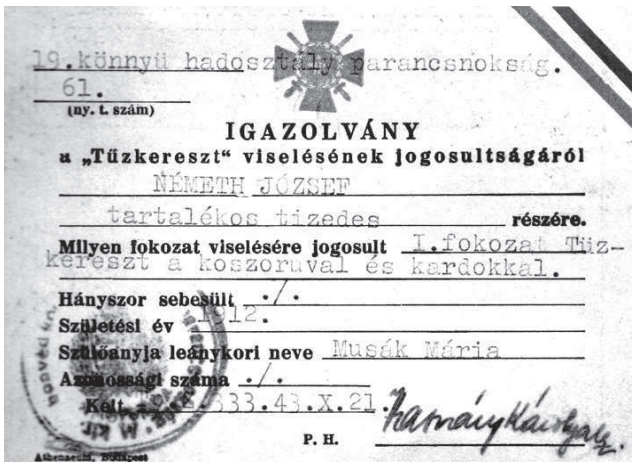
Azért sokan túlélték, sokan visszajöttek s beszámolóik alapján az itthon maradottak is megismerhették az elmúlt szörnyűségeket, a halált, a vért, a szenvedést, a kínt, a fájdalmat. Persze voltak olyan történetek is, melyek nem a rossz oldalát mutatták be a háborúnak. Emberként, bajtársként, ismerősként sok sok vidámsággal kellett feloldani a fegyverropogás által átélt feszültséget.

Természetesen jutalom is volt, hiszen a túlélők viszik el hírét a csatáknak s másképpen hangzik

majd a mások előtt elmondott történet, ha a végén a csatát megjárt katonák elismerésként kitüntetést, érmet, vagy egyéb elismerést kaptak.

Németh József tizedes

19. könnyü hadosztály parancsnokság.
61.
(ny. I. szám)

IGAZOLVÁNY
a „Tűzkereszt" viselésének jogosultságáról

NÉMETH JÓZSEF
tartalékos tizedes részére.

Milyen fokozat viselésére jogosult I. fokozat Tűzkereszt a koszorúval és kardokkal.

Hányszor sebesült ./.

Születési év 1912.

Szülőanyja leánykori neve Musák Mária

Azonossági száma ./.

Kelt [illegible]33.43.X.21.

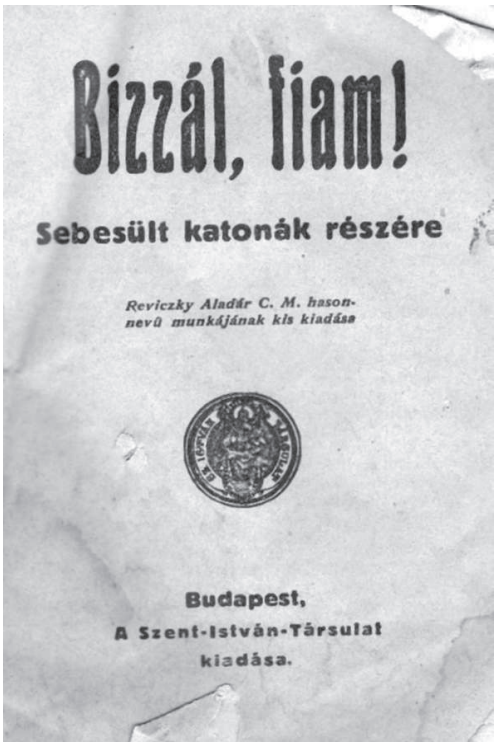
P. H. Hamáy Kálmán

Németh József tizedes „Tűzkereszt" igazolványa

A kitüntetéseket büszkén viselték, az okleveleket is szívesen mutogatták ismerősöknek, rokonoknak. Egy idő múlva viszont mindez bűn lett. Sőt aki ilyent kapott, vagy viselt, azt hazaárulóként bélyegezték meg. Pedig ő csak parancsra tette mindazt, amit később a szemére vetettek.

Az emberiség nem okult az első nagy világégésből. Új eszmék, új hatalmi törekvések kerültek mindig a felszínre, és ismét az ártatlan emberek milliói kerültek ki az „értelmetlen vágóhídra". Most másfajta propagandával vezették félre az embereket. A lényeg az volt, hogy büszkén, önfeláldozóan menjenek a csatába s védjék meg hazájukat a gonosztól.

A sorozások, bevonulások folyamatosak voltak. Eleinte hangzatos, hazafias, érzelmi szálon próbálták a hadurak megnyerni maguknak a köznépet. Keveseknél ez sikerült, de a józan magyar ember nem akart újabb sebeket szerezni se hazáján, se önmaga testén. Mégis menni kellett, hiszen hazaárulóként, szökevényként kezelték azt, aki nem tett eleget „hazafias kötelességének". A bevonult és a frontra irányított katonáknak propaganda szempontból olyan levelezőlapokat, levélpapírokat biztosítottak, mely segítségével folyamatosan felszínen tarthatták az eszmei támogatást.

Kellett a lelki vigasz is a sebesülteknek

A propagandagépezet azonban folyamatosan működik. A tábori levelezőlapokon megjelennek a buzdító szövegek, a harcok jogosságának érvei.

Magyarország kitartása és áldozatkészsége teszi győzelmessé fegyvereinket!
Magyarország jövő békessége és felvirágzása– a szovjetoroszországi harcmezőkön dől el!

Fontosak voltak ezek a mondatok, hiszen egyfelől a harcoló katonát győzi meg arról, hogy akár véráldozat árán is teljesítse a parancsot. Egyben a címzetthez is szól, hogy az otthoniak is támogassák szívvel-lélekkel a háborút, s viseljék el ennek minden hátországi következményét.

A cenzúrázott levelek kis mértékben megnyugtatták az otthoniakat, hiszen a rosszban megláthatták azt a kicsi jót, amely a frontra vezényelt családtaggal történik. Ha levelet válthatnak, az csak azt jelenti, hogy még mindig életben van, még van esélye a túlélésre.

A csapatok sikereit, vagy csak vélt sikereit is propaganda módszerrel tudatták az otthoniakkal. Az újságok közölték, a rádió harsogta az elért sikereket, de a legtökéletesebb közlés az volt, ha a frontról küldött levél sugalmazta ezt. Például magával a levélpapírral.

A sok fiatalember, aki a frontra került, itthon hagyta kedvesét, menyasszonyát, feleségét. A mindennapi, de legalábbis sűrű levélváltás folyamatosan fenntartotta a másik iránt érzett szerelmet. Ezt természetesen folyamatosan közölték is egymással. A távolságot legyőzte a levélpapírra leírt vallomás, a levelezőlapra lerajzolt virág, vagy a szerelmet jelképező szív. Ebben is segítségre volt a háborús propagandát megvalósító rendszer, hiszen gyártottak olyan levélpapírokat, melyen már ott szerepelt a kedvenc virág, legyen az rózsa, ibolya, vagy bármi, ami a kedves szívéhez közel áll.

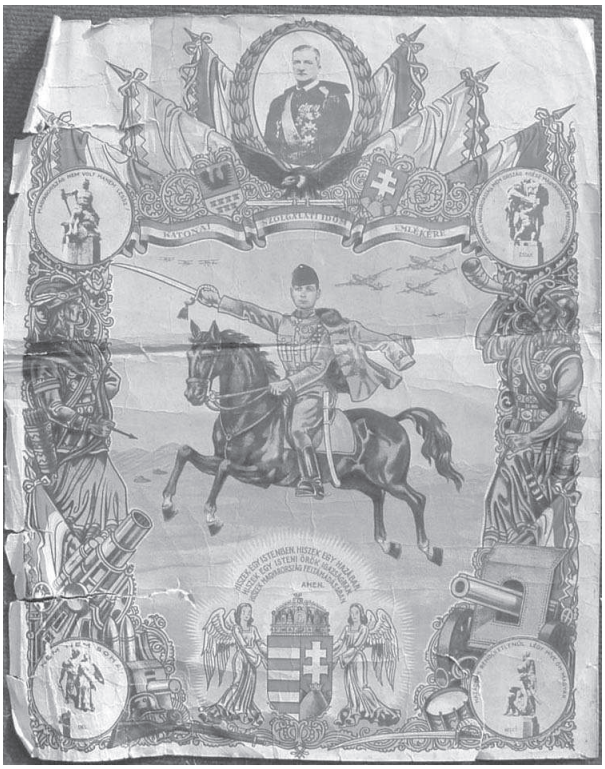

Emléklap az I. Világháborúból

A boldogság azonban másokra várt. Azokra, akik túlélték a borzalmakat, akiket elkerült a golyózápor, az eltévedt aknaszilánk. Azokra, akik szívében ott élt az itthon hagyott kedves utáni olthatatlan nagy szerelem. Akik túlélték a nagy világégést, a gulág borzalmait és az új rend megtorlásait.

A harcok kegyetlenkedései közepette is volt a katonának annyi szépérzéke, hogy a csatamezőn kinyíló virágokból lepréseljen néhányat, s azt hazaküldje választottjának, vagy éppen édesanyjának. Ez is jól mutatja azt, hogy a sok szenvedés és nélkülözés között is, parancsszavak és gyilkos eszmék árnyékában felfedezik a szépséget s azt mindenféleképpen meg szeretné osztani azokkal, akik oly kedvesek a számára. A szépség felfedezése és megosztása a másikkal olyan hatalmas érzés, mely nem kötődhet se iskolázottsághoz, se lakóhelyhez, se életkorhoz. A szép virág még a háborúk kegyetlenkedése között is szeretetet, szerelmet sugároz.

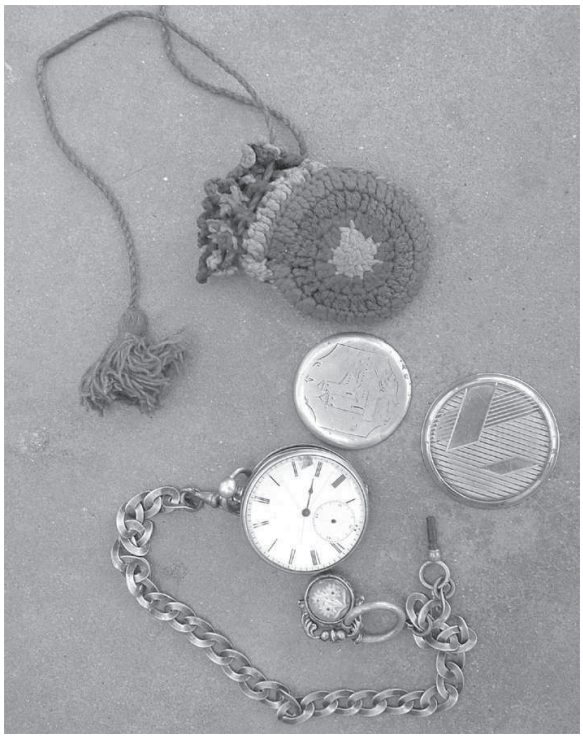
A lövészárkok árnyékában, a fülsiketítő ágyúdörejek szünetében mit is tehetne egy magyar katona, egy alföldi parasztgyerek – hát elkezd alkotni. A tábori levelezőlapokra virágot, szívet rajzol. Az útközben talált faágakból szépmívű botot farag, (mint a régmúltban a pásztor ősei), a töltényhüvelyekből emléktárgyat készít. Ez nem más, mint a lövészárkok különös művészete. S miről is szól ez a „művészeti ág”? Nem másról, mint az emberek békeszeretetéről, hiszen a gyilkolás eszközeit teljesen más célra használják, mint ahogy azt eredetileg szánták. A templomok harangjaiból életeket kioltó töltények készültek s most ezek újra a békét hirdetik.

Emléklap a II. Világháborúból

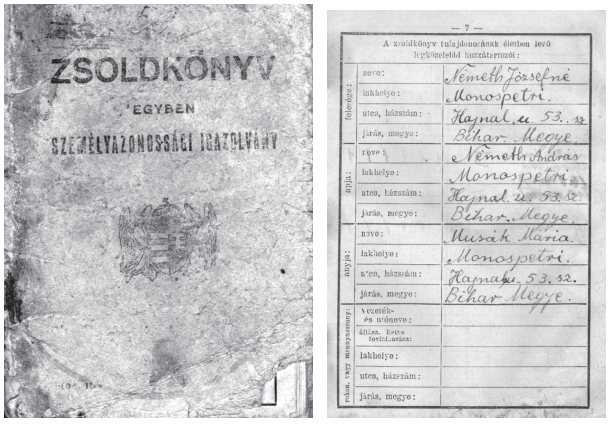
Kézlenyomatukat adták saját elképzeléseiknek, s egyben tagadták azt a szennyes eszmét, melynek nevében milliók tűntek el a harcok zajában. Ezek a tárgyak tulajdonképpen emlékek. Ösztönösen a békét sugallták s egyben emlékeztetőket akartak készíteni az otthon maradottaknak és azoknak, akik nem térhettek már sohasem haza. A tárgyi emlékek mellett azonban a sok álmatlan éjszaka is a múltat idézi.

Másra is szolgáltak ezek az alkotások. Tulajdonképpen a készítésükkor menekülni próbáltak a mindennapok szörnyűségeitől, el akarták terelni gondolataikat a bizonytalan jövőtől.

Egy fronton elesett katona „hagyatéka”

Pihenő időkben más szórakozásuk is volt a fronton lévő katonáknak. Az otthoni emlékek felidézésekor újra és újra elénekelték az otthoni mulatozásokon megtanult nótákat. Az éneklés, a dalolás képzeletben hazavitte az embereket kicsiny falujuk utcájába, a kiskocsmák baráti hangulatába, a faluszéli mezők virágos illatába. Nótázás közben azt figyelték az idegen tájban, vajon mi az, ami a távoli otthonra emlékeztet. Például a környezetben a fecskék, az eső, a hó, a föld, a szántás, a vetés, és fényképekről az otthonélők, a szülők, a testvérek, a kedves.

A zsoldkönyv előlapja és belső oldala

A fronton harcoló katonák kaptak egy kis pénzt is, melynek nagy részét hazaküldték a családnak, hiszen nekik nagyobb szükségük volt rá. Az élelem beszerzése a háborús időszakokban mindig gond volt, hiszen a spekulánsok, vagy az áthaladó frontok határozták meg a beszerzési lehetőségeket.

Jakab Sándor a magyar hadsereg katonájaként

Jakab Sándor társával immár román katonaként

Erdélyből, a Partiumból bevonuló fiatalok helyzete nem volt könnyű egyik háborúban se. A területek időnként más fennhatóság alákerültek. Mikor ki volt a terület „gazdája”, annak a zászlaja alatt kellett harcba vonulni. Így lehetett az, hogy egyszer a magyar hadvezetéstől kapott utasításokat, máskor pedig a román parancsnokságtól. Egyszer ilyen egyenru-

hában, máskor pedig másikban kellett szolgálni. Az elismeréseket ettől függetlenül megkapta mindenki, aki arra érdemesnek bizonyult. Ez is hozzátartozott a nagypolitikához.

A Trianon után elszakított részeken élők helyzete se volt mindig irigylésre méltó. A román illetve a magyar közigazgatás váltásai hol reményt, máskor elkeseredettséget váltott ki. Nem lehet ezen csodálkozni, hiszen ebben az esetben se maguk döntöttek sorsuk megváltozásáról, hanem a nagypolitika. Vajon ki kérdezte meg az embereket, hogy milyen állampolgár akar lenni? Senki. Így kénytelen volt mindenki elfogadni a kialakult helyzetet.

Nem szeretnék semmiféle nemzetiségi feszültséget kiváltani gondolataim közlésével. Már csak azért se, mert a felgyülemlett indulatokkal nem lehet semmit kezdeni. Az ember akkor válik igazán nagygyá, ha emelt fővel viseli a rá kimért sorsot. Ezt az érzést próbálta megfogalmazni Dzsida Jenő költő a Psalmus Hungaricus című versében:

„Mert annak fia vagyok én,
ki a küszöbre téve,
a külső sötétségre vettetett,
kit vernek ezer éve,
kit nem fogad magába soha a béke réve!”

Fájdalmas vers ez, hiszen a magyarság ezeréves szenvedését veti papírra s próbálja megfejteni a bűnt amelyért sokkal többre érdemes nemzetünknek mindig és folyamatosan bűnhődnie kell.

„Fáj a földnek és fáj a napnak
s a mindenségnek fáj dalom,
de aki nem volt még magyar,
nem tudja, mi a fájdalom!”

Igen, ezt valóban helyesen fogalmazta meg, hiszen az a fájdalom, mely bennünket áthat és kínoz, azt csakis mi magyarok érezzük.

Ítélete és összegzése a háborúról is egyértelmű. A tízparancsolat azon pontját, mely azt mondja: Ne ölj! – senki nem tartja be, sőt dicsőséggé magasztalja a kényszerű gyilkosokat is:

„Vallom, hogy minden fegyver jogtalan,
a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt,
ám annak a kezében, kit fegyver szorongat,
a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd.”

Hány nemzet fiai ölték egymást, majd évek múlva barátként ölelgették a másikat. A nagypolitika szabja meg mindenkor, hogy kit kell szeretni és kit kell gyűlölni. Ember az embert nem bántja, csak akkor, ha uszítják, hogyha aljas módon hazudnak neki.

Az elcsatolt területek lakói természetesen várták, azt a pillanatot, amikor újra magyar csapatok érkeznek, amikor újra magyarrá válik a vidék. Ez be is következett 1940 őszén.

Érthető a várakozás és a reménység, hiszen minden nép, minden nemzet a saját környezetében, a saját hazájában érzi jól magát. S a haza csak akkor igazi, ha saját nyelven szólhat. A trianoni döntés nem vette figyelembe az elcsatolt területek lakosságának igényét és jogait. Döntöttek idegenek s szenvedtek milliók.

Az érzés, hogy újra magyar közigazgatási terület lesz ezen a vidéken, mindenkit az utcára csábított. A hírek gyorsan érkeztek. A magyar csapatok Nagyváradra történő bevonulása lázba hozta Monospetri, Székelyhíd, Margitta magyar lakosságát. Az emberek az utcán gyülekeztek és tárgyalták a legfrissebb híreket. Mindenki reménykedett, mindenki várt.

Ünnepélyessé szerették volna tenni azt a pillanatot, amikor a magyar honvédség alakulata megérkezik a faluba. Zelina Balázs bácsi mesélte, hogy édesanyja is összefogott a szomszédasszonyokkal s magyar zászlókat varrtak, ruháikat is nemzeti színű szalagokkal díszítették.

A férfiak diadalkaput építettek, amit virággal és színes szalagokkal díszítettek fel. „Isten hozott!” „Éljen a Magyar Hadsereg” üdvözlő szövegek és természetesen magyar zászlók is felkerültek a zöld gallyakból épített díszkapura. Székelyhíd felől várták a magyar katonákat. Türelmetlenek voltak és lelkesek. A kis csoport szépen kiöltözött magyar ruhába és arról beszélgettek, miként is fogják üdvözölni az első megérkező katonát. A lányok arca piros volt az izgalomtól, a férfiak pedig fel-alá jártak s próbálták leplezni türelmetlenségüket.

Lovasokat küldtek előre, hogy idejében jelezzék, ha közelednek. Egyszer csak Margitta felől vágtatott egy rémült lovas és azt kiabálta:

– Vigyázat! Margitta felől jönnek a románok!

Mindenkiben meghűlt a vér. Megijedtek s gyorsan elbújtak. A tévedés azonban hamar kiderült. A magyarok előőrsök érkeztek Margitta felől. Ők mondták az eléjük kerülő egyik embernek:

– No szaladjatok, és szóljatok mindenkinek! Mi is magyarok vagyunk!

Gyorsan visszarohantak a fogadás helyszínére, megfordították az üdvözlő táblákat, feliratokat.

A magyar ruhákba öltözött lakosság leszedte a lovakról az katonákat és csókolgatták, simogatták őket. A lovaikat is megetették: zabot, abrakot adtak nekik és az istállóba vitték őket.

Nem engedték, hogy a szekéren aludjanak a várva várt vendégek. Szívesen kínálták fel házaikat szállásnak s kínálgatták őket étellel, itallal.

Gyönyörű és boldog időszak volt. Az iskolákba újra felkerültek a magyar vonatkozású ábrák és térképek. A hivatalok pecsétjeit is újra magyar szöveggel látták el.

Sajnos a „második magyar világ” se tartott sokáig. A háború váltakozó sikerei és kudarcai után a visszacsatolt területeket ismét elvették az anyaországtól. A magyarokra ezek után újra a gyász és a szenvedés várt.

A magyar hadsereg fogadására érkezett lovasok Margitán 1940-ben

A hadi események átrajzolták a térképeket és megpróbálták átkódolni az érzelmeket is. Míg az előző akció sikeres volt, az utóbbit mind a mai napig nem sikerült megvalósítani. Az emberség, a jóindulat azonban mindig ott volt a magyar emberek lelkében. Az élet megy tovább akkor is, ha vér folyik, ha családok szakadnak szét.

1944-45-ben a harcok Monospetrit se kímélték. Itt is voltak elszállásolva német katonák. A visszaemlékezések szerint tiszteletre méltó módon viselkedtek. Nem zaklatták a háziakat, az élelemért fizettek s mindenkor példás fegyelemmel végezték a szolgálatukat.

Az orosz támadásokról is vannak emlékek, hiszen az egyik irányzott lövedék éppen a német parancsnok által lakott ház mellé csapódott. A harcok kimenetele ismert.

Az orosz megszállásról s az utána elkövetett „hőstettekről" a „Hegykönyv" oldalain olvashatunk ebben a kiadványban a „Hegykönyv, hegybíró" fejezetben. Sajnos az emlékek fájók, s bármennyire is próbálná az ember elnézni és megbocsátani ezeket a szörnyű tetteket, ezt sajnos még több mint hatvan év után se lehet. A politika, a kényszer bármit ránk erőszakolhat, de a megbocsátás csak lelkünkből fakadhat és ebben az esetben ez szinte lehetetlen.

A Vedresábrány felől érkező szovjet hadsereg katonái, – mint sok-sok apró hangya – özönlöttek Monospetri felé. Kilátástalannak tűnt a hosszabb ellenállás, így a német csapatok elhagyták a községet. Csupán egyetlen német katonát hagytak a legszélső házban. Társa a golyószóró volt. A harci kiáltásokkal közeledő katonák soraiból egymás után hullottak az áldozatok. Mégis jöttek és jöttek, megállás nélkül. Végül a magára maradt német katona is idejében otthagyta fedezékét és a többiek után sietett. Az elbeszélések szerint sikerült utolérnie társait.

Nem így járt az a két német katona, akinek síremléke a temetőben található. Ők ketten éppen a temető környékén teljesítettek szolgálatot. A visszavonuló egységük megmenekült, de ők végül feláldozták életüket.

A háború eseményeiről s annak következményeiről sokat mesélnek a temetők. Az ország s Európa szinte minden településén jelölt és jeltelen sírok mutatják az utókornak a háborúk borzalmait. Nem a sírban nyugvó katona nemzetisége és származása a lényeg ilyenkor, hanem az, mi és kik juttatták őket ide. Lehet német, orosz, magyar, román vagy bármilyen katona, biztosan nem önszántából ment a frontra gyilkolni s ő se személyes bosszú miatt került a sírhat alá. Mindez a politika lelkiismerete, vagyis lelkiismeretlensége. Persze felelős nem volt és soha nem is lesz ilyen és hasonló esetekben a jövőben se. Az áldozatok több millióan vannak és mégse találták meg az igazi felelősöket. Felelősöket, hiszen egy ember nem tud ekkora pusztítást végezni. Itt több felelősről van szó, akik szolgai alázattal szörnyű kegyetlenkedéseket hajtottak végre. Nekik az emberáldozat mindenkor csak statisztikai adat.

Aki megérti a háborút, megérti az emberiséget is. Az emberiség története ui. a háborúk története. Amióta írott történelem van, se szeri, se száma a háborúknak. Ez sajnos tény! A fő kérdés az, hogy miért keletkeznek a háborúk? Ezerféle elmélet van erre is, de ezek közül egyik sem teljesen helytálló. Én azt gondolom, hogy a legtöbb háború oka az emberi gondolkodásmódban gyökeredzik. Épeszű, erkölcsösen gondolkodó ember, nem akarhat háborút. Az épeszű ember fel tudja mérni az erőszakos tettek következményeit, ezért békére törekszik. Békét akar a családban, abban a kisebb-nagyobb közösségben, amelyben él.

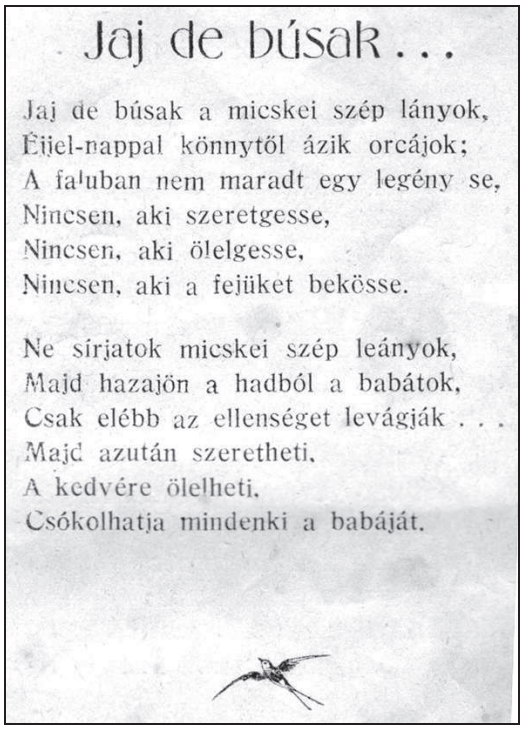

Erdélyi egységek jelvényei

Háborúskodásra a beteg lelkületű ember törekszik, az, aki nincs összhangban önmagával és a világgal. Az, aki nem tud megbékélni adottságaival, rossz hajlamaival. Az, aki elmebeteg! Akinek soha nem elég az, amije van se pénzből, se hatalomból. Úgy is mondhatnánk, aki nagyravágyó, vagyis megalomániás. Több föld, nagyobb ház, szebb ruha, több pénz kell neki bármi áron. Azon az áron is, hogy az irigyelt embert meglopja, kirabolja, megöli, vagy megöleti. Akiben nincs meg az a természetes erkölcsi gátlás, hogy az életet csak adni és óvni kell, nem pedig megsemmisíteni.

Sokan azt állítják, hogy az erőszakosság állati hajlam. Ez nem igaz. Az állatok nagy többsége csak akkor öl, ha éhes és ha az élete forog kockán. Sokan úgy vélik, hogy az ember gyilkos hajlama, állati eredetű. Ez így nem igaz, annak ellenére sem, hogy még a huszadik században is voltak emberevők, akik csakugyan elfogyasztották megölt embertársaik tetemét. A legtöbb háborút az emberek az életterekért vívták. Egy adott élettér, egy bizonyos idő után, nem tudta eltartani a túlszaporodott embercsoportot, ezért az agresszívebb embercsoport fegyverrel, erőszakkal, csellel, mindenféle eszközzel új vadászterületet próbált szerezni magának. Hol sikerült, hol nem. Németországnak például nem sikerült. Több mint tízmillió emberáldozat ellenére sem. A háború, egyeseknek, főként a fegyvergyárosoknak és fegyverkereskedőknek: üzlet. Bombaüzlet, mert a fegyverekért, az állam fizet, vagyis az állampolgár, aki elesik az általa kifizetett fegyvertől. A háború, tehát egy nagyon összetett dolog és kétségbeejtő, hogy az egyszerű kisemberek, semmit nem tudtak eddig tenni ellene.

Ennek persze oka van. Az egyszerű munkásemberek nagy többsége vallásos. A vallás pedig világosan kimondja: ne ölj! A kisember tehát nem indít háborút, de a háttérben ott vannak a gátlástalan, erkölcstelen istentagadók, akik céljaik elérése érdekében nem ismernek se istent se embert. Ami nekik kell, azt bármi áron megszerzik. Kialakul a milliomosok és milliárdosok kasztja, és ezek a plutokraták megvásárolják a pártokat, a kormányokat, a sajtót, de még az egyházakat is. A hatalom birtokában és a hatalmi szervek segítségével, bebizonyítják, hogy a népet súlyos veszély fenyegeti, megnevezik az ellenséget, vagy az ellenségeket, akiket, csak fegyveres úton lehet móresre tanítani.

Jaj de búsak . . .

Jaj de búsak a micskei szép lányok,
Éjjel-nappal könnytől ázik orcájok;
A faluban nem maradt egy legény se,
Nincsen, aki szeretgesse,
Nincsen, aki ölelgesse,
Nincsen, aki a fejüket bekösse.

Ne sírjatok micskei szép leányok,
Majd hazajön a hadból a babátok,
Csak előbb az ellenséget levágják . . .
Majd azután szeretheti,
A kedvére ölelheti,
Csókolhatja mindenki a babáját.

A propaganda egyik jellemző formája

Elindul a sajtóban, a rádióban a hisztériakeltés, kialakul a félelem és a pánikhangulat. Ezek után megjelennek a politikusok és bebizonyítják, hogy a hazáért és az igazságért harcolni kell. Pokoli agyafúrtsággal megőrjítik az embereket, akik aztán süketen és vakon gyilkolják egymást, mindaddig, amíg bele nem nyekkennek.

Végső fokon, mindennek az oka a butaság. Amíg az emberekkel el lehet hitetni, hogy a hazáért ölni dicsőség, addig lesz háború. Legelőször is a butaságot kellene megszüntetni. De vajon van a butaság ellen orvosság? Sajnos egyelőre nincs. Félő, hogy soha nem is lesz.

A HÁBORÚK KÖVETKEZMÉNYEI

Szomorú következményei voltak mindig a háborúknak. Bánat, szegénység, árvaság, özvegység. Mi mindig csak vesztesek voltunk. A vesztesnek pedig bűnhődnie kell. Bűnhődünk is folyamatosan s ezt sajnos még a napi politika, a mindennapi megalázás is tetézi.

1848-1908 emlékérem

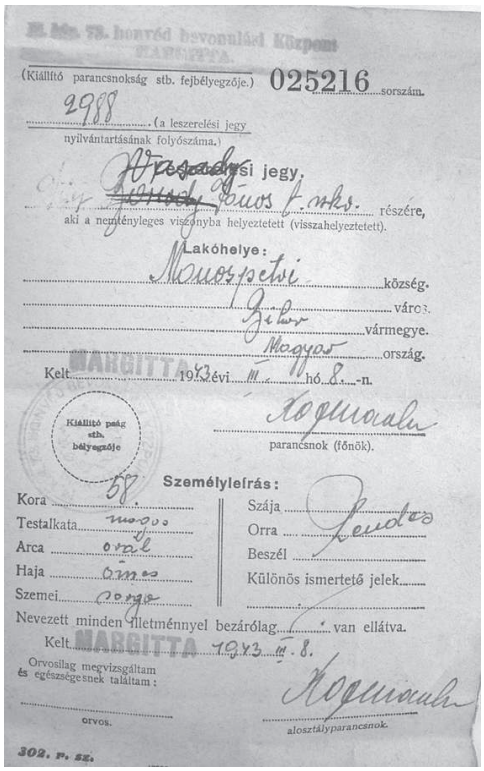
Az 1848-as szabadságharcot követő megtorlások nem maradtak el sehol. Haynau keze mindenhová elért. Az I. világháború borzalmait se enyhítették a kitüntetések és az elismerések. A II. világháború kegyetlenségei még ma is elevenen élnek a családok emlékeiben. A csatákban részt vevő katonáknak némi elégtételnek számított egy érdemrend, de a legnagyobb öröm mindenkinél a túlélés volt.

A „Hazáért" 1914-1918

A dokumentumok, melyek ezek mementóinak is tekinthetünk, szinte miden családban megtalálhatók, − mint ahogy azt az előző fejezetben már láthattuk − igazolvány, fénykép, különleges tárgy formájában.

A háborúban ottmaradt katonák emlékét családok siratták és siratják ma is. Értelmetlen volt ennyi ember halála. A hadifogolytáborokban is sokan tűntek el. Keveseknek sikerült túlélni, és hazajönni. Sajnos a politika mindig másképpen rendezi az életünket, mint azt mi szeretnénk. Kevesen ismerik azt a gyalázatos megállapodást Sztálin és Rákosi között, hogy „*a nemzetközi szerződések ellenére a magyar hadifoglyokat nem adják haza, hanem visszatartják őket jóvátételi kényszermunkára".*

(Kiállító parancsnokság stb. fejbélyegzője.) 025216 sorszám.

2988 (a leszerelési jegy nyilvántartásának folyószáma.)

Leszerelési jegy,

részére,

aki a nemteljesleges viszonyba helyeztetett (visszahelyeztetett).

Lakóhelye:

Monospetri község.

Gyula város.

Magyar vármegye.

ország.

Kelt 1943 évi XI. hó 8. -n.

parancsnok (főnök).

Személyleírás:

Kora 58.

Testalkata magas

Arca ovál

Haja ősz

Szeme szürke

Szája

Orra

Beszél

Különös ismertető jelek

Nevezett minden illetménnyel bezárólag van ellátva.

Kelt 1943. XI. 8.

Orvosilag megvizsgáltam és egészségesnek találtam:

orvos.

alosztályparancsnok.

302. P. sz.

Minden katona álma: Leszerelési jegy

Emellett mondvacsinált ürügyekkel 1948-1951 között sok ezer magyar foglyot ítéltek 20-25 évi rabságra.

Az elcsatolt területeken lakó hadifoglyok sokszor akkor döbbentek rá a valóságra, amikor a hazainduló transzportból kiemelték őket és visszaszállították eredeti fogságuk helyére, mondván, hogy ők már egy másik ország állampolgárai. Ártatlanul szenvedtek meg többszörösen a nagypolitika sakkjátszmái miatt. Keserűségüket nem mondhatták el senkinek, hiszen szavaik úgyis süket fülekre találtak volna.

A hatalomra kerülők mindig megpróbálták lejáratni elődeiket. Minden hibát felnagyítottak és a kiemelkedő tetteiket viszont elfelejtették, megmásították.

Sokféle emlék maradt a háborúk után. Néhányan kitüntetésben részesültek. Monospetriben is volt néhány ember, aki megkapta a vitézi rend elismerését. Sajnos az elmúlt évtizedekben − s talán még napjainkban is − ezt el kellett titkolni, pedig erre mindenki csak büszke lehet.

„Szolgálati időm emlékére”

Különböző elismeréseket, okleveleket, csillagokat, kereszteket osztogattak a csatákban résztvevőknek már csak azért is, hogy azután még jobban végezze el harci feladatát. Az elesettek helyére újak kerültek. A régebben harcolókat rangban is előléptették, szaporodtak az őrvezetők, tizedesek. Szabadságoláskor büszkén mesélték élményeiket.

A hadifogságból érkezők nem élményeiket, hanem nyomorúságaikat, szenvedéseiket idézték fel ismerőseiknek. Évek múlva erről is hallgatni kellett. Aki orosz fogságban volt, annak azért, aki pedig amerikaiban, annak pedig azért.

Mit hoztak magukkal? Fájdalmukat, igazoló papírjaikat, az ott készített kis apró emléktárgyaikat álmatlan éjszakáikat.

Néhány kezembe került papíron olvashatjuk, milyen állapotban kerültek katonáink haza. Borzasztó még belegondolni is, miként tudták túlélni azokat a szörnyűségeket, amelyek a gulágokon vártak rájuk. Túlélték többen is és hozták a híreket a családnak, a környezetnek. Majd mélységes hallgatásba burkolóztak, mert még a fájdalmukat se lehetett megosztani másokkal, a kínjaikról se szerezhetett tudomást senki. A naponta szerzett lelki és testi sebeket takargatni és titkolni kellett. Azt hiszem ez volt a legnagyobb fájdalom.

A rossz fogazattal, legyengült fizikai állapotban hazatérők egy ideig még csak munkát se kaptak. Az orosz fogságból hazatérők azzal az indokkal, hogy a hős Szovjetunió ellen harcoltak. Akik amerikai fogságba kerültek azoktól meg azért kellett félni, mert nyilván ott beszervezték őket kémkedésre.

Minden háború vesztese az egyszerű ember, hiszen ha a parancsot nem teljesíti, akkor azért lesz áruló, ha pedig lelkesen felvállalja a harcokkal járó eszmét, akkor pedig azért.

Akinek szerencséje volt, az még fényképen is bemutathatta bajtársait, harci eszközeit. Minden képhez, minden katonához tartozott egy történet, melyet el kellett mesélni a családnak, a barátoknak, a gyermekeknek, az unokáknak. Nem vált ezáltal hőssé senki, de a kellemes és kellemetlen élmények kibeszélésével oldódott a lelki feszültségük és nyugodtabbak lettek az éjszakák is.

Nem szabad elfeledkeznünk a háborúk befejezésekor kiadott röplapokról, plakátokról, felhívásokról. Ezeken a lakosság segítségét és közreműködését kérik a helyzet normalizálására. Szükség is volt erre, hiszen a háború után leszerelt katonáknál sokszor ottmaradt a fegyver s ezt néhányan bűncselekmények elkövetésére is felhasználták.

Jól példázza ezt az 1918. november 8-án Nagyváradon kiadott felhívás, amely a falusi Néptanácsok megalakítására szólít fel.

Biharvármegye Nemzeti Tanácsa.

POLGÁRTÁRSAK!

Biharvármegye Nemzeti Tanácsa megalakulása alkalmából hazafiui, meleg üdvözletét küldi a vármegye közönségének és felhívja az összes községeket, hogy mindenütt

alakitsák meg a Néptanácsot

A falusi Neptanács a megyei Nemzeti Tanácsnak alárendelt szervezete, amelyet a község összes felnőtt embere választ a lakosság számarányában, ugy hogy minden ezer lakosra [illegible] 20 tag választassék.

A Néptanács [illegible] hogy **a községi közigazgatás [illegible] ellenőrizze** és vigyázzon arra, hogy a [illegible] mindenütt ugy intézzenek, mint azt a nép érdeke [illegible] mert **nem a nép van a vezetőkért, hanem a vezetők vannak a népért.**

A Néptanács több tagból állván, nem tud minden tagja mindig ott lenni az előljárósági ülésein, ezért szükséges, hogy a maga kebeléből egy végrehajtó-bizottságot is válasszon, amely annyi tagból álljon, mint az előljáróság.

A végrehajtó-bizottság kötelessége **az előljáróság és a jegyző működését ellenőrizni** és ha azt tapasztalják, hogy nem a nép javára dolgoznak, azonnal jelentsék be a megyei Nemzeti Tanácsnak, amely a legsürgősebben fog intézkedni, hogy panaszok orvosoltassanak.

A végrehajtó-bizottság [illegible] feladata a **közrend fentartása,** mert enélkül **szabadság, független, demokrata Magyarországot** [illegible] nem tudjuk.

Minden Elnöksége [illegible] kell, hogy **[illegible]get,** ezt be kell jelenteni a megyei Nemzeti Tanácsnak, [illegible] a megyei központi nemzetőrség parancsnoksága [illegible].

A nemzetőrség végleges szervezés [illegible] a népkormány rövid időn belül ki fogja hirdetni, amelyben [illegible] kijelentették, hogy a **Nemzetőrséget katonákból kell szervezni,** egyelőre annyit kell felvenni, hogy a még hazatérő katonák is felvétessenek. A költségeket a községeknek kell egyelőre előlegezni, de [illegible] a központi kormány azt megtéríti.

A végrehajtó bizottság **ellenőrzi a hadisegélyeseket is** és akinek ez ellen panasza van, azt azonnal intézze el és az olyan panaszokat, amiket nem tud elintézni, jelentse be a megyei Nemzeti Tanácsnak, hogy orvosolhassák.

Az egyes járásbeli községek Néptanácsaiból alakított végrehajtó bizottságai [illegible] össze a járás székhelyén a járásnak egy 5 tagu járási végrehajtó bizottságot. Ennek kötelessége [illegible] a járási közigazgatás ellenőrzése.

Polgártársak!

Az ország sorsa, a nép jobbléte és boldogabb jövője attól függ, hogy ezeket megtegyétek és mindenütt fentartsátok a közrendet. A rendzavarókkal pedig ugy bánjatok, mint a nép legnagyobb ellenségével.

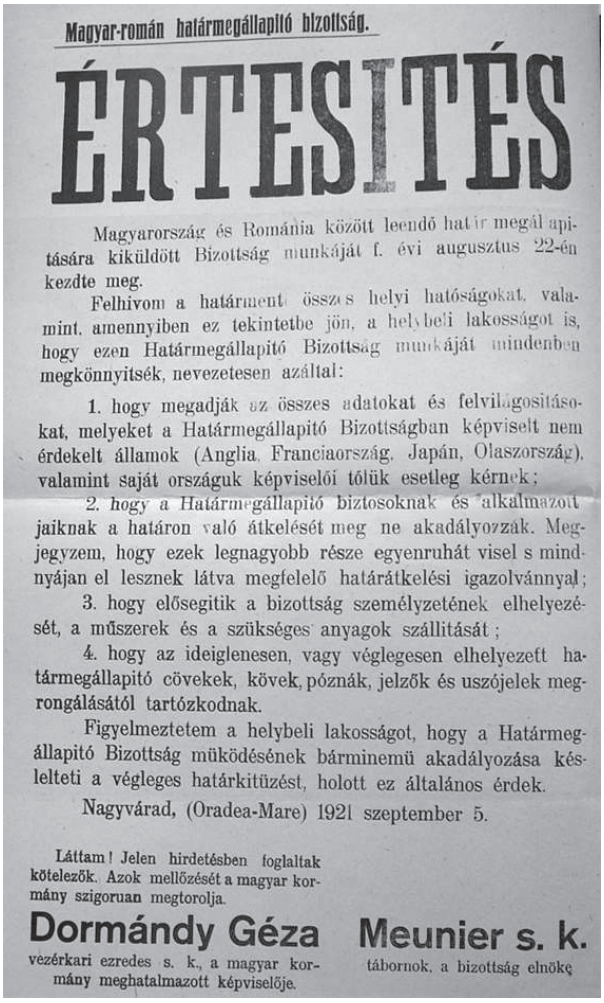
Nagyvárad, 1918. november 8.

Hazafias üdvözlettel

Biharvármegye Nemzeti Tanácsa.

Plakát 1918-ból

Csak egy mondatot szeretnék ebből a felhívásból kiemelni, amely örökérvényű, de sajnos soha nem veszik figyelembe: *„nem a nép van a vezetőkért, hanem a vezetők a népért”.*

Magyar-román határmegállapító bizottság.

ÉRTESITÉS

Magyarország és Románia között leendő határ megállapitására kiküldött Bizottság munkáját f. évi augusztus 22-én kezdte meg.

Felhivom a határment összes helyi hatóságokat, valamint, amennyiben ez tekintetbe jön, a helybeli lakosságot is, hogy ezen Határmegállapitó Bizottság munkáját mindenben megkönnyitsék, nevezetesen azáltal:

1. hogy megadják az összes adatokat és felvilágositásokat, melyeket a Határmegállapitó Bizottságban képviselt nem érdekelt államok (Anglia, Franciaország, Japán, Olaszország), valamint saját országuk képviselői tőlük esetleg kérnek;

2. hogy a Határmegállapitó biztosoknak és alkalmazott jaiknak a határon való átkelését meg ne akadályozzák. Megjegyzem, hogy ezek legnagyobb része egyenruhát visel s mindnyájan el lesznek látva megfelelő határátkelési igazolvánnyal;

3. hogy elősegitik a bizottság személyzetének elhelyezését, a műszerek és a szükséges anyagok szállitását;

4. hogy az ideiglenesen, vagy véglegesen elhelyezett határmegállapitó cövekek, kövek, póznák, jelzők és uszójelek megrongálásától tartózkodnak.

Figyelmeztetem a helybeli lakosságot, hogy a Határmegállapitó Bizottság müködésének bárminemü akadályozása késlelteti a végleges határkitüzést, holott ez általános érdek.

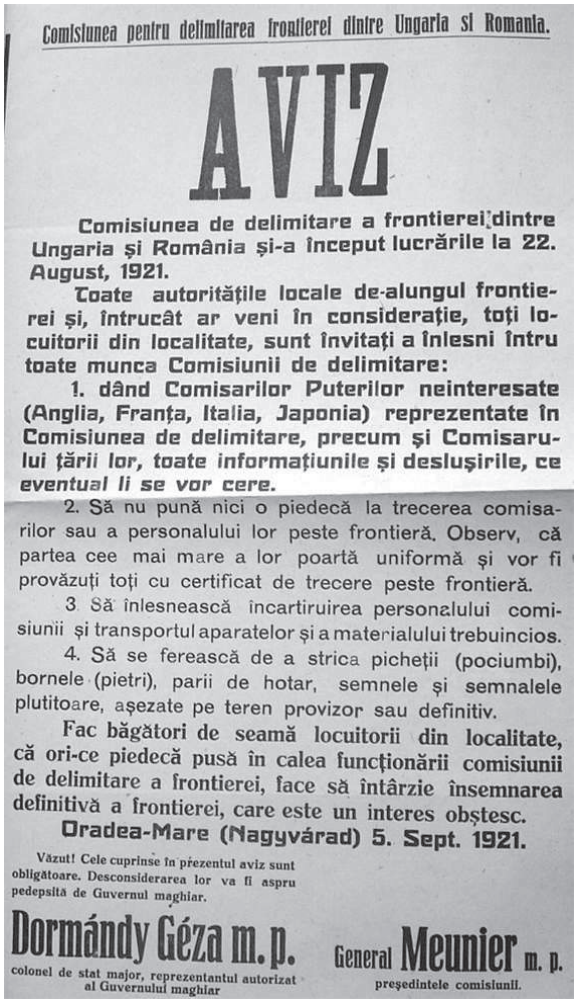
Nagyvárad, (Oradea-Mare) 1921 szeptember 5.

Láttam! Jelen hirdetésben foglaltak kötelezők. Azok mellőzését a magyar kormány szigoruan megtorolja.

Dormándy Géza
vezérkari ezredes s. k., a magyar kormány meghatalmazott képviselője.

Meunier s. k.
tábornok, a bizottság elnöke

A magyar nyelvű felhívás

Comisiunea pentru delimitarea frontierei dintre Ungaria si Romania.

AVIZ

Comisiunea de delimitare a frontierei dintre Ungaria și România și-a început lucrările la 22. August, 1921.

Toate autoritățile locale de-alungul frontierei și, întrucât ar veni în considerație, toți locuitorii din localitate, sunt învitați a înlesni întru toate munca Comisiunii de delimitare:

1. dând Comisarilor Puterilor neinteresate (Anglia, Franța, Italia, Japonia) reprezentate în Comisiunea de delimitare, precum și Comisarului țării lor, toate informațiunile și deslușirile, ce eventual li se vor cere.

2. Să nu pună nici o piedecă la trecerea comisarilor sau a personalului lor peste frontieră. Observ, că partea cee mai mare a lor poartă uniformă și vor fi provăzuți toți cu certificat de trecere peste frontieră.

3. Să înlesnească încartiruirea personalului comisiunii și transportul aparatelor și a materialului trebuincios.

4. Să se ferească de a strica pichetii (pociumbi), bornele (pietri), parii de hotar, semnele și semnalele plutitoare, așezate pe teren provizor sau definitiv.

Fac băgători de seamă locuitorii din localitate, că ori-ce piedecă pusă în calea funcționării comisiunii de delimitare a frontierei, face să întârzie însemnarea definitivă a frontierei, care este un interes obștesc.

Oradea-Mare (Nagyvárad) 5. Sept. 1921.

Văzut! Cele cuprinse în prezentul aviz sunt obligătoare. Desconsiderarea lor va fi aspru pedepsită de Guvernul maghiar.

Dormándy Géza m. p.
colonel de stat major, reprezentantul autorizat al Guvernului maghiar

General Meunier m. p.
președintele comisiunii.

A felhívás román nyelven

A háborúk egyik, talán legfájdalmasabb következménye a határok megváltoztatása, a területek átsorolása. A békeszerződések aláírásakor soha nem azokat kérdezik meg, akiket érint, hanem egy tárgyalóasztalnál döntenek ezrek, százezrek, s néha milliók sorsáról − egy tollvonással.

Az új határok kijelölése során is számítottak a lakosság segítségére. Több szempontból is. Egyik az volt, hogy a terepen segítsék a jelenlévő − mindkét oldalról delegált − mérnökök, katonák, diplomaták munkáját. Másik feladat már nehezebb volt. Ugyanis az új határ közelében lévő települések hangulatára és az ott lakók befolyásolhatóságára is figyelemmel kellett lenni. Érthető ez, hiszen egyik nemzetiség se szeretett volna a másik anyanyelvű nép fennhatósága alá kerülni. Rémtörténetekkel próbálták a saját oldalukra állítani a másikat, hiszen azt próbálták sugallni, hogy ellenkező esetben nagyon rossz világ vár rájuk.

Az új határ kijelölését egy nemzetközi bizottság végezte. Erre szintén a plakátokon hívták fel a figyelmet. A három nyelvű– magyar, német, román – felhívás a határkijelölő bizottság munkájának segítésére szólította fel a lakosságot. A határjelek megrongálásától is óv mindenkit.

A háborús propagandagépezet a kezdetektől működött. A lakosság megnyerése nagyon fontos volt. Próbálták úgy beállítani a katonai szolgálatot, a harcokat, mint egy mindig győzelemmel és dicsőséggel kecsegtető eseményt. Az egyenruha szépsége a fiatal lányok szívének megdobogtatására, míg a fronton elért sikerek bemutatása a közhangulat javítására szolgált. Legkönnyebben úgy tudták mindezt népszerűsíteni, hogy a frontról színes képeslapokat küldhettek a harcoló katonák, de a civil életben is hasonló lapokat küldtek szinte minden alkalomra: névnapra, karácsonyra, húsvétra az emberek.

Hindenburg csapatainak győzelme képeslapon

Monospetriben a kutatásaim során az egyik szekrény fiókjának mélyéről olyan képeslapok kerültek elő, amelyek méltón mutatják be ezt a fajta hangulatkeltést. A harcokat bemutató képeslapok azt sugallták, hogy a katonaélet csupán sikerekből áll.

Karácsonyi üdvözlet a frontról

A humorosabb képeslapok szintén azt a célt szolgálták, hogy szimpatikussá, kedveltté tegye az egyenruhásokat, a katonákat s ezáltal magát a háborút is.

Egy humoros képeslap

A fenti képeslapra nyomtatott versike is azt próbálja a címzettnek elmondani, hogy a katonaélet vidámsága és könnyedsége mindenki számára elviselhető. A versike a következő:

„Ide nézzen mindenki, kit illet,
Fel van írva, mint a végítélet:
Ha nem jutok birtokába bornak?
Meg kell adnom magamat a sorsnak.”

Időnként még előkerülnek a frontról írt levelezőlapok, fényképek, iratok. Aztán szép lassan elkopnak az emlékek és a háború már csak a múlté lesz.

Viszont felejtenünk nem szabad! Éppen ezért emelünk emlékműveket, kegyeleti helyeket, ahol megemlékezhetünk harcoló katonáinkról, hőseinkről: a háborúk áldozatairól.

Világháborús emlékmű a templomkertben

Monospetri is sokat áldozott a háborúért: fiúkat, férfiakat, testvéreket, apákat adott a frontnak. Sokan voltak kint a csatamezőn és voltak, akik soha nem tértek vissza. Őróluk emlékeztek meg 2006. október 29-én egy különleges emlékmű felavatásával a helybeliek. A két márványoszlop a két világháborút jelképezi s ha egy bizonyos helyről nézzük, akkor az oszlopból kivágott részek egy keresztet alkotnak. Egy keresztet, amely jelképezi a szenvedéseket a háborúban, a fájdalmat az ottmaradt szeretteinkért s végül a hitet a szebb jövőben. A hitet, amely vallásként erőt ad és a hitet, amely az összefogás erejét sugallja felénk. Tudjuk: nem volt hiábavaló az áldozat, amelyet katonáink hoztak értünk. Rájuk és családjukra kell gondolni akkor, amikor elhelyezzük a koszorúkat, az egyszerű virágcsokrokat, vagy csak megállunk és egy főhajtással köszönünk nekik.

Emlékműavatás: 2006. október 29.

Az emlékmű felavatásakor még a természet is kimutatta fájdalmát, hiszen hideg szél fújt és a felhőkből időnként esőcseppek, az ég könnyei hullottak ránk. Tempfli József püspök úr áldása után a helyi egyházak is elmondták imáikat és ők is megáldották azt a két márványtömböt, amely Monospetri hőseinek arany betűkkel bevésett neveit viseli.

Koszorúzás 2008-ban

A harcban elhunytak nevei ott olvashatók a márványoszlopok oldalán, hogy soha ne felejtsük el őket s még unokáink is tiszteljék hősiességüket, bátorságukat, önfeláldozásukat. Neveiket őrizze meg ez a könyv is:

1914-1918

Ádány Lajos, Árpási Menyhért, Bagleda Mihály, Bodor Petru, Csilik József, id, Csilik Geráj János, Dunai Gyula, Grezs Mihály, Krivánszki János, Miheller József, Takács István, Trum József, Vasadi József, Vámos József.

1939-1945

Ali József, Bán Janos, Blaskó János, Burka Sándor, Csilik Geráj János, Csomós István, Drahó Lajos, Dubik Ferenc, Dunai István, Dunai Lajos, Dunai Pál, Fekete József, Heider József, Heider Marton,Kozák Károly, Muszka Janos, Pap István, id. Scheck György, Selinga Imre, Sóki József, Szilágyi József, Takács József, Trum István, Végső András, Zelina Janos, Zelina József.

Az emlékművön olvashatjuk Petőfi Sándor költői látomását:

„Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
S áldó imádság mellett,
Mondják el szent neveinket.”

Petőfi Sándor: Nemzeti dal

Természetesen két nyelvű felirat is mutatja, hogy milyen alkalomból lett az emlékmű felállítva s ezt kik támogatták. Az emlékműbe vésett szövegek a következők:

Emeltetett 2006 októberében
a monospetri I. és II. világháború
hőseinek emlékére és tiszteletére
a templom fennállásának 80. évfordulóján.

Ridicat in octombrie 2006
in Memorial Eroilor din satul Petreu
căzuţi in primul şi al doilea război mondial.

Készült a monospetri keresztény egyházak,
a vedresábrányi polgármesteri hivatal,
a helyi RMDSZ és NDF támogatásával.

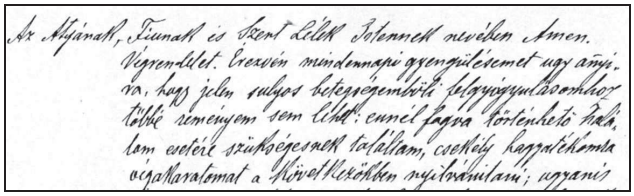
A polgármesteri hivatal is elhelyezi koszorúját

Ez az emlékmű – és még oly sok az országban, a Kárpát-medencében, Európában, a világon – arra figyelmeztet mindenkit, hogy értelmetlen öldökléssel, kegyetlen gyilkolással nem lehet semmit elérni, hiszen minden esetben csak az ártatlanok szenvednek. Az ártatlanok vére pedig nem old meg semmit. A győztesek se örülhetnek felhőtlenül, hiszen a veszteség mindenhol óriási. Rá kellene végre döbbenniük a nagy politikusoknak, hogy senki nem lehet csupán statisztikai adat, nem lehet tehetetlen bábu. Tudomásul kell venniük, hogy mi érző szívű, családszerető emberek vagyunk, akik nem a céltalan öldöklés és gyűlölet pártján vagyunk. A szeretet és a megértés az, amiért élni érdemes.

Meg kell változnia a világnak, meg kell változtatnunk a világot. Csakis ez lehet az egyetlen célunk.

TEMETÉSEK

Minden család életében eljön az a pillanat, amikor valakitől – általában a legidősebbektől – el kell véglegesen búcsúzni. A halál közeledtével a vallásos emberek magukhoz hívatták a helyi papot, aki az utolsókenet szentségében részesítette a távozni készülőt. A vagyonosabbak végrendeletet készítettek a hátramaradottaknak, a szegényebbek pedig csak jó tanácsokkal látták el szeretteiket.

Egy 1874-ben írt végrendelet első sorai

A halál beállta után a halottat a háznál lett felravatalozva. Átöltöztették a legszebb (vagy halotti) ruhájába, gyertyát gyújtottak, a házban található tükröket letakarták. Estére jöttek a rokonok, az ismerősök, a szomszédok s megkezdődött a virrasztás, mely folyamatos imádkozásból és zsoltárok éneklésből állt. A virrasztás s magára a temetésre való előkészület összehozta a családot, a rokonságot. Nyilván elsődleges volt a gyász, az első órákban a sírás, de a feltétlenül szükséges dolgokat ettől függetlenül el kellett intézni: a sírgödör kiásatását, a koporsó elkészíttetését, az egyházi ceremónia és az időpont megbeszélése, egyeztetése.

A háztól való temetés egyik fő kelléke a fekete drapéria, amivel a bejárati ajtót „díszítették”. Ezzel tulajdonképpen kifelé is jelezték a családot ért gyászt s egyben megadták a halottnak az utolsó útja előtti szép búcsú lehetőségét.

Ravatal az udvaron

A temetés napján a halott az udvaron lett felravatalozva, hiszen itt minden ismerős, szomszéd és rokon el tudott búcsúzni a távozótól. A temetésen részt vevők itt kezdték el imáikat és énekeiket. A halott ekkor még nem volt letakarva, így mindenki megnézhette még egyszer, utoljára.

Egy utolsó ima a ház udvarán

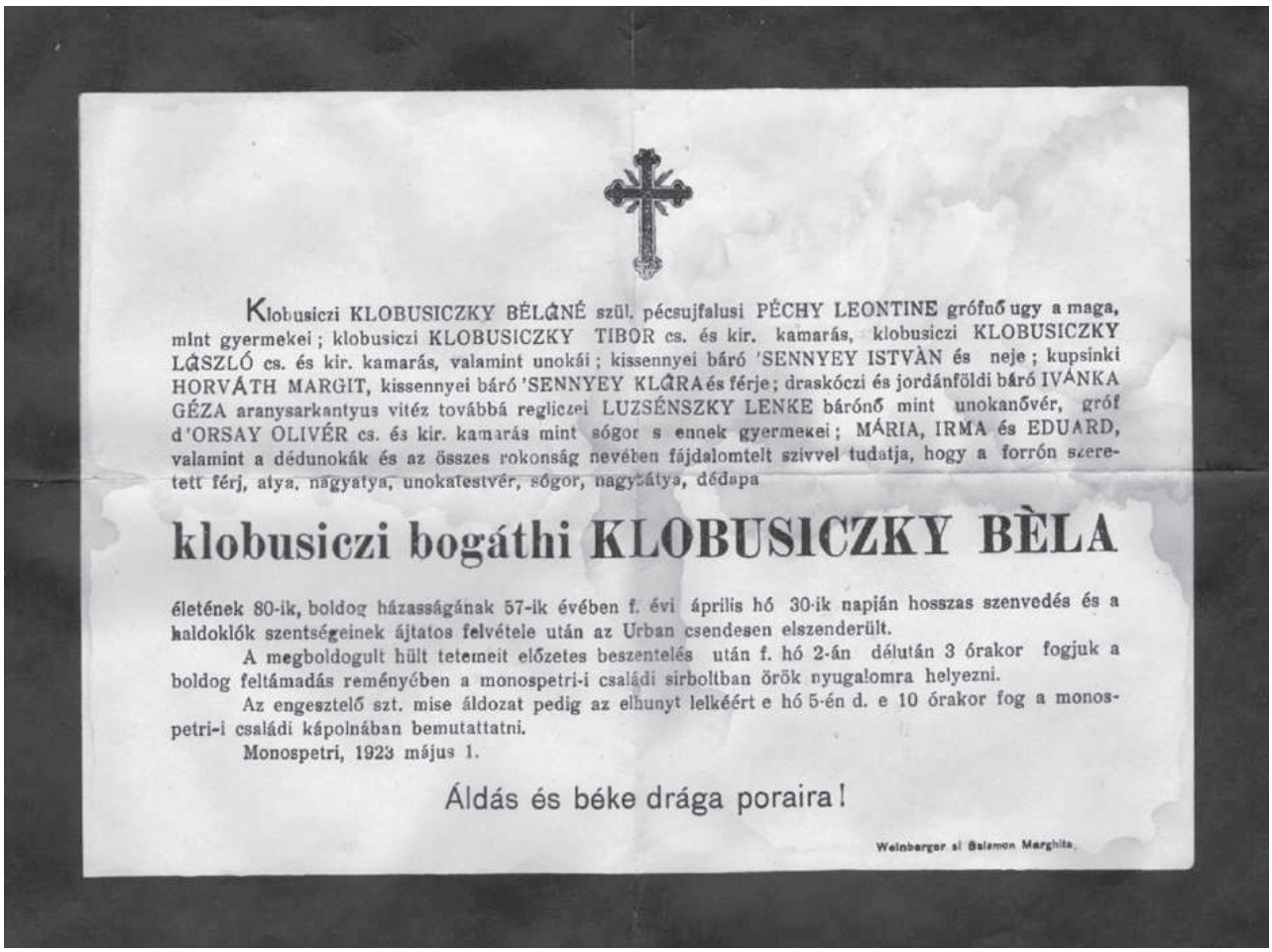
A pap és a ministránsok megérkezésével elkezdődött a búcsúztatás szertartása. Az egyházi búcsúszöveg és a halottaknak szóló ima elhangzása után elindult a gyászmenet a temető irányába.

A halottaskocsira feltették a lezárt koporsót és a koszorúkat, a virágokat. A halottas háztól a temetőig tartó útvonalon a gyászolók imáikkal és szent énekekkel búcsúztak a halottól.

Halottaskocsi és a gyászmenet

Maga a temetés mindig a megfelelő vallás szertartási előírásai szerint zajlott le. Az előkészületek, valamint az egész temetés lebonyolítása a család feladata volt. A fájdalom és a részvét együttesen érintette a rokonságot, de a szomszédokat, ismerősöket is. Egymás segítői, a másik támaszai voltak a nehéz napokban. A rokonság és az ismerősök értesítése levélben, vagy szóban történt. A tehetősebbek természetesen elegáns gyászjelentéssel tudatták mindenkivel a szomorú eseményt.

Klobusiczi KLOBUSICZKY BÉLÁNÉ szül. pécsujfalusi PÉCHY LEONTINE grófnő ugy a maga, mint gyermekei ; klobusiczi KLOBUSICZKY TIBOR cs. és kir. kamarás, klobusiczi KLOBUSICZKY LÁSZLÓ cs. és kir. kamarás, valamint unokái ; kissennyei báró 'SENNYEY ISTVÁN és neje ; kupsinki HORVÁTH MARGIT, kissennyei báró 'SENNYEY KLÁRA és férje ; draskóczi és jordánföldi báró IVÁNKA GÉZA aranysarkantyus vitéz továbbá regliczei LUZSÉNSZKY LENKE bárónő mint unokanővér, gróf d'ORSAY OLIVÉR cs. és kir. kamarás mint sógor s ennek gyermekei ; MÁRIA, IRMA és EDUARD, valamint a dédunokák és az összes rokonság nevében fájdalomtelt szivvel tudatja, hogy a forrón szeretett férj, atya, nagyatya, unokatestvér, sógor, nagybátya, dédapa

klobusiczi bogáthi KLOBUSICZKY BÈLA

életének 80-ik, boldog házasságának 57-ik évében f. évi április hó 30-ik napján hosszas szenvedés és a haldoklók szentségeinek ájtatos felvétele után az Urban csendesen elszenderült.

A megboldogult hült tetemeit előzetes beszentelés után f. hó 2-án délután 3 órakor fogjuk a boldog feltámadás reményében a monospetri-i családi sirboltban örök nyugalomra helyezni.

Az engesztelő szt. mise áldozat pedig az elhunyt lelkéért e hó 5-én d. e 10 órakor fog a monospetri-i családi kápolnában bemutattatni.

Monospetri, 1923 május 1.

Áldás és béke drága poraira!

Weinberger si Salamon Marghita.

Klobusiczky Béla gyászjelentése

A gyászjelentésen szerepelt a gyászoló családtagok névsora – természetesen a közelállóké – s a rokonok, a rokonsági fok meghatározásával.

A kezembe került egyszerű kivitelezésű gyászjelentés, – mely Klobusiczky Béla halálát közli – felsorolja a közelállók névsorát. Ebből megtudhatjuk, név szerint kik és milyen tisztségviselők voltak a családban. A halál pontos ideje is szerepel rajta s halál előtti időszak is az alábbi szavakkal*: „… hosszas szenvedés és a haldoklók szentségeinek ájtatos felvétele után az Úrban csendesen elszenderült."*

A gyászjelentésen szerepel, hogy *a „megboldogult hűlt tetemeit"* a családi sírboltba helyezik. Ez a családi sírbolt tulajdonképpen a kastély udvarán álló kápolna alatt volt kialakítva.

Az elhunyt tiszteletére mindenkor egy engesztelő szentmise is lett bemutatva a helyi templomban. Klobusiczky Béla esetében – mint a gyászjelentésen is olvasható – a kápolnában lett megtartva a gyászmise, már csak azért is, mivel ekkor még nem volt felépítve a mostani templom.

A temetés után a család meghívta a rokonságot a házhoz, egy halotti torra. Ez tulajdonképpen a rokonság összejövetele volt, ahol felelevenítették az elhunyt életét. Felidézték szokásait, viselkedését, munkabírását és jóságát. Bármilyen emberről is volt szó, ilyenkor a rosszat el kellett felejteni.

Az elhunyt emléke ilyenkor csak megerősítette a rokoni szálakat. A finom falatok feltálalása és elfogyasztása során sokszor úgy érezték, hogy az eltávozott személy is ott van velük. Az evés és az ivás elterelte a gondolatokat a gyászról, hiszen az még nagyon sokáig ott volt a közvetlen családtagok lelkében. A fekete gyászruha hosszú hónapokig jelezte az eltávozott ember iránti tiszteletet és szeretetet.

A temetés során nem véglegesen búcsúztak el a halottól, hiszen emlékét sokáig meg szerették volna őrizni, mégpedig szokatlan formában. Vannak fejfák, síremlékek, melyek csak az elhunyt adatait viselik. Ezek szűk információk. Ha alaposabban körbenézünk, észrevesszük, hogy némely sírkőn üzenetek vannak. Üzenetek az elhunytnak, üzenetek az elhunytról, üzenetek a temető látogatóinak.

Mi lett belőlem? Temetői fejfa,
Mely a világnak egy nevet mutat…
Ady Endre: Temetetlenül

Ady Endre sorai valóban érzékletesen, szemléletesen tárja elénk a fejfákról gondolatait, mely tulajdonképpen az ember utolsó állomásának jele az utókor felé. Ez a jelzés lehet szűkszavú vagy terjedelmes, szöveges vagy képes információ. Mindenképpen szükség van rá. Ez által élhet tovább az emberek emlékezetében az, ki e fejfa vagy sírkő alatt nyugszik.

TEMETŐK

Halálunk utáni létünkről minden kultúra másként vélekedik. Némely tan a reinkarnációt hirdeti, mely szerint halálunk után más élőlényben élünk tovább. A keresztény hit szerint eljön a feltámadás, amikor újra testet öltünk, hiszen lelkünk tovább él a túlvilágon.

A lélek halhatatlansága s a hit, hogy a végítéletkor a test újra egyesül a lélekkel, eleve meghatározta a temetők misztikumát. A temetés helye ezáltal nagyon nagy jelentőssséggel bír mind a mai napig. A temető kijelölése után azt az egyház felszenteli s ettől kezdve szent helynek kell tekinteni. Mi magunk is úgy viselkedünk ezen a helyen, mint akik vigyáznak az itt nyugvók „örök álmára". Hiszen halottaink csak időlegesen pihennek, „alszanak" itt. A hely hangulata adott, így a viselkedésformánk is ehhez igazodik, hiszen ide mindig megfelelő méltósággal és tisztelettel „látogat" mindenki.

A temető és a kápolna

Ez a hely az emberiség számára a végállomás, mégis úgy jövünk ide, mint akik meglátogatják a rokonaikat, ismerőseiket. Emlékük tovább él bennünk mindaddig, amíg fokozatosan egyre ritkábbak lesznek ezek a „furcsa találkozások" s végül csak évente egyszer, vagy még ennyiszer se jövünk ki hozzájuk. Ez nem azt jelenti, hogy véglegesen elfelejtjük elhunyt szeretteinket, hanem csupán jelzi az élet folytonosságát.

A megszentelt temetőben csak olyanok találhattak végső nyugalomra, akik természetes halállal távoztak az élők sorából. Régebben az öngyilkosokat az egyház nem engedte be erre a területre. Nekik csak a temető árka, vagy a temetőn kívüli rész juthatott. Itt Monospetri temetőjében a temető sarkába kerültek azok, akik önkezükkel vetettek véget életüknek.

A temetkezési kultúra nemcsak a belső, a lelki viszonylatban változott meg, hanem külsőségeiben is. Az emberek a lelki fájdalmaikat szeretik megosztani rokonaikkal, szomszédjaikkal. Ez természetes, hiszen a gyász ezáltal is könnyebbé válik.

Az eltemetett hozzátartozó sírját a rokonság mindig az anyagi körülményeikhez mérten jelölte meg. A tehetősebbek kőből faragott síremléket állított, a szegényebbje fakeresztet.

Monospetriben találkozhatunk olyan síremlékekkel, melyeket nem a család, hanem a munkaadó állított a sok éves hűséges szolgálatért. Egyik ilyen a régi temetőben található. Megható érzés és valóban minden elismerést megérdemel az, aki több évi hűséges szolgálatért sírkövet ajándékoz alkalmazottjának. Ilyen volt Klobusiczky Béla, aki nem feledkezett meg első kocsisáról halála után se.

Az első kocsis síremléke

A fiatalon elhunyt kocsis sírkövére ez a felirat került:

Molnár János
élt 43 évet
meghalt 1897 November havában
Mint első kocsis 27 éves
hűséges szolgálata emlékére
adta e sírkövet
KLOBUSICZKY BÉLA

De van itt még néhány érdekes síremlék, sírkő, melyek sok mindenről tájékoztatnak bennünket és vajon mennyi mindent tudnának még mesélni azokról, akik alattuk nyugszanak. Vajon miként halhatott meg az a huszár, akinek a sírkövére ezt vésték:

CSOMÓS ISTVÁN
Kecskeméti huszár
Hírvivő

Vajon szolgálat közben érte a halál? Milyen hírekkel száguldott a poros országutakon? Itteni lakos volt, vagy csak itt lett eltemetve?

Kérdések, amelyekre már nem kapunk választ. Mindenesetre egy kis fantáziával szép kis kalandregényt lehetne ebből összehozni.

Sétáljunk tovább a temető csendjében újabb és újabb érdekességeket lehet felfedezni. A régi temetőrészen csak kevés fejfa maradt meg. Néhány megcsonkult, elkorhadt maradvány jelzi a sír helyét, de van néhány még egészben maradt is, bár ezeken a felirat már olvashatatlanná vált. Csak a hozzátartozók, a rokonok, – akik évente kijárnak ide megemlékezni, virágot elhelyezni, – csak ők tudják, kik nyugszanak ott, a már szinte jeltelen halmok alatt. Van néhány kőből faragott síremlék is ezen a részen. Sajnos a feliratok ezeken is kopottak, olvashatatlanok. Néhányon azonban nagy nehézségek árán sikerül megfejteni az idő által elkoptatott feliratokat.

Reszkovszky Jakab sírja

Ilyen például Reszkovszky Jakabé is. Sírfelirata már alig olvasható, de sikerült még időben rögzíteni:

Itt nyugszik
RESZKOVSZKY JAKAB
Élt 96 évet
60 évi hűséges szolgálatáért
hála jeléül a
KLOBUSICZKY CSALÁD

Ha most kimegyünk a temetőbe, jobb oldalt láthatjuk, a régi sírokat már csak kisebb domborulatok jelzik. Közöttük sétálva, bizony vigyázni kell arra, nehogy a kiemelkedő részekre lépjünk, hiszen az alatt ott nyugszik egy régen eltemetett szomszéd, vagy rokon. A mai napig nincs feltérképezve, felparcellázva a temető, így nem lehet tudni, hogy a jeltelen sírok kinek a csontjait őrzik. Pedig nagyon érdekes lenne, ha meg tudnánk határozni az első ide temetett személy sírjának a helyét.

Vannak viszont olyan személyek, akik elöljárói voltak Monospetriben, s így az itt megtalálható sírja előtt lehet munkásságát megköszönni. Ilyen volt a következő is:

A jegyző sírja

A kissé megdőlt sírkőre a következőket vésték:

Itt nyugszik
UJHÁZY MÁRTON
MonosPetri községnek
volt 27 éven át jegyzője
élt 76 évet
meghalt 1893. jun. 3.
Béke poraira

Monospetri történelme, története – kissé hiányosan ugyan, – de a temetőben is nyomon követhető, hiszen az itt eltemetett elöljárók, cselédek, egyházi emberek csak sírköveikkel tudnak üzenni.

Az üzenetek egyszerűek, hiszen elég, ha csak foglalkozásuk, tevékenységük van a sírkőbe vésve, máris tudhatjuk, miként éltek, mivel szolgálták a közösséget.

A családok kapcsolatai is kiolvashatók a sírfeliratokból. A férj és feleség neve megmutatja, ki honnan származott, kik voltak őseik, kikhez tartoztak. Ezáltal is erősödik az emberek, az itt élő lakosság kapcsolata, hiszen valamilyen vonalon rokoni szálak fűzik őket össze.

Az elhunytra való megemlékezés, a halál utáni kapcsolat is folyamatos. A sírokra helyezett, vagy ültetett virág, a sírban nyugvó lelki üdvéért égő gyertya mutatja, hogy a kapcsolat folyamatos, az emlék meg-megújuló. A sír előtt állva, az elhunyt lelki üdvéért elmondott ima pedig segít abban, hogy a kezdeti fájdalmak megszűnjenek s melyet majd egy erős emlékezés vált majd fel.

Ujvári László c. esperes plébános síremléke

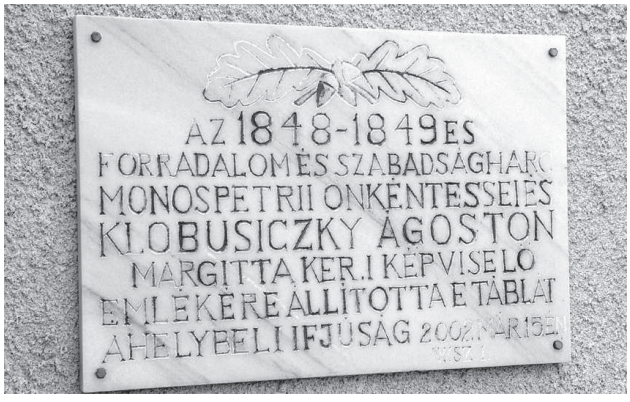
Nem szabad elfeledkezni arról a síremlékről sem, mely egy idegen nemzet fiaiért lett emelve. Két német katonáról van szó. Ők itt harcoltak s társaikkal együtt – mint ahogy azt az elbeszélésekből megtudtam – az itt élő emberekkel tisztességesen viselkedtek.

Lehet, hogy vannak olyanok, akik az egyik vagy a másik csoporthoz tartozó katonákat elítélik, s talán még a síremléküket is a földdel tennék egyenlővé. Ezeknek az embereknek csak azt lehet felhozni meggyőző érvként: gondoljanak bele, ezek a katonák is csak felsőbb parancsra kerültek erre a számukra idegen vidékre, ismeretlen emberek közé. Éppen úgy, mint azok a magyar katonák, – esetleg a hozzátartozóink – akik innen Monospetriből lettek az orosz, vagy más frontra vezényelve, s ott érte őket halálos seb, ott haltak meg idegen földön, hazájuktól, kedvesüktől, szeretteiktől nagyon, de nagyon távol. S bizony milyen jó érzés azt hallani, vagy a híradásokban látni, hogy a mi rokonainkat, ismerőseinket fedő sírhantokat az ottani emberek gondozzák, ápolják. Azokon a vidékeken, a háború idején a magyar katona akkor ellenségnek számított s az is volt, bármiképp is szeretnénk ezt másképpen értékelni. Ezek után, ha az ottani emberek tudtak élni a megbocsátás, a szeretet eszközével, akkor mi se legyünk mások. Gondozzuk ezeket a sírokat, helyezzünk rá virágokat a rokonaik helyett, hiszen a távoli orosz mezőkön is kerül néhány szál virág az elesett magyar katonák sírjára.

Két német katona síremléke

A II. világháború végén a szovjet csapatok benyomulását az itt állomásozó német erők próbálták megakadályozni. A váratlan túlerővel szemben végül nem sikerült az ellenállás, így a német egység visszavonulásra kényszerült. A szovjet katonák megállítására a dombtetőn ottmaradt két német katona. Ők biztosították egységük zavartalan visszavonulását. Életükkel fizettek érte. A helyi Német Demokrata Fórum síremléket állított a két német katonának.

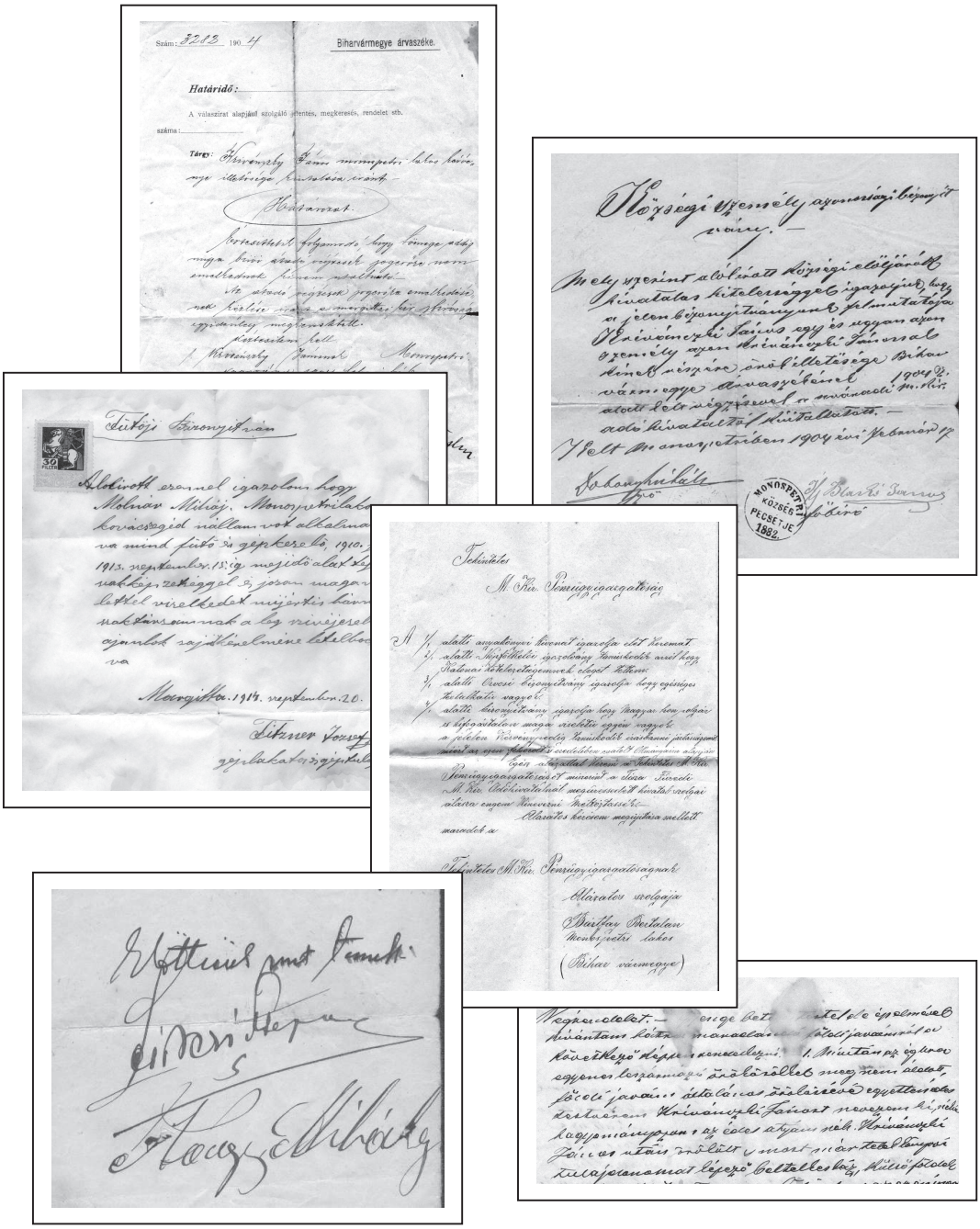

Emléktábla a kápolna falán

Akik a hazáért harcoltak és jeltelen sírban várják a feltámadást, azokról se feledkeztek meg utódaik. A templomkertben álló emlékmű a két világháborúban elesettek emlékére lett felállítva.

Az 1848-1849-es szabadságharc hőseiről se feledkeztek meg az itt élők. Emléktábla hirdeti hősiességüket. Minden március 15-én koszorúzással egybekötött kis ünnepséggel elevenítik fel küzdelmüket, s harcukat.

7

A haza te vagy, szőröstül-bőröstül, testi és lelki mivoltodban;
ő szült, ő temet el, őt éled és fejezed ki, mind a nyomorult,
nagyszerű, lángoló és unalmas pillanatokban, melyek összessége
életed alkotja. S életed a haza életének egy pillanata is.

Márai Sándor

DOBOZY JEGYZŐ

Sikkasztás, pénzzel való visszaélés, mások megkárosítása sajnos itt Monospetriben se volt ismeretlen. Minden ember arra törekedik, hogy ha egy kis vagyonhoz, egy kevés pénzecskéhez jut, akkor azt megsokszorozza, vagy legalábbis egy kissé megnövelje. A gazdák közössége, a falu lakossága is arra törekedett, hogy az itt élők életminősége javuljon.

Sajnos a magasabb pozícióban lévő funkcionáriusok visszaélhettek hatalmukkal. Többször megesett, hogy saját magukat helyezték előtérbe, a saját vagyonukat növelték a közösség kárára.

A jegyző háza 2008-ban

Monospetrire vonatkozó iratok kutatása során két, egymáshoz hasonló tartalommal bíró levél került kezeimbe. A véletlen úgy hozta, hogy az időrendben később íródott levélvázlat volt az első, amit elolvastam, majd le is írtam, illetve elemeztem. A kutatás azért érdekes, mivel újabb és újabb érdekességek kerülnek elő a fiókok mélyéről, a padlások elfelejtett zugából. Most is így történt. Az a *„tiszteletteljes fellebbezés”,* mely tartalmilag és dátum szerint is előbb lett leírva, azt találtam meg később.

Az időrend betartása végett, most előre veszem ezt a levelet, ezt a fellebbezést. A sors iróniája, hogy az itt élő emberek, az itt boldogulni vágyó közösség olyan elöljárókat kapott, akiknek tisztessége, becsületessége megkérdőjelezhető. Mindez a lakosság által megfogalmazott panaszlevelekből derül ki. Ez az első beadvány tulajdonképpen egy segélykiáltás, az egyszerű emberek által is gyanúsnak vélt jegyzőválasztás visszaéléseit tárja fel. De még ezen felül is olyan veszélyre hívják fel a figyelmet, amelyek – sajnos a második levélből ki is derül – később be is következtek.

Az 1900-ban írt *„tiszteletteljes fellebezése Drevenyák Zoltán és a bent írott monospetri közlakosoknak az 1899 decz. 30-án megtartott monospetri-i jegyzőválasztás megsemmisítése és újabbaknak elrendelése iránt”* címzéssel ellátott öt oldalas levél feltárja azokat a szabálytalanságokat, melyeket a tisztújításkor elkövettek. Mik is voltak ezek? Nézzük meg sorban! A fellebbezés így kezdődik:

„Bihar vármegye Margitai járás Monospetri nagyközségben az 1899. év deczember hó 30-ik napján megtartott községi jegyző választás ellen mély tisztelettel alulírottak fellebbezéssel élünk, mert Monospetri község képviselő testületének névjegyzéke 10. virilis[1] *és 10. választott képviselőtestületi tagokból és mindkét helyen 2-2 póttagból áll s ezen névjegyzékben Klein Ignácz mint virilis a választottak sorában is előfordul s úgy a választottak, mint a virilisek létszáma a törvényes 10-10 számot csak az ő személyével mutatják kiegészítettnek. Úgy a választott, mint a virilisek törvényben előírt 2-2 póttagjai helyett a tényleges állapot szerint csak 2 póttag van felvéve.*

A választottak sorában előfordul 3 elhalálozott egyén neve, kik még az 1898 év folyamán elhunytak, azonban ezen változtatás az akkori volt monospetri-i jegyző, Oppán Gyula által a törvényben előírott módozatok szerént a rendes időben való kiigazítás végett be nem jelentett és egy általában semminemű intézkedés nem lett megtéve arra nézve, hogy az elhaltak helyébe újabb tagok választassanak, illetve, hogy az elhaltak helyébe az az elhunyt választott képviselő testületi tagok helyébe belépő póttagok helyett 2 póttag és illetve egy rendes képviselőtestületi tag is beválasztassék.

A most említett 3 elhalálozott képviselőtestületi tag neveit igen szépen feltünteti a képviselőtestületi tagoknak ama névjegyzéke, mely az említett választási napon szerepelt, s melyeknek másolatát a most említett s megválasztott Dobozy Mihály – hogy jelen fellebbezésünk és panaszunkhoz csatolhassuk – kiadni határozottan megtagadott.

Nem mulaszthatjuk el, hogy e helyen alázatos tiszteletünk kifejezése mellett. Kérelmünkel oda forduljunk miszerint az általunk most emlitett a tisztujítás alkalmával behasznált Képv. Test. Tagok név jegyzékét mindenesetben méltóztasék eredetiben bekövetelni anyival is inkább, mert a most szönyegen lévő gordiuszi csomó megoldásához, s az általunk ez alkalommal meg felebezett. Monospetri-i jegyző választás megsemmisítéséhez ez lenne a valódi kúlcs.

Hogy a 6.és illetve 3 ével ezelött eszközölt tisztujítások alkalmával a Képv. Test. Tagok névjegyzékébe mily szabálytalanságok csúsztak be azt a jelen alkalommal fel nem tárhatjuk a menyiben ennek megállapitássára- a legszigorúbb vizsgálatt elvesztése mellett. A tekintetes törv. Hat. Bizottság van hivatva.

[1] Virilis = a legtöbb adót fizető

Ha nem volna bennünk egymás családunk s gyermekeink iránt csak egy parányi szeretett is ha elszegényítésünk nem tenné legszigorubb kötelleségünké az amugy is zilált vagyoni viszonyaink meg óvásátt: jelen fellebezésünktöl elállunk s nem Kérnénk az 1899.év deczember 30-án megejtett jegyzőválasztás megsemmisítésétt, de mert tokélettes tudatában vagyunk annak hogy a most megválasztott. Dobozy Mihály is csak olyan leend,, mind 2. elödje: Kérjük ezen választás megsemmisitését s a nagyméltóságú m. Kir: belügyminiszter úr 1886. év 2047.fz.határozata figyelembe vetelével egy ujabb választás elrendelését.

Az 1886 év XXII.t.sz:75.§.ának világos és félremagyarázhatatlan tartalma daczára épen Községünknek Kellett ama szerencsétlen hajóra ülni melyen az anyagi tönk szélére jutás a leg könyebb, hiszen itt az elöljáróság 6. vagy 8. tagja mint föbiró községi gazda Közgyám pénztáros s az esküszék egy része ugy szerepeltek nekünk mint vezércsillagaink, elöljáróink, de a törvény ellenére mert hiszen oka most említet szakasz 1. pontja szerint egymáshoz a vérség lánczával a legszorosabban kötötek lehet e egy ily elöljáróság argiusza alatt tiszta autunomia nem fér e községünk belkormányzatához kétség ily körülmények között még a tek. Törv. Hat: bizottság részéröl is?

A jegyző itatósa

A monospetri-i jegyző állás elnyerése tekintetes Nyisztor Alajos föszolgabiró úr által 5. Képesített jegyző lett jelölve s ezen 5 egyén közül Dobozy Mihály monospetri v. lakos mint Baranyi Gábor vedresábrányi jegyzősegédje- ki a helyettes köz jegyzöt 1899. évi április havától kezdve a választás határ napjáig monospetriben folton helyetesítette – lett - 11.szavazattal lett nyakunkra erőltetve községünk jegyzőjének egy másik jegyzőnek 11 szavazat nyerése ellenében.

Hát tekintetes törv. Hat:bizottság?! Mi ég és föld álomhatalom és törvény által egyaránt arra vagyunk kárhoztatva, hogy minden oly egyének Kinek a személye iránti bizalom ugy a vármegye hivatalnoki mint községünk közlakosai részétöl meg ingott. Községünk adjon asyiliummit? Nem! Nem hiszük, hogy mi volnánk egyedül az Istennek e tekintetben egyedül kiválasztott népei kik erre lennénk kárhoztatva de sött ellenkezöleg meg vagyunk gyözödve arról hogy a tekintetes törvény:hat:bizottsági meghalgatja Monospetri községének jelen fellebezését ecsetelő panaszkiáltásátt s nem fogja engedni hogy egy ily községet a kétes megélhetés rév partján – egy az aszt még jobban elömozditani látszó emberel meg nyomorítson az a 11. oly ember kiknek anyagi és vagyoni viszonyait a régi jegyzők ha bár mily úton is – meginogatván, egy helyettesnek sem declarálható jegyző némileg rendezni mutatta.

Nekünk ilyen ember, mint a már említett Képv. Testületi tagok által megválasztott jegyzőjük nem kell.-

Hát hol vagyon az megírva hogy egy népes Község bizal= az autunom jogot 11 oly ember gyakorolja, kiktől a köz lakosságnak a népnek bizalma már régen elfordult kikböl a jó akarat a közlakosság érdekeit illetöleg hiányzik kiknek ura a ″nemtörödömség″ s Istene a ″haszonérdek és az önzés″.-

A legközelebb volt Községi jegyzőnk Oppán Gyula a szegény községi jegyzö fizetéséböl valóságos főuri háztartást vitt háztája az örökös orgiák, zene melletti mulatozások szinhelye volt, és mégis vagyonosok olyan dolgott tett, melyek a mi elszegényítésünkett célozták, s melyek közül- mustrának ez alkalommal csak egyet említünk meg:″ e szegény község köznépe mely vagyonilag hajdan erös volt, a végelszegényedés arra siralmás fokozva jutott, hogy nincs Községünkben nehányat kivéveoly telekkönyvi birtokos, kinek teherlapja az Oppán Gyula volt jegyzö úr szives Közremüködése s szabályrendeletileg megállapított munkadiját tulhaladó zsíros honoráltatása mellett, tetemes összeggel ne sulytotta volna.″-

Most a midön községünk egyrészének fejében a meggondolás ütött tanyát, s kiki vagyoni viszonyait rendezni óhajtaná, említett jegyző úr Micske községbe választották meg.-

Hát ezek után nem méltó a felháborodása az egész közlakosságnak, bizalommal megajándékozott.- 11.oly ember ellen, s nem jogos és méltányos e kérelmünk, hogy ilyen ember nekünk jegyzönek nem kell, ha még az elöbb említett történetek után oly értelmi vezért dobnak a nyakunkba, kit a legbiztosabb forásból szerzett értesülésünk szerint már Biharmegye közönsége – bizonyosan nem a jó cselekedete miatt meg érdemelt jutalmául szolgálataiból végleg elbocsátott?

Nem teszünk mi külömbséget s nem is válogatunk mi a leendő jegyzönek személyében, de igen is a népszava Isten szavából kifolyólag megközelíthetjük azt, hogy küzdésünk és fáradozásunk árán közadónként összekupurgatott filláreinkböl oly szakképzett müvelt, hivatalát értö, a köznép bizalmát biró oly

munkaeröt nyerjünk, ki egy ilyen szerencsétlen helyzetbe sodort községnek mint Monospetri – feldult anyagi helyzetétt a régi mederbe juttassa.-

Ha a tekintetes törv:Hat:bizottság jelen fellebbezésünket joban mondva kérelmünkett és panaszunkat nem találja eléggé indokoltak jogos és méltányosnak: e helyen Ki jelentjük s kötellezük magunkat, hogy készek vagyunk bár mikor is a nagyméltóságu nagy: kir:belügy, miniszter úr mint kormányhatóság vagy Magyarország törvényhozó testületéhez mind anyian személyesen felmenni hogy sértett jogainak orvoslást majd annak idején bebizonyítandó s számtalan oldalról megtámadott becsületünk, Monospetri Község Közlakosságának becsülete:

Méltó satisfactist nyerjen.-

A midőn alázatos, esedezésünket megnyitjuk, a jegyző választás megsemmisitését s egy ujabbnak, - elrendeléseért tisztelettel esedezünk s vagyunk a tekintetes törvényhatósági bizottságnak

Mély tisztelettel

Alázatos szolgái:
Drevenyák Zoltán helyetes biró
Bradács István pénztárnok
Szabó János Közgyám
Bodor János I. eskütt
Bártfay Bertalan II. eskütt
Papp Demeter III. Eskütt
Dunay Páll IIII. Eskütt"

Ha alaposan átolvassuk ezt a kétségbeesett lakosok által írott levelet, valóban sok szabálytalanságot fedezhetünk fel. Ugyanakkor ez a levél egy segélykérő kiáltás is a korrupció, az összefonódás ellen. De sajnos nem sok jót várhattak a hatóságoktól, ezt ők is tudták, mégis megkísérelték a lehetetlent. Nézzük, milyen égbekiáltó szabálytalanságokat eszeltek ki a községre telepedő piócák:

1.) Klein Ignácz kereskedő a választási listán szabálytalanul két helyen is szerepel: a virilisták között és a választott képviselők között is. Tehát szavazata kétszer is szerepelhetett. Durva szabálytalanság volt ez, de ha azt hisszük, hogy nem lehet ennél nagyobbat elkövetni egy jegyzőválasztáson, akkor bizony tévedünk. Mint alább látjuk, Monospetriben még ezt a szabálytalanságot is felülmúlták.

2.) A jegyzőválasztáson a halott képviselőtestületi tagok is részt vettek. (És még azt mondják, hogy nincsenek kísértetek!) Ezek után természetes, hogy a szabálytalan választásról készült iratokat a jegyző nem adja át a panaszosoknak.

3.) A tisztújítás megismétlését kéri a lakosság, hiszen már az előző időszak is az elszegényedésükhöz vezetett. Ismerték régóta a szabálytalanul megválasztott Dobozy Mihályt s éppen ezért tudták jól, nem lesz különb, mint elődje: Oppán Gyula.

4.) Segélykiáltásuk reménykedő és fájdalmas: „*meg vagyunk gyözödve arról hogy a tekintetes törvény:hat:bizottsági meghalgatja Monospetri községének jelen fellebezését ecsetelő panaszkiáltásátt s nem fogja engedni hogy egy ily községet a kétes megélhetés rév partján".* Reménykednek a törvény tisztaságában.

5.) A régebben erős és jómódú községe elszegényedéséről már az előző jegyző is tehet, hiszen, amint a levélben is le van írva: „*A legközelebb volt Községi jegyzőnk Oppán Gyula a szegény községi jegyzö fizetéséböl valóságos főuri háztartást vitt háztája az örökös orgiák, zene melletti mulatozások szinhelye volt, és mégis vagyonosok olyan dolgott tett, melyek a mi elszegényítésünkett célozták…".* Nem csoda, hogy ilyen előzmények után egyik porcikájuk se kívánta a hasonló beállítottságú új hivatalnokot. Összekuporgatott pénzükből csak olyan jegyzőt szeretnének eltartani, aki valóban a lakosság érdekeit képviseli.

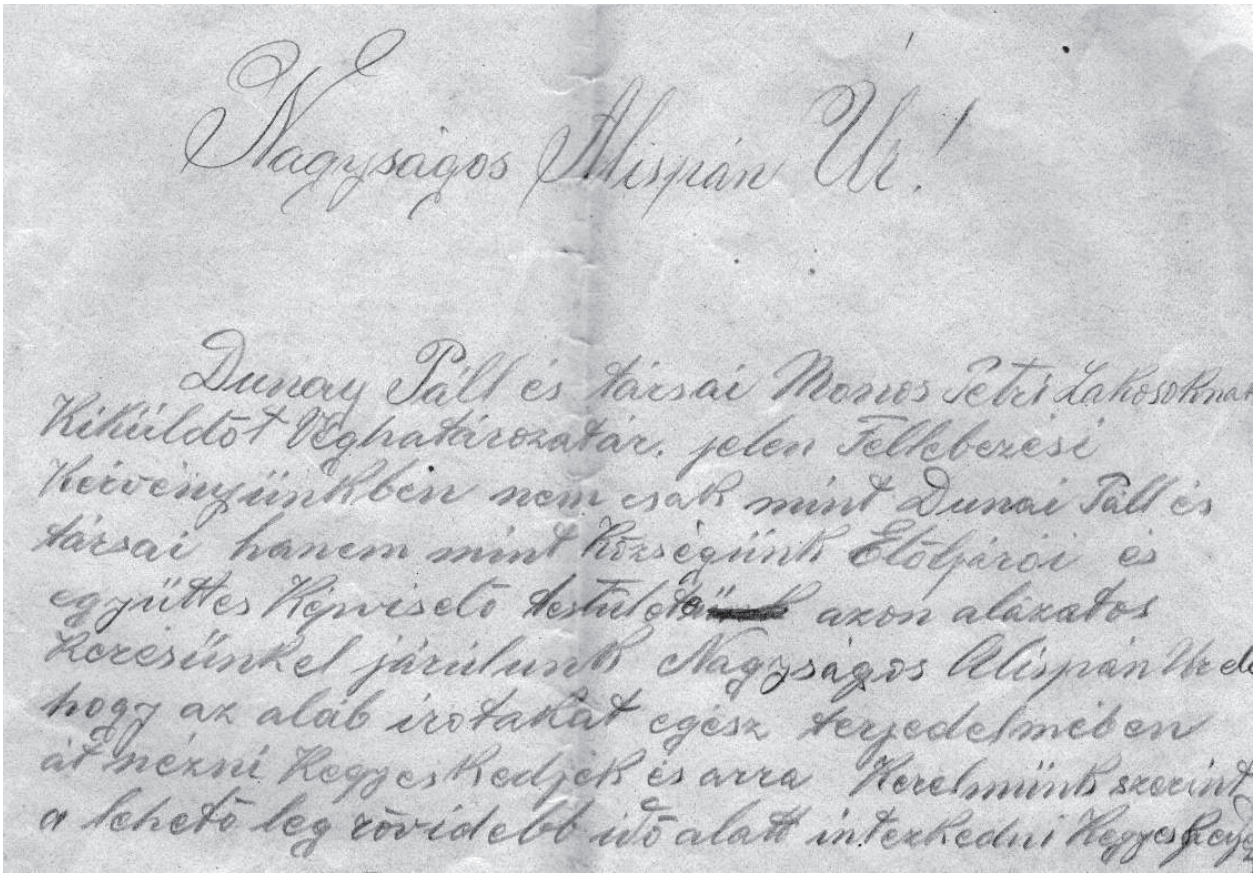
Körülbelül ezek a legfontosabb problémák, melyeket ebből a levélből ismerhetünk meg. A levél végén 69 aláírás szerepel, melyek tulajdonképpen képviselik Monospetri teljes lakosságát. A „tiszteletteljes fellebbezés" bizonyára el lett küldve Nagyváradra. Eredmény azonban nem volt. Ezt bizonyítja a következő rész.

Egy szépen megírt és hivatalosan megfogalmazott levél került a kezembe (előbb, mint az előbb bemutatott írás). A címzett az alispán. Ebben a levélben a község Képviselőtestülete panaszt tesz Dobozy Mihály jegyző tevékenysége miatt. Nem a hivatalos működése volt a gond, hanem az, hogy visszaélt hatalmával és sok kárt okozott a falu lakosságának.

Mint már az előző panaszos fellebbezésből ismeretes, a falu lakossága már a szabálytalan megválasztásakor ellenezte Dobozy Mihály hivatalba lépését. Mivel ebben nem kaptak orvoslást, így előállt az a helyzet, amitől féltek. A jegyző visszaélt hatalmával és megkárosította a falu lakosságát.

A jegyzőség járólapjai

Nagyságos Alispán Úr!

Dunay Páll és társai Monos Petri Lakosoknak
kiküldött Véghatározatára. jelen Fellebbezési
Kérvényünkben nem csak mint Dunai Páll és
társai hanem mint Községünk Elöljárói és
együttes Képviselő testülete azon alázatos
kérésünkel járulunk Nagyságos Alispán Úrhoz
hogy az alább irotakat egész terjedelmében
át nézni Kegyes Kedjék és arra Kérelmünk szerint
a lehető leg rövidebb idő alatt intézkedni Kegyes

A panaszlevél

A Királyi legelő megvásárlásánál akadtak problémák vele, emellett a Hitelszövetkezet könyvelőjeként is követett el szabálytalanságokat, de mint a Gazda Közösség magtárának ügyintézője is jogtalanul járt el. Ezeket a levél írói panaszként felterjesztettek az alispánnak. A levél így szól:

„*Nagyságos Alispán Úr!*

Dunay Páll és társai Monos Petri Lakosoknak kiküldött Véghatározatára jelen Fellebbezési Kérvényünkben nem csak mint Dunai Páll és társai, hanem mint Községünk Elöljárói és együttes Képviselő testülete azon alázatos kérésünkkel járulunk Nagyságos Alispán Úr elé, hogy az aláb írotakat egész terjedelmében át nézni kegyeskedjen és arra Kérelmünk szerint a lehető leg rövidebb idő alatt intézkedni kegyeskedjék.

Dobozy Mihály jegyző Úr sem mint magán Ember és mint Közvetítő járt el a Királyi legelő vásárlásánál, hanem ő mondota hogy neki mint jegyzőnek kel azt a nevünkre át iratni és így a többi vele járó dolgok is könnyebben és hamaráb megy neki mint jegyzőnknek mint más bárkinek, és így mint jegyzőnk holdankénti 48 Korona megállapodott díjért végezte az ebbeni eljárást. Nem tudjuk az ő hibás meg kérése folytán történt-é vagy miként történt 8000 Koronával többet hagyot rajta a pesti bank fele vétel áránál. Ezen 8000 Koronát Dobozy Mihály jegyző Úr a kezéhez vette és költöte, és így ezzel az összegel 54 éves adóságként megkárosítot bennünket, melyből később egy pár 1080 Koronát visza fizetett.

Mivel ez idő szerint több ilyen meg károsításokderültek ki Dobozy Mihály jegyző Úr ellen tudva azt, hogy neki semi nemű ingó és ingatlan vagyona nincs egyebe rossz lelki ismereténél melyel anyira meg kívánt bennünket károsítani akik őt mindenkor túláradó bizalmunkkal halmoztuk el, úgy ezen fenti mint a többi összegek rajta bevehetetlenek.

Évekel ezelőb mint jegyzőnkben bízva beválasztotuk Hitelszövetkezetünk Könyvelőjének és most kiderült, hogy az ő könyvelőségéből kifolyólag Szövetkezetünk egyes és összes tagjajit mintegy 6000 Korona összeggel károsítota meg.

Ugy szintén Községünk Gazda Közönségének magtárából nehány hektó búzát kölcsön felvet melyet családjával felélt. Rajta ez is bevehetetlen. Sőt ezen magtár iratai is az ő vezetésére, az ő kezéhez letek letéve és most azt mondja hogy azok tőle el vesztek így most magtárunkat sem rendezhetjük.

Amidőn Képviselő testületünknek mindezek tudomására jötek, szükségesnek lát a Képviselő testületnek egy rendkívüli Közgyűlésre ösze jönni, melyen azon egyhangú határozat hozatott: hogy a fenti okoknál fogva Dobozy Mihály jegyző Úrnak Községünkből való elhelyezését kéri a Képviselő testület mely határozatot a Képviselő testület a Fő Szolgabíró Úrhoz élőszóval be is adott.

A fentebb leírtaknál fogva Kérjük mint Községünk Elöljárói és együtes Képviselő testülete Kegyeskedjék Nagyságos Alispán Úr Dobozy Mihály jegyző Urat Községünkből a lehető legrövidebb idő alatt annál is inkább elhelyezni, nehogy indulatosabb természetű lakostársaink e nagy megkárosításokért boszut áljanak rajta és azzal családjukra bajt Községünkre pedig szégyent hozzanak, de miként is ülhetne össze Községünk Elöljárói vagy Képviselő testülete is Dobozy Mihály jegyző Urat a Község házába hogy velle mint jegyzővel egyet értve a Község Ügyejit rendeze amely oly anyira el van hanyagolva az ő betegeskedése és hanyagsága fojtán hogy azt a leg jobb akaratu munka erőnek is hoszú üdő kelene hogy azt a napi foglalkozása mellet rendezhese.

Reméljük hogy nem fogja engedni Nagyságos Alispán Úr amúgy is gyenge anyagi hejzetben levő Községünk lakosságát rövid idő alatt Dobozy Mihály jegyző Úrnak az anyagi tönk szélére jutatni hanem meghallgatja monospetri Község Közlakosságának azon óhaját, hogy Dobozy Mihály jegyző Urat községünkből elhelyezni kegyeskedjék, mivel nincs Községünknek egyetlen lakosa sem melyet valamely úton meg nem károsított volna.

Mind ezek beigazolására kérjük Községünk összes lakosait Közgyűlésre összehivatni és ezzekre vonatkozólag meghalgatatni.

Alázatos kérésünket ismételve maradunk a legmélyebb alázattal a Panasz Kérvényünkel benyujtott

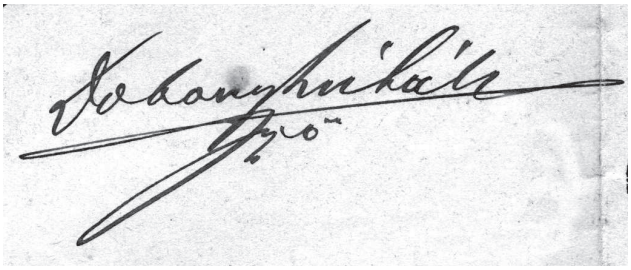
Nyilatkozat aláírói"

A levél tulajdonképpen egy piszkozat, egy vázlat. Nyilván ez alapján íródott meg a valódi beadvány. Sajnos ezen a ceruzával írt piszkozaton nincsen dátum, így nem lehet beazonosítani a pontos időt, s ezáltal nem tudjuk mikor tettek panaszt Monospetri polgárai az alispánnál.

Nagyos sok kárt okozhatott Dobozy Mihály jegyző az itteni lakosságnak, ha kénytelenek voltak a felsőbb szervekhez folyamodni panaszukkal, sőt a kéréssel, hogy a gazdasági csőd szélére jutás előtt távolítsák el a jegyzői állásából. A levél végén óvatosan fogalmazva sejtetik, hogy egy estleges tettlegesség nem vetne jó fényt se a falura, se a törvénykezésre. A megfogalmazásuk óvatos, diplomatikus, de határozott:

„nehogy indulatosabb természetű lakostársaink e nagy megkárosításokért boszut áljanak rajta"

Igen! Ez várt volna a mindenkit megkárosító jegyzőre, ha nem teljesítik a kérésüket. A levél és a benne megfogalmazott kérés bizonyára elérte célját, hiszen egy ilyen módon működő jegyzőség híre hamar elterjedne s az csak az államigazgatásba vetett hitet gyengítette volna.

Dobozy Mihály jegyző aláírása

Egy 1908-ban keltezett „Adás-vevési szerződés" aláírója és hitelesítője még Dobozy Mihály jegyző. Egy másik iraton pedig egy ingatlanra vonatkozó zálogjog törlése olvasható. Lehetséges, hogy a levélben említett legelőeladás, legelővétel miatt felvett kölcsön miatti zálogjogot törlik rajta.

A jegyző által is használt szekrény

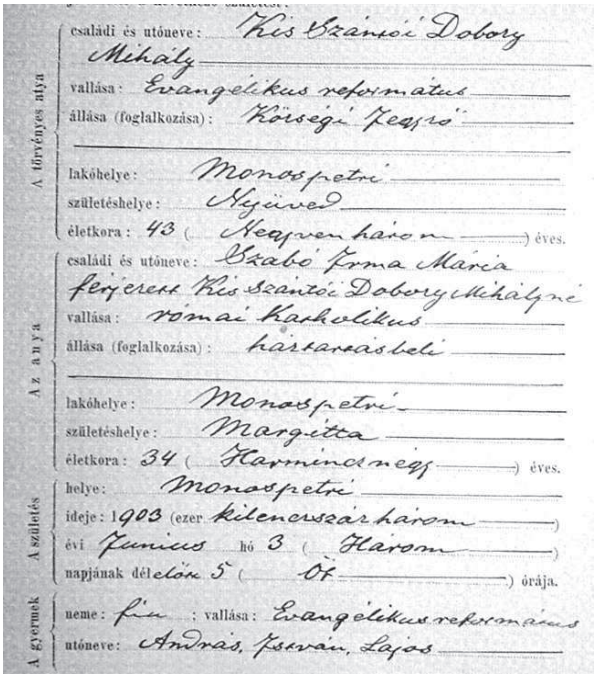
A közigazgatási levelek között talán megtalálható a hivatalos álláspont is ebben az ügyben. Számunkra érdekes lenne a hitelesség kedvéért a pontos dátum és a meghozott döntés, de ezen adatok hiánya se tompíthatja, vagy teheti semmisé a levélben felsorolt tényeket. Mert ezek kemény vádak, s az emberek alaptalanul soha nem mertek volna megvádolni egy tiszteletreméltó elöljárót.

Dobozy Mihály jegyző munkássága bizonyára mély nyomot hagyott Monospetri közigazgatási és gazdasági életében is. Ugyanakkor a református egyháznál is számon tartják a Kisszántói Dobozy családot. Emléküket megőrzik, hiszen adományaikkal sokáig segítették a közösséget. Ez egy kicsit a kettősségre is utal, hiszen míg az egyik kezével elvesz jogtalanul, addig a másikkal bőkezűen osztogat. Vajon milyen ember lehetett valójában?

Ő is éppen olyan személyes és családi gondokkal élt s küzdött, mint bárki más. Mindezt az anyakönyvek igazolják.

Neve hivatalosan: Kissszántói Dobozÿ Mihály, aki 1860-ban született Nyüveden. Felesége: Szabó Irma Mária, aki 1869-es születésű és Margittáról származik. A születési anyakönyvben szerepelnek az adataik. Innen tudhatjuk meg, hogy azokkal a gondokkal és tragédiákkal szembesültek, mint a többi itt élő. Az 1902-ben született Mihály András, és az 1904-ben István néhány nap után meghal. A gyermekhalandóság, mint látjuk senkit nem kímélt. Az egészséges születések azonban ennek ellenére elég nagy számú volt, (hiszen ekkor még nem ismerték a fogamzásgátlást). Egészséges születés természetesen a jegyző családjában is volt, hiszen az 1903-ban született András István Lajos névre keresztelt kisfiú már életben marad.

Sok mindent megtudtunk róla, mégse ismerhetjük meg teljesen. Elődei viszont sokkal szebb és hősiesebb módon szereztek hírnevet. A családok életét feldolgozó tanulmányokban, kiadványokban kutatva rábukkantam egy szintén Dobozy Mihály nevű elődre. Tette és vitézsége meg lett örökítve az utókor számára is. Azt hiszem, akkor vagyunk igazságosak ezzel a családdal, ezzel a névvel kapcsolatban, ha a dicsőséges múltat is leírjuk.

A törvényes atya
családi és utóneve: Kis Szántói Dobozy Mihály
vallása: Evangélikus reformatus
állása (foglalkozása): Körségi Jegyző
lakóhelye: Monospetri
születéshelye: Nyüved
életkora: 43 (Negyven három) éves.
Az anya
családi és utóneve: Szabó Irma Mária férjezett Kis Szántói Dobozy Mihályné
vallása: római katholikus
állása (foglalkozása): háztartásbeli
lakóhelye: Monospetri
születéshelye: Margitta
életkora: 34 (Harminc négy) éves.
A születés
helye: Monospetri
ideje: 1903 (ezer kilencszáz három)
évi Junius hó 3 (Három)
napjának délelőtt 5 (Öt) órája.
A gyermek
neme: fiu ; vallása: Evangélikus reformatus
utóneve: András, Istvan, Lajos

Kivonat az anyakönyvből

Akkor nézzük, hogyan is emlékszik erre a krónikás a Dobozy család vitéz elődjére, aki a törökök elleni harcban mutatta meg hősiességét:

Emlékezetes nevet vívott ki egyik elődük Dobozy Mihály 1526-ban a mohácsi vész után szeptemberben, mint ritka feláldozású házaspár. Újabb kori egyik jeles történetírónk így adja elő az eseményt:

„A rendkívüli veszély idején – mely a vértes hegy tövében Marót helység mellett öldöklő török csapatok kegyetlenségében állt, – egy rendkívüli jellemű házaspárt mutat fel a magyar történeti évlap: Dobozy Mihályt, Fejér vármegye egyházas-tabajdi egy telkes nemesét, és nejét, a Külső-Szolnok vármegyebeli farnosi birtokos Ilonát. A maróti táborban voltak ők mind a ketten, s midőn látta a néki búsult férj, hogy emberi kar többé nem képes visszatartani az erőt vett ellenséget, utolsó eszközhöz, a szaladáshoz nyúlt. Háta mögé, lovára kapta szép Ilonáját, erősen átkaroltatta magát és vágtatott míg s merre lehetett. Azonban a kettős teher alatt megfáradt ló lankadni kezdett, a rivalgó török csoport mind közelebb nyomult. A halált, vagy mi egy hű nőnek sokkal borzasztóbb volt, az ellenség gyalázatos rabszíját elkerülni lehetetlen lőn. A kétségbeesés pillanatában könyörögve kérte férjét a lelkes nő: ölje meg őt, nehogy török kézre jusson. Elhangzott a férj komoly keble előtt a borzasztó könyörgés. „Ne félj – monda – Istenben bízzál, megszabadulunk.“ De a török már-már sarkukban volt. Az asszony, hogy férje legalább magát megmenthesse, a lóról hirtelen leugrott, még egyszer könyörgött; Dobozy a kérelmet többé meg nem tagadhatta, s kardcsapása alatt a szeretett asszony halva rogyott le. És a már mindent elvesztett férj tovább szabadulásról nem gondolkozott; elbúsultan rohant a sűrű ellenség közé, s vitézül áldozta fel a honért saját életét.”

Dobozy nevü család jelenleg Bihar, Borsod, Fejér, Szabolcs és Torna vármegyében él.

Az írás szerint tehát elképzelhető, hogy a Biharban élő Dobozy-akhoz tartozott a Monospetriben „hírnevet” szerzett jegyző is. Mivel Dobozy jegyző „hősiességét” az itt élők a saját bőrükön tapasztalták, nem hiszem, hogy hasonló dicshimnuszt bármikor is írnának róla.

A sikkasztásban és dorbézolásban élenjáró hivatalnok távozása nem történt meg azonnal. A beadott kérvényt és a többi panaszt is csak évek múlva vették figyelembe. Addig is végezte „áldásos” tevékenységét. A hivatali munkáját, a vallásos életét, a családért való helytállását már nem tudta senki megfelelően értékelni. A hatalom helyi gyakorlása és az azzal való visszaélése rossz útra vitte, amelyből nem tudott, vagy nem is akart már kitörni. Itteni tevékenysége azonban egy korszakot zárt le. Egy olyan korszakot, amelyben az adminisztrációban helyet foglaló kisnemesek viselkedésükkel és népszerűtlen magánéletükkel eltávolodtak az őket hatalomba segítő közösségtől, a falu lakosaitól.

Élete és tevékenysége legyen figyelmeztetés mindazok számára, akiket a „népfelség” bármikor hatalommal ruház fel. Akik nem szolgálják a közösséget, azok ne számítsanak a szimpátiájukra se.

LEVELEK, KÉRVÉNYEK, PANASZOK

Panaszoktól se volt mentes Monospetri lakossága. Több sérelem is érte őket. A kisebbeket elintézték egymás között, a nagyobbakat pedig megoldották a falu elöljáróival. Az írástudók, a műveltebb gazdák maguk is elintézték ezeket az adminisztrációval is járó kérvényeket, beadványokat. A nagyobb horderejű konfliktusokhoz viszont már kevés volt a helyi jegyző. Ekkor már az alispánhoz kellett fordulni. Ilyen is volt a községben. (Ezzel foglalkozik a következő fejezet!)

Mit tehet az a szegény ember, akin nem tud, vagy nem is akar segíteni, se az alispán, se a főszolgabíró? Amikor már úgy érzi, minden nagyobb pozícióba jutott ember csak őt akarja még jobban kisemmizni és ez ellen tehetetlen. Nem tehet mást, mint panaszt tesz még magasabb fórumon.

Így volt ez az 1922-es évben elkezdődött földügyletekkel kapcsolatban is. Az úrbéres legelőket, erdőket felparcellázták, új házhelyeket jelöltek ki a településen s mindezt úgy, hogy a helyi lakosság igényeit nem vették figyelembe, jogaikat a sárba tiporták.

Végső elkeseredésükben 1929-ben tollat ragadtak és levelet írtak a miniszterelnöknek. A levél piszkozata megmaradt, így ezt a panaszáradatot mi is elolvashatjuk. Azt viszont ennyi év távlatából nem tudhatjuk, hogy ez a levél valóban el lett-e küldve a címzettnek, s ha igen, milyen válasz érkezett rá.

A levélben feltüntetett dátum alapján nem kétséges, hogy milyen intézkedés történt ebben az ügyben.

Nagy Méltóságu Miniszter Elnök Úr
Kegyelmes Urunk.

Alulirottak Bihar Megye Monospetri Község lakosai a legmélyebb alázattal Kérjük Nagy Méltóságos Kegyes bocsánatát, hogy az aláb irottakat bátorkodunk Nagy Méltóságod kezeihez jutatni, ezt azért tettük mert erre ez ideig más módot még nem talált Községünk Lakosai.

Elöször Revizort Küldött 80.nál több vevö a miniszterurunkhoz, azután hol egyik hol másik hatóság utján próbált Kérvényt jutatni az ugyeink iletékes helyére hogy sérelmeinket orvoslásra találhatna, de mind ez ideig Sorompó mögé szorították ami ügyünket. Csakhogy Csakhogy az anyagi Tönkszélére jutatott. Községünk Lakosságát továb is zsarolhassák fizetethessék.

Községünk lakosai néhány Kivételével mind vásárolt az Urasági földekből mindenki tehetsége szerint. Azt mindenki használta mint sajátját de még mai napig sem jött a vevőknek a nevökre igazságos törvény utján.

A mult évben egy Bukaresti Ügyvéd Margitai Ügyvédnek a Közvetitésével, több részét a vételeknél Holdanként 1200. 1700. 2000. Lejért telekkönyveztette de ez daczára a nagy meg fizetésnek, igazságtalanul történt, mert a nagyobb vevök akiknek Urbéres földjük is 20. 40. 60. még 100.hold is volt. A vételböl is Nevökre rendezett 20. 30.még 40. holdat is, azoknak pedig akiknek régi birtokjuk alig van vagy semmi nincs, vételük is csak 1. 2. 3. 4. vagy 5. holdjuk vóna vagy semit vagy Kevesebbet a kicsi vételénél is a Nagy vevőknek mások Nevével hozta a Nevökre a 20. 30. 40.Hold vételöket. A kis vevök hijába meg fizették a nagy rendezési dijatt, sokaknak nincs meg a kis vételök még ma sem. Tehát ez az egész Névre hozás törvény csalás és a vevök ki zsarolása, Karetka Andrásnak ismét az áráért adott a Nevére a sajátjából valamennyit. Rotter Márton, Geráj György, Burka Gergely. Kevesebbet kapnak a vevőkre azért sem fogadják el és még több mások is.

A vételekről az Eredeti Szerződést. Varrajzott.

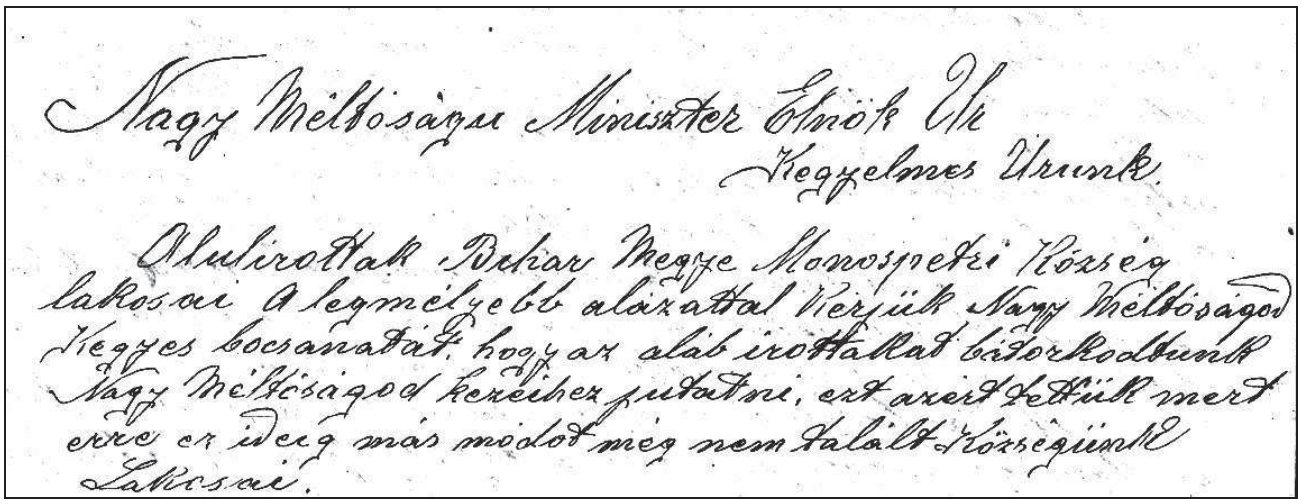
Nyugtákat mind el szedték és azok helyett egy rendszertelen Szerződést adtak minden vevö kezébe.

A fentebb irott vételrendezésel az Igénylöket is Kiforgatták az igényelt földjejikböl vagy helyen vagy sehol nem használhatják több Közülök a Kiket 1922 évben a Járásbiró Úr helyszini tárgyaláson igény jogosultaknak vetfel a tablóba, azt a tablót a minisztérium jóváhagyta a földet ahoz a szerint meg kapták és azóta ha 1. vagy 2. Hold földet venni tudot valamelyik, annyit elvetek a (vételböl) az igényelt földjéből így már ma az akkori Táblába felvettek közül sokan földnélkül maradtak.

A Ház helyeket is még 8. tagú Családtól is elvették és Margitai lakosoknak oda adták. Szolgabiró, Úrbiztos, Felügyelő, Erdész, Erdő Őr. Erdő Kerülő ezek Kaptak nálunk Házhelyet, pedig ezek nem jönnek ide lakni soha az idevaló nincstelenek ezek végett hajléktalanul maradnak.

A Községi Legelövel is törvény ellenes eljárás történik nálunk. Községünk határába mindig volt Urbéres legelö a mai törvény szerint Kevés a Lakosságnak az Agrár Törvény szerint az Állam azt kipótolta Községi Legelővel.

Községünk néhány vezetö embere ezt az Állam által adott. Községi legelöt is Vétel szerint akarják használtatni. Akinek nincs tehetsége abból venne annak nem lesz Legeltetési joga rajta soha. Csak mint feleslegre kaphat rá már be is szedtek csak elözetes Költség czimen holdanként 640.Lejt, ez is Törvény tiprás és a Lakosság ki zsarolása.

Nagy Méltóságu Miniszter Elnök Ur
Kegyelmes Urunk.

Alulirottak Bihar Megye Monospetri Község lakosai a legmélyebb alázattal Kérjük Nagy Méltóságod Kegyes bocsanatát hogy az alább irottakat bátorkodunk Nagy Méltóságod kezéhez juttatni, ezt azért tettük mert ezen ez ideig más módot még nem találtunk Községünk Lakosai.

A levél első sorai

A községünk Lakoságának volt Urberes Erdöje melyet Urbéres jog szerint használt és használ ma is a mult évbe kijött az akkori földszolgabiró Úr a Község házhoz gyülést hít, és azt mondta hogy az állam beszüntette az Erdők és Legelök Urbéres használatátt, az Urbéres tulajdonosok fizettünk 10.000 Lejt és ezért meg lett engedve tovább is használni Urbéres jogszerint az Erdöt és Legelött.

Mivel ez a fentnevezett erdő a Lakosság sok részének nem tulajdona és kevés is a Lakosság arányhoz. Az állam adott az Agrár törvény szerint pótlásul .Községi Erdőnek 40.Kateszterális hold fijatal erdőtt. Községünk vezető Emberei ezt a 40.hold Erdőt is Urbéres jog szerint használhatja, pár ével elöbb felét leritkították és az abból kikerült fát. Urbéresjog szerint elosztották. Most ez év elején a másik felét is leritkították és a nem Urbéres jog véttel szerint elosztották a 40. Hold Erdő teljesen le van ritkítva így a nem Urbéres Lakosság 20 vagy 25. évig egy ágszálfát sem kaphat pedig ezek a szükölködök.

Egy másik 100.Hold Erdőnek a meg szerzésének a Czimén beszedtek holdanként 60.Lejt az Erdő nem lett meg a pénzünk oda van. Ez is csak a többihez hasonló kizsarolása a Lakosságnak.

Ugy hiszük hogy a fentek szerint nem jogtalan azzon törekvésünk hogy Nagy Méltoságod ezeket meg tudva Községünk Lakosságátt, továbbá meg fogja védeni az ilyen igazságtalan vezetésektől és a sok száz Ezzek további méltatlan fizetésétöl.

A legméltóbb alázattal Kérjük Nagy méltóságodatt Kegyeskedjék olyan alkalmat nyujtani a Lakoságunk kihalgatására amely a mi Körülményeinkhez legalkalmasabb és a bent irottakat azzonal igazolja és tisztázza is.

Kegyeskedjék Nagy Méltóságod, egy egyenes lelkü miniszteri titkárt leküldeni Községünkbe aki az összes Lakosságot dobszó által a Községházhoz felhívja és ott, az ide mellékelt jegyzék Kezdőív szakaszai szerint felkérdeze és akkor azzok szerint a rendes medrébe jutatná minden ügyünkett. Mert ha valamely Hatóságnál akarná Nagy Méltóságod átvizsgálni, ugy mindent máskép hoznak felszínre mintha itt helybe lesz felkérdezve, mi itt tudjuk a Valóságnak meg felelően a Lakossággal mindent be igazolni.

A Főispán Úr a mult hó elején Kint volt margitán a Járás Községeitt meg halgatni, a mi föld ügyünket is meg halgatta és azt mondta hogy Kifog jönni egy vizsgálat. Aki kideríti a hamis vételeket és a sok méltatlanságot. De már ugy látjuk hogy a nagy vevők sorompó mögé szorították ezt az eljárást is.

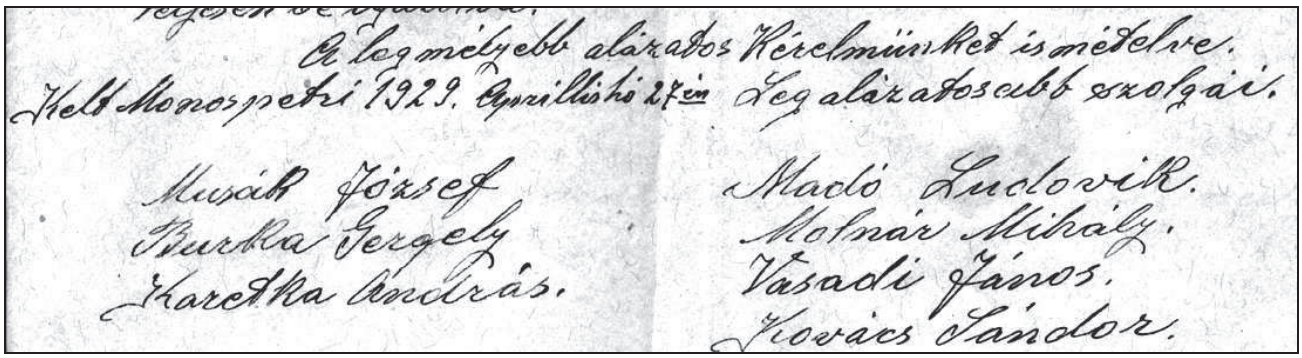
A bent foglaltak hogy menyivel Kisebb formába vannak le írva és hogy menyivel töbször lett Lakosság meg fizetettve jogtalanul, azt a Jedzék szerint megkérdezés fogja való nagyságába feltüntetni.

Az egész bent foglaltaknak minden betű igazságáért becsületünkel és vagyonunkal felelünk, még is Kérjük a leg mélyebb alázattal Nagy Méltóságodatt Kiméljen meg Személyünket és Nevünkett azzoknak a gúnyétól és bosszújától akikre a bent irottak sérelmeket hoznak, mert azok elbizakodott emberek és mindenkire Képesek. Csak akkor legyen Nevünk a nyílvánosság ellé hozva és személyesen meg Kérdezve ha a bent irottak nem lennének a Lakosság által teljesen be igazolva.

A legmélyebb aláztos Kérelmünket ismételve.

Kelt Monospetri 1929.Április hó 27-én Legalázatosabb szolgái:

Musák József
Burka Gergely
Karetka András
Madó Ludovik
Molnár Mihály
Vasadi János
Kovács Sándor

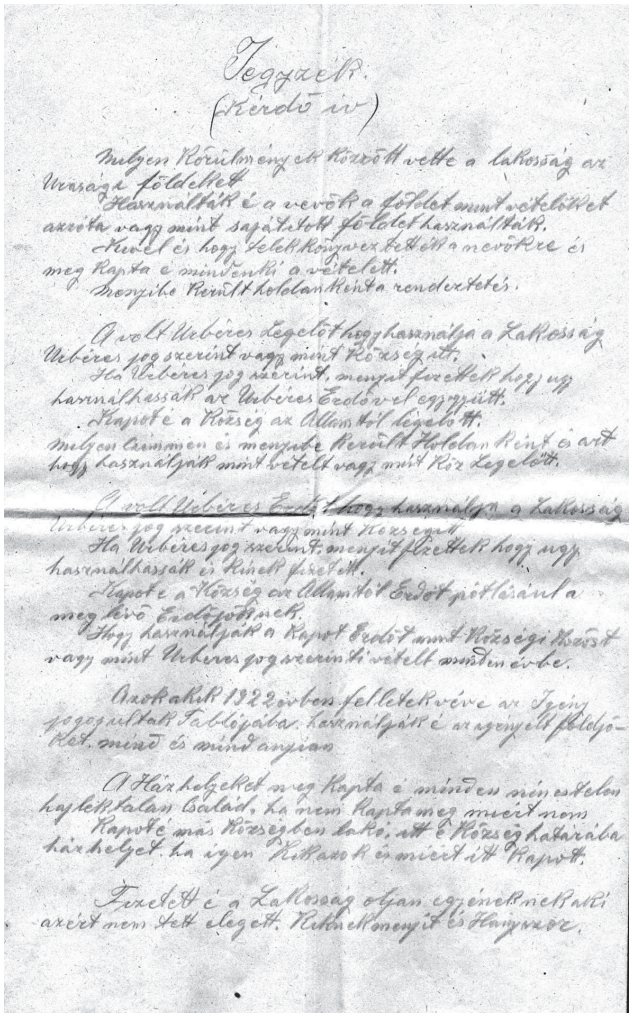

A legmélyebb alázatos Kérelmünket is mélyébe.
Kelt Monospetri 1923. Április hó 27-én Leg alázatosabb szolgái.

Musáb József
Burka Gergely
Karetka András.

Madó Ludovik.
Molnár Mihály.
Vásadi János.
Tovács Sándor.

A levél vége az aláírók neveivel

Jegyzék
(Kérdő iv)

milyen Körülmények között vette a lakosság az Urasági földekett.
Használták é a vevők a földet amit vételöket azzóta vagy mint sajátotott földet használták.
Kivel és hogy telekkönyvezteték a vevőkre és meg kapta e mindenki a vételett.
Menyibe került holdanként a rendeztetés.
A volt Urbéres Legelöt hogy használja a Lakosság Urbéres jog szerint vagy mint Községitt.
Ha Urbéres jog szerint menyit fizettek hogy úgy használhassák az Urbéres Erdővel egygyütt.
Kapot é Község az Államtól legelött.
Milyen Czimmem és menyibe került Holonként és azt hogy használják mint bevételt vagy mint Köz Legelött.
A volt Urbéres Erdőt hogy használja a Lakosság Urbéres Jog szerint vagy mint Községőtt.
Ha Urbéres jog szerint menyit fizettek hogy ugy használhassák és Kinek Fizettek.
Kapot e a Község az Államtól Erdőt pótlásul a meglévő Erdőjöknek.
Hogy használják a Kapot Erdőt mint Községi Közöst vagy mint Urberes jogszerinti vételt minden évbe.
Azok akik 1922 évben fel letek véve az Igény jogosultak Tablójára használják é az igényelt földjüket mind és mind anyian.
A ház helyeket meg kapta e minden nincstelen és hajléktalan Család ha nem Kapta meg miért nem kapott más a közöségben lakó, itt é Község határába házhelyet ha igen Kikapot és miért itt kapott.
Fizetet é a Lakosság olyan egyéneknek aki azért nem tett eleget Kiknek menyit és hányszor.

A levél melléklete

A levélhez tartozott egy melléklet is. Ezen a lapon azokat a kérdéseket írták le, melyet majd a kivizsgáláskor, a miniszterelnök megbízottjának kellett volna feltenni a megjelent károsultaknak. A felsorolt pontok alapján meg lehet ismerni mindazokat a visszaéléseket, amelyek a lakosságot sújtották teljes mértékben. Már ezekből a kérdésekből is kivilágít, mennyire visszaéltek az egyszerű emberek naivságával és bizalmával. A szélhámos hivatalnokok akkor is megkárosították a falvakat. Ilyen típusú emberek sajnos ma is szép számmal tevékenykednek szinte minden területen.

A törvény sárba tiprása és a lakosság igényeinek semmibe vétele jellemezte azt a szomorú időszakot. Monospetri lakói azonban kiállnak igazukért és megpróbálnak harcolni érte. Nagy bátorságra vall levelük, hiszen a regnáló hatalom képviselői nem szívesen teljesítették a csatolt részek lakóinak kéréseit.

VÉGRENDELETEK, HAGYATÉKOK

Végső akaratukat az emberek haláluk előtt írásba adták, hogy az elkövetkezendő nemzedék, az örökösök, a kedvezményezettek ennek alapján osszák el, használják fel a vagyon egészét, vagy csak egy bizonyos részét. Az írást legtöbbször tiszteletben tartották, de volt rá példa, hogy más sorsa lett az öröklött vagyonnak, mint amit az örökhagyó elképzelt.

A végrendeletek és örökhagyásokról szóló írásokat általában az egyházi emberek, – legtöbbször a helyi plébános – előtt lettek hitelesítve. Legtöbbször ők maguk fogalmazták és írták is le az örökhagyó akaratát.

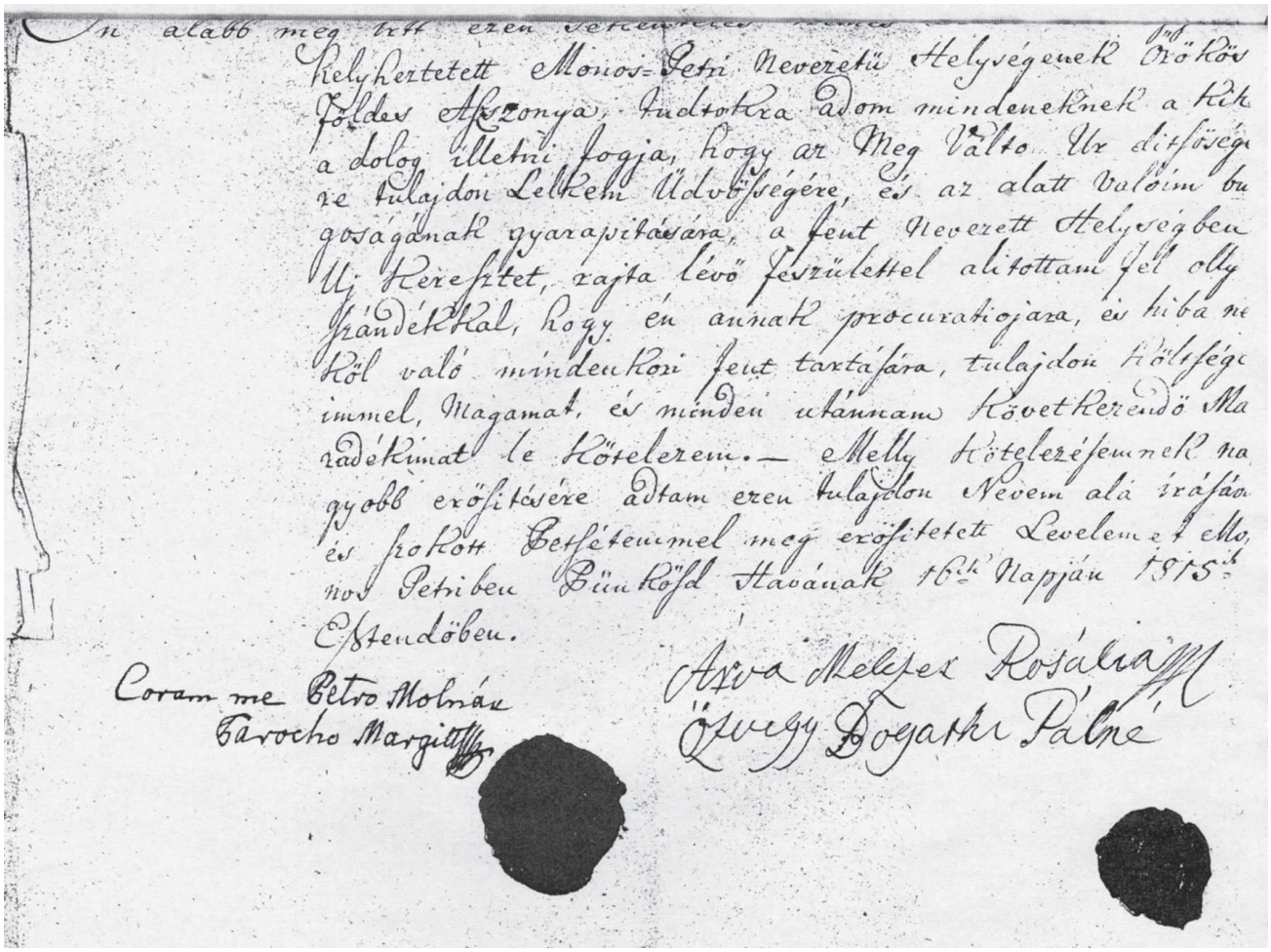
Kezembe került egy 1815-ben keltezett írás, mely Árva Melczer Rosália, özvegy Bogáthi Pálné írt alá és hitelesített pecsétjével. Az irat egy feszület felállításáról és annak procuratiojára, vagyis gondozására tett vállalást rögzíti. Ebben az okiratban Bogáthy Pálné, a Monospetriben felépült kastély építtetőjének özvegye egy nyilatkozatot tesz, melyben egy korábban felállított feszület, – amely gondolom egy kőkereszt lehetett – gondozására vállal kötelezettséget. Ez a kereszt gondozására, karbantartására tett vállalását a későbbi utódainak is feladatául jelöli ki.

Sajnos a rossz másolás következtében az első sorból nagyon kevés látszódik, így a hiányzó részt pontokkal jelöltem.

„Én alább megtett ezen …….kelyheztetett Monos=Petri nevezetű helységnek örökös földes Asszonya tudtokra adom mindeneknek a kiket a dolog illetni fogja, hogy az Meg Váltó Úr dicsőségére a tulajdon lelkem üdvösségére és az alatt valóim buzgóságának gyarapítására, a fent nevezett Helységben Új Keresztet, rajta lévő feszülettel álitottam fel olly szándékkal, hogy én annak procuratiojara és hiba nélköl való mindenkori fent tartására, tulajdon költségeimmel, Magamat, és minden utánnam következendő Maradékaimat le kötelezem. – Melly kötelezésemnek nagyobb erősítésére adtam ezen tulajdon Nevem alá írásával és szokott pecsétemmel meg erősítetett. Levelemet Monos Petriben Pünkösd Havának 16ik napján 1815ik Esztendőben.

Árva Melczer Rosália
Özvegy Bogáthi Pálné

Coram me Petro Molnár
Parocho Margitta”

A tehetősebb hívek időnként adományokkal segítették a plébániák, a templomok működését. Ezekről is készült többnyire egy bizonylat, más esetben csak egy jelzés a felettes egyházi személy felé. Ezek az adományok legtöbbször végrendeletben, vagy a halálra való készülődés időszakában kerültek az egyházhoz. Talán éppen pénzért szeretett volna megbocsátást vásárolni az illető, vagy így próbálta az életében elkövetett vétkeit ellensúlyozni. Örökös híján is többször hagytak az egyházra kisebb-nagyobb vagyonokat, értékeket, esetleg pénzt.

Monospetri lakói se voltak ez alól kivételek. A tehetősebbek itt is megmutathatták adakozási hajlandóságukat.

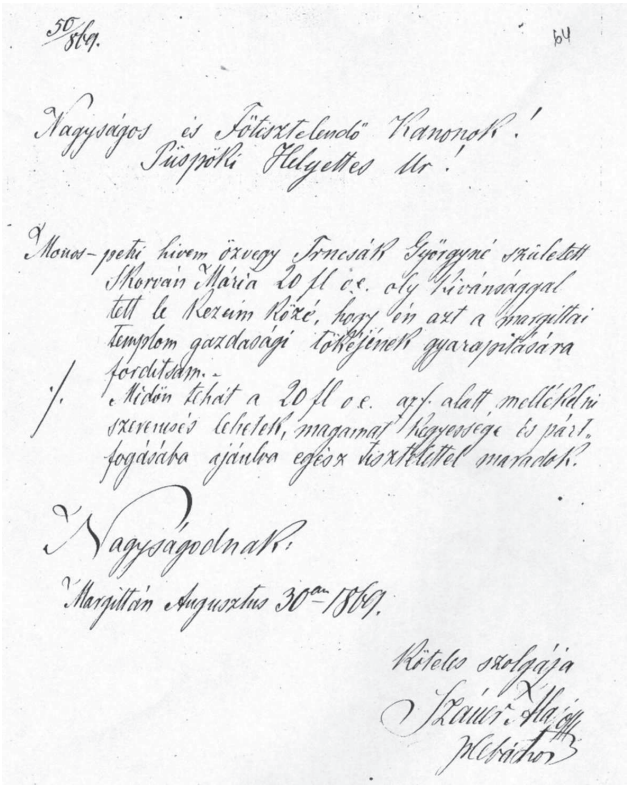
Nagyságos és Főtisztelendő Kanonok!
Püspöki Helyettes Úr!

Monos-petri hívem özvegy Troncsák Györgyné született Skorván Mária 20 fl o.e. oly kívánsággal tett le kezeim közé, hogy én azt a margittai templom gazdasági tőkéjének gyarapítására fordítsam.

Midőn tehát a 20 fl o.e. az ./. alatt mellékelni szerencsés lehetek, magamat kegyessége és pártfogásába ajánlva egész tisztelettel maradok.

Nagyságodnak:
Margittán Augusztus 30án 1869.

Köteles szolgája
Szauer Alajos
plebános

Az adományozó irat

Másolat

Az Atyának, Fiúnak és Szent Lélek Istennek nevében Amen.

Végrendelet.

Érezvén mindennapi gyengülésemet ugy annyira, hogy jelen súlyos betegségemböli felgyógyulásomhoz többé reményem sem lehet; ennél fogva történhető halálom esetére szükségesnek találtam, csekély hagyatékomra végakaratomat a következőképpen nyilvánítani: ugyanis 1ör vagyonom áll sat. 4er gyermekemnek bekövetkezhető halála esetére hagyatékomból őt illető osztály rész felett következőleg rendelkezem u:m: miután gör. catholikusnak születtem és a családi viszony megszilárdítása czéljából a r. catholikus vallásra áttértem: ennél fogva mindkét vallás iránti tisztelet és ragaszkodás jeléül hagyom és rendelem, hogy a fenn említett tőlem származott gyermekemnek történhető halála esetére adassék át, úgy a margittai r. cath. valamint a monospetri gör. cath. templomnak megőrzés végett mise alapon 50-50 fr o.é. mely összegektől járó kamatokért örök időre minden évben halálom napján misék mondassanak; a mondott tőkét magánál nőm vissza tarthassa és csak évenként az illető lelkész urak által meghatározandó időben leend köteles a 6% kamatokat pontosan a többször említett lelkész uraknak átszámolni, ugy azonban, ha hogy nevezett összeg mint alaptőke, nőm által teljesen biztosítva leend. 5er Nőm sat.

Monos Petri Dec 10 1873. Franko Mihály kxv.

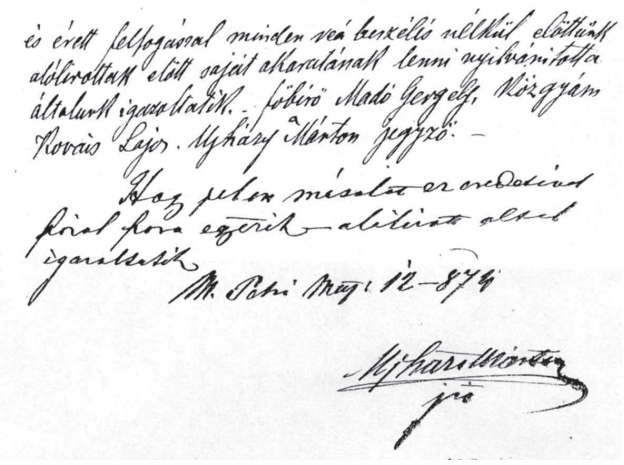
Ujházy Márton mint névaláíró. Hogy a fenn nevezett örökhagyó ezen végrendeletét még ép eszmével és érett felfogással minden reá beszélés nélkül előttünk alólírottak előtt saját akaratának lenni nyilvánította általunk igazoltatik.

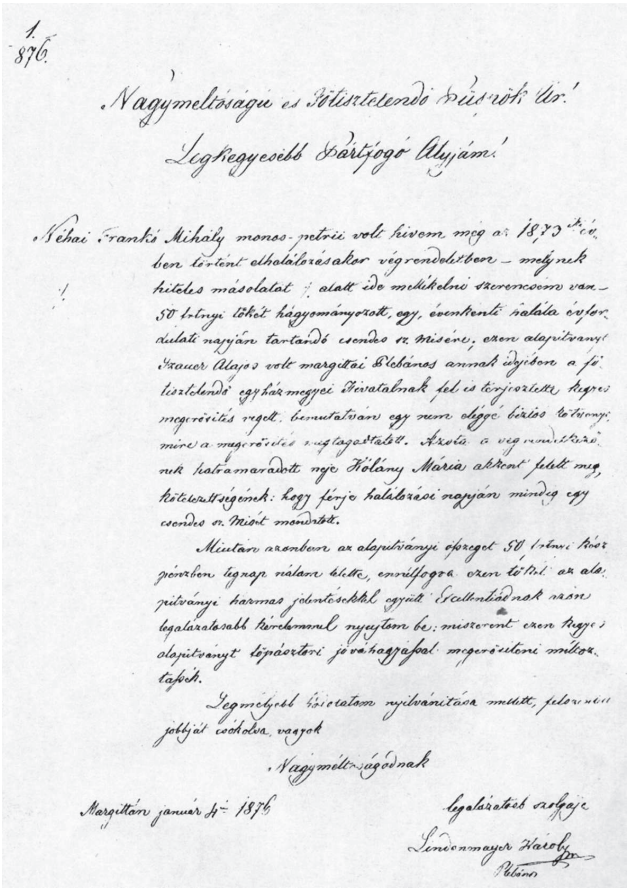
főbíró Madó Gergely, közgyám Kovács Lajos
Ujházy Márton jegyző

Hogy jelen másolat az eredetivel szóról szóra egyezik – alulírott által igazoltatik.

M. Petri Maj 12 –874

Ujházy Márton
jegyző

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Püspök Úr!
Legkegyesebb Pártfogó Atyám!

Néhai Frankó Mihály monos-petrii volt hívem még az 1873ik évben történt elhalálozásakor végrendeletben – melynek hiteles másolatát ./. alatt ide mellékelni szerencsém van – 50 frtnyi tőkét hagyományozott, egy, évenkénti halála évfordulati napján tartandó csendes sz. misére, ezen alapítványt Szauer Alajos volt margittai plébános annak idejében a főtisztelendő egyházmegyei Hivatalnak fel is terjesztett kegyes megerősítés végett, bemutatván egy nem eléggé biztos kötvényt, mire a megerősítés megtagadtatott.

Azóta a végrendelkezőnek hátramaradott neje Kólány Mária akként felelt meg kötelezettségének: hogy férje halálozási napján mindig egy csendes sz. Misét mondatott.

Miután azonban az alapítványi összeget 50 frtnyi készpénzben tegnap nálam letette, ennélfogva ezen tőkét az alapítványi hármas jelentésekkel együtt Excellenciádnak azon legalázatosabb kérelemmel nyújtom be: miszerint ezen kegyes alapítványt főpásztori jóváhagyással megerősíteni méltóztassék.

Legmélyebb hódolatom nyilvánítása mellett felszentelt jobbját csókolva vagyok

Nagyméltóságodnak

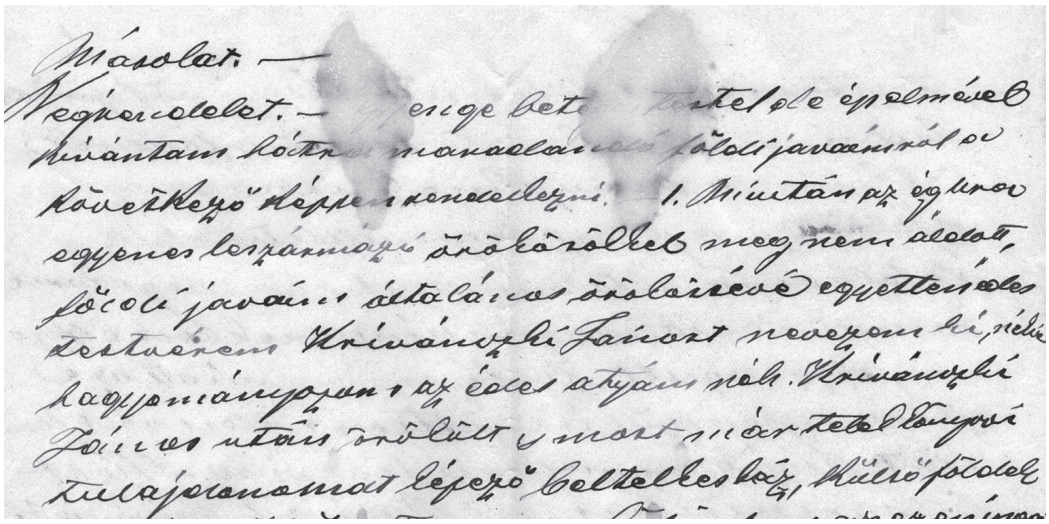
legalázatosabb szolgája
Lindenmayer Károly
Plébános

Margittán, január 4én 1876.

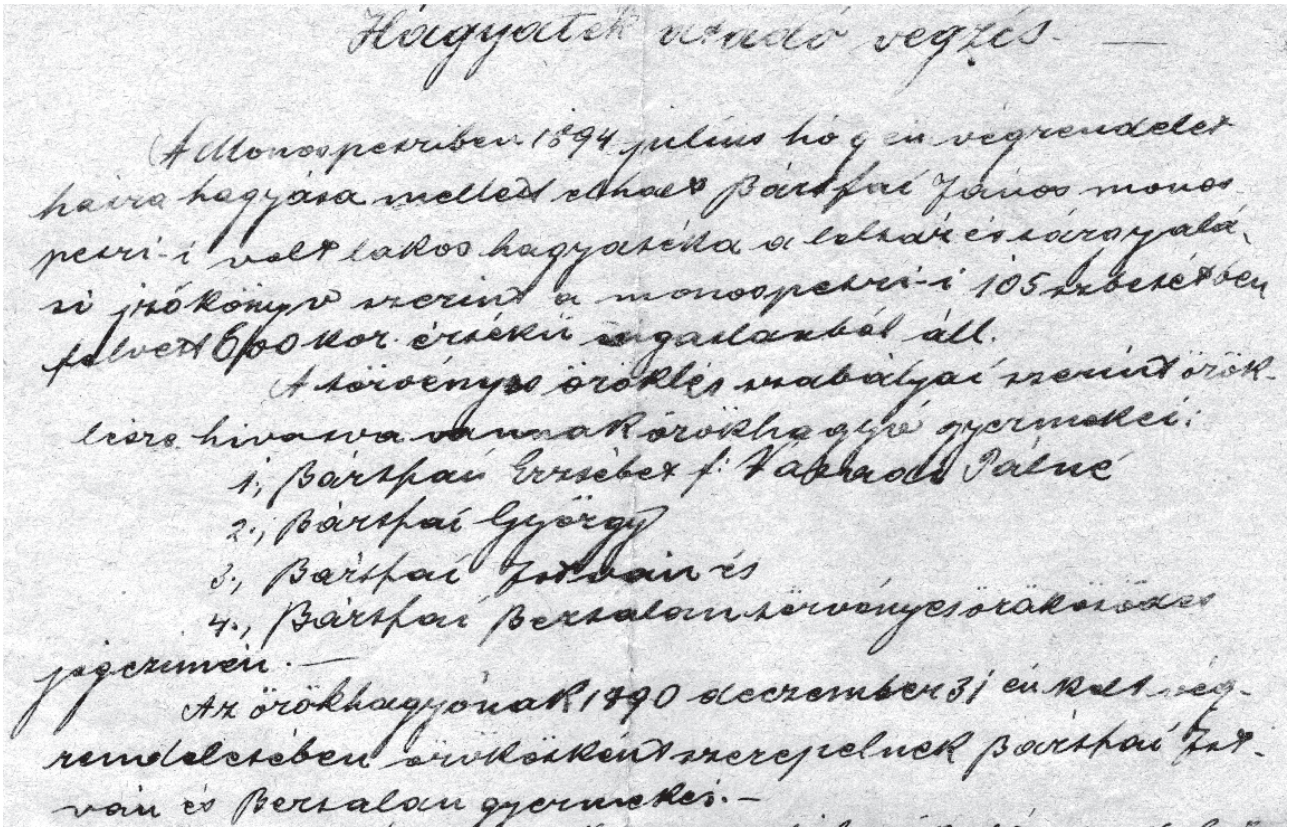
Végrendelkezni kellett azoknak, akiknek nagyobb vagyonuk volt és azt szerette volna, ha az az ő elképzelése szerint lesz majd elosztva halála után. A családi örökség általában a gyermekekre szállt. Akinek nem volt törvényes örököse, vagy a sors nem áldotta meg utóddal, azok vagyonukat néha az egyházakra, máskor pedig közeli ismerősükre, rokonukra hagyták vagyonukat.

Monospetriben nem kell arra gondolnunk, hogy mérhetetlen nagy értékek szálltak át az örökösre. Általában a ház és a kicsiny földecske volt a néhány ingóság mellett, ami felett az örökhagyó rendelkezett. Éppen ezért nem volt olyan nagy híre az egyes végrendelkezéseknek. Ugyanakkor az örökösnek ez a kevés hagyaték is nagy jelentőséggel bírt, hiszen ezzel is növekedett vagyona.

Egy ilyen végrendelet másolata került elő, mely Krivánszky Jánost, – a testvért – nevezi meg örökösnek, mivel a végrendelkező szavai szerint: *„az ég Ura egyenes leszármazású örökössel meg nem áldott”*

A Krivánszky-féle végrendelet

Hagyatékátadó végzés — A Monospetriben 1894. július hó 9-én végrendelet hátra hagyása mellett elhalt Bártfai János monospetri-i volt lakos hagyatéka a leltár és záróvagyalási jegyzőkönyv szerint a monospetri-i 105. sorszám alatt felvett 6800 kor. értékű ingatlanból áll. A törvényes öröklés szabályai szerint örökösökül hivatva vannak: 1.; Bártfai Erzsébet f. Vakhadt Pálné 2.; Bártfai György 3.; Bártfai Jobain és 4.; Bártfai Bertalan törvényes örökösök egyenlő részben. — Az örökhagyónak 1890 decemberben 31-én kelt végrendeletében örökösökül szerepelnek Bártfai Jobain és Bertalan gyermekei. —

Hagyatékátadó végzés

Törvényes örökös, vagy örökösök megnevezése során is történhetnek változások az eredeti örökhagyó elképzelése ellenére. Ha az örökségből valakit kizártak, perrel megtámadhatta azt. Ez a pereskedés azonban nem szolgálta a testvérek közötti kapcsolat megerősítését.

A másik lehetőség az volt, ha a vagyon nem volt számottevő értékű, vagy esetleg az oszthatatlanság miatt nem volt értelme a végrendelkező akaratát teljesíteni. Ha egy ház kerül például hagyatékként több testvérre, akkor azt csakis úgy lehet egyenlően elosztani, ha eladásra kerül, vagy valamelyik testvér megvásárolja azt – már ha van annyi pénze, hogy a többieket kifizesse.

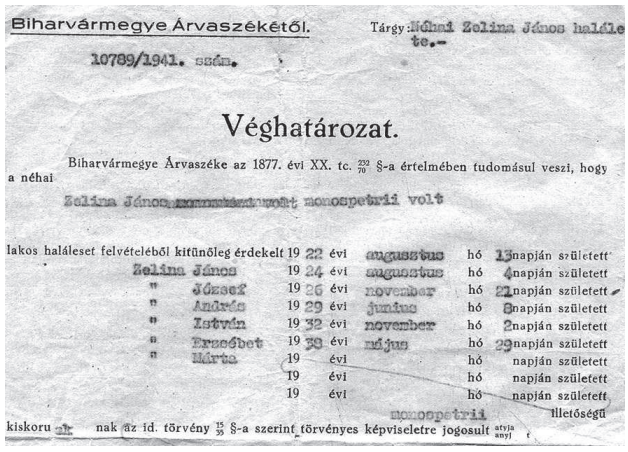
Valami hasonló történt a Bártfay család öröklése során is. A *„Hagyatékátadó végzés”* tartalmazza azokat a változásokat, amelyek nem az eredeti végrendelet szerint lett átadva.

Bártfay János, – az örökhagyó – az 1894. július hó 9-én írt végrendeletében négy gyermekét, valamint István és Bertalan fia gyermekeit teszi meg a 660 korona értékű ingatlan örökösévé. Mint ismeretes, ez egy ház volt a kastély közelében. A három testvér eladja részét, illetve lemond az örökségéről a legfiatalabb – Bertalan – javára.

Ezt írásban rögzítik, amit Bártfay Bertalan igazolásképpen átad a közjegyzőnek. Ennek alapján születik meg a módosított és ezáltal már *hivatalos „Hagyatéki végzés”*.

„A törvényes öröklés szabályai a végrendelet továbbá a margittai kir. közjegyző előtt létrejött illetve minden örökösök közül csak Bártfay Bertalan jelent meg, míg a többiek szabályszerű idézés daczára nem jelentek meg, úgy a jelenlévő örökös által tett nyilatkozat alapján a bíróság az egész hagyatékot és pedig felerészben végrendelkezési örökösödés, fele részben pedig vétel, illetve megváltás czímen egyedül Bártfay Bertalannak adja át.”

A jogtermészetesen védi mindenkor az örökösöket. Ez fokozottan érvényes az árván maradt kiskorú gyermekekre. Az elhunyt szülő után maradt vagyon kezelésére gyámot rendelnek ki, akinek kötelessége a vagyon gondos kezelése. Ilyen feladatra csakis megbízható, feddhetetlen embereket jelölhettek ki.

Biharvármegye Árvaszékétől. Tárgy: Id.hai Zelina János halálo te.-

10789/1941. szám.

Végházatározat.

Biharvármegye Árvaszéke az 1877. évi XX. tc. 232/70 §-a értelmében tudomásul veszi, hogy a néhai

Zelina János [illegible] volt monospetrii volt

lakos haláleset felvételéből kitűnőleg érdekelt 19 22 évi augusztus hó 13 napján született
Zelina János 19 24 évi augusztus hó 4 napján született
" József 19 26 évi november hó 22 napján született
" András 19 29 évi junius hó 3 napján született
" István 19 32 évi november hó 2 napján született
" Erzsébet 19 [illegible] évi május hó 29 napján született
" Márta 19 évi hó napján született
19 évi hó napján született
19 évi hó napján született

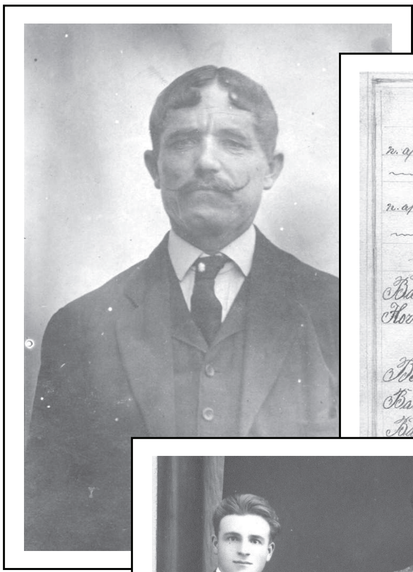
monospetrii illetőségű

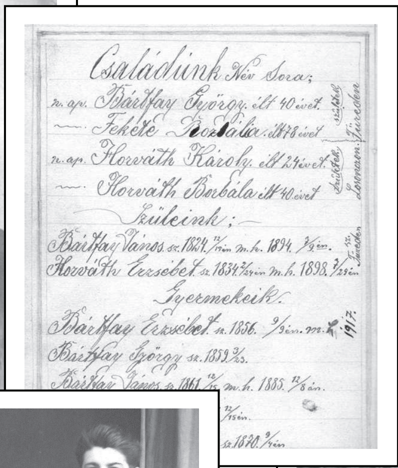
kiskoru [illegible]nak az id. törvény 15/55 §-a szerint törvényes képviseletre jogosult atyja anyj[illegible]

A Zelina árvák ügyében történt „Végházatározat”

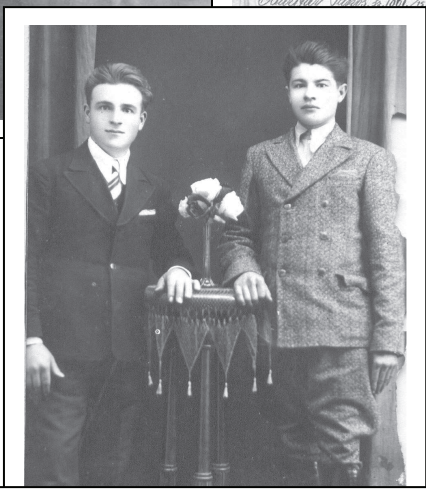
Az öröklés törvényességét mindenkor figyelembe kell venni, akár készült végrendelet, akár nem, s ez vonatkozik minden haláleset utáni hagyatékra.

8

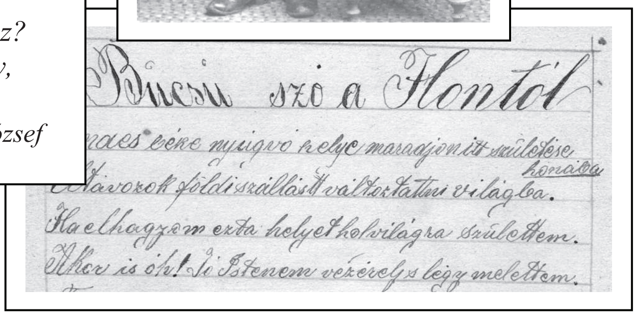

Családunk Név Sora:
n. ap. Bártfay György élt 40 évet.
— Fekete Rozália élt 78 évet
n. ap. Horváth Károly élt 24 évet.
— Horváth Borbála élt 40 évet
Szüleink;
Bártfay János sz. 1824 ... m. h. 1894 ...
Horváth Erzsébet sz. 1834 ... m. h. 1898 ...
Gyermekeik:
Bártfay Erzsébet sz. 1856 ... 1917.
Bártfay György sz. 1859 ...
Bártfay János sz. 1861 ... m. h. 1885 ...

„A kegyelem vár, de az ítélet is kész,
Foglalkozz e kérdéssel: te vajon hová mész?
Mindegy, hogy hívő, vagy éppen hiszékeny,
Míg e testben élünk, nem élhetünk tétlen.
Jakab József

Búcsu szó a Hontól
Távozok földi szállást változtatni világba.
Ha elhagyom ezt a helyet hol világra születtem.
Akor is óh! Istenem vezérelj s legy melettem.

„Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi,
vagy semmivé lenni hagyja,
saját nemzeti életét gyilkolja meg;
s akármi más kezdődjék ezentúl, az a régi többé nem lészen.
Az időtől fogva eltűnt a nemzet.”

Kölcsey Ferenc: Nemzeti hagyományok

BÁRTFAY BERTALAN

Bártfay Bertalan meghatározó személyiség lehetett Monospetriben. A hozzám került hagyatékból, iratokból, dokumentumokból is ez derül ki. Egyet nem sikerült felderítenem, ami talán a legfontosabb lenne, mégpedig az, hogy mi volt a szakmája, elfoglaltsága, beosztása?

Különleges ember volt és nagyon művelt. A fennmaradt iratok alapján feltételezhető, hogy a gróf mellett szolgálhatott és a falu népe előtt is nagy tiszteletnek örvendett, hiszen nagyon sokszor őt bízták meg a beadványok megfogalmazásához, megírásához. Ennek ellenére semmilyen tisztséget nem töltött be a falu vezetésében. A Monospetri Hitelszövetkezetnél egy ideig könyvelőként dolgozott. Ez viszont nem volt egy jelentős beosztás, csak egy mellékállás. Ebből viszont azt lehet kikövetkeztetni, hogy a kastélyban is valami hasonló – a pénzügyekkel kapcsolatos – feladata lehetett, hiszen értett a pénzügyekhez. Az anyakönyvekben érdekes módon földművesként lett mindig bejegyezve. Természetesen ez nem zárja ki azt, hogy műveltsége és képzettsége alapján komolyabb feladatot ne láthatott volna el.. Ha kezünkbe vesszük írásait, elolvassuk gondolatait, tanácsait, akkor egy rendkívül egyedi lelkülettel rendelkező embert ismerünk meg.

Ki is volt Bártfay Bertalan azt így utólag kideríteni már szinte lehetetlen. Egy családi névsort készített ő maga, így legalább megtudhatjuk, honnan származik. Ha esetleg valamelyik leszármazott szeretné felkutatni őseit, ez alapján megteheti. Később a fia, József is rögzítette a családi vonalat, de ő már részletesebben. Végül ez segített nekem abban, hogy pontosabb adatokhoz jussak.

Nagyszüleiről annyit tudott, hogy apai ágon Tiszafüredről származnak. Nagyapja, Bártfay György 40 évet élt, míg nagyanyja – Fekete Rozália – elérte a 78. életévét. Anyai ágon Losoncra vezeti vissza gyökereit. Nagyapja, Horváth Károly 24 éves korában elhunyt, Nagyanyja – Horváth Borbála – is csak 40 évet élt.

Édesapjáról már több adata volt. Bártfay János 1824. december 15-én született Tisza Füreden és 1894. július 9-én halt meg Monospetriben. Édesanyja, Horváth Erzsébet 1834. február 24-én született szintén Tisza Füreden és 1898. július 29-én halt meg Monospetriben. Lehetséges, hogy a Tiszafüreden élő fiatalok a házasságuk után – talán még az első gyerek születése előtt – kerülhettek Monospetribe. De 1870-ben már itt voltak, mert Bertalan már itt látta meg a napvilágot.

Öten voltak testvérek s közülük ő volt a legfiatalabb. Erzsébet (1856.), György (1859.), János (1861.), István (1866.) után Bertalan 1870. szeptember 4-én született Monospetriben. A család életéről nem tudunk semmit. Az se ismeretes, hogy mikor költöztek ide Monospetribe.

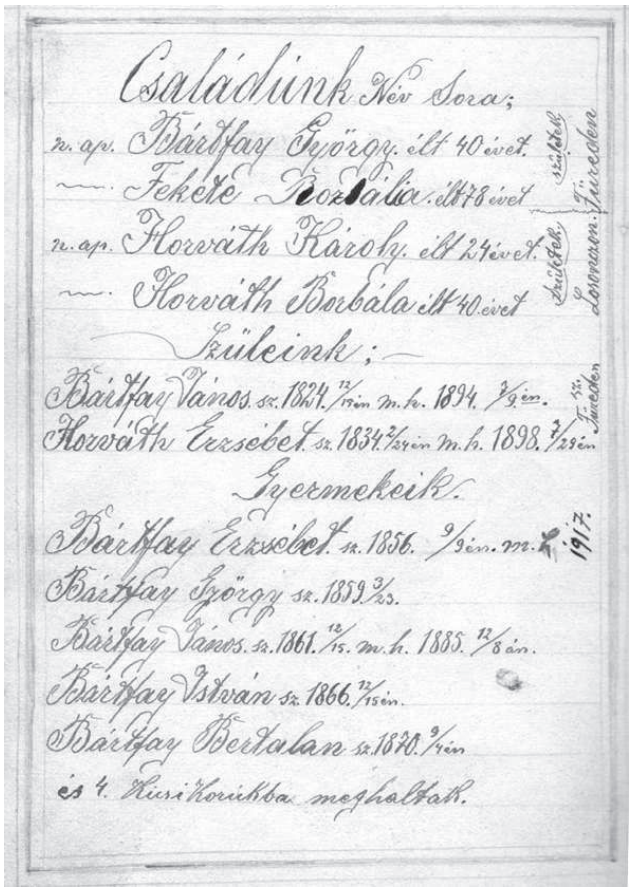
Bártfay Bertalan felesége Molnár Erzsébet volt (1876. február 16. – 1956. március 5.), akinek a nevével nagyon sokszor lehet találkozni a családi levelek közt lapozgatva. 1895. február 11-én kötöttek házasságot. Nyolc gyermekük született, melyek közül három meghalt a születésekor. János 1896-ban, Ferenc 1900-ban, István 1905-ben, József 1909-ben és Erzsike pedig 1911-ben született.

Bártfay Bertalan

Ha megpróbáljuk a dokumentumok alapján viszszafelé követni Bártfay Bertalan jelenlétét, közéletben való részvételét itt Monospetriben, akkor a fellelhető iratokon szereplő aláírásokat kell figyelembe vennünk. Egy 1900-ban keltezett panaszlevélen már ott szerepel Bártfay Bertalan mint esküdt. Ez annyit jelent, hogy elismert személyiség volt hiszen a község vezetése csakis olyan személyeket választott maga közé, melyeket ismert, akik régóta a környezetükben éltek. Mivel az anyakönyvek csak 1896-tól vannak vezetve, így sokáig nem tudtam pontosan meghatározni, mikor és hol született. Végül egy

papírdarab került a kezembe, amelyen a család származása és születési, halálozási adatai voltak feljegyezve. Ez már egy biztos és hiteles adat volt, hiszen ezt a feljegyzést fia, Bártfay József írta.

Családunk Név Sora;
n. ap. Bártfay György. élt 40 évet.
— Fekete Borbála élt 78 évet
n. ap. Horváth Károly. élt 24 évet.
— Horváth Borbála élt 40 évet
Szüleink;
Bártfay János sz. 1824. 12/viii m. h. 1894. 2/ix.
Horváth Erzsébet sz. 1834. 7/xii m. h. 1898. 7/ix.
Gyermekeik.
Bártfay Erzsébet sz. 1856. 9/ix. m.
Bártfay György sz. 1859. 3/xi.
Bártfay János sz. 1861. 12/xi. m. h. 1885. 12/8 ín.
Bártfay István sz. 1866. 17/viii.
Bártfay Bertalan sz. 1870. 9/viii
és 4 Kisi Korukba meghaltak.
1917.

Bártfay Bertalan családfája

Iskoláit se tudni hol végezte, – bár itt született, itt élt Monospetriben – de az a gyanúm, hogy nem egyszerű falusi tanító vezette be az írás és olvasás tudományába. Ha viszont ő is itt Monospetriben koptatta az iskolapadot a többi gyerekkel, akkor még nagyobb tisztelettel nézek rá és tanítójára. Ezzel nem akarom leminősíteni a tanítóknak egyik csoportját se, de ha figyelembe vesszük Bártfay Bertalan írásait, azt kell észrevennünk, hogy mint kalligráfia, mint fogalmazás szempontjából igencsak figyelemreméltóak. Ha jobban megfigyeljük a beadványokat, kérvényeket, azonnal felismerjük rajtuk a jellegzetes kézírást, az egyedi betűformálást. Ezeket is mind ő írta saját kezűleg s lehet, hogy ő is fogalmazta meg. Ha párhuzamosan hozzávesszük más itteni lakos kézírását akkor látjuk, hogy az – ahogy mondani szokás – ég és föld.

Feltételezem, – ha lehetősége lett volna, – talán még híres író, vagy költő is válhatott volna belőle. A későbbiekben bemutatandó írások, dokumentumok is ezt bizonyítják. Különös filozófiai fejtegetései, vallási elkötelezettsége és a család fontosságának bizonygatása egy végtelenül egyszerű, egy igazi népi humanistát takar. Éppen ez az, amiért részletesebben is foglalkozom ezzel a kiváló személlyel. Sokat tett családjáért s talán még többet az itt élő emberekért, a közösségért. Bár földművesként volt bejegyezve az anyakönyvekbe, tudása és szépírása végett könyvelőként is dolgozott a Hangyaszövetkezetnél. Ez pedig feltétlenül olyan ember képét mutatja, aki nemcsak az írás, hanem a számok világában is otthon volt. A község lakói bíztak benne, hiszen esküdtként ott volt a falu vezetésében, illetve szépírása miatt ő volt az, aki megfogalmazta és papírra vetette a közösség gondját, baját, panaszát.

Érzéke volt a vers írásához is, hiszen ezzel is próbálkozott. Lehetséges, hogy ez a vonzalom abból adódott, hogy már fiatal korában vőfélyként volt jelen a nagyobb lakodalmakon. 1890-ben egy szótárfüzetbe, majd 1891-ben egy kis könyvecskébe leírta az általa ismert vőfélyverseket is. Ez a kettő, méretében is apró dokumentum bizonyítja Bertalan közelségét a kultúrához. Ne becsüljük le ennek a füzetnek és a kis könyvnek az irodalmi értékét, hiszen valamilyen módon mindig a nép egyszerű embereitől indulnak ki a legszebb dalok, rigmusok. Így van ez a vőfélyversekkel is.

A versek megtanulása és elmondása is olyan embert követelt, aki megjelenésében, kulturáltságában és szervezőképességében kiemelkedett a többiek közül. (A vőfélyversekkel egy előző fejezetben foglalkoztam.)

A szótárfüzetbe nemcsak vőfélyversek, de más – talán saját maga által költött – vers is található. Kossuth Lajos példaképe volt a magyaroknak s a szabadságharc helyi érintettsége miatt Monospetri lakói is. Ez a kötődés Bártfay Bertalan írásaiban is visszatükröződik, hiszen a füzet első oldalán Kossuthoz írt sorokat találtam:

Kossuth dala

Im el bocsájtlak értem hajoja
Hol álsz meg egykor nem tudom.
Oh szép hazám eszembe felmerülsz
Szivem verését sirva halgatom.

Imádni téged lelkem hevébül
Nem szünök meg soha
Fogad legszentebb esküvésemet
Külhon sem oltja láng szerelmemet.

S ha már Kossuthnál tartunk, meg kell említenem egy érdekességet. Bártfay Bertalan hagyatéka között volt egy keménytáblás, vászonkötésű könyv. Eredetileg milyen célra szánták, nem tudni, ugyanis üres lapok lettek bekötve. Lehet, hogy éppen Bártfay rendelte meg így. Ezek az üres oldalak be lettek vonalazva, majd ebbe írta le gondolatait, intelmeit, verseit. Ennek a könyvnek az írásaiból emeltem ki néhány részletet, bár az összes írás nagyon érdekes

és értékes gondolatokat tartalmaz. Itt is találkozhatunk egy Kossuth-hoz írt szöveggel:

Kossuth Miatyánkja

Miatyánk Kosút[1] *Lajos ki élsz Turinban számkivetésben, magasztaltassék a te neved, jöjjön el a te országod, az önálló és független Magyarország. Légyen meg a te és a magyar nép boldogítására szánt akaratod. Miképpen a bíborszőnyeges palotákban, azonképen a szalmafedeles kunyhókban is. Mindennapi és a te visszatérésedre szánt óhajunkat válcsd be nekünk mielőbb. És bocsásd meg a nemzet egy részének a haza jobb jövője feletti kécségbe esését. Miképen mi is megbocsájtunk azoknak kik magasztos neved dicsfényén rágódó féregként élősködnek vakmerőn követelnek és ne végy minkett a kincs, a rang és a hatalom kisértetébe. De szabadics meg a szabadelvű párt gyáván önző politikáitól. Mert tied a nemzet jelenbeni szeretete, Tied a jövőbeni helyzet rendíthetetlen hite. Most és mind örökkön örökké. Ámen.*

Hazaszeretet, emberség, jóindulat és a család megbecsülése sugárzik a könyv lapjaiból. A több részre osztott könyv elején olvasható írások az embereknek, a barátoknak, a közösségnek szólnak. Felhívás a tisztességes és becsületes életre. Meghatató, tiszta filozófiával próbálja irányítani olvasóit. Legalábbis azokat, akik ezt elolvassák, bár véleményem szerint ez nem került soha ki Bártfay Bertalan és fia, József kezéből, habár már az előszóban is céloz arra, hogy másoknak is szánja gondolatainak leírását, nemcsak önmagának. Ennek ellenére lehetséges, hogy én voltam az első „idegen" aki megismerhette ezeket a bölcs gondolatokat, aggódó intelmeket.

Az *„Előszó*" és a *„Figyelmezttettő"* megmutatja az érdeklődőknek, hogy milyen ember is volt maga a szerző. Önmagát mutatja be olvasóinak s ne vegyük rossznéven, ha egy kicsit hivalkodónak tűnik.

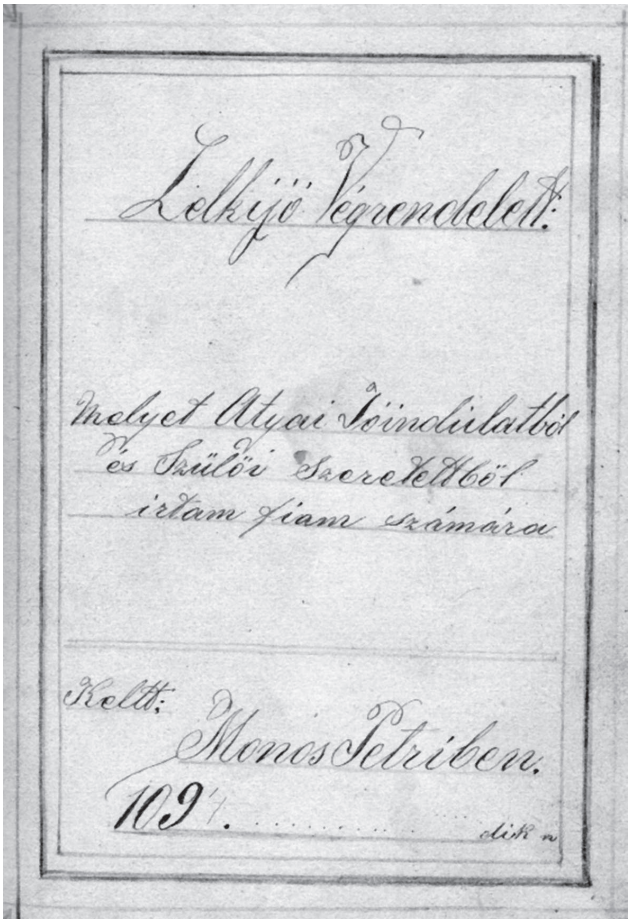
Előszó

Nemzeti nimbusz kis tükrének nevezem ezen könyvet: mivel az emberi tudománynak nevezett észjárást tükörkéntt mutatja a nyájas olvasó elé, de ki korunkban nem futólag hanem szóról szóra híven fegyelemmel olvasa meg e könyvett egyedül e könyv írója vagyok az mivel szóról szóra írnom kellet.

Minthogy azonban e könyv részint szórakozásbul részint tanulságul szolgál az életbe, remélem hogy még mások is végig olvassák.

Ha e kis tükör tisztelt olvasómnak csak egy óráját is némi érdeket felderíteni képes, célomat elértem.

[1] Természetesen a Bártfai Bertalan által leírt szöveget betű szerint másoltam le, ebből adódhatnak a helyesírási hibák. Nem én írtam helytelenül, csak követtem az eredeti kéziratot. A későbbi idézeteknél is így jártam el!

Lelkijó Végrendelett:

Melyet Atyai Jóindulatból
és Szülői Szeretettől
írtam fiam számára

Kelt: Monospetriben.
1897. ...

A könyv kézzel írt egyik belső oldala

A sorokból kivehető, hogy Bártfay Bertalan késztetést érez arra, hogy gondolatait, intelmeit és jó tanácsait leírja, továbbítsa mások felé. Tulajdonképpen a szöveg elolvasásakor mindenki előtt világossá válhat ennek az embernek a jósága és tisztessége. Nyilván ebből adódott az, hogy nagy tiszteletnek örvendett Monospetriben, hiszen több esetben is felkérték levelek, kérvények megfogalmazására és leírására. Az egész könyvet bemutatni lehetetlenség, így csak néhány jellemző írást emelek ki belőle. Azt hiszem ez is elegendő arra, hogy közelebb jussunk a szerző életfilozófiájához.

Figyelmezttettő..

Akik ilyet írnak
mind szép ésszel bírnak
tanulj hátt ezekből
ved ell bölcs kezekből.
Így nagy hasznott tehec
Dicsérettet vehecz.
más javára lehecz
és jól elő mehecz
jóbb példáját kövesd
a roszakat megvesd
eben tunya ne légy
hogy szép jutalmat végy

Mindenféleképpen a jót szeretné másoknak bemutatni és átadni. Leginkább fiának, Józsefnek. Az intelmek, a tanácsok az elkövetkezendő időre szólnak. Érdekes az a mentalitás, amellyel Bertalan próbálja fiát jó emberré és szerető férjjé, apává nevelni. Az érdekesség az, hogy végül József nem házasodott meg. Talán megrettent édesapja intelmeitől, és félt, hogy nem tud ennek eleget tenni? Ki tudja? Mindenesetre bemutatja az élet keserű valóságát is. Vázolja, miként élnek emberek, házastársak. A tények viszont magukért beszélnek. Az alábbi sorok is ezt mutatják:

…vannak kik a nőt úgy tekintik, mint ösztöneiknek szenvedő edényét s nyers kényeinknek játszó eszközét. De hát csak arra vannak-e teremtve azok, kik embert szülnek és nevelnek, kik életüknek gyenge bimbait dajkálva őrzik forró keblükön és veröknek[2] *édes nedvéből itatják. Kik szebb korunknak édes napjain rózsás kötéllel kapcsolnak magukhoz s lelkünket édes érzeményben fürösztik. Kik ősz korunkban reszkető fejünket ismét ölükbe veszik s dajka kézzel vezzetnek éltünk véghatárához s ölelve teszneknek a halál ölébe, míg ott ismét újra velünk egyesülnek…*

Egyszer prózában, máskor versben közvetíti gondolatait ugyanarról a témáról.

A Házasság:

A házasságok égben Kötetnek meg.
De a földön mennek teljesedésbe:
Azért mint ég és föld oly nagyon Külömb-
Ség házasság elött és után,
A házasságok égben Kötetnek,
Hol a nap és hold vallanak az első
Házas pár.)eleinte tetszett a nap-*
Nak a hold, Kivált mivel minden
Hóban egészen meg ujjult, de mi-
Után a nap le nyugodván, férje
A hold Kallandozni szép nők és haja-
Donok ablakain bekandikálni
Kezdett a mézes hettek elmultával
Már észre vevén a napférje arczán
A sok foltott saját ragyogó szépségével
Szemet szúrva, csendessen Környeztetti
Magát Merkur, Mars, Jupiter
Saturn és másoktól, e nap rendszer-
Től nyerte a Hold szavait!
Azóta ritkán látni együtt e házaspárt
És akor is csak azért Kerülnek össze,
Hogy egymást el homályosicsák!
A Házaság bátorá, elszántabá
Teszi a lelket és megedzi az inség
Közös türelmére, veszélyek legyőzésére
Az ember-gyűlölet emberebé, az
Együgyűt okosabá, szivet Közlekedőbé
Részvevőbé, s az élethez
Ragaszkodóbá teszi.

Verses, alkalmi köszöntőket is ír rokonainak, barátainak, sőt még a grófnak is. A legszebb az, amelyet szeretett édesanyjához írt:

Anyához

Szeretett Anyám!

Ma ismét felderült azon nap,
melyen Kedves jó Anyám
a Mindenható
jóvoltából
a világot először pillantá meg.
Senki sem érzi magát
ezen örvendetes napon
boldogabbnak, mint én,
hogy ha a Mindenható a világnak,
s nekem ajándékozá,
és hogy Ő
Kedves Anyámnak
a mai napot elérni engedte.
Ezen gondolatoknál szívemben felsarjadznak
a legélénkebb kívánatok további életéért,
és
ma különösen imádkozom az egekhez,
hogy Kedves jó Anyámat
anyai hű szeretetért megáldja:
Mert mi is volnék
Én Kedves Anyám nélkül,
szeretete s tanácsa nélkül?
A jó Isten meg fogja hallgatni buzgó
Könyörgésemet.

Ezek mellett még az alábbi címekkel is találhatók írások: Név Napra, Testvérhez, Nagyatyához, Egy Kedveshez, s végül egy írás a grófhoz. Olvassuk most el ezt:

Méltóságos Gróf!

Nagy kegyességű Uram!

Bocsáson meg Méltóságod, hogy dicső születése napja üdvözletéül tollat emelni s alázatos soraimmal Méltóságodhoz irányozni bátorkodom.

Adja az ég, hogy Méltóságod ez új életévet is azok boldogságára megelégedve töltse, kik velem együtt Méltóságodban igaz pártfogójukat s jótevőjüket tisztelik. Adjon a Mindenható Méltóságodnak hosszú életet, tartós egészségel, koszorúzza minden törekvésejit s nagy lelki intézkedéseit áldás, lelje fel nagy szíve mások boldogításában önboldogságát. E mélyen érzett Kívánatimmal azon alázatos kérésemet vagyok bátor összekapcsolni, hogy Méltóságod pártfogását reám továbbra is kiterjeszteni méltóztassék, a ki vég leheletemig mély tisztelettel vagyok.

Méltóságodnak alázatos szolgája

N.N

[2] Úgy értelmezem, hogy ez a szó a „vérüknek” kifejezésnek felelne meg.

Tekintetes

M. Kir. Pénzügyigazgatóság

A 1/1 alatti anyakönyvi kivonat igazolja élet koromat.
2/1 alatti Népfölkelői igazolvány tanúskodik arról hogy Katonai kötelezettségemnek eleget tettem.
3/1 alatti Orvosi bizonyitvány igazolja hogy egésséges testalkatu vagyok.
4/1 alatti bizonyitvány igazolja hogy Magyar honpolgár és kifogástalan maga viseletü egyén vagyok.
a jelelen Kérvényre pedig tanúskodik irásbanni jártasságomról mint az egyen felsorolt s eredetiben csatolt okmányaim alapján

Egész alázattal kérem a Tekintetes M. Kir. Pénzügyigazgatóságot miszerint a Tisza Füredi M. Kir. Adóhivatalnál megüresedett hivatal szolgai álásra engem kinevezni méltóztassék.—

Alázatos kérésem megujitása mellett maradok a

Tekintetes M. Kir. Pénzügyigazgatóságnak.

Alázatos szolgája

Bártfay Bertalan
Monostpetri lakos

(Bihar vármegye)

Kérvény

Az aláírásból – N.N. – kitűnik, hogy ezt valakinek a megrendelésére írhatta.

Van egy érdekes írás is a következő címmel: Jó Tanács azok számára, a kik kocsmázni szeretnek. A kis történet arról szól, hogy a kocsmázó férj után elmegy a feleség is, majd leül egy külön asztalhoz, és mindenféle finomságot rendel. Már mindenki őt figyeli, amikor odamegy hozzá a férj és megkérdezi:

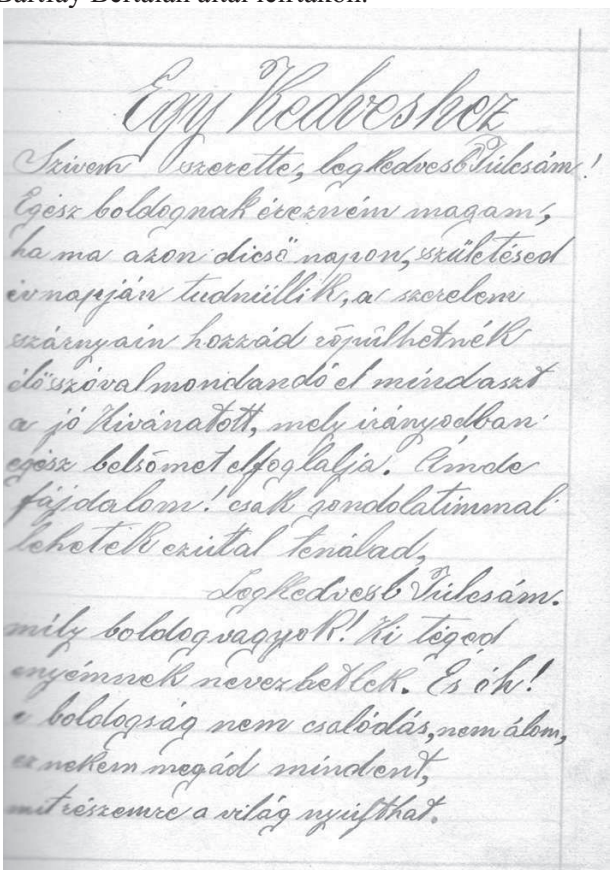
„Kedves Margitom, mit jelent ez?

Drága Péterem, segítségedre akarok lenni vagyonunk eltékozlásában. Ha már nem lesz semmink, talán otthon fogsz ülni"

Az általános derültség után megette feleségével a kihozz vacsorát s ettől fogva soha nem lehetett őt a kocsmában látni.

Ez a kis tanmese mindenféleképpen alkalmas arra, hogy felnyissa azok szemét, akik naphosszat a kocsmákban és egyéb szórakozóhelyeken költik el a család pénzét, nem törődve azzal, hogy később mi lesz. Nyilvánvaló a szándéka Bertalannak, hogy óvja embertársait az elszegényedéstől, ugyanakkor irányt is mutat fiának. Ezzel próbál tenni valamit környezetéért, a családjáért.

A könyv és a benne leírt gondolatok, intelmek mindenki számára megfontolandó tartalommal rendelkezik, így hát mi magunk is elgondolkodhatunk Bártfay Bertalan által leírtakon.

Egy Kedveshez

Szíveim szerette, legkedvesebb Julcsám!
Egész boldognak érezném magam,
ha ma azon dicső napon, születésed
ünnepén tudnálllak, a szerelem
szárnyain hozzád repülhetnék
élő szóval mondandó el mindazt
a jó kívánatot, mely irányodban
egész belsőmet elfoglalja. Ámde
fájdalom! csak gondolatimmal
lehetek ezúttal tenálad,
Legkedvesebb Julcsám.
Mily boldog vagyok! Ki tégedet
enyémnek nevezhetlek. És óh!
e boldogság nem csalódás, nem álom,
ez nekem megád mindent,
mit részemre a világ nyújthat.

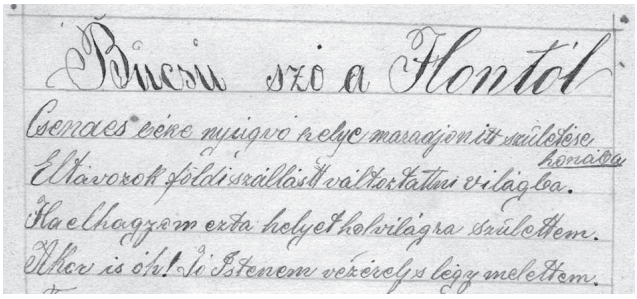
A könyv egyik oldala

Szándéka őszinte és tiszta volt. Ezt bizonyítja az is, hogy József fia valóban méltó volt édesapja követője erkölcsben és jólneveltségben. Bár egyedül élte le életét, soha senki nem panaszkodott rá a környezetében. Ez is azt bizonyítja, hogy szerették és tisztelték őt.

Bárfay Bertalan műveltségénél és tehetségénél fogva többre lett volna képes, mint amit itt, szülőfalujában, Monospetriben elért. Szeretett volna előrébb jutni, más közegben dolgozni, máshol is megmutatni műveltségét, tisztességét, munkához való hozzáállását.

Hivatali szolgát keresett a Magyar Királyi Adóhivatal Tiszafüredi kirendeltsége. Ezt az állást próbálta megpályázni Bártfay Bertalan. Mint az előző oldalon is olvasható a kérvényben, alkalmasnak találja magát a tisztség betöltésére. Egy hivatali szolga nemcsak az irodai dolgozók kiszolgálására és a levelek kihordására volt alkalmazva. A levelek, kérvények kezelése, iktatása. szétszortírozása, az ügyek ismerete mindenképpen egy intelligens, írástudó embert igényelt. Ennek megfelelt volna Bártfay Bertalan, éppen ezért nem tudni, hogy végül miért is nem alkalmazták.

Végül búcsúzzunk el Monospetri egyik jelentős személyiségétől saját versével, melyben a helyesírási hibákat kijavítottam, hogy mindenki számára élvezhető legyen minden szava.

Búcsu szo a Hontól

Csendes béke nyugvó helye maradjon itt születése honába
Eltávozott földi szállást változtatni világba.
Ha elhagyom ezt a helyet hol világra születtem.
Akkor is óh! Jó Istenem vezérelj s légy mellettem.

Búcsú szó a Hontól

Csendes béke nyugvóhelye maradjon itt születése honában
Eltávozott földi szállást változtatni világba.
Ha elhagyom ezt a helyet hol világra születtem.
Akkor is óh! Jó Istenem vezérelj s légy mellettem.
Te rendelted, hogy a vándor jól megfussa pályáját
Hogy megnyerje a menyekben az életnek pálmáját.
Segíts uram engemet is ösvényemen s utamon,
Ted boldoggá életemet itt és a más világon.
Ha a hontól a megválás búsítgatja szívemet.
Akkor is óh jó Istenem élesszed reményimet.
És akikkel barátság összefűzött bennünket,
Hazafi szent szeretetben tovább is tarts meg minket.
Viruljon itt minden élet az igazság ágain,
Hű emlékül maradjon föntsírunk béke hamvain.
Ezzel az élőknek boldog jövendőket
Csendes nyugodalmat a sírban pihenőknek.

Monos Petri 1905. Bártfay Bertalan

BÁRTFAY JÓZSEF

Apja nyomdokait szerette volna követni Bártfay József s egyben az előző fejezetben bemutatott „Lelkijó Végrendelet”-ben meghatározott irányelveket is betartani. Nyilván nagy kihívás volt számára egy olyan embernek a követése, akit Monospetriben sokan ismertek és szerettek.

Minden ember csak önmagát tudja irányítani s csakis olyan emberré válhat, amilyenné önmagát alakítja. Lehet előtte példakép, vagy egy szülő, akinek életvitelét, egyéniségét tiszteli és éppen ezért próbálj rá hasonlítani. Valamennyire sikerülhet, de az emberi tulajdonságoknak csak egy része örökölhető és nem az összes.

Bártfay József

A ránk maradt hagyaték alapján ki lehet elemezni Bártfay József egyéniségét s ez semmi esetre se lenne negatív, de az édesapa nyomdokaiba nem tudott lépni. Míg Bertalan – az apa – lírikusabb, egzaktabb volt, addig József inkább a realista dolgok felé volt fogékonyabb. A tudásvágy éppen úgy benne volt, mint apjában, csak éppen ez más irányba vitte.

Érdeklődési köre széles skálát ölelt fel s bizonyára sok mindenhez értett is, sok mindent sikerült megtanulnia, elsajátítania. Erre bizonyíték az a sok feljegyzés, amelyek megtalálhatók az apjától örökölt könyv utolsó lapjain, vagy iskolai füzetekben, esetleg naptárakban, jegyzetfüzetekben, könyvekbe felejtett cetliken.

Minden érdekelte. A gyümölcstermesztés, a kártevők elleni védelem, sőt még a sütés-főzés is – mivel agglegény volt.

Egy kis füzetbe feljegyezte például, hogy egyes betegségekre mi a megfelelő népi gyógyszer. Ennek a könyvnek a 130. oldalán olvasható Bártfai József mindentudó kiskönyvéből kiírt recept, hogy például mire jó a só és az ecet, hogy csuklás esetén mi a teendő és a köszvény mivel gyógyítható.

Bártfay József a háza előtti szőlőjét permetezi

Sokat foglalkozott a gyümölcstermesztéssel s természetesen a védekezéssel is. A háza udvarán – mint a képen is látható – volt szőlő, amit folyamatosan gondozott is. A sok iratanyagból, – ami a rendelkezésemre állt – kitűnik, hogy örökölt szántóföldet is, amelyik szintén nem maradt gondozatlanul.

Jegyzeteiből sokféle egészségügyi és növényi kártevők elleni védekezési módszert ismerhetünk meg. Több mint valószínű, hogy ezeket újságokból kalendáriumokból írta ki, hogy adott esetben tudja majd, hogy mi a teendő.

Érdekelte őt az is, mire jók egyes gyógynövények. Például leírta, hogy az ezerjófűből készült tea javítja az emésztést, előnyösen hat a vesére és a májra.

Lejegyezte, hogy egyes főzelékfélék milyen vitaminokat tartalmaznak. Egyik feljegyzésében ezt írja:

„A zöldfőzelékek közül különösen a saláta és a paraj A és C vitaminban gazdagok. Tavasszal, amikor ezek meglehetősen drágák, vadnövények látnak el vitaminokkal, a gyermekláncfű, a zsombor, a zsázsa, a vadsóska, a palástfű, a cickóró. A kerti sóska vagy a vadsóska gyermekláncfű zsenge levélkéivel

és fejes salátával keverten jó ízű frissítő saláta, melyet esetleg pórhagymával, citromlével, egy kis cukorral, vagy mézzel, meg olajjal édesíthetjük."

Mint láthatjuk, jegyzetei nagyon hasznosak voltak az egészséges életmód kialakításához.

Nagyon sok érdekes dologra kereste és találta meg a választ. Például: Hogyan lehet ceruzarajzot lemásolni? Mi gyógyítja a reumát? Hogyan kell légmentesen záró dugót készíteni? Hogyan lehet ablakot szépen pucolni? Hogyan lehet a cipő talpának a nyikorgását megszűntetni?

A legérdekesebb azonban a Titkosíráshoz való tinta elkészítésének a receptje. Ez valóban nagyon fontos lehetett egy Monospetriben élő embernek, hiszen a titkait csak így tudta megőrizni! Félre a tréfával! A Bártfay József által leírt jegyzetben így olvasható:

„Titkos íráshoz való ténta. J. b. 932. D. 15.

Alkoholos Phenollphtalein oldatot. Ez a fojadék színtele, kapható patikában recept nélkül. Szintelen írással ír. Ammoniákkal végig gőzölve, vagy lemosva piros lesz, ami kis idő múlva ismét eltűnik."

Ennek alapján máris nekiláthatunk az 1932-ben lejegyzett láthatatlan tintának a gyártásának, ha nem szeretnénk, hogy más is elolvassa rögzített gondolatainkat.

Talán édesapja hatására, vagy csak hazafiasságból, de ő is szerette a verset. Az alábbi szöveget egy 1930-as naptár egyik üres hátlapjára jegyezte le kusza írásával:

Földes Zoltán: Mit kívánok magyarnak?

Erőt szeretnék mindenik magyarba!
s hogy tenni tudjon lelkesen akarva,
Viharral vésszel tudjon szembenézni,
Legyen kitartó, büszke és vitézi!

Szívet szeretnék én minden kebelbe,
Hogy érzelemmel lenne az betelve,
Hogy nemzetednek ősi búja fájjon,
Szerelme oltárt nálad is találjon.

Értelmet adnék én minden magyarnak,
Belátni átkos forrását a bajnak.
Hogy szertehúzva nincs erő mi győzne,
De lesz jövendőnk hogyha: kéz a kézbe!

Bártfay József nem írt olyan szépen, mint az apja, de az irodalmat és a természettudományi ismereteket nagyon szerette. Sok újságot járatott és nagyon sok könyve volt. A történelmi jellegű könyveket részesítette előnybe és mellette a vallásosakat. Nagyon sok imát és könyörgést is lejegyzett papírdarabokra, jegyzetfüzetekbe. Vallásossága olyan mély volt, hogy akár papnak is elmehetett volna – már csak azért is, mert nem nősült meg soha.

A könyv létrejöttének egyik legfőbb segítője volt, még így sok évvel a halála után is. Már csak azért, mert nagyon sok iratot, jegyzetet, levelet megőrzött, ami Monospetri történelmének apró mozaikjai. Ezekből a töredékekből tudtam nagyon sok, addig bizonytalan dolgot összeállítani.

Az apai ház udvarán

Mint láthattuk a könyv előző lapjain is, nagyon sok olyan dokumentum került ebbe a könyvbe, amelyiken éppen az ő, vagy édesapja neve szerepel. Az igazolványok, a levelezések mind megmutatják életének egyes szakaszait, munkáját, felfogását, magát az embert s rajta keresztül Monospetrit is. Gyűjtötte a sok-sok hivatalos papírt, mint méhek a virágport, melyből végül méz lesz. A gyűjtögetést talán éppen a saját méheitől leste el, hiszen több méhcsaládja is volt.

Ügynökként is járta az országot, kertészként pedig a saját kis birtokán tevékenykedett. A fenti képen eldugva a bokrok mögött ő látható s ami érdekes, a kerítés mögött ott áll egy autó is. Típusát nem lehet meghatározni. Az a tény, hogy az udvarán egy személyautó áll, azt is jelentheti, hogy az a sajátja volt. Mint egyedülálló férfiember, aki tisztességesen dolgozott egész életében, megengedhette magának, hogy vásároljon magának egy autót.

Mit is tudnék még róla elmondani? Azt hiszem, már eléggé megismerhettük személyét munkáin, írásain, lejegyzetelt érdekességein keresztül. Sok ilyen szerteágazó tudásra vágyó ember kellene környezetünkbe, aki a természet minden rezdülésére felfigyel. Aki a növényeket és állatokat saját hasznára ismeri meg és használja fel.

Különleges ember volt, még különlegesebb felfogással és életvitellel. Köszönöm neki mindazt, amit összegyűjtött és megőrzött a múltból, hiszen segítsége nélkül ez a könyv is szegényebb lenne több ismerettel. Még egyszer köszönöm!

BLASKÓ JOLÁN

Monospetri hétköznapjait csak az itt élt emberek sorsából lehet megismerni. Már gyerekkortól kezdve mindenki átélhette a falu történelmét, történetét. Az itteni gyermeksors, majd a felnőtté válás tulajdonképpen mutatja a falu fejlődését is, hiszen egy emberöltőm keresztül nagyon sok változáson ment át a közösség. Ez mindenféleképpen igaz, akár az egyéni boldogulásról, akár a környezetről van szó.

A megkérdezett idős emberek gyermekkorukról nagy szeretettel és boldogan mesélnek. Azt hihetnénk, hogy valóban szebb és jobb élet volt akkor. a feltételezés helyén való, de a körülményeket is figyelembe kell venni. Bármilyen nehéz és küzdelmes volt a régi időkben az élet, ma már csak a szép és kellemes emlékek kerülnek elő beszélgetéseink során. Egy azonban biztos. Már csak azért is volt az idősebbek számára szebb a múlt, mert akkor még fiatalok voltak.

A nyolc évtizedet is átlépő Blaskó Jolánnnal[1] beszélgettem életéről.

Felelevenedik a múlt, a gyermekkor és az arcán – betegsége ellenére – a boldogság ragyog. Szeretettel mesél szüleiről és férjéről.

Szüleinek Vámoslázon volt 100 hold földjük. Édesapja a Klobusiczky Lászlótól vett 27 holdat.

Cséplőgépet vásárolt, majd a tanító rábeszélte, hogy legyen közös a cséplőgép, vagyis ketten vásárolják meg. Megfogadta a tanácsot, így kevesebb befektetéssel meg tudta valósítani elképzelését. Ezután érbe vállalták a cséplést a környékbeli gazdáknál. Jól jövedelmezett ez a közös vállalkozás.

A szülők 1918-ban esküdtek. A nagyszülők szőlőjét művelték, azt kellett kapálni. 56 tőke széles és 125 tőke hosszú volt. Nagyon emlékszik erre Jolán néni, hiszen gyermekkora nyarainak nagy részét a szőlőkertben töltötte.

Korán kezdett iskolába járni. A tantó jó barátja volt a családnak. Megkérték, hogy a jó képességűnek látszó gyerek hadd üljön be az iskolapadba, amíg a szülők a földön dolgoznak.

A tanító is hamar felfedezte képességeit.

Az iskolában egy hosszú padban ültek a gyerekek. A legszélén mindig a jó tanulók. Jolánka leült a padba, jött egy gyerek s mondta, hogy üljön beljebb. Ő beljebb csúszott. Majd jött a következő gyerek és az is a szélén akart ülni és ő is beljebb irányította a már ott ülőket. Mikor a tanító bejött és látta, hogy a kislány nem a szélén ül, hát szólt a többieknek, hogy ezen túl neki ott a helye.

Varró tiszteletes volt akkor a helyi plébános. Jó képességei láttán, megkérte, hogy ő feleltesse a gyerekeket és osztályozza is le őket, persze csak a kisebbeket és nem a naplóba kellett írni az osztályzatokat, hanem egy papírra. Varró tiszteletes utána természetesen leellenőrizte és jónak is találta a ténykedését. Erre később is megkérte Jolánkát, így ő lett az egyik segítő a hittan oktatásában. Más osztályokban is feleltetett, de mindig csak a kisebbeket.

13 évesen már kijárt a földre kapálni, aratáskor pedig markot szedni.

Az iskolában színdarabokat is betanulta. Egyik ilyen emlékezetes szerepe volt az, amelyikben egy Teréz nevű kislányt alakított. Ebben a szerep szerinti fiútestére rosszalkodik és ostorral csapkod. Közben lever egy vázát, ami összetörik. Néhány pillanat múlva belép a szerep szerinti anya szobába és látja az üvegcserepeket a földön. Megbünteti Terézt, aki hiába mondja és bizonygatja, hogy nem ő a bűnös. A sarokba kellett térdelnie. Ő letérdel a Jézus Szíve képe elé és ott imádkozik. Az anya kimegy a szobából és bejön a fiú, aki gúnyolódik a lánytestvérén. Szent Terézhez hasonlítja és mondogatja: Mi van szent Teréz? Imádkozol? Pedig nem is te voltál a rossz. Nem is te verted le a vázát. Nem is te törted össze.

Az anya ekkor lépett be a szobába és mindent meghallott. Odaszólt Teréznek, hogy kelj fel kislányom, mert a bátyád volt a bűnös. De a kislány csak annyit mond: Még nem telt le a rám kiszabott büntetés.

Jolánka néni mesélt arról is, hogy rendszerint csütörtök este volt a faluban a Gazdakör. Ide is elhívták az iskolásokat egy-egy kis műsorra. Szavaltak, énekeltek, kisebb jeleneteket adtak elő.

KALÁSZ lányok is voltak. Ő maga is tagja volt a lányegyesületnek.

Bálokról is mesélt egy keveset, amelyeket a Hangya melletti Kultúrházban (ami inkább csak egy terem) rendeztek. Általában cigányzenészek muzsikáltak.

Érdekes történetek ezek, melyeket Blaskó Jolán elmesélt nekem. A különös az, hogy csakis a gyermekkoráról, a fiatalságáról mesélt. Bár néhány mondatban megemlítette a férjével való időszakot is (ezt le is írtam a 160-161. oldalon), mégis mindig visszatért gyermekkorára. Érthető ez, hiszen számára ez volt az igazi élmény, az igazi szépség, hiszen képességei miatt olyan élmény-gazdag időszakot élt meg, amely örök időre bevésődött emlékezetébe. Az elmesélt történet-mozaikokból máris kitűnik, milyen élete volt az itteni gyermekeknek, fiataloknak.

[1] özv. Németh Józsefné

JAKAB SÁNDOR

Nagyon szomorú az, ha valaki az életének csak azon időszakára emlékezik, amely kínt és szenvedést okozott. Az előző oldalon tapasztalt szépséget és optimizmust ellensúlyozza egy másik Monospetriben élő embernek az élet. Az életünket sajnos nem tudjuk mi magunk irányítani, de a megtörténtek alapján sok minden megváltozhatunk, de leginkább megerősödhetünk. S az erő, amely tovább visz bennünket, nem más, mint a hit.

Jakab Sándorhoz sokan irányítottak, mint egy olyan emberhez, aki sokat tud Monospetri múltjából, hiszen talán ő a legidősebb a faluban. Arra számítottam, hogy valóban nagyon sok mindent megtudhatok a településről. Helyette megismertem egy olyan embert, akit az elmúlt rendszer ártatlanul börtönbe zárt, s aki ennek ellenére nem haragszik a világra, a élet szenvedéseire, mert a börtön alatti évek tovább erősítették a hitét.

Életét elmesélte már egy újságírónak, – akinek nem tudta a nevét – de átadta azt az írást, amely róla szól. Tehát a következő részt nem én írtam, hanem ezt már készen kaptam, mégis úgy gondoltam itt a helye, ebben a könyvben, hiszen egy itt született ember viszontagságairól szól. Végülis az ő története is egy szeletnyi történelem az országból, a faluból.

Az írás Jakab Sándor felvett adataival kezdődik:

Név:	**Jakab Sándor**
Született:	1916. június 16
Születési hely:	Monospetri
Állampolgárság:	Román
Nemzetiség:	Magyar
Vallás:	Református
Családi állapot:	Nős
Gyermek:	4
Foglalkozás:	Földműves
Ítélet:	18 év

Egy Szatmár melletti kis faluban, Monospetriben nőttem fel. Itt éltünk mint földműves család, feleségemmel, három fiammal és öreg édesanyámmal együtt; meleg, békés családi fészekben.

A kis létszámú, helyi református egyházhoz tartozom. Letartóztatásom előtt gondnoki (kurátor) és presbiteri szolgálatot végeztem. 1958-ban bekényszerítettek engem is a kollektív gazdaság kollektív nyomorúságába.

Egy reggel (1958-ban) két kisfiam Józsi és Janika lihegve szaladtak hozzám, s alig hallhatóan súgják a fülembe:

– Édesapám, a kapuban megállt egy autó és katonák szálltak ki belőle, mintha idejönnének...

Pár pillanat múlva már előttem álltak a (kommunista) párt titkárával együtt. Megmutatták a letartóztatási parancsot s kicsi lakásunk minden zugát felkutatták. Négyhónapos kisfiammal az ölemben figyeltem nagy rendszermentő buzgalmukat. Összeszedtek néhány evangéliumi füzetet, feleségem kézzel írott énekfüzetét. Ennyi volt a nagy „hadizsákmány". Elvették a bibliámat. Az édesanyáméra is szemet vetettek, de ő kikapta a kezükből:

– Ez az enyém – szólt harciasan –, ezt már nem engedem!

A család erős lélekkel viselte el letartóztatásomat.

Senki nem sírt láthatóan. A könnyek befelé hullottak. Kapunk előtt a rabszállító kocsi várt. Előbb a hírhedt securitate Margitta kisvárosi központjába vittek. Már itt elkezdődött kínzatásom. A fallal szembe ültettek. Órákon át nézhettem a falat. Éreztem, az épület nyugtalansággal és revolveres rohangálókkal van tele. A letartóztatók nyugtalanabbak, mint a letartóztatottak.

Román katonaként (bal oldalon Jakab Sándor)

Azután az egyik fegyveres az udvarba vezetett. Egy újabb rabszállítóba „tessékeltek". Nagy meglepetésemre Kis Sándor vedresábrányi atyámfiát is-

mertem fel, akivel örököstársai voltunk ugyanannak a hitnek és szenvedésnek. Nem jó az embernek egyedül lenni még a dubában1 sem...

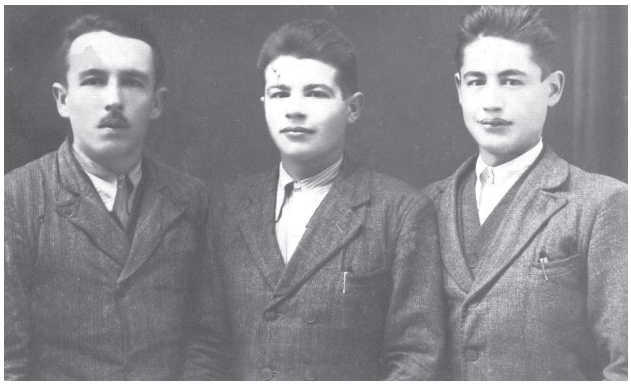
Ismeretlen hely felé döcögött velünk a minduntalan elromló halálszekér. Ha a kocsi ponyvájának nekidőltem, az őr kemény ökölcsapása jelezte: nem nyaralni visznek bennünket.

A kihallgatás Nagyváradon történt. Megérkezésünk után azonnal a sötét szemüveggel ismerkedtem meg. Soha nem tudtam, hol vagyok. Az őr jót buktatott rajtam, a falnak estem s alaposan megütöttem a fejemet. Tetőtől talpig meg- motoztak s belöktek egy cementágyas cellába. Egy „kolléga" fogadott s kioktatott a házirendre: feküdni csak hanyatt, az állandóan égő villanykörte irányában.

Kihallgatóm az „összeesküvés" felől faggatott. Csak azt felelhettem: a mi szervezkedésünk bibliaolvasásból, imádkozásból, a betegek látogatásából állott. A magyarországi Bethánia szövetséget említette, amely az államrend meg- döntésére tör. Ennek lennék én is tagja. Ilyen értelmű jegyzőkönyvet vett fel. Amikor megtagadtam a hemzsegő ha- zugságok aláírását, a becsengetett, képzett pofozó-emberük igyekezett megpuhítani.

Cellatársam a kinti politikai helyzetről várt tőlem információt, én azonban Isten szeretetéről tájékoztattam...

A bírósági tárgyalás alkalmával végre találkozhattam egy civillel a katonai bíróság folyosóján. A védőügyvédem volt. Ő is a Bethániáról faggatott. Az állig felfegyverzett bizton- sági őrök gyűrűjében, letartóztatásunk óta először láthattuk meg egymást lelki testvéreimmel, bár egymásra nézni sem volt szabad. Drága testvéreim látása mérhetetlen örömmel töltött el.

Középen Jakab Sándor

Bíráim egyetlen kérdést tettek fel: mivel segítettem a szegényeket? Ők, a szegények alatt az „összeesküvőket" értették s egy kissé humoros volt, amikor én egy-két lejt, lisztet, kenyeret, krumplit emlegettem. – Védőm derekasan próbált védeni. A bíró hadarta a fejünkre olvasott paragrafusokat. Az ítélet jó előre elkészült. Nekem csekély 18 évet szántak. Ami a 18 évnél is súlyosabb volt: feleségem tekintetével csak egyszer találkoztam, még közelébe se engedtek. Nem is értesítették a tárgyalás időpontjáról.

A büntetés letöltése végett először Nagyváradra kerültem, ahonnan csaknem egy év után Szamosújvárra vittek. Ez Romániának egyik központi börtöne. Itt 7 hónapon át egy ágyban aludtunk Lőrincz János tbc-kavernás református lelkésszel. Őt ugyancsak hitéért ítélték el.

A Duna-deltában munkásokra volt szükség. A még dolgozni bírókat odavitték rabszállító vagonokban, dubákban. Grinden, Peripraván dolgoztunk, a Gironde rabhajó volt a szállásunk. Mezőgazdasági munkák vártak ránk. A szenvedésen kívül a találkozások örömében is volt részünk. Ami a cellában lehetetlen volt: itt megvalósult. Ilyen nevekre emlékszem: Karczagi Sándor, Széplaki Kálmán, Fülöp Dénes, Nagy Endre, Sánta Pál, Gellért Imre, Erdő János, Dobri János. Sistofán építettük a Duna gátját.

Sok megaláztatást kellett elszenvednünk. Vigasztalt bennünket az, hogy megváltó Urunk szenvedéseihez képest a mi szenvedéseink „pillanatnyiak" és „könnyűek" voltak, ahogy Pál apostol írja[2] Azok, akik hitben hordozták a szenvedést, nem roppantak úgy össze, mint azok, akiknek nem volt reménységük.

A börtön sok áldást is jelentett számomra. Kimunkálta bennünk az egymásra találás szükségességét. Más vallásúakkal is közösségben éltünk, és a románokkal is. Örömmel hallgattam mindenkinek a bizonyságtételét, és mások is az enyémet. Kapálás, sáncolás, úton hazafelé – mind alkalom volt a beszélgetésre, az Igére való emlékezésre. A Jehova tanúi és az unitáriusok tanításait nem tudtam elfogadni.

Ha munka közben halkan énekeltem, némelyek az őreink közül is odafigyeltek. Mások, mint Süveg Árpád Kismajtényból, Szodorai Gábor Olasziból, hozzám szegődtek s megkérdezték: honnan veszem az erőt az örömre és hála- adásra...?

Megvallom sokat kellett harcolnom gyengeségemmel az éhezés, a megaláztatás, az otthon hiánya súlyos teher- ként nehezedett olykor rám. Rájöttem: magamnak kell először „prédikálni". Sokszor elismételtem magamban: „Nagy nyereség az Istenfélelem, megelégedéssel."[3] Az Ige győzelemre vitt.

Szellemi életem, kapcsolatom az Úrral nem sorvadt el Még inkább megerősödtem hitemben, és meggyőződtem afelől, hogy a teljesen odaszentelt életre és a Szentlélek vezetésére van szükségem főképpen.

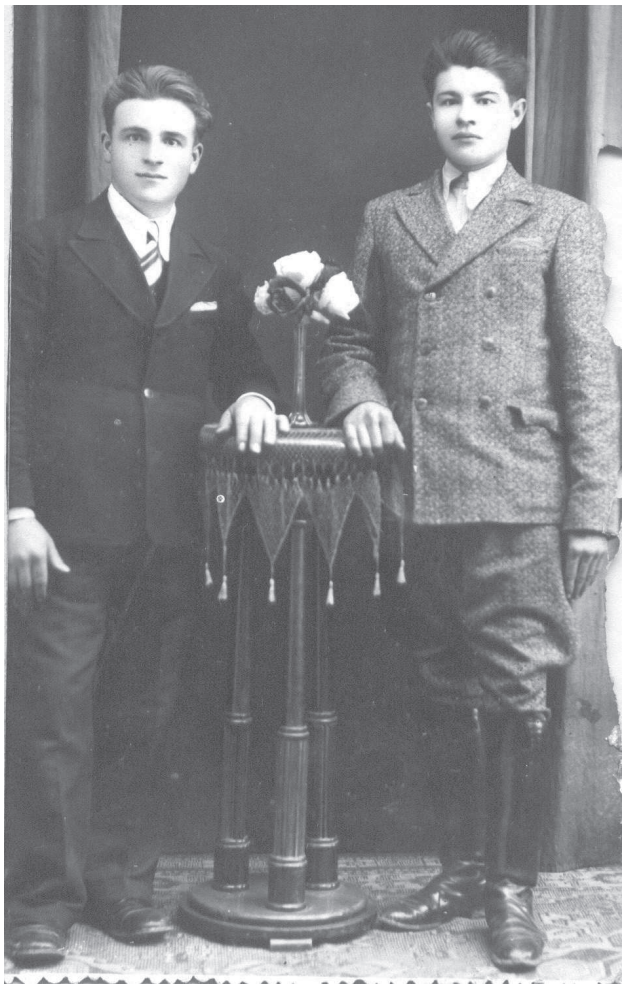
[1] * duba = ablaktalan, fekete rabszállító kocsi

[2] (2Kor 4,17).

[3] (1Tim 6,6)

Íme az ember! A kommunista rendszer teljesen önkényes értelmezése szerint politikai vétkesnek bizonyult valaki, ha ki merte nyitni a száját panaszra, ha vallásosabb volt mint más, ha nyíltan is meg merte vallani a hitét, ha bármiben is ellentétbe került a mindenható párttitkárral. Sokan a kommunista pártbeliek közül is börtönbe kerültek, ha az irányvonaltól némileg is elhajoltak. Nem volt kegyelem. Azok, akár párton belüliek akár párton kívüliek, akiknek nem volt Krisztusban hitük, jobban szenvedtek, mint mi. Kétségbeestek és összeomlottak.

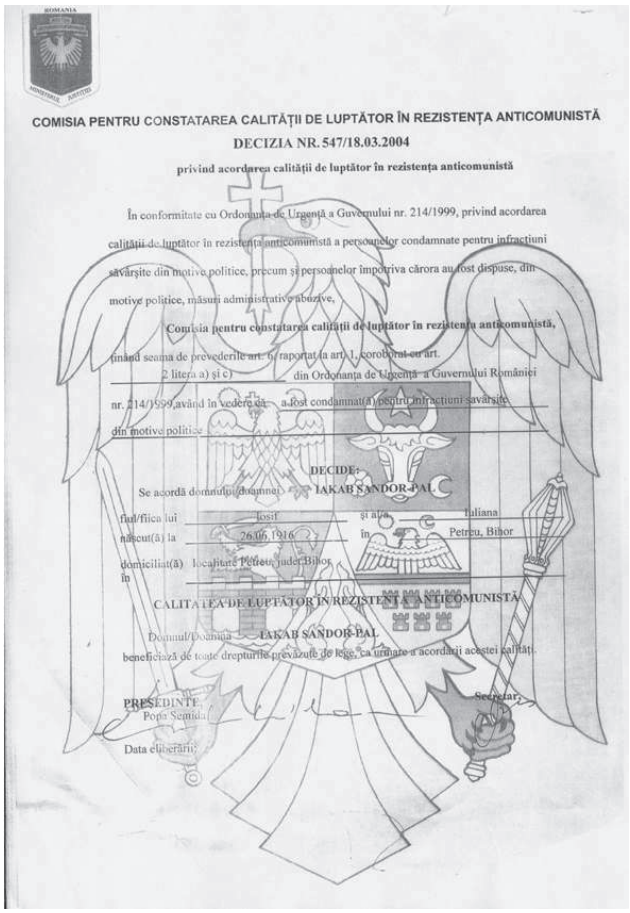
Külön fogolyfajzat a besúgók csoportja. Nem egy lelkipásztor is eladta magát. Közutálat vette őket körül, hiszen társaik szenvedése árán jutottak némi előnyhöz: jobb ruha, több élelem. Sokat véresre is vertek fogolytársaik. Ahogy közeledett a szabadulás, halkabbak lettek és sírva könyörögtek bocsánatért.

Jobbra Jakab Sándor fiatal korában

Románok – magyarok. Ha a román lelkészek nem vitték volna be még a börtönbe is a sovinizmust, még közelebb kerültek volna egymáshoz e két nép fiai. Az evangéliumi életű foglyok között nem volt kérdés a nemzeti-felekezeti hovatartozás. A Krisztushoz tartozásban minden különbség eltörpül.

Őreink különös társaságot alkottak: az emberségesekét és a kegyetlenekét egyaránt. Ez utóbbira, módszeresen képezték őket. Akiken nem fogott, azok hazulról, a rokonságból hoztak valami kis emberséget magukkal. Viselkedésüket nagyban befolyásolta a kommunizmus világpolitikai helyzete.

COMISIA PENTRU CONSTATAREA CALITĂȚII DE LUPTĂTOR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ

DECIZIA NR. 547/18.03.2004

privind acordarea calității de luptător în rezistența anticomunistă

În conformitate cu Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 214/1999, privind acordarea calității de luptător în rezistența anticomunistă a persoanelor condamnate pentru infracțiuni săvârșite din motive politice, precum și persoanelor împotriva cărora au fost dispuse, din motive politice, măsuri administrative abuzive,

Comisia pentru constatarea calității de luptător în rezistența anticomunistă,

ținând seama de prevederile art. 6, raportat la art. 1, coroborat cu art. 2 litera a) și c) din Ordonanța de Urgență a Guvernului României nr. 214/1999, având în vedere că a fost condamnat(ă) pentru infracțiuni săvârșite din motive politice

DECIDE:

Se acordă domnului/doamnei IAKAB SANDOR-PAL

fiul/fiica lui Iosif și al(a) Iuliana

născut(ă) la 26.06.1916 în Petreu, Bihor

domiciliat(ă) localitatea Petreu, Județul Bihor în

CALITATEA DE LUPTĂTOR ÎN REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ

Domnul/Doamna IAKAB SANDOR-PAL

beneficiază de toate drepturile prevăzute de lege, ca urmare a acordării acestei calități.

PREȘEDINTE Secretar

Popa Semida

Data eliberării:

Antikommunista ellenállóként kapott oklevél

1964. július havában bejelentették szabadulásunkat. Sokan a földet csókolták. Főleg akik 20 éve ott voltak. Mindenkit még egyszer kihallgattak s igyekeztek kicsikarni olyan aláírást, amellyel besúgásra kötelezik el magukat. Naponta 40-50 fogoly szabadult. Július 21-én én is sorra kerültem. Buzgón könyörögtem, nehogy gyenge legyek megtagadni az aláírást s ezzel megterhelném lelkemet. Megfenyegettek, hogy ismét visszakerülök. Gondoljam meg, mit beszélek. Feleletem ennyi volt: ezt eddig is meggondoltam. Ajánlatukra nem került sor. Kihallgatóm a gépírónő felé fordult s a személyi lapomba beírta: „Megerősödött hitében.” – Isten meghallgatta kérésemet.

Július 24-én délután 2 óra tájban hazaérkeztem. Gyermekeim az udvaron játszottak. – Ki lakik itt? – kérdeztem.

– Jakab Sándor – felelték egyszerre.

– Megengednétek, hogy megpihenjek egy kissé?

– Tessék bejönni, édesapám! – felelte a nagyobbik. A háziak előkerültek és a szénás csűrbe mentünk.

– Tudjátok-e még azt az éneket, amit utoljára tanultunk? – Nem felejtették el. És felhangzott az ének:

Rád bízom, Uram, magam,
Teveled szégyen nem ér,
csalódás nem éri azt,
aki Tebenned remél...

A faluban tüstént elterjedt a hazatérésem híre. Sokan kívántak látni egy olyan embert, akinek a feleségét azzal vigasztalták: „18 éves ítélet, soha nem jön haza a férjed!" Édesanyámnak, az öreg 76 évesnek lett igaza: „Én hiszem, hogy hazajön és meglátom még a fiamat!..."

Utószó:

Nekem senki ne tulajdonítson semmit. Isten önmagát dicsőítette meg bennünk. Most is igaznak bizonyult ígérete: sasszárnyakon hordoz s betakarva megvéd. Az Úr elfogadta az emberek tanácsát. Nem haltam meg, élek és hirdetem szabadítását. Elvették földünket, tehenünket, de minden veszteség eltörpül az áldások nyeresége mellett. Amit otthonlétünkben ígért, mind teljesítette távollétünkben.

Ígéretei ma is, és mindig igazak, ámenek.

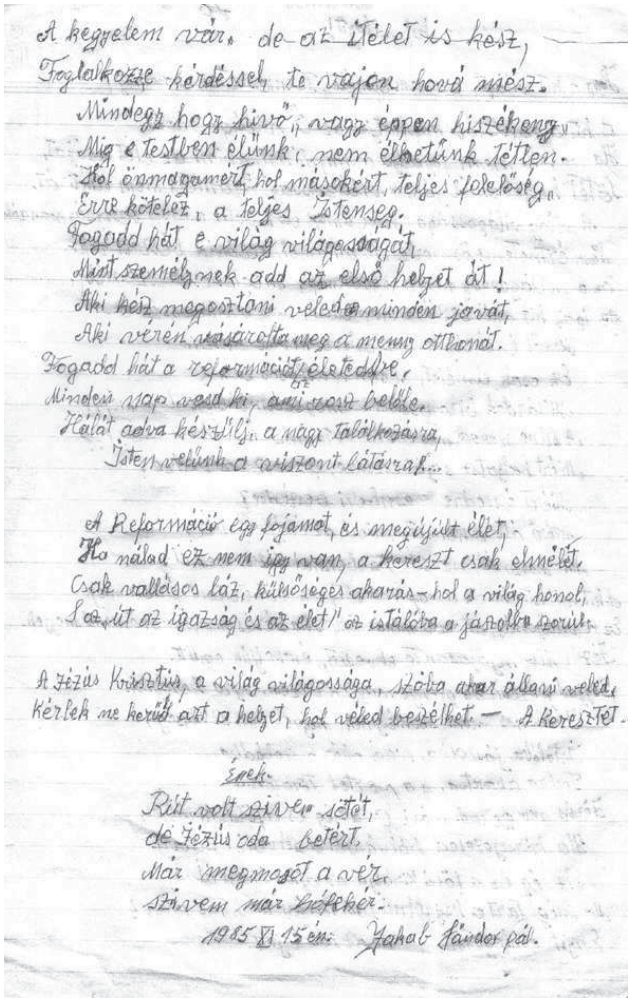
Ennyi volt az írás, amely Jakab Sándorról szólt. A mai Jakab Sándor már teljesen más. Az idő, a kegyetlen sors megerősítette hitében, annyira, hogy napjainkban már csak szinte ennek él. Hitét, s gondolatait még versbe is szedi, hogy mások is megismerhessék ezt a világot.

Kusza betűivel próbálja felénk közvetíteni mindent, amit a hit tud nyújtani a bizonytalan embereknek.

Egyik gondolatát így továbbítja felénk:

„A kegyelem vár, de az ítélet is kész,
Foglalkozz e kérdéssel: te vajon hová mész?
Mindegy, hogy hívő, vagy éppen hiszékeny,
Míg e testben élünk, nem élhetünk tétlen.
Hol magamért, hol másokért, teljes felelősség,
Erre kötelez a teljes Istenség.
Fogadd hát e világ világosságát,
Mint személynek add az első helyet át!
Aki kész megosztani veled minden javát,
Aki vérével vásárolta meg a menny otthonát.
Fogadd hát a reformációt életedbe,
Minden nap vesd ki ami rossz belőle.
Hálát adva készülj a nagy találkozásra,
Isten velünk, a viszont látásra!"

Érdekes sorok, érdekes gondolatok egy olyan embertől, aki nem végezett felsőbb iskolákat s csak a maga gondolatait próbálja versben megfogalmazni. Egyszerű és tiszta gondolatok egy egyszerű és tiszta embertől. Ő már átélt olyan időket, amelyek senki nem kíván vissza. Őt a börtönben is csak a hite tartotta életben, a hite a vallásában és a hite a szeretetben.

A kegyelem vár, de az ítélet is kész,
Foglalkozzé kérdéssel, te vajon hová mész.
Mindegy hogy hívő, vagy éppen hiszékeny
Míg e testben élünk, nem élhetünk tétlen.
Hol önmagamért, hol másokért, teljes felelősség.
Erre kötelez, a teljes Istenség.
Fogadd hát e világ világosságát,
Mint személynek add az első helyet át!
Aki kész megosztani veled minden javát,
Aki vérén vásárolta meg a menny otthonát.
Fogadd hát a reformációt életedbe,
Minden nap vesd ki ami rossz belőle.
Hálát adva készülj a nagy találkozásra,
Isten velünk a viszont látásra...

A Reformáció egy fogalom, és megújult élet.
Ha nálad ez nem így van, a kereszt csak elmélet.
Csak vallásos ház, külsőséges ahorás - hol a világ honol,
De akit az igazság és az élet! az utálatba a járolkba borul.

A Jézus Krisztus, a világ világossága. Szóba akar állani veled,
Kérlek ne kerüld azt a helyet, hol véled beszélhet. — A Keresztet.

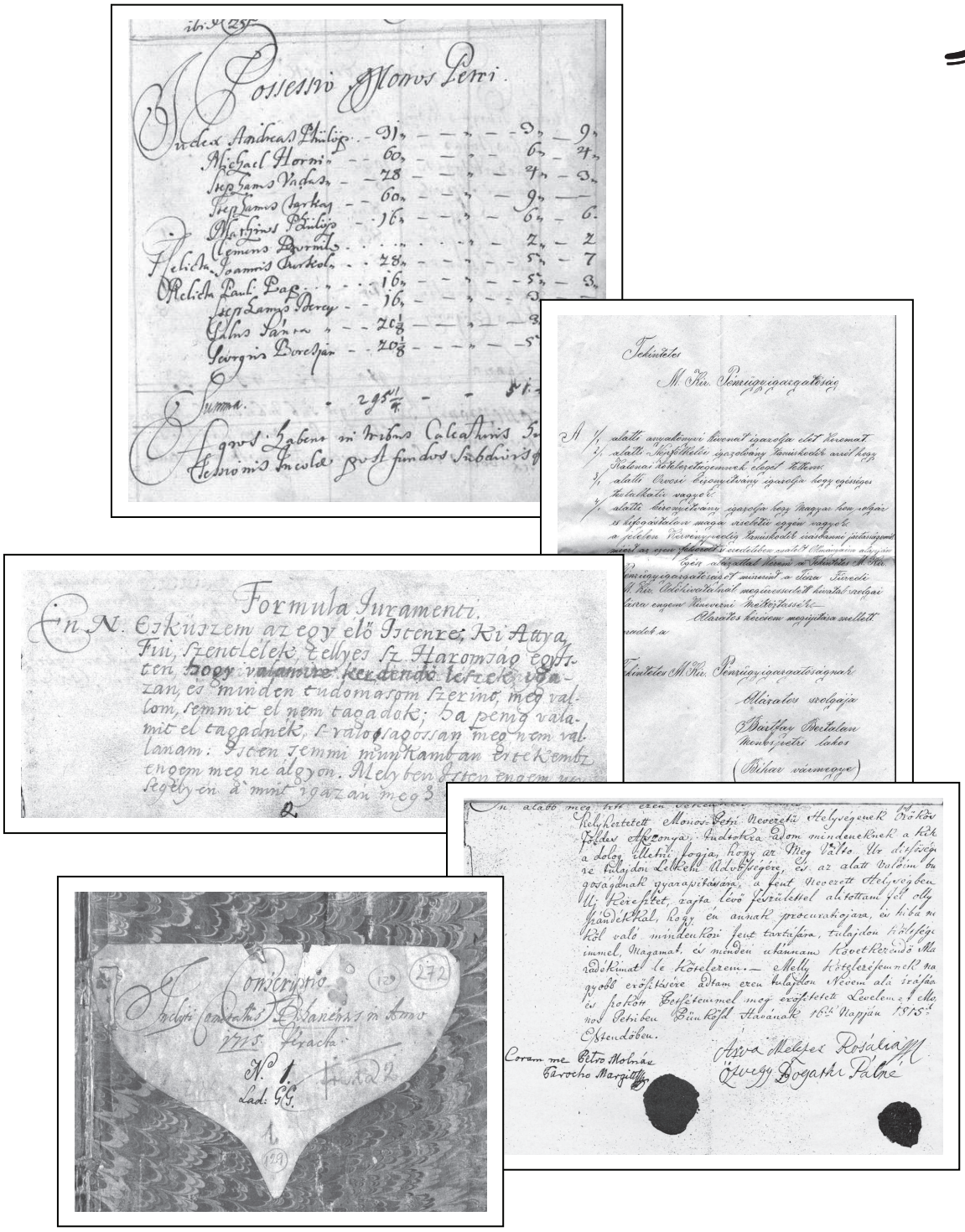
Ének.
Rút volt szíve sötét,
de Jézus oda betért.
Már megmosott a vér,
szívem már boldog.
1985 I 15-én: Jakab Sándor pál.

Jakab Sándor néhány sora egy papírlapon

Jakab Sándor elmúlt már kilencven éves, de szellemi frissessége még mindig a régi. Szívesen mesélt a régi időkről, de mindig visszatért a hithez és annak rá gyakorolt hatásáról. Érthető ez, hiszen a börtönben eltöltött évek mindenkire másképpen hatnak. Neki szerencséje volt abban az értelemben, hogy lelki jóságával nem vádolta börtönőreit, nem gyűlölte a más vallású, vagy másképpen gondolkodó rabtársait. Ha kellett, inkább még a szeretet minden sugarát próbálta ellenségei felé irányítani. Őt akkor megvédte a hite s ezáltal úgy érzi, neki pedig most kell megvédenie a hitet. S a megvédése mellett másoknak átadni, a fiatalabbak felé továbbítani.

Új misszió ez a részéről, de a mögötte levő évek segítik a mindennapokban, segítik abban, hogy amit mások felé közvetít, annak eredménye is legyen. Higgyünk mi is abban, hogy az elnyomók által ránk szabott kegyetlenkedések egyszer átalakulnak majd szeretetté és a mások iránti tiszteletté.

9

„Azon nemzet, amely emlékeit veszni hagyja,
azzal saját síremlékét készíti”

Ipolyi Arnold

DIN CRONICA SATULUI PETREU

Localitatea Petreu, face parte din comuna administrativă Abrămuţ, judeţul Bihor. Este aşezată pe malul drept al râului Barcău, pe şoseaua modernizată Marghita – Săcueni, la bifurcarea drumului spre Abrămuţ. Ca şi vecine are satele Chiraleu, Abrămuţ, Cristur, Albiş şi Buduslău. Cea mai apropiată aşezare este oraşul Marghita la circa 1200 m.

Este aşezată sub dealul numit „ Hágó„ . Hotarul satului este aşezat într-o regiune de dealuri, cu pante line spre nord. Sînt cunoscute mai multe denumiri caracteristice de astfel de dealuri cultivate de cereale: ”Eresztény„ ”Zongoravár„ ”Középmáj„ ”Juga„ etc. În partea de sud se întinde câmpia şi lunca Barcăului, cu terenuri arabile, bogate fânețe naturale şi păşuni. Aici sînt cunoscute ca denumiri de hotar : „Steinerföld„ ; „Sófirét„ ; „Nagyrét„ etc.

Partea colinară a hotarului, este foarte bogată în izvoare cu apă bună de băut. Este o plăcere să găseşti un astfel de izvor pe timp de vară. Cele mai cunoscute izvoare sînt : Halastăul şi Bodona. Acestea sînt amenajate, pentru a putea fi atilizate igienic. O mare parte a locuitorilor se alimentează de aici cu apă potabilă. În planul de viitor al sistematizării satului se preconizează conducerea acestor izvoare în sat. Din zecile de izvoare aflate aici se formează pâraiele: „Postapatak„ „Jugapatak„ şi Bodona care-şi varsă apoi apele în albia Barcăului ce curge în partea de sud a satului. În regiunea de deal, denumită „ Nagyhegy „ C.A.P. local a înfiinţat o livadă de pomi fructiferi şi a plantat cu viţă nobilă o suprafaţă de 11 ha teren.

În partea de pădure „Liget„ - secţia Marghita a I.A.S. a înfiinţat o livadă de pomi în suprafaţă de 120 ha.

Izvoarele istorice vorbesc de fiinţarea aşezării Petreu de mai bine de 7 secole. În arhiva municipiului Oradea, istoricul dr. Jakó S. face menţiunea ca localitatea datează de prin anul 1215 şi ca în decursul vremii a purtat diferite denumiri. La început ar fi făcut parte administrativă din judeţul Szolnok şi mai apoi trece cu jurisdicţia Episcopatului Ardealului. Acelaşi izvoare menţionează că în trecutul îndepărtat localitatea a fost sub stăpânire feudală şi că era formată din 3 cetăţi. Urmele cetăţilor se văd şi astăzi . Pe dealul de lângă actuala fermă de stat ar fi existat aşa numita cetate „ Zongoravár„ . În jurul acesteia ar fi trăit o aşezare compactă de populaţie românească. O altă cetate ar fi fiinţat lângă actuala biserică reformată. O a treia pe locul păduriţei dinspre Abrămuţ, dintre albia râului Bistra şi Barcăului.

Datorită deselor războaie, purate cu turcii, braţele de muncă s-au împuţinat, faptul ce a determinat pe proprietarii feudali, să aducă aici colonişti. Acelaşi izvoare istorice pomenesc ca în secolul al XV-lea, ar fi fost aduşi aici colonişti germani-swabi din „ Veszprémmegye„ şi slovacidin nordul Ungariei. Cu timpul aceştia s-au maghiarizat. Astfel se axplică numirile frecvente în sat ca : „ Hejder„ ; „Rotter„ ; „ Miheller„ ori „ Kreszács„ ; „Kalivoda„ ; „Karetka„ etc. După doctorul Jakó prin anul 1588 în Petreu se pomenesc nume de familii ca : „ Barabás„ ; „ Bence„ ; „ Berkes„ ; „Boros„ ; „ Farkas„ ; „ Gál„ ; „Kati„ etc.

Izvoarele istorice mai precizează şi numele proprietarilor-feudali ce s-au perindat pe aici în lunga şi frământata istorie a satului. În jurul anului 1270 se vorbeşte de unul numit „ Gutkefeld„ , apoi de familiile : „ Monostorfalvi„ ; „ Jankafalvi„ ; şi prin sec. XV de familia „ Zolyomi„ . În sec. XVII se vorbeşte de unul numit „ Bogatti„. Ultima familie de proprietari de care-şi amintesc oamenii şi care din cauza corupţiei şi risipei au lichidat domeniul a fost familia „ Klobusovski„ .

Prin 1930 o parte din moşia acestuia a fost cumpărată de Episcopia rom. cat. de Oradea şi altă parte de locuitorii satului.

Chiar denumirea satului îşi are o interesantă istorie. Prin anul 1215 odata cu apariţia sa localitatea purta denumirea de „ Molnos„ . Prin 1270, satul se numeşte „ Petri„ . În 1332 acesta se pomeneşte sub numele de persoană „Petru„. Prin 1535 se numea „Malmos-Petri„ , ceea ce mai târziu se transformă în „Monos-Petri„ denumirea maghiară de astăzi. Istoricul Jakó mai face menţiunea că numirile avute de sat în trecutul îndepărtat erau nume de persoane Petri şi Petru.

După origine populaţia satului este formată din : români, maghiari, germani şi slovaci. Propriu zis germanii şi slovacii vorbesc astăzi limba maghiară se poate spune deci că are numai două naţionalităţi, românii păstrându-şi limba de origine.

Cât priveşte religia încă din vechime în sat au existat şi mai există încă trei comunităţi : ortodoxi, romano-catolici şi reformaţi. Fiecare comunitate îşi avea biserica sa. Cea mai veche este biserica reformată ce este cladită pe strada de lângă vechea albie a Barcăului – strada reformată. Pentru locuitorii romano-catolici în jurul anului 1700, boierul Bogatti clădeşte o capelă în incinta castelului boieresc. Odata cu desfiinţarea domeniului şi împărţirea pământului către ţărani, în

anul 1930-capela a fost mutată în cimitirul local unde se poate vedea şi astăzi.

Pentru locuitorii greco-catolici încă din vechime exista o biserică, astăzi ortodoxă pe dealul din strada română, având în jur si cimitirul comunităţii respective.

Actuala biserică romano-catolică s-a construit abia prin anul 1926.

În anul 1930, boierul Klobusovski, vinde ferma-azi I.A.S. cu câteva sute de ha. Episcopiei romano-catolice de Oradea. Mulţi ani până la eliberare, ţăranii lucrează de acum pe acestă moşie.

În general locuitorii satului Petreu, au fost şi sunt oameni harnici. Având pământ, l-au lucrat bine. Aveau din toate. De aceea erau şi invidiaţi de satele din jur. Produsele agroalimentare şi le desfăceau pe renumita piaţă a localităţii Marghita.

La data de 10 octombrie 1961 în Petreu, ia fiinţă C.A.P. ,,Petőfi,, având un număr de 386 familii şi 914 ha teren. Pe data de 1 iunie 1962, acesta se unifică cu cea de la Cristur şi primeşte denumirea de C.A.P. Petreu-Cristur. Cooperativa cuprinde astăzi 598 de familii, o suprafată de 1578 ha teren din care 1326 ha arabil. Are plantată o suprafaţă de 6 ha viţă nobilă şi 5 ha livadă de pomi. Media producţiei de grâu la ha în ultimii doi ani a fost de 2340 kg, iar la porumb de 2156 kg. Ferma de animale cuprinde la taurine un număr de 484 capete din care 207 vaci de lapte. La porcine are 666 de bucăţi din care 100 scroafe, iar la ovine un număr de 1562 din care 565 oi mame.

După cum am arătat în istoricul aşezării aceasta datează de peste 700 de ani. De atâţia ani ţărănimea satului a trăit sub exploatarea familiilor de moşieri ce s-au perindat pe aici. Focul năvălitorilor turci ori tătari le-a nimicit în numerate rânduri aşezările, împuţinându-i şi ca număr. Mari proprietari feudali locali îşi aduc iobagii din alte părţi. Despre vechii locuitori-plugari-ai satului putem spune că au trăit zile grele. Lucrau ca iobagi pe pământ feudal timp îndelungat-secole în şir.

Mai târziu treptat prin hărnicia lor au ajuns şi proprietari, fie cumpărând cu ţârâita pământ de la boieri, fie primind pământ prin reforma agrară de după primul război mondial. Între anii 1920-1930, ţăranii cumpără şi castelul pe care îl demolează. Pe locul parcului şi castelului sunt astăzi grădini şi case ţărăneşti înfloritoare.

Odată cu eliberarea, ţărănimea satului intră de acum în posesiunea pământului pe care în trecut îl lucrau în folosul boierilor. Astăzi ţărănimea locală, are un nivel economic asemănător cu cel al orăşenilor. Pe lângă averea obştească pe care o au ţăranii cooperatori în jurul gospodăriilor particulare au, potrivit ultimului recensământ al animalelor următorul număr de animale : la taurine 320 bucăţi din care 180 bucăţi vaci de lapte, porcine 1335 de bucăţi, oi merinos 980 şi păsări 9800. Se poate constata şi de aici hărnicia locuitorilor ce poate constitui un exemplu pentru alte sate.

Vorbeam mai sus ca localitatea Petreu este în apropierea imediată a oraşului Marghita şi că piaţa renumită a acestuia a avut mare influenţă economică asupra satului. În anii socialismului localitatea Marghita a cunoscut o puternică dezvoltare economică fiind dotată cu două fabrici şi alte intreprinderi şi instituţii noi. Acesta va avea de acum o influenţă impetuoasă asupra structurii locuitorilor satului Petreu. Vom ilustra aceasta prin următoarea statistică actuală :

- din 1444 locuitori-970 o constituie populaţia activă. Din aceştia 270 lucrează în C.A.P. iar 700 lucrează în diverse intreprinderi şi instituţii, în majoritate din Marghita.

În hotarul satului fiinţează şi o fermă de stat, specializată în cultura mare. Are o producţie de gâu şi porumb mereu în creştere. Poate servi ca model C.A.P. –ului local.

Am vorbit de hărnicia locuitorilor în trecut şi prezent, despre influenţa oraşului Marghita asupa vieţii însăşi a oamenilor de astăzi. Deasupa a orice, însă tronează lumina regimului nostru socialist, cu binefacerile lui, care a schimbat satul şi oamenii. Cine a trecut pe aici acum 25-30 de ani şi s-ar întoarce astăzi, n-ar mai putea crede transformările ce le-ar vedea: case, interiorul caselor, portul, comportamentul oamenilor etc.

Pasul ridicat al transformărilor, a pornit de acum 13 ani când s-a introdus în sat curentul electric. De atunci, în fiecare casă şi pe stradă pulsează lampa lui Ilici. Oamenii şi cei mai modeşti de acum şi-au cumpărat aparate de radio, televizoare, maşini de spălat, frigidere, aragaze. Şi-au construit case moderne dotate cu mobiliere de prim rang, covoare etc. Portul s-a schimbat şi el radical.

Pentru a ilustra cele afirmate, vom arăta că in ultimii 10 ani din cele 360 de case ale satului, cel puţin 120 sunt nou zidite ori transformate. În sat sunt 313 aparate de radio, 103 televizoare, 61 maşini de spălat, 81 aragaze, 31 frigidere, 357 biciclete şi motorete şi 4 autoturisme.

Prin sat trece linia ferată Săcueni-Şimleu. În trecut încă de la înfiinţarea ei linia trecea prin faţa castelului boieresc. Când vrea să călătorească boierul, trenul se oprea în faţa parcului. Acesta este şi secretul pentru care-caz rar-linia ferată trece prin mijlocul satului.

Şoseaua ce leagă satul de oraşul Marghita şi Săcueni s-a modernizat. În locul vechilor trotuare, s-au construit 4000 ml trotuare noi. De reşedinţa judeţului Bihor, satul Petreu este legat zilnic prin trei perechi de trenuri şi trei perechi de autobuze.

Mai nou oraşul Marghita a fost dotat cu autobuze interurbane care transportă de mai multe ori pe zi muncitorii şi elevii spre Marghita.

În trecut în sat funcţionau două mori, proprietatea lui Klobusovski. Una acţionată cu apa pe râul Barcău, ce producea şi curent electric pentru castel şi bogătaşii satului. Moara sistematică, cu aburi era una din cele mai mari din partea locului. Boierul a arendat-o unuia care apoi i-a dat foc, pentru a-şi putea încasa asigurarea.

Tot pe teritoriul satului a existat şi o fabrică de cărămidă. Ca dovadă că a lucrat fabrica de mulţi ani se vede şi azi locul adânc unde-şi scotea argila.

Tot la Petreu, au fost şi nişte băi, numite ,,Petrei fürdő,, .

Pentru a vorbi de acum şi despre şcoala, din vremi îndepărtate se ştie că acesta era confesională. Pe lângă fiecare confesiune exista şi şcoala respectivă: rom. cat., greco. cat. şi reformată. După cum atesta matricolele, cele mai vechi le are fosta şcoală romano-catolică din 1897. Şcoala greco-calotică şi cea reformată datează de mai târziu. Din 1920 în sat existau tot trei şcoli-una română, una romano-cat. şi reformată. Învăţătorii acestora au activat fiecare multe zeci de ani în localitate. Se poate pomeni ca atare cazul învăţătorului Baróthy Blaziu, Muntean Ioan, Katona Eugen. De la reforma învăţământului -1948- întreaga şcoală a satului trece pe seama statului. Astăzi există o singură unitate şcolară cu două limbi de predare şi grădiniţa de copii cu două posturi. Există un număr de 21 cadre didactice, la un număr de 276 elevi, plus 60 de copii mici. Se învaţă în 10 săli de clasă. În trecut nu era nici vorbă de grădiniţă.

Puţin au fost intelectualii ridicaţi din sat în trecut. Era lipsă de posibilităţi materiale ale ţărănimii dar şi lipsa de interes faţă de profesiunile intelectuale. Au promovat totuşi câţiva intelectualiintegri, fii de ţărani ca : medicul-doctor Monosi Mihai – Oradea, doctor Csepentő Andrei, pictorul Kristófi Ioan-Oradea, inginer Takács Ştefan – directorul rafinăriei Crişana.

Astăzi avem plecaţi din sat un număr de 5 ingineri tineri, un medic, 5 asistente medicale şi un ofiţer superior. Mai avem profesori şi învătători ce lucrează în învăţământ. Din sat mai sunt 6 studenţi ce studiează ingineria, 2 medicina şi 3 diverse facultăţi. Mulţi fii ai satului nostru lucrează în producţie, în diverse intreprinderi din Marghita sau alte oraşe. Vom arăta apoi faptul că toţi absolvenţii şcolii noastre proveniţi în cincinalul 1966-1970, au îmbrăţişat profesiuni, fie intelectuale, fie practice.

În anii noştrii, revoluţia culturală întronată de regimul nostru socialist a atins şi viaţa satului Petreu. Fostul local în care se vindeau băuturi, a fost transformat în local de cultură. Aici locuitorii satului, dornici de-a cunoaşte noul vin să asculte conferinţe, vizionează piese de teatru, filme, etc. Formaţiile culturale ale căminului, participă la concursuri pe judeţ şi centre teritoriale, constituie o mândrie pentru sat.

În sat există şi o filială a bibliotecii comunale, cu un număr de 1779 de volume. Mai avem şi o circumscripţie sanitară cu medic şi personal sanitar.

Cât priveşte perspectiva de de dezvoltare a satului în noul plan de sistematizare se preconizează construirea tuturor trotuarelor satelor, aducerea izvoarelor din preajma satului .

DOKUMENTUMOK

Nagyon sok eredeti dokumentumot használtam fel a könyv megírásához. A későbbi kutatók számára is elérhetővé szeretném ezek egy részét tenni. A levéltári anyagokat természetesen a helyszínen meg lehet mindig tekinteni, de vannak olyan adatok, amelyeket most itt közzé tudok tenni.

Az Urbáriumok nagyon érdekes információkkal szolgálnak a középkorról. Érdemes ezeket több szempontból áttanulmányozni, hiszen lehet, hogy egy új szemszögből vizsgálva még értékesebb információkhoz juthatunk.

Az Urbáriumok vizsgálatakor kiemeltem azokat a részeket, amelyek Monospetrire, vagy annak környezetére utalnak. Ezek átolvasása és tanulmányozása sok időt vett igénybe, de megérte. Éppen ezért illesztem be könyvem végére, hogy mások is kutathassanak ebből. Ezekhez odaírtam a megjelenés dátumát, illetve a levéltári jelzet számát is.

A Monospetriben fellelt iratok egy részének a fotóit is bemutatom, mintegy érdekességként, hiszen ez is a falu történelmének egy szeletét mutatja be.

Jó kutatást kívánok mindenkinek!

1699. február 22.

Őfelsége az uradalomhoz tartozó egykori helységeket 1695-ben Possalaky Jánosnak 500 Ft-ért átengedte.

1699. május 9., Székelyhid

Monospetri:

9 jobbágy. Makkos erdő, hízlalható disznók 200.

UC 75 : 14

1754. szeptember 24.

Monospetri:

26 Örökös jobbágy névvel, fiak, nevük – Telkük nagysága – Állatállományuk: lovak, ökrök, tehenek, juhok-kecskék, disznók, méhek. – Búza- és kukoricaföldjeik köblökben – Rétjeik szénahozama – Szőlőik nagysága kapásokban – Megjegyzésben feltüntetve, bíró, földesúri csordás, hajdú, néhányan lovaikat, ökreiket kölcsönpénzen vették. – 33 szabadköltözésű jobbágy névvel, 15 napot dolgoznak, köztük 2 nemes, egyik jegyző volt eddig, most ispán lesz, másik ispán volt. – 29 szabadköltözésű jobbágy névvel, 8 napot dolgoznak évente – Elhagyott telkek, az uradalomhoz csatolták – Református pap, rector és oláh pap által használt telkek – Pósalaki családnak van kúriája, részben gerendával , részben sövénnyel kerítve. – Közelében ház fából, náddal fedve, már rozzant, leírása. – Mellett konyhakert, valamelyes gyümölcsfákkal – Magtár, paraszti munka – Kölestörő fából – Istálló, szekérszín és ólak fából – Káposztáskert, hozama – Szántók 3 nyomásra, befogadóképességük – Földesúri rétek, szénahozamuk – Földesúri szőlő, hozamuk – Földesurak eddig pénzért műveltették a szőlőket, összege, vincellér pénzt, búzát, csizmát kapott és 1 kapát. – Almáskert, értéke – Malom a Berettyón 4 kőre, földesúr búza, kétszeres, árpa, kukorica jövedelme belőle, ezek szokásos eladási ára. – A malom töltése Királyi földjén terül el, ottani földesúrnak a falu évi 3 aranyat ad. – Szabadköltözésű molnár neve, a malom jövedelmének negyede az övé, tartozik a malom körül minden javítást elvégezni, földesúrnak fizet. – Robot értéke – Kilencedet gabonából adnak, búza és kukorica hozama köblökben. – Borkilenced hozama, értéke – Dézsmálás alkalmával minden hospes tyúkot vagy csirkét ad, a szokásos szárnyasokon kívül, értéke. – Pázsitadó címén minden disznó után fizetnek – Tölgyerdők, makkéréskor hízlalható disznók, minden disznó után fizetnek. – Földesúri kocsma, leírása – Berettyó rétet gyakran elönti – Ispán pénzt, búzát, csirkét kap, vetése van, büntetések harmada az övé. – Egy dombon verem, búzának – Határai – Birtoktörténeti adatok

Királyi fiskális birtok.

UC 153 : 79

1754. május 16.

(Egykorú) kamarai másolat. 15 old. latin + 1,5 oldal magyar nyelvű testimoniális levél Kovacs István provisor aláírásával, 1754. június 27. dátummal.

Conscriptio – (Köröskeny Károly, a tokaji kamarauradalom fiskális prokurátora által, a Szepesi Kamara rendeletére elkészített összeírás a fenti faluról, mely, mint a magvaszakadt Pósalaki család deficiálásával a királyi fiskusra szállt, tartozékaival együtt. Kelt a helyszínen, a fenti napon.)

Monospetri:

Bevezetőben az összeíró fiskális egyrészt küldetése okát, célját jelzi, majd topográfiai adatokat közöl: pontosan meghatározza az összeírásra kerülő falu helyét a megyében, elhelyezi a falut földrajzi környezetébe, megadva a szomszédos falvak nevét. – Fontos természeti adottsága a falunak az, hogy egyrészt piac szempontjából közel esik Margitta oppidumhoz, másrészt az a tény, hogy a falu határában folyik el a Berettyó folyó. – A deficiens Pósalaki család a falu közepén építtetett magának fából három szobás udvarházat, a szobákhoz szükséges és elegendő mellékhelyiséggel és pincével (befogadóképessége csöbör borban). – Az udvarház és

beltelki udvara részint léc-, részint élősövénykerítéssel kerített. Az udvarházhoz tartozó udvar „pro ratone Status Nobilitaris sat ampla." – Ezen az udvaron épültek fel a ló-, a szarvasmarhaistállók, valamint a sertés- és tyúkólak, de van itt egy kitűnően megépített haltartó medence is; továbbá: magtárépület, mely nemcsak a gabona, de a szárazfőzelékfélék tárolására is alkalmas. Az udvarház D-i oldalán tágas a zöldségeskert. Ennek Ny-i oldalán pedig egy káposztáskert, amely mellé egy nagy sertésól („stabulum porcarium"!) épült. Az udvarház közvetlen szomszédságában van a Berettyó folyón forgó négykövű malom, mely szintén a curia nobilitaris tartozéka. Alig van az esztendőnek olyan szakasza, amikor ennek a jól jövedelmező malomnak akár a víz sekélysége, akár annak gyenge sodra miatt állnia kellene. Ellenkezőleg: „…ex Affluentia Aquae et abundantia frumenti a longe induti continuum sortitur progressum." – A nemesi udvarházhoz az extravillanumban allódiális szántók is tartoznak (ezeket a Pósalaki család három nyomásra műveltette; kapacitásuk: pozsonyi mérőben). – Továbbá: allódiális szőlők (területük kapásokban, hozamuk: hordó borban). – Ugyanitt még: allódiális rétek (hozamuk: kocsi szénában). – Az allódiális szőlőket az idei tavaszi munkák kivételével „per conductos mercenarios excoli assolebant." – Igen érdekes és ritka adatok a művelés költségeiről, a művelési módról: „…quarum cultivatio, utpote fossurne (háromszori kapálás!) cum apertura et clausura per Annum de necesse contingit quinquies eiusque singula hactenus constitit in mercenarys Rhenensium florenorum 12. Non absimiliter vineae scissura constat singulo Anno Rhenensibus florenis 12. Ligatura vero, quae nonnunquam torais vicibus est necessarium, exurgit per Annum ad Rh fl 11 cruciferos 15." – A Pósalaki-családnak itt tekintélyes jobbágy-állománya volt (39 egész-, 22 félsessiós jobbágy és 24 zsellér). – Táblázatos összeírás az egésztelkes jobbágyokról, az alábbi fejrovatokkal: 1) A jobbágy neve. 2) Fiainak száma, keresztnevük. 3) Lovainak; 4) ökreinek; 5) teheneinek, 6) méhkasainak száma. 7) Hány darabban van a jobbágy sessionalis szántóföldje. 8) A sessionalis szántóterület kapacitása, pozsonyi mérőben. 9) A sessionalis rétek hozama (szekér szénában). 10) A jobbágy szőlejének nagysága (kapásokban). 11) A jobbágy évi robotkötelezettsége (robotnapokban).
Ugyanilyen fejrovatokkal készített az összeíró táblázatos jegyzéket (úrbéri tabellát) a féltelkes jobbágyokról, sőt: a szokástól eltérően még a házaszsellérekről is. Utóbbiaknál azonban a szántók és rétek nem sessionalis tartozékokként szerepelnek, de nagyságukat szintén megadja. A táblázatok után az összeíró egyszerű névjegyzékbe foglalja mindazokat az egész- és féltelkes jobbágyokat, akik jogállásuk szerint örökös jobbágyi státusban vannak. Majd kilenc pontos magyarázatot fűz az úrbéri tabellákhoz. E pontok rövidre fogott tartalma: 1) Tény az, hogy vannak féltelkes jobbágyok, akiknek nagyobb területű a telektartozék-szántójuk, mint az egésztelkesek bármelyiké. Ennek két oka van. Egyrészt az, hogy amikor a Pósalakiak még aktív gazdálkodást folytattak, gyakran megtették azt, hogy egy-egy jobbágyuktól elvették a sessionalis szántók kisebb-nagyobb darabokat az allódiális szántókhoz csatolták. De az sem volt ritkaság a Pósalakiak idejében, hogy az egyik jobbágytól, aki kevésbé volt kedves a számukra, önkényesen el-elvettek egy-egy darabot a szántókból, s azt olyan jobbágyuknak adták, aki kedvesebb volt előttük amannál. – 2) Lényegében ugyanez az oka annak is, hogy miért van olyan zsellér, akinek nagyobb darab földje van, mint a telkes jobbágyok többségének. De: a földesúri önkényes rendezésen kívül, van ennek egy másik oka is, éspedig az: „Quod cum praemmorati inquilini e petrum suorum potestate emancipati fuissent, eotum Pater eorum pro posse suo, ipsis particulas, quas modo possident, exciderunmt." (A megállapítás természetesen elsősorban a jobbágytelki tartozékok modulációját magyarázza.) – 3) A kimutatásban csak az egyik nyomásba vethető kapacitás tüntette fel a conscriptor azért, mert a három nyomás szinte pontosan egyforma, s gyakorlatilag egy-egy harmad. Egyszerre úgyis csak 1/3-ot művelnek, a pihentetett 2/3-ot sem tavaszival, sem őszivel nem szokták vetni (így! „…nem caeterae… sive vernali, sive vero autumnali inseminari solent…"). – 4) Ebben a faluban a jobbágyok sem taxa, sem census formájában nem adnak pénzbeli szolgáltatást. Évi robotkötelezettségük 8 és 15 nap között változik (így!!). A zselléreké itt is 8 nap egységesen. Azok, akiknek igásállataik vannak, igás-, a többiek gyalogrobotot teljesítenek. – 5) Amikor a gabona tizedelése folyik, minden subditus köteles beadni egy csirkét – „de reliquo: per totius anni decursum nihil." – 6) Az elmúlt három esztendőben annyira rossz volt a szőlőre az időjárás, hogy a semminél alig volt több a borkilencedből eredő földesúri jövedelem. De már közepes termés is meghozza a 20 urnányit a kilencedből. – 7) Közepes esztendőben a kenyérgabona-kilenced meg szokta hozni a 180 pozsonyi köböl szemesgabonát is a földesúrnak. – 8) A zabkilencedből is be szokott jönni 20 köblösnyi, „sed hoc nonnisi per accidens et incertum, Non omni enim anno Seminatur." Árpát és szárazfőzelékféléket azonban ebben a határban általában nem vetnek, „propter damna per erucas (= hernyók!), muscas et alia insecta facile emergibilia." – 9) A méhekből (nagyon kevesen foglalkoznak velük a subditusok közül) csak igen csekély a földesúri jövedelem. – E pontban említi meg azt is az összeíró,

hogy: „Regiam Decimam nec Domini Terrestres, neque vero Pagani (= a falubeliek – tehát: a subditusok!) praeexarendare consueuerunt." – A továbbiakban újabb fontos adatokat rögzít a conscriptor, mind az allódiális gazdálkodásra, mind pedig a kamara kezelésébe, s a királyi fiskus tulajdonába kerülő possessióból eredő jövedelmek gyarapítási lehetőségeire vonatkozóan. E hosszabb fejtegetés rövidre fogott tartalma az alábbi: A földesúri kocsma a falu belterületén kívül van, a Margitta oppidumba vezető út mellett. A Pósalakiak ezt a kocsmát évente 42 Ft 30 Kr. árendáért adták ki. Bent a faluban is van egy ideiglenes kunyhó, mely szintén kocsmáltatás céljára létesült, csapszék-féle. De újabban ott sem a földesúr, sem a falubeliek nemigen mértek bort, illetve csak igen-igen ritkán. – A faluhoz tartozó földesúri makktermő erdő annyira szegény makkban, hogy a kb. 100 db.-os földesúri kondát sem bírta el; a Pósalakiak általában más határokba hajtatták disznaikat makkra, s megfizették értük a makkbért. Az allódiális gazdasághoz Pósalaki-hagyatékként van (a conscriptor véleménye szerint a jövőben is kell, a többiekkel együtt) egy ispán, kinek javadalmat 25 rénes Ft és 30 kr. évente; továbbá: természetben kap 28 köblös kenyérgabonát és 4 pár csizmát. – Továbbá: van egy majorgazda is, ki évente kap 18 Ft készpénzt, 3 oldal szalonnát, 50 font sót, 1/2 mérő szárazfőzeléket, 1 pár bőrsarut és egy süveget. – Van továbbá egy szolgalegény, ki évente kap 11 rénes Ft készpénzt, 7 1/2 mérő búzát, 3 mérőnyi kenyérgabona-vetést, egy süveget, egy pár bőrsarut, 2 pár csizmát 1/2 mérőnyi szárazfőzeléket. Egy ökrösbéres, aki évente kap 8 Ft készpénzt, egy szűrt, egy dolmányt, egy pár bőrsarut, egy süveget, egy pár bocskort, két pár csizmát, 2 rend fehérneműt, 13 mérő búzát, 50 font sót, 1/2 mérő szárazfőzeléket, 96 font szalonnát.

Az összeíró fiskális prokurátornak az a megállapítása helyszíni szemléje alapján – ami az összeírás alkalmával történt –, hogy a majorsági gazdálkodást a Pósalakiak az utolsó időkben nagyon elhanyagolták. Ennek az a fő oka, hogy a Pósalaki-család utolsó sarjai igen keveset értettek már a gazdálkodáshoz. Ez a magyarázata annak is, hogy sem jobbágyi rendtartás (ordinatio), sem urbarium nem volt. – Az urbarialis rendezésen kívül (ez a fiskális prokurátor véleménye) a falubirtok jövedelmezőségét az alábbi intézkedésekkel lehetne a legrövidebb időn belül, a legeredményesebben fokozni: 1) Először is be kellene állítani legalább 200 darabos juhászatot. 2) A szántóföldi művelésre alkalmas területen nőtt cserjéseket a legsürgősebben ki kell irtani. 3) Be lehetne állítani faszénégetést is a nem sok hasznot hozó erdőben. 4) De könnyedén be lehetne vezetni a sörés pálinkakifőzést is, de a hasonló, kisebb földesúri haszonvételeket is sikeresen lehetne itt kultiválni. – (A fiskális prokurátor – miután a szokásos módon zárta az összeírást, egy hónap múlva, 1754. június 27-én – kiegészíti azt Kovács Istvánnak, a Pósalakiak alatt is 12 esztendőt szolgálatban töltött tiszttartónak bizonyságlevelével – az összeírás függelékeként -, aki vallomást tesz arról, hogy az elmúlt 12 esztendőre visszapillantva, mekkora mennyiségű kenyérgabonát jövedelmezett évente a négykövű malom. (Több száz köböl mindegyik gabonaféléből; a malom igen nagy forgalmú, jól jövedelmező volt a pósalak-iak alatt is!). Az árendás, illetve részesmolnárral a Pósalakiaknak kontraktusuk volt, mely szerint a vámgabona-jövedelem 1/4 része a molnáré.) – Az urbarialis összeírás e függelékkel zárul.

Monos Petri konfiskált Pósalaki-javak.

(Bihar m.): Monos Petri

UC 1 : 5

1694

A Benkovics Ágoston váradi püspöknek történt birtokátadás után a kincstár kezén maradt birtokok összeírása: Diószeg, Véd, Léta, Albis, Monospetri, Tóti, Sárszeg, Csohaj, Örvénd, Kerekegyház, Henczida, Mihályfalva; a püspöknek visszaadott birtokok: Ujlak, Szentimre, Szentmiklós, Szentpéterszeg, Száldobágy, Szenttelek és a belényesi járás. Diószeg, Véd, Léta, Monospetri néptelen, Tótiban, Sárszegen, Csohajon, Örvénden néhány lakos ökrök nélkül, Kerekegyházán 7–8 jobbágy és malom, Henczidán 3 jobbágy, 3 elpusztult malom 57 allodiális ökör, 21 béres stb., Szentimrén malom, Szentteleken mészégető.

1699. május 9., Székelyhid

Székelyhid:

96 jobbágy névvel, fiak, testvérek. Állatállományuk: lovak, ökrök, tehenek, borjak, juhok, disznók, méhek. Telkük nagysága. Nem messze a várostól vár volt az Ér folyó közepén, kb. 30 éve lerombolták, most csak romjai állnak. Békés időkben a város elég népes volt, 100 telek. Jelenleg 39 egész, 6 fél telek. Nem messze a várostól voltak Uyváros (!) és **Rócz város**, 200 ház, katonák és földesúr szolgái lakták, a többi lakói 12 napi ingyen munkával tartozott, mással nem.

Monospetri:

9 jobbágy. Makkos erdő, hízlalható disznók 200.

1699. február 22.

Monospetri:

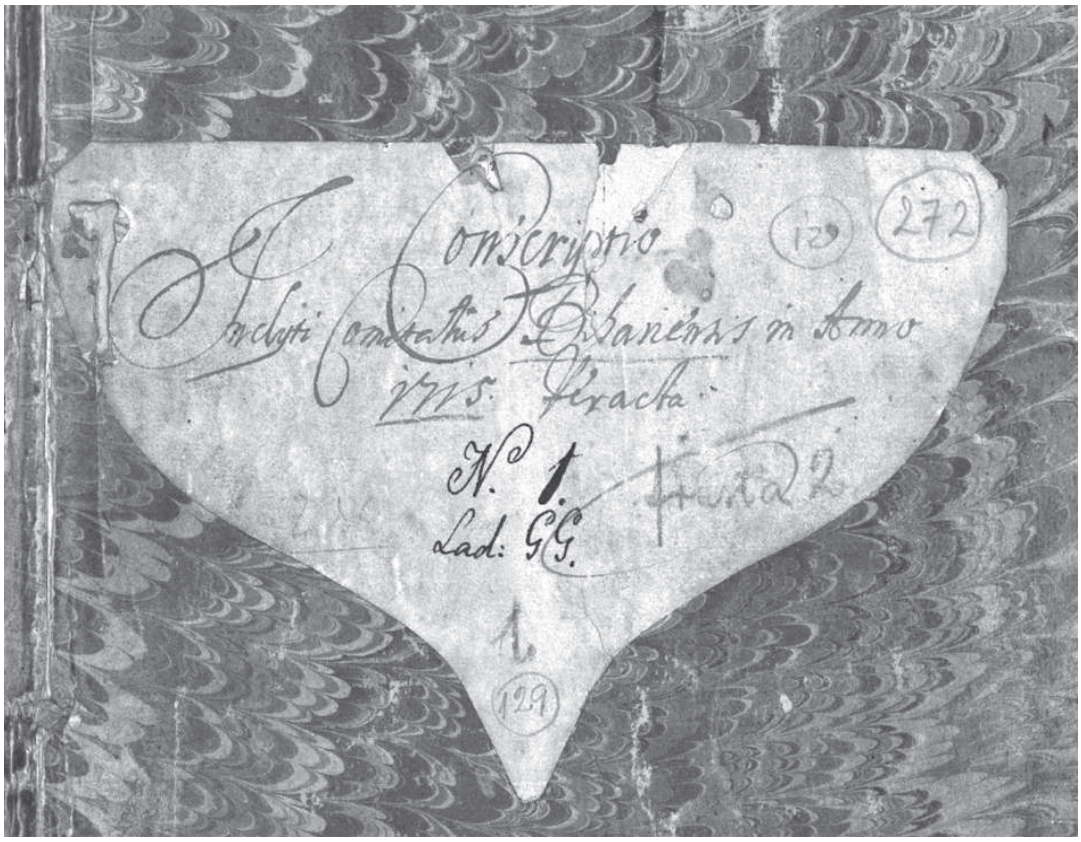
Őfelsége az uradalomhoz tartozó egykori helységeket 1695-ben Possalaky Jánosnak 500 Ft-ért átengedte.

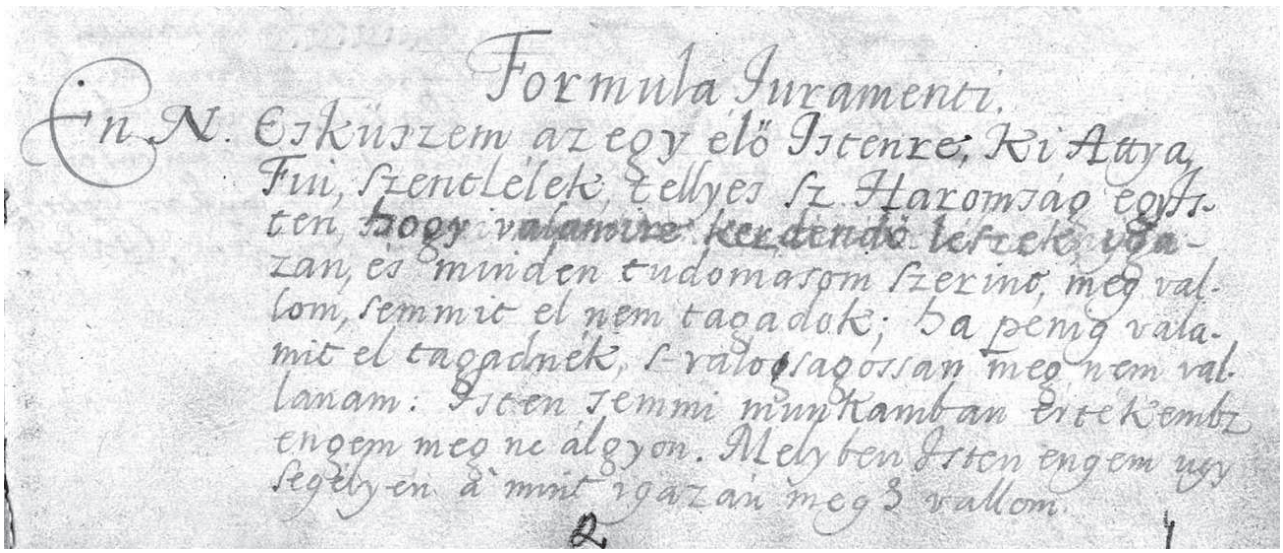
UC 49 : 2
1696. május 28., Szekelhid
2 oldal, német nyelvű, eredeti példány.
"Conscriptio", melyben a székelyhidi várhoz tartozó helységek összeírásáról tesz kivonatos jelentést Ertlmayer Mátyás.

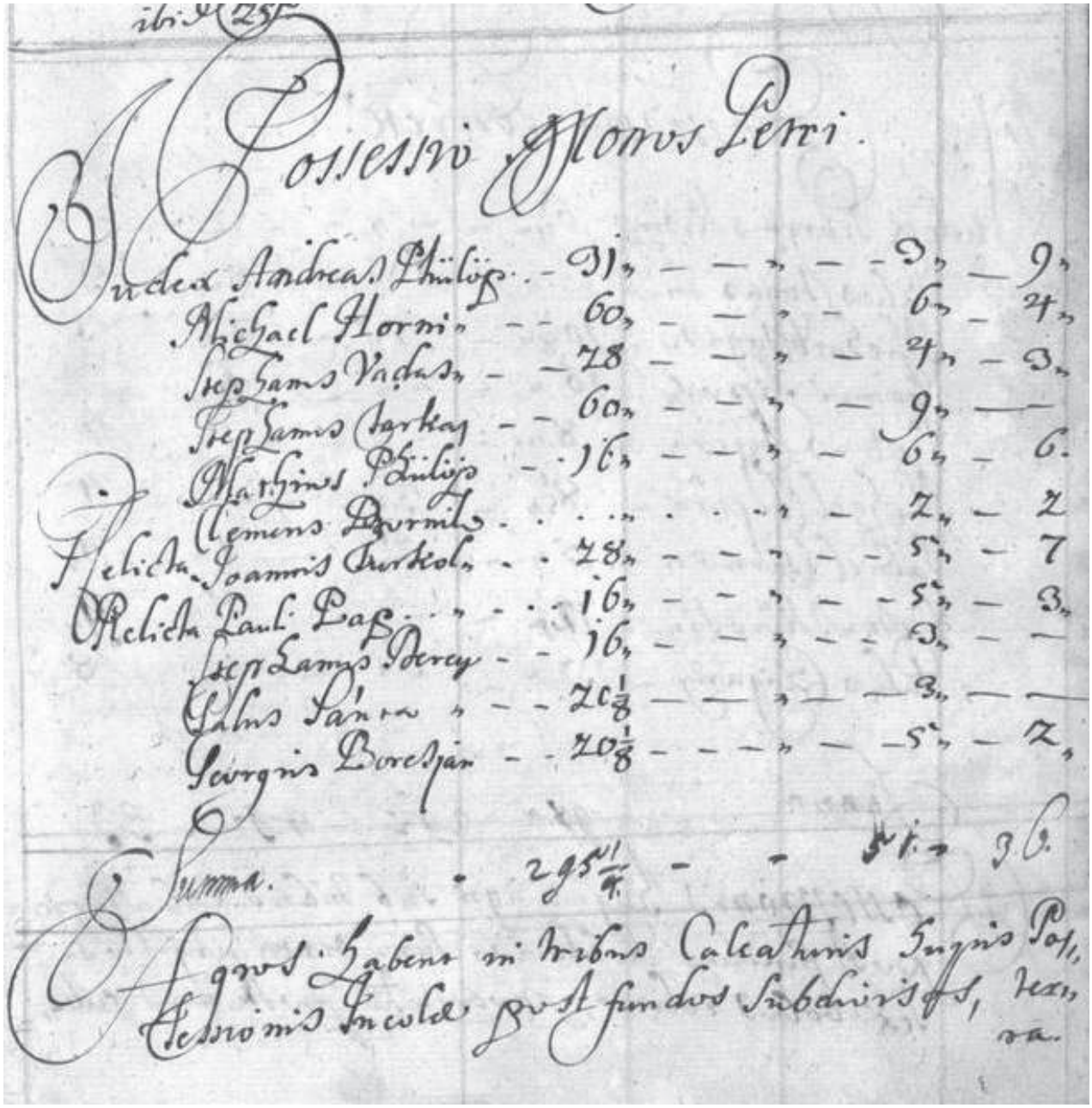
Székelyhid:
Hozzátartozó puszták. Szántóik befogadóképessége 400 köböl. Szőlőhegy, évi hozama. Birtoktörténeti adatok. Malom, hozama. Kaszáló.
Székelyhidi vár (Bihar megye). Birtokos nincs jelölve.

Székelyhid – Diószegh lakott – Nagy Léta puszta – Ottoman lakott – Albis lakott – Mihályfalva lakott – Monos Petri lakott

Az 1715-ös összeírás dokumentumai:

Conscriptio
Inclyti Comitatus Bihariensis in Anno
1715. Peracta
N. 1
Lad: GG.
129
272

Formula Juramenti.
Én N. Esküszem az egy élő Istenre, ki Atya,
Fiu, Szentlélek, tellyes Sz. Háromjáq egy-
ben, hogy valamire kerendő lészek, va-
zan, és minden tudomásom szerint, meg val-
lom, semmit el nem tagadok; ha péng vala-
mit el tagadnék, s valóságossan meg nem val-
lanam: Isten semmi munkamban értsen
engem meg ne álgyon. Melyben Isten engem ugy
segélyen à' mint igazán meg 3 vallom.

Possessio Sancti Petri.

Andreas Thülös	31	—	—	9	9
Michael Horni	60	—	—	6	24
Stephanus Vadas	28	—	—	4	8
Stephanus Szarkas	60	—	—	9	—
Martinus Thülös	16	—	—	6	6
Clemens Dvornik	—	—	—	2	2
Relicta Joannis Curtol	28	—	—	5	7
Relicta Pauli Pap	16	—	—	5	8
Stephanus Derey	16	—	—	8	—
Gallus Sarka	20 1/8	—	—	3	—
Georgius Boreszar	20 1/8	—	—	5	12
Summa.	295 1/4	—	—	71	36

Reliqui habent in tribus Calcathris Frumenti Pol.
Testimonia in Cista post fundos Subscriptos, Vera.

Végrendelet

Felmentési javaslat

1.	1	Folyószám		
Bártfay Bertalan	2	Név		
1870.	3	Születési év		
Monospetrii	4	hűség	Illetőségi	
Margitta	5	járás		
Bihar	6	megye		
Debreczen (3.)	7	népfölkelő járás		
—	8	mely csapatnál, intézetnél, hatóságnál stb.	Szolgál	
—	9	mily rendfokozatban		
Igen.	10	Soltári: nolyiludi kötelezettségének teljesítése után való elbocsátás	A közös hadsereg (cs. kir. honvédség) (haditengerészet) fegyveres erőnek való	
—	11	Soltári: Felülvizsgálat		
—	12	van	Gyógyítási helye	
Nincs.	13	nincs		
Monospetrii hitelszövetkezet, mint az orsz. központi hitelszövetkezet tagja.	14	mely hatóságnál, intézetnél stb.	Közalkalmazotti viszonyban áll	
Könyvelő.	15	mily minőségben		
Monospetri (Bihar m.)	16	hol?		
Pótolhatatlan, így bevonulása esetén a hitelszövetkezet működése megakad.	17	A nélkülözhetetlenség indokolása		
—	18	Véleményezés		
1916. május 31. ig felmentve ha a hadrakelt sereghez még el nem indult volna, vagy menetszázadhoz (pótszállítmányhoz) a 235 793/4 — 1915. számu H. M. rendelet értelmében még kivehető.	19	Felmentési határozat		
	20	Megjegyzés		

Nagy Méltóságu Miniszter Elnök Ur

Kegyelmes Urunk.

Alulirottak Bihar Megye Monospetri Község lakosai a legmélyebb alázattal járulunk Nagy Méltóságod Kegyes bocsanatait, hogy az alább irottakat bátorkodtunk Nagy Méltóságod kezéhez juttatni, ezt azért tettük mert erre ez ideig más módot még nem találtunk Községünk Lakosai.

Előzőr Revizió Küldött 80. nál több vevő a Miniszterumhoz azután hol egyik hol másik hatóság utján próbált Kerveny juttatni az ügyeink iránt, hogy szerelmeink orvoslására találhatna, de mind ez ideig sorompó mögé szorittatnak ami ügyünket csakhogy csakhogy az anyagi Fonkszéllére jutatott. Községünk Lakosait tovább is Zsarolhassák fizetethessék,

Községünk lakosai nehány kivétellel mind vásárolt az Urasági földekből. mindenki tehetsége szerint. azt mindenki használta mint sajátját de még mai napig sem jött a vevőknek a nevőkre igazságos Kerveny utján,

A mult évbe egy Bukaresti Ügyvéd Margitai Ügyvédnek a Közvetitésével, több részét a vételeknek Holdankint 1200. 1700. 2000. Lejért felelt Könyvezésbe de ez daczára a nagy megfizetésnek. igazsággalanul történt, mert a nagyobb vevők akiknek Urbéres földjök is. 20. 40. 60. még 100. holdat is volt. a vételből is Nevőkre rendezett. 20. 30. még 40. holdat is, azoknak pedig akiknek régi birtokjok alig van vagy semmi nincs, vételök is csak. 1. 2. 3. 4. vagy 5. Holdjok vóna vagy semmit vagy kevesebbet a kicsi vételeinél is A Nagy vevőknek mások Nevével hozta a Nevőkre a 20. 30. 40. Holdi vételöket. a kis vevők hijába meg fizették a nagy rendezési dijatt; sokaknak nincs meg a kis vételök még ma sem Ehát ez az egész Nevre hozás Kerveny csalás és a vevők kizsarolása, Karetka Andrásnak ismét az irrai ért adott a Nevére a sajátjából valamennyit. Kotter Márton. Feraj György. Birtka Gergely. Nevesebbet kapnának a nevőkre azért nem fogadják el. és még több mások is.

A vételekről az Eredeti szerződést. Vizsgálott. Nyugtákat mindel szedtek és azok helyett egy rendszertelen szerződést adtak minden vevő kezébe.

A fentebb irott vétel rendezés-el az Igényteket is kiforgatták az igényelt földjeikből, vagy rossz helyen vagy sehol nem használhatják több Közülök. A kiket 1922 évben a Járásbiró Ur helyszini tárgyaláson igény pgosmlbaknak vélt el a Táblóba, azt a Táblót a Miniszterium jóvá hagyta a földet akkor a szerint meg kapták, és azóta ha 1. vagy 2. Hold földet vesmi tudot valamelyik, annyit elvettek a (vételéből) az igényelt földjéből, igy már ma az akkori Táblóba felvettek közül sokan földnélkül maradtak.

A Házhelyeket is még 8. tagu Családtól is elvették és Magukat lakosoknak osla adták, Szolgabiró, Urbiztos. Felügyelő. Erdész. Erdő Őr. Erdő Kerülő. ezek Kapták nálunk Házhelyet, pedig ezek nem jönek be lakni soha, az idevaló nincstelenek ezek végett hajlékfalanul maradnak.

A Községi Legelővel is törvény ellenes eljárás történik nálunk. Községünk határába mindég volt Urbéres Legelő a mai törvény szerint kevés a Lakosságnak, az Agrár Törvény szerint az Állam azt kijiótolta Községi Legelővel. Községünk néhány vezető embere ezt az Állam által adott Községi legelőt is Vétel szerint akarják használhatni, akinek nincs Lehetősége abból venni, annak nem lesz Legelő tetési joga rajta soha. Csak mint feleslegre hagyhat rá. már be is szedték Csak előzetes Költség Czimen holdankint 640. Lejt. ez is Törvény tiprás és a Lakosság a Kizsarolása.

A Községünk Lakosságának volt Urbéres Erdője. mellyet. Urbéres jog szerint használt. és használ ma is. a mult évbe Kijött. az akkori fő Szolgabiró Ur a Község házhoz, gyülésthit. és azt mondta hogy az állam beszüntette az Erdőket és Legelőket Urbéres használatáit. az Urbéres Gulajdonosok fizethünk 10.000. Lejt. és ezért meg lett engedve tovább is használni Urbéres jog szerint az Erdőt. és Legelőt.

Mivel ez a fentnevezett erdő a Lakosság sok részének nem Gulajdona és kevés is a Lakosság Arányához. Az Állam adott az Agrár törvény szerint pótlásul Községi Erdőnek 40. Kataszt rális hold fizetni Erdőt. Községünk vezető Emberei ezt a 40. Hold Erdőt is Urbéres jog szerint használják, már ezel előbb felét kericskedtek és az abból kikerült fát. Urbéres jog szerint elosztották. Most ez év elején a másik felét is kiirtogatták és a nem Urbéres Lakosságnak egy egy kis Selejtes Gomolyos Kát adtak a többit Urbéres jog vétel szerint elosztották, a 40. Hold Erdő helyesen levan rétkitva. igy a nem Urbéres Lakosság. 20. vag 25. éveg egy ágyrálfát sem kaphat, pedig ezek a Szükölködők.

Egy másik 100. Hold Erdőnek a meg szerzésének a Czimen beszedtek holdankint 60. Lejt. az Erdő nem lett meg. a pénzünk oda van. ez is csak a többiek hasonló kizsarolása a Lakosságnak.

Ugy hiszük hogy a Jedrek szerint nem jogtalan azzon
Jörekvésünk hogy Nagy Méltóságod ezeket meg Tudva. Közsé-
günk Lakossagátt. továbra meg fogja védeni az ilyen
igazságtalan veretésektől és a sok száz Ezrek további mél=
tatlan fizetésétől.

A leg mélyebb alázattal Kérjük Nagy Méltóságodat.
Kegyeskedjék olyan alkalmat nyujtani a Lakosságunk kihal
gatására a mely a mi Körülményeinkhez legalkalmasabb.
és a bent irottakat azzonal igazolja is beszázza is.

Kegyeskedjék Nagy Méltóságod egy egyenes lelkü
Miniszteri Biztost kiküldeni Községünkbe aki az összes
Lakossagot dobszó által a Községházhoz felhivja és ott
az ide mellékelt Jegyzék Kerdő ív szakaszai szerint. felkérdezze
és akkor azzok szerint a rendes medrébe pótolni minden
ügyeinket. Mert ha valamely Hatóságnál akarná. Nagy Méltó=
ságod át vizsgáltatni. ugy mindent másként hoznak felszinre
mintha itt helyben lesz felkérdezve, mi itt tudjuk a Valóság
nak meg felelően a Lakossagot mindent be igazolni.

A Fő ispán Ur a Multkó elején Kin volt Nagyban
a Járás Községeit meg halgatni. a mi föld ügyünket is meg
halgatta, és azt mondta hogy Kifog jönni egy vizsgálatt. aki
Kideriti a hamis vételeket. és a sok méltatlanságokatt.
de már ugy látjuk hogy a nagy vevők sorompó mögé szoritó=
dik ezt az eljárást is

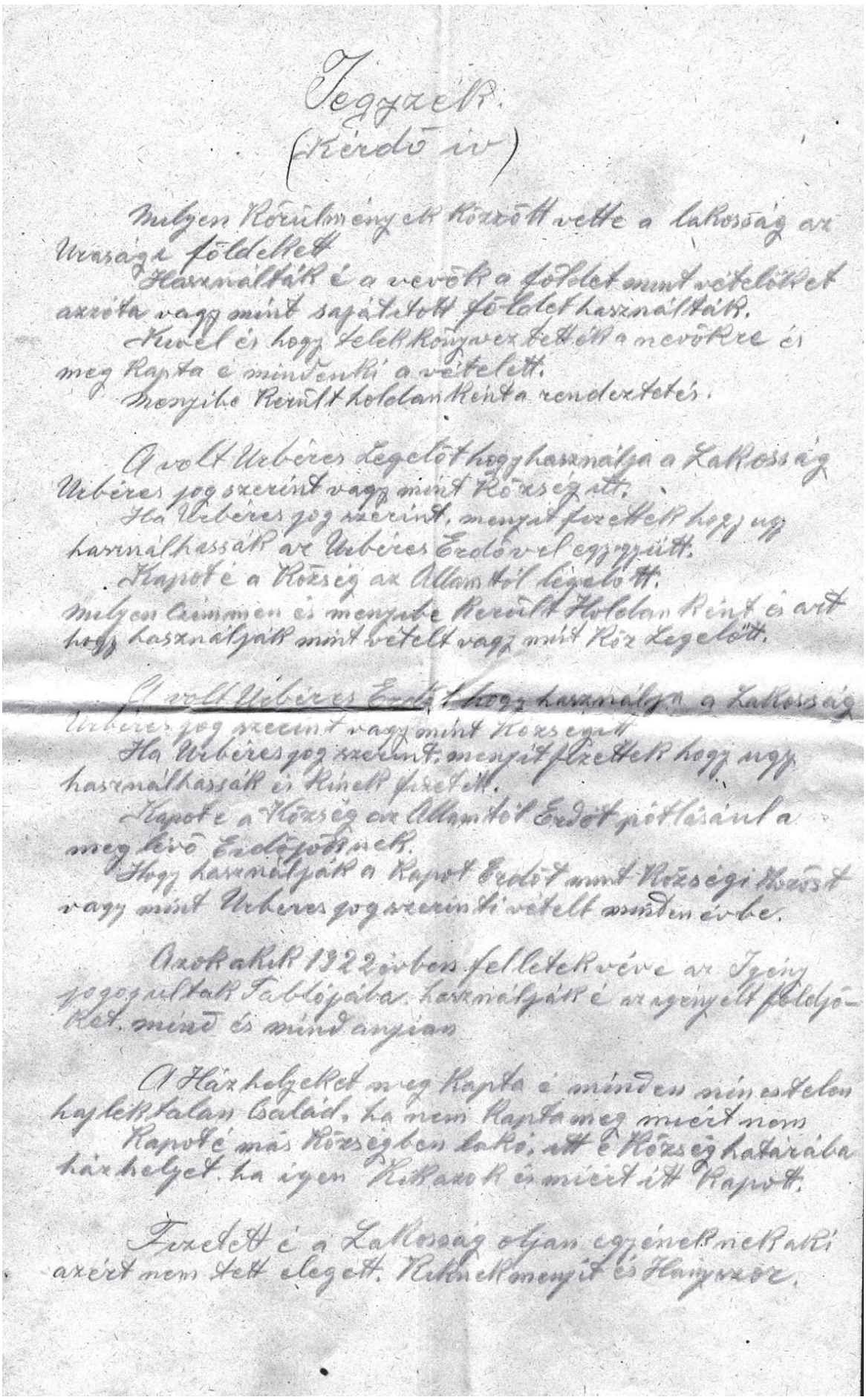
A bent foglaltak hogy menyivel Kissebb formába
vannak le irva és hogy menyivel Tobszor lett a Lakossag meg
fizetve. jogtalanul, azt a Jedrek szerinti meg kiválasztás fogja
való nagyságába felismerni.

Az egesz bent foglaltaknak minden betü igazságáért.
becsületünkel és vagyonunkal felelünk. meg is Kérjük a
leg mélyebb alázattal Nagy Méltóságodat Kimeljenek ez e=
mélyünket és Nevünket. azzoknak a gúnyától és beszüjától
a kikre a bent irottak serelmeket hoznak. mert azok elbiza
kodott emberek és mindenre Képesek. Csak akkor legyen
Nevünk a nyilvanosság elé hozva és személyesen meg Kér=
dezve ha a bent irottak nem lennének a Lakosság által
helyesen be igazolva.

A leg mélyebb alázatos Kérelmünket is mélyebben.
Hely Monospetri 1929. Aprilishó 27-én Leg alázatosabb szolgái.

Musák József
Burka Gergely
Karetka András.

Madó Ludovik.
Molnár Mihály.
Vasadi János.
Tovács Sándor.

Tegzaek.
(Kérdő iv)

Melyen Körülmények között vette a lakosság az Urasága földeket

Használták é a vevők a földet mint vételöket azóta vagy mint sajátjokat földet használták.

Kinek és hogy lett Könyvezve a vevőkre és meg Rajta é minden ki a vételett.

Mennyibe Került holdan Kénta rendezteté.

A volt Urbéres Legelő t hogy használja a Lakosság Urbéres jog szerint vagy mint Község itt.

Ha Urbéres jog szerint, mennyit fizetett hogy ugy használhassák az Urbéres Erdővel egyyütt.

Kapot é a Község az Államtól legelőt.

Melyen Címmen és mennyibe Került Holdan Kénta é azt hogy használják mint vételt vagy mint Köz Legelőt.

A volt Urbéres Erdő t hogy használja a Lakosság Urbéres jog szerint vagy mint Község itt.

Ha Urbéres jog szerint, mennyit fizetett hogy ugy használhassák és Kinek fizetett.

Kapot e a Község az Államtól Erdőt pótlásául a meg kivő Erdőjöknek.

Hogy használják a Kapot Erdőt mint Községi Vagyont vagy mint Urbéres jog szerint i vételt minden évbe.

Azokat kik 1922 évben fellebbezésével az Igény jogosultak Tablójába használják é az igényelt földeket mind és mind annyian

A Ház helyeket meg Kapta é minden nincs telek házhelyek Talan Család, ha nem Kapta meg miért nem

Kapot é más Községben lakó, itt é Község határába ház helyet. ha igen Kik azok é miért itt Kapot.

Fizetett é a Lakosság olyan egyénet mint Kaki azért nem lett elegett. Kik mennyit és Hányszor.

Kérvény betétlapja

102 számú. Manos-Petri.

A. Birtok-lap.

Sor. szám	Helyr. szám	I.	Katasztrális tiszta jövedelem 1600-as évek bolakban Ft	kr	Adó kataszteri tiszta jövedelem után Ft	kr	Megj.
		Megváltott szőlő.					
1.	531/1	Kert az Erzsitény dülőben	—	14	—	3	
2.	532/1	Kert uott	—	30	—	7	
3.	533/1	Szántó "	—	970	—	49	
4.	534	Kert "	—	85	—	19	
5.	535/1	Szántó "	—	1486	1	39	
6.	536/1	Kert "	—	15	—	3	
		II.					
		Megváltatlan szőlő.					
1.	531/2	Kert az Erzsitény dülőben	—	32	—	8	
2.	532/2	Kert uott	—	214	—	46	
3.	533/2	Szántó "	—	1545	—	77	
4.	537/2	Szántó "	2	164	3	16	
5.	536/2	Kert "	—	45	—	10	
		III.					
14.		lejegyzett változások					

B., Tulajdon lap.

15. megszűnt tulajdonosok a lejegyzések sorszámának lejegyzések.

6. Blaskó András egy 1/4 részben a nőse

7. Schek Terézia egy 1/4 részben, vételjegyzés és kiigazítás jegyzésével (1911 évi május 23án 365 sz.a.)

8. 10 Molnár Mihály "Kettő" 1/4 részben Kiigazítás és vételjegyzés 1911 évi november 24én 7535 sz.a. (1912 évi február 16án 1083 sz.a.)

C., Teher-lap.

1. Árverési tétel

Erk: 1909 évi szeptember 1én 503 sz.a. Kelléregyelés R. J.

Az 1909 évi szeptember 1-én kelt végrehajtási végzés alapján a zálogjog Kettő exemegyáron 8 % kamatai 8 % 2400 — késedelmi kamata 3 % storno megszűnt 80 költség biztosítékul 400 —

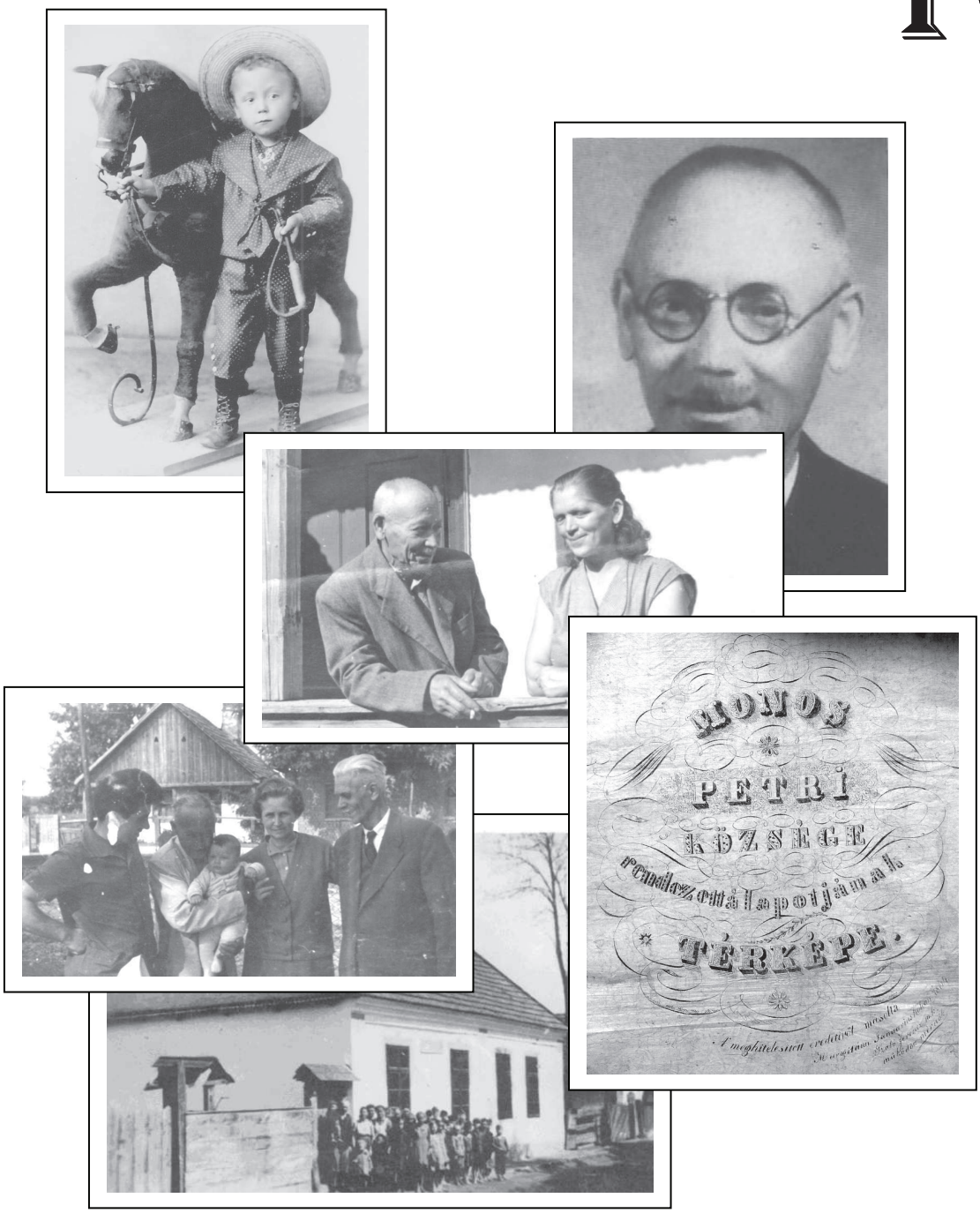
Összeg erejéig az A-1+6/II-15 sorszám alatt foglalt ingatlanokból

Molnár Mihály jutalékára: a

2. Magyar bank rt. magyar adós javára bekebelezésének

főjelzálog a 1911 évi március 3 sz.a.

10

„Őseid emlékét éjjel-nappal idézd fel, kutasd néped bölcsőjét, őrizd meg a történt tények és évkönyvek okmányait, mert nem szép dolog az, ha saját hazádban mint idegen jársz.”

Cassiodorus (Kr. u. 468–562.)

Gál József

TANULMÁNY MONOSPETRIRŐL

A falu régi nevéről nincs semmi igazoló dokumentum – állítólagosan a fent nevezett dokumentumok szerint 1500-ban a régi település leégett. A mai falu neve a XIX. századból való – „Mónospetri”

Felszíne igen változatos. Itt húzódnak a Berettyó dombjai valamint a Berettyó lankája, amely a falu déli részén helyezkedik el. A dombok elnevezése a törökök bejövetele előtti időkből valók. Alacsony, lekopott, gyűrődéses dombok. Széles patakvölgyek választják el a dombokat.

A Berettyó lankája a falunk területét tagokra osztja fel, ezek a birtoktagok, a volt birtokosairól valamint jellegzetességeikről vannak elnevezve.

Így:

– Stájer tagja
– Sófi rét
– Merce
– Váralja
– Alsórét stb.

Vizei:

Petri legnagyobb folyója a Berettyó, mely határt is alkot. Számos patak ömlik a Berettyóba, így í falunkat átszelő Posta-patak, amely a Kiserdőben beletorkolódik a Berettyóba – Völgye festői szép. Völgyét határoló dombokat tölgyerdők és szőlők borítják.

A Posta-pataknak nagy gazdasági jelentősége van a Ligeti erdő aljában vizét az emberek a szocializmus éveiben erőgátak közé szorították és egy 120 ha gyümölcsös öntözésére használják.

Domboldalait számos forrás tarkítja, amelyekből számos apró-patak ered és szeli át a dombok völgyeit, így a Kőkert – és vele járó patak – Halastó forrása – a Halastó-patakkal majdnem utolsó a Bodonos két forrása a Bodonos-patakjával, valamint a Merce lápja, ahol a vadkacsása volt a kegyúrnak, Klobusiczky-nak.

Lakossága:

Származás szerint, amint a nevek is mutatják megoszlik négy nemzet között:

– magyar (Földy, Mosoni stb.)
– német (Miheller, Scheck, stb.)
– tót (Kalivoda, Kreszács, stb)
– román (1922-ben telepítették őket Petribe)

A falu eredeti lakossága magyar nemzetiségű volt, később a nagybirtokok adományozásával Ferenc József osztrák császár és magyar király (1848-1864-ben) nagybirtokosok:

– Nagyváradi latin szertartású Rom. Kat. püspökség 475 hold birtokkal.

– A Klobusiczky-féle királyi kamarás nagybirtoka 325 hold birtokkal megváltozott.

A püspök (Schlauch Lőrinc bíboros-püspök, valamint Bjelik Lajos[1], tábori püspök Dr. Karácsonyi János püspök és Friedler István megyéspüspök – 1832-től 1922-ig a püspöki birtokra mint munkást hozta be a Felvidékről és Dunántúlról (szlovák, tót, német ajkú munkásokat) – a lakosság a fenti szerint keveredett és megváltozott.

„Klobusiczky” nagybirtokos lévén saját maga is tót származású, s maga a tótokat hozta munkásnak a birtokára. Így alakult ki falunk kevert nemzetiségű lakossága.

1832-től 1945-ig falunk lakossága csak mezőgazdasággal foglalkozott, nem lévén falunk közelében semmi nemű ipar. Egyetlen egy vízi malom működött a Klobusiczky-birodalomban. Megjegyzendő: villanyvilágítás 1864-ben már a Klobusiczky-kastélyban volt, ami a Berettyó-folyó jobb partján terült el. A jelenlegi vasút már meg volt, a kastélykerten ment keresztül. Természetesen keskeny vágány, az állomás a Klobusiczkyaké volt. – Maradványai a Klobusiczky kastélynak még mai napig is látható (Király-féle háznál.). Ott van a vízi malom maradványa is.

A lakosság megoszlása a foglalkozás szerint.

1945 után jelent meg miután a szomszédos falu (város) Margitta megváltoztatta arculatát mint mezőgazdasági nagyfalu országos szintű piac központtal (megjegyezni kívánom Margitta vagy Margitfalva az ausztriai premontrei[2] fehér papok kegybirodalma volt, amit Erzsébet magyar királynő adományozott nekik 1834-ben (székhellyel Margitfalva). A kastély – a mai Városháza helyén – 1945-ben és az elkövetkezendő esztendőben iparosodott Margitta, így felszívta Monospetri lakosságának egy igen nagy részét és ma már statisztikailag Mónospetri lakosságának foglalkozás szerint való megoszlása a következő.

A lakosok összlétszáma 1444 lélek 364 ház számmal.

Aktív lélekszám: 970

Parasztok: (termelőszövetkezeti tagok 270 termelőszövetkezeti tag)

[1] Téves! Helyesen: Bjelik Imre (a Szerk.)
[2] Melki apátság

Munkások: 576 fő, mint munkás dolgozik Margitta különböző iparágaiban, Nagyváradon.

Egyéb foglalkozású: 130 fő egyéb foglalkozású, pl.: boltvezető, raktárnok, kistisztviselő, stb.

Szorgalmas nép lakja.

Műveltség szempontjából

Az első népiskola felekezeti római katolikus 1836-ban létesült, természetesen egyházi jelleggel. I-IV. osztály.

Később, 1871-ben megalakult a református felekezeti iskola ugyancsak vallásos jelleggel. – hol nevezetesen egy levita pap tanított, Kovács nevezetű. I.-VI.-ig

Majd 1922-ben létesült a görög kath. román ajkú iskola ugyancsak vallásos jelleggel.

Mutatja a lakosság vallási megoszlását a három templom is, ami fent állt a faluban. Ezen iskolák működtek 1948-ig a tanügyi reform megvalósításáig

A fejlődés, a kultúra szempontjából

1948-tól kezdődik I.-VII. illetve VIII. osztályos iskola. Ismeretes, hogy 3 tanítóról 20 tanítóra növekedett.

Megjegyzés!

1945-ig a falu két főiskolai értelmiséget adott: egy doktort és egy papot, 4 középkáder tanítót.

1945 után:

– 5 pap
– 5 mérnök
– 4 tanár
– 4 tanító
– 1 doktor
– 1 ügyvéd
– 2 gyógyszerész
– 3 orvos

Jelenleg 11 egyetemista tanul különböző főiskolán falunkból

Gazdasága

Kimondottan agrár jellegű falu. Jelenleg létezik egy állami mezőgazdasági vállalat 1600 ha szántóterülettel, hol gabonafélék termesztésével foglalkoznak – búza, kukorica – egy igen fejlett gazdasági potenciával (él-gazdaság) a tervet túlteljesíti évről-évre.

Létezik egy termelőszövetkezet 1474 ha szántóterülettel és egy 11 ha gyümölcsös-szőlő telepítéssel.

Falunk területén helyezkedik el egy 14 ha állami erdő – neve Úrbéri erdő – valamint a volt Káptalani erdő 24 ha, a gróf Stubenberg-féle vadaskert és halastó. 25 ha-val a Ligeti-erdő, ami a volt Premontrei fehér papok tulajdona volt és a Kiserdő, ami Klobusiczky kegyúr birtokát képezte. Jelenleg ezek az erdők mind az állam kezelésében vannak.

Állatállománya a termelőszövetkezetnek:

(1961-ben lett a termelőszövetkezet szervezve)

– 320 fejőstehén
– 80 drb fiaskoca
– 300 drb disznó, malac
– 1800 drb juh
– 18 drb ló

Ez (mármint az állatállomány!) azóta alakult, mert az addig meglévő M-társulástól mindössze 10 drb fejőstehenet örököltek.

Termelési eredmények

Az állatállománytól

– fejőstehenenként átlag 4-5 liter tej naponta
– juhoktól gyapjú átlag 1 juh: 3-4 kg gyapjú

Fejlett állatállománnyal rendelkeznek a termelőszövetkezeti tagjaink, mint pl.: Falunk lakossága rendelkezik jelenleg az utolsó állatösszeírás szerint:

180 drb fejőstehén
18 drb üszőborjú
64 drb 1 éves borjú
26 drb bivaly
32 drb ló (igavonó)
1335 drb disznó
980 drb juh
9800 drb szárnyas állat (tyúk, kacsa, liba)

Ez azt jelenti, hogy átlag falunk minden egyes lélekszámára jelenleg 10 drb jószág, állat jut.

Míg családfőre átlag 22 drb állat jut – ez egy igen jól fejlett mezőgazdasági potenciával rendelkező községre mutat.

Mezőgazdasági növények termesztése.

Eredmények falunkban:

Falunkban leginkább a mezőgazdasági növények termesztése terén – főleg a búza, kukorica, burgonya termesztésével foglalkoznak.

Így átlag
ha/ búza term. 1300 kg
ha/ kukorica term. 1600 kg
ha/ burgonya 1600 kg

Említettük, szorgalmas nép lakja Mónospetrit. A villanyáram nagyfokú használata, amely falunk minden házában be van vezetve, megemelte falunk lakosainak életszínvonalát is, amit az alábbi kimutatás igazolja:

Falunkban jelenleg[3] van
297 rádió
69 televízió
61 mosógép
81 ara gáz
32 frigider

[3] A tanulmány írásának időpontjában az 1960-as évek elején

357 bicikli és motorbicikli
4 személyautó

Ez igazolja falunk lakosságának az életszínvonala a szocializmus éveiben számottevően emelkedett és nap mint nap emelkedik folyamatosan.

Kultúra terén

– Egy iskola 2 televízió
– 20 tanügyi káderrel
– gazdaság mérnökkel
– egészségügyi központ orvossal
– Kultúrotthon – 200 férőhellyel
– Könyvtár 1779 kötettel

Ez az 1779 kötetes könyvtár azt jelenti, hogy minden családfőre esik átlag 11,8 könyv.

Ez azt jelenti, hogy falunkban teljes mértékben felszámolódott a múlt rendszer maradványa, azaz megszűnt az írni és olvasni nem tudó személy, mindenki a haladás útjára lépett.

Meg kell még említeni, hogy az utóbbi években a nádfedeles házak falunk látképéből eltűntek és helyette a modern cseréptetős házak vették át a helyet.

Megemlítem, hogy falunkban az utóbbi két esztendőben csak 96 drb teljesen új modern lakás épült. A termelőszövetkezetben több új gazdasági épület (istálló) épült. A faluban a 96 új ház egy új Petrit képez modern elrendezéssel.

Eltűnt részben az 1914-ben épített járda, helyette új beton járda lett építve több mint 4000 folyó méterben. A régi iskola helyett új modern épületet vettek át.

A régi földút helyett nem rég elkészült az új aszfaltút, amely Mónospetrit összeköti Margitta várossal.

Hazai ipar és fejlődése

Az elbeszélések alapján, amelyet a meglévő öreg falusiak beszélnek, régen 1900-as esztendőkben foglalkozott a lakosság a kender termesztéssel és a feldolgozása a háziszőttes.

Egyes öreg személyek még mindig foglalkoznak a gyékény fonással, kosarakat, székeket fonnak be vele. Ez érthető, mivel szomszéd falunk, az Érmellékkel – ha már ez kihalt teljesen.

Zárómegjegyzés

Mónospetri szomszédai:

Faluk:

– Margitta
– Királyi
– Vedresábrány
– Érfancsika
– Apátkeresztúr

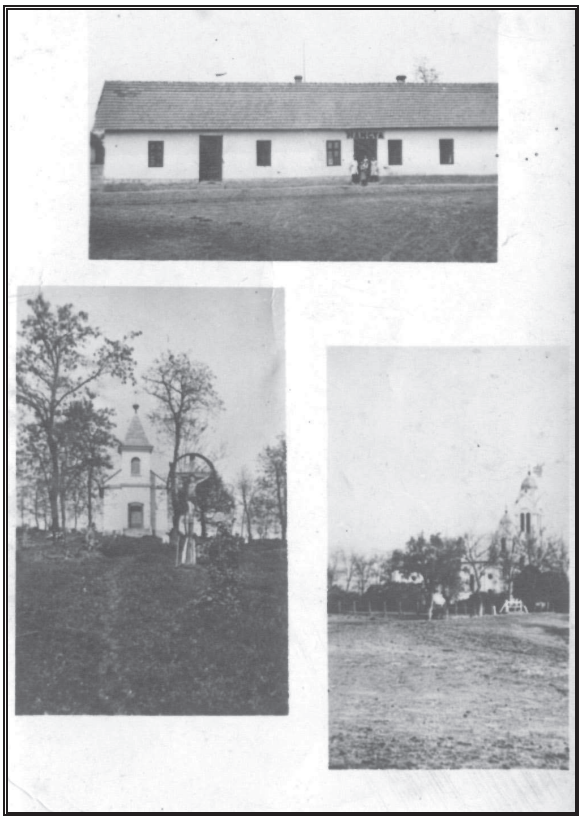
Margitta: fehérpapok birtoka (premontrei rend)

Királyi: (az osztrák cs. kir. vadászterülete)

Vedresábrány: törökpihenő és település (török templom romjai láthatók a határában)

Érfancsika: az érmellék utolsó települése. Szt. László telepítette

Apátkeresztúr: (Rom. kat. apátság székhelye, birtoka 1864-től)

Régi képeslap Monospetriről

Szabó István
MONOSPETRI TÖRTÉNETE

Előszó

„A történelem az élet tanítómestere”

Ennek az igazságnak nemcsak a tudóst, írót és művészt, hanem a faluknak, a városoknak és a megyéknek egész lakosságát át kell hatni, ha sokszor dicső, sokszor viharos múlt és küzdelmes jelen tanulságaiból erőt akar meríteni a jobb, szebb, boldogabb jövő kiharcolására.

Boldogok csak úgy lehetünk, ha múltunkat (népünk, településünk, családunk múltját) megismerve, a jelenben egymást tisztelve élünk. Egyik összetartó ereje a közösségnek a közös múlt ismerete és a hagyományaik ápolása.

A történelem viharos korszakaiban, amikor települések semmisültek meg, a túlélés, a hagyományok megtartása, továbbadása nem volt könnyű feladat, de Isten segítségével mindig sikerült. Ez érvényes Monospetrire is. Isten oltalmazó keze végig kísérte a falut egész fennállása folyamán.

Ez idáig, hogy valaki monográfiát, illetve a falu történetét megírta volna, arról nincs tudomásom. A lakosság generációról generációra adta át, amit tudott a falu történetéről és a hagyományokról.

A falu történetének megírásával Takács János kanonok, aki a falu szülötte, nyugdíjba vonultával már próbálkozott. Sajnos hiteles dokumentum a falu történetére vonatkozólag csak nagyon kevés maradt meg, a többi megsemmisült, vagy megsemmisítették. Ez okból kifolyólag és egészségének megromlása miatt, nem tudta a monográfiát megírni. Szűcs Attila teológus urat kérte fel, hogy folytassa az általa elkezdett munkát. Ekkor határoztam el, hogy az államvizsga dolgozatomat ebből a témából írom. Ezen elhatározásomat Dr. Marton József professzor úr is támogatta. Itt szeretném megköszönni vezetőtanáromnak, Dr. Marton József professzor úrnak áldozatos segítségét, amit a munkám során nekem nyújtott.

Köszönetet mondok Szűcs Attila székesegyházi káplánúrnak, Szabó István szobrászművész úrnak, Fodor József vikárius úrnak, Kristófi János festőművész úrnak, Baróthy Mária nyugalmazott tanítónőnek, Kalivoda János családjának, hogy e dolgozat írásakor ők is mellettem álltak.

Ezennel hálát adok Istennek, hogy munkámat sikerült elvégeznem.

1. Monospetri története

1.1. Földrajzi elhelyezkedése

Monospetri Bihar megye egyik kis községe, közigazgatásilag Vedresábrányhoz tartozik. A Berettyó jobb partján a Székelyhíd-Szilágysomlyó-i vasútvonal és a Margittát Székelyhíddal összekötő főútvonal mentén fekszik, a Vedresábrány felé vezető útkereszteződésben.[1] Monospetrivel szomszédos falvak a következők: Királyi, Vedresábrány, Apátkeresztúr, Éralbis és Érbogyoszló. A legközelebb eső település a faluhoz Margitta, ami körülbelül 1000 m-re levő mezőváros.

Monospetri a Hágó nevezetű domb aljában fekszik. A falu határát északon dombok övezik. Ezeknek a termékeny domboknak a következő elnevezéseket adta a falu lakossága: Juga, Középmáj, Balajdomb, Zongoravár és Eresztény. Északon vannak a falu legkiterjedtebb erdői. Az erdők nagyrészt tölgy, cser és gyertyánfákból állnak, de van a falunak akác erdeje is. Az erdőknek a nevei a következők: Ligeti erdő, Csatán erdő, Drótos erdő, Nagy erdő, amit ma sokan Községi erdőnek hívnak. A Ligeti erdőnél halmokat találunk, arait az emberek Kun halmoknak neveznek. Nem messze a Kun halmoktól kör alakban földhányások találhatók, amelyeket Avar gyűrűknek hívunk. A falu déli részén legelők vannak, amelyeket a Berettyó szel át. Ezekéi a legelőket is elnevezte a falu lakossága. Ezek az elnevezések a következők. Sófirét, Nagyrét, Steiner. Itt is találunk egy erdőt, amit Kis erdőnek neveznek. A falu határa nagyon gazdag bővizű üdítő forrásokban. A legismertebb források a Halastó, a Kánya kút, a Kőris kút, Posta kút, és a Bodonos. A falu lakossága a vízhálózat letétele előtt sokáig ezeknek a forrásoknak a vizét használta ivóvízül. A források vizeit a Postapatak és a Jugapatak gyűjti össze. A Jugapatak a Postapatakba torkollik, amely a falut középen átszelve a Berettyóba ömlik. Szintén a Berettyóba ömlik a Bodonos patak is, ami a falu nyugati dombjaiból eredő források vizét gyűjti össze. A falunak két malma is volt: egy olajmalom, ami a falu közepén a Postapatak partján állott, és egy búzamalom, amely a Berettyó partján az uradalmi kastélytól nem messze állott. Ezeknek a híres malmoknak köszönheti a falu a nevét. A falu lakossága már nagyon régóta foglalkozik gyümölcs és szőlőtermesztéssel. A leghíresebb szőlőhegyei: Urak hegye és a Nagyhegy.

[1] V.Ö. Nagyváradi Sematizmus, 1995, 106. old.

A falu legelőjét ma már csak a Berettyó szeli át. Régen a Bisztra is átszelte a legelőt és a Kis erdőnél torkolott bele a Berettyóba. A Berettyó ekkor még több mederben folyt és a vizének folyása is lassú volt. Ekkor a legelő nádas, bozótos, fűzfával, kis tavakkal tarkított vizenyős rét volt. Ezért inkább ez a táj egy tóra hasonlított és talán ezért nevezték akkor az emberek ezt a vidéket Berek tónak. Valószínű, hogy innen ered a Berettyó elnevezés.[2] Az 1929-es árvíz után a Berettyót elterelték a falu mellől, így ma már a Bisztra kevéssel Margitta után ömlik a Beretytyóba. A folyó régi ágában, ami legközelebb esett a faluhoz, ma a Postapatak folyik. A Berettyó legutolsó holt ágát, amit Mércének hívtak a 80-as évek elején csapolták le.

1.2. Monospetri nevének eredete

Feltevődik a kérdés, hogy mikortól létezik a falu, honnan ered a Monospetri elnevezés, mikortól élnek ezen a vidéken emberek? Ezekre a kérdésekre pontos, dokumentumokkal alátámasztott választ nem lehet adni, mivel a dokumentumok nagy része a történelem viharai során elpusztult. Ennek ellenére a falu nevéből, a falu dombjainak, dűlőinek, rétjeinek, patakjainak, forrásainak elnevezéseiből arra következtethetünk, hogy Monospetri legalább 7 évszázada létezik.

Itt e vidéken már nagyon régóta éltek emberek. Ezt igazolják a falutól mintegy 4 kilométerre Észak-Keletre elterülő Bárányka és Sándor pusztákon talált bronz és vaskori tárgyak. Északon a falu határában kör alakú földhányások láthatók, amiket mi avargyűrűknek nevezünk. Ezeknél az avargyűrűknél még mai nap is az eke cserépedény darabokat forgat fel. Itt minden bizonnyal egy avarok által lakott település állott. Monospetri őslakosai itt az avargyűrűk közelébe telepedtek le. Az idők folyamán a falu többször változtatta a helyét.[3]

A falu nevének igen érdekes története van. Először Pétörinek, később Petrinek, végül Malmos-Petrinek hívták. Mostani neve Monospetri. Ez a név egykori híres malmáról ragadt rá; Monospetri ugyanis annyi mint Malmos-Petri. Felvetődik a kérdés, hogy honnan kapta a falu a „Petri" elnevezést? Tudjuk, hogy Árpádkori történeti emlékeinkben gyakran fordulnak elő személynevek, amelyek később helységnévé alakultak át. Ez időben ugyanis a települések alapítójukról vagy egy híres birtokosukról vették nevüket, akik így akarták mintegy saját nevükre Íratni a birtokukat. Gyakran előfordul, hogy több településnek azonos a neve, ami arra utal, hogy egy birtokosról több birtokot is elneveztek.[4]

Ez alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy Petri is személynévből ered, ami Péter (Pétöri, Petri) vagy Peterd (Pethed, Petresd, Peturd, Peterd) névből formálódott. Hasonlóan több, a bihari főesperesi kerülethez tartozó falvak elnevezései is személynév eredetűek és keletkezésük ideje megegyezik Monospetri keletkezésének az idejével, így például Adony (Odún, Ódon, Adon, Éradon, Éradony), amely eredetileg ős magyar személynév, mely már 1086-ban oklevélileg előfordul. Az Adony személynévéi birtokos nemzetségeink között a Gutkeledek családfáján találkozunk ismételve, ami nyilván arra vall, hogy a hazánkba költözött idegén nemzetségek - a Gutkeledek ezekhez tartoztak - annyira meghonosodtak nálunk, hogy ős személyneveinket, gyakran már a királyi adományba nyert birtokoktól felvették.[5] Ábrány (Abraam), amit ma Vedres-Ábránynak hívnak, de a középkorban Ábránfalvának neveztek, s a Csáki nemzetség birtoka volt.[6] Gyapoly (Dyapal, Gapol, Gapul) ős személynév, mely a Rákóczy-ak ősei a Bogáth-Radványok családfáján is előfordul. Ezek közül valók-e azon Gyopoly-ok, kik a XIII. század elején mint biharmegyei birtokosok s előkelő férfiak szerepelnek? Oklevélileg nem igazolható ugyan, de valószínű, hogy bírhatták Gyapolyt is, mert egy másik birtokot a Berettyó mellett szereznek meg talán éppen a szomszédság miatt.[7] Janka (Ivánka, Johankahaza, Jankafalva), Ivánka, Johanka nem egyéb, mint a János = Iván keresztnév régi alakja, s e nevet többen viselték a Gutkeledek, nevezetesen azok

Dobi Dorog ágának tagjai közül. *Ezek* birták Diószeget, s Janka annak tartozéka volt mindig, ennélfogva e község kétségkívül valamelyik Ivánja vagy birtokosa alapítójától vette nevét.[8] **Micske** (Micusa, Michca, Mykche, Miksa, Mikse, Mika, Muchach), nevet két község viselte s nevük eredetileg Mikese volt, mely név, valamint a Miké is nem egyéb, mint a Mihálynak kicsinyített alakja s jobbára ott jött használatba, hol az apa és fiú vagy két testvér egyszerre viselte a nevet. Mindkét község kétségkívül valamely Micske nevű alapítója vagy birtokosától vette nevét, s e név Biharmegye XM-ik és XIII. századi főispánjainak névsorában is előfordul.[9] **Ótomány** (Oltman. Oltuman. Oltohman.), az Altman, vagy régiesen Oldman, Oltuman német

[2] Szabó István szobrászművész vallomása alapján
[3] Szabó István szobrászművész vallomása alapján
[4] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 177-344 old

[5] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 177 old
[6] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 191 old
[7] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 237 old
[8] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 242 old
[9] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 262-267 old

személynévből származik. Ez a személynév sűrűn előfordul régi, nevezetesen Árpádkori történeti emlékeinkben, jeléül, hogy hajdan nagy kelendőségnek örvendett. Községünk is kétségkívül valamely Oltuman nevű birtokosa, vagy éppen alapítójától vette nevét, melynek társneve a közelében, Székelyhíd mellett egykor létezett Folkmár helynév, mely ismét eredetileg nem egyéb, mint Folkoman.[10] **Tépe** (Thepa, Thopa, Thepe) nevénél régi emlékek támadnak fel előttünk. A krónikás a hagyomány után azt írja, hogy a kun vezért, kit Várad alapítója, Szent László legyőzött, Tépe nevű volt. Ki tudja, hátha éppen elfogott s meghódolt kunjai alapították e községet s az elesett vezér emlékét örökítették meg nevével?[11]

Helyneveink nagy része tehát eredetileg személynév volt, és így kétségtelen, hogy a helynevekben mintegy régi királyi könyvet bírunk, mely ős nemzetségeink emlékét s birtoklása nyomait őrizte meg számunkra, s melynek segítségével írott emlékeink annyiszor eltorzított személyneveit biztosan és helyesen kiolvashatjuk.

1.3. Monospetri a középkorban

Történeti források szerint a falu több mint 7 évszázaddal ezelőtt jött létre. Régi okleveles adatok szerint hajdani neve „Monasterium Scti-Petri”[12]. Nagyváradi Schematizmus szerint Monospetri „1215 óta létezik és előbb Molnos, majd 1220 körül Petrinek, 1535-ben Malmos-Petrinek, ma pedig Monospetrinek hívják. Közigazgatásilag Közép-Szolnok vármegyéhez tartozott és csak később került az erdélyi püspökség irányítása alá.[13]

Három vára is volt Monospetrinek a távoli múltban. Az első vár, a „Zongoravár" a falu északkeleti részén Székelyhíd felé vezető út közelében volt. Valószínű, hogy ez a tatárjárás során pusztult el. Emlékét ma már csak a Zongoravár nevű dűlő őrzi. A második vár a jelenlegi református templom mellett állt. Ezt a törökök foglalták el. A község mellett levő, kettős sánccal ellátott várhely követ széthordták és így ennek ma már csak földhányásai láthatók. A várnak területe a római katolikus egyházhoz tartozik és ma ezt a hívek bérmunkába művelik meg. A harmadik vár a Bisztránnak a Berettyóba való torkolatánál állt. Ennek a várnak ma már látható nyomai nincsenek.[14]

1.4. Monospetri a fejedelemségek idején

Törökkel vívott gyakori háborúk miatt a falu és a környék lakossága nagyon megfogyatkozott. Ez okból kifolyólag a falú földesurai indokoltnak látták, hogy telepeseket hozzanak be. Veszprém megyéből svábokat Magyarország északi részéről pedig szlovákokat hoztak be. A megmaradt lakossággal keveredve a telepesek elmagyarosodtak. A telepesek létezését igazolják a ma is fennmaradt családnevek. A svábok részéről a következő családnevek maradtak fent: „Heider+, „Rotter", „Miheller”. A fennmaradt szlovák családnevek a következők: „Kreszács”, „Karetka”, „Kalivoda”. Dr Jakó Zsigmond történész szerint 1588-tól kezdve megjelennek a következő családnevek is: „Barabás”, „Bence”, „Berkes", „Boros”, „Farkas”, „Gál”.

A megmaradt történelmi források szerint a XIII. század elején Monospetri a Mindszent Eggedi Apátság birtokai között szerepel. Az apátság tulajdonában a következő birtokok voltak: Egged, Sárfö, Negyvenszil, Pétöri, Kágya és Bag. Bunyitay Vince az apátság történetének megírásakor Monospetriről a következőket jegyzi meg: „Pétöri, későbbi neve: Molnos (Malmos) Petri szintén víz, a Berettyó partján, hol ma is értékes malmok állanak, hihetőleg az apátság régi malmai helyén, melyektől a község előnevét is vette.[15]

Az Apátság alapítója ismeretlen, de mert Egged és vidéke már a tatárjárás előtt a Gutkeled nemzetség birtokában volt, és mert e nemzetség egyik ága a Dobi Dorogok mindjárt a tatárjárás után mint az eggedi apátság kegyurai tűnnek fel: az apátság alapítását a Gutkeled nemzetség tagjainak méltán tulajdoníthatjuk.[16] Az apátság kegyúri családjának tagjai között viszálykodás tört ki. Az apátság a birtokait sorra veszti el. 1270-ben még a Gutkeledeké, azután Monostorfalviaké és Jankafalviaké a falu. A XV. századtól a Zólyomiak birtokolják. A XVI. században része volt itt a magtalanul kihalt Makó családnak, majd később Varkocs Tamás váradi kapitány eszközöl rá adomány levelet.[17] Ezeken kívül ez időben a Guthy volt a helység földesura. E család leszármazottjai bírták a községet férfi és női ágon a következő sorrendben: Lónyay Gábor, Lónyay József, Diószeghy Sámuel, Bogáthy Pál, Klobusiczky Ignác, Klobusiczky Ede és ennek fia Klobusiczky Béla, aki egyben az utolsó földesúr volt.[18] Ki volt és honnan származott a Klobusitczky család? Erre a

[10] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 279 old

[11] V.ö. Bunyitai Vince: A váradi püspökség története III. kötet, Budapest, 1883. 327 old

[12] Baróthy Mária tanítónő feljegyzése alapján

[13] V.ö. Nagyváradi Schematizmus, 1995. 106 old.

[14] Baróthy Mária tanítónő feljegyzése alapján

[15] Bunyitai Vince: A váradi püspökség története, Budapest, 1883. II. kötet 372 old.

[16] [16] Bunyitai Vince: A váradi püspökség története, Budapest, 1883. II. kötet 370 old.

[17] Baróthy Mária tanítónő feljegyzése alapján

[18] V.ö. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1901. 119 old

kérdésre a választ a „MAGYARORSZÁG VÁRMEGYÉI ÉS VÁROSAI" című könyvben ami 1901-ben íródott, a következőképpen találjuk: „Klobusitzky. Ősi trencsénvármegyei család, melynek egyik ága a XVII. század elején Zemplén vármegyébe szakadt. Ez ágnak a törzse K. András, 1625-ben 1. Rákóczy György apródja Sáros-Patakon, egész, életét a fejedelem oldala mellett töltötte, majd Rákóczy halála után az özvegy fejedelemasszony összes magyarországi uradalmainak prefektusává neveztetett ki. 1646-ban nyerte a Zétényi uradalmat. Fiai: Pál, Ferenc, János és György. Pál (1687-1688) Zemplén vármegye alispánja. Ferenc az 1681. évi országgyűlésen a Rákóczy árvák követe, 1697-ben Arad, 1702-ben Sáros vármegye főispánja. 1712-ben bárói rangot nyert. Fiai: Antal Zemplén vármegye főispánja (1747-1756), Ferenc kalocsai érsek (1751-1760). Ferenc fiai 1758-ban grófi rangra emeltetnek. A grófi ág utolsó sarja Nép. J János (1871-ben még élt). A család nemesi ágából a XIX század első felében: Ignác kir. tanácsos Monos-Petriben és Kis-Kágya pusztán, János Oláh-Homorogon és Madarászon bírt földesúri joggal. János 1828- bán II. alispán, 1848-ban a vármegyei honvédelmi bizottság tagja. Jelenleg Géza és Béla Monos-Petriben , István özvegye Monostor-Pályiban birtokos."[19]

Az úrilakot, melyben Klobusiczky Béla lakott, 1802-ben Bogáthy Pál építette.[20] Ezt egy sétakert vette körül, ami gyönyörű hatalmas fáival a falu büszkesége volt.

A sétakert közepén állott az úrilak. Ez előtt egy szép virágoskert volt. A sétakerten keresztül egy köves kocsiút vezetett az úrilakig, amelynek oszlopos bejárata volt verandával. A fiatalok vasárnaponként itt gyűltek össze beszélgetni és itt rendeztek táncmulatságokat is, amihez a falu rezesbandája szolgáltatta a zenét. A sétakertben a fiatalok platán, fenyőfák és galagonya bokrok között sétáltak. Az úrilaknak volt kilátója, ahonnan messze el lehetett látni. Ide csak a nagyobb lányoknak és fiúknak volt szabad felmenni.

A kilátón kívül volt egy kaszinó is az úrilak mellett. Itt gyakran tartottak mulatságokat, amelyek nem váltak mindig a grófi család erkölcsi hasznára. A sétakert közepén haladt át a vasútvonal. A vonat mindig megállt, ha a nagyságos úr kint állott a megállóban. Egy alkalommal szórakozásképpen egy cigányt öltöztetett fel saját ruháiba és őt állította ki a megállóba, így egyértelmű, hogy a vonat a nagyságos úr ruháiba felöltöztetett cigánynak is megállt.[21] Az első világháború után a Klobusiczky uradalmat felszámolták. A úrilak a nagyváradi vincésapácák tulajdonába került. Ők a séta kert egy részét eladták a falu lakosainak. Később az úrilakot, Kristófi János művész úr vallomása szerint, egy margittai Hold nevezetű ember vásárolta meg, aki a sétakert fát kivágatta, a falu J tiltakozása ellenére és értékesítette. Az úrilak gazdasági épületei a sétakert l Berettyó felé eső részén álltak. Ezeket az épületeket a Király család vásárolta meg. l Mára már az épületeket lebontották de maga a telek még mindig az ö birtokukban l van. A második világháború után az úrilak épületét a község rendbe akarta tétetni, J de sajnos az államtól nem kapta mag a jóváhagyási erre a célra. Később az állami j szervek elrendelték az úrilak lebontását és az ebből származó téglákból egy új állami iskola építését. A falu öregjei mai napig sajnálattal, összeszorult szívvel és könnybe lábadt szemmel emlékeznek vissza az úri lakra és a sétakertre.

A református templom, mely az úgynevezett Ungoravár dűlőnél emelkedik, már a XVI században fennállott és egykorú feljegyzések szerint akkoriban a veres barátoké volt. Itt van a Diószeghy család sírboltja is, ahol Diószeghy Sámuel sógora, Pósalaky János is nyugszik , kinek címere 1726-ból a XX. század elején még a templomban látható volt.[22] A községben levő római katolikus kápolnában, mely utoljára Klobusiczky Béla tulajdona volt, egy 1665-ből származó érdekes kelyhet őriztek, melyet Lónyay Krisztina ajándékozott a kápolnának.[23] Sajnos a : kehelyről több információval, hogy miben rejlett az értékessége, hogy hova került, í nem rendelkezünk.

A kápolnában volt egy orgona is. Az orgona fújtatóját szíjak húzásával lehetett működésbe hozni. A kápolnát, miután az új templom felépült lebontották és ennek a tégláiból egy újat építettek a temetőben. A régi kápolnából Klobusiczky Béla és családjának hamvait az új kápolna kriptájába helyezték át. A szentségházat a padokkal együtt a szőlősi templomnak ajándékozták, ahol mai napig láthatók.

11.5. Monostpetri a XX. században

Monospetri a századforduló idején virágzó önálló község volt. Ekkor már volt községháza, postája, vasútállomása, távírója, két felekezeti iskolája (egy katolikus és egy református iskola), három mészárszéke és három kovácsműhelye.

[19] V.ö. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1901. 635 old

[20] V.ö. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1901. 119 old

[21] Kristófi János festőművész vallomása szerint

[22] V.ö. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1901. 119 old

[23] V.ö. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest, 1901. 119 old

A község lakosai hitelszövetkezetet tartottak fenn, aminek neve: „Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet" volt. E szövetkezet adatai szerint 1909-ben a falu lakossága 1144 fő. Ennek 60% római katolikus, 15% református, 23% görög katolikus és 2% izraelita volt. A faluban éltek magyar, német, szlovák, román és zsidó nemzetiségűek. A német és szlovák nemzetiségűek a század fordulóra már elmagyarosodtak. 1909-ben a falu lakossága nemzetiség szerint a következőképpen oszlott meg: magyar 80%, román 18% és zsidó 2%. Foglalkozásokat tekintve a következőképpen oszlottak meg: földműves 90%, iparos 3%, tisztviselő 3% és munkás 4%.

A két világháború idején, mint megannyi falut és várost, Monospetrit is nagy pusztulás érte. A férfiak közül a háborúban sokan meghaltak vagy fogságba estek. Az oroszországi fogolytáborokból kevesen tértek haza, és a hazatértek közül sokan rövid idő alatt elhunytak. A faluból négy férfit deportáltak, név szerint: Heider Márton-t, Heider József-et, Scheck János-t és Scheck-Potári Márton-t.Közülük csak Scheck-Potári Márton és Scheck János tért vissza. Scheck János miután hazaérkezett rá nyolc napra elhunyt.

Nemcsak a világháborúk hanem természeti csapások is sújtották a falut. 1940-ben földrengés rázta meg a falut, ami nem volt nagy erősségű de a görög katolikus templom tornya annyira megsérült, hogy újra kellett építeni. 1929-ben a nagy esőzésektől megáradt Berettyó kilépve a medréből elöntötte a falut. Ekkor terelték el a Bisztra medrébe a folyót, amit kiszélesítettek és gáttal láttak el. így a Bisztra torkolata a falu nyugati részéről a keleti részére Margitta és Monospetri közzé tevődött át.

A sok csapás ellenére örvendetes események is voltak a falu életében. Ilyen esemény volt az új templom építése és az egyházközség megalapítása. Monospetri hosszú időn keresztül a margittai plébánia filiája volt. 1923 óta újra önálló plébánia.

Lakosainak nagy része parasztember, akik földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. Áruikat elsősorban Margittán értékesítették de bejártak Nagyváradra is árulni.

A második világháború után, miután az államosítás megtörtént, és az emberek is beletörődtek, hogy földjeiket államosították, a falu újra virágzásnak indult. Ez leginkább annak tulajdonítható, hogy a falu nyugati határában gazdag kőolajmezőket fedeztek fel, és ide építettek egy kőolaj-finomítót. Ez biztosít mai napig munkahelyet és megélhetést sok családnak. Margittán épült gyárakban is egyre többen dolgoznak a faluból. Az 1989-es forradalom után nyugati vállalkozók bérlik illetve vásárolták meg a gyárakat, így már ők a munkaadók.

Monospetriben a század elején többnyire vályogból épültek a házak de mára ezt az építőanyagot a tégla váltotta fel. A faluban ma már csak egyetlen egy régi paraszthéz látható. Ehhez nagymértékben hozzájárult az 1997-es évi árvíz, amikor 78 házba ment be a víz, amiből 17 összeomlott vagy életveszélyessé vált. E 17 ház között volt az a néhány paraszthéz amelyek a világháborúkat is túlélték de az árvízkor sajnos végérvényesen megsemmisültek. A falu iskolájában a tanítás I-től VIII osztályig folyik. A fiatalok többsége tanulmányait a margittai líceumban folytatja tovább.

A falu lakossága a világháború után növekedésnek indult. Az 1992-es népszámlálás idején 1517-en lakták, 1166 magyar, 298 román és 52 roma. Az itt élők felekezeti megoszlása: 884 katolikus, 316 református, 268 ortodox. A falu lakossága közül mára már sokan kivándoroltak. 1995-ben lakossága 1054-re fogyatkozott. Többségük Magyarországon telepedett le. Római katolikus papja Pitó Lajos helyettes plébános. Közigazgatásilag Vedresábrányhoz tartozik.

2. A monospetrii egyházközség története

2.1. Monospelri egyházközség keletkezése: a templom és plébánia építése, plébánosok névsora és azok tevékenysége.

Monospetriben a falu létezése óta élnek katolikusok. 1849 után nem volt külön papja a falunak, csak a margittai plébános járt ki erre a településre.[24] 1920-as évekre a katolikusok száma elérte a 700-at. Egy ilyen nagy közösségnek saját lelkészre van szüksége. 1922-ben kezdik meg az új plébánia építését, amely 1923 szeptember 1-re készült el, amikor az első plébános Varjú Benő elfoglalhatja állomáshelyét.

A Klobusiczky család kastélyában levő kápolna kicsi, már nem képes ennyi embert befogadni, ezért 1925 nyarán Bjelik Imre püspök, apostoli kormányzó sürgetésére, a gróf Széchényi Miklós püspök 100.000 lej hagyatékával, és a nép adományaiból megkezdik az új templom építését. Pintér István építész, püspökségi mérnök tervezi a templomot és Ásók János kőműves mester építi. 1926. október 24-én szenteli fel az Osztrák-Magyar monarchia utolsó tábori püspöke, nagyváradi apostoli kormányzó Bjelik Imre Krisztus Király tiszteletére, amely ünnepet előtte való évben rendelte el a Szentszék, 1925-ben.[25]

Monospetri első plébánosa 1923. szeptember l-től egészen 1940 augusztusáig Varjú Benő volt. A hívek nagy örömmel fogadták az új lelkipásztorukat, aki 17 évig szolgálta őket szeretettel. Varjú Benő plébános úr nagy gondot fordított a gyermekek isko-

[24] V.ö. Nagyváradi Schematizmus, 1995. 106 old.
[25] V.ö. Nagyváradi Schematizmus, 1995. 106 old.

láztatására. Ö nyújtott segítséget Kristófi János festőművésznek is, hogy Nagyváradon elvégezhesse a gimnáziumot. Varjú Benő plébános úr idején még működött a katolikus iskola. 1928-ban a gyerekek közül 61-en voltak tankötelesek, ebből 51 járt iskolába. A tanító Baróthy Balázs volt.[26]

A falu második lelkésze 1940 augusztusától egészen 1955 novemberéig Szitter Gyula volt. Az ő működése ideje alatt pusztított a faluban a második világháború. 1944 októberében a háború miatt elmenekült, de 1945 júniusában visszatért híveihez. Az ő távolléte alatt Székely Imre állt a meggyötört hívek rendelkezésére.

Az 1942-43-as tanévben az iskolai tanulók száma 104. A tanulók nemük szerinti megoszlása: 56 fiú és 48 leány.

1954 novemberétől – 1982 augusztusáig Újvári László foglalkozik a hívek lelki gondozásával. A hívek mai napig szívesen emlékeznek vissza nagyszerű prédikációira.

Őt követte Rítok Lajos, aki 1982 augusztusától egészen 1984 augusztusáig igyekezett a hívek elvárásainak megfelelni.

1984 augusztusától – 1990 májusáig Mentes József fejtette ki missziós tevékenységét. Ahogy átvette a plébániát rögtön hozzáfogott a templom felújításának a megszervezéséhez. A templom és a plébánia hamarosan ismét eredeti szépségében pompázott. A hívek lelki templomának a felújítására is nagy gondot fordított. A szentmisén résztvevők száma egyre gyarapodott. Nagy sikereket ért el a cigány pasztoráció terén is. Általános vélemény, hogy az ő munkássága alatt élte az egyházközség a virágkorát.

Hasonló sikereket ért el utódja, Egeli József is, aki 1990 májusától 1994 augusztusáig fejtette ki áldozatos tevékenységét. Jelentős sikereket ért el az ifjúság lelki gondozásában. A fiatalokból egy énekkart alapított. A környező egyházközségek búcsúünnepeire zarándoklatokat szervezett.

A falu következő lelkipásztora Sövér István volt. !994 augusztusától 1996 szeptemberéig tartott miszsziós tevékenysége.

Sövér István elhelyezése után a monospetri egyházközség pásztora Pál István lett. Az ő egyéves tanulmányi távolléte miatt jelenlegi lelkipásztor Pitó Lajos.

2.2. A monospetrii egyházközség vallási élete

Monospetriben élő emberek mindig istenfélők voltak, nagy gondot fordítottak a lelki életükre, a templomukra és iskolájukra. A falu földesurai úgyszintén nagyon vallásos emberek voltak. Ezt igazolják azok a dokumentumok, amelyeket a faluban és a nagyváradi székesegyház levéltárában találtam.

Bogáthy Pálné 1815-ben saját kezűleg írott bevallása szerint az Úr dicsőségére és tulajdon lelki üdvére egy keresztet emeltetett, aminek mindenkori fenntartására kötelezettséget vállalt.

A hívek gyakran pénzadományokat adtak a templom fenntartására, vagy végrendeletben miseszándékra nagyobb összeget adományoztak. Az adományozók nevei Trncsák Györgyné, született Skorván Mária 20 Forintot adományozott. Egy másik adományozó, Frankó Mihály, aki 1870-ben a végrendeletében 50 Forintot hagyományozott az egyházra.

A családokban élt és mai napig él a közös ima. Este és reggel a szülök és a gyerekek a család oltára előtt letérdelve imádkoznak. Milyen imádkozási szokások vannak Monospetriben? Erre, hogy választ kapjunk nézünk meg egy család imádkozási szokásait.

A Kalivoda család a következő imádságokat végzi: minden nap egy tized rózsafüzér, Miatyánk, Úrangyala, Hiszekegy és a nagyszülőktől tanult imádságokat végzik. Ezek a következők:

Reggeli imádság:
Hozzád fohászkodok Istenem jó Atyám,
Te őriztél engem homályos éccakán.
Vezesse szent kezed ma is gyermekedet,
Hogy el ne tévessze igaz ösvényedet.
Álld meg, kik gondosan neveltek éngemet
Istenem jó Atyám halld meg kérésemet.

Esti imádság:
Dolgom végzem rendesen
Alhatók már csendesen,
A Te szemed jó Atyám
Vigyázzon az énreám.
Én lefekszek kiságyamba,
Mint a testi koporsómba.
Három angyal fejem felett
Az egyik megőrzi testemet,
A másik bezárja a szememet,
A harmadik a lelkem várja.

Az őrangyalhoz ezt az imádságot mondták:
Egy Miatyánkot és egy Üdvözlégymáriát felajánlok az őrző szent angyalom tiszteletére. Őrizzen meg minden szerencsétlenségtől: tűztől, víztől, a hirtelen haláltól, gonosz emberek szándékától, kétségbe eséstől, minden szerencsétlenségtől. Vigye fel imádságomat a Szentháromság egy Istennek trónusa színe eleibe, megáldva, megszentelve, minden hiányosságunkat kipótolva, ami sok súlyos bűneink bocsánatáért, lelkünknek örök üdvért, egykor a purgatóriumból hamarabbi kiszabadulásunkért.

A család felajánlásakor Jézus Szent Szíve tiszteletére elmondtak egy Miatyánkot, egy Üdvözlégyet és a felajánló imát.

[26] V.ö. Nagyváradi Schematizmus, 1995. 118 old.

Jézus Szentséges Szíve minden jónak forrása imádlak Téged, szeretlek Téged és igaz bűnbánattal Neked adom az én szegény szívemet. Tedd alázatossá, türelmessé, tisztává és alakíts mindenben a Te kívánságod szerint. Add ó Jézusom, hogy benned és éretted éljek. Védelmez a veszedelmektől, vigasztalj szomorúságomban, adj testi-lelki egészséget, bajaimban segítséget, minden munkámban Te áldásodat és add meg a boldog halál kegyelmét. Ámen.

Ó Szerető Szent Szív beléd helyezem minden bizalmamat. Saját gyarlóságomban mindentől félek a tejóságodtól mindent remélek. Jézusnak irántunk való szeretettől lángoló Szent Szíve gyulazd fel szíveinket a te szeretetedre. Mindent éretted Jézusomnak Szent Szíve. Jézus Szent Szíve, akit haláltusában angyal erősített tégy erősé minket is haláltusánkban. Ámen.

Uram a Te kezedbe ajánlom lelkemet, Uram a te kezedbe ajánlom lelkemet. Megváltottál minket, Uram, igaz Istenünk, kezedbe ajánlom lelkemet. Istenem hálát adok Neked mindenért amit adsz, azért is amit megtagadsz tőlem. Legyen meg a Te akaratod. Ámen.[27]

A faluban nagyon sokan imádkozzák a rózsafüzért. Egy nagyszámú rózsafüzér-társulat is működik. A társulat 9 csoportból áll. Egy csoportban 15 személy van. E társulat tagjai, természetesen a többi hívekkel együtt, segítenek a templomot takarítani és díszíteni. A templomi felszerelések vásárolására és karbantartására gyűjtéseket is szerveznek. Minden egyes csoportnak vezetője van. A vezetők feladata, hogyha meghal valaki a csoportból, helyére egy új tagot keressen.

Vasárnap és ünnepnap a szentmisén általában 200-an vesznek részt. Évente az áldozok száma 12.000 és 15.000 között változik.

2.3. A monospetrii egyházközség számadatokban.

Monospetriben az 1920-as évekre a római katolikusok száma megnövekedet. Akkoriban a faluban mintegy 700 római katolikus élt. 1922-ben kezdik meg az új plébánia építését, amely 1923. szeptember 1-re készült el. Tehát 1923. szeptember l-től Monospetriben önálló egyházközség van.

1923-ban még a margittai plébánia templomban Mellau István szentszéki bíró, esperes plébános összesen 22 Monospetriben született gyermeket keresztelt meg. A 22 megkeresztelt gyermekből 9 fiú és 13 leány volt. A 22 gyermekből egy év alatt , egy leány halt meg.

1924-től már a monospetri plébániának is vannak anyakönyvei és így a nyilvántartás Margittáról Monospetribe kerül át.

A Monospetri-i Római Katolikus Plébániatemplomban 1997 július 20-án a bérmálás szentségében részesített:

Összesen 39, ebből 20 fiú és 19 leány

2.4. Népszokások és hagyományok

A népszokások és hagyományok az egyház nagy ünnepeihez kapcsolódtak és kapcsolódnak a mai napig is. Az első hagyomány, ami még ma is él az újévi köszöntés. Újév reggelén a gyerekek elindulnak a faluba újévet köszönteni. A házakba bekopognak és újévköszöntő verseket szavalnak, melyekben Isten áldását kérik a ház népére. Jutalmul ajándékot kapnak.

Január másodikától járja fel a lelkipásztor a falut, hogy a házakat megszentelje. Az újonnan épitetett házakba csak azután költöznek be, miután a pap megszentelte.

Nagy népszerűségnek örvend a falu fiataljainak a körében a farsangi bál. A fiatalok jelmezbe öltözve mennek a bálba. A legjobb, legötletesebb jelmezt viselők ajándékot kapnak. A bál pontban éjfélkor ér véget.

A szokások nagy része a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódik. Elmaradhatatlan a virágvasárnapi és a nagypénteki passió eléneklése. Vasárnap reggel van az eledelek megáldása. Ez a megáldott eledel kerül akkor reggel az asztalra. Húsvéthétfőn a legények locsolkodni járnak.

A faluban élő hagyomány a májusfa állítása. Április 30-án este a legények kimennek az erdőbe és a legszebb vadcseresznye vagy vadalmafa virágba borult ágát levágják és ezt állítják a kedvesük ajtajába.

A falu legnagyobb ünnepe a templombúcsú, amit október utolsó vasárnapján tartunk. Erre az ünnepre a távolban élő családtagok is hazatérnek ünnepelni. A környékbeli falvakból processzióval búcsúsok érkeznek, akiket a helybeli plébános fogad a templom ajtajában. A templomkert mellett a kereskedők árulnak búcsúfiát.

Mikor a falun keresztül processzió vonul végig a templom harangjai mindig megszólalnak. A faluban gyakori a zarándoklatok szervezésé. Zarándoklatot szerveznek a csíksomlyói a szentjóbbi, a margittai, a micskei templombúcsú ünnepére. Régen gyalog mentek énekelve és imádkozva a búcsúkra.

Mindenszentek ünnepén az emberek felkeresik hozzátartozójuk sírját, s ezen gyertyákat égetnek és imádkoznak az elhunytak lelki üdvért. Este részt vesznek a szentmisén amit az elhunytak lelki üdvéért ajánlanak fel.

A falu lakosainak körében nagy népszerűségnek örvend a roráté szentmise. Hetente három alkalommal: hétfőn, szerdán és szombaton van roráté szentmise. Annak ellenére, hogy a szentmise hajnalban 6

[27] Kalivoda Margit elbeszélése nyomán

órakor kezdődik a részvétel igen nagy, még más felekezetűek is eljönnek a szentmisére. A résztvevők száma sokszor meghaladta a kétszázat is.

Karácsony estéjén máig élő hagyomány a betlehemezés. A gyerekek a saját készítésű betlehemmel házról házra járva énekelve hirdetik, hogy Jézuska megszületett. A» betlehemezés egészen reggelig tart. A felnőttek nem betlehembe, hanem kántálni járnak. A kántálók jutalmul diót kapnak.

Régen a falunak volt rezesbandája. Karácsonykor, búcsúkor és más nagyobb ünnepekkor a rezesbanda játszott a templomban. Sajnos a rezesbanda rég felbomlott, s a hangszereket a baptisták vásárolták meg.

Jelenleg kevés hagyomány él a faluban, de reméljük, hogy a kihalt szokások újra fognak éledni.

2.5. Monospetri nagy szülöttei

Monospetrinek nincsenek olyan szülöttei, illetve nincs tudomásunk róla, hogy lettek volna olyan szülöttei, akik igazán nagy világhírre tettek volna szert. Ez idáig nem találtam hiteles adatokat a falu birtokosairól, illetve grófjairól, akik a tudomány vagy valamely művészet terén nagyot alkottak volna. Ezzel szemben vannak olyan szülöttei a falunak, akik országszerte, sőt Európa szerte ismerté tették [a] falu nevét. Ezek a személyek a következők: Kristófi János festőművész, Takács János kanonok, Karetka László tb. esperes, plébános, Scheck László plébános és Szücs Attila káplán.

Takács János szentszéki kanonok, címzetes apát

A faluból származó legidősebb pap, akit már az isteni Gondviselés elszólított Takács János szentszéki kanonok, címzetes apát volt. 1919. május l-én született Monospetriben 9 gyermekes családban. Szülei földművesek voltak. Iskoláit Monospetriben a római katolikus iskolában végezte, itt is érettségizet le. 1928. május 23-án a monospetrii római katolikus templomban Mayer Antal apostoli Kormányzó úr által részesült a bérmálás szentségében, mikor is a József nevet vette fel. 1939-1945 között végezte Nagyváradon a teológiát. Itt szenteli pappá Isten szolgája Dr. Scheffler János vértanú püspök 1945 május 27-én.

Állomáshelyei:
1945 aug. 1 – 1947 aug. 31-ig Sólyomkővár káplán
1947. szept. 1 – 1948. júl. 14-ig Élesden káplán
1948. júl. 15 – 1948 aug. 31-ig Sólyomkővár újra
1948 szept. l –l 949 aug. 31-ig Szentjobb

Innen hívják 1949. április 7-én a kolozsvári Törvényszékre tanúnak. Meg is jelent, de mindenféle indok nélkül börtönbe zárják és csak október 3-án engedik haza. Saját bevallása szerint csak addig kellett volna Kolozsvárot tartózkodnia míg az ítélet az ügyben megszületik. Ez azonban máskép történt, mivel az ítélet négy napon belül megszületett, de róla a hatóság megfeledkezett, így történt, hogy 5 hónapot és 26 napot töltött börtönben, anélkül, hogy ennek okát közölték volna vele. A börtönben eltöltött időről az állami szervek nem vettek tudomást mivel ez idő alatt is rendben továbbították a fizetését. Hazatérte után helyezi főpásztora Tasnádra káplánnak, ahol 1951 aug. 31-ig szolgál. 1951. szept. 1-től 1954. október 14-ig érszalacsi helyettes plébános, majd Kárásztelekre helyezi főpásztora, ahol 1982. június 30-ig lelkipásztora népének, akikkel teljesen összeforrt. Innen küldik Váradvelencére, ahol 1999. október 1-i nyugdíjazásáig szolgál. Nyugdíjas éveit a Váradolaszi hívek körében és szolgálatában tölti. Ő a lelkipásztora a Nagyváradon élő szlovák anyanyelvű híveknek is. Takács János székesegyházi penitenciárius kanonok, címzetes apát, nyugalmazott plébános úr, aki a szentségekkel megerősítve hosszadalmas gyengélkedés után 1997. december 20-án tért vissza Teremtőjéhez. Szülőfalujában helyezték örök nyugalomra a családi sírkertben.

Jellemzéséül álljanak itt első Főpásztorának a szentjobbi kinevezése alkalmával 1943. július 14-én írt sorai:

„A szentjobbi plébános Úr egészségi állapota miatt fiatal kisegítőt kért maga mellé. Vicarius aidutorként in spiritualibus téged rendellek oldala mellé munkatársul, akinek buzgósága s eddigi, az egyházmegye legnehezebb munkamezején becsülettel végzett munkássága biztos menyül szolgál arra, hogy rátermettségeddel s a Szentlélek ajándékainak imádkozásával ezt a feladatot is a lelkek javára dicsérettel fogod végezni." S :végezte 52 éven át, ahogy ezüstmiséje alkalmával akkori főpásztora Tempfli József Nagyváradi Megyéspüspök mondotta az ünnepi beszédben:

„Ápolta, nevelte a liliomokat sok-sok gyermek és felnőtt lelkében s ezek a liliomok... ma imádkoznak egykori lelkipásztorért, atyáért, hogy Isten legyen örök jutalma."[28]

Karetka László esperes

Karetka László 1946. június 23-án született Monospetriben. 1972. június 21-én szentelték pappá Gyulafehérvárott. 1972. augusztus l-től a Várad-Olaszi plébánián káplán. 1973. június l-től Krasznán helyettes plébános. 1976. november l-től az érkeserűi egyházközség plébánosa. 1981. november l-től Éradonyban szolgál.

Sheck László plébános

Scheck László 1957. július 18-án született Monospetriben. Négyen voltak testvérek, de egyik testvérük korán elhunyt, így hárman nevelkedtek fel.

[28] Tempfli József megyéspüspök közlése alapján

Az I-VIII osztályt Monospetriben végezte. Ezt követően négy évet végzet Szilágysomjón a mezőgazdasági iskolában. 1976-ban vonul be katonának. A katonai szolgálat után Micskén dolgozott, mint mezőgazdasági szakember, 1983. június 7-ig. 1983 őszén felvételizett a Gyulafehérvári Római Katolikus Teológiára. Tanulmányait 1989-ben fejezte be. 1989. június 25-én a Gyulafehérvári Római Katolikus Székesegyházban Jakab Antal szentelte pappá.

1989. október l-től a Várad-Olaszi plébánián mint káplán teljesít szolgálatot egészen 1990. június l-ig, amikor Királydarócra helyezik ki. Királydarócon egészen 1996. szeptember l-ig szolgálja az egyházközséget. E dátumtól kezdve a zilahi plébániára kerül, ahol jelenleg is ö a hívek lelki gondozója.

Szűcs Attila káplán

Szűcs Attila 1970. szeptember 14-én látta meg a napvilágot Monospetriben. Édesapja Szűcs Sándor József, édesanyja Potári Ilona. Ketten vannak testvérek. Az általános iskolát Monospetriben, a középiskolát Margittán végezte és itt is érettségizett le. A teológiai tanulmányait 1990 szeptemberében kezdte Gyulafehérvárott, majd Bécsben a Pazmaneum intézetben folytatta és végül a németországi Ruhr-Bochum-i egyetemen diplomázott.

1996. szeptember 28-án Tempfli József megyéspüspök szentelte pappá a Monospetri római katolikus templomban.

1996. november l-től a Várad-Olaszi templom káplánja, 1997. november l-től Érsemjénben helyettes plébános, és 1999. március l-től a Nagyváradi székesegyház káplánja.

Kristófi János festőművész

Európa szerte ismert festőművész, Kristófi János 1925. december 15-én született Monospetriben. Szülei földművesek voltak. Édesanyja öt gyermeke közül az egyetlen fiú. A falu plébánosa, Varjú Benő segítséget nyújtott, hogy Nagyváradon elvégezhesse a gimnáziumot. A vincés nővérek kollégiumában lakott, ahol önszorgalomból megtanult orgonálni.

Érettségi után 3 évig volt kántor-tanító Kárásztelken. Az 1949 évi tehetség kutatás alkalmával a Kolozsvári Magyar Művészeti intézetbe jelentkezett az orgona és festészeti tanszékre. Mindkettőre felvették. Ö a festészetet választotta, ahol Abódi-Nagy Béla, Kovács Zoltán, Petre Abrudán és Mohi Sándor voltak a tanárai. 1954-ben kapta meg festő és rajztanári diplomáját a ion Andreescu Képzőművészeti Intézet végzettjeként. A zenéhez is hű maradt: szabadidejében a kolozsvári templomokban orgonált. Segített ahol szükség volt kántorra.

1953-ban vesz részt először a Kolozsvári Megyeközi Tárlaton.

1955-ben veszi át Maczalik Alfréd helyét a nagyváradi Népi Művészeti Iskolában. Itt tanítja a festészetet 30 éven át és indítja el a pályán tehetséges növendékeit.

1956-ban veszi feleségül köröstarjáni Hoványi Judith szobrász-keramikusnőt. 1958-ban van az első közös egyéni tárlatuk a Kis Galériában Nagyváradon. Ezt követi a többi.

Munkái megtalálhatók a nagyváradi, sepsiszentgyörgyi, szárhegyi múzeumokban, valamint magángyűjteményekben: Franciaországban, Németországban, Ausztriában, Svájcban, Magyarországon, Izraelben, Amerikában, Svédországban, Hollandiában, Romániában.

Ezennel szeretnék még megemlíteni néhány művész méltató szavát Kristófi János munkásságáról, munkáiról.

Mircea Toca:

Kristófi János festői stílusának kialakulásában meghatározó szerepe volt ihlető forrásainak. Látvány és érzelem együttese jelen van képein, finom visszafogottsággal és harmónia-kereső szuggesztivitással is, akár második számú szenvedélyében, a zenében. Választékos, mesteri biztonság árad képeiből, türelemmel kimunkált művészi megjelenítése tájnak, városképnek otthonbelsőnek, eszményien szép női alakoknak egy klasszikus formátumú esztétikai ideál szól nézőihez.

Jakobovits Miklós:

Piktúrájának harmonikus zenei hullámai olyan mélységről jönnek, az élet vállalásának olyan férfias jeleit hordják magukon, amelyek festői jelentésükben átsütnek a finom szürkés-zöldeken, okkeres barnákon. Lelke mélyéről olyan meghitt nyugalommal és szenvedéllyel tereli a színeket a kartonok lazúros Felületére, mint megbízható szülő szeretett gyerekeit, mint jó hadvezér féltett katonáit.

Implon Irén

Ember és természet szövetsége az ismerősség, az otthonérzet nyugalmát árasztja, látomásosan, olykor áhítattal. Különös vonzereje van ennek az otthonébren tartó festészetnek. Vizek zúgnak, felhők súlyosodnak, utak hívogatnak, - de a szürkülő közérzetből kiparancsol valami meghitten ismerős és toboroz egymás mellé – arcokat és lelkeket., az otthon őrzőit.[29]

[29] Kristófi János vallomása alapján

Ifj. Mátyás Árpád

MONOSPETRI

Barcsa ismeretes egyháztörténeti tanulmányában (1940) azt írja, hogy az"odajött katolikusok egy Monasterium Petri-t találván ott, erről nevezték" el. A különböző időkben kelt okmányokban így olvasható:1215 Petri, 1270 Petry, 1332 Molnospetri, 1535 Malmospetry. Ez utóbbi elnevezés első fele minden valószínűség szerint a „malom" szóból eredeztethető, mely a falut átszelő patakocska partján állt. A XIII század elején Középszolnok megyéhez tartozott. Nevével először a Váradi Regestrumban találkozunk 1215-ben, majd 1219-ben. Az 1800-as évektől kezdve már a ma ismert nevén találkozunk a településsel.

Földrajzi helyzete és története: Barcsa leírása szerint „régen a margittai és bogyoszlói határon egy kis tért ültek meg s 1724 előtt költöztek megyei rendeletre a Berettyó vize melletti mai helyre. Előbbi helyét pusztának nevezték. „Jakó Zsigmond viszont azt írja tanulmányában, hogy a Berettyó völgyében fekvő Monospetrit 1270-ben az egyedi monostorhoz tartozó falvak között sorolják fel. Ez utóbbi valószínűbbnek látszik, bár az első érv mellett is lehetne érveket felsorolni.

A község megtelepülését a XIII. század előttire teszik egyes kutatók. 1270-ben már a Gutkeled nemzetség birtoka. A Monostor falvainak felosztása után a Jankafalvi ág kezére került. A XIV.-XV. Századok fordulóján – e családok kihalása után – pedig a Zolyómiaké és a leányági leszármazottaké lett. A település magyar volta mellett tanúskodnak a talált személynevek, melyek nagy része tiszta magyar név, alig akad néhány román, vagy bizonytalan személynév.

1215: Varou 1219:Choma ,Fugod, Aegidius-1468: 2 Boros, Bonky, Jacobfya-1588: Barnabás, Bencze, 2 Berkecz, 4 Boros, 2 Chiokoly, Farkas, Tutoth, Gall, Gergely, 2 Gogos, Illés, 3 Major, Mochthe, 2 Mezes, Molnar,4 Naghi, Orgovan, Paczjali, Pal, Rohody, Rosas, 2 Sos, Tuteas, Vargha, Sorban, Bornj, Valuchi, Barta, **Byro,** Eresten, 2 Falos, Fiuska, a Kiss, 2 Zilagj, 2 Tegze, Vegh, Czjama, Radalj, Domicus, 2 Phuleop, Horvat, Kisda, Kozma, Marka, 2 Pasku, Pastor, Rosolj, Thivadar.

A lakosság alakulása: Középkori feljegyzésekből 7 magyar nevet és egy bizonytalant tláltak, A XVI. Század elején 82 magyar nevet, 19 bizonytalan és egy román nevet találtak. 1554 körül Zólyomi románokat teleptett be így „1599-ben már külön oláh községről hallunk" melynek lakossága majdnem annyi, mint a magyaroké. Vagyis 39 magyar, 31 román. Ekkor már egy másik földesúr: Varkóczy Tamás keze terjed ki a falu határára.

A török hódoltság alatt a falu szinte teljesen kipusztult. (Ez idő tájt még egy kis török mecset is épült.) Utána ismét benépesült, 1715-ben kettő, 1720-ban 14 magyar jobbágyot tartanak nyilván benne. 1773-ban pedig mint magyar nyelvű község szerepel.

Az 1800-as évekre a reformátusok lélekszáma meghaladja a 200-at. Meglepő, de ez a szám (csakis a reformátusoké!) a XIX. század egész ideje alatt alig változik. Nem úgy a katolikusoké, akiknek betelepedésével, a falu lélekszáma csaknem megháromszorozódott.

Hímzett terítők a templomban

A gyakori áradások miatt az építkezések mind inkább a folyótól távolabb eső, védettebb részekre összpontosultak, ahol kialakult a falu ma is látható központi magja. A betelepedő katolikusok itt egy hatalmas templomot építettek, mely mindmáig uralja a faluképet.

Napjainkban a falu ismét magyar nyelvűnek mondható, bár mind a románok, mid az eredeti magyarok lényegesebben kevesebben vannak a túlsúlyban lévő nem magyar eredetű római katolikus lakosság mind nyelvében, mind érzelmében magyarnak mondható. Az utóbbi években leginkább a roma származású betelepültek lélekszáma ugrott meg, ők ma már lassan meghaladják a reformátusok számának kétszeresét.

Adatok a reformátusok lélekszáma:
1817: 208, – 1822: 197, – 1831: 209,
1869: 204, – 1896: 229, – 1956: 195,
1963: 250, – 1966: 227, 1972: – 247,
2005: – 260.

A római katolikus lélekszáma ma: 650 (a romákkal együtt közel a duplája). Román ajkú lakosság lélekszáma: kb.200

A templom története: A mai református templom helyén már a XVI. században istentiszteleti hely állt. Ebben a templomban a reformáció előtt Veres barátok miséztek.

1937. június 17-től találjuk feljegyezve a református gyülekezet első lelkipásztorának nevét. A XVII. Század második felében Monospetri már anyaegyház.

1968-tól származó úrasztali edényekről is találunk feljegyzést. 1726-ban a Pósalaky család címere „díszíti" a templom belsejét. Ma is meglévő legrégibbi tárgyak a XVIII század elejéről valók.

1905. szeptember 12-én délben az ősi templom a parókia szomszédságában keletkezett tűzvészben három lakóházzal együtt porig égett. Nagyszabású gyűjtőakció kezdődik a gyülekezet férfitagjainak részvételével, akik otthagyván az aratást, házról házra, faluról falura járva gyűjtenek az új templom javára.

A szószék

1906-ban Kis György építész-vállalkozó már új templom építését vezeti, mely csakhamar el is készül. 1907-ben kerül sor az új templom felszentelésre. Egyetlen karzat kivételével a teljes bútorzat is ekkor készül egyszerű, puritán stílusban. 1907-ben az egyházközség a templomot a Fonciere, pesti biztosító intézettel 1915-ig tűzkár ellen biztosítja.

A templomon az 1950-es évekig csak kisebb javításokat hajtottak végre. 1967-ben toronyjavításra, 1968-ban toronyfestésre, 1970-ben a toronygömb javítására került sor. 1978-1979között komoly külső, belső javításra került sor, mindössze néhány évvel az új parókia felépítése után. 1983-ban belső renoválás volt, majd a kilencvenes években újból javították kívül, belül a templomot. Legutóbb a templom tetőfaszerkezetének a felújítására, cseréjére került sor.

A templom kelet-nyugat tájolású, 12 m hosszú, 5m széles, 6 méter magas. A torony 2x2 m alapú, 14m magas. Ülőhelyek száma:80.

Két harangja van: a nagyobbik 350 kg, felirata: Készítette Monospetri Református Egyházközség híveinek önkéntes adakozásából Veress József egyházközségi gondnok. Öntötte Biszák I. György 1924.Gyorok. A kisebbik harang kb.150 kg, felirata: Készült a Monospetri Református Egyházközség híveinek önkéntes adakozásából. Isten dicsőségére készítette Novotny Antal 1906. Temesvárt.

Lelkipásztorok:

Beregszászi Lőrincz 1637.- Tersóczi Péter 1666.- Kövesdi Péter 1671.- Marjai János 1678.-Surki András 1686.-Solti István.-1696,-Kéméri Benedek.- 1702.-Szatmári Ferenc 1711.- Gyáni György1712.- Csengeri Pál 1713.-Zilahi János 1716.- Gyulai Ferenc 1718.- Hollósi György 1719.- Nánási János 1725.- Zilahi János1731.- Csengeri Mihály1732.- Szigeti László 1736.- Ecsedi György 1742.- Medgyesi György1761.- Komjáti László 1765.- Sukoni István 1769.- Kalmár János 1772.- Gálfi Péter 1774.-Sámi Sámuel1775.- Szetek György 1777.- Solymosi Gábor 1779.- Komjáti László 1781.- Szolnoki Sámuel 1786.- Budai József 1787.- Marosi József 1792.- Borbély József lévita 1795.- Imre János 1797.- Kaldi József 1801.- Földesi György 1802.- Séru József 1806.-Kulcsár György 1809.- Sári Dániel 1832.- H. Antal 1852.- Lénárt Péter 1863.- Váry János 1868.- Lipcsei Pál 1873. 1873-1950, között érábrányi lelkészek szolgáltak be. Kádár Miklós 1950.- Tőkés Elek 1951.- Benczúr Gábor 1954.- Szendrei Dénes 1963.- Péter Miklós 1966.- Sípos József István 1969.- Katona Jenő 1973.- Bereczki András 1977.- Pázmány József 1980.- Molnár Irma 1984.- id. Mátyás Árpád 1987.- Oláh Lajos 1987.- Nagy István 1994.- Zsargó János 1996.- Darabont Tibor 2000, ifj. Mátyás Árpád 2002.

A falu a Margitta Székelyhíd főútról közelíthető meg. Vegyes felekezeti lakosságának köszönhetően egy pozitív értelemben vett versenyszellem alakult ki. A viszonylag kicsiny reformátusság igyekszik megállni helyét, bár az elvilágiasodás itt is mint máshol, komoly problémákat vet fel. A beköltözéseknek köszönhetően a lakosság alakulása viszonylag stabilnak mondható. A város rányomja bélyegét a falu gazdaságára és életszínvonalára is. Reméljük kevésbé az erkölcsiségre!

Katona Jenő:

ÉDESAPÁM – MONOSPETRI KÁNTORTANÍTÓJA

Idős Katona Jenő Károly 1895. július 13-án látta meg a napvilágot (Jenő napján). Szülei Katona Károly nagyváradi vasúti tisztviselő, valamint Bodnár Erzsébet berettyóújfalui (kisnemesi) családból származó gyermekeként. A nagyváradi átlagpolgári életet élő család első szülöttjét (összesen 3 fiú született) beíratták a tanítóképzőbe, ahol 1913-ban végzett, mint református (lévita) kántortanító. Pályáját Tiszaszentimrén kezdte, majd Váradfenes, Hegyközpályi, Bályok, és Monospetri következtek. „Szerelmes lett" a vonatból szemébe ötlő kis református templomba és Bályok után Petribe kérte áthelyezését. Már kora ifjú korában zenével és vers – faragással foglalkozott. Mindenféle hangszeren játszott: (billentyűs, húros és ütőhangszeren); de hivatásából kifolyólag a billentyűs hangszerre szakosodott. A versben írottakat néha meg is zenésítette. Pl. a Nagypénteken kora reggel… című passiót. Az első verseit (1911-12-ben) Ady Endre korrigálta. Több lapnak külső munkatársa volt, de legfőképp a Cimborának, majd később a Napsugárnak volt szerkesztő-munkatársa.

Közeli baráti kapcsolatban volt Benedek Elek nagy mesemondóval is, aki az utolsó levelét is hozzá írta, amit szerető hitvestársa fejezett be.

1937-ben elvette Takács Teréziát, Takács János helybéli katolikus nagygazda lányát (aki több ízben a falu bírája és a katolikus egyház kurátora – gondnoka is volt); akitől 5 gyermeke született.

Mindkét világháborúban kivette részét. Az elsőben az Isonzó folyónál Doberdóban erődített; a második világháborúban pedig a harctér után három évi orosz gulág következett. Mint tartalékos hadnagy és főhadnagy a helybéli és körzeti falvak levente parancsnoka is volt.

Az orosz fogságból hazatérve született 5. gyermeke az egyetlen fiú Katona Jenő Károly, aki követte édesapja hivatását és református lelkipásztor lett. 1973-77 között Monospetriben szolgált.

Idős Katona Jenő Károly egész életét hivatásának (a gyermekek lelki-szellemi nevelésének – pallérozásának, valamint a helybéli egyház és faluközösség felemeltetésének szentelte). Az első pillanattól kezdve fölvállalta a faluközösség szociális gondjait, amiért sohasem várt külön díjazást. Szűkebb esztendőkben ő maga látta el híveit élelemmel. A faluban alapító tagja és keveset elnöke is volt a Hangyaszövetkezetnek. Éveken keresztül kultúr-igazgató volt, (főleg ha nem járt fizetés érte).

Színdarabjaival, melyet a helybéli iskolában, vagy kultúrotthonban bemutatott, megyei díjat is nyert. A 7 tagú családból öten tanítottak a faluközösségben (Katona Klára, Erzsébet, Mária, és Anna). 1955-ben saját kérése ellenére nyugdíjazták, de még 9 évet Vedresábrányban (Abramut) szolgált. Összesen 51 év volt a szolgálati éveinek száma. Sohasem volt nemzetiségi meg nem értése a román kollégákkal, vagy más egyházfelekezetekkel. Igazi Atya módjára bölcsen vezette családját, egyházát és a faluközösséget is. Ezért is becézték lelkész kollégái a „Petri püspöknek".

Idős Katona Jenő Károly református kántortanító

25 esztendőn keresztül a község ifjúságát nevelte; ennek eredményeként két generáció is neki köszönheti lelki-szellemi fejlődését, különösképp matematikai ismereteit. Hamvai hűséges hitvestársával együtt a helybéli református temetőben nyugosznak. Nyugodjon békében abban a földben, amelyet földi és örök nyugvó helyként választott.

Monospetri, 2008. november 15.

Katona Klára:
A „PETRI PÜSPÖK”

A Rét utcai kertes házban nagy volt a félelem. A bába rémülten hajolt az alélt fiatal nő fölé.

– Itt a Tiszteletes úr? Minek kereszteljük a kisfiút?

Az asszonyka nem válaszolt. Arca fehérségét még jobban kiemelte a fonáshoz szokott szétterülő haja, szépen ívelő fekete szemöldöke.

A bába elővette a naptárt. 1895. július 13. – Jenő nap. Így lett a kisfiú Jenő, hogy legalább neve legyen, ha az élet alig pislákol benne, ne menjen pogányként a másvilágra.

De élet volt rendelve mind a kettőnek – anyának és gyermekének. A portulácska belepte a macskaköveket, tarka szőnyeggé vált a járda mire az asszonyka felépült.

Katona Jenő-Károly (1915)

Jenőnek sohasem szólította az életben maradt kisfiút. Károlynak nevezte imádott férje után, akinek emlékét 90 éves koráig őrizte, gyászolta attól a naptól kezdve, amikor 1918-ban ellenséges indulatok letaszították a vonatról[1], de ő talpra állt, rohant a vonat mellett, mert kísérő nélkül nem futhat be a gőzös a nagyváradi állomásra.

A krónika nem jegyezte fel helytállását, nem lett belőle marathoni hős, a vékonydongájú, tatárarcú fiatalember tüdőgyulladást kapott és a belső zúzódások közösen elvégezték pusztító munkájukat.

Kari, a legnagyobb fiú az olasz frontról kapott szabadságot, de csak a koporsót láthatta. Családfő lett a 23 éves Jenő-Károly. Édesanyját, két kicsi testvérét kellett támogatnia.

Már mozgalmas ifjúság volt mögötte.

Tanítóképzőt végzett. Osztálytársaival gyakran kilopták a raktárból a hangszereket, végigmuzsikálták a hársfaillatú nagyváradi utcákat: a Széles utcát,, az Úri utcát.. Reggel visszavitték a hangszereket. Egy ilyen hajnalos reggeli Jenő-Károly megszólította a költőóriást, Ady Endrét, hisz szívesen faragta a rímeket.

Hagyja abba, amíg teheti, tanácsolta Ady. Nagy költő nem is lett belőle, de könnyen rímbe csavarodtak nála a sorvégek.

Érettségi tablóján ez áll: az 1913-ban végzet növendékei. Egy t lemaradt. Fátumként élte meg Jenő-Károly – az ő osztályuk a végzet növendéke lett. Egy év múlva kirobbant a világháború és 1915-ben a nagyváradi ezred Doberdó sziklái között harcolt. Életben maradt. Ő, aki 18 éves koráig csak vonatablakból látott falut, falusi tanító lett az elcsatolt részeken.

Hosszú állomása volt életének Bólyok, majd leghosszabb és utolsó: Monospetri.

Park közepén sárgállott a petri állomás, a sínpár, mint egy Duna szelte ketté a falut. Az egyik oldal a Berettyó felé lejtett, a másik a szőlődomb felé kapaszkodott. Vonzotta a falu fekvése, még inkább az önállóság vágya. Petriben neki nem parancsolt senki. Ő volt a pap, a tanító, a kántor. Joggal nevezték petri püspökének.

Idegen lett számára Nagyvárad. Ott minden más nevet kapott, ott minden megváltozott. Egy napnál tovább nagyon ritkán maradt. Száz karral húzta magához Petri. Itt teljesedett ki az élete.

Mindenki megismerte a tréfás kedvű, hirtelen haragú, segítőkész, igazságos lévitát.

Szép arcú szüleitől a keleti vonásokat örökölte. Vékony, arányos alkatú, középmagas férfiként került a faluba. Évek múltán alakja meggörnyedt, de arcára, lelkére nem vetődött ránc.

Végig harcolta a II. világháborút is. 45 karácsonyán a rosztovi fogolytáborban prédikált, s a végtelen hómezőn magyarul, németül szállt az ének hazafelé: Csendes éj, szentséges éj…

[1] Bucsánál történt, s innen szaladt be Csucsára

Egy éves orosz fogság után tért haza csillagboltos kis templomához, négy gyerektől hangos kis otthonához, halk szavú, kék szemű feleségéhez.

Felemelkedést, jó állást jelentett volna közismert baloldalisága, de ő csak azt a baloldalt vállalta, ahol a szív van és maradt a falu tanítója és azután öt gyerek apja.

A Katona család 1963-ban

Alkonyodó életének büszkesége lett a négy lány után született egyetlen fiú, Jenő, a tej (pusz) Tító.[2] 47-49-ben kis fricska volt részéről a világ felé ez a szójáték.

Több mint 50 évet tanított. Katedrája volt az iskola, a szószék, a kultúrház, az egész falu. Az erdélyi politikusok hosszú sora végén a XX. sz. második felében – festő, zenész, író, színpadi rendező, színész egyszerre. Unalmas politikai szónoklatok helyett megállt a kultúrház színpadán, s már kérdezték a hallgatók:

– Mit simogat ki tanító úr a kopasz fejéből megint?

Életkedvét hite táplálta.

– Az én Istenem soha nem hagy el.

Pedig de nyomorúságos volt az a fizetés, amiből éltek. Hogy gyerekeinek jusson, azt állította, hogy nem szereti a húst, nem szeret öltözködni.

Három öltönye közül a feketét édesanyja csináltatta, a barnát a második kislánya az ösztöndíjából vette, a szürkét harmadik kislánya az első fizetéséből. Morgolódott is az ajándékokért, így leplezte könnyét, hisz ott volt a daku – a szürke lódenkabát, – az takarta a szegénységét.

Megmentette az egyháznak a tanítói épületet és hálából kiköltöztették. Elszakadt csillagboltos kis templomától, aztán a harmóniumot is eladta, a régi kopott zongora lett a temploma.

Ő, aki oly sok halált látott, félt az utolsó szenvedéstől. Verses füzetéhez menekült. utolsó feljegyzése lett a sírfelirata.

Enyhe, esős, nyakig-sár volt a december 1972-ben. 14-én megkondult a református templom harangja, válaszolt rá a román és a katolikus gilinggalangja.

1947-ben a parókia udvarán

Ki halt meg? Léptek az utcaajtók elé a petriek. Akik Margittáról jöttek, hozták a hírt: a tantó úr halt meg.

A temetésén ott volt az egész falu, a román utcától az újsorig.

100 éves lenne, ha élne.

Monospetri, 1995.

Katona Jenő-Károly: AZ ÚT

ELTÉVEDTEM, ÚTTALAN AZ ÚT
Visszafordulni nincs erőm,
Ha valaki megfogná kezem
Talán még megtarthatná veszendő életem.
Jöjjön, ki segíteni akar nekem!
Én segítek rajtad, nevem hatalom,
Ha rám hallgatsz, hódolnak neked
Meglásd szép s dicső lesz életed.
Várj valamit súgok neked:
Én vagyok a vagyon,
Ha engem szeretsz,
A világ kincsét is megveheted.
Tudod, én a hírnév vagyok,
Ha engem követsz egy életen át
Ismerni fognak a halálod után.
Hírre, hatalomra, vagyonra nem vágyom
Nem ez hiányzik nekem,
Nem ezért üres, boldogtalan az életem,
Nem ez az út, mit keresek én.
Más úton vezettek az én öreg szülém.
Arra az útra, ha vissza vezetnétek,
Ha azon még egyszer járhatok…
De valami fénylik ott messze, messze,
Egy elavult kereszt
Bár meredek s nehéz oda az út.
Most már magamra hagyjatok,
Összeszedem még utolsó erőmet
Bár minden pillanatban lankadok
Az út végén tudom, Ő felemel,
S játszani fog örökre
Az én megtépett lelkemmel.

[2] Jenő, a tejpusztító

Katona Jenő lelkipásztor

MONOSPETRIBŐL INDULTAM

Monospetri reformátustanító lakáson, (a mai parókián) láttam meg a napvilágot 1947. augusztus 14-én, a család ötödik élő gyermekeként. Édesapám az orosz fogságból hozta a trónörököst. 52 éves volt amikor megszülettem. Beleszülettem a megváltozott rendszer gyomrúságába. 1848-as államosítás, a földek „közös tulajdonba" vétele; kommunista és részben nemzeti elnyomással fűszerezve nehezítette gyerekkorunkat. Ehhez adódott még Benczúr Gábor békepap (1952) tevékenysége, aki szép felesége bíztatására kipaterolt bennünket a tanítói lakásból, ahol már mint anyaegyházi parókiát működtetett. A kántori szolgálatát is megvonták apámtól, hogy még tetézzék a testi fájdalmat a lelkiekkel is. Két hétig november elején a szabad ég alatt volt a bútorunk, majd a katolikus iskolába kerültünk. Néhány hónap után onnan is kiszuperáltak, mert egy „politikailag megfelelőbb" tanító érkezett. Ezt követte „ Gyubák-féle kulák ház"[1], ahogyan apám elnevezte. Már akkor a századik évét élte szerényen lefelé törpülve.

Édesapám és édesanyám (Takács Teréz)

A héttagú családnak csak nagyon ritkán jutott húsféle a fazékba. A sorba állás művészetét már kora gyermekkoromban elsajátítottam. A hétvégi sorba állás éjfélkor kezdődött (Margitán) a Tógyer bácsi húsboltja előtt, de az egy kilogrammra leszűkített (családi adag) is sokszor elfogyott azok számára, akik kevésbé bírták a százötven-kétszáz ember fékeveszett nyomását. Néha 5-6 ember ájulását és indirekt halálát is okozta. Így ismerkedtem én a Margitta mezővárossá avanzsált légkörével, ahol már az ötödik osztálytól bejártam gyalog.

1965-ben „érett emberré lettem", majd a hadsereg és Szent Jobb következett, ahol egy évet magam is gyakoroltam a tanítóskodást. 1672-ben végeztem a Kolozsvári Egyetemes Protestáns Teológián és Szatmáron, majd Monospetribe kaptam kinevezést 1973. november 1-től. Négy esztendőn keresztül próbáltam cáfolni a Jézusi mondást: *„Senki sem lehet igaz, vagy Próféta a maga hazájában…"* Nem mindig sikerrel. 1975-77 között Margittán is szolgáltam Barta Kálmán kiváló lelkésztársam mellett. Monospetriben az elődöm Sipos József 1988-ban meggyilkolt lelkésztársam felépítette a parókiát, de annak bepucolása, mellékhelységek, kerítés, stb. már az én feladatom volt.

Strandolók Monospetriben a Bisztra partján (1962) Multjánu János lánya: Pusa, Péli Magdi tanárnő, Geráj László vegyészmérnök, Katona Klára, elöl: Katona Jenő, Bánás Júlia, Rotter Elemér

1974-ben bekerítettük a temetőt. 1975-ben a Néptanácstól visszaszereztem az iskola kerti részét. A templomot kívül-belül bemeszeltük. A salétromos részeket – a lehetőségekhez képest – eltávolítottuk. Pragmatikus, de toleráns módon éltünk együtt a faluközösségben reformátusok, katolikusok, baptisták és ortodoxok egyaránt.

Disznótoros Geráj Lászlóéknál: Geráj László, Takács Mihály, Katona Jenő, Ujvári László plébános, Takács István fia, Takács István

1977 novemberétől tíz esztendőn keresztül Nagykágyán szolgáltam. Ez volt életem legkedvesebb és leggyümölcsözőbb időszaka. 1987 augusztusában az Egyesült Államokba Los Angelesbe kerül-

[1] Ma itt ál a Német Fórum impozáns épülete

tünk (családommal együtt), Takács Imre nagybátyám és Dömötör Tibor püspök koprodukciója révén. Itt ismerkedtem meg az ottani emigrációs élet kiválóságaival, valamint a Kárpát-medencéből „kitekintgető" önjelölt és valós politikusokkal: Jeszenszky Géza, Demszky Gábor, Markó Béla, Kiss Dénes, Király Károly, Pozsgai Imre, Csoóri Sándor, Antall József és mások.

id. Katona Jenő első unokájával (háttérben a Gyubák-féle ház)

1990-től San Francisco és Környéke Református Egyház Lelkésze lettem ahol szintén kiváló személyiségekkel találkozhattam. Pl.: prof. Teller Ede (aki később az egyik alapítványom tiszteletbeli elnöke is lett). Gróf Toldalaghy Pál, Magyari-Kossa István, (vitéz nagybányai Horthy Miklós unokaöccse főgondnok is volt), Gróf Wass Albert de Czege, akit meglátogattam a Floridai Astorok vadászkastélyába és több ízben telefonon értekeztünk.

Monospetriben prédikálok (2008. november 1.)

1987. és 2003 között ünnepi szónokaim voltak (nemzeti ünnepek alkalmával) Pongrácz Gergely 1956-os szabadságharcos, Dr. Madarász Pál történész, Müller Péter dramaturg, Dr. Enyedi Sándorné (Katona Kálra történész), Patrubány Miklós az MVSZ elnöke és sokan mások.

Püspökök közül meglátogattak és szolgáltak templomomba: D. Ft. Tőkés László, F. t. Dr. Hegedűs Lóránt, F.t. Dr. Csiha Kálmán, F.t Harsányi András, F.t. Szűcs Zoltán, F.t. Dr. Vitéz Ferenc, F.t. Ábrahám Dezső, F.t. Medgyesi László.

Politikusok: Király Károly, Pozsgai Imre, Markó Béla, Szilágyi Zsolt, Pásztor László, AMOSZ elnöke és mások.

Az életem folytán több kiváló művésszel ismerkedtem meg és kötöttem barátságot: Mezei Mária (1969), Páger Antal (1979), Szörényi Éva és Szeleczky Zita (1988-tól), Sárdi Jánosné Szép Ilonka (1992-tő) továbbá Pápai Erika, Sziki Károly, Dévai Nagy Kamilla, Mikes Lilla, Gaál Annamária, Péterfy Lajos és mások.

Családommal Monospetriben a templom előtt 2008. november 1.

A Magyar Nemzet sorsáért aggódva tárgyaltam a következő politikusokkal : Torgyán József, Dávid Ibolya, Dr. Zétényi Zsolt, Dr. Varga László, Dr. Giczy Györggyel.

Az újvilágba szolgáltam: Los Angeles, Detroit, Cleveland, Toronto, Vancouver, San Francisco, stb. Kétezer négytől, mint a Kárpát-medence missziós lelkésze szolgáltam vagy imát mondtam, ill. emlékműveket avattam: Budai turulmadár, A „Himnusz" szobor Budakeszin, Egerben létrehoztuk a Varga László polgári Teátrumot, Sziki Károly színművészszel és Kocsis István dramaturggal.

2002-2008 között a Magyarok Világszövetségében minden alkalommal a küldöttgyűlésen én mondtam a megnyitó imát; ill. a 2004-2008-as kongresszuson (a Kongresszusi Palotában) a megnyitó és zárói mát. 2006. október 23-án a Sándor Palotában a Kongresszusi Központban, a Magyarok Házában én mondtam az imákat (asztali áldást).

Szolgálataim: Budapest Hősök Tere, Bp, Soroksár, Debrecen Homok-kert.

Erdély: Szalárd, Nagykágya, Monospetri, Bihardiószeg, Hosszúmező, Máramaros-sziget, Koltó, Szilágycsehi, Bodok, Sepsiszentgyörgy, Nagyvárad-Olaszi, Szatmár-Németi és még számos helyeken.

Az Isten gondviselésében bízva kívánom továbbra is szolgálni Magyar népemet amíg a végleges „katonai behívót" meg nem kapom.

Isten engem úgy segéljen!

TARTALOMJEGYZÉK

LECTORI SALUTEM 5

1

MONOSPETRI KÖZSÉG CÍMERÉNEK HERALDIKAI LEÍRÁSA 7
URBÁRIUMOK ÉS AZ 1715-ÖS ÖSSZEÍRÁS 8
MONOSPETRI TÖRTÉNETE 13
MESÉLŐ TÉRKÉPEK 19
MONOSPETRI TÉRKÉPE (1804) 24
MONOSPETRI KATASZTERI TÉRKÉPE (1922) 26
VÁRAK, ERŐDÍTMÉNYEK 27
A KLOBUSICZKY KASTÉLY 29
DŰLÖK, RÉTEK, DOMBOK 34
HÁZAK, OTTHONOK 35
HÁZTARTÁS 42
A KLOBUSICZKY CSALÁD 45

2

KATOLIKUS HITÉLET MONOSPETRIBEN 50
EX LIBRIS ANTONI KISS 58
IMAKÖNYVEK, BIBLIÁK 61
A KLOBUSICZKY KÁPOLNA 64
KRIPTA A KÁPOLNA ALATT 66
A PLÉBÁNIA 67
KRISZTUS KIRÁLY KATOLIKUS TEMPLOM 68
A KRISZTUS KIRÁLY TEMPLOM FELSZENTELÉSE 73
A TEMPLOM BELSEJE 76
A TEMPLOMÉPÍTŐ SZÉCHENYI MIKLÓS 83
KERESZTELŐK, ELSŐÁLDOZÁSOK ÉS BÉRMÁLÁSOK 89
REFORMÁTUS EGYHÁZ 92
REFORMÁTUS TEMPLOM 97
GÖRÖGKELETI (ORTODOX) TEMPLOM 99

3

ISKOLA ÉS OKTATÁS 104
OSZTÁLYKÉPEK 111
SPORT 121
MŰVELŐDÉS, KULTÚRA 123
FŰBEN-FÁBAN ORVOSSÁG 129
SZÜLETÉSEK, BETEGSÉGEK, HALÁLOZÁSOK 131

4

TOLVAJSÁGOK BIHAR MEGYÉBEN 134
GAZDÁLKODÁS 139
SZŐLŐK ÉS SZŐLŐSGAZDÁK 144
HEGYKÖNYV, HEGYKÖZSÉG, HEGYBÍRÓ 145
HANGYASZÖVETKEZET 152
BŐR-, DOHÁNY-, ÉS KENDER FELDOLGOZÁS 158
VASÚT 165

5

ANYAKÖNYVEK 170
PECSÉTEK, MINT KORDOKUMENTUMOK 172
POSTA 176
TŰZOLTÓSÁG 178
CSERKÉSZEK, LEVENTÉK 179
IGAZOLVÁNYOK, IGAZOLÁSOK 182

6

ÜNNEPEK MONOSPETRIBEN 190
ESKÜVŐK, LAKODALMAK 192
VŐFÉLYEK ÉS VŐFÉLYVERSEK 197
NÉMETEK MONOSPETRIBEN 204
1848-AS SZABADSÁGHARC MONOSPETRI ÉLETÉBEN 207
HŐSÖK VAGY ÁLDOZATOK 209
A HÁBORÚK KÖVETKEZMÉNYEI 219
TEMETÉSEK 224
TEMETŐK 226

7

DOBOZY JEGYZŐ 230
LEVELEK, KÉRVÉNYEK, PANASZOK 236
VÉGRENDELETEK, HAGYATÉKOK 239

8

BÁRTFAY BERTALAN 244
BÁRTFAY JÓZSEF 250
BLASKÓ JOLÁN 252
JAKAB SÁNDOR 253

9

DIN CRONICA SATULUI PETREU 258
DOKUMENTUMOK 261

10

Gál József: TANULMÁNY MONOSPETRIRŐL 274
Szabó István: MONOSPETRI TÖRTÉNETE 277
ifj. Mátyás Árpád: MONOSPETRI 286
Katona Jenő: ÉDESAPÁM - MONOSPETRI KÁNTORTANÍTÓJA 288
Katona Klára: A „PETRI PÜSPÖK” 289
Katona Jenő lelkipásztor: MONOSPETRIBŐL INDULTAM 291

IRODALOMJEGYZÉK 293

„Minden nemzet, mely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi, vagy semmivé lenni hagyja, saját nemzeti életét gyilkolja meg; s akármi más kezdődjék ezentúl, az a régi többé nem lészen. Az időtől fogva eltűnt a nemzet."

Kölcsey Ferenc intelme legyen mindenkor előttünk, amikor kisebb, vagy nagyobb közösségünk életéről, történelméről dönthetünk. Mert igenis, mi magunk tudjuk eldönteni sorsunkat, jövőnket.

A múlt felidézése éppen ezért sok-sok erőt és önbizalmat tud adni, hiszen akinek nincsen múltja, az ugyan mit várhat a jövőtől. A múlt megismerése tulajdonképpen önmagunk felfedezése. Ha nem vagyunk tisztában azzal, mi történt családunkkal, elődeinkkel, nagyszüleinkkel, dédszüleinkkel, ha nem ismerjük közvetlen környezetünk történelmét, akkor arra se vagyunk méltóak, hogy azon a földön éljünk, melyet ők tettek naggyá és széppé. Éppen ezért büszkék lehetünk arra, hogy az elmúlt századokban lerakott alapra sikerült építkeznünk.

Monospetri lakói az évszázadok során sokszor cserélődtek, de elszántságuk, élni akarásuk és munkakedvük töretlen volt. A település helyzeténél fogva is sokszor belekerült a történelmi időszakok kisebb nagyobb harcaiba. A sok változás azonban csak megerősítette ezt a kis magyar közösséget s alapot biztosított arra, hogy átvészeljen még nagyon sok évszázadot.

Mikor elkezdtem Monospetri történetének kutatását, nem gondoltam volna, hogy ilyen értékes és érdekes múlttal találkozom. De miért is fogtam hozzá ehhez a munkához? A kulcsszó: a templom. A templom, amely Bucsa helytörténeti könyvének anyaggyűjtése során került a látókörömbe. Ugyanis az a legenda járta ott, hogy az 1914-ben Jézus Szíve tiszteletére felszentelt katolikus templom valahol máshol is felépült. Ennek jártam utána és „fedeztem" fel Monospetrit, illetve annak templomát. S valóban: a két templom nemcsak hasonlít, hanem azonos is, mint egy ikerpár. A párhuzamosság, s mellette a templomépítő gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök emléke segített abban, hogy belekezdjek ebbe a szép feladatba.

Ajánlom ezt a könyvet azoknak, akik ismerik és szeretik Monospetrit, ezt a sok száz éves kis falut. Ajánlom azoknak is, akik még nem ismerik ezt a települést, mert az itt feltárt emlékek által ők is meg fogják szeretni.

Biró Endre

